

SPIS TREŚCI

WYKAZ SKROTÓW.....	6
WSTĘP.....	17
ROZDZIAŁ 1	
HISTORYCZNO – PRAWNA ANALIZA KANONU 222 § 1 KPK W KONTEKŚCIE POTRZEB KOŚCIOŁA.....	25
1.1. ANALIZA KANONU 222 § 1 KPK W TLE REFORMY KSIĘGI II I V KODEKSU PRAWA KANONICZNEGO.....	26
1.1.1. Redakcja księgi drugiej i piątej kodeksu prawa kanonicznego w tym can. 1496 CIC/1917 (obecnie kan. 222 § 1 KPK).....	27
1.1.1.1. Etapy redakcji księgi drugiej kodeksu prawa kanonicznego.....	31
1.1.1.1.1. Projekt z 1977 roku.....	34
1.1.1.1.2. Projekt z 1980 roku.....	35
1.1.1.1.3. Projekt z 1982 roku.....	36
1.1.1.2. Etapy redakcji księgi piątej kodeksu prawa kanonicznego.....	39
1.1.1.2.1. Projekt z 1970 roku.....	40
1.1.1.2.2. Projekt z 1977 roku.....	43
1.1.1.2.3. Projekt z 1980 roku.....	47
1.1.1.2.4. Projekt z 1982 roku.....	49
1.1.2. Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 roku.....	53
1.2. ZARADZANIE POTRZEBOM KOŚCIOŁA JAKO OBOWIĄZEK WSZYSTKICH WIERNYCH.....	56
1.3. WRODZONE PRAWO KOŚCIOŁA DO POSIADANIA DÓBR MATERIALNYCH DO REALIZACJI WŁASNYCH CELÓW.....	65
1.3.1. Ustawodawstwo kanoniczne.....	65

1.3.2. Ustawodawstwo świeckie.....	73
PODSUMOWANIE.....	76
ROZDZIAŁ 2	
KULT BOŻY I DZIAŁALNOŚĆ CHARYTATYWNA OBSZARAMI POTRZEB KOŚCIOŁA.....	81
2.1. SPRAWOWANIE KULTU BOŻEGO.....	81
2.1.1. Wolność organizowania i sprawowania kultu Bożego.....	81
2.1.2. Uczestnictwo wszystkich wiernych w organizowaniu i sprawowaniu kultu Bożego.....	83
2.1.2.1. Uczestnictwo wiernych w przygotowaniu sakramentów.....	85
2.1.2.2. Uczestnictwo wiernych w sprawowaniu sakramentów.....	88
2.1.2.3. Uczestnictwo wiernych w pozostałych aktach kultu Bożego.....	94
2.1.3. Obowiązek wiernych uczestnictwa we Mszy Świętej w niedzielę i dni święteczne.....	98
2.1.3.1. Niedziela i dni nakazane jako dni wolne od pracy.....	100
2.1.4. Ochrona prawna w zakresie sprawowania kultu Bożego.....	103
2.2. DZIAŁALNOŚĆ CHARYTATYWNA.....	105
2.2.1. Działalność charytatywna w nauczaniu Soboru Watykańskiego II i uchwałach synodów diecezjalnych.....	106
2.2.1.1. Indywidualna posługa charytatywna.....	107
2.2.1.2. Wspólnotowa posługa charytatywna.....	108
2.2.2. Działalność charytatywno – opiekuńcza Kościoła katolickiego w prawodawstwie świeckim.....	110
2.2.3. Caritas i inne kościelne ośrodki pomocy funkcjonujące w Polsce.....	112
2.2.3.1. Caritas Polska.....	113
2.2.3.2. Caritas diecezjalne.....	115
2.2.3.3. Inne kościelne ośrodki pomocy.....	117
PODSUMOWANIE.....	117

ROZDZIAŁ 3

ZARADZANIE W ZAKRESIE DZIAŁALNOŚCI APOSTOLSKIEJ.....120

3.1. BUDOWA I UTRZYMANIE OBIEKTÓW SAKRALNYCH I KOŚCIELNYCH.....120

3.1.1. Budownictwo sakralne w prawodawstwie kościelnym i świeckim.....121

3.1.1.1. Ustawodawstwo kościelne.....121

3.1.1.2. Ustawodawstwo świeckie.....124

3.1.2. Obowiązek wiernych utrzymania obiektów sakralnych i kościelnych.....126

3.1.3. Kościelna ochrona zabytków i dóbr kultury.....131

3.2. DZIAŁALNOŚĆ OŚWIATOWA.....135

3.2.1. Uprawnienie wiernych do wychowania katolickiego.....135

3.2.2. Zakładanie i prowadzenie szkół katolickich.....140

3.2.3. Uczestnictwo wiernych w posłudze nauczania.....146

3.2.4. Zakładanie i prowadzenie uniwersytetów (katolickich i kościelnych) oraz fakultetów kościelnych.....151

3.2.5. Współpraca wiernych na uniwersytetach i fakultetach kościelnych.....158

PODSUMOWANIE.....162

ROZDZIAŁ 4

POTRZEBY W GODZIWYM UTRZYMANIU SZAFARZY.....166

4.1. WYNAGRODZENIE A UTRZYMANIE SZAFARZY.....174

4.2. GODZIWE UTRZYMANIE SZAFARZY JAKO OBOWIĄZEK WSZYSTKICH WIERNYCH.....180

4.3. FORMY POZYSKIWANIA ŚRODKÓW FINANSOWYCH PRZEZ SZAFARZY.....185

4.4. OPODATKOWANIE SZAFARZY W POLSCE.....189

4.4.1. Status szafarza jako strony podatkowej w Polsce – kontrowersje wokół pojęcia „osoba duchowna”.....189

4.4.2. Polskie regulacje podatkowe odnoszące się do duchownych.....192

4.4.2.1.	Podatek dochodowy od osób fizycznych.....	192
4.4.2.2.	Zryczałtowany podatek dochodowy od przychodów osób duchownych.....	196
4.4.3.	Kontrowersje i wątpliwości wokół zryczałtowanego podatku dochodowego od osób duchownych.....	202
4.5.	UBEZPIECZENIE SZAFARZY W POLSCE.....	204
4.5.1.	Pojęcie duchownego w ustawie <i>o systemie ubezpieczeń społecznych</i>	205
4.5.2.	Ubezpieczenie społeczne duchownych.....	208
4.5.2.1.	Ubezpieczenie emerytalne i rentowe.....	209
4.5.2.2.	Ubezpieczenie chorobowe i wypadkowe.....	212
4.5.2.3.	Składki na ubezpieczenia społeczne osób duchownych.....	215
4.5.3.	Ubezpieczenie zdrowotne duchownych.....	217
4.5.4.	Kontrowersje i wątpliwości wokół ustawy <i>o systemie ubezpieczeń społecznych</i>	221
	PODSUMOWANIE.....	224
	ROZDZIAŁ 5	
	SPOSOBY ZARADZANIA POTRZEBOM KOŚCIOŁA.....	228
5.1.	ŚWIADCZENIA EKONOMICZNE.....	229
5.1.1.	Zobowiązania podatkowe w prawodawstwie kościelnym.....	230
5.1.1.1.	Zwykły podatek dla pokrycia potrzeb diecezjalnych.....	231
5.1.1.2.	Szczególny podatek dla zabezpieczenia potrzeb materialnych seminarium duchownego.....	233
5.1.1.3.	Nadzwyczajne świadczenie finansowe dla pokrycia potrzeb diecezjalnych.....	234
5.1.2.	Zbiórki (zwyczajne i nadzwyczajne).....	235
5.1.3.	Ofiary i opłaty.....	240
5.1.3.1.	<i>Iura stolae</i> i ofiary mszalne.....	241

5.1.3.2.	Opłaty za akty wykonawcze lub za wykonanie reskryptów Stolicy Apostolskiej.....	246
5.1.4.	Zwolnienia podatkowe.....	248
5.1.4.1.	Podatek dochodowy od osób prawnych.....	249
5.1.4.2.	Podatek od towarów i usług oraz podatek akcyzowy.....	252
5.1.4.3.	Podatki obciążające majątek.....	256
5.1.4.4.	Opłaty celne.....	258
5.1.4.5.	Pozostałe podatki.....	259
5.1.5.	Fundusz Kościelny.....	261
5.1.6.	Dotacje.....	268
5.1.6.1.	Szkoły katolickie.....	270
5.1.6.2.	Uniwersytety (katolickie i kościelne).....	270
5.1.6.3.	Seminaria i wydziały dyscyplin kościelnych.....	271
5.1.6.4.	Rodzaje dotacji przekazywanych na szkolnictwo wyższe.....	275
5.1.6.5.	Ochrona dóbr kultury.....	279
5.1.7.	Subwencje.....	283
5.1.8.	Darowizny i rozporządzenia testamentowe.....	284
5.1.9.	Przekazanie 1 % podatku dochodowego od osób fizycznych.....	292
5.2.	ŚWIADCZENIA OSOBISTE.....	296
5.3.	ŚWIADCZENIA DUCHOWE.....	300
	PODSUMOWANIE.....	302
	ZAKOŃCZENIE.....	306
	BIBLIOGRAFIA.....	314
	SUMMARY.....	359

WYKAZ SKRÓTÓW

AAS	– <i>Acta Apostolicae Sedis</i> ,
ann.	– anno (rok),
Adhortacja „Catechesi tradendae” / CT	– Jan Paweł II, <i>Adhortacja apostolska o katechizacji w naszych czasach „Catechesi tradendae” z dnia 16 października 1979 roku</i> ,
Adhortacja „Sacramentum caritatis” / ASC	– Benedykt XVI, <i>Posynodalna adhortacja apostolska o Eucharystii, źródle i szczycie życia i misji kościoła „Sacramentum caritatis” z dnia 22 lutego 2007 roku</i> ,
AVEPRO	– Agencja Stolicy Apostolskiej do Spraw Oceny i Promocji Jakości Kształcenia na Uniwersytetach i Wydziałach Kościelnych,
bl.	– błogosławiony,
can.	– canon,
Codex Iuris Canonici / CIC/1917	– Benedykt XV, <i>Codex Iuris Canonici z dnia 27 maja 1917 roku</i> ,
cz.	– część,
Deklaracja „Dignitatis humanae” / DH	– Sobór Watykański II, <i>Deklaracja o wolności religijnej „Dignitatis humanae” z dnia 7 grudnia 1965 roku</i> ,
Deklaracja „Gravissimum educationis” / GE	– Sobór Watykański II, <i>Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim „Gravissimum educationis” z dnia 28 października 1965 roku</i> ,
Dekret „Ad gentes divinitus” / AGD	– Sobór Watykański II, <i>Dekret o działalności misyjnej Kościoła „Ad gentes divinitus” z dnia 7</i>

	<i>grudnia 1965 roku,</i>
Dekret „Apostolicam actuositatem” / AA	– Sobór Watykański II, <i>Dekret o apostołstwie świeckich „Apostolicam actuositatem” z dnia 18 listopada 1965 roku,</i>
Dekret „Christus dominus” / CD	– Sobór Watykański II, <i>Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele „Christus dominus” z dnia 28 października 1965 roku,</i>
Dekret „Mos iugiter” / MI	– Kongregacja ds. Duchowieństwa, <i>Dekret w sprawie intencji mszalnych „Mos iugiter” z dnia 22 lutego 1991 roku,</i>
Dekret „Perfectae caritatis” / PC	– Sobór Watykański II, <i>Dekret o przystosowanej do współczesności odnowie życia zakonnego „Perfectae caritatis” z dnia 28 października 1965 roku,</i>
Dekret „Presbyterorum ordinis” / PO	– Sobór Watykański II, <i>Dekret o posłudze i życiu kapłanów „Presbyterorum ordinis” z dnia 7 grudnia 1965 roku,</i>
ds.	– do spraw,
Dyrektorium Duszpasterstwa Służby Liturgicznej / DDSL	– Konferencja Episkopatu Polski, <i>Dyrektorium Duszpasterstwa Służby Liturgicznej z dnia 27 listopada 2008 roku,</i>
Dz.U.	– Dziennik Ustaw,
Dz.Urz. MEN	– Dziennik Urzędowy Ministra Edukacji Narodowej,
Dz.Urz. UE	– Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej,
ed.	– editor (redaktor),
EFTA	– Europejskie Porozumienie o Wolnym Handlu,

FUCE	– Federacja Katolickich Uniwersytetów,
GUS	– Główny Urząd Statystyczny,
Instrukcja KEP z 1966 r.	– Konferencja Episkopatu Polski, <i>Instrukcja Episkopatu Polski o ochronie zabytków i kierunkach rozwoju sztuki kościelnej z dnia 16 kwietnia 1966 roku,</i>
Instrukcja KEP z 1987 r.	– Komisja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Episkopatu Polski, <i>Ochrona cmentarzy. Instrukcja Komisji do spraw sztuki kościelnej z 1987 roku,</i>
Instrukcja KEP z 2015 r.	– Konferencja Episkopatu Polski, <i>Instrukcja Episkopatu Polski w sprawie zarządzania dobrami doczesnymi Kościoła z dnia 25 sierpnia 2015 roku,</i>
itp.	– i tym podobne,
JST	– Jednostka samorządu terytorialnego,
KEP	– Konferencja Episkopatu Polski,
KKK	– Kongregacja Nauki Wiary, <i>Katechizm Kościoła Katolickiego,</i>
KKKW	– Jan Paweł II, <i>Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich z dnia 18 października 1990 roku,</i>
Kodeks cywilny / k.c.	– Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 roku – <i>Kodeks cywilny,</i>
Kodeks karny / k.k.	– Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku – <i>Kodeks karny,</i>

Kodeks postępowania administracyjnego / k.p.a.	– Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 roku – <i>Kodeks postępowania administracyjnego</i> ,
Kodeks pracy / k.p.	– Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 roku – <i>Kodeks pracy</i> ,
Kodeks prawa kanonicznego / KPK	– Jan Paweł II, <i>Kodeks Prawa Kanonicznego z dnia 25 stycznia 1983 roku</i> ,
kol.	– kolumna,
Konkordat	– Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską podpisany w Warszawie dnia 28 lipca 1993 roku,
Konstytucja „Ex corde ecclesiae” / ECE	– Jan Paweł II, <i>Konstytucja apostolska o uniwersytetach katolickich „Ex corde ecclesiae” z dnia 15 sierpnia 1990 roku</i> ,
Konstytucja „Gaudium et spes” / GS	– Sobór Watykański II, <i>Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes” z dnia 7 grudnia 1965 roku</i> ,
Konstytucja „Lumen gentium” / LG	– Sobór Watykański II, <i>Konstytucja dogmatyczna o kościele „Lumen gentium” z dnia 21 listopada 1964 roku</i> ,
Konstytucja „Pastor bonus” / PB	– Jan Paweł II, <i>Konstytucja apostolska o Kurii Rzymskiej „Pastor bonus” z dnia 28 czerwca 1988 roku</i> ,
Konstytucja RP / K.	– Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku,
Konstytucja „Sacrosanctum concilium” / SC	– Sobór Watykański II, <i>Konstytucja o liturgii świętej „Sacrosanctum concilium” z dnia 4 grudnia 1963 roku</i> ,
Konstytucja „Sapientia christiana”	– Jan Paweł II, <i>Konstytucja apostolska o</i>

/ SCH	<i>uniwersytetach i wydziałach kościelnych „Sapientia christiana” z dnia 15 kwietnia 1979 roku,</i>
Konstytucja „Veritatis gaudium” / VG	– Franciszek, <i>Konstytucja apostolska o uniwersytetach i wydziałach studiów kościelnych „Veritatis gaudium” z dnia 8 grudnia 2017 roku,</i>
LEF	– <i>Lex Ecclesiae Fundamentalis,</i>
m.in.	– między innymi,
M.P.	– Monitor Polski,
MKiDN	– Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
n. / nr	– numer,
no.	– numero (numer),
NFRZK	– Narodowy Fundusz Rewaloryzacji Zabytków Krakowa,
NSA	– Naczelny Sąd Administracyjny w Warszawie,
Ogólne wprowadzenie do Mszału Rzymskiego / OWMR	– Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, <i>Ogólne Wprowadzenie do Mszału Rzymskiego,</i>
OPP	– Organizacja Pożytku Publicznego,
opubl.	– opublikowany,
por.	– porównaj,
Porozumienie KEP i MEN	– Porozumienie pomiędzy Konferencją Episkopatu Polski oraz Ministrem Edukacji Narodowej z dnia 3 kwietnia 2019 roku <i>w sprawie kwalifikacji zawodowych wymaganych od nauczycieli religii,</i>

- red.** – redaktor,
- red. red.** – redaktorzy,
- Rozporządzenie z 1990 r.** – Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1990 roku w sprawie rozszerzenia zakresu celów Funduszu Kościelnego,
- Rozporządzenie MEN z 1992 r.** – Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 kwietnia 1992 roku w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w szkołach publicznych,
- Rozporządzenie MEN z 2018 r.** – Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 25 września 2018 roku w sprawie sposobu podziału dla uczelni środków finansowych na świadczenia dla studentów oraz na zadania związane z zapewnieniem osobom niepełnosprawnym warunków do pełnego udziału w procesie przyjmowania na studia, do szkół doktorskich, kształceniu na studiach i w szkołach doktorskich lub prowadzeniu działalności naukowej,
- Rytuał Rzymski**
„De benedictionibus” / DB – Congregatio de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum, *Rituale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Joannis Pauli PP. II promulgatum De benedictionibus. Editio typica,*
- Rytuał Rzymski**
„Ordo exsequiarum” / OE – Congregatio de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum, *Rituale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum Ordo exsequiarum. Editio typica,*

s.	– strona,
Statut Funduszu Kościelnego	– Uchwała nr 148 Rady Ministrów z dnia 7 listopada 1991 roku w <i>sprawie statutu Funduszu Kościelnego</i> ,
szerzej zob.	– szerzej zobacz,
t.	– tom,
tj.	– to jest,
tlum.	– tłumaczenie,
tzw.	– tak zwany,
u.c.c.z.	– Ustawa z dnia 31 stycznia 1959 roku o <i>commentarzach i chowaniu zmarłych</i> ,
u.d.p.p.w.	– Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 roku o <i>działalności pożytku publicznego i o wolontariacie</i> ,
u.e.r.f.u.s.	– Ustawa z dnia 17 grudnia 1998 roku o <i>emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych</i> ,
u.f.k.u.l.	– Ustawa z dnia 14 czerwca 1991 roku o <i>finansowaniu Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego z budżetu państwa</i> ,
u.f.p.s.d.w.	– Ustawa z dnia 13 maja 2011 roku o <i>finansowaniu Prawosławnego Seminarium Duchownego w Warszawie z budżetu państwa</i> ,
u.f.u.p.j.p.	– Ustawa z dnia 26 czerwca 1997 roku o <i>finansowaniu Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie z budżetu państwa</i> ,
u.f.w.i.k.	– Ustawa z dnia 5 kwietnia 2006 roku o

finansowaniu Wyższej Szkoły Filozoficzno – Pedagogicznej „Ignatianum” w Krakowie z budżetu państwa,

u.f.w.t.w.r.

– Ustawa z dnia 5 kwietnia 2006 roku o finansowaniu Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu z budżetu państwa,

u.g.n.

– Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 roku o gospodarce nieruchomościami,

u.g.w.s.w.

– Ustawa z dnia 17 maja 1989 roku o gwarancjach wolności sumienia i wyznania,

u.o.h.n.ś.

– Ustawa z dnia 10 stycznia 2018 roku o ograniczeniu handlu w niedziele i święta oraz w niektóre inne dni,

u.o.n.d.f.p.

– Ustawa z dnia 17 grudnia 2004 roku o odpowiedzialności za naruszenie dyscypliny finansów publicznych,

u.o.u.k.s.w.

– Ustawa z dnia 3 września 1999 roku o utworzeniu Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie,

u.o.u.o.

– Ustawa z dnia 10 marca 1994 roku o utworzeniu Uniwersytetu Opolskiego,

u.o.u.w.m.

– Ustawa z dnia 9 lipca 1999 roku o utworzeniu Uniwersytetu Warmińsko – Mazurskiego w Olsztynie,

u.o.z.o.z.

– Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,

u.p.a.

– Ustawa z dnia 6 grudnia 2008 roku o podatku akcyzowym,

- u.p.d.f.** – Ustawa z dnia 26 lipca 1991 roku *o podatku dochodowym od osób fizycznych*,
- u.p.d.f.z.** – Ustawa z dnia 30 sierpnia 2019 roku *o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych oraz ustawy o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych oraz niektórych innych ustaw*,
- u.p.d.o.p.** – Ustawa z dnia 15 lutego 1992 roku *o podatku dochodowym od osób prawnych*,
- u.p.l.** – Ustawa z dnia 30 października 2002 roku *o podatku leśnym*,
- u.p.o.** – Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 roku – *Prawo oświatowe*,
- u.p.o.l.** – Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 roku *o podatkach i opłatach lokalnych*,
- u.p.p.** – Ustawa z dnia 6 marca 2018 roku – *Prawo przedsiębiorców*,
- u.p.r.** – Ustawa z dnia 15 listopada 1984 roku *o podatku rolnym*,
- u.p.sz.w.** – Ustawa z dnia 27 lipca 2005 roku *Prawo o szkolnictwie wyższym*,
- u.p.sz.w.n.** – Ustawa z dnia 20 lipca 2018 roku *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*,
- u.p.t.s.** – Ustawa z dnia 11 marca 2004 roku *o podatku od towarów i usług*,
- u.s.p.d.k.** – Ustawa z dnia 17 maja 1989 roku *o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w*

Rzeczypospolitej Polskiej,

- u.s.u.p.** – Ustawa z dnia 13 października 1998 roku o systemie ubezpieczeń społecznych,
- u.ś.o.z.** – Ustawa z dnia 27 sierpnia 2004 roku o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych,
- u.ś.p.u.s.** – Ustawa z dnia 25 czerwca 1999 roku o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa,
- u.u.s.w.p.** – Ustawa z dnia 30 października 2002 roku o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych,
- u.z.p.** – Ustawa z dnia 14 marca 2014 roku o zasadach prowadzenia zbiorów publicznych,
- u.z.p.d.f.** – Ustawa z dnia 20 listopada 1998 roku o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne,
- Ustawa Fundusz Kościelny** – Ustawa z dnia 20 marca 1950 roku o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego,
- vol.** – volume lub volumen (tom),
- WKZ** – Wojewódzki Konserwator Zabytków,
- WSA** – Wojewódzki Sąd Administracyjny,
- Wytyczne KEP** – Konferencja Episkopatu Polski, *Wytyczne dla szkół katolickich w Polsce z dnia 2 grudnia 1994*

roku,

z.

– zeszyt,

Zarządzenia VG

– Kongregacja ds. Edukacji Katolickiej,
*Zarządzenia wykonawcze Kongregacji ds.
Edukacji Katolickiej dla wiernej realizacji
Konstytucji apostolskiej „Veritatis gaudium”,*

zd.

– zdanie,

z łac.

– z języka łacińskiego,

z niem.

– z języka niemieckiego,

zob. także

– zobacz także.

WSTĘP

Problematyka dotycząca prawa Kościoła domagania się od wiernych środków na realizację własnych celów (can. 1496 CIC/1917) była przedmiotem licznych i wielowiekowych debat wśród kanonistów. Dyskusje nasiliły się w momencie podjęcia decyzji o konieczności rewizji *Codexu Iuris Canonici* z 1917 roku i uchwalenia nowego kodeksu, uwzględniającego nauczanie Ojców *Vaticanum II*, poprzednich papieży (Benedykta XIV, Leona XIII) oraz dokumenty posoborowe.

Analizując obecnie obowiązujący kodeks prawa kanonicznego, dostrzec można, że w księdze piątej kodeksu „Dobra doczesne Kościoła” znajduje się kan. 1261 § 2 KPK¹ zawierający klauzulę odsyłającą do kanonu, znajdującego się w księdze drugiej kodeksu „Lud Boży”, stanowiącego o obowiązku wszystkich wiernych zaradzaniu potrzebom Kościoła, „aby posiadał środki konieczne do sprawowania kultu Bożego, prowadzenia działalności apostołskiej i charytatywnej, a także do tego, co jest konieczne do godziwego utrzymania szafarzy” (kan. 222 § 1 KPK). Ponadto, potrzeby Kościoła pokrywają się częściowo z celami własnymi Kościoła, o których mowa w kan. 1254 § 2 KPK².

W tym miejscu powstaje następujące pytanie, dlaczego kanon stanowiący o obowiązku zaradzania potrzebom Kościoła (kan. 222 § 1 KPK) znalazł się w księdze drugiej kodeksu „Lud Boży”, w tytule drugim: „Obowiązki i prawa wszystkich wiernych”, a nie został umieszczony w księdze piątej „Dobra doczesne Kościoła”? Aby odpowiedzieć na to pytanie, należy cofnąć się do czasu rewizji kodeksu prawa kanonicznego, w szczególności do prac zespołów roboczych zajmujących się redakcją księgi drugiej i piątej kodeksu.

Powyższa praca składa się z pięciu rozdziałów, ukazuje proces kształtowania się obowiązku wiernych zaradzania potrzebom Kościoła, omawia najważniejsze potrzeby Kościoła, wynikające z kan. 222 § 1 KPK, oraz przedstawia, w jaki sposób członkowie Ludu Bożego (duchowni, członkowie instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego oraz świeccy) zaradzają potrzebom Kościoła.

Pierwszy rozdział niniejszej pracy przedstawi historyczno – prawną analizę kan. 222 § 1 KPK, poczynawszy od *Codex Iuris Canonici* z 1917 roku, z uwzględnieniem nauczania Ojców *Vaticanum II*, aż do aktualnie obowiązującego kodeksu prawa kanonicznego oraz procesu

¹ Kan. 1261 § 2 KPK stanowi, iż: „Biskup diecezjalny powinien przypominać wiernym obowiązek, o którym mowa w kan. 222 § 1, i w odpowiedni sposób domagać się jego wykonania”.

² Kan. 1254 § 2 KPK stanowi, iż: „Celami zaś własnymi są głównie: organizowanie kultu Bożego, zapewnienie godziwego utrzymania duchowieństwa oraz innych pracowników kościelnych, prowadzenie dzieł apostołatu i miłości, zwłaszcza wobec biednych”.

kształtowania się kan. 222 § 1 KPK na etapie redakcji księgi drugiej i piątej nowego kodeksu prawa kanonicznego.

Aby zrozumieć istotę obowiązku z kan. 222 § 1 KPK i powód umieszczenia go w księdze drugiej, a nie piątej kodeksu, konieczne jest odniesienie się do terminu „Lud Boży”, użytego przez Ojców *Vaticanum II* w dokumentach posoborowych, będącego zarazem tytułem drugiej księgi aktualnie obowiązującego kodeksu prawa kanonicznego. Omówienie tej tematyki jest także istotne z tego względu na to, że struktura konstytucji „Lumen gentium” koresponduje z podziałem księgi drugiej kodeksu. W tym miejscu zostanie wskazane na kim spoczywa obowiązek zarządzania potrzebom Kościoła oraz dlaczego prawodawca kościelny nakłada na wiernych określone uprawnienia i obowiązki.

Poruszając tematykę obowiązku wiernych zarządzania potrzebom Kościoła, należy także odnieść się do kanonów znajdujących się w innych księgach kodeksu, które powstały z can. 1496 CIC/1917. W tej części rozdziału zostanie omówiona tematyka wrodzonego prawa Kościoła do posiadania dóbr materialnych do realizacji własnych celów (kan. 1260 KPK). Oprócz tego, zostanie omówiony zakres przedmiotowy kan. 222 § 1 KPK i kan. 1254 § 2 KPK oraz jaką funkcję pełni kan. 1260 KPK względem kanonu stanowiącego o obowiązku wiernych zarządzania potrzebom Kościoła.

Kwestia dotycząca obowiązku finansowego wsparcia Kościoła i uprawnienia do posiadania dóbr materialnych wynika także z prawodawstwa świeckiego, dzięki podpisanemu porozumieniu między stroną kościelną, a świecką (Konkordatowi). W tej części rozdziału zostaną omówione i scharakteryzowane przepisy ustawodawstwa państwowego regulujące powyższą problematykę.

Drugi rozdział pracy przedstawi potrzeby Kościoła wynikające ze sprawowania kultu Bożego i prowadzenia działalności charytatywnej. Prawodawca kościelny przyznaje wiernym wiele uprawnień, mianowicie prawo do otrzymania sakramentów świętych oraz Słowa Bożego (kan. 213 KPK), uczestnictwa w czynnościach liturgicznych, pełniąc określone funkcje liturgiczne (szafarza sakramentów, posługę lektora i akolity, komentatora, organistę, kantora itp.) oraz uczestnictwa w pozostałych aktach kultu Bożego (sprawowanie sakramentaliów, liturgii godzin, udział w nabożeństwie pogrzebowym). Tym uprawnieniom wiernych odpowiada obowiązek zarządzania potrzebom Kościoła (kan. 222 § 1 KPK).

Omawiając tematykę organizowania sprawowania kultu Bożego, należy także odnieść się do tematyki uczestnictwa we Mszy Świętej w niedzielę i dni nakazane, ze szczególnym uwzględnieniem, w jak sposób poszczególni wierni realizują powyższy obowiązek, czy mogą

swobodnie uczestniczyć w Ofierze Eucharystycznej oraz jakie przepisy prawodawstwa kościelnego i świeckiego regulują powyższą problematykę.

Niedziela oraz inne dni świąteczne winny być dniami odpoczynku i powstrzymywania się od pracy (n. 2184 KKK i n. 2185 KKK), dlatego też strona kościelna i świecka wypracowała wspólne porozumienie w tym zakresie (art. 9 ust. 1 Konkordatu). W tej części zostanie wskazane, czy aktualnie przepisy prawa państwowego realizują postanowienie konkordatowe, jeśli tak, to w pełnym, a może ograniczonym zakresie?. Ponadto, zostanie wskazane, czy wszyscy wierni mają zagwarantowane prawo do odpoczynku w niedzielę i dni nakazane oraz czy podlega ono jakiegokolwiek ochronie prawnej, jeśli tak, to jakiej?.

Kościół ze swej natury jest instytucją misyjną, dlatego też działalność charytatywna zajmuje centralne miejsce w życiu Kościoła. W tej części rozdziału, zostanie przedstawiona i omówiona postługa charytatywno – opiekuńcza, z uwzględnieniem nauczania Soboru Watykańskiego II oraz prawodawstwa kościelnego (powszechnego i partykularnego). Powyższa tematyka została poruszona także w prawodawstwie świeckim, stąd też wskazane jest przedstawienie i omówienie regulacji prawnych odnoszących się do tego rodzaju postługi.

Trzeci rozdział pracy przedstawi potrzeby Kościoła wynikające z działalności apostołskiej, w szczególności budowa i utrzymanie obiektów sakralnych i kościelnych. Wierni potrzebują miejsc, dzięki którym mogą realizować obowiązek z kan. 222 § 1 KPK, m.in. celebrować akty kultu Bożego, pełnić działalność charytatywną, opiekuńczą i oświatową. W tej części rozdziału zostanie omówiona problematyka budownictwa sakralnego z punktu widzenia prawodawstwa kościelnego (powszechnego i partykularnego) i świeckiego, obowiązek wiernych utrzymania obiektów sakralnych i kościelnych oraz kościelna ochrona zabytków.

Działalność oświatowa jest kolejną potrzebą Kościoła wynikającą z kan. 222 § 1 KPK. Kościół od zawsze przykładał i nadal bierze pod uwagę wychowanie katolickie, dlatego też w tej części rozdziału, zostanie omówiona tematyka zakładania prowadzenia szkół katolickich oraz nauczania religii, z uwzględnieniem nauczania Soboru Watykańskiego II na powyższy temat. Zostanie również wskazane na kim spoczywa obowiązek wychowania religijnego dzieci i młodzieży, jakie przepisy kościelne i świeckie regulują powyższą problematykę, kto jest odpowiedzialny za utrzymanie i prawidłowe funkcjonowanie szkół katolickich.

Obowiązek wiernych zaradzania potrzebom Kościoła realizowany jest także poprzez troskę o naukę religii w szkołach katolickich i niekatolickich (wszelkiego typu i stopni). W tej części rozdziału zostaną wskazane przepisy ustawodawstwa kościelnego i świeckiego regulujące powyższą tematykę, ze szczególnym uwzględnieniem kwalifikacji stawianym

osobom na stanowisko katechety, do kogo należy nadzór nad prawidłowym nauczaniem religii w szkołach (katolickich i niekatolickich).

Zakładanie i prowadzenie przez Kościół uniwersytetów (katolickich i kościelnych) oraz fakultetów kościelnych wpisane jest w jego misję ewangelizacyjną. Aby zrozumieć jakie są potrzeby Kościoła z kan. 222 § 1 KPK, konieczne jest odniesienie się do prawodawstwa kościelnego, w szczególności, kto jest odpowiedzialny za prawidłowe funkcjonowanie uniwersytetów (kościelnych i katolickich) oraz fakultetów kościelnych. Zostaną także udzielone odpowiedzi na następujące pytania: czy tylko wierni mogą uczęszczać na studia wyższe prowadzone przez kościelne osoby prawne?, kto może zostać pracownikiem naukowym i administracyjnym na uniwersytecie (kościelnym i katolickim) oraz fakultecie kościelnym i jakie wymagania musi spełnić?

Czwarty rozdział omówi problematykę godziwego utrzymania szafarzy, o której mowa w kan. 222 § 1 KPK. Na początku zostanie poruszony temat *honestas sustentatio* szafarzy w okresie soborowym, w szczególności jakie uwagi podnoszono i jakie propozycje zostały uwzględnione przez Sobór Watykański II. Ojcowie *Vaticanum II* wprowadzili wiele ważnych zmian (np. zniesli system beneficjalny), dlatego powstała konieczność ponownego prawnego uregulowania sposobu utrzymania szafarzy, która obejmowałaby sprawy ubezpieczenia społecznego duchownych i zabezpieczenia innych potrzeb diecezjalnych. Nowe rozwiązania prawne zostały implementowane do nowego kodeksu prawa kanonicznego. W tej części rozdziału zostanie wskazana podstawa prawna przyznająca szafarzom uprawnienie do otrzymania godziwego utrzymania, na kim spoczywa obowiązek zapewnienia duchownym słusznego wynagrodzenia oraz jakie świadczenia przysługują szafarzom.

Aby sprostać obowiązkowi z kan. 222 § 1 KPK, prawodawca kościelny przewidział możliwość erygowania diecezjalnej instytucji przeznaczonej na utrzymanie duchownych (kan. 1274 KPK). W tej części rozdziału zostanie omówiona instytucja diecezjalnego funduszu, w szczególności kto może z niego skorzystać, z jakich dóbr się składa, jakie świadczenia finansowane są z funduszu i kto jest odpowiedzialny za jego prawidłowe funkcjonowanie.

Poruszając kwestię godziwego utrzymania szafarzy, należy również zwrócić uwagę na sposoby pozyskiwania przez nich środków finansowych. Duchowni pełnią posługę duszpasterską, jednakże mogą wykonywać dodatkowe prace w ramach stosunku pracy czy umowy cywilnoprawnej. W tym miejscu zostaną udzielone odpowiedzi na pytania: czy duchowni są w stanie zaspokoić podstawowe potrzeby wyłącznie z dobrowolnych ofiar wiernych?, jakie są miesięczne przychody i koszty proboszczów i wikariuszy w określonych rodzajach parafii?, jakie czynniki wpływają na wysokość „wynagrodzenia” duchownych?.

Omawiając tematykę utrzymania szafarzy, należy także odnieść się do problematyki opodatkowania duchownych w Polsce, z uwzględnieniem ustawodawstwa kościelnego, świeckiego oraz orzecznictwa. W tej części rozdziału zostaną przedstawione i omówione najważniejsze zobowiązania podatkowe, które szafarze obowiązani są uiszczać, w szczególności podatek dochodowy od osób fizycznych oraz ryczałt od przychodów osób duchownych. Zostanie również wskazane w jakich sytuacjach szafarze mogą zrzec się opodatkowania w formie ryczałtu na rzecz podatku dochodowego od osób fizycznych, w szczególności, kiedy należałoby skorzystać z tego rodzaju możliwości. Ponadto, zostaną wskazane kontrowersje i wątpliwości jakie dostrzec można w ustawie *zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne*.

Na końcu czwartego rozdziału zostanie poruszona problematyka ubezpieczenia społecznego i zdrowotnego szafarzy, w szczególności zostanie omówiony termin „osoba duchowna”, występujący w ustawie *o systemie ubezpieczeń społecznych*, i kontrowersje z nim związane; zostaną omówione rodzaje ubezpieczeń społecznych (które są obowiązkowe, a którym duchowni podlegają na zasadzie dobrowolności) oraz jakie są podstawy i wysokości składek. Ponadto, zostanie omówione ubezpieczenie zdrowotne uregulowane w ustawie *o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych*, w szczególności zakres podmiotowy i przedmiotowy ustawy, zbiegi tytułów do objęcia ubezpieczeniem zdrowotnym, podstawy wymiaru i wysokości składek. Omówione również zostaną kontrowersje i wątpliwości wokół ustawy *o systemie ubezpieczeń społecznych*.

Piąty rozdział pracy przedstawi sposoby zarządzania potrzebom Kościoła. Wierni, aby sprostać obowiązkowi z kan. 222 § 1 KPK, powinni świadczyć pomoc finansową, osobistą i duchową. W tej części rozdziału zostaną omówione zobowiązania podatkowe nakładane na kościelne osoby prawne wynikające z prawodawstwa kanonicznego, m.in. cechy poszczególnych zobowiązań podatkowych, jakie podmioty obowiązane są uiszczać określone podatki, kto jest uprawniony do nakładania podatków, jaka jest ich wysokość i na co zostają przeznaczone uzyskane środki finansowe.

Do świadczeń ekonomicznych wiernych należą zbiórki (kan. 1266 KPK). Zostaną wskazane i omówione przepisy ustawodawstwa kościelnego i świeckiego regulujące powyższą problematykę, w szczególności, jakie podmioty uprawnione są do organizowania i prowadzenia zbiórek, kto jest za nie odpowiedzialny, w jakiej formie można je przeprowadzić oraz jakie dzieła mogą być finansowane.

Ofiary i opłaty nakładane na wiernych są kolejnym sposobem zarządzania potrzebom Kościoła. Prawodawca kościelny przewidział możliwość nakładania na wiernych opłat za

sprawowanie aktów władzy wykonawczej lub wykonywanie reskryptów Stolicy Apostolskiej (kan. 1264 n. 1 KPK) oraz przekazywania ofiar (kan. 1264 n. 2 KPK). Zostaną omówione poszczególne ofiary i opłaty wiernych, w szczególności w jakich sytuacjach mogą zostać nakładane oraz na co zostają przeznaczone uzyskane środki finansowe.

Kościelne osoby prawne mogą korzystać ze zwolnień podatkowych, aby móc efektywniej prowadzić określone dzieła. Przepisy prawne zawierające zwolnienia podatkowe znajdują się aktach normatywnych regulujących poszczególne zobowiązania podatkowe oraz ustawach wyznaniowych (m.in. w ustawie *o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej*). W tej części rozdziału zostaną omówione zwolnienia od następujących podatków: dochodowego od osób prawnych, akcyzowego, towarów i usług, nieruchomości, środków transportowych, rolnego, leśnego, opłat celnych, spadków i darowizn oraz opłat sądowych i notarialnych. Zostanie wskazane, jakie przepisy świeckie przewidują określone zwolnienie podatkowe, kiedy oraz w jakich sytuacjach, kościelnym osobom prawnym przysługuje zwolnienie od określonego podatku; jakie posługi kościelnych osób prawnych korzystają ze zwolnień podatkowych i na jakich zasadach.

Strona świecka przewiduje możliwość przyznawania kościelnym osobom prawnym subwencji bądź dotacji, na określone rodzaje działalności, takie jak: dotacje z funduszu kościelnego, subwencje na szkolnictwo czy ochronę dóbr kultury. W tej części rozdziału zostaną omówione powyższe dotacje, uwzględnieniem celu na jaki mogą zostać przeznaczone, kiedy mogą zostać przyznane i jakie należy spełnić warunki.

Kolejnym sposobem zaradzania potrzebom Kościoła przez wiernych są subwencje (kan. 1262 KPK) oraz darowizny (kan. 1267 KPK). Zostaną przedstawione i omówione regulacje prawne, ustawodawstwa kościelnego (powszechnego i partykularnego) oraz świeckiego, odnoszące się do tych kwestii, z uwzględnieniem jakie podmioty uprawnione są do przekazania subwencji i darowizn, jakie kościelne posługi mogą być wspierane przez wiernych, czy prawodawca kościelny i świecki nakłada jakiegokolwiek warunki jakie należy spełnić, aby wskazane wyżej świadczenia mogły zostać przekazane kościelnym osobom prawnym?.

Zostanie poruszona problematyka wpłat 1 % podatku dochodowego od osób fizycznych na rzecz kościelnych osób prawnych, których cele statutowe obejmują prowadzenie działalności pożytku publicznego. W tej części zostanie przedstawione, jakie podmioty uprawnione są do skorzystania z tego przywileju podatkowego, na jakich zasadach odbywa się procedura przekazania 1 % podatku, ilu podatników korzysta z tego przywileju podatkowego i jakie organizacje pożytku publicznego najwięcej zyskują.

Na końcu rozdziału zostanie przedstawione w jaki sposób wierni zarządzają potrzebom Kościoła, aby zapewnić mu świadczenia osobiste i duchowe, konieczne do sprawowania kultu Bożego, prowadzenia działalności charytatywnej i apostołskiej oraz godziwego utrzymania szafarzy.

Problem analizowany w niniejszej pracy, tj. obowiązek wiernych zarządzania potrzebom Kościoła jest ważny i aktualny również z uwagi na aktualną sytuację w jakiej znajduje się wspólnota kościelna. Przedstawiciele różnych środowisk uważają, że Kościół katolicki jest stroną „uprzywilejowaną”, ponieważ ustawodawca świecki wprowadził szereg regulacji prawnych, dzięki którym kościelne osoby prawne mogą korzystać z wielu dobrodziejstw, takich jak dotacje czy zwolnienia podatkowe. W środkach masowego przekazu podawane są błędne lub nieprawdziwe informacje na temat majątku Kościoła w Polsce, prezentowane są postulaty na temat zaprzestania finansowania kościelnych osób prawnych mimo, że osoby przynależące do innych kościołów i wspólnot religijnych oraz niewierzące mogą korzystać z dzieł Kościoła.

Autor niniejszej pracy zastosował metodę historyczno – prawną oraz prawną – porównawczą, opierając się na źródłach prawa kościelnego (powszechnego i partykularnego) oraz świeckiego, celem wskazania procesu kształtowania się kan. 222 § 1 KPK, powodu umieszczenia go w księdze drugiej, a nie piątej kodeksu prawa kanonicznego, wymienienia i omówienia najważniejszych potrzeb Kościoła i sposobów ich zarządzania.

Prócz źródeł prawa, oparto się również na bogatej literaturze, zarówno polskiej, jak i zagranicznej, dzięki której można było nakreślić jak kształtował się kan. 222 § 1 KPK w pracach rewizji nowego kodeksu prawa kanonicznego, jakie są potrzeby Kościoła oraz w jaki sposób wierni mogą udzielać wsparcia ekonomicznego, osobistego i duchowego.

Niniejsza praca opiera się także na orzeczeniach sądowych wydanych przez Trybunał Konstytucyjny, Naczelny Sąd Administracyjny, Wojewódzkie Sądy Administracyjne i inne polskie sądy powszechne, które konkretyzują regulacje prawne oraz usuwają ewentualne luki prawne występujące w prawodawstwie świeckim.

Problematyka, dotycząca obowiązku wiernych zarządzania potrzebom Kościoła (kan. 222 § 1 KPK), nie została dotychczas opracowana w polskiej literaturze kanonistycznej. Zostały omówione jedynie poszczególne zadania Kościoła (np. kult Boży, budownictwo sakralne, posługa charytatywna, nauczania oraz utrzymanie szafarzy) w artykułach naukowych lub opracowaniach książkowych, jednakże z pominięciem kan. 222 § 1 KPK. Jednymi z głównych osób zajmujących się badaniami w tym zakresie są: profesor Javier

Hervada³, profesor Mariano López Alarcón⁴, ksiądz profesor Jean – Pierre Schouppe⁵, ksiądz profesor Dariusz Walencik⁶ oraz ksiądz profesor Tadeusz Stanisławski⁷.

Opracowanie tematyki pracy, w oparciu o dwa systemy prawne (prawodawstwa kościelnego i świeckiego), jest bardzo ważne z powodu obowiązywania Konkordatu, dzięki któremu kościelne osoby prawne mogą wykonywać określone zadania, wynikające z kan. 222 § 1 KPK. Niektóre dzieła Kościoła zostały omówione jedynie z punktu widzenia ustawodawstwa kościelnego, z pominięciem prawodawstwa państwowego lub w oparciu o nieobowiązujące przepisy prawne. Omówienie tej tematyki, z punktu widzenia prawodawstwa świeckiego, ma znaczenie również z powodu wprowadzenia kluczowych zmian, które niedawno weszły w życie, a dotyczą potrzeb Kościoła wymienionych w kan. 222 § 1 KPK.

Wypada mieć nadzieję, że zagadnienie stanowiące przedmiot niniejszej pracy, przyczyni się do naświetlenia i głębszego poznania kan. 222 § 1 KPK, m.in. dlaczego jest tak ważny, jakie są potrzeby Kościoła, w jaki sposób wierni mogą zaradzać jego potrzebom, świadcząc pomoc ekonomiczną, osobistą i duchową oraz czy osoby przynależące do innych wspólnot kościelnych i niewierzące mają obowiązek udzielenia wsparcia Kościołowi.

³ H. Hervada, *Elementos de derecho constitucional canónico. Segunda edición*, Navarra Gráfica Ediciones, S.L., Pamplona 2001. Zob. także J. Hervada, *Wierni*, (w:) P. Majer (red.), *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, wydawnictwo Wolters Kluwer, Kraków 2011, s. 199 – 222.

⁴ M. López Alarcón, *Nabywanie dóbr*, (w:) P. Majer (red.), *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, wydawnictwo Wolters Kluwer, Kraków 2011, s. 934 – 946.

⁵ J. – P. Schouppe, *Diritti fondamentali dei fedele in rapporto alla partecipazione del governo dei beni temporali*, „*Ius Ecclesiae*” vol. 26, no. 2 (2014), s. 397 – 413. Zob. także J. – P. Schouppe, *Le droit – devoir des filèles de subvenir aux besoins de l’Église*, „*Fidelium Iura*” 9 (1999), s. 201 – 254.

⁶ D. Walencik, *Dobrowolna ofiarność wiernych. Podstawy prawne i rozwiązania praktyczne*, (w:) D. Walencik, M. Worbs (red.), *Finansowanie związków wyznaniowych w krajach niemieckojęzycznych i w Polsce*, Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2012, s. 93 – 109. D. Walencik, *Podstawy prawa duchownych do utrzymania w ujęciu Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, „*Roczniki Nauk Prawnych*” t. XV, n. 1 (2005), s. 437 – 465.

⁷ T. Stanisławski, *Finansowanie instytucji wyznaniowych ze środków publicznych w Polsce*, wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2011. Zob. także T. Stanisławski, *Darowizny na cele kultu religijnego i kościelną działalność charytatywno – opiekuńczą*, „*Studia z prawa wyznaniowego*” t. 12 (2009), s. 329 – 339.

ROZDZIAŁ 1

HISTORYCZNO – PRAWNA ANALIZA KANONU 222 § 1 KPK W KONTEKŚCIE POTRZEB KOŚCIOŁA

Obowiązek wiernych zaradzania potrzebom Kościoła, o którym stanowi kan. 222 § 1 KPK, nie jest absolutną nowością, ponieważ wywodzi się z *Codexu Iuris Canonici* z 1917 roku, który stanowił o prawie Kościoła domagania się od wiernych środków na realizację celów własnych Kościoła (can. 1496 CIC/1917). Powyższy kanon znajdował się w kanonach wstępnych trzeciej księgi kodeksu *De rebus* (O rzeczach).

Szybkie przemiany społeczno – kulturowe na świecie oraz rozwój myśli teologiczno – prawnej spowodowały podjęcie kroków legislacyjnych dotyczących rewizji kodeksu pio – benedyktyńskiego i uchwalenia nowego kodeksu prawa kanonicznego, uwzględniającego nauczanie Ojców *Vaticanum II*. Kwestia dotycząca prawa Kościoła domagania się od wiernych środków na realizację celów własnych Kościoła (can. 1496 CIC/1917) była przedmiotem obrad dwóch zespołów, tj. grupy naukowej do spraw świeckich (z łac. *Coetus Studiorum „De Laicis”*), zajmującej się redakcją księgi drugiej kodeksu, oraz grupy naukowej do spraw prawa majątkowego Kościoła (z łac. *Coetus Studiorum „De Iure Patrimoniali Ecclesiae”*), zajmującej się redakcją księgi piątej kodeksu.

W niniejszym rozdziale zostaną przedstawione etapy redakcji księgi drugiej oraz piątej kodeksu prawa kanonicznego, m.in. can. 1496 CIC/1917 i kanonów z niego wywodzących się, w tym kan. 222 § 1 KPK. Umieszczenie kanonu, stanowiącego o obowiązku zaradzania potrzebom Kościoła, w księdze drugiej kodeksu związane jest z soborowym terminem „Lud Boży”. Zostanie omówione to pojęcie oraz zasada współodpowiedzialności członków Ludu Bożego za realizację misji Kościoła, w tym za zaradzanie jego potrzeb (kan. 222 § 1 KPK).

Codex Iuris Canonici z 1917 roku wymieniał cele własne Kościoła (can. 1496 CIC/1917), które – podczas prac redakcyjnych nad nowym kodeksem – zostały zmodyfikowane i rozwinięte, uregulowane w kan. 1254 § 2 KPK. Aktualnie obowiązujący kodeks prawa kanonicznego zwraca również uwagę na kwestie, takie jak: wrodzone prawo Kościoła domagania się od wiernych świadczeń koniecznych do osiągnięcia właściwych sobie celów (kan. 1260 KPK), prawo wiernych do przekazywania dóbr doczesnych na korzyść Kościoła (kan. 1261 § 1 KPK) oraz uprawnienie biskupa diecezjalnego do przypominania wiernym o obowiązku, o którym mowa w kan. 222 § 1 KPK i domagania się jego wykonania (kan. 1261 § 2 KPK). Wspomniane wyżej kanony wywodzą się z can. 1496

CIC/1917, związane są z kan. 222 § 1 KPK, dlatego też konieczne jest ich omówienie oraz odniesienie się do ustawodawstwa świeckiego, które również reguluje tematykę z can. 1496 CIC/1917 (obecnie kan. 222 § 1 KPK).

1.1. ANALIZA KANONU 222 § 1 KPK W TLE REFORMY KSIĘGI II I V KODEKSU PRAWA KANONICZNEGO

Obowiązek wiernych zarządzania potrzebom Kościoła (kan. 222 § 1 KPK) nie jest absolutną nowością, ponieważ był uregulowany w *Codex Iuris Canonici* z 1917 roku⁸. „Kościół także ma prawo, niezależnie od władzy świeckiej, domagać się od wiernych tego co byłoby konieczne dla organizacji kultu Bożego, godnego utrzymania duchownych i innych posługujących, jak również dla realizacji pozostałych celów sobie właściwych”⁹ (can. 1496 CIC/1917¹⁰). Znajdował się w księdze trzeciej *De rebus*, odnoszącej się do kościelnego prawa majątkowego.

Największe znaczenie miała część szósta *De bonis Ecclesiae temporalibus*, ponieważ jej treść nawiązywała do zawartości zbioru *Corpus Iuris Canonici*¹¹ oraz do późniejszych źródeł prawa, wydanych po Soborze Trydenckim (1545 – 1563), które potwierdzały, że problematyka majątkowa Kościoła, w tym obowiązek zarządzania jego potrzebom, przynależy do długiej tradycji Kościoła¹². Na strukturę tej części kodeksu składały się cztery kanony

⁸ Benedetto XV, *Codex Iuris Canonici*, 27.05.1917, AAS 9 (1917) II, s. 11 – 521. Tekst w języku łaciński w: *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus praefatione, fontium annotatione et indice analytico – alphabetico ab emo Petro Card. Gasparri auctus*, Typis Polyglottis Vaticanis, Romae 1918. Zwany dalej: *Codex Iuris Canonici* lub CIC/1917.

⁹ Na temat can. 1496 CIC/1917 szerzej zob. E. Eichmann, K. Mörsdorf, *Lehrbuch des Kirchenrechts auf Grund des Codex Iuris Canonici. Band 2: Sachenrecht*, Herstellung: Ferdinand Schöningh, Paderborn 1967, s. 496 – 498.

¹⁰ Can. 1496 CIC/1917 w łacińskim brzmieniu stanowił, iż: „Ecclesiae ius quoque est, independens a civili potestate, exigendi a fidelibus quae ad cultum divinum, ad honestam clericorum aliorumque ministrorum sustentationem et ad reliquos fines sibi proprios sint necessaria”.

¹¹ A. Domasz, *Dobra doczesne Kościoła*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Warszawa 2016, s. 37.

¹² Conc. Trident., sess. XXI, *de ref.*, c. 4,7; sess. XXIV, *de ref.*, c. 13; sess. XXV, *de ref.*, c. 12; Innocentius III, ep., *Eius exemplo*, 18 dec. 1208, *Professio fidei Waldensibus praescr.*; Benedictus XIV, const. *Ad militantis*, 30 mart. 1742, § 11,13; Pius VI, const. *Autorem fidei*, 28 aug. 1794, prop. 54., *Synodi Pistorien.*, damn.; Pius X, ep. *Acre nefariumque*, 14 maii 1905; litt. *Encycl. Iam dudum*, 24 maii 1911; S.C.C., *Marsorum*, 16 apr. 1639; *Carcassonen.* 29 apr. 1911; S.C. de Prop. Fide (C.G. – Bardstown), 13 maii 1816, ad 2 – 4 instr. ad Ap. Indiar. Orient, 8 sept. 1869, n. 23, cf. *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus, praefatione fontium annotatione... ab Emo Petro Card. Gasparri auctus*, Romae 1917, p. 436, note 2 (powołane za J. Gbagbu Sapo, *La promotion de l'autofinancement ecclésiastique en vertu du Code de droit canonique de 1983. Application du can. 222, § 1 en contexte de pauvreté économique*. Extractum ex dissertatione ad Doctoratum in Iure canonico al Pontificia Universitas Urbana, Rome 2005, s. 21). Zob. także A. Domasz, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 37 – 38. Zob. także W. Wójcik, *Dobra doczesne Kościoła*, (w:) W. Wójcik, J. Krukowski, F. Lempa, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. Tom 4. Księga V, Dobra doczesne Kościoła. Księga VI, Sankcje w Kościele*, Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1987, s. 39 – 40.

wstępne (can. 1495 – 1498 CIC/1917), następnie cztery tytuły: o nabywaniu mienia (z łac. *De bonis ecclesiasticis acquirendis*), administracji (z łac. *De bonis ecclesiasticis administrandis*), umowach (z łac. *De contractibus*) oraz o pobożnych fundacjach (z łac. *De piis foundationibus*).

Umieszczenie can. 1496 CIC/1917 w kanonach wstępnych części szóstej *De bonis Ecclesiae temporalibus* wskazywało, że zaradzanie potrzebom Kościoła stanowi jeden z najważniejszych obowiązków spoczywających na wiernych (z łac. *fidelibus*). Kościół ma prawo domagać się od nich wsparcia (o charakterze finansowym i niemajątkowym) w sprawowaniu kultu Bożego, zapewnieniu duchowym oraz innych posługującym godnego utrzymania (z łac. *honestam sustentationem*) oraz realizacji pozostałych celów wynikających z can. 1496 CIC/1917.

1.1.1. Redakcja księgi drugiej i piątej kodeksu prawa kanonicznego w tym can. 1496 CIC/1917 (obecnie kan. 222 § 1 KPK)

Ustawodawstwo kościelne, zebrane i zredagowane, w formie kodeksowej było wielkim wydarzeniem w Kościele katolickim¹³. Celem uniknięcia w przyszłości wątpliwości interpretacyjnych lub różnorodności nowych praw zawartych w *Codex Iuris Canonici* z 1917 roku, papież Benedykt XV (1854 – 1922) wydał motu proprio „Cum iuris canonici” z dnia 15 września 1917 roku¹⁴, w którym postanowił ustanowić Papieską Komisję dla autentycznej interpretacji kodeksu prawa kanonicznego, do której zadań należało prawo do orzekania o autentycznej interpretacji kanonów kodeksu z 1917 roku, po wysłuchaniu, w przypadkach szczególnie ważnych, opinii Świętej Kongregacji¹⁵.

Szybkie przemiany społeczno – kulturowe na świecie oraz rozwój myśli teologiczno – prawnej spowodowały podjęcie kroków legislacyjnych¹⁶. Dyskusje na temat rewizji kodeksu pio – benedyktyńskiego nasiliły się już za czasów pontyfikatu Piusa XII (1876 – 1958), kiedy Stolica Apostolska wydała szereg nowych regulacji prawnych wprowadzających zmiany do *Codexu Iuris Canonici* z 1917 roku, co doprowadziło do trudności w ustaleniu treści aktualnie

¹³ T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Tom I Zagadnienia wstępne i normy ogólne*, Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne, Olsztyn 1985, s. 113.

¹⁴ Benedetto XV, Motu proprio *Cum iuris canonici*, AAS 9 I (1917), s. 483 – 484. Tekst w języku włoskim: http://w2.vatican.va/content/benedict-xv/it/motu_proprio/documents/hf_ben-xv_motu-proprio_19170915_cum-iuris-canonici.html (dostęp: 24 lipca 2019 roku).

¹⁵ Motu proprio „Cum iuris canonici” w punkcie I stanowi, iż: „(...) Noi istituimo un Consiglio, o una Commissione, come la chiamano, alla quale spetterà l'esclusivo diritto di pronunciarsi sull'interpretazione autentica dei canoni del Codice, dopo avere tuttavia ascoltato, in casi di particolare rilievo, il parere della Sacra Congregazione che abbia sollevato il quesito sottoposto all'esame della Commissione stessa”.

¹⁶ A. Domasz, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 47. Zob. także E. Szafranowski, *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. 1, Łódzka Drukarnia Dzielowa, Akademia Teologii Katolickiej, Warszawa 1985, s. 91.

obowiązujących kanonów¹⁷. Dopiero Jan XXIII (1881 – 1963) podjął się dzieła odnowy Kościoła, formułując postulat reformy prawa kanonicznego, o czym poinformował wiernych w przemówieniu z dnia 25 stycznia 1959 roku¹⁸ oraz w encyklice „Ad petri cathedram”¹⁹, zapowiadając także zwołanie soboru powszechnego oraz pierwszego synodu rzymskiego²⁰.

Prawo Kościoła, ustanowione przez Sobór Watykański II, jako konstytucyjne prawo wspólnotowe, poprzedzało promulgację kodeksów prawa kanonicznego dla kościoła łacińskiego i kościołów wschodnich²¹, dlatego reforma nowego kodeksu prawa kanonicznego została złączona (w sposób nierozzerwalny) z Soborem Watykańskim II²². Pomysł ustanowienia takiego prawa zrodził się podczas obrad Ojców *Vaticanum II*, kiedy biskup maronicki Libanu Paul – Pierre Méouchi zapytał, czy to prawo będzie obowiązywało cały Kościół, zarówno łaciński, jak i wschodni²³. Jako, że nowelizacja kodeksu pio – benedyktyńskiego połączona była z odnową kościelną, dlatego też zdecydowano się odczekać rewizją kodeksu do czasu zakończenia Soboru Watykańskiego II, aby wskazania soborowe

¹⁷ E. Szafranowski, *Podręcznik prawa kanonicznego...*, s. 92. Zob. także T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Tom I...*, s. 113.

¹⁸ Ioannes XXIII, *Sollemnis allocutio* ad emos patres cardinales in urbe praesentes habita, die XXV Ianuarii anno MCMLIX, in coenobio monachorum benedictinorum ad s. Pauli extra moenia, post missarum sollemnia, quibus beatissimus pater in patriarchali basilica ostiensi interfuerat, 25.01.1955, AAS 51 (1959), s. 65 – 69. Tekst w języku włoskim: <http://www.vatican.va/archive/aas/documents/AAS-51-1959-ocr.pdf> (dostęp: 24 lipca 2019 roku).

¹⁹ „Okazuje to ponad wszelką wątpliwość, że Kościół katolicki ustawiczną rozkwita młodością i że jest jakby chorągwią podniesioną między narodami (por. Iz 11,12), oraz że ten Kościół rozlewa jaśniejące światło wraz ze słodką miłością, którą obejmuje wszystkie narody. Poza tym, wiadomość, że nosimy się z zamiarem zwołania Soboru Powszechnego i Synodu Rzymskiego, przystosowania Kodeksu Prawa Kanonicznego do dzisiejszych potrzeb i ogłoszenia nowego Kodeksu dla Kościoła Obrządku Wschodniego, ta wiadomość zyskała uznanie u nadzwyczaj wielu i zrodziła powszechną nadzieję, że umysły wszystkie zostaną w ten sposób skutecznie pobudzone do szerszego i głębszego poznania prawdy, do zbawiennego odnowienia chrześcijańskich obyczajów i do odbudowania jedności, zgody i pokoju”. Ioannes XXIII, *Litterae encyclicae Ad petri cathedram* ad patriarchas, primates, archiepiscopos, episcopos aliosque locorum ordinarios, pacem et communionem cum apostolica sede habentes de veritate, unitate et pace caritatis afflatu provehendis, 29.06.1959, AAS 51 (1959), s. 497 – 531. Tekst w języku polskim: https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_xxiii/encykliki/ad_petri_29061959.html (dostęp: 24 lipca 2019 roku).

²⁰ „Pronunciamo innanzi a voi, certo tremando un poco di commozione, ma insieme con umile risolutezza di proposito, il nome e la proposta della duplice celebrazione: di un Sinodo Diocesano per l’Urbe, e di un Concilio Ecumenico per la Chiesa universale. Per voi, Venerabili Fratelli e Diletti Figli Nostri, non occorrono illustrazioni copiose circa la significazione storica e giuridica di queste due proposte. Esse condurranno felicemente all’auspicato e atteso aggiornamento del Codice di Diritto Canonico, che dovrebbe accompagnare e coronare questi due saggi di pratica applicazione dei provvedimenti di ecclesiastica disciplina” Ioannes XXIII, *Sollemnis allocutio...*, s. 68 – 69, <http://www.vatican.va/archive/aas/documents/AAS-51-1959-ocr.pdf> (dostęp: 24 lipca 2019 roku).

²¹ Ioannes Paulus II, *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Ioannis Paulis PP. II promulgatus*, 18.10.1990, AAS 82 (1990), s. 1045 – 1363. Tekst w języku polskim w: L. Adamowicz, M. Dyjakowska, *Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich promulgowany przez papieża Jana Pawła II*, wydawnictwo archidiecezji Lubelskiej „Gaudium”, Lublin 2002, s. 67 – 871. Zwany dalej: KKKW.

²² E. Szafranowski, *Podręcznik prawa kanonicznego...*, s. 92.

²³ J. Gbagbu Sapoa, *La promotion de l’autofinancement ecclesiastique...*, s. 28.

zostały przedłożone na język prawny, a następnie implementowane do nowego kodeksu prawa kanonicznego²⁴ dla kościoła zachodniego i wschodniego²⁵.

Papież Jan XXIII, dnia 28 marca 1963 roku, powołał Papieską Komisję dla Rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego (z łac. *Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo*), która zastąpiła Komisję dla autentycznej interpretacji Kodeksu Prawa Kanonicznego, ustanowioną przez Benedykta XV. Celem nowej komisji było przygotowanie, w oparciu o postanowienia Soboru Watykańskiego II, reformy obowiązującego kodeksu pio – benedyktyńskiego²⁶. Kolejnym krokiem było powołanie przez papieża Pawła VI (1897 – 1978), w dniu 17 kwietnia 1964 roku, Kolegium Konsultorów (z łac. *Collegio Consultorum*) – organu doradczego Papieskiej Komisji²⁷.

Papież Paweł VI, dnia 20 listopada 1965 roku, zwrócił się do kardynałów i członków Papieskiej Komisji do spraw Rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego o opracowanie powszechnego i fundamentalnego prawa obowiązującego w całym Kościele oraz dwóch kodeksów prawa kanonicznego (dla obrządku łacińskiego i wschodniego), przedstawiając pomysły zawarte w Encyklice „*Ecclesiam suam*”. Pomysł spotkał się z pozytywnym przyjęciem, dlatego już 25 listopada 1965 roku rozpoczęto prace nad sporządzeniem fundamentalnego prawa Kościoła²⁸. Papież zwrócił się także do konferencji episkopatów z prośbą o przesyłanie sugestii i propozycji dotyczących reformy prawa kanonicznego oraz przedstawienia kandydatów na stanowisko konsultorów Komisji²⁹.

Od stycznia 1966 roku ukonstytuowały się i rozpoczęły prace zespoły robocze konsultorów (z łac. *Coetus studiorum*) zajmujące się rewizją poszczególnych działów prawa kanonicznego³⁰. Problematyka dóbr doczesnych Kościoła była przedmiotem obrad zespołu roboczego do spraw prawa majątkowego Kościoła (z łac. *Coetus Studiorum „De Iure Patrimoniali Ecclesiae”*), natomiast reformy księgi drugiej kodeksu podjęła się grupa naukowa do spraw świeckich (z łac. *Coetus Studiorum „De Laicis”*). Oba zespoły składały

²⁴ A. Domasz, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 47. Zob. także E. Szafranowski, *Podręcznik prawa kanonicznego...*, s. 92 – 93.

²⁵ Szerzej zob. K. Mazur, *Obowiązek zaradzenia potrzebom Kościoła*, (w:) M. Saj (red.), *Obowiązki i prawa wiernych w świetle Kodeksu Prawa Kanonicznego*, wydawnictwo scriptum, Warszawa 2017, s. 311 – 312.

²⁶ Szerzej zob. T. Rozkrut, *Papieska Rada ds. Tekstów Prawnych: interpretacja autentyczna kanonów kodeksu z 1983 roku*, „Prawo Kanoniczne” t. 52, n. 1 – 2 (2009), s. 116.

²⁷ A. Domasz, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 48.

²⁸ J. Gbagbu Sapoa, *La promotion de l'autofinancement ecclesiastique...*, s. 28 – 29.

²⁹ Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, *Congregatio Plenaria. Relatio Card. Praesidis*, „Communications” 9 (1977), s. 64.

³⁰ Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, *Congregatio Plenaria. Relatio...*, s. 68 – 69. Szerzej zobacz w T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Tom I...*, s. 118.

się z profesorów, delegatów konferencji biskupów i instytutów życia konsekrowanego³¹. Przydzielając konsultorów do poszczególnych grup naukowych, brano pod uwagę wiedzę i doświadczenie, czas, którym dysponują oraz miejsce zamieszkania³².

Z chwilą rozpoczęcia prac komisji kodyfikacyjnej kodeksu pio – benedyktyńskiego, rozpoczął się etap konsultacji, obejmujący dyskusję nad zagadnieniami przedstawionymi przez prezydium komisji. Po zakończeniu sesji roboczych, przygotowywano schemat kanonów zaproponowany przez grupę naukową. Projekt księgi nowego kodeksu prawa kanonicznego przesyłany był do papieża, który decydował, czy można przystąpić do dalszych konsultacji. Następnym etapem było przesłanie schematu do oceny organom konsultacyjnym (konferencjom biskupów, dykasteriom Kurii Rzymskiej, wydziałom kościelnym, unii przełożonych generalnych) oraz członkom komisji³³. Wnioski bądź uwagi, które spływały do poszczególnych komisji, podlegały ocenie przez sekretariat komisji wraz z konsultorami pod kierownictwem przewodniczącego³⁴, następnie wprowadzane do schematu księgi kodeksu. Projekt, który uzyskał zatwierdzenie przekazywany był do papieża, który miał podjąć ostateczną decyzję³⁵.

Problematyka dotycząca prawa Kościoła domagania się od wiernych środków na realizację celów własnych Kościoła, o którym wspominał can. 1496 CIC/1917, była przedmiotem obrad dwóch zespołów, tj. grupy naukowej do spraw świeckich (z łac. *Coetus Studiorum „De Laicis”*) oraz grupy naukowej do spraw prawa majątkowego Kościoła (z łac. *Coetus Studiorum „De Iure Patrimoniali Ecclesiae”*)³⁶. Oba zespoły miały za zadanie zbadać wspólne źródło, czyli can. 23 *Lex Ecclesiae Fundamentalis*³⁷, zakorzeniony w eklezjologii soborowej współpracy i wspólnej odpowiedzialności wszystkich wiernych za misję Kościoła poprzez dokonywanie wkładów materialnych i finansowych³⁸.

³¹ Szerzej zob. W. Wójcik, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 41 – 42. Zob. także E. Szafranowski, *Podręcznik prawa kanonicznego...*, s. 106.

³² E. Szafranowski, *Podręcznik prawa kanonicznego...*, s. 107.

³³ E. Szafranowski, *Podręcznik prawa kanonicznego...*, s. 107. Zob. także T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Tom I...*, s. 119.

³⁴ W przypadku kościelnego prawa majątkowego, zwracano uwagę na kwestie dotyczące konieczności reformy systemu beneficjalnego, uregulowania obowiązku wspierania dzieł charytatywnych, troski biskupów o zapewnienie szafarzom godnego i odpowiedniego utrzymania, w tym ubezpieczenia społecznego, i solidarności pomiędzy diecezjami. Szerzej zob. W. Wójcik, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 41.

³⁵ E. Szafranowski, *Podręcznik prawa kanonicznego...*, s. 108. Zob. także W. Wójcik, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 42. Zob. także T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Tom I...*, s. 119.

³⁶ K. Mazur, *Obowiązek zaradzenia potrzebom Kościoła...*, s. 307.

³⁷ Coetus Studiorum „De Bonis Ecclesiae Temporalibus”, *Sessio VI*, 07 – 11.04.1975, (w:) Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, „Communicationes” 18 (1986), s. 371. Zob. także Coetus Studiorum „De Laicis deque Associationibus Fidelium”, *Sessio VI*, 07 – 11.04.1975, (w:) Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, „Communicationes” 18 (1986), s. 371.

³⁸ J. Gbagbu Sapo, *La promotion de l'autofinancement ecclesiastique...*, s. 26.

1.1.1.1. Etapy redakcji księgi drugiej kodeksu prawa kanonicznego

Zespół roboczy do spraw świeckich podczas pierwszej sesji, która odbyła się w dniach 28 listopada – 3 grudnia 1966 roku, przewidział umieszczenie can. 1496 CIC/1917 (obecnie kan. 222 § 1 KPK) w tytule drugim księgi drugiej nowego kodeksu „Obowiązki i prawa wiernych świeckich” (z łac. *De iuribus et obligationibus laicorum*), jako can. 5 § 2³⁹. Konsultorzy zwrócili uwagę, że na wiernych świeckich spoczywa moralny obowiązek zapewnienia Kościołowi niezbędnych dóbr doczesnych, aby uniknąć zależności ekonomicznej od państwa świeckiego⁴⁰, odnosząc się do nauczania Soboru Watykańskiego II: dekretu o działalności misyjnej Kościoła „*Ad gentes divinitus*”⁴¹ (n. 36 AGD⁴²), dekretu o posłudze i życiu kapłanów „*Presbyterorum ordinis*”⁴³ (n. 20⁴⁴ i 21 PO⁴⁵) oraz dekretu o apostołstwie

³⁹ Can. 5 § 2 stanowił, iż: „Officio tenentur, ratione habitae uniuscuiusque facultatum et status familiae, curandi ut Ecclesiae praesto sint ea quae ad cultum divinum, ad honestam clericorum aliorumque ministrorum sustentationem vel remunerationem et ad alios fines eidem proprios necessaria sunt media”. W polskim tłumaczeniu can. 5 § 2 brzmiał następująco: „[Wierni], stosownie do możliwości każdego i stanu materialnego rodziny, są zobowiązani do zatroszczenia się, aby Kościół miał do dyspozycji te środki, które są konieczne do sprawowania kultu Bożego, do godnego utrzymania lub wynagradzania duchownych i innych posługujących, jak również na inne cele jemu właściwe” (tłumaczenie własne). Coetus Studiorum „De Laicis”, *Sessio I*, 28.11. – 03.12.1966, (w:) Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, „Communicationes” 17 (1985), s. 193.

⁴⁰ „Est inter Consultores qui recolit Concilium Vaticanum II super id insistere, quod Ecclesiae missio non in solam Hierarchiam, sed in laicos quoque recidit: ideo fideles, praesertim laici, responsabilitatem habent, quae primaria est officium morale, praebendi Ecclesiae bona temporalia necessaria, idque etiam ad vitandum ne dependentia oeconomica a potestate civili redundare possit in detrimentum libertatis qua ecclesiastica Hierarchia gaudere debet”. Szerzej zob. Coetus Studiorum „De Laicis”, *Sessio I...*, s. 177.

⁴¹ Concilio Oecumenico Vaticano II, Decretum de activitate missionali ecclesiae *Ad gentes divinitus*, 18.11.1965, AAS 58 (1966), s. 947 – 990. Tekst w języku polskim w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje. Tekst łaciński – polski*, wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2008, s. 674 – 743. Dekret zwany dalej: Dekret „*Ad gentes divinitus*” lub AGD.

⁴² Dekret „*Ad gentes divinitus*” w numerze 36 stanowi, iż: „Wszyscy wierni, jako członki żywego Chrystusa, wcieleni i upodobnieni do Niego przez chrzest, bierzmowanie i Eucharystię, zobowiązani są do współpracy w szerzeniu i w rozwoju Jego Ciała, aby jak najprędzej doprowadzić je do pełni”.

⁴³ Concilio Oecumenico Vaticano II, Decretum de presbyterorum ministerio et vita *Presbyterorum ordinis*, 07.12.1965, AAS 58 (1966), s. 991 – 1024. Tekst w języku polskim w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje. Tekst łaciński – polski*, wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2008, s. 750 – 805. Dekret zwany dalej: Dekret „*Presbyterorum ordinis*” lub PO.

⁴⁴ Dekret „*Presbyterorum ordinis*” w numerze 20 stanowi, iż: „(...) Prezbiterzy oddani służbie Bożej w pełnieniu urzędu sobie powierzonego godni są, by otrzymać słuszne wynagrodzenie, ponieważ «godzien jest robotnik zapłaty swojej» (Łk 10, 7), a także «Pan postanowił, aby ci, którzy głoszą Ewangelię, z Ewangelii żyli» (1 Kor 9, 14). Dlatego też, o ile skądinąd nie zapewniono prezbiterom słusznego wynagrodzenia, sami wierni – ponieważ dla ich dobra prezbiterzy pracują – mają prawdziwy obowiązek zatroszczyć się o to, aby mogli im zapewnić konieczne środki do uczciwego i godnego życia. Biskupi zaś mają napominać wiernych o tym ich obowiązku i winni się troszczyć, czy to każdy z osobna dla swojej diecezji, czy lepiej po kilku razem dla wspólnego terytorium, aby ustalone zostały normy dla zaradzenia stosownemu utrzymaniu tych, którzy w służbie Ludu Bożego pełnią lub pełnili jakieś zadanie”.

⁴⁵ Dekret „*Presbyterorum ordinis*” w numerze 21 stanowi, iż: „Jest więc rzeczą wielce stosowną, aby przynajmniej w krajach, w których utrzymanie duchowieństwa zależy całkowicie lub w dużej mierze od ofiar wiernych, zasoby w tym celu złożone gromadziła jakaś instytucja diecezjalna, zarządzana przez biskupa przy pomocy delegowanych kapłanów, a gdzie byłoby to pożyteczne, również ludzi świeckich, biegłych w sprawach gospodarczych. Poza tym jest rzeczą pożądaną, aby, o ile to możliwe, w poszczególnych diecezjach lub krajach przysposobić zasób dóbr wspólnych, dzięki któremu mogliby biskupi zadośćuczynić innym zobowiązaniom

świeckich „Apostolicam actuositatem”⁴⁶ (n. 21 AA)⁴⁷. W tym miejscu należy zwrócić uwagę, że w wymienionych wyżej dokumentach, Ojcowie *Vaticanum II*, zwracali uwagę na obowiązek wszystkich wiernych (z łac. *omnes fideles*), a nie świeckich (z łac. *laicis*), zaradzania potrzebom Kościoła, w szczególności zapewnienia szafarzom godziwego utrzymania, którzy w służbie Ludu Bożego pełnią lub pełnili jakieś zadanie.

Podczas sesji drugiej, która odbyła się w dniach 16 – 21 października 1967 roku, konsultorzy grupy naukowej do spraw świeckich zwrócili uwagę, że can. 1496 CIC/1917 odnosi się do współpracy wiernych w służbie Kościołowi (z łac. *De cooperatone fidelium in opera ecclesiastica*), dlatego też obowiązek zaradzania potrzebom Kościoła spoczywa nie tylko na świeckich, ale również na pozostałych wiernych. Źródło tego obowiązku wynika z dekretu „Presbyterorum ordinis”⁴⁸, który wskazuje, że: „(...) Niechaj kapłani tak jak i biskupi – przy zachowaniu prawa partykularnego – używają dóbr uzyskiwanych z okazji wykonywania jakiejś funkcji kościelnej przede wszystkim na swoje odpowiednie utrzymanie i wypełnienie obowiązków własnego stanu; te zaś które by zbywały, niech zechcą przeznaczyć dla dobra Kościoła albo na dzieła miłosierdzia” (n. 17 PO). Mając powyższe na uwadze, konsultorzy zdecydowali się umieścić kanon, stanowiący o obowiązku wiernych zatroszczenia się o Kościół, w tym samym brzmieniu co can. 5, w przepisach prawnych odnoszących się do wszystkich wiernych (z łac. *statutum iuridicum omnium christifidelium*), jako can. 13 § 2⁴⁹.

wobec osób służących Kościołowi i zaradzić różnym potrzebom diecezji i dzięki któremu też diecezje bogatsze mogłyby wspomagać biedniejsze, aby z obfitości jednych mógł być uzupełniony niedostatek drugich. Ten zasób dóbr wspólnych należy stworzyć przede wszystkim z dóbr pochodzących z ofiar wiernych, ale też i z innych źródeł, które prawnie należy określić”.

⁴⁶ Concilio Oecumenico Vaticano II, Decretum de apostolatu laicorum *Apostolicam actuositatem*, 18.11.1965, AAS 58 (1966), s. 837 – 864. Tekst w języku polskim w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje. Tekst łaciński – polski*, wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2008, s. 580 – 629. Dekret zwany dalej: Dekret „Apostolicam actuositatem” lub AA.

⁴⁷ Dekret „Apostolicam actuositatem” w numerze 21 stanowi, iż: „Wszystkie stowarzyszenia apostołskie zasługują słusznie na szacunek; te zaś, które hierarchia stosownie do potrzeb miejsca i czasu pochwaliła lub zaleciła, albo postanowiła zakładać jako bardziej pilne, winni kapłani, zakonnicy i świeccy najwyżej cenić i w miarę własnej możliwości popierać. Spośród nich zaś należy dziś wyróżnić zwłaszcza międzynarodowe stowarzyszenia lub związki katolików”.

⁴⁸ Coetus Studiorum „De Laicis”, *Sessio II*, 16 – 21.10.1967, (w:) Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, „Communicationes” 17 (1985), s. 202 – 203.

⁴⁹ Can. 13 § 2 stanowił, iż: „Officio tenentur, ratione habita uniuscuiusque facultatum et status familiae, curandi ut Ecclesiae praesto sint ea quae ad cultum divinum, ad honestam clericorum aliorumque ministrorum sustentationem vel remunerationem et ad alios fines eidem proprios necessaria sunt media”. W polskim tłumaczeniu can. 13 § 2 brzmiał następująco: „[Wierni], stosownie do możliwości każdego i stanu materialnego rodziny, są zobowiązani do zatroszczenia się, aby Kościół miał do dyspozycji te środki, które są konieczne do sprawowania kultu Bożego, do godnego utrzymania lub wynagradzania duchownych i innych posługujących, jak również na inne cele jemu właściwe” (tłumaczenie własne). Coetus Studiorum „De Laicis”, *Sessio II...*, s. 236.

Podczas trzeciej⁵⁰ oraz czwartej sesji⁵¹, zespół do spraw świeckich (z łac. *Coetus Studiorum „De Laicis”*) zajął się redakcją kanonów CIC/1917, dotyczących stowarzyszeń wiernych (z łac. *Associationibus fidelium*).

Problematyka obowiązków i praw wszystkich wiernych, w tym obowiązku zaradzania potrzebom Kościoła (poprzednio can. 1496 CIC/1917, obecnie kan. 222 § 1 KPK), została ponownie podjęta podczas sesji piątej, która odbyła się w dniach 28 – 31 stycznia 1970 roku⁵². Zespół do spraw świeckich oraz stowarzyszeń wiernych (z łac. *Coetus Studiorum „De Laicis deque Associationibus fidelium”*) zajął się przepisami prawnymi odnoszącymi się do wszystkich wiernych (z łac. *statutum iuridicum omnium christifidelium*). Dotychczasowy kanon, stanowiący *de cooperatone fidelium in opera ecclesiastica*, zachowano⁵³, został uregulowany w can. 14 § 2⁵⁴.

Konsultorzy zespołu do spraw świeckich oraz stowarzyszeń wiernych (z łac. *Coetus Studiorum „De Laicis deque Associationibus Fidelium”*) podczas sesji szóstej, która odbyła się w dniach 7 – 11 kwietnia 1975 roku⁵⁵, zdecydowali się na sformalizowanie uprawnień i obowiązków wszystkich wiernych (z łac. *De omnium christifidelium obligationibus et iuribus*), uwzględniając obowiązek współpracy wiernych w służbie Kościołowi (can. 14⁵⁶), odnosząc się przy tym do can. 23 LEF⁵⁷.

⁵⁰ Szerzej zob. *Coetus Studiorum „De Laicis”, Sessio III*, 26 – 30.03.1968, (w:) Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, „Communicationes” 18 (1986), s. 210 – 251.

⁵¹ *Coetus Studiorum „De Laicis”, Sessio IV*, 25.02 – 01.03.1969, (w:) Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, „Communicationes” 18 (1986), s. 279 – 321.

⁵² *Coetus Studiorum „De Laicis deque Associationibus Fidelium”, Sessio V*, 28 – 31.01.1970, (w:) Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, „Communicationes” 18 (1986), s. 322 – 364.

⁵³ *Coetus Studiorum „De Laicis deque Associationibus Fidelium”, Sessio V...*, s. 327.

⁵⁴ Can. 14 § 2 stanowił, iż: „Officio tenentur, ratione habita uniuscuiusque facultatum et status familiae, curandi ut Ecclesiae praesto sint ea quae ad cultum divinum, ad honestam clericorum aliorumque ministrorum sustentationem vel remunerationem et ad alios fines eidem proprios necessaria sunt media”. W polskim tłumaczeniu can. 14 § 2 brzmiał następująco: „[Wierni], stosownie do możliwości każdego i stanu materialnego rodziny, są zobowiązani do zatroszczenia się, aby Kościół miał do dyspozycji te środki, które są konieczne do sprawowania kultu Bożego, do godnego utrzymania lub wynagradzania duchownych i innych posługujących, jak również na inne cele jemu właściwe” (tłumaczenie własne). *Coetus Studiorum „De Laicis deque Associationibus Fidelium”, Sessio V 28 – 31 stycznia 1970 roku...*, s. 348.

⁵⁵ *Coetus Studiorum „De Laicis deque Associationibus Fidelium”, Sessio VI...*, s. 365 – 407.

⁵⁶ Can. 14 stanowił, iż: „Officio tenentur, ratione habita uniuscuiusque facultatum et status familiae, curandi ut Ecclesiae praesto sint ea quae ad cultum divinum, ad honestam clericorum aliorumque ministrorum sustentationem vel remunerationem et ad alios fines eidem proprios necessaria sunt media”. W polskim tłumaczeniu can. 14 brzmiał następująco: „[Wierni], stosownie do możliwości każdego i stanu materialnego rodziny, są zobowiązani do zatroszczenia się, aby Kościół miał do dyspozycji te środki, które są konieczne do sprawowania kultu Bożego, do godnego utrzymania lub wynagradzania duchownych i innych posługujących, jak również na inne cele jemu właściwe” (tłumaczenie własne). *Coetus Studiorum „De Laicis deque Associationibus Fidelium”, Sessio VI...*, s. 392.

⁵⁷ Konsultorzy, omawiając problematykę współpracy wiernych w służbie Kościołowi, poprzednio uregulowali ją w can. 14 § 2, stanowiąc że: „§ 1 deletur, quia non videtur utilis quoad § 2, magis placet redactio can. 23 LEF, quae hoc loco inserenda est, si LEF non promulgetur, sed cum additione verborum «ratione habita uniuscuiusque facultatum et status familiae»”. W polskim tłumaczeniu oznaczało to, że: „§ 1 skreśla się, ponieważ nie wydaje się obowiązujący. Co do § 2 za lepsze uznaje się sformułowanie can. 23 LEF, które należy w tym miejscu

1.1.1.1.1. Projekt z 1977 roku

Schema Canonu Libri II De Populo Dei z dnia 15 listopada 1977 roku zakładał, że księga druga kodeksu będzie nosić nazwę: „o Ludzie Bożym” (z łac. *De Populo Dei*), składać się będzie z dwóch części: *De personis in genere* oraz *De personis in specie*⁵⁸. Część pierwsza księgi kodeksu została podzielona na tytuły oraz rozdziały:

— Tytuł I „O wiernych chrześcijanach” (z łac. *De christifidelibus*) – can. 1;

- Rozdział I „O osobach fizycznych mających status kanoniczny” (z łac. *De personarum physicarum statu canonico*) – can. 2 – 15;
- Rozdział II „O prawach i obowiązkach wszystkich wiernych chrześcijan” (z łac. *De omnium christifidelium obligationibus et iuribus*) – can. 16 – 38;
- Rozdział III „O stowarzyszeniach wiernych” (z łac. *De christifidelium consociationibus*) – can. 39 – 69;

— Tytuł II „O osobach prawnych” (z łac. *De personis iuridicis*) – can. 70 – 80.

Obowiązek wiernych zatroszczenia się o Kościół został uregulowany w can. 29⁵⁹, zgodnie z którym: „[Wierni], stosownie do możliwości każdego i stanu materialnego rodziny, są zobowiązani do zatroszczenia się, aby Kościół miał do dyspozycji te środki, które są konieczne do sprawowania kultu Bożego, do godnego utrzymania lub wynagradzania duchownych i innych posługujących, jak również na inne cele jemu właściwe”.

Analizując powyższy kanon, dostrzec można, że jego treść nie uległa zmianie, dokonano jedynie zmiany numeracyjnej kanonu. W tym miejscu należy również zwrócić uwagę, że w opisie do rozdziału drugiego projektu („O prawach i obowiązkach wszystkich wiernych chrześcijan”) podkreślono, że wymienione w nim uprawnienia i obowiązki odnoszą się do wszystkich wiernych bez względu na rasę, narodowość, stan społeczny czy płeć⁶⁰.

umieścić, jeśli LEF nie zostaną promulgowane, lecz z dodaniem słów «stosownie do możliwości każdego i stanu materialnego rodziny»” (tłumaczenie własne). Szerzej zob. Coetus Studiorum „De Laicis deque Associationibus Fidelium”, *Sessio VI...*, s. 371.

⁵⁸ Szerzej zob. Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, *Praenotanda – Cánones preliminares et normae generales*, „Communicationes” 9 (1977), s. 237 – 259. Zob. także Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, *Schema Canonum Libri II De Populo Dei*, Typis Polyglottis Vaticanis, Città del Vaticano 1977, s. 23 – 155 oraz s. 157 – 159.

⁵⁹ Can. 29 stanowił, iż: „Officio tenentur, ratione habitae uniuscuiusque facultatum et status familiae, curandi ut Ecclesiae praesto sint ea quae ad cultum divinum, ad honestam clericorum aliorumque ministrorum sustentationem vel remunerationem et ad alios fines eidem Ecclesiae proprios necessaria sunt media”. Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, *Schema Canonum Libri II De Populo Dei...*, s. 29.

⁶⁰ Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, *Praenotanda - Cánones preliminares et normae generales...*, s. 239.

1.1.1.1.2. Projekt z 1980 roku

Zespół do spraw Ludu Bożego (z łac. *Coetus Studiorum „De Populo Dei”*), podczas pierwszej sesji, która odbyła się w dniach 15 – 20 października 1979 roku⁶¹, podjął jednogłośnie uchwałę o usunięciu kanonu stanowiącego o obowiązku wiernych zatroszczenia się o Kościół (can. 29 projektu z 1977 roku⁶²), wskazując że wspomniana norma znajduje się już *Lex Ecclesiae Fundamentalis* (w can. 23 LEF) i została wprowadzona przez grupę naukową do spraw prawa majątkowego Kościoła (z łac. *Coetus studiorum „De Iure Patrimoniali Ecclesiae”*) do księgi piątej nowego kodeksu prawa kanonicznego (do can. 3)⁶³.

Schema Codicis Iuris Canonici z 1980 roku zakładał, że księga druga kodeksu *De Populo Dei* będzie podzielona na trzy części: *De christifidelibus*, *De ecclesiae constitutione hierarchica* oraz *De consociationibus in ecclesia*⁶⁴. Część pierwsza zawierała kanony wprowadzające (can. 201 – 202) oraz została podzielona dwa tytuły:

— Tytuł I „O świętych szafarzach czyli duchownych” (z łac. *De ministris sacris seu de clericis*)

- Rozdział I „O formacji duchowieństwa” (z łac. *De clericorum institutione*) – can. 203 – 235;
- Rozdział II „O przynależności, czyli inkardynacji duchownych” (z łac. *De clericorum adscriptione seu incardinatione*) – can. 236 – 243;
- Rozdział III „O prawach i obowiązkach duchownych” (z łac. *De clericorum obligationibus et iuribus*) – can. 244 – 264;
- Rozdział IV „O utracie stanu duchownego” (z łac. *De amissione status clericalis*) – can. 265 – 268;

— Tytuł II „O prawach i obowiązkach wiernych świeckich” (z łac. *De obligationibus et iuribus christifidelium laicorum*) – can. 269 – 276.

⁶¹ Coetus Studiorum „De Populo Dei”, *Sessio I*, 15 – 20.10.1979, (w:) Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, „Communicationes” 12 (1980), s. 48 – 92.

⁶² Can. 29 stanowił, iż: „Officio tenentur, ratione habita uniuscuiusque facultatum et status familiae, curandi ut Ecclesiae praesto sint ea quae ad cultum divinum, ad honestam clericorum aliorumque ministrorum sustentationem vel remunerationem et ad alios fines eidem Ecclesiae proprios necessaria sunt media”. W polskim tłumaczeniu can. 29 brzmiał następująco: „[Wierni], stosownie do możliwości każdego i stanu materialnego rodziny, są zobowiązani do zatroszczenia się, aby Kościół miał do dyspozycji te środki, które są konieczne do sprawowania kultu Bożego, do godnego utrzymania lub wynagradzania duchownych i innych posługujących, jak również na inne cele jemu właściwe” (tłumaczenie własne). Coetus Studiorum „De Populo Dei”, *Sessio I...*, s. 85.

⁶³ Coetus Studiorum „De Populo Dei”, *Sessio I...*, s. 85.

⁶⁴ Szerzej zob. Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, *Schema Codicis Iuris Canonici iuxta animadversiones S.R.E. Cardinalium, Episcoporum Conferentiarum, Dicasteriorum Curiae Romanae, Universitatum Facultatumque ecclesiasticarum necnon Superiorum Institutorum vitae consecratae recognitum*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1980, s. 44 – 169.

Analizując schemat księgi drugiej kodeksu prawa kanonicznego z 1980 roku i porównując go ze *schema Canonu Libri II De Populo Dei* z dnia 15 listopada 1977 roku, dostrzec można, że konsultorzy, redagujący księgę drugą kodeksu, zrezygnowali z rozdziału o prawach i obowiązkach wszystkich wiernych chrześcijan (z łac. *De omnium christifidelium obligationibus et iuribus*) na rzecz obowiązków i praw wiernych świeckich. Ponadto, w *schema Codicis Iuris Canonici* księgi drugiej nie znalazło się postanowienie dotyczące obowiązku wiernych zatroszczenia się o Kościół.

1.1.1.1.3. Projekt z 1982 roku

Po kolejnych pracach redakcyjnych i konsultacyjnych nad księgami nowego kodeksu prawa kanonicznego, w 1982 roku ukazała się *schema novissimum*. Nowy projekt księgi drugiej kodeksu prawa kanonicznego został podzielony na trzy części: *De christifidelibus*, *De ecclesiae constitutione hierarchica* oraz *De institutis vitae consecratae et de societatis vitae apostolicae*⁶⁵. Pierwsza część księgi drugiej *schema novissimum* zawierała kanony wprowadzające (can. 204 – 207) oraz została podzielona cztery tytuły:

- Tytuł I „O prawach i obowiązkach wszystkich wiernych chrześcijan” (z łac. *De omnium christifidelium obligationibus ex iuribus*) – can. 208 – 223;
- Tytuł II „O prawach i obowiązkach wiernych świeckich” (z łac. *De obligationibus et iuribus christifidelium laicorum*) – can. 224 – 231;
- Tytuł III „O świętych szafarzach czyli duchownych” (z łac. *De ministris sacris seu de clericis*)
 - Rozdział I „O formacji duchowieństwa” (z łac. *De clericorum institutione*) – can. 232 – 264;
 - Rozdział II „O przynależności, czyli inkardynacji duchownych” (z łac. *De clericorum adscriptione seu incardinatione*) – can. 265 – 272;
 - Rozdział III „O prawach i obowiązkach duchownych” (z łac. *De clericorum obligationibus et iuribus*) – can. 273 – 293;
 - Rozdział IV „O utracie stanu duchownego” (z łac. *De amissione status clericalis*) – can. 294 – 297;
- Tytuł IV „O stowarzyszeniach wiernych” (z łac. *De christifidelium consociationibus*)
 - Rozdział I „Normy wspólne” (z łac. *Normae communes*) – can. 298 – 311;

⁶⁵ Szerzej zob. Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, *Codex Iuris Canonici Schema Novissimum. Iuxta Placita Patrum Commissionis Emendatum Atque Summo Pontifici Praesentatum*, Typis Polyglottis Vaticanis, Città del Vaticano 1982, s. 34 – 138.

- Rozdział II „O publicznych stowarzyszeniach wiernych” (z łac. *De christifidelium consociationibus publicis*) – can. 312 – 320;
- Rozdział III „O prywatnych stowarzyszeniach wiernych” (z łac. *De christifidelium consociationibus privatis*) – can. 321 – 326;
- Rozdział IV „Normy specjalne dotyczące stowarzyszeń wiernych świeckich” – can. 327 – 329.

Porównując *schema novissimum* z poprzednimi projektami księgi drugiej kodeksu, dostrzec można, że została ona zmodyfikowana oraz rozszerzona. Na początku zostały wymienione uprawnienia i obowiązki wszystkich wiernych Chrystusowych, następnie świeckich, a na końcu duchownych. Wśród praw i obowiązków przysługujących wszystkim wiernym, został wymieniony obowiązek zaradzania potrzebom Kościoła, określony w can. 222, zgodnie z którym: „wierni [chrześcijanie] mają obowiązek zaradzić potrzebom Kościoła, aby posiadał środki konieczne do sprawowania kultu Bożego, prowadzenia działalności apostołskiej i charytatywnej, a także do tego, co jest konieczne do godziwego utrzymania szafarzy”⁶⁶.

Zestawiając can. 222 projektu z 1982 roku z can. 29 projektu z 1977 roku, dostrzec można wiele kluczowych zmian. Po pierwsze, lokalizacja kanonu oraz jego treść wskazuje, że wszyscy wierni chrześcijanie (z łac. *Christifideles*) zobowiązani są wspierać Kościół. Po drugie, rozszerzone zostały potrzeby Kościoła, które wierni zobowiązani są zarządzać: sprawowanie kultu Bożego, prowadzenie działalności apostołskiej i charytatywnej oraz zapewnienie szafarzom godziwego utrzymania.

Celem usystematyzowania procesu kształtowania się obowiązku wiernych zaradzania potrzebom Kościoła w księdze drugiej kodeksu, od rozpoczęcia rewizji *Codexu Iuris Canonici* do wydania *schema novissimum* z 1982 roku, została sporządzona poniższa tabelka:

Tabela 1: Proces kształtowania się can. 1496 CIC/ 1917 (kan. 222 § 1 KPK) w księdze II

Nazwa	Lokalizacja kanonu	Treść łacińska kanonu	Tłumaczenie kanonu
CIC 1917 r.	Liber III „De rebus” Pars 6 „De bonis ecclesiae temporalibus”	Can. 1496 „Ecclesiae ius quoque est, independens a civili potestate, exigendi a fidelibus quae ad	Can. 1496 „Kościół także ma prawo, niezależnie od władzy świeckiej, domagać się od

⁶⁶ Can. 222 stanowił, iż: „Christifideles obligatione tenentur necessitatibus subveniendi Ecclesiae, ut eidem praesto sint quae ad cultum divinum, ad opera apostolica et caritatis atque ad honestam ministrorum sustentationem necessaria sunt”. Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, *Codex Iuris Canonici Schema Novissimum. Iuxta Placita Patrum Commissionis Emendatum Atque Summo Pontifici Praesentatum*, Typis Polyglottis Vaticanis, Città del Vaticano 1982, s. 36.

	(Księga III „O rzeczach”, część 6 „O dobrach doczesnych Kościoła”)	cultum divinum, ad honestam clericorum aliorumque ministrorum sustentationem et ad reliquos fines sibi proprios sint necessaria”. Can. 23 LEF	wiernych tego co byłoby konieczne dla kultu Bożego, dla godnego utrzymania duchownych i innych posługujących, jak również dla realizacji pozostałych celów sobie właściwych”.
Sesja I 1966 r.	Księga II Tytuł II „De iuribus et obligationibus laicorum” (O obowiązkach i prawach wiernych świeckich)	Can. 5 § 2 „Officio tenentur, ratione habitae uniuscuiusque facultatum et status familiae, curandi ut Ecclesiae praesto sint ea quae ad cultum divinum, ad honestam clericorum aliorumque ministrorum sustentationem vel remunerationem et ad alios fines eidem proprios necessaria sunt media”.	Can. 5 § 2 „[Wierni], stosownie do możliwości każdego i stanu materialnego rodziny, są zobowiązani do zatroszczenia się, aby Kościół miał do dyspozycji te środki, które są konieczne do sprawowania kultu Bożego, do godnego utrzymania lub wynagradzania duchownych i innych posługujących, jak również na inne cele jemu właściwe”.
Sesja II 1967 r.	Księga II Tytuł I „Statutum iuridicum omnium christifidelium” (Przepisy prawne odnoszące się do wszystkich wiernych)	Can. 13 § 2 w brzmieniu tym samym co can. 5 § 2 w projekcie z sesji I z 1966 r.	
Sesja V 1970 r.	Księga II Tytuł I „Statutum iuridicum omnium christifidelium” (Przepisy prawne odnoszące się do wszystkich wiernych)	Can. 14 § 2 w brzmieniu tym samym co can. 5 § 2 w projekcie z sesji I z 1966 r.	
Sesja VI 1975 r.	Księga II Tytuł I „De omnium christifidelium obligationibus et iuribus” (O prawach i obowiązkach wszystkich wiernych chrześcijan)	Can. 14 w brzmieniu tym samym co can. 5 § 2 w projekcie z sesji I z 1966 r.	
Projekt 1977 r.	Księga II „De Populo Dei” (o Ludzie Bożym) Tytuł I, rozdział II „De omnium christifidelium obligationibus et iuribus” (O obowiązkach i	Can. 29 w brzmieniu tym samym co can. 5 § 2 w projekcie z sesji I z 1966 r.	

	prawach wszystkich wiernych chrześcijan)	
Projekt 1980 r.	Brak	
Projekt 1982 r.	Księga II „De Populo Dei” (o Ludzie Bożym) Tytuł I „De omnium christifidelium obligationibus ex iuribus” (O obowiązkach i prawach wszystkich wiernych chrześcijan)	Can. 222 „Christifideles obligatione tenentur necessitatibus subveniendi Ecclesiae, ut eidem praesto sint quae ad cultum divinum, ad opera apostolica et caritatis atque ad honestam ministrorum sustentationem necessaria sunt”.
		Can. 222 „Wierni [chrześcijanie] mają obowiązek zaradzić potrzebom Kościoła, aby posiadał środki konieczne do sprawowania kultu Bożego, prowadzenia dzieł apostołstwa oraz miłości, a także do tego, co jest konieczne do godziwego utrzymania szafarzy”.

1.1.1.2. Etapy redakcji księgi piątej kodeksu prawa kanonicznego

Wśród głosów domagających się reformy prawa kanonicznego, nieliczne były postulaty dotyczące rewizji części szóstej księgi trzeciej *Codexu Iuris Canonici* „O dobrach doczesnych Kościoła” (z łac. *De bonis ecclesiae temporalibus*)⁶⁷. Nauczanie Soboru Watykańskiego II zwracało uwagę m.in. na cel mienia kościelnego, obowiązek wspierania dzieł charytatywnych i społecznych, troskę biskupów o zapewnienie szafarzom – znajdującym się w wieku emerytalnym lub w chorobie – odpowiedniego utrzymania. Stąd też uznano, aby powyższe kwestie znalazły się w nowym kodeksie prawa kanonicznego⁶⁸.

Komisja do spraw dóbr doczesnych Kościoła (z łac. *Commission „De Bonis Ecclesiae Temporalibus”*), która miała za zadanie dokonanie rewizji can. 1495 – 1551 CIC/1917, została przejęta przez grupę naukową do spraw prawa majątkowego Kościoła (z łac. *Coetus studiorum „De Iure Patrimoniali Ecclesiae”*). Powyższa komisja opierała się na wytycznych, dotyczących rewizji kodeksu prawa kanonicznego, zatwierdzonych przez Synod Biskupów z 1967 roku, wskazanych przez Komitet centralny⁶⁹. Miała ona za zadanie ocenić kanony z *Codex Iuris Canonici* z 1917 roku, w szczególności, czy są one zgodne z duchem prawa i zasadami określonymi w dokumentach Soboru Watykańskiego II⁷⁰ oraz dokonać w nich

⁶⁷ W. Wójcik, *Prace nad prawem patrymonialnym Kościoła*, „Prawo Kanoniczne” t. 20, n. 1 – 2 (1977), s. 213.

⁶⁸ W. Wójcik, *Prace nad prawem patrymonialnym Kościoła...*, s. 213.

⁶⁹ Szerzej zob. Coetus Generali Synodi Episcoporum, *Principia quae Codicis Iuris Canonici recognitionem dirigit*, (w:) Pontificia Commissio Codicis Iuris Canonici Recognescendo, „Communicationes” 1 (1969), s. 77 – 85. Zob. także W. Wójcik, *Prace nad prawem patrymonialnym Kościoła...*, s. 213.

⁷⁰ K. Mazur, *Obowiązek zaradzenia potrzebom Kościoła...*, s. 308.

stosownych zmian, polegających na dodaniu lub usunięciu niektórych kanonów z kodeksu pio – benedyktyńskiego oraz zmianie kolejności tytułów, z zachowaniem kolejności kanonów⁷¹.

1.1.1.2.1. Projekt z 1970 roku

Zespół do spraw prawa majątkowego Kościoła (z łac. *Coetus studiorum „De Iure Patrimoniali Ecclesiae”*) zajął się redakcją księgi piątej kodeksu prawa kanonicznego o prawie patrymonialnym Kościoła (z łac. *De Iure Patrimoniali Ecclesiae*). Grupa naukowa przygotowała projekt nowelizacji księgi piątej kodeksu, zaprezentowany w 1970 roku, który ukazał się w czasopiśmie „Communicationes” z 1973 roku⁷². Zawierał pięćdziesiąt cztery kanony, podzielony był na pięć tytułów⁷³:

- 1) kanony wprowadzające (z łac. *Canones praeliminares*) – can. 1 – 9;
- 2) o podmiocie własności (z łac. *De subiecto dominii*) – can. 10 – 14;
- 3) o administracji mienia (z łac. *De administratione honorum*) – can. 18 – 34;
- 4) o nabywaniu, alienacji oraz specjalnie o kontraktach (z łac. *De acquisitione, de alienatione et speciatim de contractibus*) – can. 35 – 42;
- 5) o pobożnych zapisach w ogólności oraz o pobożnych fundacjach (z łac. *De piis voluntatibus in genere et de piis foundationibus*) – can. 43 – 54.

Wśród kanonów wprowadzających, znalazły się postanowienia dotyczące wrodzonego prawa Kościoła domagania się od wiernych tych rzeczy, które byłyby konieczne dla realizacji właściwych mu celów (por. can. 3⁷⁴), obowiązek wiernych finansowego wsparcia Kościoła oraz uprawnienie biskupa diecezjalnego do przypominania wiernym o tym obowiązku (por. can. 4⁷⁵).

⁷¹ Coetus Generali Synodi Episcoporum, *Principia quae Codicis Iuris Canonici recognitionem dirigant...*, s. 85.

⁷² Szerzej zob. L. McReavy, *De iure patrimoniali Ecclesiae*, „Communicationes” 1 (1973), s. 94 – 103.

⁷³ Coetus Studiorum „De Bonis Ecclesiae Temporalibus”, *Synthesis laboris. Sessio I – IX*, (w:) Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, „Communicationes” 5 (1973), s. 94.

⁷⁴ Can. 3 stanowił, iż: „Declaratur insuper nativum Ecclesiae ius exigendi a fidelibus ea quae ad fines sibi proprios sint necessaria”. W polskim tłumaczeniu can. 3 brzmiał następująco: „Ponadto wskazuje się wrodzone prawo Kościoła do domagania się od wiernych tego co byłoby konieczne do realizacji celów sobie właściwych” (tłumaczenie własne). Coetus Studiorum „De Bonis Ecclesiae Temporalibus”, *Synthesis laboris. Sessio I – IX...*, s. 94.

⁷⁵ Can. 4 stanowił, iż: „Exinde sequitur novus canon de obligatione correlativa ex parte fidelium contribuendi ut Ecclesia dictos fines assequi possit, praesertim quod attinet ad honestam sustentationem eorum qui in bonum spirituale fidelium operam impendunt, de qua obligatione adimplenda opportuno modo ab Episcopis, moneri debent”. W polskim tłumaczeniu can. 4 brzmiał następująco: „Stąd wynika nowy kanon o obowiązku właściwym (wzajemnym) ze strony wiernych do łożenia (płacenia składek), aby Kościół mógł osiągnąć wspomniane wcześniej cele, zwłaszcza w tym, co odnosi się do godnego utrzymania tych, którzy dokładają starań (trudzą się) dla dobra duchowego wiernych. [Wierni] powinni być we właściwy sposób napominani przez biskupów w kwestii wypełniania tego obowiązku” (tłumaczenie własne). Coetus Studiorum „De Bonis Ecclesiae Temporalibus”, *Synthesis laboris. Sessio I – IX...*, s. 94.

Wspomniane wyżej can. 3 i 4, w sposób dorozumiany, odnoszą się do can. 1496 CIC/1917 również od niego pochodzą⁷⁶, jednakże nie odpowiadają dotychczasowej treści kan. 222 § 1 KPK⁷⁷. Konsultorzy grupy naukowej do spraw prawa majątkowego Kościoła, w can. 4, zwrócili uwagę nie tylko na obowiązek wszystkich wiernych finansowego wsparcia Kościoła do osiągnięcia przez niego celów, o których mowa w can. 2⁷⁸, ale również na uprawnienie biskupa, który ma za zadanie strzec, aby powyższy obowiązek został zrealizowany w odpowiednim czasie⁷⁹.

Obowiązek wiernych finansowego wsparcia Kościoła (can. 4) pochodził z can. 23 LEF⁸⁰, który został zaczerpnięty z dekretów Soboru Watykańskiego II: „Presbyterorum ordinis” (por. n. 20 PO⁸¹), „Apostolicam actuositatem” (por. n. 10 AA⁸²), o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele „Christus dominus”⁸³ (por. n. 28 CD⁸⁴), o przystosowanej

⁷⁶ M. Calvi, *Souvenire alle necessità della Chiesa (can. 222, § 1)*, „Quaderni di diritto ecclesiale” 2 (1988) s. 96. Zob. także Coetus Studiorum „De Bonis Ecclesiae Temporalibus”, *Synthesis laboris. Sessio I – IX...*, s. 94.

⁷⁷ J. Gbagbu Sapo, *La promotion de l'autofinancement ecclesiastique...*, s. 27.

⁷⁸ Can. 2 stanowił, iż: „Proprii eiusdem iuris fines deinceps dicuntur esse ei qui a doctrina Christi et ab ipsius Ecclesiae ordinatione statuuntur, praesertim cultus divinus ordinandus, honesta cleri aliorumque ministrorum sustentatio procuranda, opera sacri apostolatus et caritatis exercenda”. W polskim tłumaczeniu can. 2 brzmiał następująco: „Następnie twierdzi się, że właściwymi celami prawa tegoż są te, które ustanawia nauka Chrystusa i zarządzenie Jego Kościoła, zwłaszcza zaś Kult Boży, który należy zorganizować, stosowne utrzymanie duchownych i innych posługujących, o które należy się zatroszczyć, dzieła świętego apostołstwa i miłosierdzia, które należy prowadzić” (tłumaczenie własne). Coetus Studiorum „De Bonis Ecclesiae Temporalibus”, *Synthesis laboris. Sessio I – IX...*, s. 94.

⁷⁹ J. Gbagbu Sapo, *La promotion de l'autofinancement ecclesiastique...*, s. 27 – 28.

⁸⁰ K. Mazur, *Obowiązek zaradzenia potrzebom Kościoła...*, s. 309.

⁸¹ Dekret „Presbyterorum ordinis” w numerze 20 stanowi, iż: „Prezbiterzy oddani służbie Bożej w pełnieniu urzędu sobie powierzonego godni są, by otrzymać słuszne wynagrodzenie, ponieważ «godzien jest robotnik zapłaty swojej» (Łk 10,7), a także «Pan postanowił, aby ci, którzy głoszą Ewangelię, z Ewangelii żyli» (1 Kor 9,14). Dlatego też, o ile skądinąd nie zapewniono prezbiterom słusznego wynagrodzenia, sami wierni - ponieważ dla ich dobra prezbiterzy pracują – mają prawdziwy obowiązek zatroszczyć się o to, aby mogli im zapewnić konieczne środki do uczciwego i godnego życia. Biskupi zaś mają napominać wiernych o tym ich obowiązku i winni się troszczyć, czy to każdy z osobna dla swojej diecezji, czy lepiej po kilku razem dla wspólnego terytorium, aby ustalone zostały normy dla zaradzenia stosownemu utrzymaniu tych, którzy w służbie Ludu Bożego pełnią lub pełnili jakieś zadanie”.

⁸² Dekret „Apostolicam actuositatem” w numerze 10 stanowi, iż: „Jako uczestnicy funkcji Chrystusa – Kapłana, Proroka i Króla, mają świeccy swój czynny udział w życiu i działalności Kościoła. We wspólnotach kościelnych działalność ich jest do tego stopnia konieczna, że bez niej apostołstwo samych pasterzy nie może zwykle być w pełni skuteczne. (...) Oni bowiem, czerpiąc siły z czynnego udziału w życiu liturgicznym swojej wspólnoty, gorliwie uczestniczą w jej pracach apostołskich; pociągają do Kościoła ludzi, trzymających się może z dala od niego; współpracują usilnie w głoszeniu słowa Bożego zwłaszcza przez katechizację; oddając na usługi Kościoła swoją wiedzę fachową, usprawniają pracę duszpasterską, a także zarządzanie dobrami kościelnymi. (...) W ten sposób niech troszczą się o potrzeby ludu Bożego rozsianego po całym świecie; przede wszystkim niech za własną sprawę uważają dzieła misyjne, służąc im pomocą materialną lub nawet własną osobą. Jest to bowiem obowiązkiem i zaszczytem dla chrześcijan oddawać Bogu część dóbr, które od Niego otrzymują”.

⁸³ Concilio Oecumenico Vaticano II, Decretum de pastoralis episcoporum munere in Ecclesia *Christus dominus*, 28.10.1965, AAS 58 (1966), s. 673 – 696. Tekst w języku polskim w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje. Tekst łaciński – polski*, wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2008, s. 362 – 407. Dekret zwany dalej: Dekret „Christus dominus” lub CD.

⁸⁴ Dekret „Christus dominus” w numerze 28 stanowi, iż: „Poza tym wszyscy kapłani diecezjalni niech będą wzajemnie zespoleni i niech przynagla ich troska o dobro całej diecezji. A nadto pamiętając, że dobra czerpane z

odnowie życia zakonnego „Perfectae caritatis”⁸⁵ (por. n. 13 PC⁸⁶). Był konsekwencją wrodzonego prawa Kościoła do domagania się (z łac. *ius exigendi*) od wiernych środków do osiągnięcia własnych celów (can. 3)⁸⁷. Szczególnie było to widoczne w tym samym przedstawieniu can. 3 i can. 4⁸⁸.

Zapis dotyczący uprawnienia biskupa do przypominania wiernym o tym obowiązku, wynika z konstytucji dogmatycznej „Lumen gentium”⁸⁹ (por. n. 18 LG⁹⁰ i n. 32 LG⁹¹)⁹² oraz dekretu „Presbyterorum ordinis” (por. n. 20 PO⁹³).

Inny projekt księgi piątej kodeksu, uwzględniający zasady i eklezjologię *Lex Ecclesiae Fundamentalis*, zawierał osiemdziesiąt sześć kanony, podzielony był na dwa tytuły: w Kościele, jego struktura, jego jedność i jego wielość (can. 1 – 54) oraz o funkcjach Kościoła

piastowanego urzędu kościelnego mają ścisły związek ze świętą posługą, niech w miarę sił spieszą z hojną pomocą również i materialnym potrzebom diecezji, w myśl zarządzeń biskupich”.

⁸⁵ Concilio Oecumenico Vaticano II, Decretum de accommodata renovatione vitae religiosae *Perfectae caritatis*, 28.10.1965, AAS 58 (1966), s. 702 – 712. Tekst w języku polskim w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje. Tekst łacińsko – polski*, wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2008, s. 414 – 437. Dekret zwany dalej: Dekret „Perfectae caritatis” lub PC.

⁸⁶ Dekret „Perfectae caritatis” w numerze 13 stanowi, iż: „Niech wszyscy, każdy w swoim obowiązku, uważają się za podległych powszechnemu prawu pracy, a gdy tym sposobem zdobywają środki konieczne do swego utrzymania i do prowadzenia swoich dzieł, niech odrzucą wszelką nadmierną troskę, a powierzą się Opatrzności Ojca niebieskiego (por. Mt 6,25). Same instytuty, biorąc pod uwagę warunki miejscowe, niech się starają dawać jak gdyby zbiorowe świadectwo ubóstwa i chętnie z własnego majątku udzielają na inne potrzeby Kościoła i na utrzymanie ubogich, których wszyscy zakonnicy powinni miłować w duchu Chrystusowym (por. Mt 19,21, 25,34 – 46, Jk 2,15 – 16, 1 J 3,17). Prowincje i domy instytutów powinny jedne drugim używać swoich dóbr doczesnych, tak aby te, które są lepiej zaopatrzone, pomagały tym, co cierpią niedostatek”.

⁸⁷ Szerzej zob. M. Calvi, *Souvenire alle necessità della Chiesa...*, s. 96.

⁸⁸ K. Mazur, *Obowiązek zaradzenia potrzebom Kościoła...*, s. 309.

⁸⁹ Concilio Oecumenico Vaticano II, Constitutio dogmatica de Ecclesia *Lumen gentium*, 21.11.1964, AAS 57 (1965), s. 5 – 75. Tekst w języku polskim w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje. Tekst łacińsko – polski*, wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2008, s. 144 – 263. Konstytucja zwana dalej: Konstytucja „Lumen gentium” lub LG.

⁹⁰ Konstytucja „Lumen gentium” w numerze 18 stanowi, iż: „Chrystus Pan dla pasterzowania Ludowi Bożemu i ustawicznego ludu tego pomnażania ustanowił w Kościele swym rozmaite posługi święte, które mają na celu dobro całego Ciała. Wyposażeni bowiem we władzę świętą szafarze służą braciom swoim, aby wszyscy, którzy są z Ludu Bożego i dlatego cieszą się prawdziwie chrześcijańską godnością, zdążając w sposób wolny, a zarazem według przepisanej porządku do tego samego celu, osiągnęli zbawienie”.

⁹¹ Konstytucja „Lumen gentium” w numerze 32 stanowi, iż: „A jeśli nie wszyscy w Kościele idą tą samą drogą, wszyscy jednak powołani są do świętości i ta sama przypada im w udziale wiara dzięki sprawiedliwości Pańskiej (por. 2 P 1,1). Choć niektórzy z woli Chrystusa ustanawiani są nauczycielami, szafarzami tajemnic i pasterzami innych, to jednak co się tyczy godności i wspólnej wszystkim wiernym działalności około budowania Ciała Chrystusowego, prawdziwa równość panuje wśród wszystkich. Albowiem rozróżnienie, które położył Pan między szafarzami świętych a resztą Ludu Bożego, niesie ze sobą łączność, gdyż pasterze i pozostali wierni związani są ze sobą przez konieczne, wzajemne odniesienia, pasterze Kościoła, idąc za przykładem Pana, sobie nawzajem i innym wiernym oddają posługi duchowe, wierni zaś ochoczo świadczą wspólnie pomoc pasterzom i nauczycielom. Tak to w różnorodności dają świadectwo jedności przedziwnej w Ciele Chrystusowym: sama bowiem różnorodność łask, posług duchownych i działalności gromadzi w jedno synów Bożych, bo «wszystko to sprawia jeden i tenże Duch» (1 Kor 12,11)”.

⁹² Szerzej zob. J. Gbagbu Sapo, *La promotion de l'autofinancement ecclesiastique...*, s. 28.

⁹³ Dekret „Presbyterorum ordinis” w numerze 20 stanowi, iż: „(...) Biskupi zaś mają napominać wiernych o tym ich obowiązku i winni się troszczyć, czy to każdy z osobna dla swojej diecezji, czy lepiej po kilku razem dla wspólnego terytorium, aby ustalone zostały normy dla zaradzenia stosownemu utrzymaniu tych, którzy w służbie Ludu Bożego pełnią lub pełnili jakieś zadanie”.

(can. 55 – 82). Na samym końcu znalazły się końcowe przepisy (can. 83 – 86)⁹⁴. Ostatecznie LEF nie został promulgowany, niemniej jednak miał ogromny wpływ na aktualny kształt kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku⁹⁵, w tym na kan. 222 § 1 KPK.

Projekt z 1970 roku został poddany nowej obserwacji i ponownej ocenie, z uwzględnieniem referencji, uwag, korekt, a nawet krytyki⁹⁶. W drugiej fazie opracowania projektu księgi piątej kodeksu, wzięto pod uwagę kwestie dotyczące:

- stosowania zasady pomocniczości w granicach określonych przez prawo partykularne;
- stosowania ogólnych zasad rewizji kodeksu w duchu Soboru Watykańskiego II;
- zysków, wynagrodzenia i utworzenia wspólnego funduszu dla duchownych;
- brania pod uwagę prawa cywilnego w przypadku transakcji lub rekursów⁹⁷.

Prócz pozytywnych ocen, projekt uzyskał szereg negatywnych opinii. Zdaniem niektórych krytyków, projekt zbyt koncentrował się na zagadnieniach związanych z warunkiem życia szafarzy, podczas gdy brakowało norm, skierowanych do prawa własności wspólnoty, przeznaczania dóbr osobom ubogim. Innym zarzutem, skierowanym do projektu, było uznanie, że normy, dotyczące nabycia dóbr lub ich wzrostu, miały wyłącznie charakter techniczno – administracyjny i pominięto w nich aspekt zarządzania według potrzeb duszpasterskich Kościoła⁹⁸.

1.1.1.2.2. Projekt z 1977 roku

Uwzględniając uwagi (pozytywne i negatywne) oraz przesłane propozycje, konsultorzy uznali, że nowy projekt księgi piątej kodeksu winien zostać wzbogacony o normy skierowane do osób ubogich, zaczerpnięte z Encykliki Pawła VI „*Popolorum progressio*”, jak i zasady zawarte w dokumentach Soboru Watykańskiego II, w dekrecie „*Christus Dominus*” (por. n. 6 CD⁹⁹) oraz w konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym „*Gaudium et*

⁹⁴ J. Gbagbu Sapoa, *La promotion de l'autofinancement ecclesiastique...*, s. 29.

⁹⁵ Pierwszym jest wpływ materialny polegający na uznaniu, że kodeks prawa kanonicznego z 1983 roku stanowi pewną formę *Lex Ecclesiae Fundamentalis*. Drugim jest wpływ doktrynalny, który można dostrzec w aktualnie obowiązującym kodeksie, w szczególności w księdze drugiej (Lud Boży), w części pierwszej części (Wierni), tytule pierwszym (Obowiązki i prawa wszystkich wiernych), w którym zawarto kanony określające podstawowe prawa i obowiązki (o charakterze prawnym i religijnym) wszystkich wiernych, które są równoznaczne z konstytucyjnym prawem w sensie czysto prawnym. Kan. 222 § 1 KPK stanowi tylko część podstawowych praw, które należy interpretować w tym sensie. Szerzej zob. J. Gbagbu Sapoa, *La promotion de l'autofinancement ecclesiastique...*, s. 29.

⁹⁶ A. Domaszek, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 50.

⁹⁷ J. – Cl. Perisset, *Les biens temporels de l'Eglise. Commentaire des canons 1254 – 1310*, Fribourg 1995, s. 24.

⁹⁸ J. – Cl. Perisset, *Les biens temporels...*, s. 24.

⁹⁹ Dekret „*Christus Dominus*” w numerze 6 stanowi, iż: „Biskupi, jako prawowici następcy Apostołów i członkowie kolegium biskupiego, niech zawsze będą świadomymi swej wzajemnej łączności i niech okazują troskę o wszystkie Kościoły, ponieważ każdy z nich wskutek Bożego ustanowienia i nakazu razem z pozostałymi biskupami jest odpowiedzialny za apostołską misję Kościoła. Niech się troszczą zwłaszcza o te

spes”¹⁰⁰ (por. n. 72 GS¹⁰¹ i n. 88 GS¹⁰²)¹⁰³. Z tego wszystkiego narodził się drugi projekt księgi piątej kodeksu z 1977 roku, który składał się z pięćdziesięciu siedmiu kanonów, zawierał taki sam podział kanonów i te same tytuły, co projekt z 1970 roku¹⁰⁴:

- 1) kanony wprowadzające (z łac. *Canones praeliminaries*) – can. 1 – 12;
- 2) o podmiocie własności (z łac. *De subiecto dominii*) – can. 13 – 17;
- 3) o administracji mienia (z łac. *De administratione honorum*) – can. 18 – 34;
- 4) o nabywaniu, alienacji oraz specjalnie o kontraktach (z łac. *De acquisitione, de alienatione et speciatim de contractibus*) – can. 35 – 44;
- 5) o pobożnych zapisach w ogólności oraz o pobożnych fundacjach (z łac. *De piis voluntatibus in genere et de piis foundationibus*) – can. 45 – 57.

Podobnie jak w projekcie z 1970 roku, nowy projekt księgi piątej kodeksu, zawierał postanowienia dotyczące: wrodzonego prawa Kościoła domagania się (z łac. *ius exigendi*) od wiernych tych rzeczy, które byłyby konieczne dla realizacji właściwych mu celów (por. can. 3¹⁰⁵); obowiązek wiernych przekazywania dóbr kościelnych (por. can. 4 § 1¹⁰⁶), obowiązek

regiony świata, w których słowo Boże nie było jeszcze głoszone albo w których, szczególnie z powodu małej liczby kapłanów, wierni narażeni są na niebezpieczeństwo odejścia od nakazów życia chrześcijańskiego, a nawet utraty samej wiary”.

¹⁰⁰ Concilio Oecumenico Vaticano II, Constitutio pastoralis de Ecclesia in mundo huius temporis *Gaudium et spes*, 07.12.1965, AAS 58 (1966), s. 1025 – 1115. Tekst w języku polskim w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje. Tekst łaciński – polski*, wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2008, s. 824 – 981. Konstytucja zwana dalej: Konstytucja „*Gaudium et spes*” lub GS.

¹⁰¹ Konstytucja „*Gaudium et spes*” w numerze 72 stanowi, iż: „Chrześcijanie, którzy biorą czynny udział w dzisiejszym postępie ekonomicznym – społecznym i walczą o sprawiedliwość i miłość, niech będą przekonani, że wiele mogą się przez to przyczynić do dobrobytu ludzkości i pokoju światowego. W tej działalności niech świecą przykładem i jako jednostki, i jako organizacje. Mianowicie gdy zdobędą wiedzę fachową i doświadczenie, które są bezwzględnie konieczne, niech zachowują w działalności doczesnej należyty porządek, przez wierność Chrystusowi i Jego Ewangelii, tak by całe ich życie, zarówno osobiste jak i społeczne, przepajał duch ośmiu błogosławieństw, a szczególnie ubóstwa”.

¹⁰² Konstytucja „*Gaudium et spes*” w numerze 88 stanowi, iż: „Niechże chrześcijanie ochotnie i całym sercem współpracują w tym, żeby budowano porządek międzynarodowy, w którym rzeczywiście przestrzegano by swobód i przyjaznego braterstwa względem wszystkich, a to tym bardziej, iż większa część świata cierpi jeszcze taką nędzę, że sam Chrystus w ubogich niejako pełnym głosem odwołuje się do miłości swoich uczniów. Niech więc nie będzie zgorszeniem dla ludzi fakt, że niektóre narody, w których często większość obywateli szczyci się imieniem chrześcijańskim, opływają w dostatek dóbr, podczas gdy innym brak koniecznych rzeczy do życia i trapi je głód, choroby i bieda wszelaka. Chwałą bowiem i świadectwem Kościoła Chrystusowego jest duch ubóstwa i miłości. Chwalić więc i popierać trzeba tych chrześcijan, zwłaszcza młodych, którzy ofiarowują się dobrowolnie nieść pomoc innym ludom i narodom. Owszem, jest rzeczą całego Ludu Bożego, a biskupi słowem i przykładem mają mu w tym przewodzić – wedle sił przynosić ulgę cierpiącym w naszych czasach nędzę, i to zgodnie ze starym obyczajem w Kościele nie tylko z tego, co zbywa, ale nawet z dóbr potrzebnych”.

¹⁰³ J. – Cl. Perisset, *Les biens temporels...*, s. 24.

¹⁰⁴ Szerzej zob. Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, Schema Canonum *De Iure Patrimoniali Ecclesiae*, (w:) Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, „*Communicationes*” 2 (2005), s. 285.

¹⁰⁵ Can. 3 stanowił, iż: „*Ecclesiae nativum quoque ius est exigendi a christifidelibus quae ad fines sibi proprios sint necessaria*”. W polskim tłumaczeniu can. 3 brzmiał następująco: „Wrodzone prawo Kościoła do domagania się od wiernych tego co byłoby konieczne do realizacji celów sobie właściwych” (tłumaczenie własne). Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, Schema Canonum *De Iure Patrimoniali Ecclesiae...*, s. 289.

wiernych finansowego wsparcia Kościoła (por. can. 4 § 2¹⁰⁷) oraz obowiązków biskupa diecezjalnego do przypominania wiernym o tym obowiązku (por. can. 4 § 3¹⁰⁸).

Porównując can. 4 projektu z 1970 roku z can. 4 § 2 projektu z 1977 roku, dostrzec można, że kanon stanowiący o obowiązku wiernych finansowego wsparcia Kościoła uległ znacznej modyfikacji i rozszerzeniu. Zwrócono uwagę, że wierni chrześcijanie (z łac. *Christifideles*), zgodnie z can. 4 § 1, obowiązani są uczestniczyć w kosztach tak, aby Kościół mógł zrealizować cele, takie jak: organizowanie kultu Bożego, zatroszczenie się o stosowne utrzymanie dla duchownych i innych posługujących oraz prowadzenia dzieł świętego apostołstwa i miłosierdzia (por. can. 2¹⁰⁹). Wierni (z łac. *Fideles*) winni pamiętać, że „są zobowiązani wedle możliwości do zadbania o środki konieczne dla stosownego utrzymania tych, którzy starają się w Kościele o dobro duchowe wiernych” (can. 4 § 2). O wspomnianym wyżej obowiązku wiernych, obowiązany jest przypominać biskup diecezjalny (can. 4 § 3).

Na posiedzeniu zespołu *De Iure Patrimoniali Ecclesiae*, które odbyło się 20 czerwca 1979 roku, konsultorzy dyskutowali nad zapisem kanonu stanowiącego o obowiązku wiernych finansowego wsparcia Kościoła, celem ustalenia jego ostatecznego kształtu. Dyskusje na ten temat były dość burzliwe. Jeden z członków grupy naukowej zaproponował, aby obowiązek wiernych zarządzania potrzebom Kościoła został zachowany w takim samym brzmieniu, jak w projekcie z 1977 roku. Część konsultorów postulowała znieść can. 4 § 2

¹⁰⁶ Can. 4 § 1 stanowił, iż: „Christifideles obligatione tenentur contribuendi ut fines de quibus in can. 2 Ecclesia assequi possit”. W polskim tłumaczeniu can. 4 § 1 brzmiał następująco: Wierni Chrystusowi mają obowiązek uczestniczenia w kosztach tak, aby Kościół mógł zrealizować cele, o których w can. 2” (tłumaczenie własne). Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, Schema Canonum *De Iure Patrimoniali Ecclesiae...*, s. 289.

¹⁰⁷ Can. 4 § 2 stanowił, iż: „Specialiter meminerint fideles se teneri obligatione pro posse procurandi necessaria subsidia ad honestam sustentationem eorum qui in bonum spirituale fidelium in Ecclesia operam impendunt”. W polskim tłumaczeniu can. 4 § 2 brzmiał następująco: „Szczególnie wierni winni pamiętać, że są zobowiązani wedle możliwości do zadbania o środki konieczne dla stosownego utrzymania tych, którzy starają się w Kościele o dobro duchowe wiernych” (tłumaczenie własne). Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, Schema Canonum *De Iure Patrimoniali Ecclesiae...*, s. 289.

¹⁰⁸ Can. 4 § 3 stanowił, iż: „Episcopi de his obligationibus fideles monere tenentur et opportuno modo eas urgere current”. W polskim tłumaczeniu can. 4 § 3 brzmiał następująco: „Biskup diecezjalny niech troszczy się, żeby wiernych napominano w kwestii tego obowiązku” (tłumaczenie własne). Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, Schema Canonum *De Iure Patrimoniali Ecclesiae...*, s. 289.

¹⁰⁹ Can. 2 stanowił, iż: „In Ecclesia bona temporalia acquiruntur, possidentur, administrantur in fines qui a doctrina Christi et ab ipsius Ecclesiae ordinatione statuuntur, praesertim ad cultum divinum ordinandum, ad honestam cleri aliorumque ministrorum sustentationem procurandam, ad opera sacri apostolatus et caritatis exercenda”. W polskim tłumaczeniu can. 2 brzmiał następująco: „W Kościele dobra doczesne są nabywane, posiadane i zarządzane w celach, które określają nauka Chrystusa i zarządzanie Jego Kościoła; zwłaszcza [w tym celu], aby organizować Kult Boży, aby zatroszczyć się o stosowne utrzymanie dla duchownych i innych posługujących, aby prowadzić dzieła świętego apostołstwa i miłosierdzia” (tłumaczenie własne). Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, Schema Canonum *De Iure Patrimoniali Ecclesiae...*, s. 289.

projektu z 1977 roku, uznając go za zbędny¹¹⁰. Jeszcze inni uważali, że can. 4 winien mieć zupełnie inne brzmienie¹¹¹.

Wszyscy konsultorzy byli zgodni, aby zachować kanony stanowiące o: wrodzonym prawie Kościoła do domagania się (z łac. *ius exigendi*) od wiernych środków na realizację własnych celów (por. can. 3¹¹²), uprawnieniu (nie obowiązku) wiernych do przekazywania dóbr doczesnych na rzecz Kościoła (can. 4 § 1¹¹³) oraz obowiązku biskupa o przypominania wiernym obowiązku z can. 4 § 2 (can. 4 § 3¹¹⁴)¹¹⁵. Spornym był zapis kanonu stanowiącego o obowiązku wiernych finansowego wsparcia Kościoła. Zaproponowano go skrócić, aby brzmiał następująco: „wierni chrześcijanie mają obowiązek (są zobowiązani) świadczyć pomoc finansową, żeby Kościół mógł zrealizować cele, o których mowa w kanonie 1 § 2” (can. 4 § 2¹¹⁶). Nowy zapis kanonu miał stanowić uproszczenie przepisów ustawodawstwa kościelnego¹¹⁷, na co zwracał uwagę can. 1513 CIC/1917¹¹⁸.

¹¹⁰ Szerzej zob. Coetus Studiorum „De Iure Patrimoniali Ecclesiae”, *Sessio I*, 17 – 23.06.1979, (w:) Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, „Communicationes” 12 (1980), s. 400 – 401.

¹¹¹ Can. 4 w nowym brzmieniu miał stanowić, iż: „§ 1 Christifideles obligatione tenentur contribuendi ut fines de quibus in can. 2 Ecclesia assequi possit. § 2 Specialiter meminerint christifideles se teneri obligatione curandi ut necessaria praesto sint subsidia ad honestam sustentationem eorum qui in bonum spirituale fidelium in Ecclesia operant impendunt. § 3 Episcopi de his obligationibus fideles monere tenentur et opportuno modo eas urgere current”. W polskim tłumaczeniu can. 4 brzmiał następująco: „§ 1 Chrześcijanie mają obowiązek uczestniczenia w kosztach tak, aby Kościół mógł zrealizować cele, o których w kan. 2. § 2 Szczególnie chrześcijanie winni pamiętać, że są zobowiązani zatroszczyć się, aby dostępne były środki niezbędne dla stosownego utrzymania tych, którzy starają się w Kościele o dobro duchowe wiernych. § 3 Biskup diecezjalny niech troszczy się, żeby wiernych napominano w kwestii tego obowiązku” (tłumaczenie własne). Coetus Studiorum „De Iure Patrimoniali Ecclesiae”, *Sessio I...*, s. 400.

¹¹² Can. 3 stanowił, iż: „Ecclesiae nativum quoque ius est exigendi a christifidelibus quae ad fines sibi proprios sint necessaria”. W polskim tłumaczeniu can. 3 brzmiał następująco: „Wrodzone prawo Kościoła do domagania się od wiernych tego co byłoby konieczne do realizacji celów sobie właściwych” (tłumaczenie własne). Coetus Studiorum „De Iure Patrimoniali Ecclesiae”, *Sessio I...*, s. 400.

¹¹³ Can. 4 § 1 stanowił, iż: „Integrum est christifidelibus bona temporalia in favorem Ecclesiae conferendi”. W polskim tłumaczeniu can. 4 § 1 brzmiał następująco: „[Prawo] przekazywania dóbr doczesnych na rzecz Kościoła jest niezbywalnym prawem wiernych” (tłumaczenie własne). Coetus Studiorum „De Iure Patrimoniali Ecclesiae”, *Sessio I...*, s. 401.

¹¹⁴ Can. 4 § 3 stanowił, iż: „Episcopus dioecesanus curet ut de hac obligatione fideles moneantur et opportuno modo eam urgeat”. W polskim tłumaczeniu can. 4 § 3 brzmiał następująco: „Biskup diecezjalny niech troszczy się, żeby wiernych napominano w kwestii tego obowiązku i niech o nim przypomina we właściwy sposób” (tłumaczenie własne). Coetus Studiorum „De Iure Patrimoniali Ecclesiae”, *Sessio I...*, s. 401.

¹¹⁵ Coetus Studiorum „De Iure Patrimoniali Ecclesiae”, *Sessio I...*, s. 401.

¹¹⁶ Can. 4 § 2 stanowił, iż: „Christifideles obligatione tenentur contribuendi ut fines de quibus in can. 1, § 2 Ecclesia assequi possit”. W polskim tłumaczeniu can. 4 § 2 brzmiał następująco: „Wierni Chrześcijanie mają obowiązek (są zobowiązani) świadczyć pomoc finansową, żeby Kościół mógł zrealizować cele, o których mowa w can. 1 § 2” (tłumaczenie własne). Coetus Studiorum „De Iure Patrimoniali Ecclesiae”, *Sessio I...*, s. 401.

¹¹⁷ J. Gbagbu Sapo, *La promotion de l'autofinancement ecclesiastique...*, s. 32.

¹¹⁸ Can. 1513 CIC/1917 stanowił, iż: „§ 1 Qui ex iure naturae et ecclesiastico libere valet de suis bonis statuere, potest ad causas pias, sive per actum inter vivos sive per actum mortis causa, bona relinquere. § 2 In ultimis voluntatibus in bonum Ecclesiae servantur, si fieri possit, sollemnitates iuris civilis; hae si omissae fuerint, heredes moneantur ut testatoris voluntatem adimpleant”.

Nie tylko can. 4 § 2 uległ zmianie, ale również can. 2¹¹⁹ (wymieniający cele Kościoła, na realizację których potrzebuje środki finansowe), który został połączony z dotychczasowym can. 1¹²⁰ (stanowiącym o wrodzonym prawie Kościoła do nabywania, posiadania, zarządzania i alienowania dóbr doczesnych, dla osiągnięcia właściwych sobie celów). „Celami zaś własnymi są głównie organizowanie kultu Bożego, zapewnienie godziwego utrzymania duchowieństwa oraz innych pracowników kościelnych, prowadzenie dzieł apostołstwa i miłości, zwłaszcza wobec biednych” (can. 1 § 2¹²¹).

1.1.1.2.3. Projekt z 1980 roku

Projekt z 1980 roku przeprowadził restrukturyzację całej księgi piątej kodeksu, która nie podlegała dalszym modyfikacjom¹²². Schemat zawierał kanony wprowadzające (can. 1205 – 1209) oraz został podzielony na cztery tytuły¹²³:

- 1) o nabywaniu dóbr (z łac. *De acquisitione bonorum*) – can. 1210 – 1223;
- 2) o administrowaniu dóbr (z łac. *De administrationibus bonorum*) – can. 1224 – 1240;
- 3) o nabyciu dóbr, alienacji i w szczególności umowy (z łac. *De contractibus praesertim de alienatione*) – can. 1241 – 1249;
- 4) o pobożnych zapisach w ogólności i pobożnych fundacjach (z łac. *De piis voluntatibus in genere et de piis foundationibus*) – can. 1250 – 1262).

¹¹⁹ Can. 2 stanowił, iż: „In Ecclesia bona temporalia acquiruntur, possidentur, administrantur in fines qui a doctrina Christi et ab ipsius Ecclesiae ordinatione statuuntur, praesertim ad cultum divinum ordinandum, ad honestam cleri aliorumque ministrorum sustentationem procurandam, ad opera sacri apostolatus et caritatis exercenda”. W polskim tłumaczeniu can. 2 brzmiał następująco: „W Kościele dobra doczesne są nabywane, posiadane i zarządzane w celach, które określają nauka Chrystusa i zarządzenie Jego Kościoła; zwłaszcza [w tym celu], aby organizować Kult Boży, aby zatroszczyć się o stosowne utrzymanie dla duchownych i innych posługujących, aby prowadzić dzieła świętego apostołstwa i miłosierdzia” (tłumaczenie własne). Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, *Schema Canonum „De Iure Patrimoniali Ecclesiae”* ..., s. 396.

¹²⁰ Can. 1 stanowił, iż: „Ecclesia catholica bona temporalia iure nativo, independenter a civili potestate, acquirere, retinere, administrare et alienare valet ad fines sibi proprios prosequendos”. W polskim tłumaczeniu can. 1 brzmiał następująco: „Kościół katolicki na podstawie prawa wrodzonego, niezależnie od władzy świeckiej, może dobra doczesne nabywać, posiadać, zarządzać nimi i alienować je, dla osiągnięcia właściwych sobie celów” (tłumaczenie własne). Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, *Schema Canonum „De Iure Patrimoniali Ecclesiae”* ..., s. 395.

¹²¹ Can. 1 § 2 stanowił, iż: „Fines vero proprii praecipue sunt: cultus divinus ordinandus, honesta cleri aliorumque ministrorum sustentatio procuranda, opera sacri apostolatus et caritatis, praesertim erga egenos, exercenda”. W polskim tłumaczeniu can. 1 § 2 brzmiał następująco: „Celami zaś własnymi są głównie: organizowanie kultu Bożego, zapewnienie godziwego utrzymania duchowieństwa oraz innych pracowników kościelnych, prowadzenie dzieł apostołstwa i miłości, zwłaszcza wobec biednych” (tłumaczenie własne). Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, *Schema Canonum „De Iure Patrimoniali Ecclesiae”* ..., s. 397.

¹²² K. Mazur, *Obowiązek zaradzenia potrzebom Kościoła...*, s. 316. Zob. także J. Gbagbu Sapo, *La promotion de l'autofinancement ecclesiastique...*, s. 32.

¹²³ Szerzej zob. Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, *Schema Codicis Iuris Canonici...*, s. 269 – 282.

W projekcie z 1980 roku znalazły się postanowienia dotyczące wrodzonego prawa Kościoła do proszenia się (z łac. *ius exquirendi*) od wiernych tego co byłoby konieczne do realizacji celów sobie właściwych (can. 1211¹²⁴), uprawnienie wiernych do przekazywania dóbr kościelnych (can. 1212 § 1¹²⁵), obowiązek wiernych finansowego wsparcia Kościoła, aby mógł zrealizować cele, o których mowa w can. 1205 § 2 (can. 1212 § 2¹²⁶) oraz obowiązek biskupa diecezjalnego do przypominania wiernym o tym obowiązku (can. 1212 § 3¹²⁷).

Analizując nowy projekt księgi piątej kodeksu z projektem z 1977 roku, dostrzec można, że konsultorzy zdecydowali się przesunąć can. 1211 i can. 1212, z kanonów wstępnych do tytułu pierwszego *De acquisitione bonorum*. Zapewne, intencją konsultorów było zwrócenie uwagi, że jednym ze sposobów nabywania przez Kościół dóbr jest pozyskiwanie środków finansowych przez wiernych chrześcijan (z łac. *Christifideles*), stąd też obowiązani są zarządzać potrzebom Kościoła, aby mógł realizować cele, takie jak: „organizowanie kultu Bożego, zapewnienie godziwego utrzymania duchowieństwa oraz innych pracowników kościelnych, prowadzenie dzieł apostołstwa i miłości, zwłaszcza wobec biednych” (can. 1205 § 2¹²⁸).

Kolejną zmianą wprowadzoną w projekcie z 1980 roku, była nowa numeracja i zapis niektórych kanonów. Uprawnienie wiernych do przekazywania dóbr kościelnych (can. 1212 § 1) oraz obowiązek biskupa diecezjalnego do przypominania wiernym o obowiązku z can. 1212 § 2 (can. 1212 § 3) zostały zachowane w takim samym brzmieniu, jak na posiedzeniu z

¹²⁴ Can. 1211 stanowił, iż: „Ecclesiae nativum ius est exquirendi a christifidelibus quae ad fines sibi proprios sint necessaria”. W polskim tłumaczeniu can. 1211 brzmiał następująco: „Wrodzone prawo Kościoła do proszenia się od wiernych tego co byłoby konieczne do realizacji celów sobie właściwych” (tłumaczenie własne). Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, *Schema Codicis Iuris Canonici...*, s. 270.

¹²⁵ Can. 1212 § 1 stanowił, iż: „Integrum est christifidelibus bona temporalia in favorem Ecclesiae conferendi”. W polskim tłumaczeniu can. 1212 § 1 brzmiał następująco: „[Prawo] przekazywania dóbr doczesnych na rzecz Kościoła jest niezbywalnym prawem wiernych” (tłumaczenie własne). Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, *Schema Codicis Iuris Canonici...*, s. 270.

¹²⁶ Can. 1212 § 2 stanowił, iż: „Christifideles obligatione tenentur contribuendi ut fines de quibus in can. 1205, § 2 Ecclesia assequi possit”. W polskim tłumaczeniu can. 1212 § 2 brzmiał następująco: „Wierni chrześcijanie mają obowiązek (są zobowiązani) świadczyć pomoc finansową, żeby Kościół mógł zrealizować cele, o których mowa w can. 1205 § 2” (tłumaczenie własne). Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, *Schema Codicis Iuris Canonici...*, s. 270.

¹²⁷ Can. 1212 § 3 stanowił, iż: „Episcopus dioecesanus de hac obligatione fideles monere tenetur et opportuno modo earn urgere”. W polskim tłumaczeniu can. 1212 § 3 brzmiał następująco: „Biskup diecezjalny niech troszczy się, żeby wiernych napominano w kwestii tego obowiązku i niech o nim przypomina we właściwy sposób” (tłumaczenie własne). Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, *Schema Codicis Iuris Canonici...*, s. 270.

¹²⁸ Can. 1205 § 2 stanowił, iż: „Fines vero proprii praecipue sunt: cultus divinus ordinandus, honesta cleri aliorumque ministrorum sustentatio procuranda, opera sacri apostolatus et caritatis, praesertim erga egenos, exerenda”. W polskim tłumaczeniu can. 1205 § 2 brzmiał następująco: „Celami zaś własnymi są głównie organizowanie kultu Bożego, zapewnienie godziwego utrzymania duchowieństwa oraz innych pracowników kościelnych, prowadzenie dzieł apostołstwa i miłości, zwłaszcza wobec biednych” (tłumaczenie własne). Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, *Schema Codicis Iuris Canonici...*, s. 269.

1979 roku. Zmianie uległ can. 1211, który przyznaje Kościołowi uprawnienie do proszenia się (z łac. *ius exquirendi*), a nie domagania się (z łac. *ius exigendi*), od wiernych tego co byłoby konieczne do realizacji celów sobie właściwych (can. 1211). Uległ także zmianie kanon stanowiący o obowiązku wiernych finansowego wsparcia Kościoła (can. 1212 § 2), który został skrócony, w brzmieniu zaproponowanym na posiedzeniu zespołu *De Iure Patrimoniali Ecclesiae* w dniu 20 czerwca 1979 roku.

1.1.1.2.4. Projekt z 1982 roku

Po kolejnych pracach redakcyjnych i konsultacyjnych księgi piątej nowego kodeksu prawa kanonicznego, dnia 25 marca 1982 roku ukazała się *schema novissimum*. Nowy projekt zawierał wszystkie poprawki do schematu z 1980 roku. Łącznie dokonano szesnastu korekt, które dotyczyły zmian językowych i zachowania spójności w odniesieniu do pozostałych części kodeksu¹²⁹. Podobnie jak projekt z 1980 roku, *schema novissimum* zawierał kanony wprowadzające (can. 1254 – 1258) oraz został podzielony na cztery tytuły:

- 1) o nabywaniu dóbr (z łac. *De acquisitione bonorum*) – can. 1259 – 1272;
- 2) o administrowaniu dóbr (z łac. *De administrationibus bonorum*) – can. 1273 – 1289;
- 3) o nabyciu dóbr, alienacji i w szczególności umowy (z łac. *De contractibus praesertim de alienatione*) – can. 1290 – 1298;
- 4) o pobożnych zapisach w ogólności i pobożnych fundacjach (z łac. *De piis voluntatibus in genere et de pus foundationibus*) – can. 1299 – 1310).

W księdze piątej kodeksu zostały zachowane postanowienia dotyczące wrodzonego prawa Kościoła proszenia się od wiernych tego co byłoby konieczne do realizacji celów sobie właściwych (can. 1260¹³⁰), uprawnienie wiernych do przekazywania dóbr kościelnych (can. 1261 § 1¹³¹), obowiązek wiernych finansowego wsparcia Kościoła (can. 1261 § 2¹³²) do

¹²⁹ K. Mazur, *Obowiązek zaradzenia potrzebom Kościoła...*, s. 316. Zob. także J. Gbagbu Sapo, *La promotion de l'autofinancement ecclesiastique...*, s. 32.

¹³⁰ Can. 1260 stanowił, iż: „Ecclesiae nativum ius est exquirendi a christifidelibus quae ad fines sibi proprios sint necessaria”. W polskim tłumaczeniu can. 1260 brzmiał następująco: „Wrodzone prawo Kościoła do proszenia się od wiernych tego co byłoby konieczne do realizacji celów sobie właściwych” (tłumaczenie własne). Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, *Codex Iuris Canonici Schema Novissimum...*, s. 219.

¹³¹ Can. 1261 § 1 stanowił, iż: „Integrum est christifidelibus bona temporalia in favorem Ecclesiae conferre”. W polskim tłumaczeniu can. 1261 § 1 brzmiał następująco: „Wierni mają prawo przekazywać dobra doczesne na korzyść Kościoła” (tłumaczenie własne). Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, *Codex Iuris Canonici Schema Novissimum...*, s. 220.

¹³² Can. 1261 § 2 stanowił, iż: „Christifideles obligatione tenentur contribuendi ut fines, de quibus in can. 1254, § 2 Ecclesia assequi possit”. W polskim tłumaczeniu can. 1261 § 2 brzmiał następująco: „Wierni chrześcijanie mają obowiązek (są zobowiązani) świadczyć pomoc finansową, żeby Kościół mógł zrealizować cele, o których mowa w can. 1254 § 2” (tłumaczenie własne). Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, *Codex Iuris Canonici Schema Novissimum...*, s. 220.

realizacji celów, o których mowa w can. 1254 § 2¹³³ oraz obowiązek biskupa diecezjalnego do przypominania wiernym o obowiązku z can. 1261 § 2 (can. 1261 § 3¹³⁴).

Jedną z najważniejszych zmian, dokonanych w projekcie kodeksu prawa kanonicznego z 1982 roku, było przeniesienie kanonu stanowiącego o obowiązku wiernych zaradzania potrzebom Kościoła, z księgi piątej kodeksu do księgi drugiej „Lud Boży, do tytułu pierwszego „O prawach i obowiązkach wszystkich wiernych chrześcijan” (z łac. *De omnium Christifidelium obligationibus ex iuribus*), jako can. 222¹³⁵. Stanowił połączenie can. 1261 § 2 z can. 1254 § 2 projektu z 1982 roku, wskazywał, że: „wierni [chrześcijanie] mają obowiązek zaradzić potrzebom Kościoła, aby posiadał środki konieczne do sprawowania kultu Bożego, prowadzenia dzieł apostołstwa oraz miłości, a także do tego, co jest konieczne do godziwego utrzymania szafarzy” (can. 222¹³⁶).

Schema novissimum z 1982 roku uregulowała problematykę obowiązku wiernych finansowego wsparcia Kościoła w dwóch księgach kodeksu, mianowicie w drugiej „O Ludzie Bożym” (can. 222) oraz piątej „O dobrach doczesnych Kościoła” (can. 1261 § 2). Oznacza to, że obowiązek zaradzania potrzebom Kościoła spoczywa na wszystkich wiernych Chrystusowych¹³⁷. Ponadto, pozyskiwanie środków finansowych przez wiernych stanowi jeden ze sposobów nabywania dóbr doczesnych, dzięki którym Kościół może realizować własne cele, takie jak: organizowanie kultu Bożego, zapewnienie godziwego utrzymania duchowieństwa oraz innych pracowników kościelnych, prowadzenie dzieł apostołstwa i miłości, zwłaszcza wobec biednych.

¹³³ Can. 1254 § 2 stanowił, iż: „Fines vero proprii praecipue sunt: cultus divinus ordinandus, honesta cleri aliorumque ministrorum sustentatio procuranda, opera sacri apostolatus et caritatis, praesertim erga egenos, exercenda”. W polskim tłumaczeniu can. 1254 § 2 brzmiał następująco: „Celami zaś własnymi są głównie organizowanie kultu Bożego, zapewnienie godziwego utrzymania duchowieństwa oraz innych pracowników kościelnych, prowadzenie dzieł apostołstwa i miłości, zwłaszcza wobec biednych” (tłumaczenie własne). Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, *Codex Iuris Canonici Schema Novissimum...*, s. 219.

¹³⁴ Can. 1261 § 3 stanowił, iż: „Episcopus dioecesanus de hac obligatione fideles monere tenetur et opportuno modo earn urgere”. W polskim tłumaczeniu can. 1261 § 3 brzmiał następująco: „Biskup diecezjalny niech troszczy się, żeby wiernych napominano w kwestii tego obowiązku i niech o nim przypomina we właściwy sposób” (tłumaczenie własne). Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, *Codex Iuris Canonici Schema Novissimum...*, s. 220.

¹³⁵ J. – Cl. Perisset, *Les biens temporels...*, s. 24. Zob. także . Gbagbu Sapoa, *La promotion de l'autofinancement ecclesiastique...*, s. 33.

¹³⁶ Can. 222 stanowił, iż: „Christifideles obligatione tenentur necessitatibus subveniendi Ecclesiae, ut eidem praesto sint quae ad cultum divinum, ad opera apostolica et caritatis atque ad honestam ministrorum sustentationem necessaria sunt”. Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, *Codex Iuris Canonici Schema Novissimum...*, s. 36.

¹³⁷ Szerzej zob. L. Castra, *Il dovere dei fedeli di sovvenire alle necessità della Chiesa*, (w:) J. I. Arrieta , G. P. Milano, *Metodo, fonti e soggetti del diritto canonico. Atti del Convegno internazionale di studi «La scienza canonistica nella seconda metà del '900.»*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1999, s. 912.

Celem usystematyzowania procesu kształtowania się obowiązku wiernych zaradzania potrzebom Kościoła w księdze piątej kodeksu, od rozpoczęcia rewizji *Codexu Iuris Canonici* do wydania *Schema novissimum* z 1982 roku, została sporządzona poniższa tabelka:

Tabela 2: Proces kształtowania się can. 1496 CIC/ 1917 (kan. 222 § 1 KPK) w księdze V

Nazwa	Treść łacińska kanonu	Tłumaczenie kanonu
CIC 1917 r.	Can. 1496 „Ecclesiae ius quoque est, independens a civili potestate, exigendi a fidelibus quae ad cultum divinum, ad honestam clericorum aliorumque ministrorum sustentationem et ad reliquos fines sibi proprios sint necessaria”. Can. 23 LEF	Can. 1496 „Kościół także ma prawo , niezależnie od władzy świeckiej, domagać się od wiernych tego co byłoby konieczne dla kultu Bożego, dla godnego utrzymania duchownych i innych posługujących, jak również dla realizacji pozostałych celów sobie właściwych”.
Projekt 1970 r.	Can. 2 „Proprii eiusdem iuris fines deinceps dicuntur esse ei qui a doctrina Christi et ab ipsius Ecclesiae ordinatione statuuntur, praesertim cultus divinus ordinandus, honesta cleri aliorumque ministrorum sustentatio procuranda, opera sacri apostolatus et caritatis exercenda”.	Can. 2 „Następnie twierdzi się, że właściwymi celami prawa tegoż są te, które ustanawia nauka Chrystusa i zarządzenie Jego Kościoła, zwłaszcza zaś Kult Boży, który należy zorganizować, stosowne utrzymanie duchownych i innych posługujących, o które należy się zatroszczyć, dzieła świętego apostolstwa i miłosierdzia, które należy prowadzić”.
	Can. 3 „Declaratur insuper nativum Ecclesiae ius exigendi a fidelibus ea quae ad fines sibi proprios sint necessaria”.	Can. 3 „Ponadto określa się jako wrodzone dla Kościoła prawo domagania się od wiernych tych rzeczy, które byłyby konieczne dla [realizacji] właściwych mu celów”.
	Can. 4 „Exinde sequitur novus canon de obligatione correlativa ex parte fidelium contribuendi ut Ecclesia dictos fines assequi possit, praesertim quod attinet ad honestam sustentationem eorum qui in bonum spirituale fidelium operam impendunt, de qua obligatione adimplenda opportuno modo ab Episcopis, moneri debent”.	Can. 4 „Stąd wynika nowy kanon o obowiązku właściwym (wzajemnym) ze strony wiernych do łożenia (płacenia składek), aby Kościół mógł osiągnąć wspomniane wcześniej cele, zwłaszcza w tym, co odnosi się do godnego utrzymania tych, którzy dokładają starań (trudzą się) dla dobra duchowego wiernych. [Wierni] powinni być we właściwy sposób napominani przez biskupów w kwestii wypełniania tego obowiązku”.
Projekt 1977 r.	Can. 2 „In Ecclesia bona temporalia acquiruntur, possidentur, administrantur in fines qui a doctrina Christi et ab ipsius Ecclesiae ordinatione statuuntur, praesertim ad	Can. 2 „W Kościele dobra doczesne są nabywane, posiadane i zarządzane w celach, które określają nauka Chrystusa i zarządzenie Jego Kościoła; zwłaszcza [w tym celu], aby organizować Kult Boży, aby zatroszczyć się o

	cultum divinum ordinandum, ad honestam cleri aliorumque ministrorum sustentationem procurandam, ad opera sacri apostolatus et caritatis exercenda”.	stosowne utrzymanie dla duchownych i innych posługujących, aby prowadzić dzieła świętego apostołstwa i miłosierdzia”.
	Can. 3 Ecclesiae nativum quoque ius est exigendi a christifidelibus quae ad fines sibi proprios sint necessaria”.	Can. 3 „Wrodzone prawo Kościoła do domagania się od wiernych tego co byłoby konieczne do realizacji celów sobie właściwych”.
	Can. 4 „§ 1 Christifideles obligatione tenentur contribuendi ut fines de quibus in can. 2 Ecclesia assequi possit. § 2 Specialiter meminerint fideles se teneri obligatione pro posse procurandi necessaria subsidia ad honestam sustentationem eorum qui in bonum spirituale fidelium in Ecclesia operam impendunt. § 3 Episcopi de his obligationibus fideles monere tenentur et opportuno modo eas urgere current”.	Can. 4 „§ 1 Wierni Chrystusowi mają obowiązek uczestniczenia w kosztach tak, aby Kościół mógł zrealizować cele, o których w can. 2. § 2 Szczególnie wierni winni pamiętać, że są zobowiązani wedle możliwości do zadbania o środki konieczne dla stosownego utrzymania tych, którzy starają się w Kościele o dobro duchowe wiernych. § 3 Biskup diecezjalny niech troszczy się, żeby wiernych napominano w kwestii tego obowiązku”.
Sesja 20.06. 1979 r.	Can. 1 § 2 „Fines vero proprii praecipue sunt: cultus divinus ordinandus, honesta cleri aliorumque ministrorum sustentatio procuranda, opera sacri apostolatus et caritatis, praesertim erga egenos, exercenda”.	Can. 1 § 2 „Celami zaś własnymi są głównie organizowanie kultu Bożego, zapewnienie godziwego utrzymania duchowieństwa oraz innych pracowników kościelnych, prowadzenie dzieł apostołstwa i miłości, zwłaszcza wobec biednych”.
	Can. 3 w takim samym brzmieniu co can. 3 w projekcie z 1977 r.	
	Can. 4 „§ 1 Integrum est christifidelibus bona temporalia in favorem Ecclesiae conferendi. § 2 Christifideles obligatione tenentur contribuendi ut fines de quibus in can. 1, § 2 Ecclesia assequi possit. § 3 Episcopus dioecesanus curet ut de hac obligatione fideles moneantur et opportuno modo eam urgeat”.	Can. 4 „§ 1 [Prawo] przekazywania dóbr doczesnych na rzecz Kościoła jest niezbywalnym prawem wiernych. § 2 Wierni chrześcijanie mają obowiązek (są zobowiązani) świadczyć pomoc finansową, żeby Kościół mógł zrealizować cele, o których mowa w can. 1 § 2. § 3 Biskup diecezjalny niech troszczy się, żeby wiernych napominano w kwestii tego obowiązku i niech o nim przypomina we właściwy sposób”.
Projekt 1980 r.	Can. 1205 § 2 w takim samym brzmieniu co can. 1 § 2 w projekcie sesji z 1979 r.	
	Can. 1211 „Ecclesiae nativum ius est exquirendi a christifidelibus quae ad fines sibi proprios sint necessaria”.	Can. 1211 „Wrodzone prawo Kościoła do proszczenia się od wiernych tego co byłoby konieczne do

		realizacji celów sobie właściwych”.
	<p>Can. 1212 „§ 1 Integrum est christifidelibus bona temporalia in favorem Ecclesiae conferendi. § 2 Christifideles obligatione tenentur contribuendi ut fines de quibus in can. 1205, § 2 Ecclesia assequi possit. § 3 Episcopus dioecesanus de hac obligatione fideles monere tenetur et opportuno modo earn urgere”.</p>	<p>Can. 1212 „§ 1 [Prawo] przekazywania dóbr doczesnych na rzecz Kościoła jest niezbywalnym prawem wiernych. § 2 Wierni chrześcijanie mają obowiązek (są zobowiązani) świadczyć pomoc finansową, żeby Kościół mógł zrealizować cele, o których mowa w can. 1205 § 2. § 3 Biskup diecezjalny niech troszczy się, żeby wiernych napominano w kwestii tego obowiązku i niech o nim przypomina we właściwy sposób”.</p>
Projekt 1982 r.	Can. 1254 § 2 w takim samym brzmieniu co can. 1205 § 2 w projekcie z 1980 r.	
	Can. 1260 w takim samym brzmieniu co can. 1211 w projekcie z 1980 r.	
	<p>Can. 1261 „§ 1 Integrum est christifidelibus bona temporalia in favorem Ecclesiae conferre. § 2 Christifideles obligatione tenentur contribuendi ut fines, de quibus in can. 1254, § 2, Ecclesia assequi possit. § 3 Episcopus dioecesanus de hac obligatione fideles monere tenetur et opportuno modo earn urgere”.</p>	<p>Can. 1261 „ § 1 Wierni mają prawo przekazywać dobra doczesne na korzyść Kościoła. § 2 Wierni chrześcijanie mają obowiązek (są zobowiązani) świadczyć pomoc finansową, żeby Kościół mógł zrealizować cele, o których mowa w can. 1254 § 2. § 3 Biskup diecezjalny niech troszczy się, żeby wiernych napominano w kwestii tego obowiązku i niech o nim przypomina we właściwy sposób”.</p>
	Can. 222 (połączenie can. 1254 § 2 i can. 1261 § 2) został przeniesiony z księgi V do księgi II kodeksu.	

1.1.2. Kodeks prawa kanonicznego z 1983 roku

Umiejscowienie kanonu, stanowiącego o obowiązku wiernych zaradzania potrzebom Kościoła, w dwóch księgach nowego kodeksu prawa kanonicznego, spowodowało konieczność przeprowadzenia wielu dyskusji i korekt, celem zdecydowania, gdzie ma znajdować się wspomniany kanon – czy w księdze drugiej, a może piątej kodeksu „Dobra doczesne Kościoła” (podobnie jak can. 1496 CIC/1917). Obrady na temat ostatecznego kształtu ksiąg kodeksu, dokonywały się z udziałem papieża Jana Pawła II (1920 – 2005)¹³⁸.

¹³⁸ T. Pawluc, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Tom I...*, s. 120.

Promulgacja nowego kodeksu prawa kanonicznego nastąpiła w dniu 25 stycznia 1983 roku¹³⁹, w dwudziestą rocznicę ustanowienia przez Jana XXIII Papieskiej Komisji dla Rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego¹⁴⁰. Aktualnie obowiązujący kodeks prawa kanonicznego składa się z siedmiu ksiąg: „Normy ogólne”, „Lud Boży”, „Nauczycielskie Zadania Kościoła”, „Uświęcające Zadanie Kościoła”, „Dobra doczesne Kościoła”, „Sankcje w Kościele” oraz „Procesy”. W ramach poszczególnych ksiąg kodeksu, zastosowano te same zasady podziału co w *Codex Iuris Canonici* z 1917 roku¹⁴¹, mianowicie księgi dzielą się na tytuły, te zaś na rozdziały i artykuły.

Przechodząc do analizy aktualnego kształtu księgi drugiej kodeksu „Lud Boży”, należy zwrócić uwagę, że księga, identycznie jak w projekcie z 1982 roku, została podzielona na trzy części: „Wierni”, „Hierarchiczny Ustrój Kościoła” oraz „Instytuty Życia Konsekwowanego i Stowarzyszenia Życia Apostolskiego”. Pierwsza część drugiej księgi kodeksu z 1983 roku zawiera kanony wprowadzające (kan. 204 – 207) i podzielona jest na pięć tytułów:

- 1) „Obowiązki i prawa wszystkich wiernych” – kan. 208 – 223 KPK;
- 2) „Obowiązki i prawa wiernych świeckich” – kan. 224 – 231 KPK;
- 3) „Święci szafarze, czyli duchowni” – kan. 232 – 293 KPK;
- 4) „Pralatury personalne” – kan. 294 – 297 KPK;
- 5) „Stowarzyszenia wiernych” – kan. 298 – 329 KPK.

Porównując *schema novissimum* z 1982 roku z aktualnie obowiązującym kodeksem prawa kanonicznego, stwierdzić można, że generalnie nie uległ większym zmianom. Przepisy dotyczące pralatur personalnych zostały przeniesione z części drugiej do pierwszej, uregulowane w tytule czwartym.

Obowiązek wiernych zaradzania potrzebom Kościoła, uregulowany w can. 222 (projekt z 1982 roku), znajduje się obecnie pod tym samym numerem, ale jako § 1, zgodnie z którym: „wierni mają obowiązek zaradzić potrzebom Kościoła, aby posiadał środki konieczne do sprawowania kultu, prowadzenia działalności apostolskiej i charytatywnej, a także do tego, co jest konieczne do godziwego utrzymania szafarzy” (kan. 222 § 1 KPK¹⁴²). Został połączony z

¹³⁹ Ioannes Paulus II, *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Paulis PP. II promulgatus*, 25.01.1983, AAS 75 (1983) cz. II s. 1 – 301. Tekst w języku polskim w: P. Majer (red.), *Kodeks Prawa Kanoniczne go. Komentarz*, wydawnictwo Wolters Kluwer, Kraków 2011, s. 14 – 1314. Kodeks zwany dalej: Kodeks prawa kanonicznego lub KPK.

¹⁴⁰ E. Szafranowski, *Podręcznik prawa kanonicznego...*, s. 111. Zob. także T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Tom I...*, s. 120.

¹⁴¹ T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Tom I...*, s. 120.

¹⁴² Kan. 222 § 1 KPK w łacińskim brzmieniu stanowi, iż: „Christifideles obligatione tenentur necessitatibus subveniendi Ecclesiae, ut eidem praesto sint quae ad cultum divinum, ad opera apostolatus et caritatis atque ad honestam ministrorum sustentationem necessaria sunt”.

kanonem stanowiącym o obowiązku wiernych do popierania sprawiedliwości społecznej oraz udzielania pomocy biednym (por. kan. 222 § 2 KPK¹⁴³).

Przechodząc do analizy księgi piątej kodeksu „Dobra doczesne Kościoła”, należy wskazać, że generalnie nie uległa ona większym zmianom, ponieważ, podobnie jak w projekcie *schema novissimum* z 1982 roku, został zachowany podział księgi na kanony wprowadzające (kan. 1254 – 1258 KPK) oraz cztery tytuły:

- 1) „Nabywanie dóbr” – kan. 1259 – 1272 KPK;
- 2) „Zarząd dóbr” – kan. 1273 – 1289 KPK;
- 3) „Umowy, zwłaszcza alienacja” – kan. 1290 – 1298 KPK;
- 4) „Pobożne zapisy w ogólności. Pobożne fundacje” – kan. 1299 – 1310 KPK.

Jedną z najważniejszych zmian dokonanych w księdze piątej, było przeredagowanie can. 1261 schematu z 1982 roku. Ustawodawca kościelny zachował uprawnienia wiernych do przekazywania dóbr doczesnych na korzyść kościoła (por. kan. 1261 § 1 KPK¹⁴⁴) oraz biskupa diecezjalnego do przypominania wiernym o obowiązku zaradzania potrzebom Kościoła, odsyłając do kan. 222 § 1 KPK (por. kan. 1261 § 2 KPK¹⁴⁵). Wykreślony został zapis stanowiący o obowiązku wiernych do swobodnego zaradzania potrzebom Kościoła (can. 1261 § 2 projektu z 1982 roku).

Zdecydowano się także podkreślić wrodzone prawo Kościoła do domagania się (z łac. *ius exigendi*), a nie proszenia się (z łac. *ius exquirendi*)¹⁴⁶, od wiernych dostarczenia się tego, co jest konieczne do osiągnięcia właściwych mu celów (por. kan. 1260 KPK¹⁴⁷). Kanon wymieniający cele własne Kościoła, do osiągnięcia których przeznaczone są dobra doczesne (kan. 1254 § 2 KPK¹⁴⁸) znalazł się na początku księgi piątej kodeksu, w kanonach wprowadzających. W pierwszym tytule księgi piątej kodeksu noszącym nazwę: „Nabywanie dóbr” został zachowany kan. 1260 KPK i kan. 1261 KPK.

¹⁴³ Kan. 222 § 2 KPK stanowi, iż: „Obowiązani są także do popierania sprawiedliwości społecznej, jak również, pamiętając o przykazaniu Pana, do udzielania pomocy biednym z własnych dochodów”.

¹⁴⁴ Kan. 1261 § 1 KPK stanowi, iż: „Wierni mają prawo przekazywać dobra doczesne na korzyść Kościoła”.

¹⁴⁵ Kan. 1261 § 2 KPK stanowi, iż: „Biskup diecezjalny powinien przypominać wiernym obowiązek, o którym w kan. 222 § 1, i w odpowiedni sposób domagać się jego wykonania”.

¹⁴⁶ Kan. 1260 KPK w łacińskim brzmieniu stanowi, iż: „Ecclesiae nativum ius est exigendi a christifidelibus quae ad fines sibi proprios sint necessaria”. Porównując zapis obecnego kan. 1260 KPK z łacińskim brzmieniem can. 1211 projektu z 1980 roku oraz can. 1260 projektu z 1982 roku („Ecclesiae nativum ius est exquirendi a christifidelibus quae ad fines sibi proprios sint necessaria”) dostrzec można, że zapis aktualnej normy ujmuje to prawo terminem *ius exigendi* (prawo do domagania się), natomiast w projektach księgi piątej kodeksu z 1980 roku oraz 1982 roku *ius exigendi* został zastąpiony *ius exquirendii*, oznaczającym prawo do proszenia.

¹⁴⁷ Kan. 1260 KPK stanowi, iż: „Kościół posiada wrodzone prawo domagania się od wiernych dostarczenia tego, co jest konieczne do osiągnięcia właściwych mu celów”.

¹⁴⁸ Kan. 1254 § 2 KPK stanowi, iż: „Celami zaś własnymi są głównie: organizowanie kultu Bożego, zapewnienie godziwego utrzymania duchowieństwa oraz innych pracowników kościelnych, prowadzenie dzieł apostołatu i miłości, zwłaszcza wobec biednych”.

W związku z powyższym, obowiązek zarządzania potrzebom Kościoła (kan. 222 § 1 KPK) jest jednym z najważniejszych kanonów znajdujących się w kodeksie prawa kanonicznego. Obejmuje nie tylko duchownych (z łac. *ministri sacri*) oraz członków instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego, ale również świeckich (z łac. *christifideles laici*), ponieważ ustawodawca kościelny, dla oznaczenia adresatów prawa do zabezpieczenia utrzymania ze strony wiernych, używa terminu *ministri*, a nie *ministri sacri* (por. kan. 281 KPK)¹⁴⁹.

Po drugie, z can. 1496 CIC/ 1917 i can. 23 LEF, wykształciły się następujące zasady: obowiązek wiernych zarządzania potrzebom Kościoła (kan. 222 § 1 KPK), uprawnienie wiernych do przekazywania dóbr doczesnych na korzyść kościoła (kan. 1261 § 1 KPK), uprawnienie biskupa diecezjalnego do przypominania wiernym o obowiązku zarządzania potrzebom Kościoła, odsyłając do kan. 222 § 1 KPK (kan. 1261 § 2 KPK) oraz wymienione zostały cele Kościoła, do osiągnięcia których przeznaczone są dobra doczesne (kan. 1254 § 2 KPK), które korelują z tymi, wymienionymi w kan. 222 § 1 KPK. Powyższe zasady znalazły się odpowiednio w księdze drugiej „Lud Boży” oraz piątej kodeksu „Dobra doczesne Kościoła”.

Zatem, kanon stanowiący o obowiązku wiernych zarządzania potrzebom Kościoła nierozdzielnie związany jest z kanonami znajdującymi się w księdze piątej kodeksu, dlatego też omawiając obowiązek z kan. 222 § 1 KPK, należy odnosić się do wymienionych wyżej kanonów.

1.2. ZARADZANIE POTRZEBOM KOŚCIOŁA JAKO OBOWIĄZEK WSZYSTKICH WIERNYCH

Aby zrozumieć istotę obowiązku z kan. 222 § 1 KPK i powód umieszczenia go w księdze drugiej, a nie piątej kodeksu, konieczne jest odniesienie się do terminu „Lud Boży”¹⁵⁰, który został podkreślony i wielokrotnie użyty przez Ojców Soboru Watykańskiego

¹⁴⁹ J. Krukowski, *Obowiązki i uprawnienia wszystkich wiernych chrześcijan*, (w:) J. Krukowski (red.), *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. Tom II/I. Księga II Lud Boży. Część I Wierni chrześcijanie. Część II Ustrój hierarchiczny Kościoła*, wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2005, s. 40. Zob. także K. Mazur, *Obowiązek zarządzenia potrzebom Kościoła...*, s. 319.

¹⁵⁰ Lud oznacza zbiorowość ludzką o powiązaniach etnicznych, wspólnotę polityczną, kulturową, językową czy religijną, ogół ludności pracującej, przeciwstawianej warstwowo uprzywilejowanym. To pojęcie samoistne, któremu można nadać wymiar teologiczny i wtedy można mówić o Ludzie Bożym. A. Luneau, M. Bonichon, H. Zawadzka (tłum.), *Kościół ludem Bożym. Od owczarni do ludu przymierza*, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 1980, s. 10 – 13 oraz s. 166 – 177. Zob. także J. Majka, *Filozofia społeczna*, Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej TUM, Wrocław 1982, s. 193 – 194 oraz s. 359 – 360. Zob. także J. Hervada, *Wierni...*, s. 199. Zob. także S. Jaśkiewicz, *Eklezjologia ludu Bożego w nurcie II Soboru*

II¹⁵¹, następnie wprowadzony do aktualnie obowiązującego kodeksu prawa kanonicznego, do księgi drugiej „Lud Boży”.

Kodeks pio – benedyktyński, poprzez Sobór Watykański I, pojmował Kościół jako społeczność doskonałą (z łac. *societas perfecta*), w której centralne miejsce odgrywali duchowni. Takie rozumienie Kościoła spowodowało, że w kanonicznym porządku prawnym dominowała zasada nierówności jej członków (koncepcja *societas inaequalis hierarchica*), która spowodowała, że pozycja i funkcja świeckiego w Kościele została zmarginalizowana¹⁵².

Zmiana terminologiczna księgi drugiej kodeksu z *De personis* na *De populo Dei* była związana była z nowym kierunkiem eklezjologicznym ustawodawstwa posoborowego¹⁵³. Dzięki nauczaniu Soboru Watykańskiego II, w szczególności konstytucji „Lumen gentium”, Kościół zaczęto traktować jako „Lud Boży”. Ojcowie soborowi uwypuklili zasadę równości wszystkich wiernych (por. n. 32 LG¹⁵⁴), wyrażając przy tym sprzeciw wobec marginalizacji świeckich, dlatego też w rozdziale drugim konstytucji „Lumen gentium” („Lud Boży”) w pierwszej kolejności odniesiono się do *status communis* wszystkich wiernych, następnie duszpasterzy, świeckich oraz członków instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego¹⁵⁵.

Kościół, według Soboru Watykańskiego II, jest wspólnotą zrodzoną z miłości Ojca, ożywianą przez Ducha Świętego i powołaną do kontynuowania dzieła Jezusa Chrystusa.

Watykańskiego, (w:) R. Kantor (red.), *Kościół lokalny w Kościele Chrystusa*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II, Kraków 2015, s. 11.

¹⁵¹ Pojęcie „Lud Boży” występuje trzydzieści dziewięć razy w konstytucji „Lumen gentium” oraz trzydzieści trzy razy w innych dokumentach Soboru Watykańskiego II. Szerzej zob. S. Pié – Ninot, *Ecclesiology. La sacramentalità della comunità cristiana*, Queriniana Editrice, Brescia 2008, s. 160. Zob. także S. Jaśkiewicz, *Eklezjologia ludu Bożego w nurcie II Soboru Watykańskiego...*, s. 10.

¹⁵² P. A. Bonnet, *Le fidèle récupère comme protagoniste humain dans l’Eglise*, (w:) R. Latourelle, *Vatican II. Bilan et perspectives. Vingt – cinq ans après (1962 – 1987)*, Paris 1988, s. 539. Zob. także Y. Congar, *Ministeri e comunione ecclesiale*, Edizioni Dehoniane Bologna (EDB), Bologna 1973, s. 34.

¹⁵³ J. Krukowski, *Lud Boży*, (w:) J. Krukowski (red.), *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. Tom III. Księga II Lud Boży. Część I Wierni chrześcijanie. Część II Ustrój hierarchiczny Kościoła*, wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2005, s. 13. Na temat etapów budowania eklezjologii Ludu Bożego w okresie soborowym i posoborowym szerzej zob. S. Jaśkiewicz, *Eklezjologia ludu Bożego w nurcie II Soboru Watykańskiego...*, s. 21 – 25. Zob. także S. Jaśkiewicz, *Włoska eklezjologia okresu przedsoborowego*, „Tarnowskie Studia Teologiczne” t. 31, n. 1 (2012), s. 72.

¹⁵⁴ Konstytucja „Lumen gentium” w numerze 32 stanowi, iż: „(...) jeśli nie wszyscy w Kościele idą tą samą drogą, wszyscy jednak powołani są do świętości i ta sama przypadła im w udziale wiara dzięki sprawiedliwości Pańskiej. Choć niektórzy z woli Chrystusa ustanawiani są nauczycielami, szafarzami tajemnic i pasterzami innych, to jednak co się tyczy godności i wspólnej wszystkim wiernym działalności około budowania Ciała Chrystusowego, prawdziwa równość panuje wśród wszystkich”.

¹⁵⁵ Struktura konstytucji „Lumen gentium” wskazuje, że Ojcowie soborowi na pierwszym miejscu wymieniają podstawowe wartości wspólne dla wszystkich wiernych, do których należy: godność do życia chrześcijańskiego, rzeczywistość ontologiczna łaski (stanowiąca najwyższą wartość w Kościele). Jako uczniowie Chrystusa trwamy we wspólnocie z nim dzięki braterskiej miłości, która ożywia wszystkich członków Ludu Bożego. J. Gbagbu Sapo, *La promotion de l’autofinancement ecclesiastique...*, s. 25. Zob. także A. Favale, *La costituzione dogmatica sulla chiesa. Introduzione storico – dottrinale. Testo latino e traduzione italiana. Commento*, Editrice Elle Di Ci, Torino 1966, s. 374.

Udział ludzi w życiu Kościoła jest odpowiedzią na zaproszenie Boże i stanowi wzajemne przenikanie się państwa ziemskiego i niebiańskiego (por. n. 40 GS¹⁵⁶).

Na określenie Kościoła, Ojcowie *Vaticanum II* używają szeregu symboli, takich jak: „owczarnia”, „rola Boża”, „budowla Boża”, „świątynia”, „Nowa Jerozolima”¹⁵⁷. Określenie Kościoła, jako „Lud Boży”¹⁵⁸, nie jest symbolem, a zbliża nas do rzeczywistego pojęcia Kościoła, w której uwydatnia się pasterska rola Chrystusa, który oddał życie swoje za owce (por. J 10, 11 – 15¹⁵⁹)¹⁶⁰. Do Kościoła, jako Ludu Bożego, „wcielani są w pełni ci, którzy mając Ducha Chrystusa, przyjmują całą jego strukturę i wszystkie ustanowione w nim środki zbawienia oraz w jego widzialnym organizmie pozostają z Chrystusem, który rządzi nim przez papieża i biskupów, złączeni więzami wyznania wiary, sakramentów i kościelnego zwierzchnictwa oraz komunii” (n. 14 LG). Określenie soborowe Kościoła, jako „Ludu Bożego”, uwydatnia dzieło Chrystusa w jego ludzkim i historycznym wymiarze¹⁶¹.

¹⁵⁶ Konstytucja „*Gaudium et spes*” w numerze 40 stanowi, iż: „Kościół pochodzący z miłości Ojca przedwiecznego, założony w czasie przez Chrystusa Odkupiciela, zjednoczony w Duchu Świętym, ma cel zbawczy i eschatologiczny, który jedynie w przyszłym świecie może być osiągnięty w pełni. Sam zaś istnieje tu na ziemi złożony z ludzi, którzy będąc członkami ziemskiego państwa, powołani są do utworzenia już w ciągu dziejów ludzkich rodziny dzieci Bożych, mającej ciągle się powiększyć aż do przyjścia Pana. Rodzina ta zjednoczona wprawdzie dla dóbr niebieskich i nimi ubogacona, założona została i urządzona jako społeczeństwo wśród tego świata przez Chrystusa oraz zaopatrzona przez Niego w odpowiednie środki jedności widzialnej i społecznej. Tak to Kościół, stanowiąc zarazem zrzeszenie dostrzegalne i wspólnotę duchową, kroczy razem z całą ludzkością i doświadcza tego samego losu ziemskiego co świat, istniejąc w nim jako zaczyn i niejako dusza społeczności ludzkiej, która ma się w Chrystusie odnowić i przemienić w rodzinę Bożą”.

¹⁵⁷ Konstytucja „*Lumen gentium*” w numerze 6 stanowi, iż: „I tak Kościół jest owczarnią, której bramą jedyną i konieczną jest Chrystus (J 10,1 – 10). (...) Jest Kościół rolą uprawną, czyli rolą Bożą (1 Kor 3,9). Na roli tej rośnie stare drzewo oliwne, którego świętym korzeniem byli Patriarchowie i w którym dokonało się i dokona jeszcze pojednanie żydów i pogan (Rz 11,13 – 26). Często również nazywany jest Kościół budowlą Bożą (1 Kor 3,9). Siebie samego porównał Pan do kamienia, który odrzucili budujący, ale który stał się kamieniem węgielnym (Mt 21,42 i paralele, por. Dz 4,11, 1 P 2,7, 117,22). (...) Kościół, nazywany również «górnym Jeruzalem» i «matką naszą» (Ga 4,26, por. Ap 12,17), przedstawiany jest jako nieskalana Oblubienica niepokalanego Baranka (Ap 19,17, 21,2 i 22,17), którą Chrystus «umiłował i wydał siebie samego za nią, aby ją uświęcić» (Ef 5,26), którą złączył ze sobą węzłem nierozzerwalnym i nieustannie ją «żywi i pielęgnuje» (Ef 5,29) i którą oczyściwszy zechciał mieć złączoną ze sobą oraz poddaną w miłości i wierności (por. Ef 5,24), którą wreszcie hojnie obdarzył na wieki dobrami niebiańskimi, abyśmy pojąć mogli Bożą i Chrystusową do nas miłość, przewyższającą wszelką władzę (por. Ef 3,19)”.

¹⁵⁸ Kościół to „nowy Lud Boży przeznaczony do ustanowienia Królestwa Bożego na ziemi”. „Lud Boży” uważa się domyślnie za obecne w terminie greckim *ekklesia*, który oznacza zgromadzenia ludzi zwołanych z inicjatywy Bożej. Szerzej zob. E. Eichmann, K. Mörsdorf, *Lehrbuch des Kirchenrechts auf Grund des Codex Iuris Canonici, Band 1: Einleitung. Allgemeiner Teil und Personenrecht*, Schöningh Paderborn, Paderborn 1949, s. 26. Zob. także R. Łukaszuk, *Pojęcie Kościoła jako ludu Bożego w eklezjologii Vaticanum II*, „Roczniki Teologiczne – Kanoniczne” t. 16, z. 2 (1969), s. 41 – 62. Zob. także E. Castellucci, *La famiglia di Dio nel mondo. Manuale di ecclesologia*, Cittadella Editrice, Assisi 2008, s. 388 – 389. Zob. także S. Jaśkiewicz, *Eklezjologia ludu Bożego w nurcie II Soboru Watykańskiego...*, s. 11.

¹⁵⁹ J 10, 11 – 15: „Ja jestem dobrym pasterzem. Dobry pasterz daje życie swoje za owce. Najemnik zaś i ten, kto nie jest pasterzem, którego owce nie są własnością, widząc nadchodzącego wilka, opuszcza owce i ucieka, a wilk je porywa i rozprasza; «najemnik ucieka» dlatego, że jest najemnikiem i nie zależy mu na owcach. Ja jestem dobrym pasterzem i znam owce moje, a moje Mnie znają, podobnie jak Mnie zna Ojciec, a Ja znam Ojca. Życie moje oddaję za owce”.

¹⁶⁰ K. Mazur, *Obowiązek zaradzenia potrzebom Kościoła...*, s. 296.

¹⁶¹ W. Góralski, *Lud Boży. Kościelne prawo osobowe*, Biblioteka „Niedzieli”, Częstochowa 1996, s. 6.

Wierni, którzy tworzą wspólnotę (Kościoł), są współodpowiedzialni za historyczną kontynuację dzieła Chrystusa poprzez strukturę instytucjonalną, w ramach której łączą się i organizują w ciele społecznym. Dlatego wierni, wspólnota i instytucja są trzema wyróżniającymi się wymiarami, których nie można oddzielić od jedynej rzeczywistości, jaką jest Kościół¹⁶². Uznanie Kościoła jako „Ludu Bożego” zostało uznane przez część teologów i kanonistów za „rewolucję kopernikańską”, ponieważ nie wyraża się go „jedynie w hierarchii, ale (...) w służbie wspólnoty i w nią jest doskonale włączony”¹⁶³.

Pojęcie „Lud Boży”, stanowiący wspólnotę (z łac. *communio*)¹⁶⁴ osób, dóbr i Kościołów, wprowadzony przez Ojców Soboru Watykańskiego II jako całokształt prac komisji przygotowawczych, komisji soborowych oraz dyskusji soborowych¹⁶⁵; został implementowany do aktualnie obowiązującego kodeksu prawa kanonicznego¹⁶⁶.

Księga druga kodeksu zawiera pięćset czterdzieści trzy kanony, dotyczące kościelnego prawa osobowego, regulujące „całokształt spraw związanych zarówno ze statusem wiernych we wspólnocie kościelnej, jak i z ustrojem Kościoła”¹⁶⁷. Podział księgi koresponduje ze strukturą konstytucji „Lumen gentium”, w której na samym początku mowa jest o Ludzie Bożym (rozdział II), następnie o ustroju hierarchicznym Kościoła (rozdział III) oraz o zakonnikach (rozdział VI). Zdaniem księdza Tadeusza Pawluka i księdza Wojciecha Góralskiego, tego typu podział dowodzi, że Kościoła nie można utożsamiać jedynie z hierarchią, ponieważ to nie system feudalny, lecz braterska równość wszystkich wiernych (duchownych, członków instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia

¹⁶² Szerzej zob. J. Vázquez Sánchez, *El derecho – deber de los fieles de ayudar a la Iglesia en sus necesidades* (c. 222 § 1 del CIC), „Ius Canonicum” vol. 55, no. 109 (2015), s. 272.

¹⁶³ S. Jaśkiewicz, *Eklezjologia ludu Bożego w nurcie II Soboru Watykańskiego...*, s. 12.

¹⁶⁴ Pojęcie *communio* zawiera dwa elementy eklezjalne. Pierwszym jest prawda, że Kościół jest wspólnotą bosko – ludzką, wspólnotą ludzi między sobą a zarazem ich wspólnota z Bogiem. Drugim jest fakt, że Kościół Chrystusowy jest jeden, ale istnieje w Kościołach partykularnych i składa się z nich. Szerzej zob. R. Sobański, *Inspiracje dla zagadnienia rozwoju wypływające z pojęcia communio*, „Śląskie Studia Historyczno – Teologiczne” 8 (1975), s. 261. Zob. także S. Jaśkiewicz, *Eklezjologia ludu Bożego w nurcie II Soboru Watykańskiego...*, s. 13.

¹⁶⁵ Historyczne początki nazwania odrębnego rozdziału konstytucji „Lumen gentium”, jako „De populo Dei”, sięgają okresu pomiędzy zakończeniem pierwszej (8 grudnia 1962 roku), a rozpoczęciem drugiej (29 września 1963 roku) sesji Soboru Watykańskiego II. Przedmiotem prac było zwrócenie uwagi na podstawowe elementy Kościoła, do których zaliczyć należy duchowy (niewidzialny, nadprzyrodzony) oraz doczesny. Kościół jest świętym Ludem Bożym składającym się z elementu naturalnego, widzialnego i łaski. Naturę Kościoła stanowi widzialna społeczność hierarchiczna powiązana istotowo z Mistycznym Ciałem Chrystusa i ożywiona Duchem Świętym, będąca Ludem Bożym zdążającym do zrealizowania doskonałego Królestwa Bożego. Kościół więc jest wspólnotą i jednym ciałem składającym się z hierarchii i świeckich stanowiącym święty Lud Boży. Szerzej zob. J. Dyduch, *Obowiązki i prawa wiernych świeckich w prawodawstwie soborowym*, Polskie Towarzystwo Teologiczne, Kraków 1985, s. 14 – 19. Zob. także S. Jaśkiewicz, *Eklezjologia ludu Bożego w nurcie II Soboru Watykańskiego...*, s. 10.

¹⁶⁶ T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Tom I...*, s. 122.

¹⁶⁷ W. Góralski, *Lud Boży. Kościelne prawo...*, s. 5.

apostolskiego oraz świeckich) złączonych z wiarą i chrztem wobec jednego Pana¹⁶⁸. Układ części pierwszej księgi „Lud Boży” wskazuje również, że prawodawca kościelny podkreślił soborową zasadę równości wszystkich wiernych¹⁶⁹, ponieważ w pierwszej kolejności zostały scharakteryzowane uprawnienia i obowiązki wszystkich wiernych (kan. 208 – kan. 223 KPK), następnie wiernych świeckich (kan. 224 – kan. 231 KPK), na końcu duchownych (kan. 273 – kan. 289 KPK).

Podstawą przynależności do Ludu Bożego jest fakt przyjęcia chrztu (por. kan. 96 KPK¹⁷⁰ oraz kan. 204 § 1 KPK¹⁷¹), który włącza wiernych do Kościoła Chrystusowego¹⁷², dzięki któremu podejmują zobowiązania do pomocy w realizacji potrzeb Kościoła (por. kan. 208 KPK¹⁷³ i kan. 210 KPK¹⁷⁴). „Ten Kościół ukonstytuowany i urządzony na tym świecie jako społeczność istnieje w Kościele katolickim, kierowanym przez następcę Piotra oraz biskupów pozostających z nim we wspólnocie” (n. 9 LG).

Spośród duchownych i wiernych świeckich, prawodawca kościelny wyróżnia osoby realizujące swoje powołanie w świeckich i kleryckich instytucjach życia konsekrowanego oraz w stowarzyszeniach życia apostolskiego (por. kan. 207 § 2 KPK¹⁷⁵). Stan życia konsekrowanego nie jest stanem wykluczającym przynależność wiernych do stanu świeckiego czy duchownego ani nie jest stanem pośrednim. Do tego stanu należą wierni, którzy „wywodzą się z pośród jednych i drugich”¹⁷⁶.

¹⁶⁸ W. Góralski, *Lud Boży. Kościelne prawo...*, s. 7. Zob. także T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Tom II Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Tom II Lud Boży i jego nauczanie i uświęcanie*, Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne, Olsztyn 2010, s. 28.

¹⁶⁹ E. Szafranowski, *Podręcznik prawa kanonicznego...*, s. 290. Zob. także J. Krukowski, *Obowiązki i uprawnienia wszystkich wiernych chrześcijan...*, s. 24.

¹⁷⁰ Kan. 96 KPK stanowi, iż: „Przez chrzest człowiek zostaje wcielony do Kościoła Chrystusowego i staje się w nim osobą, z obowiązkami i prawami, które – zważywszy ich pozycję – są właściwe chrześcijanom, jeśli są we wspólnocie kościelnej i o ile nie przeszkadza sankcja nałożona zgodnie z przepisem prawa”.

¹⁷¹ Kan. 204 § 1 KPK stanowi, iż: „Wiernymi są ci, którzy przez chrzest wszczępieni w Chrystusa, zostali ukonstytuowani Ludem Bożym i stawszy się z tej racji na swój sposób uczestnikami kapłańskiego, prorockiego i królewskiego posłannictwa Chrystusa, zgodnie z własną każdego pozycją, są powołani do wypełniania misji, jaką Bóg powierzył pełnić Kościołowi w świecie”.

¹⁷² K. Mazur, *Obowiązek zaradzenia potrzebom Kościoła...*, s. 299. Zob. także J. Vázquez Sánchez, *El derecho – deber de los fieles de ayudar a la Iglesia...*, s. 273. Zob. także E. Szafranowski, *Podręcznik prawa kanonicznego...*, s. 290.

¹⁷³ Kan. 208 KPK stanowi, iż: „Z racji odrodzenia w Chrystusie wszyscy wierni są równi co do godności i działania, na skutek czego każdy, zgodnie z własną pozycją i zadaniem, współpracuje w budowaniu Ciała Chrystusowego”.

¹⁷⁴ Kan. 210 KPK stanowi, iż: „Wszyscy wierni, zgodnie z własną pozycją, winni starać się prowadzić życie święte, przyczyniać się do wzrostu Kościoła i ustawicznie wspierać rozwój jego świętości”.

¹⁷⁵ Kan. 207 § 2 KPK stanowi, iż: „Spośród jednych i drugich wywodzą się wierni, którzy profesją rad ewangelicznych, przez śluby lub inne święte więzy, przez Kościół uznane i zatwierdzone, w sposób szczególny poświęcają się Bogu, a także pomagają w zbawczej misji Kościoła. Ich stan, choć nie odnosi się do hierarchicznej struktury Kościoła, jednak należy do jego życia i świętości”.

¹⁷⁶ J. Krukowski, *Przynależność chrześcijan do Kościoła a uczestnictwo w życiu publicznym*, (w:) J. Krukowski, B. Pieron, M. Sitarz, *Przynależność do Kościoła a uczestnictwo wiernych w życiu publicznym*, Towarzystwo

Uczestnictwo wszystkich wiernych chrześcijan (z łac. *Christifideles*) w potrójnej funkcji Chrystusa predestynuje ich do udziału w realizacji misji właściwej Kościołowi (por. kan. 204 § 1 KPK¹⁷⁷). Udział ten jest zróżnicowany, uzależniony od pozycji wiernego w Kościele (por. kan. 208 KPK¹⁷⁸)¹⁷⁹. Nie wszyscy wierni mają te same uprawnienia jak i obowiązki, ponieważ każdy wypełnia je „na swój sposób” (z łac. *suo modo*), „zgodnie z zajmowaną pozycją” (z łac. *secundum propriam cuiusque condicionem*)¹⁸⁰. Biskupi i kapłani uczestniczą w prorockiej funkcji Chrystusa, pełniąc posługę nauczania, natomiast świeccy, poprzez szerzenie żywego świadectwa oraz życie w wierze i miłości, składają Bogu ofiarę chwały¹⁸¹. Udział w królewskiej funkcji Chrystusa przejawia się poprzez posługę rządzenia duszpasterskiego, którą sprawują biskupi przy pomocy prezbiterów (por. n. 7 PO¹⁸²). I w tej funkcji świeccy mają określony udział (por. n. 2 AA¹⁸³ i n. 10 AA¹⁸⁴).

Obowiązki i prawa wszystkich wiernych (duchownych, członków instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego oraz świeckich) zostały uregulowane w tytule drugim pierwszej części księgi „Lud Boży”. Poprzednio obowiązujący kodeks pio –

Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Lublin 2014, s. 42. Zob. także E. Szafranowski, *Podręcznik prawa kanonicznego...*, s. 292 – 293.

¹⁷⁷ Kan. 204 § 1 KPK stanowi, iż: „Wiernymi są ci, którzy przez chrzest wszczępieni w Chrystusa, zostali ukonstytuowani Ludem Bożym i stawszy się z tej racji na swój sposób uczestnikami kapłańskiego, prorockiego i królewskiego posłannictwa Chrystusa, zgodnie z własną każdego pozycją, są powołani do wypełniania misji, jaką Bóg powierzył pełnić Kościołowi w świecie”.

¹⁷⁸ Kan. 208 KPK stanowi, iż: „Z racji odrodzenia w Chrystusie wszyscy wierni są równi co do godności i działania, na skutek czego każdy, zgodnie z własną pozycją i zadaniem, współpracuje w budowaniu Ciała Chrystusowego”.

¹⁷⁹ T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Tom II...*, s. 30 – 31. Zob. także J. Hervada, *Elementos de derecho constitucional canónico...*, s. 55. Zob. także P. Wierzbicki, *Współpraca wiernych świeckich z duchownymi w Kościele partykularnym*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2016, s. 65.

¹⁸⁰ W. Góralski, *Lud Boży. Kościelne prawo...*, s. 10. Zob. także T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Tom II...*, s. 30. Zob. także E. Szafranowski, *Podręcznik prawa kanonicznego...*, s. 292.

¹⁸¹ Konstytucja dogmatyczna „Lumen gentium” w numerze 12 stanowi, iż: „Święty Lud Boży ma udział także w proroczej funkcji Chrystusa, szerząc żywe o Nim świadectwo przede wszystkim przez życie wiary i miłości i składając Bogu ofiarę chwały, owoc warg wyznających imię Jego (por. Hbr 13,15)”.

¹⁸² Dekret „Presbyterorum ordinis” w numerze 7 stanowi, iż: „Wszyscy prezbiterzy, razem z biskupami, tak uczestniczą w jednym i tym samym kapłaństwie i posłudze Chrystusa, że sama jedność konsekracji i misji wymaga ich hierarchicznej łączności ze stanem biskupim, którą najlepiej ujawniają czasem w liturgicznej koncelebrze, a złączeni w niej z biskupami, wyznają oni, że sprawują Ofiarę eucharystyczną”.

¹⁸³ Dekret „Apostolicam actuositatem” w numerze 2 stanowi, iż: „Istnieje w Kościele różnorodność posługiwania, ale jedność posłannictwa. Apostołom i ich następcom powierzył Chrystus urząd nauczania, uświęcania i rządzenia w Jego imieniu i Jego mocą. Jednak i ludzie świeccy, stawszy się uczestnikami funkcji kapłańskiej, prorockiej i królewskiej Chrystusa, mają swój udział w posłannictwie całego Ludu Bożego w Kościele i w świecie. I rzeczywiście sprawują oni apostołstwo przez swą pracę zmierzającą do szerzenia Ewangelii oraz uświęcania ludzi i do przepajania duchem ewangelicznym oraz doskonalenia porządku spraw doczesnych, tak że ich wysiłek w tej dziedzinie daje jawnie świadectwo o Chrystusie i służy zbawieniu ludzi”.

¹⁸⁴ Dekret „Apostolicam actuositatem” w numerze 10 stanowi iż: „Jako uczestnicy funkcji Chrystusa – Kapłana, Proroka i Króla, mają świeccy swój czynny udział w życiu i działalności Kościoła. We wspólnotach kościelnych działalność ich jest do tego stopnia konieczna, że bez niej apostołstwo samych pasterzy nie może zwykle być w pełni skuteczne. Świeccy bowiem, ożywieni duchem prawdziwie apostołskim, uzupełniają to, czego nie dostaje im braciom, i pokrzepiają ducha zarówno pasterzy, jak i reszty wiernego ludu (por. 1 Kor 16, 17 – 18), na wzór owych mężów i niewiast, którzy wspomagali Pawła w głoszeniu Ewangelii (por. Dz 18, 18 – 26; Rz 16, 3)”.

benedyktyński nie rozróżniał uprawnień i obowiązków wszystkich wiernych¹⁸⁵, a jedynie regulował kwestie dotyczące uprawnień i przywilejów (can. 118 – 123 CIC/1917) oraz obowiązków (can. 124 – 144 CIC/1917) duchownych. Można zatem śmiało stwierdzić, że obecnie obowiązujący kodeks po raz pierwszy sformalizował uprawnienia i obowiązki wszystkich wiernych. Stanowiło to odpowiedź na aktualną sytuację polityczno – prawną, która towarzyszyła pracom nad nowym kodeksem prawa kanonicznego, a mianowicie, zagwarantowanie każdej osobie ludzkiej ochrony praw podmiotowych¹⁸⁶ i uformowania soborowej wizji Kościoła, jako *communio*¹⁸⁷.

Stawianie na pierwszym miejscu obowiązków, według księdza Wojciecha Góralskiego, przemawia za dynamicznym charakterem tej wspólnoty¹⁸⁸. W tym miejscu należy wskazać, że ustawodawca kościelny mówi łącznie o obowiązkach i prawach wszystkich wiernych¹⁸⁹, ponieważ trudno jest określić ścisłą granicę pomiędzy tymi dwiema rzeczywistościami, a niejednokrotnie zdarza się, że obowiązki mają jednocześnie wymiar także uprawnień i odwrotnie¹⁹⁰.

Wśród obowiązków i praw wszystkich wiernych, wymienionych przez prawodawcę kościelnego, jest obowiązek zaradzania potrzebom Kościoła. „Wierni mają obowiązek zaradzić potrzebom Kościoła, aby posiadał środki konieczne do sprawowania kultu Bożego, prowadzenia działalności apostołskiej i charytatywnej, a także do tego, co jest konieczne do godziwego utrzymania szafarzy” (kan. 222 § 1 KPK).

Na pierwszy rzut oka wydawać by się mogło, że obowiązek zaradzania potrzebom Kościoła spoczywa jedynie wiernych świeckich (z łac. *christifideles laici*)¹⁹¹. Niemniej jednak, umiejscowienie tego kanonu w tytule pierwszym księgi drugiej kodeksu („Obowiązki i prawa wszystkich wiernych”), określenie wiernych jako *Christifideles* oraz wymienione potrzeby Kościoła wskazują, że obowiązek z kan. 222 § 1 KPK dotyczy członków Ludu

¹⁸⁵ W wielu miejscach *Codex Iuris Canonici* z 1917 roku odnosił się do uprawnień i obowiązków wszystkich wiernych. Najlepszym przykładem jest can. 1496 CIC/1917, który stanowił o prawie Kościoła domagania się od wiernych świadczeń do realizacji potrzeb Kościoła, który znajdował się trzeciej księdze kodeksu „O rzeczach”, w części szóstej noszącej nazwę: „O dobrach doczesnych Kościoła”. Zob. także E. Szafranowski, *Podręcznik prawa kanonicznego...*, s. 295.

¹⁸⁶ J. Krukowski, *Lud Boży...*, s. 22.

¹⁸⁷ J. Krukowski, *Lud Boży...*, s. 23.

¹⁸⁸ W. Góralski, *Lud Boży. Kościelne prawo...*, s. 15.

¹⁸⁹ Przez obowiązek (z łac. *obligatio*) należy rozumieć konieczność zrobienia bądź zaniechania czegoś wynikającego z nakazu moralnego lub prawnego. Z kolei prawem (z łac. *ius*) jest to, co komu przysługuje, czego można się domagać. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Tom II...*, s. 35.

¹⁹⁰ W. Góralski, *Lud Boży. Kościelne prawo...*, s. 15. Zob. także T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Tom II...*, s. 35.

¹⁹¹ L. Castra, *Il dovere dei fedeli di sovvenire alle necessità della Chiesa...*, s. 913. Zob. także Á. del Portillo, *Fieles y laicos en la Iglesia. Tercera edición*, Ediciones Universidad de Navarra. EUNSA, Pamplona 1991, s. 234 – 237.

Bożego¹⁹². Co więcej, w łacińskim brzmieniu kanonu¹⁹³, prawodawca kościelny użył rzeczownika *obligatio*, który oznacza konieczność zrobienia bądź zaniechania czegoś wynikającego z nakazu moralnego lub prawnego¹⁹⁴.

Wierni chrześcijanie (z łac. *Christifideles*), zgodnie z wolą Chrystusa, zjednoczeni są w strukturze instytucjonalnej (w Kościele), która zakłada wspólne, jednolite i ogólne cele Ludu Bożego¹⁹⁵. Ze względu na swój stan, są aktywnymi członkami w budowaniu Kościoła Chrystusowego¹⁹⁶. Stąd też, mają nie tylko obowiązek, ale również zaszczyt¹⁹⁷, aby przyczynić się do zaradzania potrzebom Kościoła¹⁹⁸. W ten sposób mogą zwrócić Bogu część dóbr, które od Niego otrzymali¹⁹⁹.

Zatem, różne subiektywne warunki prawne, w jakich znajdują się wierni, nie czynią ich, mniej lub bardziej, odpowiedzialnych za wsparcie Kościoła, w tym za zaradzanie jego potrzeb. Ze względu na swój podstawowy status prawny, wszyscy wierni są współodpowiedzialni za zaradzanie potrzebom Kościoła, zgodnie z kan. 222 § 1 KPK²⁰⁰. Wiernymi są ci, którzy tworzą te struktury prawne (publiczne lub prywatne) oraz popierają je (zgodnie z ich własnym stanem), ofiarowując przy tym Bogu swój czas, talent, dobra materialne (ofiary, datki), czy duchowe (modlitwę)²⁰¹. Z powodu takiej równości wiernych, żaden z nich nie może ignorować ekonomicznych i duchowych potrzeb Kościoła²⁰².

Stosunek wiernych świeckich, wobec doczesnych potrzeb Kościoła, winien polegać na hojnym oddawaniu własnego życia (w postaci czasu, pracy, modlitwy), przy uwzględnieniu osobistych okoliczności świeckiego (takich jak wiek, czy wykonuje pracę lub posiada status

¹⁹² Szerzej zob. J. – P. Schoupe, *Le droit – devoir des filèles...*, s. 207 – 208.

¹⁹³ Kan. 222 § 1 KPK w łacińskim brzmieniu stanowi, iż: „*Christifideles obligatione tenentur necessitatibus subveniendi Ecclesiae, ut eidem praesto sint quae ad cultum divinum, ad opera apostolatus et caritatis atque ad honestam ministrorum sustentationem necessaria sunt*”.

¹⁹⁴ T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Tom II...*, s. 35.

¹⁹⁵ J. Hervada, *Elementos de derecho constitucional canónico...*, s. 169.

¹⁹⁶ Szerzej zob. E. Molano, *Derecho Constitucional Canónico*, Ediciones Universidad de Navarra. EUNSA, Pamplona 2013, s. 158 – 159.

¹⁹⁷ L. Castra, *Il dovere dei fedeli di sovvenire alle necessità della Chiesa...*, s. 911.

¹⁹⁸ J. Hervada, P. Lombardía, *El derecho del Pueblo de Dios. Vol. I, Introducción, La constitución de la Iglesia*, Ediciones Universidad de Navarra S.A., Pamplona 1970, s. 308. Zob. także P. J. Viladrich, *La declaración de derechos y deberes de los fieles*, (w:) Redacción lus Canonicum, *El proyecto de Ley fundamental de la Iglesia. Texto bilingüe y análisis crítico*, Colección Canónica de la Universidad de Navarra. EUNSA, Pamplona 1971, s. 153.

¹⁹⁹ L. Castra, *Il dovere dei fedeli di sovvenire alle necessità della Chiesa...*, s. 911.

²⁰⁰ A. Martínez Blanco, *El Bautismo como origen de las obligaciones y derechos del fiel en la Iglesia*, „Anales de Derecho” 12 (1994), s. 135 – 136. Zob. także J. Krukowski, *Obowiązki i uprawnienia wszystkich wiernych chrześcijan...*, s. 40.

²⁰¹ J. Vázquez Sánchez, *El derecho – deber de los fieles de ayudar a la Iglesia...*, s. 276.

²⁰² L. Castra, *Il dovere dei fedeli di sovvenire alle necessità della Chiesa...*, s. 910.

osoby bezrobotnej albo czy jest na emeryturze lub na rencie), na poszukiwaniu dóbr niezbędnych do zaradzania potrzebom Kościoła, o których mowa w kan. 222 § 1 KPK²⁰³.

Duchowni całe swoje życie poświęcają służbie Kościołowi, realizując obowiązek z kan. 222 § 1 KPK, dlatego też świeccy mają za zadanie wspierać Kościół w zaradzaniu jego potrzeb²⁰⁴. Nie tylko duchowni, ale także członkowie instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego ofiarowali całe swoje życie w służbie Kościoła. „Uwzględniając miejscową sytuację, instytuty powinny starać się dawać niejako zbiorowe świadectwo miłości i ubóstwa oraz stosownie do możliwości przeznaczając część własnych dóbr na potrzeby Kościoła, jak również pomagać w utrzymaniu osób potrzebujących” (kan. 640 KPK).

Ze społecznego lub zewnętrznego punktu widzenia, Kościół ma osobowość prawną, to podmiot o charakterze publicznym i autonomicznym, który przyjmuje ogólne i publiczne cele Ludu Bożego²⁰⁵. Wszyscy wierni realizują obowiązek zaradzania potrzebom Kościoła (kan. 222 § 1 KPK) nie tylko względem Kościoła powszechnego, ale również partykularnego, co wynika z kan. 1258 KPK, zgodnie z którym: „w kanonach, które następują, pod nazwą Kościół oznacza się nie tylko Kościół powszechny lub Stolicę Apostolską, lecz także jakąkolwiek publiczną osobę prawną w Kościele, chyba że co innego wynika z kontekstu lub natury rzeczy”.

Umieszczenie obowiązku wiernych zaradzania potrzebom Kościoła, w księdze drugiej kodeksu miało za zadanie uwypuklenie nauczania Soboru Watykańskiego II. Na członkach Ludu Bożego spoczywa obowiązek z kan. 222 § 1 KPK. Wierni, zgodnie z własną pozycją i pełnioną funkcją, wypełniają go na swój sposób, dzięki czemu współpracują w budowaniu Ciała Chrystusowego (por. kan. 208 KPK²⁰⁶). Wszelkie wkłady wiernych chrześcijan (ekonomiczne, osobiste i duchowe) na rzecz wspólnoty kościelnej (innych wiernych, wspólnoty lub jakiegokolwiek publicznej kościelnej osoby prawnej), która je przyjmuje przyniesie korzyść całemu Kościołowi – Ludowi Bożemu.

²⁰³ Á. del Portillo, *Fieles y laicos en la Iglesia...*, s. 140.

²⁰⁴ L. Castra, *Il dovere dei fedeli di sovvenire alle necessità della Chiesa...*, s. 911.

²⁰⁵ także J. Vázquez Sánchez, *El derecho – deber de los fieles de ayudar a la Iglesia...*, s. 275.

²⁰⁶ Kan. 208 KPK stanowi, iż: „Z racji odrodzenia w Chrystusie wszyscy wierni są równi co do godności i działania, na skutek czego każdy, zgodnie z własną pozycją i zadaniem, współpracuje w budowaniu Ciała Chrystusowego”.

1.3. WRODZONE PRAWO KOŚCIOŁA DO POSIADANIA DÓBR MATERIALNYCH DO REALIZACJI WŁASNYCH CELÓW

Obowiązek wiernych zarządzania potrzebom Kościoła (kan. 222 § 1 KPK) wynika z przynależności wszystkich wiernych do Ludu Bożego, wspólnej odpowiedzialności za realizację misji Kościoła w świecie oraz z naturalnej solidarności w stosunku do własnej wspólnoty, której los nie może być obojętny jej członkom²⁰⁷. Materialne wspomaganie Kościoła przez wiernych pozostaje w ścisłym związku z realizacją jego własnych celów²⁰⁸.

1.3.1. Ustawodawstwo kanoniczne

Poruszając problematykę obowiązku wiernych zarządzania potrzebom Kościoła, należy odnieść się do kan. 1254 § 2 KPK wymieniającego cele własne Kościoła, który – podobnie jak kan. 222 § 1 KPK – wynika z can. 1496 CIC/1917. Kościół korzysta z dóbr doczesnych dla realizacji własnych celów, takich jak: organizowanie kultu Bożego, zapewnienie godziwego utrzymania duchowieństwa oraz innych pracowników kościelnych, prowadzenie dzieł apostołatu i miłości, zwłaszcza wobec biednych (por. kan. 1254 § 2 KPK²⁰⁹). Wspomniane wyżej cele, są jednocześnie ograniczeniem uprawnień majątkowych Kościoła w zakresie nabywania, posiadania, zarządzania oraz alienowania (por. kan. 1254 § 1 KPK²¹⁰)²¹¹.

Wymieniając cele własne Kościoła, dla osiągnięcia których przeznaczone są dobra doczesne, ustawodawca kościelny odniósł się do nauczania Soboru Watykańskiego II, w szczególności do dekretu „Presbyterorum ordinis”²¹² i innych dokumentów posoborowych. Dobra doczesne Kościoła mają służyć społeczności katolickiej w wymiarze doczesnym (por.

²⁰⁷ W. Góralski, *Lud Boży. Kościelne prawo...*, s. 18. Zob. także T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Tom II...*, s. 43.

²⁰⁸ T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Tom IV Doczesne dobra Kościoła. Sankcje w Kościele. Procesy*, Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne, Olsztyn 2009, s. 32.

²⁰⁹ Kan. 1254 § 2 KPK stanowi, iż: „Celami zaś własnymi są głównie: organizowanie kultu Bożego, zapewnienie godziwego utrzymania duchowieństwa oraz innych pracowników kościelnych, prowadzenie dzieł apostołatu i miłości, zwłaszcza wobec biednych”.

²¹⁰ Kan. 1254 § 1 KPK stanowi, iż: „Kościół katolicki na podstawie prawa wrodzonego, niezależnie od władzy świeckiej, może dobra doczesne nabywać, posiadać, zarządzać nimi i alienować je, dla osiągnięcia właściwych sobie celów”.

²¹¹ A. Domaszek, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 72.

²¹² Dekret „Presbyterorum ordinis” w numerze 17 stanowi, iż: „(...) Dobrami kościelnymi we właściwym znaczeniu słowa niech kapłani zarządzają zgodnie z naturą rzeczy według norm przepisów kościelnych, z pomocą doświadczonych ludzi świeckich, o ile to jest możliwe, i niech je zawsze przeznaczają do tych celów, dla osiągnięcia których wolno Kościołowi posiadać dobra doczesne, a mianowicie: do godnego sprawowania kultu Bożego, do zapewnienia odpowiedniego utrzymania duchowieństwa, jak również do wykonywania dzieł świętego apostołstwa czy miłości, zwłaszcza wobec potrzebujących”.

n. 76 GS²¹³) oraz realizacji zbawczej misji Kościoła (por. n. 13 deklaracji o wolności religijnej „Dignitatis humanae”²¹⁴). Z misji Kościoła wynika konieczność posiadania środków niezbędnych do: „sprawowania kultu Bożego, prowadzenia działalności apostołskiej i charytatywnej, a także do tego, co jest konieczne do godziwego utrzymania szafarzy” (kan. 222 § 1 KPK). Na powyższą kwestię zwróciła uwagę konferencja biskupów, w instrukcji w sprawie zarządzania dobrami doczesnymi Kościoła²¹⁵, odnosząc się do nauczania Ojców *Vaticanum II* (por. n. 1.1. instrukcji KEP z 2015 r.²¹⁶) oraz piśmiennictwa²¹⁷.

Poprzednio obowiązujący *Codex Iuris Canonici* zwracał uwagę, że Kościół także ma prawo, niezależnie od władzy świeckiej, domagać się od wiernych (z łac. *fidelibus*) ofiar na następujące cele, dla kultu Bożego, godnego utrzymania duchownych i innych posługujących oraz realizacji pozostałych celów sobie właściwych (por. can. 1496 CIC/1917²¹⁸). Tymczasem aktualnie obowiązujący kodeks prawa kanonicznego, zmodyfikował i rozwinął cele własne Kościoła, wymieniając: organizowanie kultu Bożego, zapewnienie godziwego utrzymania duchowieństwa oraz innych pracowników kościelnych, prowadzenie dzieł apostołatu i miłości, zwłaszcza wobec biednych (kan. 1254 § 2 KPK).

²¹³ Konstytucja „Gaudium et spes” w numerze 76 stanowi, iż: „Rzeczy bowiem doczesne i te, które w obecnym stanie człowieka przewyższają ten świat, łączą się ściśle ze sobą, a nawet sam Kościół posługuje się rzeczami doczesnymi w stopniu, w jakim wymaga ich właściwe mu posłannictwo”.

²¹⁴ Concilio Oecumenico Vaticano II, Declaratio de libertate religiosa *Dignitatis humanae*, 07.12.1965, AAS 58 (1966), s. 929 – 946. Tekst w języku polskim w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje. Tekst łaciński – polski*, wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2008, s. 638 – 661. Deklaracja zwana dalej: Deklaracja „Dignitatis humanae” lub DH.

Deklaracja „Dignitatis humanae” w numerze 13 stanowi, iż: „Wśród czynników, które sprzyjają dobru Kościoła, a nawet dobru samej społeczności ziemskiej, i które wszędzie i zawsze należy zachowywać oraz bronić od wszelkiego naruszenia, najważniejsze jest z pewnością to, aby Kościół miał taką wolność działania, jakiej wymaga troska o zbawienie ludzi”.

²¹⁵ Konferencja Episkopatu Polski, *Instrukcja Episkopatu Polski w sprawie zarządzania dobrami doczesnymi Kościoła*, 25.08.2015, „Akta Konferencji Episkopatu Polski” n. 27 (2015), s. 116 – 140, https://episkopat.pl/wp-content/uploads/2016/04/INSTRUKCJA_dobra_doczesne.pdf (dostęp: 5 sierpnia 2019 roku). Instrukcja zwana dalej: Instrukcja KEP z 2015 r.

²¹⁶ Instrukcja KEP z 2015 r. w numerze 1.1. stanowi, iż: „Kościół wypełniając swoją misję, która ma charakter religijny (por. KDK 42), winien cieszyć się «taką wolnością działania, jakiej wymaga troska o zbawienie ludzi» (DWR 13). Dlatego też «działając w doczesności posługuje się rzeczami doczesnymi, na ile wymaga tego jego posłannictwo» (KDK 76), dla którego spełnienia również «potrzebuje środków, którymi dysponują ludzie» (KK 8)”.

²¹⁷ A. Domasz, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 72 – 73. Zob. także J. Wroceński, *Prawo Kościoła do posiadania i zarządzania majątkiem*, (w:) J. Wroceński, H. Pietrzak, *Ars boni et aequi. Księga pamiątkowa dedykowana księdzu profesorowi Remigiuszowi Sobańskiemu z okazji siedemdziesiątej rocznicy urodzin*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Warszawa 2010, s. 570.

²¹⁸ Can. 1496 CIC 1917 stanowił, iż: „Ecclesiae ius quoque est, independens a civili potestate, exigendi a fidelibus quae ad cultum divinum, ad honestam clericorum aliorumque ministrorum sustentationem et ad reliquos fines sibi proprios sint necessaria”. W polskim tłumaczeniu can. 1496 CIC/1917 brzmiał następująco: „Kościół także ma prawo, niezależnie od władzy świeckiej, domagać się od wiernych tego co byłoby konieczne dla kultu Bożego, dla godnego utrzymania duchownych i innych posługujących, jak również dla realizacji pozostałych celów sobie właściwych” (tłumaczenie własne).

Cele własne Kościoła, wymienione w kan. 1254 § 2 KPK, należy uznać za cele równorzędne, wzajemnie dopełniające się²¹⁹, zbiegające się z wyliczeniem zaproponowanym przez Sobór Watykański II, w dekrecie „Presbyterorum ordinis”²²⁰. Należy je interpretować szeroko, tak aby każdy z nich mógł zostać osiągnięty integralnie²²¹.

Wyliczenie celów własnych Kościoła nie jest wyczerpujące, ponieważ ustawodawca kościelny użył przysłówka *praecipue*²²² (zwłaszcza, w szczególności), oznacza to, że cele, wymienione kan. 1254 § 2 KPK, mają charakter przykładowy, stąd też mogą istnieć inne cele właściwe Kościołowi²²³. Mając powyższe na uwadze, wskazać należy, że wśród dalszych celów realizowanych przez Kościół, należy wymienić, takie jak: budowa i dbałość o kościoły, cmentarze, inne obiekty sakralne i dobra kościelne (rzeczy ruchome i nieruchomości); wyposażenie obiektów i przestrzeni liturgicznej, ochrona zabytków i dóbr kultury, posiadanie szkół (wszelkich typów i stopni), korzystanie z mediów i innych środków masowego przekazu, posługa charytatywno – opiekuńcza, w tym pomoc osobom biednym; zakup sprzętu koniecznego do realizacji powyższych celów²²⁴.

W tym miejscu należy zwrócić uwagę, że ustawodawca kościelny, w kan. 222 § 1 KPK, wymienia potrzeby Kościoła, które częściowo pokrywają się z celami własnymi Kościoła (kan. 1254 § 2 KPK), a mianowicie: „sprawowanie kultu Bożego, prowadzenie działalności apostołowskiej i charytatywnej, a także do tego, co jest konieczne do godziwego utrzymania szafarzy” (kan. 222 § 1 KPK). Zdaniem doktryny, zmiana kolejności celów nie ma znaczenia, ponieważ każdy z nich jest ważny²²⁵. Ponadto, należy je uznać za cele równorzędne,

²¹⁹ M. L. Alarcón, *Dobra doczesne Kościoła*, (w:) P. Majer (red.), *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, wydawnictwo Wolters Kluwer, Kraków 2011, s. 930. Zob. także A. Domasz, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 73.

²²⁰ Dekret „Presbyterorum ordinis” w numerze 7 stanowi, iż: „Dobrami kościelnymi we właściwym znaczeniu słowa niech kapłani zarządzają zgodnie z naturą rzeczy według norm przepisów kościelnych, z pomocą doświadczonych ludzi świeckich, o ile to jest możliwe, i niech je zawsze przeznaczają do tych celów, dla osiągnięcia których wolno Kościołowi posiadać dobra doczesne, a mianowicie: do godnego sprawowania kultu Bożego, do zapewnienia odpowiedniego utrzymania duchowieństwa, jak również do wykonywania dzieł świętego apostołstwa czy miłości, zwłaszcza wobec potrzebujących”.

²²¹ M. L. Alarcón, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 930.

²²² Kan. 1254 § 2 KPK w łacińskim brzmieniu stanowi, iż: „Fines vero proprii praecipue sunt: cultus divinus ordinandus, honesta cleri aliorumque ministrorum sustentatio procuranda, opera sacri apostolatus et caritatis, praesertim erga egenos, exercenda”.

²²³ I. Pérez de Heredia y Valle, *Libro V del CIC: bienes temporales de la Iglesia*, Ediciones Catequéticas y Litúrgicas, D.L., Valencia 2002, s. 64. Zob. także J. Vázquez Sánchez, *El derecho – deber de los fieles de ayudar a la Iglesia...*, s. 284 – 285. Zob. także W. Wójcik, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 48.

²²⁴ Instrukcja KEP z 2015 r. w numerze 1.3. stanowi, iż: „Z faktem posiadania dóbr doczesnych łączy się troska o majątek kościelny. Troska ta powinna przejawiać się zwłaszcza w dbałości o budynki sakralne, cmentarze oraz inne ruchome i nieruchome dobra kościelne. Władza kościelna powinna troszczyć się o prawidłowe gospodarowanie posiadanymi dobrami materialnymi”. Zob. także A. Domasz, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 73 – 74. Zob. także I. Pérez de Heredia y Valle, *Libro V del CIC: bienes temporales de la Iglesia...*, s. 64.

²²⁵ Szerzej zob. M. López Alarcón, *Sub can. 1254*, (w:) Instituto Martín de Azpilcueta Facultad de Derecho Canónico Universidad de Navarra, *Comentario Exegético al Código de Derecho Canónico. Volume IV/I*

ponieważ prawodawca kościelny nie przyznaje im większego bądź mniejszego znaczenia. Najpilniejsze potrzeby Kościoła (w zależności od czasu, miejsca i okoliczności) należy realizować w pierwszej kolejności, niemniej jednak nie należy zapominać, aby pozostałe nie zostały zaniedbane²²⁶.

Odwołując się do wykładni językowej, wskazać należy że zakres przedmiotowy potrzeb Kościoła, wymienionych w kan. 222 § 1 KPK, jest węższy aniżeli celów własnych Kościoła, o których mowa w kan. 1254 § 2 KPK, ponieważ nie obejmuje kwestii dotyczących zapewnienia godziwego utrzymania innym pracownikom kościelnym oraz prowadzenia dzieł w stosunku do osób biednych.

Intencją prawodawcy kościelnego było uniknięcie sytuacji jaka miała miejsce w projekcie kodeksu prawa kanonicznego z 1982 roku, a mianowicie, zdublowania jednego kanonu i umieszczenia go w dwóch różnych księgach kodeksu. Potrzeby Kościoła, niewymienione w kan. 222 § 1 KPK, a wynikające z kan. 1254 § 2 KPK, zostały uregulowane w innych kanonach, m.in. w kan. 222 § 2 KPK²²⁷. Potrzeby Kościoła zostały zredukowane o te, które wszyscy wierni (w szczególności świeccy) mogą zaradzić²²⁸. Przyczyną tej redukcji należy szukać w źródłach prawa, które miały wpływ na aktualny kształt kan. 222 § 1 KPK, tj. *Codex Iuris Canonici* z 1917 roku (por. can. 1496 CIC/1917²²⁹) oraz nauczanie Ojców *Vaticanum II* – dekret „*Presbyterorum ordinis*” (por. n. 20 PO²³⁰)²³¹.

Kolejną różnicą jaką można dostrzec, analizując kan. 1254 § 2 KPK i kan. 222 § 1 KPK z punktu widzenia wykładni celowościowej, funkcjonalnej i systemowej, jest to, że cele

Cánones 1254 – 1500. Tercera edición actualizada, Ediciones Universidad de Navarra, S.A., Pamplona 2002, s. 41 – 46.

²²⁶ Szerzej zob. F. Aznar Gil, *La administración de los bienes de la Iglesia. Segunda edición revisada y ampliada*, Publicaciones de la Universidad Pontificia de Salamanca, Salamanca 1993, s. 79 – 80. Zob. także J. – P. Schoupe, *Derecho Patrimonial Canónico*, Ediciones Universidad de Navarra. EUNSA, Pamplona 2007, s. 33.

²²⁷ Kan. 222 § 2 KPK stanowi, iż: „Obowiązani są także do popierania sprawiedliwości społecznej, jak również, pamiętając o przykazaniu Pana, do udzielania pomocy biednym z własnych dochodów”.

²²⁸ Szerzej zob. J. Vázquez Sánchez, *El derecho – deber de los fieles de ayudar a la Iglesia...*, s. 269. Zob. także P. J. Viladrich, *La declaración de derechos y deberes de los fieles...*, s. 153. Zob. także J. – P. Schoupe, *Diritti fondamentali dei fedele...*, s. 397 – 413.

²²⁹ Can. 1496 CIC/1917 stanowił, iż: „Ecclesiae ius quoque est, independens a civili potestate, exigendi a fidelibus quae ad cultum divinum, ad honestam clericorum aliorumque ministrorum sustentationem et ad reliquos fines sibi proprios sint necessaria”. W polskim tłumaczeniu can. 1496 CIC/1917 brzmiał następująco: „Kościół także ma prawo, niezależnie od władzy świeckiej, domagać się od wiernych tego co byłoby konieczne dla kultu Bożego, dla godnego utrzymania duchownych i innych posługujących, jak również dla realizacji pozostałych celów sobie właściwych” (tłumaczenie własne).

²³⁰ Dekret „*Presbyterorum ordinis*” w numerze 20 stanowi, iż: „(...) o ile skądinąd nie zapewniono prezbiterom słusznego wynagrodzenia, sami wierni – ponieważ dla ich dobra prezbiterzy pracują – mają prawdziwy obowiązek zatroszczyć się o to, aby mogli im zapewnić konieczne środki do uczciwego i godnego życia. Biskupi zaś mają napominać wiernych o tym ich obowiązku i winni się troszczyć, czy to każdy z osobna dla swojej diecezji, czy lepiej po kilku razem dla wspólnego terytorium, aby ustalone zostały normy dla zaradzenia stosownemu utrzymaniu tych, którzy w służbie Ludu Bożego pełnią lub pełnili jakieś zadanie”.

²³¹ J. Vázquez Sánchez, *El derecho – deber de los fieles de ayudar a la Iglesia...*, s. 269.

własne Kościoła wymienione w kan. 1254 § 2 KPK, mogą zostać zrealizowane wyłącznie za pomocą świadczeń o charakterze finansowym, natomiast potrzeby Kościoła można zaradzić za pomocą świadczeń ekonomicznych, osobistych i duchowych²³². Zatem, wierni wykonują obowiązek z kan. 222 § 1 KPK nie tylko poprzez udzielenie wsparcia finansowego (zapewnienie godziwego utrzymania duchowieństwa), ale również osobistego i duchowego (sprawowanie kultu Bożego, prowadzenie działalności apostolskiej i charytatywnej)²³³. Prawodawca kościelny nie określa w jaki sposób wierni mają zaradzać potrzebom Kościoła²³⁴, dlatego też należy przyjąć, że mogą go realizować w różnych formach, poprzez świadczenia finansowe, osobiste lub duchowe, o ile są one wystarczające²³⁵.

W tym miejscu należy zasygnalizować, że kwestia dotycząca obowiązku finansowego wsparcia Kościoła, aby posiadał środki do realizacji celów została poruszona także przez Drugi Polski Synod Plenarny (1991 – 1999) w dokumencie noszącym nazwę: „Kościół wobec życia społeczno – gospodarczego”²³⁶. „Polski system finansowania dzieł Kościoła oraz wynagradzania duchownych i pracowników kościelnych, oparty na dobrowolnych składkach i ofiarach, ma wiele stron pozytywnych, dlatego też należy go utrzymać, ale ze względu na rosnące potrzeby, związane z utrzymaniem i rozwojem dzieł Kościoła, należy szukać dodatkowych źródeł finansowania działalności kościelnej”²³⁷.

Prawodawca kościelny przypomina także wszystkim wiernym Chrystusowym (z łac. *Christifidelibus*), że Kościół ma wrodzone prawo (z łac. *ius nativum*), niezależnie od władzy świeckiej²³⁸, domagać się od nich świadczeń koniecznych do osiągnięcia właściwych sobie celów (kan. 1260 KPK).

Należy przypomnieć, że Kościół ma wrodzone prawo domagać się (z łac. *ius exigendi*), a nie prosić się (z łac. *ius exquirendii*), dóbr od wiernych. W projektach księgi piątej kodeksu

²³² V. de Paolis, *Los bienes temporales de la Iglesia*, Sapientia Iuris serie de manuales de Derecho Canónico, Biblioteca de Autores Cristianos. (B.A.C.), Madrid 2012, s. 9.

²³³ J. Vázquez Sánchez, *El derecho – deber de los fieles de ayudar a la Iglesia...*, s. 271. Zob. także G. Feliciani, *Obblighi e diritti di tutti i fedeli cristiani*, (w:) A. Longhitano, *Il Codice del Vaticano II, Il fedele cristiano: la condizione giuridica dei battezzati*, Edizioni Dehoniane Bologna (EDB), Bologna 1989, s. 98.

²³⁴ V. de Paolis, *Los bienes temporales de la Iglesia...*, s. 105.

²³⁵ Szerzej zob. J. Vázquez Sánchez, *El derecho – deber de los fieles de ayudar a la Iglesia...*, s. 271 oraz s. 275 – 276. Zob. także J. Hervada, P. Lombardía, *El derecho del Pueblo de Dios...*, s. 308.

²³⁶ II Polski Synod Plenarny, *Kościół wobec życia społeczno – gospodarczego*, (w:) II Polski Synod Plenarny (1991 – 1999), wydawnictwo Pallottinum, Warszawa – Poznań 2001, s. 57 – 74.

²³⁷ Szerzej zob. II Polski Synod Plenarny, *Kościół wobec życia społeczno – gospodarczego...*, s. 71.

²³⁸ Podczas prac nad księgą piątą kodeksu prawa kanonicznego, sformułowanie „niezależnie od jakiegokolwiek władzy świeckiej” (z łac. *independens a civili potestate*) zostało opuszczone, ponieważ uważano, że brzmi zbyt polemicznie, jednakże na wniosek organów doradczych z 1979 roku, konsultorzy zgodzili się to sformułowanie osobowości Kościoła katolickiego oraz cywilnoprawną osobowość kościelnych osób prawnych, tym samym uznaje zdolność majątkową Kościoła. Szerzej zob. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Tom IV...*, s. 28. Zob. także W. Wójcik, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 47 – 48.

prawa kanonicznego z 1980 roku oraz 1982 roku konsultorzy zastąpili *ius exigendi* pojęciem *ius exquirendii*. Zmiana ta wywołała dużą dyskusję wśród redaktorów aktualnego kodeksu prawa kanonicznego, ponieważ zastanawiano się, czy wcześniej nie użyto zbyt mocnego sformułowania na określenie uprawnienia Kościoła do uzyskania od wiernych świadczeń do osiągnięcia właściwych sobie celów oraz czy odpowiada to koncepcji Kościoła według Soboru Watykańskiego II²³⁹. Ostatecznie, konsultorzy przyjęli do aktualnie obowiązującego kodeksu prawa kanonicznego pojęcie *ius exigendi*, które wyraża prawdziwe prawo domagania się dóbr od wiernych do realizacji przez Kościół własnych celów.

Wrodzone prawo Kościoła domagania się dóbr (kan. 1260 KPK) zabezpiecza realizację celów własnych Kościoła, o których stanowi kan. 1254 § 2 KPK²⁴⁰. Ponadto, rodzi po stronie wiernych obowiązek zaradzania potrzebom Kościoła, o którym mowa w kan. 222 § 1 KPK²⁴¹. Fakt przyjęcia sakramentu chrztu nie tylko włącza wiernych do Kościoła, ale również rodzi odpowiedzialność za tę wspólnotę i za misję Kościoła (por. kan. 96 KPK^{242,243}).

Ius nativum Ecclesiae domagania się od wiernych świadczeń koniecznych do osiągnięcia właściwych sobie celów jest niezależne od władzy świeckiej. Czasami jednak, Kościoły partykularne akceptują współpracę z władzą państwową w egzekucji tego prawa²⁴⁴. W niektórych krajach przyjęto zasadę, że państwo uczestniczy w finansowaniu Kościoła (m.in. Polska, Czechy²⁴⁵, Słowacja²⁴⁶); w innych zaś, utrzymanie Kościoła zależy od systemu

²³⁹ Szerzej zob. A. Domaszak, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 94 – 95. Zob. także M. L. Alarcón, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 935. Zob. także W. Wójcik, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 53 – 54. Zob. także V. de Paolis, *Il Codice del Vaticano II. I beni temporali della Chiesa*, Editore: EDB, Bologna 1995, s. 105 – 106. Zob. także C. Bergus, *Diritto patrimoniale canonico*, Lateran University Press, Città del Vaticano 2007, s. 53 – 54.

²⁴⁰ W trakcie prac nad schematem księgi piątej kodeksu, organy doradcze proponowały, aby celami własnymi Kościoła były wspieranie misji, rozwijanie kultury oraz rozbudowa i powiększanie własnych instytucji. Konsultorzy uznali, że są rozwinięciem dzieł apostołatu, dlatego ich nie uwzględnili. Szerzej zob. W. Wójcik, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 48.

²⁴¹ A. Domaszak, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 95. Zob. także J. Vázquez Sánchez, *El derecho – deber de los fieles de ayudar a la Iglesia...*, s. 271. Zob. także W. Wójcik, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 54.

²⁴² Kan. 96 KPK stanowi, iż: „Przez chrzest człowiek zostaje wcielony do Kościoła Chrystusowego i staje się w nim osobą, z obowiązkami i prawami, które – zważywszy ich pozycję – są właściwe chrześcijanom, jeśli są we wspólnocie kościelnej i o ile nie przeszkadza sankcja nałożona zgodnie z przepisem prawa”.

²⁴³ A. Domaszak, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 95.

²⁴⁴ M. L. Alarcón, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 935. Zob. także W. Wójcik, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 54.

²⁴⁵ Na temat systemu finansowania Kościoła w Czechach szerzej zob. P. A. Leszczyński, *Finansowanie Kościołów chrześcijańskich na ziemiach czeskich w XX w. wraz z zagadnieniem restytucji majątkowej po 1989 r.*, (w:) P. Sobczyk, K. Warchałowski (red.), *Finansowanie Kościołów i innych związków wyznaniowych*, Oficyna Wydawnicza ASPRA – JR, Warszawa 2013, s. 91 – 120. Zob. także D. Němec, *Projekt ustawy o majątku i finansowaniu kościołów i innych związków wyznaniowych w Republice Czeskiej z 2008 r. w świetle obowiązujących umów konkordatowych z państwami postkomunistycznymi*, „Studia z prawa wyznaniowego” t. 13 (2010), s. 45 – 67. Zob. także J. R. Tretera, *Finansowanie Kościołów w Republice Czeskiej*, (w:) J. Krukowski (red.), *System finansowania instytucji kościelnych w Europie. Materiały Międzynarodowej Konferencji. Sandomierz 13 – 14 września 1999*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2000, s. 109 – 129.

²⁴⁶ Na temat systemu finansowania Kościoła na Słowacji szerzej zob. V. Filo, *Finansowanie zabezpieczenie Kościoła ze strony państwa w Republice Słowackiej*, (w:) J. Krukowski (red.), *System finansowania instytucji*

kołekt (m.in. Stany Zjednoczone²⁴⁷) czy odpisów podatkowych (Włochy²⁴⁸). W niektórych państwach potrzeby Kościoła zabezpieczone są przez systemy opłat lub podatków kościelnych (m.in. Hiszpania²⁴⁹, Węgry²⁵⁰, Niemcy i Szwajcaria²⁵¹)²⁵².

W przypadku obowiązku uiszczania przez wiernych podatku kościelnego dostrzec można szereg delematów²⁵³. W krajach niemieckojęzycznych wierni mają obowiązek uiszczać podatek na rzecz wspólnoty religijnej, do której przynależą²⁵⁴. W sytuacji, gdy dana osoba oświadczy, wobec urzędnika państwowego, że rezygnuje z uiszczania wspomnianego podatku, to takie oświadczenie uznaje się jako deklarację do opuszczenia wspólnoty religijnej. Oświadczenie wiernego wywołuje skutek prawny na gruncie prawodawstwa kanonicznego, prowadzący do przesłania do parafii chrztu wiernego formalnego zawiadomienia o dokonaniu

kościelnych w Europie. Materiały Międzynarodowej Konferencji. Sandomierz 13 – 14 września 1999, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2000, s. 123 – 132. Zob. także J. Marćin, *Sytuacja ekonomiczna Kościoła Rzymskokatolickiego na Słowacji w świetle prawa kanonicznego i prawnego porządku Republiki Słowacji*, Stalowa Wola 2014. Zob. także K. Walczuk, *Finansowanie Kościołów i związków wyznaniowych na Słowacji*, (w:) P. Sobczyk, K. Warchałowski (red.), *Finansowanie Kościołów i innych związków wyznaniowych*, Oficyna Wydawnicza ASPRA – JR, Warszawa 2013, s. 407 – 418.

²⁴⁷ Na temat systemu finansowania Kościoła w Stanach Zjednoczonych szerzej zob. P. Michalik, *Zwolnienia podatkowe dla związków wyznaniowych w orzecznictwie Sądu Najwyższego USA*, „*Studia z prawa wyznaniowego*” t. 15 (2012), s. 5 – 28. Zob. także T. J. Zieliński, *Rozporządzenia prezydenta USA o finansowaniu działalności socjalnej instytucji religijnych*, (w:) P. Sobczyk, K. Warchałowski (red.), *Finansowanie Kościołów i innych związków wyznaniowych*, Oficyna Wydawnicza ASPRA – JR, Warszawa 2013, s. 443 – 458.

²⁴⁸ Szerzej zob. A. Domaszek, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 95.

²⁴⁹ Na temat finansowania Kościoła w Hiszpanii szerzej zob. L. Czerwiński, *Finansowanie instytucji kościelnych w Hiszpanii*, (w:) J. Krukowski (red.), *System finansowania instytucji kościelnych w Europie. Materiały Międzynarodowej Konferencji. Sandomierz 13 – 14 września 1999*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2000, s. 65 – 77. Zob. także P. Ryguła, *Finansowanie Kościoła katolickiego w monarchii hiszpańskiej (hiszpańska droga do samofinansowania się Kościoła katolickiego)*, (w:) P. Sobczyk, K. Warchałowski (red.), *Finansowanie Kościołów i innych związków wyznaniowych*, Oficyna Wydawnicza ASPRA – JR, Warszawa 2013, s. 375 – 392.

²⁵⁰ Na temat systemu finansowania Kościoła na Węgrzech szerzej zob. B. Schanda, *System finansowania Kościoła na Węgrzech*, (w:) J. Krukowski (red.), *System finansowania instytucji kościelnych w Europie. Materiały Międzynarodowej Konferencji. Sandomierz 13 – 14 września 1999*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2000, s. 75 – 107.

²⁵¹ Na temat finansowania Kościoła w Szwajcarii szerzej zob. J. Krajczyński, *Finansowanie działalności Kościołów i związków wyznaniowych w Szwajcarii*, (w:) P. Sobczyk, K. Warchałowski (red.), *Finansowanie Kościołów i innych związków wyznaniowych*, Oficyna Wydawnicza ASPRA – JR, Warszawa 2013, s. 419 – 442.

²⁵² Szerzej zob. A. Domaszek, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 95.

²⁵³ Szerzej zob. J. Cupriak, *Wybrane zagadnienia reformy systemu finansowania związków wyznaniowych w Polsce w świetle rozwiązań niemieckich*, (w:) D. Walencik, M. Worbs (red.), *Finansowanie związków wyznaniowych w krajach niemieckojęzycznych i w Polsce*, Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2012, s. 195 – 205. Zob. także J. Cupriak, *Finansowanie związków wyznaniowych w Niemczech – podatek kościelny*, (w:) P. Sobczyk, K. Warchałowski (red.), *Finansowanie Kościołów i innych związków wyznaniowych*, Oficyna Wydawnicza ASPRA – JR, Warszawa 2013, s. 393 – 405.

²⁵⁴ Szerzej zob. H. Marré, *Niemiecki system finansowania Kościoła*, (w:) J. Krukowski (red.), *System finansowania instytucji kościelnych w Europie. Materiały Międzynarodowej Konferencji. Sandomierz 13 – 14 września 1999*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2000, s. 31 – 43.

przez niego aktu apostazji (por. kan. 751 KPK²⁵⁵), tj. formalnego aktu odstąpienia od Kościoła katolickiego (z łac. *actus formalis defectionis ab Ecclesia catholica*).

Żeby akt apostazji wywołał skutki kanoniczne, konieczne jest spełnienie łącznie trzech warunków. Po pierwsze, występujący z Kościoła musi działać z wewnętrzną intencją odstąpienia od Kościoła katolickiego. Po drugie, wewnętrzna wola musi zostać spełniona i wyrażona w sposób zewnętrzny. Po trzecie, uzewnętrzniona wola odstąpienia od Kościoła musi zostać przyjęta przez kompetentną władzę kościelną²⁵⁶. Konferencja Episkopatu Polski wydała dekret ogólny w sprawie wystąpień z Kościoła oraz powrotu do wspólnoty Kościoła²⁵⁷, wskazując szczególne warunki jakie należy spełnić, aby oświadczenie woli o wystąpieniu z Kościoła wywołało skutek na gruncie ustawodawstwa kanonicznego.

Zatem, złożenie oświadczenia woli o rezygnacji z uiszczania podatku kościelnego nie wywołuje skutków kanonicznych. Proboszcz parafii, do którego wpłynęło zawiadomienie o dokonaniu przez wiernego aktu apostazji, winien przeprowadzić z nim rozmowę duszpasterską, przypominając mu o obowiązku wszystkich wiernych zarządzania potrzebom Kościoła (kan. 222 § 1 KPK).

Odpowiedzialność wiernych – jako członków Ludu Bożego – za realizację celów własnych Kościoła i zarządzanie jego potrzeb wiąże ich, gdziekolwiek się znajdują²⁵⁸. Nie do zaakceptowania jest sytuacja, kiedy wierny korzysta z przysługujących mu uprawnień, nie podejmując przy tym obowiązków wynikających z ustawodawstwa kanonicznego (powszechnego i partykularnego) oraz nauczania Soboru Watykańskiego II. Wierni mogą zarządzać potrzebom Kościoła na różne sposoby, nie tylko, poprzez wsparcie o charakterze finansowym, ale również poprzez poświęcenie swojego czasu, talentu (świadczenia osobiste) lub modlitwę (świadczenia duchowe). Pomimo tego, prawodawca kościelny, przypomina duchownym, aby nie odmawiali posługi duszpasterskiej tym wiernym, którzy nie zarządzają

²⁵⁵ Kan. 751 KPK stanowi, iż: „Herezją nazywa się uporczywe, po przyjęciu chrztu, zaprzeczanie jakiegś prawdzi, w którą należy wierzyć wiarą boską i katolicką, albo uporczywe powątpiewanie o niej; apostazją – całkowite porzucenie wiary chrześcijańskiej; schizmą – odmowę uznania zwierzchnictwa Biskupa Rzymskiego lub utrzymywania wspólnoty z członkami Kościoła, uznającymi to zwierzchnictwo”.

²⁵⁶ P. Steczkowski, *Wystąpienie z Kościoła katolickiego aktem formalnym w świetle dokumentu Papieskiej Rady ds. Tekstów Prawnych z 13 marca 2006 r.*, „Annales Canonici” n. 2 (2006), s. 183. Zob. także A. Fabiańczyk, *Wystąpienie z Kościoła formalnym aktem według prawa kościelnego*, „Kościół i Prawo” 6 (19) 2017, s. 57.

²⁵⁷ Konferencja Episkopatu Polski, *Dekret ogólny Konferencji Episkopatu Polski w sprawie wystąpień z Kościoła oraz powrotu do wspólnoty Kościoła*, 07.10.2015, „Akta Konferencji Episkopatu Polski” n. 27 (2015), s. 101 – 104. Dekret dostępny na stronie internetowej: https://episkopat.pl/wp-content/uploads/2016/04/dekret_ogolny.pdf (dostęp: 7 sierpnia 2019 roku).

²⁵⁸ A. Domaszk, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 98.

potrzebom Kościoła, zwłaszcza gdy dotyczy to osób biednych (por. kan. 848 KPK²⁵⁹, por. kan. 945 § 2 KPK²⁶⁰, por. kan. 1181 KPK²⁶¹).

1.3.2. Ustawodawstwo świeckie

Poruszając kwestię dotyczącą prawa Kościoła do posiadania dóbr materialnych do realizacji własnych celów, należy sformułować następujące pytanie, czy prawodawca państwowy uznaje prawo Kościoła katolickiego do nabywania (z łac. *acquirere*), posiadania (z łac. *retinere*), zarządzania (z łac. *administrare*) i alienowania (z łac. *alienare*) dóbr doczesnych? Odpowiedzi na to pytanie, w pierwszej kolejności, należy szukać w Konkordacie między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską z dnia 28 lipca 1993 roku²⁶², który stanowi, iż: „kościelne osoby prawne mogą zgodnie z przepisami prawa polskiego nabywać, posiadać, użytkować i zbywać mienie nieruchome i ruchome oraz nabywać i zbywać prawa majątkowe” (art. 23 Konkordatu).

Postanowienie to znalazło odzwierciedlenie w źródłach prawa ustawodawstwa świeckiego, w szczególności w ustawie z dnia 17 maja 1989 roku *o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej*²⁶³. „Kościołowi i jego osobom prawnym przysługuje prawo nabywania, posiadania i zbywania mienia ruchomego i nieruchomego, nabywania i zbywania innych praw oraz zarządzania swoim majątkiem” (art. 52 u.s.p.d.k.).

Kościół katolicki oraz kościelne osoby prawne są podmiotami praw o charakterze cywilnym²⁶⁴, dlatego też mają zdolność do nabywania, posiadania i zbywania majątku (nieruchomości, ruchomości oraz innych praw). Z punktu widzenia prawa państwowego, podstawowym przymiotem jaki musi posiadać jednostka organizacyjna, jest zdolność prawna²⁶⁵, która przysługuje wyłącznie kościelnym osobom prawnym. Wymienienie Kościoła

²⁵⁹ Kan. 848 KPK stanowi, iż: „Oprócz ofiar określonych przez kompetentną władzę kościelną, szafarz nie może domagać się niczego za udzielanie sakramentów, przy czym potrzebujący nie powinni być pozbawieni pomocy sakramentów z racji ubóstwa”.

²⁶⁰ Kan. 945 § 2 KPK stanowi, iż: „Usilnie zaleca się kapłanom, ażeby także nie otrzymawszy ofiary odprawiali Mszę św. w intencji wiernych, zwłaszcza ubogich”.

²⁶¹ Kan. 1181 KPK stanowi, iż: „Co do ofiar składanych z okazji pogrzebu, należy zachować przepisy kan. 1264, z zastrzeżeniem jednak, aby w nabożeństwie pogrzebowym nie było żadnego wyróżniania osób oraz by biedni nie byli pozbawieni należnego pogrzebu”.

²⁶² (Dz.U. 1998 Nr 51, poz. 318). Zwana dalej: Konkordat.

²⁶³ (Dz.U. 1989 Nr 29, poz. 154). Zwana dalej: u.s.p.d.k.

²⁶⁴ Kwestia ta wynika z ustawodawstwa kanonicznego, w szczególności z kan. 1254, 1257 oraz kan. 1258 KPK. Szerzej zob. M. L. Alarcón, *The temporal goods of the church. cc. 1254 – 1258*, (w:) A. Marzoa, J. Miras, R. Rodriguez – Ocaña, *Exegetical commentary on the Code of Canon Law. Volume IV/1*, Wilson & Lafleur Montreal, Canada 2004, s. 23. Zob. także B. Rakoczy, *Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2008, s. 319.

²⁶⁵ Art. 33 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 roku – *Kodeks cywilny* (Dz.U. 1964 Nr 16, poz. 93. Zwana dalej: Kodeks cywilny lub k.c.) stanowi, iż: „Osobami prawnymi są Skarb Państwa i jednostki organizacyjne, którym przepisy szczególne przyznają osobowość prawną”. Osoby prawne Kościoła i ich organy zostały uregulowane w

katolickiego, w art. 52 u.s.p.d.k., oznacza, że polski prawodawca szanuje i uznaje szczególnie charakter dóbr doczesnych Kościoła²⁶⁶.

Zakres przedmiotowy art. 52 u.s.p.d.k. obejmuje trzy grupy zarządzania majątkiem kościelnym. Do pierwszej grupy należy zaliczyć prawo nabywania, posiadania i zbywania mienia ruchomego oraz nieruchomości. Kościelnym osobom prawnym przysługuje prawo nabywania na własność²⁶⁷ nieruchomości²⁶⁸ oraz rzeczy ruchomych²⁶⁹. Wspomniane wyżej uprawnienie, przysługujące kościelnym osobom prawnym, wynika także z Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku²⁷⁰. „Każdy ma prawo do własności, innych praw majątkowych oraz prawo dziedziczenia (ust. 1). Własność, inne prawa majątkowe oraz prawo dziedziczenia podlegają równej dla wszystkich ochronie prawnej (ust. 2). Własność może być ograniczona tylko w drodze ustawy i tylko w zakresie w jakim nie narusza ona istoty prawa własności (ust. 3)” (art. 64 K.).

Na drugą grupę składa się prawo nabywania i zbywania innych praw. Uprawnienie to dotyczy wszelkich zbywalnych praw majątkowych²⁷¹. Trzecią grupę stanowi uprawnienie kościelnych osób prawnych do zarządzania swoim majątkiem.

Termin „zarządzanie” znalazł się w ustawie o *stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej*, w której wskazano, że: „Kościół rządzi się w swych sprawach własnym prawem, swobodnie wykonuje władzę duchowną i jurysdykcyjną oraz zarządza swoimi sprawami” (art. 2 u.s.p.d.k.) oraz ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 roku o

art. 6 – 10 u.s.p.d.k., na co zwraca uwagę art. 5 ust. 1 u.s.p.d.k., zgodnie z którym: „W skład struktury organizacyjnej Kościoła wchodzi osoby prawne wymienione w art. 6 – 10”.

²⁶⁶ B. Rakoczy, *Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła...*, s. 319.

²⁶⁷ Własność kościelna, w rozumieniu ustawy *Kodeks cywilny*, ma charakter własności publicznej, zbliżona jest do własności Skarbu Państwa i jednostek samorządu terytorialnego. Szerzej zob. A. Stelmachowski, *Zarys teorii prawa cywilnego*, wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998, s. 87.

²⁶⁸ Art. 46 § 1 k.c. stanowi, iż: „Nieruchomościami są części powierzchni ziemskiej stanowiące odrębny przedmiot własności (grunty), jak również budynki trwale z gruntem związane lub części takich budynków, jeżeli na mocy przepisów szczególnych stanowią odrębny od gruntu przedmiot własności”.

²⁶⁹ Art. 45 k.c. stanowi, iż: „Rzeczami w rozumieniu niniejszego kodeksu są tylko przedmioty materialne”.

²⁷⁰ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 roku (Dz.U. 1997 Nr 78, poz. 483). Zwana dalej: Konstytucja RP lub K.

²⁷¹ Zbywalność jest cechą prawa podmiotowego wyrażającą się w możliwości rozporządzenia tym prawem w drodze czynności prawnej między żyjącymi (z łac. *inter vivos*). Rozporządzenie prawem może mieć postać przeniesienia prawa w drodze sprzedaży, darowizny, obciążenia innym prawem w drodze zastawu lub hipoteki albo zniesienia w drodze zrzeczenia się prawa. Co do zasady, prawa majątkowe są zbywalne, a niemajątkowe – niezbywalne. „Nie można przez czynność prawną wyłączyć ani ograniczyć uprawnienia do przeniesienia, obciążenia, zmiany lub zniesienia prawa, jeżeli według ustawy prawo to jest zbywalne” (art. 57 § 1 k.c.). Od wskazanej zasady istnieją wyjątki, o którym wspomina art. 57 § 2 k.c., zgodnie z którym: „Przepis powyższy nie wyłącza dopuszczalności zobowiązania, że uprawniony nie dokona oznaczonych rozporządzeń prawem”. Szerzej zob. M. Safjan (red.), *System Prawa Prywatnego. Tom 1. Prawo cywilne – część ogólna*, wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2012, s. 842. Zob. także K. Osajda, *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I Część ogólna*, wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2019, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 6 sierpnia 2019 roku).

*gospodarce nieruchomościami*²⁷². „Zarządzanie nieruchomością polega na podejmowaniu decyzji i dokonywaniu czynności mających na celu zapewnienie racjonalnej gospodarki nieruchomością, a w szczególności właściwej gospodarki ekonomiczno – finansowej nieruchomości; bezpieczeństwa użytkowania i właściwej eksploatacji nieruchomości; właściwej gospodarki energetycznej w rozumieniu przepisów prawa energetycznego; bieżące administrowanie nieruchomością; utrzymanie nieruchomości w stanie nie pogorszonym zgodnie z jej przeznaczeniem; uzasadnione inwestowanie w nieruchomość” (art. 184b u.g.n.). Wobec powyższego, „zarządzanie” obejmuje obszary natury ekonomicznej, prawnej, oraz techniczno – budowlanej. Płaszczyzny te wzajemnie się przenikają²⁷³. Należy do niego zaliczyć wszelkie czynności związane z kierowaniem sprawami majątkowymi innej osoby poprzez wydawanie dyspozycji faktycznych, jak i prawnych, w imieniu osoby uprawnionej (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 stycznia 2006 roku, sygn. IV CK 343/05²⁷⁴).

Porównując art. 2 u.s.p.d.k. z art. 52 u.s.p.d.k., dostrzec można, że przepisy wzajemnie się uzupełniają i wskazują, że kościelne osoby prawne mają zagwarantowane prawo do swobodnego zarządzania swoim majątkiem. Powyższa gwarancja obejmuje także prawo do stosowania, przy czynnościach zarządzania, ustawodawstwa kościelnego (powszechnego i partykularnego)²⁷⁵. Zarządzanie swoimi sprawami, o których mowa w art. 2 u.s.p.d.k., jest szersze aniżeli zarządzanie swoim majątkiem, o którym stanowi art. 52 u.s.p.d.k., dlatego też Kościół katolicki ma prawo zarządzać swoimi sprawami, w tym swoim majątkiem²⁷⁶.

Prawodawca państwowy przewidział także, że: „kościelne osoby prawne mają prawo do zbierania ofiar na cele religijne, kościelną działalność charytatywno – opiekuńczą, naukową, oświatową i wychowawczą oraz utrzymanie duchownych i członków zakonów” (art. 57 ust. 1 u.s.p.d.k.). Tego rodzaju zbiórki, „nie wymagają zgłoszenia, jeżeli odbywają się w obrębie terenów kościelnych, kaplic oraz w miejscach i okolicznościach zwyczajowo przyjętych w danej okolicy i w sposób tradycyjnie ustalony” (art. 57 ust. 2 u.s.p.d.k.).

Powyższy przepis reguluje dwie istotne kwestie, a mianowicie, przyznaje kościelnym osobom prawnym uprawnienie do organizowania zbiórek ofiar oraz zwalnia te osoby z konieczności uzyskania stosownego zezwolenia. Zbieranie ofiar wiąże się z Kościołem

²⁷² (Dz.U. 1997 Nr 115, poz. 741). Zwana dalej: u.g.n.

²⁷³ J. Jaworski, A. Prusarczyk, A. Tułodziecki, M. Wolanin, *Ustawa o gospodarce nieruchomościami. Komentarz*, wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2017, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 6 sierpnia 2019 roku).

²⁷⁴ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 stycznia 2006 roku, sygn. IV CK 343/05, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 6 sierpnia 2019 roku).

²⁷⁵ Szerzej zob. B. Rakoczy, *Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła...*, s. 322.

²⁷⁶ B. Rakoczy, *Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła...*, s. 322.

katolickim, ponieważ stanowi jedno z podstawowych źródeł finansowania, dzięki którym Kościół ma możliwość zaspokajać swoje potrzeby, wymienione w kan. 222 § 1 KPK.

Może nabywać dobra doczesne do realizacji własnych celów wszelkimi sprawiedliwymi sposobami, przez co nie może być dyskryminowany ze względu na aspekt majątkowy (finansowy). Jako podmiot prawa, może działać na gruncie prawa naturalnego, kościelnego i państwowego²⁷⁷. Członkowie Ludu Bożego konstituujący wspólnotę, jaką jest Kościół, mają za zadanie zarządzać jego potrzebom (kan. 222 § 1 KPK).

PODSUMOWANIE

Przemiany społeczno – kulturowe na świecie, rozwój myśli teologiczno – prawnej, zwołanie soboru powszechnego oraz pierwszego synodu rzymskiego były czynnikami, które spowodowały konieczność uchwalenia nowego kodeksu prawa kanonicznego, uwzględniającego nauczanie Ojców *Vaticanum II*.

Problematyka prawa Kościoła domagania się od wiernych środków na realizację celów własnych Kościoła (can. 1496 CIC/1917) była przedmiotem obrad dwóch zespołów, mianowicie grupy naukowej do spraw świeckich (dokonującej redakcji książki drugiej kodeksu) oraz grupy naukowej do spraw prawa majątkowego Kościoła (dokonującej redakcji książki piątej kodeksu).

Zespół roboczy do spraw świeckich, podczas pierwszej sesji (28 listopada – 3 grudnia 1966 roku), przewidział umieszczenie kanonu, stanowiącego o obowiązku wiernych świeckich zatroszczenia się o Kościół (can. 5 § 2), w tytule drugim „Obowiązki i prawa wiernych świeckich”.

Podczas sesji drugiej (16 – 21 października 1967 roku), konsultorzy, odnosząc się do nauczania Soboru Watykańskiego II (do dekretu „*Presbyterorum ordinis*”), zwrócili uwagę, że obowiązek zatroszczenia się o Kościół spoczywa nie tylko na świeckich, ale również na innych wiernych, dlatego też zdecydowali, że kanon (o tej samej treści co can. 5 § 2) winien być umieszczony w *statutum iuridicum omnium christifidelium*, jako can. 13 § 2.

Problematyka obowiązków i praw wszystkich wiernych, w tym obowiązku zarządzania potrzebom Kościoła, została podjęta podczas sesji piątej (28 – 31 stycznia 1970 roku).

²⁷⁷ S. Dubiel, *Uprawnienia majątkowe Kościoła katolickiego w Polsce w świetle Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku Konkordatu z 1993 roku i ustaw synodalnych*, wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2007, s. 33. Zob. także S. Dubiel, *Dobra materialne w nauczaniu i prawie Kościoła katolickiego*, „Memoranda. Wiadomości Archidiecezji Lubelskiej” 2 (2003), s. 471 – 486.

Dotychczasowy kanon, stanowiący *de cooperatone fidelium in opera ecclesiastica*, został uregulowany w can. 14 § 2 (o tej samej treści co can. 5 § 2).

Konsultorzy zespołu do spraw świeckich oraz stowarzyszeń wiernych, podczas sesji szóstej (7 – 11 kwietnia 1975 roku), zdecydowali się na sformalizowanie uprawnień i obowiązków wszystkich wiernych, uwzględniając przy tym obowiązek współpracy wiernych w służbie Kościołowi (can. 14 o tej samej treści co can. 5 § 2).

Schema Canonu Libri II De Populo Dei z dnia 15 listopada 1977 roku przewidziała obowiązek finansowego wsparcia Kościoła (can. 29), wskazując że dotyczy on wszystkich wiernych bez względu na rasę, narodowość, stan społeczny czy płeć. W *schema Codicis Iuris Canonici* z 1980 roku nie znalazło się postanowienie dotyczące obowiązku wiernych finansowego wsparcia Kościoła. Natomiast, *schema novissimum* z 1982 roku została zmodyfikowana oraz rozszerzona, ponieważ zawierała tytuły regulujące uprawnienia i obowiązki wszystkich wiernych Chrystusowych, świeckich i duchownych. Pośród uprawnień i obowiązków spoczywających na wszystkich wiernych, został wymieniony obowiązek zaradzania potrzebom Kościoła (can. 222).

Zespół do spraw prawa majątkowego Kościoła przygotował projekt nowelizacji księgi piątej kodeksu, zaprezentowany w 1970 roku. Konsultorzy zwrócili w nim uwagę na wrodzone prawo Kościoła domagania się od wiernych tych rzeczy, które byłyby konieczne dla realizacji właściwych mu celów (can. 3), cele własne Kościoła (can. 2), obowiązek wiernych finansowego wsparcia Kościoła oraz uprawnienie biskupa diecezjalnego do przypominania wiernym o tym obowiązku (can. 4).

Schema canonum libri – De Iure Patrimoniali Ecclesiae z 1977 roku zawierał postanowienia dotyczące: celów własnych Kościoła (can. 2), wrodzonego prawa Kościoła domagania się od wiernych tych rzeczy, które byłyby konieczne dla realizacji właściwych mu celów (can. 3), obowiązek wiernych przekazywania dóbr kościelnych (can. 4 § 1), obowiązek wiernych finansowego wsparcia Kościoła (can. 4 § 2) oraz obowiązek biskupa diecezjalnego do przypominania wiernym o tym obowiązku (can. 4 § 3). Konsultorzy zmodyfikowali i rozszerzyli can. 4, wskazując na obowiązek wiernych chrześcijan (z łac. *Christifideles*) uczestniczenia w kosztach, aby Kościół mógł realizować cele z can. 2 oraz obowiązek finansowego wsparcia Kościoła przez wiernych (z łac. *Fideles*).

Na posiedzeniu zespołu *De Iure Patrimoniali Ecclesiae* (20 czerwca 1979 roku), konsultorzy analizowali zapisy dotyczące obowiązku wiernych finansowego wsparcia Kościoła, celem ustalenia ich ostatecznego kształtu. Wszyscy konsultorzy byli zgodni, aby zachować can. 3 i can. 4 § 1 i 3, które zostały poddane drobnym modyfikacjom, oraz uprościć

can. 4 § 2 (obowiązek wiernych zaradzania potrzebom Kościoła) i can. 1 § 2 (cele własne Kościoła).

Projekt z 1980 roku przeprowadził restrukturyzację całej księgi piątej. Podobnie jak we wcześniejszych projektach, znalazły się postanowienia dotyczące: celów własnych Kościoła (can. 1205 § 2), wrodzonego prawa Kościoła do proszenia się od wiernych tego co byłoby konieczne do realizacji celów sobie właściwych (can. 1211), uprawnienie wiernych do przekazywania dóbr kościelnych (can. 1212 § 1), obowiązek wiernych finansowego wsparcia Kościoła (can. 1212 § 2) oraz obowiązek biskupa diecezjalnego do przypominania wiernym o tym obowiązku (can. 1212 § 3).

Schema novissimum z 25 marca 1982 roku dokonała zmian w zakresie obowiązku wiernych zaradzania potrzebom Kościoła, ponieważ postanowienie to znalazło się zarówno w księdze drugiej (can. 222), jak i piątej kodeksu (can. 1261 § 2). W księdze piątej zostały zachowane postanowienia dotyczące: celów własnych Kościoła (can. 1254 § 2), wrodzonego prawa Kościoła do proszenia się od wiernych tego co byłoby konieczne do realizacji celów sobie właściwych (can. 1260), uprawnienie wiernych do przekazywania dóbr kościelnych (can. 1261 § 1) oraz obowiązek biskupa diecezjalnego do przypominania wiernym o obowiązku z can. 1261 § 2 (can. 1261 § 3).

Umieszczenie obowiązku wiernych zaradzania potrzebom Kościoła w dwóch różnych księgach kodeksu spowodowało konieczność przeprowadzenia dyskusji, celem ustalenia, gdzie ma znajdować się wspomniany wyżej obowiązek, czy w księdze drugiej, a może piątej „Dobra doczesne Kościoła” (podobnie jak can. 1496 CIC/1917).

Ostatecznie zdecydowano, aby obowiązek zaradzania potrzebom Kościoła, znalazł się w księdze drugiej aktualnie obowiązującego kodeksu prawa kanonicznego (kan. 222 § 1 KPK), przy jednoczesnym zredagowaniu kan. 1261 KPK. Konsultorzy zdecydowali się zachować uprawnienie wiernych do przekazywania dóbr doczesnych na korzyść kościoła (kan. 1261 § 1 KPK). Przy obowiązku biskupa diecezjalnego do przypominania wiernym o obowiązku zaradzania potrzebom Kościoła, wprowadzono klauzulę odsyłającą do kan. 222 § 1 KPK (kan. 1261 § 2 KPK). Zostały także zachowane postanowienia dotyczące celów własnych Kościoła (kan. 1254 § 2 KPK) oraz wrodzonego prawa Kościoła domagania się od wiernych dostarczenia tego, co jest konieczne do osiągnięcia właściwych mu celów (kan. 1260), które znalazły się w księdze piątej kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku.

Aby zrozumieć istotę obowiązku z kan. 222 § 1 KPK i powód umieszczenia go w księdze drugiej, a nie piątej kodeksu, konieczne jest odniesienie się do terminu „Lud Boży”. Od Soboru Watykańskiego II, Kościół zaczęto traktować jako wspólnotę zrodzoną z miłości

Ojca, ożywioną przez Ducha Świętego i powołaną do kontynuowania dzieła Jezusa Chrystusa. Wierni, którzy tworzą tę wspólnotę, są współodpowiedzialni za historyczną kontynuację dzieła Chrystusa poprzez strukturę instytucjonalną, w ramach której łączą się i organizują w ciele społecznym. Nauczanie Ojców *Vaticanum II*, na powyższy temat, zostało implementowane do aktualnie obowiązującego kodeksu prawa kanonicznego. Podział księgi drugiej „Lud Boży” podkreśla soborową zasadę równości wszystkich wiernych, koresponduje ze strukturą konstytucji „Lumen gentium”.

Podstawą przynależności do Ludu Bożego jest fakt przyjęcia chrztu (kan. 96 KPK, kan. 204 § 1 KPK), który włącza wszystkich wiernych do Kościoła Chrystusowego, dzięki któremu podejmują zobowiązania do pomocy w realizacji jego potrzeb (kan. 208 KPK, kan. 210 KPK). Wśród obowiązków i praw wszystkich wiernych, jest obowiązek zaradzania potrzebom Kościoła (kan. 222 § 1 KPK). Wszyscy wierni, ze względu na swój podstawowy status prawny, są współodpowiedzialni za zaradzanie potrzebom Kościoła, ofiarując Bogu swój czas i talent (świadczenia osobiste), odmawiając modlitwy (świadczenia duchowe) oraz przekazując ofiary i datki (świadczenia ekonomiczne).

Omawiając tematykę zaradzania potrzebom Kościoła, należy odnieść się do kanonów znajdujących się w księdze piątej kodeksu „Dobra doczesne Kościoła”, które – podobnie jak kan. 222 § 1 KPK – wynikają z can. 1496 CIC/1917.

Cele własne Kościoła, wymienione w kan. 1254 § 2 KPK, są równorzędne, wzajemnie dopełniające się, mają charakter przykładowy. Potrzeby Kościoła, o których mowa w kan. 222 § 1 KPK, różnią się od tych z kan. 1254 § 2 KPK, niemniej jednak każda z nich jest ważna, dlatego należy uznać je za równorzędne. Najpilniejsze potrzeby Kościoła należy realizować w pierwszej kolejności, nie należy jednak zapominać o pozostałych, aby nie zostały zaniedbane.

Odwołując się do wykładni językowej, wskazać należy że zakres przedmiotowy kan. 222 § 1 KPK jest węższy aniżeli kan. 1254 § 2 KPK. Potrzeby Kościoła zostały zredukowane o te, które wszyscy wierni (w szczególności świeccy) mogą zaradzić. Odnosząc się zaś do wykładni celowościowej, funkcjonalnej i systemowej kan. 222 § 1 KPK i kan. 1254 § 2 KPK, należy podkreślić, że cele własne Kościoła mogą być zrealizowane wyłącznie za pomocą świadczeń o charakterze finansowym, natomiast potrzeby Kościoła mogą zostać zaradzone poprzez świadczenia ekonomiczne, osobiste i duchowe.

Wrodzone prawo Kościoła domagania się od wiernych świadczeń koniecznych do osiągnięcia właściwych sobie celów (kan. 1260 KPK) jest niezależne od władzy świeckiej. Czasami jednak, kościoły partykularne akceptują współpracę z władzą państwową w

egzekucji tego prawa, zwłaszcza w krajach niemieckojęzycznych, w których wierni obowiązani są uiszczać podatek na rzecz wspólnoty religijnej, do której przynależą. Odmowa uiszczania podatku kościelnego skutkuje formalnym zawiadomieniem o dokonaniu przez wiernego aktu apostazji, które nie wywołuje skutków kanonicznych. Proboszcz parafii, do którego wpłynęło zawiadomienie, winien przeprowadzić z wiernym rozmowę duszpasterską, przypominając mu o obowiązku zaradzania potrzebom Kościoła (kan. 222 § 1 KPK).

Uprawnieniu Kościoła do domagania się dóbr odpowiada obowiązek wiernych zaradzania jego potrzeb (kan. 222 § 1 KPK). Nie do zaakceptowania jest sytuacja, kiedy wierny korzysta z przysługujących mu uprawnień, nie podejmując przy tym obowiązków wynikających z ustawodawstwa kanonicznego oraz nauczania Soboru Watykańskiego II.

Prawo Kościoła do posiadania dóbr materialnych zostało przewidziane także w ustawodawstwie świeckim, w szczególności w aktualnie obowiązującym Konkordacie (art. 23 Konkordatu) oraz w ustawie *o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej* (art. 52 u.s.p.d.k.).

ROZDZIAŁ 2

KULT BOŻY I DZIAŁALNOŚĆ CHARYTATYWNA

OBSZARAMI POTRZEB KOŚCIOŁA

W powyższym rozdziale zostanie omówiona problematyka organizowania i sprawowania kultu Bożego w ustawodawstwie kanonicznym oraz świeckim. Ponadto, zostanie poruszona kwestia uczestnictwa wszystkich wiernych w sprawowaniu kultu Bożego, w szczególności w trakcie przygotowywania i sprawowania sakramentów świętych oraz w pozostałych aktach kultu Bożego.

W drugiej części rozdziału zostanie omówiona działalność charytatywna, ze szczególnym uwzględnieniem nauczania Soboru Watykańskiego II i Ojców synodalnych na ten temat oraz regulacji prawnych zawartych w prawodawstwie kościelnym i świeckim. Zostaną również zaprezentowane katolickie instytucje charytatywne krajowe (Caritas Polska), diecezjalne (Caritas diecezjalne) i inne kościelne ośrodki pomocy funkcjonujące w Polsce.

2.1. SPRAWOWANIE KULTU BOŻEGO

Wśród obowiązków spoczywających na wszystkich wiernych, wynikających z kan. 222 § 1 KPK, jest posiadanie przez Kościół środków koniecznych do sprawowania kultu Bożego. W tej części zostanie omówiona problematyka kultu Bożego w ustawodawstwie kanonicznym oraz świeckim, którego podstawą jest wolność religijna. Ponadto, zostanie poruszona kwestia zapewnienia wiernym dni wolnych od pracy, celem możliwości uczestniczenia w Ofierze Eucharystycznej w niedzielę i święta nakazane.

Sprawowanie kultu Bożego i uczestnictwo we Mszy Świętej w niedzielę i dni nakazane podlegają ochronie prawnej, dlatego też zostaną omówione przepisy, które zapewniają wiernym swobodę publicznego wykonywania kultu Bożego, wolność czci oddawanej osobom zmarłym, ochronę uczuć osób uczestniczących w uroczystościach i obrzędach pogrzebowych, ochronę uczuć religijnych oraz zakazują handlu w niedziele i święta.

2.1.1. Wolność organizowania i sprawowania kultu Bożego

Sprawy państwowe i religijne są zagadnieniami, które stały się przedmiotem zainteresowań zarówno przez władzę świecką, jak i Kościół katolicki, inne kościoły i związki wyznaniowe funkcjonujące w Polsce. Człowiek przynależy jednocześnie do dwóch wspólnot (państwowej i kościelnej), ponieważ z jednej strony obywatelem państwa świeckiego, a z

drugiej strony, przynależy do określonego związku wyznaniowego²⁷⁸. Mając na uwadze dobro i godność każdego człowieka, strona kościelna i państwowa muszą podejmować dialog. Jednym z miejsc tego dialogu, jest sfera prawa.

Podejmując refleksję na powyższy temat, należy zwrócić uwagę, że kult publiczny jest wspólnotową formą wyrazu wiary poszczególnej osoby – człowieka. Może przybierać różne postacie, jednak jego podstawą jest wolność religijna²⁷⁹. Jest jednym z podstawowych praw człowieka²⁸⁰, dlatego też znalazła swoje miejsce w nauczaniu Ojców *Vaticanum II* (w deklaracji „*Dignitatis humanae*”)²⁸¹ oraz prawodawstwie świeckim (w aktach prawnych o charakterze międzynarodowym²⁸² i krajowym²⁸³).

Konstytucyjna ochrona wolności religii koreluje z myślą Soboru Watykańskiego II²⁸⁴ i wyraża się w dwóch aspektach – pozytywnym (wolności do działania) i negatywnym (wolności od przymusu)²⁸⁵. Wolność kultu publicznego należy do wolności w aspekcie pozytywnym, która wyraża się w wolności do uzewnętrzniania swoich przekonań w życiu prywatnym, jak i publicznym. Gwarancje tej wolności dotyczą przede wszystkim: wolności sprawowania kultu, swobody odbywania zgromadzeń mających na celu uprawianie kultu, a także poszanowania dni świątecznych, jakimi są niedziele i inne dni określone przez Kościół katolicki, jako dni wolne od pracy²⁸⁶.

Kościół katolicki, inne kościoły i związki wyznaniowe funkcjonujące w Polsce mają konstytucyjną gwarancję wolności organizowania i sprawowania kultu Bożego. „Wolność religii obejmuje wolność wyznawania lub przyjmowania religii według własnego wyboru oraz uzewnętrzniania indywidualnie lub z innymi, publicznie lub prywatnie, swojej religii

²⁷⁸ A. Bartczak, *Konkordatowe i pozakonkordatowe gwarancje sprawowania kultu publicznego*, „Łódzkie Studia Teologiczne” n. 2 (2016), s. 41.

²⁷⁹ J. Krukowski, *Polskie prawo wyznaniowe*, wydanie II, wydawnictwo LexisNexis, Warszawa 2005, s. 128. Zob. także A. Bartczak, *Konkordatowe i pozakonkordatowe gwarancje...*, s. 42.

²⁸⁰ M. Rozner, *Prawo do wolności religijnej w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka z 1950 r.*, „Studia z prawa wyznaniowego” t. 5 (2002), s. 111.

²⁸¹ Szerzej zob. M. Jaworski, *Wprowadzenie do Deklaracji o wolności religijnej*, (w:) Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2008, s. 634 – 635. Zob. także L. Wąsik, *Zasada wolności religijnej w Deklaracji o wolności religijnej Dignitatis humanae Soboru Watykańskiego II*, „*Analecta Cracoviensia*” 47 (2015), s. 83. Zob. także W. Adamczewski, *Prawne aspekty prawa do wolności religijnej*, „*Miesięcznik Pasterski Płocki*” n. 11 (1997), s. 482 – 487.

²⁸² Tematyka wolności religijnej została poruszona m.in. w: Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka z dnia 10 grudnia 1948 roku (art. 18), Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z dnia 4 listopada 1950 roku (art. 9 ust. 1), Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych z dnia 19 grudnia 1966 roku (art. 18 ust. 1), Karcie praw podstawowych Unii Europejskiej z dnia 7 grudnia 2000 roku (art. 10 ust. 1) oraz w Traktacie o Unii Europejskiej w wersji skonsolidowanej z traktatem z Lizbony z dnia 13 grudnia 2007 roku (art. 6 ust. 1). Szerzej zob. W. Bar, *Wolność kultu religijnego*, (w:) H. Misztal, P. Stanisław (red.), *Prawo wyznaniowe*, Wydawnictwo Diecezjalne Sandomierz, Lublin 2003, s. 269 – 271.

²⁸³ Art. 53 ust. 1 K. stanowi, iż: „Każdemu zapewnia się wolność sumienia i religii”.

²⁸⁴ A. Bartczak, *Konkordatowe i pozakonkordatowe gwarancje...*, s. 43.

²⁸⁵ J. Krukowski, *Polskie prawo wyznaniowe...*, s. 74.

²⁸⁶ J. Krukowski, *Polskie prawo wyznaniowe...*, s. 128.

przez uprawianie kultu, modlitwę, uczestniczenie w obrzędach, praktykowanie i nauczanie. Wolność religii obejmuje także posiadanie świątyń i innych miejsc kultu w zależności od potrzeb ludzi wierzących oraz prawo osób do korzystania z pomocy religijnej tam, gdzie się znajdują” (art. 53 ust. 2 K.)²⁸⁷.

Gwarancja wolności organizowania i sprawowania kultu Bożego została także przewidziana w aktach prawnych niższego rzędu²⁸⁸, m.in. w ustawie z dnia 17 maja 1989 roku *o gwarancjach wolności sumienia i wyznania*²⁸⁹. „Korzystając z wolności sumienia i wyznania obywatele mogą w szczególności zgodnie z zasadami swojego wyznania uczestniczyć w czynnościach i obrzędach religijnych oraz wypełniać obowiązki religijne i obchodzić święta religijne i wytwarzać i nabywać przedmioty potrzebne do celów kultu i praktyk religijnych oraz korzystać z nich” (art. 2 pkt 2 i 8 u.g.w.s.w.). Wypełniając funkcje religijne, Kościół katolicki, inne kościoły i związki wyznaniowe mogą organizować i publicznie sprawować kult (por. art. 19 ust. 2 pkt 2 u.g.w.s.w.²⁹⁰), a także organizować obrzędy i zgromadzenia religijne (por. art. 19 ust. 2 pkt 3 cz. 2 u.g.w.s.w.²⁹¹).

Kościół katolicki ma zagwarantowane prawo do organizowania i sprawowania kultu Bożego w Polsce, dzięki aktualnie obowiązującemu Konkordatowi. „Rzeczpospolita Polska zapewnia Kościołowi Katolickiemu wolność sprawowania kultu zgodnie z artykułem 5” (art. 8 ust. 1 Konkordatu)²⁹². Wprowadzenie klauzuli odsyłającej do art. 5 Konkordatu wskazuje, że gwarancja ta obejmuje swobodę sprawowania kultu Bożego we wszystkich obrządkach formach określonych prawodawstwa kanonicznego dla kościoła łacińskiego i wschodniego²⁹³.

2.1.2. Uczestnictwo wiernych w organizowaniu i sprawowaniu kultu Bożego

Wszyscy wierni Chrystusowi (duchowni, członkowie instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego oraz świeccy) wezwani są do świętości, a przez to do

²⁸⁷ W. Bar, *Wolność kultu religijnego...*, s. 272.

²⁸⁸ Hierarchia źródeł prawa obowiązujących w Polsce została uregulowana w art. 87 ust. 1 Konstytucji RP, zgodnie z którym: „Źródłami powszechnie obowiązującego prawa Rzeczypospolitej Polskiej są: Konstytucja, ustawy, ratyfikowane umowy międzynarodowe oraz rozporządzenia”. Zacytowany przepis przedstawia zamknięty katalog źródeł prawa, który skonstruowany jest w oparciu o zasadę hierarchiczności. Ustawa jest aktem prawnym hierarchicznie niższym od Konstytucji RP. Szerzej zob. M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP. Tom II. Komentarz do art. 87 – 243*, wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2016, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 16 sierpnia 2019 roku).

²⁸⁹ (Dz.U. 1989 Nr 25, poz. 155). Zwana dalej: u.g.w.s.w.

²⁹⁰ Art. 19 ust. 2 pkt 2 u.g.w.s.w. stanowi, iż: „Wypełniając funkcje religijne kościoły i inne związki wyznaniowe mogą w szczególności organizować i publicznie sprawować kult”.

²⁹¹ Art. 19 ust. 2 pkt 3 u.g.w.s.w. stanowi, iż: „Wypełniając funkcje religijne kościoły i inne związki wyznaniowe mogą w szczególności udzielać posług religijnych, w tym osobom, o których mowa w art. 4, oraz organizować obrzędy i zgromadzenia religijne”.

²⁹² W. Bar, *Wolność kultu religijnego...*, s. 271.

²⁹³ J. Krukowski, *Polskie prawo wyznaniowe...*, s. 129.

przyczyniania się do wzrostu Kościoła (por. kan. 210 KPK²⁹⁴). „Zadanie uświęcania wypełnia Kościół w szczególny sposób przez świętą liturgię, która też jest sprawowaniem kapłańskiego zadania Jezusa Chrystusa” (kan. 834 § 1 zd. 1 KPK), a także „(...) za pomocą innych środków, czy to przez modlitwy, w których prosi Boga o uświęcenie wiernych w prawdzie, czy to przez dzieła pokuty i miłości, które przyczyniają się bardzo do zaszczepienia i umocnienia Królestwa Chrystusa w duszach oraz do zbawienia świata” (kan. 839 § 1 KPK).

Tak rozumiany, przez prawodawcę kościelnego, kult Boży ma ścisły związek z liturgią²⁹⁵, stanowi jedną z form katolickiego kultu²⁹⁶, który może być odprawiany indywidualnie (kult prywatny) lub zbiorowo (kult publiczny)²⁹⁷. „Tego rodzaju kult dokonuje się wtedy, gdy jest sprawowany w imieniu Kościoła przez osoby prawnie do tego wyznaczone i z zastosowaniem aktów zatwierdzonych przez władzę kościelną” (kan. 834 § 2 KPK). Z treści kanonu dostrzec można konstytutywne elementy kultu, które winny wystąpić łącznie²⁹⁸. Kult Boży musi być sprawowany w imieniu Kościoła, przez osoby prawnie do tego wyznaczone, zatwierdzone przez władzę kościelną. Wszystkie akty kultu muszą być wykonywane zgodnie z przepisami ksiąg liturgicznych (przy użyciu ceremoniałów zatwierdzonych przez władzę kościelną²⁹⁹)³⁰⁰.

Kult Boży obejmuje nie tylko liturgię, lecz także nabożeństwa³⁰¹. Katechizm Kościoła Katolickiego³⁰² zwraca uwagę, że: „dzieło Chrystusa jest również czynnością Jego Kościoła. Urzeczywistnia ona i ukazuje Kościół jako widzialny znak komunii Boga i ludzi przez Chrystusa. Włącza wiernych w nowe życie wspólnoty. Zakłada świadome, czynne i owocne uczestnictwo wszystkich” (n. 1071 KKK).

²⁹⁴ Kan. 210 KPK stanowi, iż: „Wszyscy wierni, zgodnie z własną pozycją, winni starać się prowadzić życie święte, przyczyniać się do wzrostu Kościoła i ustawicznie wspierać rozwój jego świętości”.

²⁹⁵ E. Szafranski, *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. 3, Akademia Teologii Katolickiej, Warszawa 1986, s. 95. Zob. także J. Krzywdą, *Sakramenty – Kanony wstępne*, (w:) J. Krukowski (red.), *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. Tom III/II. Księga IV Uświęcające Zadanie Kościoła*, wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2011, s. 16.

²⁹⁶ W. Malesa, A. Wawrzaszek, *Administracyjne aspekty organizowania kultu katolickiego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo – Humanistycznego w Siedlcach” n. 106 (2015), s. 137.

²⁹⁷ W. Bar, *Wolność kultu religijnego...*, s. 266.

²⁹⁸ A. Bartczak, *Konkordatowe i pozakonkordatowe gwarancje...*, s. 45.

²⁹⁹ Kan. 838 § 1 i 2 KPK stanowi, iż: „§ 1 Kierowanie świętą liturgią należy w sposób wyłączny do władzy kościelnej, którą jest Stolica Apostolska oraz, zgodnie z prawem, biskup diecezjalny. § 2 Do Stolicy Apostolskiej należy kierowanie liturgią w całym Kościele, wydawanie ksiąg liturgicznych i przeglądanie ich przekładu na języki narodowe, a także czuwanie nad tym, by zarządzenia liturgiczne były wszędzie wiernie przestrzegane”.

³⁰⁰ Szerzej zob. P. Hemperek, W. Góralski, F. Przytuła, J. Bakalarz, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego – Księga III Nauczycielskie zadanie Kościoła, Księga IV Uświęcające zadanie Kościoła*, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1986, s. 57. Zob. także A. Bartczak, *Konkordatowe i pozakonkordatowe gwarancje...*, s. 45.

³⁰¹ W. Malesa, A. Wawrzaszek, *Administracyjne aspekty organizowania...*, s. 138.

³⁰² Congregazione per la Dottrina della Fede, *Catechismo della Chiesa Cattolica*, (w:) Kongregacja Nauki Wiary, *Katechizm Kościoła Katolickiego*, wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2002. Zwany dalej: KKK.

Prawodawca kościelny przyznaje wszystkim wiernym uprawnienie do sprawowania kultu Bożego zgodnie z przepisami liturgicznymi, wskazując że: „wiernym przysługuje prawo sprawowania kultu Bożego, zgodnie z przepisami własnego obrządku, zatwierdzonego przez prawowitych pasterzy Kościoła, jak również podążanie własną drogą życia duchowego, zgodną jednak z doktryną Kościoła” (kan. 214 KPK).

Uczestnictwo wszystkich wiernych w zaradzaniu potrzebom Kościoła przejawia się w organizowaniu i sprawowaniu kultu Bożego (kan. 222 § 1 KPK). Rozpoczyna się z chwilą przygotowania wiernych do sakramentów, które związane jest z aktywnym uczestnictwem w sakramentach³⁰³, dzięki któremu, wierni nabywają wiedzę i usposobienie z korzystania z łaski (por. kan. 836 KPK³⁰⁴). Odpowiednie przygotowanie wiernych do sakramentów świętych zmierza do czynnego uczestnictwa przez nich w sakramentach (por. kan. 835 KPK³⁰⁵), pełnienia funkcji szafarza sakramentów i sakramentaliów (por. kan. 230 KPK³⁰⁶) oraz do czynnego uczestnictwa w innych aktach kultu Bożego.

2.1.2.1. Uczestnictwo wiernych w przygotowaniu sakramentów

Obowiązek przygotowania wiernych do sakramentów spoczywa przede wszystkim na duchownych, mianowicie na biskupach³⁰⁷, prezbiterach³⁰⁸ oraz diakonach³⁰⁹. Duszpasterze

³⁰³ P. Wierzbicki, *Współpraca wiernych świeckich z duchownymi...*, s. 150.

³⁰⁴ Kan. 836 KPK stanowi, iż: „Ponieważ kult chrześcijański, w którym realizuje się wspólne kapłaństwo, jest dziełem, które wypływa z wiary i na niej się opiera, święci szafarze mają pilnie starać się ją wzbudzać oraz wyjaśniać, zwłaszcza przez posługę słowa, która rodzi i karmi wiarę”.

³⁰⁵ Kan. 835 KPK stanowi, iż: „§ 1 Zadanie uświęcania wykonują najpierw biskupi, którzy są arcykapłanami, głównymi szafarzami Bożych tajemnic oraz moderatorami, promotorami i stróżami życia liturgicznego w powierzonym sobie Kościele. § 2 Wykonują je również prezbiterzy, którzy będąc także uczestnikami kapłaństwa Chrystusowego, jako jego szafarze pod władzą biskupa, są konsekrowani do sprawowania kultu Bożego i uświęcania ludu. § 3 Diakoni mają udział w sprawowaniu kultu Bożego, zgodnie z przepisami prawa. § 4 W zadaniu uświęcania mają swój własny udział również pozostali wierni, uczestnicząc czynnie na swój sposób w celebracjach liturgicznych, zwłaszcza w Eucharystii. W szczególny sposób uczestniczą w tej posłudze rodzice, prowadząc w duchu chrześcijańskim życie małżeńskie i podejmując chrześcijańskie wychowanie dzieci”.

³⁰⁶ Kan. 230 KPK stanowi, iż: „§ 1 Mężczyźni świeccy, posiadający wiek i przymioty ustalone dekretem konferencji episkopatu, mogą być na stałe przyjęci, przepisany obrzędem liturgicznym, do posługi lektora i akolity, udzielenie jednak tych posług nie daje im prawa do utrzymania czy wynagrodzenia ze strony Kościoła. § 2 Świeccy mogą być czasowo wyznaczeni do pełnienia funkcji lektora w czynnościach liturgicznych, podobnie wszyscy świeccy mogą wykonywać funkcje komentatora, kantora lub inne, zgodnie z przepisami prawa. § 3 Tam, gdzie to doradza konieczność Kościoła, z braku szafarza, także świeccy, chociażby nie byli lektorami lub akolitami, mogą wykonywać pewne obowiązki w ich zastępstwie, mianowicie: pełnić posługę słowa, przewodniczyć modlitwom liturgicznym, udzielać chrztu, a także rozdzielać Komunię Świętą, zgodnie z przepisami prawa”.

³⁰⁷ Kan. 835 § 1 KPK stanowi, iż: „Zadanie uświęcania wykonują najpierw biskupi, którzy są arcykapłanami, głównymi szafarzami Bożych tajemnic oraz moderatorami, promotorami i stróżami życia liturgicznego w powierzonym sobie Kościele”.

³⁰⁸ Kan. 835 § 2 KPK stanowi, iż: „Wykonują je również prezbiterzy, którzy będąc także uczestnikami kapłaństwa Chrystusowego, jako jego szafarze pod władzą biskupa, są konsekrowani do sprawowania kultu Bożego i uświęcania ludu”.

³⁰⁹ Kan. 835 § 3 KPK stanowi, iż: „Diakoni mają udział w sprawowaniu kultu Bożego, zgodnie z przepisami prawa”.

obowiązani są umożliwić wiernym korzystanie z sakramentów świętych, w szczególności: poinformować, kiedy oraz w jakich okolicznościach mogą przystąpić do sakramentów³¹⁰; udostępnić miejsca święte przeznaczone do sprawowania kultu Bożego (m.in. kościoły, kaplice, sanktuaria, ołtarze³¹¹) lub na grzebanie wiernych (cmentarze)³¹²; udostępnić wiernym korzystanie z sakramentów w ustalonych i dogodnych dla nich dniach i godzinach (por. kan. 986 § 1 KPK³¹³).

Przygotowanie do sakramentów dokonuje się głównie w kościołach parafialnych, dlatego też na proboszczu – jako przewodniku i koordynatorze kultu religijnego we wspólnocie parafialnej³¹⁴ – spoczywa obowiązek przygotowania i sprawowania sakramentów świętych. Ważnym obowiązkiem biskupa diecezjalnego (por. kan. 388 § 1 KPK³¹⁵) oraz proboszcza (por. kan. 534 § 1 KPK³¹⁶) jest zapewnienie wiernym możliwości aktywnego uczestnictwa we Mszach Świętych w niedzielę i święta nakazane, w szczególności poinformować, kiedy oraz o której godzinie sprawowana jest Msza Święta w ich intencji³¹⁷.

Szczególny obowiązek przygotowania do sakramentów spoczywa na świeckich (w szczególności na rodzicach), którzy podejmują chrześcijańskie wychowanie swoich dzieci (por. kan. 226 § 2 KPK³¹⁸ w zw. z kan. 835 § 4 KPK³¹⁹). Prawodawca kościelny nakłada na

³¹⁰ Szerzej zob. B. W. Zubert, *Prawo do sakramentów świętych*, „Studia prawnicze KUL” t. 35, n. 3 (2008), s. 121 – 122.

³¹¹ Szerzej zob. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Tom II...*, s. 420 – 421.

³¹² Kan. 1205 KPK stanowi, że: „Miejscami świętymi są te, które przez poświęcenie lub błogosławieństwo, dokonane według przepisów ksiąg liturgicznych, przeznaczają się do kultu Bożego lub na grzebanie wiernych”.

³¹³ Kan. 986 § 1 KPK stanowi, iż: „Każdy, komu na mocy urzędu została zlecona troska duszpasterska, jest obowiązany dbać o to, ażeby wierni jemu powierzeni mogli się wyspowiadać, jeśli słusznie o to proszą, a także by dać im sposobność przystępowania do indywidualnej spowiedzi, w ustalonych i dogodnych dla nich dniach i godzinach”.

³¹⁴ Kan. 528 § 2 KPK stanowi, iż: „Proboszcz ma troszczyć się o to, ażeby sprawowanie Eucharystii stało się centrum parafialnego zgromadzenia wiernych. Winien pracować nad tym, by wierni wzmacniali się przez pobożne uczestniczenie w sakramentach, a zwłaszcza często przystępowali do sakramentów Najświętszej Eucharystii i pokuty. Ma starać się również o to, by wierni modlili się, także w rodzinach, oraz świadomie i czynnie uczestniczyli w liturgii. Proboszcz, pod władzą biskupa diecezjalnego, winien kierować liturgią w swojej parafii i czuwać nad tym, by nie wkradły się do niej nadużycia”.

³¹⁵ Kan. 388 § 1 KPK stanowi, iż: „Od chwili objęcia diecezji, biskup diecezjalny obowiązany jest odprawiać Mszę świętą za powierzony sobie lud w każdą niedzielę i święta nakazane w jego regionie”.

³¹⁶ Kan. 534 § 1 KPK stanowi, iż: „Po objęciu parafii proboszcz obowiązany jest odprawiać Mszę św. za powierzony sobie lud: we wszystkie niedziele i święta nakazane we własnej diecezji. Jeżeli w jakimś dniu nie może ich odprawić wskutek uznanej przez prawo przeszkody, winien tego dokonać w te same dni przez kogo innego albo w innym dniu osobiście”.

³¹⁷ A. Słowikowska, *Kompetencje koordynacyjne proboszcza. Wybrane zagadnienia*, „Roczniki Nauk Prawnych” t. XX, n. 2 (2010), s. 199.

³¹⁸ Kan. 226 § 2 KPK stanowi, iż: „Rodzice, ponieważ dali dzieciom życie, mają bardzo poważny obowiązek i prawo ich wychowania. Stąd też na pierwszym miejscu do chrześcijańskich rodziców należy troska o chrześcijańskie wychowanie dzieci, zgodnie z nauką przekazywaną przez Kościół”.

³¹⁹ Kan. 835 § 4 KPK stanowi, iż: „W zadaniu uświęcania mają swój własny udział również pozostali wierni, uczestnicząc czynnie na swój sposób w celebracjach liturgicznych, zwłaszcza w Eucharystii. W szczególny sposób uczestniczą w tej posłudze rodzice, prowadząc w duchu chrześcijańskim życie małżeńskie i podejmując chrześcijańskie wychowanie dzieci”.

rodziców obowiązek troski „ażeby ich dzieci zostały ochrzczone w pierwszych tygodniach, możliwie najszybciej po urodzeniu, a nawet jeszcze przed nim, powinni się udać do proboszcza, by prosić o sakrament dla dziecka i odpowiednio do niego się przygotować” (kan. 867 § 1 KPK). Do ich obowiązków należy także należyte przygotowanie dzieci do sakramentu bierzmowania (por. kan. 890 KPK³²⁰). Nałożenie na rodziców licznych obowiązków spowodowane jest tym, że są pierwszymi głosicielami prawdy (por. n. 35 LG³²¹), dlatego też winni oni ukazywać dzieciom liturgię, jako istotny element ludzkiego życia³²².

Prawodawca kościelny przypomina wszystkim wiernym, że: „mają prawo otrzymywać pomoce od swoich pasterzy z duchowych dóbr Kościoła, zwłaszcza zaś Słowa Bożego i sakramentów” (kan. 213 KPK). Powyższe uprawnienie wynika z uczestnictwa wszystkich wiernych w potrójnym urzędzie Chrystusa (kapłana, proroka i króla)³²³, jednocześnie stanowi konstytutywny status wszystkich ochrzczonych (por. kan. 204 § 1 KPK³²⁴)³²⁵. Uprawnieniu wiernych, o którym mowa w kan. 213 KPK, odpowiada obowiązek duchownych udzielania pomocy wiernym z korzystania z dóbr Kościoła, tj. Słowa Bożego oraz sakramentów³²⁶.

Uczestnictwo wszystkich wiernych w przygotowaniu do sakramentów zmierza do spełnienia wymogów koniecznych do ważnego i godziwego przyjęcia sakramentu (por. kan. 843 § 1 KPK³²⁷). Prawodawca kościelny wskazuje trzy wymogi jakie należy spełnić, są to: właściwa prośba wiernego³²⁸, brak zakazu prawnego na jego przyjęcie³²⁹ oraz odpowiednia dyspozycja wiernego³³⁰.

³²⁰ Kan. 890 KPK stanowi, iż: „Wierni są obowiązani przyjąć ten sakrament w odpowiednim czasie. Rodzice, duszpasterze, zwłaszcza proboszczowie, mają troszczyć się, żeby wierni zostali właściwie przygotowani do jego przyjęcia i w odpowiednim czasie do niego przystąpili”.

³²¹ Konstytucja „Lumen gentium” w numerze 35 stanowi, iż: „(...) Tak jak sakramenty Nowego Zakonu, z których pokarm swój czerpie życie i apostołstwo wiernych, typicznie zapowiadają i wyobrażają nowe niebo i nową ziemię, tak ludzie świeccy stają się potężnymi głosicielami wiary w rzeczy, których się spodziewają, jeżeli z życiem z wiary niezachwianie łączą wyznawanie wiary”.

³²² R. Szychmiller, *Obowiązki małżeńskie według adhortacji apostolskiej „Familiaris consortio” i innych okółokodeksowych dokumentów Kościoła*, „Studia Warmińskie” 34 (1997), s. 337.

³²³ Szerzej zob. J. Dyduch, *Udział świeckich w potrójnej misji Chrystusa w świetle powszechnego prawodawstwa soborowego*, „Analecta Cracoviensia” t. XV (1983), s. 203 – 249.

³²⁴ Kan. 204 § 1 KPK stanowi, iż: „Wiernymi są ci, którzy przez chrzest wszczępieni w Chrystusa, zostali ukonstytuowani Ludem Bożym i stawszy się z tej racji na swój sposób uczestnikami kapłańskiego, prorockiego i królewskiego posłannictwa Chrystusa, zgodnie z własną każdego pozycją, są powołani do wypełniania misji, jaką Bóg powierzył pełnić Kościołowi w świecie”.

³²⁵ B. W. Zubert, *Prawo do sakramentów świętych...*, s. 118.

³²⁶ P. Wierzbicki, *Współpraca wiernych świeckich z duchownymi...*, s. 152.

³²⁷ Kan. 843 § 1 KPK stanowi, iż: „Święci szafarze nie mogą odmówić sakramentów tym, którzy właściwie o nie proszą, są należycie dysponowani i prawo nie wzbrania im ich przyjmowania”.

³²⁸ Na prośbę wiernego składają się następujące elementy: okoliczności czasu, miejsca oraz kompetentnego szafarza. Informacja o czasie i miejscu udzielenia sakramentu winna być podana do wiadomości wiernym przez duszpasterza, z zachowaniem kanonów odnoszących się do poszczególnych sakramentów (chrztu – kan. 857 § 1

W tym miejscu należy zasygnalizować, że zakazy przyjęcia sakramentów ulegają zawieszeniu, zgodnie z zasadą *salus animarum est suprema lex*³³¹, jeśli wierny znajduje się w niebezpieczeństwie śmierci, „jeśli cenzura *latae sententiae* nie została deklарowana, zakaz ulega ponadto zawieszeniu, ilekroć wierny prosi o sakrament lub sakramentalia bądź o akt rządzenia; wolno zaś o to prosić z jakiegokolwiek słusznej przyczyny” (kan. 1335 KPK).

O istnieniu wymogów, o których mowa w kan. 843 § 1 KPK, należy pouczyć wiernych przygotowujących się do sakramentów. Wynika to z kan. 843 § 2 KPK, zgodnie z którym: „duszpasterze oraz inni wierni, w ramach własnej funkcji kościelnej, mają obowiązek troszczyć się, aby ci, którzy proszą o sakramenty, byli do ich przyjęcia przygotowani przez odpowiednią ewangelizację i katechezę, z uwzględnieniem norm wydanych przez kompetentną władzę”.

2.1.2.2. Uczestnictwo wiernych w sprawowaniu sakramentów

Członkowie Ludu Bożego, na których spoczywa obowiązek zaradzania potrzebom Kościoła (kan. 222 § 1 KPK), uczestniczą nie tylko w przygotowaniu do sakramentów, ale również w ich sprawowaniu, który może przybierać różne formy.

Pierwszą formą jest uczestnictwo wiernych w świętej liturgii, „(...) w niej poprzez znaki widzialne ukazuje się i w sposób właściwy każdemu dokonuje się uświęcenie ludzi, a także przez mistyczne Ciało Jezusa Chrystusa, to znaczy Jego Głowę i członki, jest sprawowany cały publiczny kult Boży” (kan. 834 § 1 cz. 2 KPK). Czynności liturgiczne są

KPK, bierzmowania – kan. 881 KPK, Eucharystii – kan. 932 § 1 KPK, pokuty i pojednania – kan. 964 § 1 KPK) Szerzej zob. P. Wierzbicki, *Współpraca wiernych świeckich z duchownymi...*, s. 153 – 154.

³²⁹ Szafarz może odmówić sakramentu, jeśli prawo zabrania wiernemu przyjęcia go. Zakazy mogą obowiązywać pod sankcją nieważności lub niegodziwości. Dotyczy wiernych niepozostających w pełnej komunii z Kościołem, którym została im nałożona kara ekskomuniki (kan. 1331 § 1 n. 2 KPK) lub interdyktu (kan. 1332 KPK), którym prawo zakazuje przyjęcia sakramentu albo niespełniających warunków do ważnego lub godziwego przyjęcia sakramentów świętych (chrztu – kan. 868 § 1 n. 2 KPK, bierzmowania – kan. 889 KPK, Eucharystii – kan. 915 KPK, namaszczenia chorych – kan. 1007 KPK, święceń – kan. 1024 KPK i małżeństwa – w przypadku wystąpienia przeszkód zrywających, niezdolności do wyrażenia zgody małżeńskiej wskutek choroby umysłowej i zaburzeń psychicznych, błędu co do małżeństwa, błędu co do osoby i jej przymiotu, podstępny, błędu co do przymiotów małżeństwa i jego sakramentalnej godności, wystąpienia sytuacji, o których mowa w kan. 1001 – 1103 KPK oraz kan. 1124). Szerzej zob. P. Wierzbicki, *Współpraca wiernych świeckich z duchownymi...*, s. 154 – 155. Zob. także B. W. Zubert, *Prawo do sakramentów świętych...*, s. 126.

³³⁰ O odpowiedniej dyspozycji decyduje wystarczająca znajomość znaczenia danego sakramentu, pragnienie przyjęcia oraz przygotowanie duchowe. Szerzej zob. B. W. Zubert, *Prawo do sakramentów świętych...*, s. 121. Zob. także Z. Janczewski, *Ważność sprawowania sakramentów w tajemniczenia chrześcijańskiego uzdrowienia i święceń w porządku prawnym Kościoła katolickiego*, wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2011, s. 50 – 55.

³³¹ J. Arias, *Sanckje w Kościele*, (w:) P. Majer (red.), *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, wydawnictwo Wolters Kluwer, Kraków 2011, s. 1005.

czynnościami samego Kościoła³³², dlatego też „(...) wymagają wspólnotowego sprawowania, gdzie jest to możliwe, mają być sprawowane z udziałem i czynnym uczestnictwem wiernych” (kan. 837 § 2 KPK).

Czynności liturgiczne powierzone zostały nie tylko duchownym (biskupom³³³, prezbiterom³³⁴ czy diakonom³³⁵), ale również wiernym świeckim, którzy mogą aktywnie uczestniczyć w Ofierze Eucharystycznej (por. kan. 835 § 4 zd. 1 KPK³³⁶ i por. n. 11 SC³³⁷), przyjmować sakramenty święte, składać dobrowolne ofiary za posługę duszpasterską, w szczególności za sprawowanie sakramentów i sakramentaliów (por. kan. 1264 n. 2 KPK³³⁸), odprawienie Mszy Świętej w określonej intencji (por. kan. 945 § 1 KPK³³⁹). Wspomniane wyżej ofiary, są przejawem troski wiernych o potrzeby Kościoła (kan. 222 § 1 KPK).

W posynodalnej adhortacji apostolskiej „Sacramentum caritatis”³⁴⁰, Benedykt XVI odniósł się nauczania Soboru Watykańskiego II i zwrócił uwagę, że uczestnictwo wiernych w czynnościach liturgicznych nie jest wyłącznie aktywnością o charakterze zewnętrznym, ale winna być rozumiana w sensie głębszym, poczynawszy od większej świadomości tajemnicy, która jest celebrowana, aż do jej związku z codzienną egzystencją (por. n. 52 ASC³⁴¹).

³³² Kan. 837 § 1 KPK stanowi, iż: „Czynności liturgiczne nie są czynnościami prywatnymi, lecz czynnościami samego Kościoła, który jest «sakramentem jedności», mianowicie ludem świętym zebrany i zorganizowany pod przewodnictwem biskupów. Z tej racji należą one do całego Ciała Kościoła, które też ukazują i tworzą; poszczególnych zaś jego członków w różny sposób dotyczą, zależnie od przyjętych święceń, wykonywanych funkcji i aktualnego uczestnictwa”.

³³³ Kan. 835 § 1 KPK stanowi, iż: „Zadanie uświęcania wykonują najpierw biskupi, którzy są arcykapłanami, głównymi szafarzami Bożych tajemnic oraz moderatorami, promotorami i stróżami życia liturgicznego w powierzonym sobie Kościele”.

³³⁴ Kan. 835 § 2 KPK stanowi, iż: „Wykonują je również prezbiterzy, którzy będąc także uczestnikami kapłaństwa Chrystusowego, jako jego szafarze pod władzą biskupa, są konsekrowani do sprawowania kultu Bożego i uświęcania ludu”.

³³⁵ Kan. 835 § 3 KPK stanowi, iż: „Diakoni mają udział w sprawowaniu kultu Bożego, zgodnie z przepisami prawa”.

³³⁶ Kan. 835 § 4 zd. 1 KPK stanowi, iż: „W zadaniu uświęcania mają swój własny udział również pozostali wierni, uczestnicząc czynnie na swój sposób w celebracjach liturgicznych, zwłaszcza w Eucharystii”.

³³⁷ Konstytucja „Sacrosanctum concilium” w numerze 11 stanowi, iż: „W celu osiągnięcia pełnej skuteczności jest rzeczą konieczną, aby wierni przystępowali do liturgii z należytym usposobieniem duszy, aby ich słowa były zgodne z myślami, aby współpracowali z łaską niebiańską, a nie przyjmowali jej na próżno. Dlatego duszpasterze winni czuwać, aby czynności liturgiczne sprawowano nie tylko ważnie i godziwie, lecz także, by wierni uczestniczyli w nich świadomie, czynnie i owocnie”.

³³⁸ Kan. 1264 n. 2 KPK stanowi, iż: „Jeśli prawo czego innego nie zastrzega, do zebrania biskupów prowincji należy określić ofiary składane z okazji udzielania sakramentów i sakramentaliów”.

³³⁹ Kan. 945 § 1 KPK stanowi, iż: „Zgodnie z uznanym zwyczajem Kościoła, każdy kapłan celebrujący lub koncelebrowujący Mszę św. może przyjąć ofiarę złożoną, aby odprawił Mszę św. w określonej intencji”.

³⁴⁰ Benedetto XVI, Adhortatio apostolica postsynodalis *Sacramentum caritatis* ad episcopos sacerdotes consecratos consecratasque necnon christifideles laicos de eucharistia vitae missionisque ecclesiae fonte et culmine, 22.02.2007, AAS 99 (2007), s. 105 – 180. Tekst w języku polskim: http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/pl/apost_exhortations/documents/hf_ben-xvi_exh_20070222_sacramen_tum-caritatis.html (dostęp: 16 sierpnia 2019 roku). Adhortacja zwana dalej: Adhortacja „Sacramentum caritatis” lub ASC.

³⁴¹ Adhortacja „Sacramentum caritatis” w numerze 52 stanowi, iż: „Sobór Watykański II słusznie położył szczególny nacisk na czynne, pełne i owocne uczestnictwo całego Ludu Bożego w celebracji eucharystycznej. Na pewno odnowa dokonana w minionych latach przyczyniła się do znaczącego postępu, jak tego pragnęli

Ojcowie *Vaticanum II* wezwali wszystkich wiernych, aby: „nie uczestniczyli jak obcy lub milczący widzowie, lecz aby przez obrzędy i modlitwy misterium to dobrze rozumieli, w świętej czynności brali udział świadomie, pobożnie i czynnie, byli kształtowani przez słowo Boże, posilali się przy stole Ciała Pańskiego i składali Bogu dziękczynienie; aby ofiarując niepokalaną Hostię nie tylko przez ręce kapłana, lecz także razem z nim, uczyli się ofiarowywać samych siebie i za pośrednictwem Chrystusa” (n. 48 SC).

Kolejną formą uczestnictwa wiernych jest wykonywanie posług i funkcji w Kościele. Co do zasady, termin „posługa” związany jest ze święceniami (z łac. *ministerium*), dlatego też zarezerwowany jest duchownym (por. kan. 1008 KPK³⁴²). W niektórych przypadkach, prawodawca kościelny przewiduje możliwość pełnienia przez wiernych świeckich posługi akolity i lektora (jako *munera*), ponieważ są członkami Ludu Bożego, a co za tym idzie, na swój sposób uczestniczą w kapłaństwie Chrystusa (por. kan. 204 § 1 KPK³⁴³)³⁴⁴. Owe posługi mogą być wykonywane wyłącznie przez mężczyzn, posiadających określony wiek i odznaczających się odpowiednimi przymiotami, stosownie do ustaleń konferencji biskupów (por. kan. 230 § 1 KPK³⁴⁵)³⁴⁶.

Problematyka posługi lektoratu i akolitu była przedmiotem zainteresowania nie tylko prawodawstwa powszechnego³⁴⁷, ale również partykularnego. Zasady udzielania posługi

Ojcowie soborowi. Niemniej jednak nie powinniśmy ukrywać faktu, że niekiedy widoczne było pewne niezrozumienie znaczenia tegoż uczestnictwa. Wypada przeto jasno stwierdzić, że przez to wyrażenie nie rozumie się jedynie prostej zewnętrznej aktywności podczas celebracji. W rzeczywistości czynne uczestnictwo, którego pragnął Sobór, winno być rozumiane w sensie głębszym, począwszy od większej świadomości tajemnicy, która jest celebrowana, aż do jej związku z codzienną egzystencją”.

³⁴² Kan. 1008 KPK stanowi, iż: „Na mocy ustanowienia Bożego, przez sakrament święceń niektórzy spośród wiernych, naznaczeni w nim niezatartym charakterem, są ustanawiani świętymi szafarzami; są oni mianowicie konsekrowani i przeznaczani ażeby – każdy odpowiednio do swojego stopnia – służyć Ludowi Bożemu z nowego i szczególnego tytułu”.

³⁴³ Kan. 204 § 1 KPK stanowi, iż: „Wiernymi są ci, którzy przez chrzest wszczępieni w Chrystusa, zostali ukonstytuowani Ludem Bożym i stawszy się z tej racji na swój sposób uczestnikami kapłańskiego, prorockiego i królewskiego posłannictwa Chrystusa, zgodnie z własną każdego pozycją, są powołani do wypełniania misji, jaką Bóg powierzył pełnić Kościołowi w świecie”.

³⁴⁴ Szerzej zob. J. Dyduch, *Udział świeckich w kulcie liturgicznym w świetle Kodeksu Prawa Kanonicznego*, „Ruch Biblijno – Liturgiczny” n. 1 (1985), s. 17.

³⁴⁵ Kan. 230 § 1 KPK stanowi, iż: „Mężczyźni świeccy, posiadający wiek i przymioty ustalone dekretem konferencji episkopatu, mogą być na stałe przyjęci, przepisany obrzędem liturgicznym, do posługi lektora i akolity, udzielenie jednak tych posług nie daje im prawa do utrzymania czy wynagrodzenia ze strony Kościoła”.

³⁴⁶ Na temat wymogów stawianym kandydatom na akolitę lub lektora szerzej zob. K. Mazur, *Prawo wiernych świeckich do czynnego udziału w liturgii*, (w:) M. Saj (red.), *Obowiązki i prawa wiernych świeckich w świetle Kodeksu Prawa Kanonicznego*, wydawnictwo scriptum, Warszawa 2018, s. 156 – 158. Zob. także D. Brzeziński, *Posługa stalego akolity i stalego lektora w Polsce w świetle Instrukcji Episkopatu Polski w sprawie udzielania posługi lektora i akolity świeckim mężczyznom (2007) oraz Dyrektorium Duszpasterstwa Służby Liturgicznej (2008)*, (w:) M. Olczyk (red.), *Memoriale Domini. Księga pamiątkowa dedykowana księdzu profesorowi Jerzemu Stefańskiemu w 70. rocznicę urodzin*, Prymasowskie Wyższe Seminarium Duchowne, Gniezno 2010, s. 45 – 60.

³⁴⁷ Problematyka została także poruszona przez Kongregację ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów. Szerzej zob. Congregazione per il Culto Divino e la Disciplina dei Sacramenti, *Ordinamento generale del messale Romano*, (w:) Konferencja Episkopatu Polski, *Ogólne Wprowadzenie do Mszału*

lektora i akolity zostały określone przez Drugi Polski Synod Plenarny (w dokumencie „Liturgia Kościoła po Soborze Watykańskim II”³⁴⁸) oraz Konferencję Episkopatu Polski (w instrukcji w sprawie udzielania posługi lektora i akolity świeckim mężczyznom³⁴⁹ i Dyrektorium Duszpasterstwa Służby Liturgicznej³⁵⁰).

Lektor powoływany jest do wykonywania czytań Pisma Świętego, z wyjątkiem Ewangelii. Do jego zadań należy: czytanie Słowa Bożego w czasie Mszy i innych świętych czynnościach, podawanie prezbiterowi oraz diakonowi odpowiednich ksiąg i innych rzeczy koniecznych do sprawowania liturgii, troska o naczynia liturgiczne, recytowanie psalmów responsoryjnych (w przypadku braku psalmisty), zapowiadanie intencji modlitwy powszechnej (kiedy nie ma diakona lub kantora), przygotowywanie wiernych do godnego przyjmowania sakramentów, czuwanie nad przygotowaniem innych wiernych, którzy czytają Pismo Święte³⁵¹.

Akolita powoływany jest do troski o tych, którzy posługują przy ołtarzu, w szczególności obowiązany jest wspierać diakona i kapłana. Do jego zadań należy m.in.: troska o służbę ołtarza, pomaganie diakonowi i kapłanowi w sprawowaniu liturgii, przygotowywanie wiernych do godnego przyjmowania sakramentów świętych, piecza nad chorymi³⁵². Jest nadzwyczajnym szafarzem udzielania Komunii Świętej³⁵³ i wystawiania Najświętszego Sakramentu do adoracji wiernych. Akolita może również zajmować się przygotowaniem innych wiernych, którzy na mocy czasowego upoważnienia pomagają kapłanowi lub diakonowi w czynnościach liturgicznych (noszą mszał, krzyż)³⁵⁴.

Rzymskiego oraz wskazania Episkopatu Polski, wydanie pierwsze, wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2006. Dokument zwany dalej: Ogólne wprowadzenie do Mszału Rzymskiego lub OWMR.

³⁴⁸ II Polski Synod Plenarny, *Liturgia Kościoła po Soborze Watykańskim II*, (w:) II Polski Synod Plenarny (1991 – 1999), wydawnictwo Pallottinum, Warszawa – Poznań 2001 s. 181 – 208.

³⁴⁹ Konferencja Episkopatu Polski, *Instrukcja Episkopatu Polski w sprawie udzielania posługi lektora i akolity świeckim mężczyznom*, 02.10.2007, „Anamnesis” n. 52 (2007), s. 41 – 45.

³⁵⁰ Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium Duszpasterstwa Służby Liturgicznej*, 27.11.2008, (w:) Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium Duszpasterstwa Służby Liturgicznej*, wydawnictwo Światło – Życie, Kraków 2009, <http://dsl.waw.pl/wp-content/themes/forceful-lite/pliki/dyrektorium.pdf> (dostęp: 16 sierpnia 2019 roku). Dyrektorium zwane dalej: Dyrektorium Duszpasterstwa Służby Liturgicznej lub DDSL.

³⁵¹ Szerzej zob. K. Mazur, *Prawo wiernych świeckich do czynnego udziału w liturgii...*, s. 148 – 150. Zob. także J. Dyduch, *Udział świeckich w kulcie liturgicznym...*, s. 17 – 18.

³⁵² W. Góralski, *Pozycja prawna osób świeckich Kościele według nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego*, „Prawo Kanoniczne” t. 28, n. 1 – 2 (1985), s. 56.

³⁵³ W. Góralski, *Charakter pastoralny Instrukcji Kongregacji Sakramentów Świętych „Immense caritatis” z dnia 29 stycznia 1973 r.*, „Prawo Kanoniczne” t. 17, n. 1 – 2 (1974), s. 104. Zob. także J. Dyduch, *Udział świeckich w kulcie liturgicznym...*, s. 19.

³⁵⁴ K. Mazur, *Prawo wiernych świeckich do czynnego udziału w liturgii...*, s. 139. Zob. także J. Dyduch, *Udział świeckich w kulcie liturgicznym...*, s. 18.

Wierni mogą wykonywać także inne funkcje liturgiczne, w szczególności mogą pełnić służbę jako ministrant³⁵⁵, komentator³⁵⁶, członek chóru kościelnego, scholii liturgicznej lub zespołu muzyków³⁵⁷, kantor³⁵⁸, organista³⁵⁹, zakrystian³⁶⁰, mistrz ceremonii³⁶¹. Wierni uprawnieni są także do zbierania ofiar w kościele, przyjmowania innych wiernych w drzwiach kościoła, wskazując im właściwe miejsca oraz utrzymywania porządku w czasie procesji³⁶². Niektóre funkcje liturgiczne nie mogą być wykonywane przez duchownych czy członków instytutów życia konsekrowanego, dlatego też proboszcz parafii lub rektor kościoła może powierzyć takie funkcje odpowiednio przygotowanym wiernym świeckim poprzez liturgiczne błogosławieństwo lub upoważnienie przekazane na określony czas (por. n. 107 OWMR³⁶³).

³⁵⁵ Do zadań ministrantów należą czynności związane z darami ofiarnymi i naczyniami liturgicznymi, w szczególności niesienie świec i krzyża, wody i kadzidła oraz mitry i pastorału. Ministranci uczestniczą także w procesjach liturgicznych, niosąc krzyż i świece. Więcej na ten temat zobacz w J. Kopeć, *Formacja oraz posługa ministrantów i ministrantek*, „Roczniki Teologiczne” t. 48, n. 8 (2001), s. 155 – 169.

³⁵⁶ Ogólne wprowadzenie do Mszału Rzymskiego w numerze 105 lit.b stanowi, iż: „Funkcję liturgiczną pełni także komentator, który za pomocą objaśnień i pewnych pouczeń wprowadza wiernych w liturgię i przygotowuje ich do lepszego jej zrozumienia. Uwagi podawane przez komentatora powinny być starannie przygotowane, zwięzłe i jasne. Podczas pełnienia swej funkcji komentator stoi w odpowiednim do tego miejscu, mając przed sobą wiernych, ale nie na ambonie”.

³⁵⁷ Ogólne wprowadzenie do Mszału Rzymskiego w numerze 103 stanowi, iż: „Wśród wiernych odrębną funkcję liturgiczną pełni zespół śpiewaków lub chór, którego zadaniem jest należyte wykonywanie przeznaczonych dla niego części oraz troska o to, aby wierni brali czynny udział w śpiewie”. Dyrektorium Duszpasterstwa Służby Liturgicznej w numerze 48 i 49 zwraca uwagę, że osoby obdarzone głosem czy posiadające umiejętność grania na instrumentach muzycznych uczestniczą w celebracji liturgicznej śpiewem i muzyką podczas uroczystości parafialnych, adoracji, nabożeństw, pielgrzymek, jasełek.

³⁵⁸ Ogólne wprowadzenie do Mszału Rzymskiego w numerze 104 stanowi, iż: „Powinien być również kantor albo dyrygent chóru, który by podtrzymywał śpiew całego ludu i nim kierował. Co więcej, gdy nie ma chóru, kantor winien czuwać nad wykonaniem poszczególnych śpiewów; wierni uczestniczą w śpiewie części, które do nich należą”. W praktyce, funkcję tą najczęściej pełni organista (por. n. 46 DDSL).

³⁵⁹ Więcej na ten temat zobacz w Z. Wit, *Muzyczne posługi wiernych w Liturgii (schola, kantor, psalterzysta, chór, organista)*, „Roczniki Teologiczne” t. 48, n. 8 (2001), s. 173 – 177. Zob. także P. Filipczak, *Posługa muzyka kościelnego jako służba liturgiczna i pastoralna na podstawie teologii Josepha Ratzingera – Benedykta XVI*, „Warszawskie Studia Teologiczne” t. XXIX, n. 2 (2016), s. 76 – 101. Zob. także R. Tyrała, *Duszpasterski wymiar muzyki liturgicznej w świetle adhortacji „Sacramentum caritatis”*, „Łódzkie Studia Teologiczne” n. 17 (2008), s. 385 – 403.

³⁶⁰ Ogólne wprowadzenie do Mszału Rzymskiego w numerze 105 lit.a stanowi, iż: „Funkcję liturgiczną pełni także zakrystian, który starannie przygotowuje księgi liturgiczne, szaty i wszystkie inne przedmioty konieczne w celebracji Mszy świętej”. Funkcję zakrystiana może pełnić jeden z akolitów (por. n. 146 DDSL). Więcej na ten temat zobacz w E. Stencel, *Formacja i posługa zakrystiana*, „Roczniki Teologiczne” n. t. 48, n. 8 (2001), s. 151 – 153.

³⁶¹ Ogólne wprowadzenie do Mszału Rzymskiego w numerze 106 stanowi, iż: „Wypada, aby przynajmniej w katedrach i w większych kościołach był odpowiednio przygotowany mistrz ceremonii, który by się troszczył o należyłą organizację czynności liturgicznych oraz o wykonywanie ich przez wyświęconych szafarzy i przez wiernych świeckich w sposób godny, w należyłym porządku i pobożnie”.

³⁶² Ogólne wprowadzenie do Mszału Rzymskiego w numerze 105 lit.c i d stanowi, iż: „Funkcję liturgiczną pełnią także Ci, którzy zbierają ofiary w kościele. (...) Ci, którzy w pewnych krajach przyjmują wiernych w drzwiach kościoła, wskazując im właściwe miejsca i utrzymują porządek w czasie procesji”.

³⁶³ Ogólne wprowadzenie do Mszału Rzymskiego w numerze 107 stanowi, iż: „Funkcje liturgiczne, które nie są właściwe dla kapłana lub diakona i o których jest mowa wyżej (nry 100 – 106), proboszcz lub rektor kościoła może powierzyć także odpowiednio przygotowanym wiernym świeckim poprzez liturgiczne błogosławieństwo lub upoważnienie przekazane na określony czas. Jeśli chodzi o funkcję posługiwania kapłanowi przy ołtarzu, winny być przestrzegane normy ustalone przez biskupa dla jego diecezji”.

Kolejnym sposobem pomocy wiernych w czynnościach liturgicznych jest obecność i towarzyszenie duchownemu niewidomemu lub choremu w sprawowaniu Eucharystii (por. kan. 930 § 2 KPK³⁶⁴), pełnienie funkcji tłumacza podczas spowiedzi (por. kan. 990 KPK³⁶⁵) lub przy zawieraniu małżeństwa (por. kan. 1106 KPK³⁶⁶), świadka kwalifikowanego³⁶⁷, pełnomocnika przy zawarciu małżeństwa (por. kan. 1105 KPK³⁶⁸) oraz asystowanie przy zawieraniu małżeństwa (por. kan. 1112 KPK³⁶⁹)³⁷⁰.

Uczestnictwo w czynnościach liturgicznych dokonuje się także poprzez pełnienie zadań szafarza sakramentów. Duchowni (jako święci szafarze) są w pierwszej kolejności powołani do udzielania wiernym sakramentów³⁷¹. Niemniej jednak, prawodawca kościelny przewidział możliwość pełnienia posługi szafarza sakramentów przez wiernych świeckich, jedynie w sytuacji braku duchownych lub wskutek przeszkody do szafowania sakramentów, dotyczy to chrztu i Najświętszej Eucharystii³⁷².

Co do zasady, „szafarzem nadzwyczajnym Komunii Świętej jest akolita oraz wierny, wyznaczony zgodnie z kanonem 230 § 3 KPK” (kan. 910 § 2 KPK). „Tam gdzie to doradza konieczność Kościoła, z braku szafarza, także świeccy, chociażby nie byli lektorami lub akolitami, mogą wykonywać pewne obowiązki w ich zastępstwie, mianowicie: posługę słowa,

³⁶⁴ Kan. 930 § 2 KPK stanowi, iż: „Kapłan niewidomy lub złożony inną chorobą godziwie odprawia eucharystyczną Ofiarę, posługując się jakimkolwiek zatwierdzonym formularzem mszalnym; przy obecności, jeśli zachodzi potrzeba, innego kapłana lub diakona albo nawet świeckiego odpowiednio przygotowanego, który mu pomaga”.

³⁶⁵ Kan. 990 KPK stanowi, iż: „Nikommu nie zabrania się spowiadać za pośrednictwem tłumacza, z wykluczeniem wszakże nadużyć i zgorzenia i z zachowaniem przepisu kan. 983 § 2”.

³⁶⁶ Kan. 1106 KPK stanowi, iż: „Małżeństwo można zawrzeć przez tłumacza. Proboszcz jednak nie powinien przy nim asystować, jeśli nie upewni się o wiarygodności tłumacza”.

³⁶⁷ Prawodawca kościelny wymaga obecności świadka lub świadków w przypadku sakramentu: chrztu (kan. 875 – kan. 877 KPK), bierzmowania (kan. 892 i kan. 893 KPK) i małżeństwa (kan. 1108 KPK – forma zwyczajna zawarcia małżeństwa; kan. 1116 i kan. 1121 KPK – w przypadku zaistnienia formy nadzwyczajnej do zawarcia małżeństwa).

³⁶⁸ Kan. 1105 KPK stanowi, iż: „§ 1 Do ważnego zawarcia małżeństwa przez pełnomocnika wymaga się: 1° aby było specjalne upoważnienie zawarcia go z określoną osobą; 2° aby pełnomocnik był wyznaczony przez samego zleceniodawcę i osobiście wypełniał swoje zadanie. § 2 Pełnomocnictwo, by było ważne, powinno być podpisane przez zleceniodawcę i ponadto przez proboszcza lub ordynariusza miejsca, w którym wystawia się pełnomocnictwo, albo przez kapłana delegowanego przez jednego z nich, albo przynajmniej przez dwóch świadków, lub też winno być sporządzone w formie autentycznego dokumentu, zgodnie z wymogami prawa państwowego. § 3 Jeśli zleceniodawca nie może pisać, należy to zaznaczyć w samym pełnomocnictwie i dodać jeszcze jednego świadka, który również podpisuje dokument. W przeciwnym razie pełnomocnictwo jest nieważne. § 4 Jeśli zleceniodawca, przed zawarciem w jego imieniu małżeństwa, odwołał upoważnienie lub popadł w chorobę umysłową, małżeństwo jest nieważne, chociaż pełnomocnik lub druga strona o tym nie wiedzieli”.

³⁶⁹ Kan. 1112 KPK stanowi, iż: „§ 1 Gdzie nie ma kapłanów i diakonów, biskup diecezjalny, uzyskawszy – po wcześniejszej pozytywnej opinii konferencji episkopatu – zezwolenie Stolicy Apostolskiej, może delegować świeckich do asystowania przy zawieraniu małżeństw. § 2 Należy wybrać odpowiedniego świeckiego, który potrafi przygotować nupturientów i właściwie odprawić liturgię zawierania małżeństwa”.

³⁷⁰ Szerzej zob. J. Dyduch, *Udział świeckich w kulcie liturgicznym...*, s. 23 – 24.

³⁷¹ P. Wierzbicki, *Współpraca wiernych świeckich z duchownymi...*, s. 199.

³⁷² Szerzej zob. J. Dyduch, *Udział świeckich w kulcie liturgicznym...*, s. 17 – 18.

przewodniczyć modlitwom liturgicznym, udzielać chrztu, a także rozdzielać Komunię św. zgodnie z przepisami prawa” (kan. 230 § 3 KPK).

Aktualnie obowiązujący kodeks prawa kanonicznego nie tylko zachował tradycyjną naukę o szafarzu nadzwyczajnym sakramentu chrztu, ale także poszerzył ją o możliwość szafowania przez wiernych świeckich (np. katechetę lub inną osobę wyznaczoną do tej funkcji przez ordynariusza miejsca), stwierdzając, że w wypadku konieczności (z łac. *in casu necessitatis*), pod nieobecność szafarza zwyczajnego, chrztu może udzielić każdy człowiek mający właściwą intencję (por. kan. 861 § 2 KPK³⁷³). Ponadto, prawodawca kościelny zobowiązuje duchownych, zwłaszcza proboszczów, że: „powinni zatroszczyć się o to, aby wierni zostali pouczeni o prawidłowym udzielaniu chrztu” (kan. 861 § 1 zd. 2 KPK).

Oprócz pełnienia posługi nadzwyczajnego szafarza chrztu i Najświętszej Eucharystii, ustawodawca kościelny przyznał świeckim uprawnienie do wystawiania Najświętszego Sakramentu. „Szafarzem wystawienia Najświętszego Sakramentu i błogosławieństwa eucharystycznego jest kapłan lub diakon. W szczególnych okolicznościach, tylko wystawienia lub schowania, jednak bez błogosławieństwa, może dokonać akolita, szafarz nadzwyczajny Komunii Świętej, lub ktoś inny wyznaczony przez ordynariusza miejsca, z zachowaniem przepisów wydanych przez biskupa diecezjalnego” (kan. 943 KPK).

2.1.2.3. Uczestnictwo wiernych w pozostałych aktach kultu Bożego

Oprócz uczestnictwa w przygotowaniu i sprawowaniu sakramentów, wszyscy wierni mogą uczestniczyć w sprawowaniu pozostałych aktach kultu Bożego, szczególności w sakramentaliach³⁷⁴, liturgii godzin czy pogrzebach kościelnych.

„Sakramentalia zostały ustanowione przez Kościół dla uświęcenia pewnych posług w Kościele, pewnych stanów życia, najrozmaitszych okoliczności życia chrześcijańskiego, a także użytkowania rzeczy potrzebnych człowiekowi” (n. 1668 KKK). Celem sakramentaliów jest „przygotowanie ludzi do przyjęcia owocu sakramentów oraz uświęcanie różnych okoliczności życia” (n. 1677 KKK). Wśród sakramentaliów należy wyróżnić konsekracje, poświęcenia (z łac. *dedicatio loci*) i błogosławieństwo (z łac. *benedictio loci*).

³⁷³ Kan. 861 § 2 KPK stanowi, iż: „Gdy szafarz zwyczajny jest nieobecny lub ma przeszkodę, chrztu godziwie udziela katecheta albo inna osoba wyznaczona do tej funkcji przez ordynariusza miejsca, a w wypadku konieczności każdy człowiek mający właściwą intencję. Duszpasterze, zwłaszcza zaś proboszcz, powinni zatroszczyć się o to, aby wierni zostali pouczeni o prawidłowym udzielaniu chrztu”.

³⁷⁴ Katechizm Kościoła Katolickiego w numerze 1667 stanowi, iż: „Święta Matka Kościoła ustanowił sakramentalia. Są to znaki święte, które z pewnym podobieństwem do sakramentów oznaczają skutki, przede wszystkim duchowe, a osiągają je przez modlitwę Kościoła. Przygotowują one ludzi do przyjęcia głównego skutku sakramentów i uświęcają różne okoliczności życia”.

Konsekracja jest trwałym poświęceniem Bogu (por. n. 1672 KKK³⁷⁵), wyraża się nie tylko przez sakrament (np. chrzest, bierzmowanie, eucharystia, kapłaństwo, małżeństwo), ale również sakramentalia, tj. śluby zakonne lub inne święte więzy (np. konsekracja dziewic). Osoby te w sposób szczególny poświęcają się Bogu a także pomagają w zbawczej misji Kościoła (por. kan. 207 § 2 KPK³⁷⁶).

Poświęcenie (inaczej dedykacja) to akt prawno – liturgiczny wywołujący skutki prawne w postaci przeznaczenia danego miejsca na cele kultu Bożego³⁷⁷. Dotyczy obiektów sakralnych (np. sanktuariów, kościołów) oraz ołtarzy – nowych lub całkowicie odnowionych – przeznaczonych do sprawowania kultu Bożego. W przypadku miejsc o charakterze tymczasowym (np. prywatnego oratorium, ołtarza przenośnego) stosuje się obrzęd błogosławienia³⁷⁸.

Błogosławieństwo to także akt prawno – liturgiczny³⁷⁹, który dzieli się na błogosławieństwo osób (opata lub ksieni klasztoru, konsekracja dziewic i wdów konsekrowanych), przedmiotów (świętych olejów, naczyń i szat liturgicznych, dzwonów) oraz miejsc do użytku liturgicznego (kościół, kaplic, ołtarzy)³⁸⁰.

Uczestnictwo wiernych w sprawowaniu sakramentaliów odbywa się w różny sposób. Konsekracji osób, błogosławieństwa³⁸¹ lub poświęcenia³⁸² dokonują duchowni, z wyjątkami przewidzianymi w kan. 1169 KPK³⁸³.

³⁷⁵ Katechizm Kościoła Katolickiego w numerze 1672 stanowi, iż: „Niektóre błogosławieństwa mają charakter trwały; ich skutkiem jest *poświęcenie* pewnych osób Bogu (...)”.

³⁷⁶ Kan. 207 § 2 KPK stanowi, iż: „Spośród jednych i drugich wywodzą się wierni, którzy profesją rad ewangelicznych, przez śluby lub inne święte więzy, przez Kościół uznane i zatwierdzone, w sposób szczególny poświęcają się Bogu, a także pomagają w zbawczej misji Kościoła. Ich stan, choć nie odnosi się do hierarchicznej struktury Kościoła, jednak należy do jego życia i świętości”.

³⁷⁷ T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Tom II...*, s. 409 – 410.

³⁷⁸ Szerzej zob. D. Kwiatkowski, *Zaczerpnąć ze źródła wody życia. W świecie liturgicznych znaków*, Biblioteka Opiekuna, Kalisz 2007.

³⁷⁹ T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Tom II...*, s. 410.

³⁸⁰ Katechizm Kościoła Katolickiego w numerze 1672 stanowi, iż: „(...)Wśród błogosławieństw osób – których nie należy mylić ze święceniami sakramentalnymi – znajduje się błogosławieństwo opata lub ksieni klasztoru, konsekracja dziewic i wdów, obrzęd profesji zakonnej i błogosławieństwo dla pełnienia pewnych posług w Kościele (lektorów, akolitów, katechetów itp.). Jako przykład błogosławieństwa dotyczącego przedmiotów można wymienić poświęcenie kościoła lub ołtarza, błogosławieństwo świętych olejów, naczyń i szat liturgicznych, dzwonów itp.”.

³⁸¹ Kan. 1207 KPK stanowi, iż: „Miejsca święte są błogosławione przez ordynariusza; jednakże błogosławieństwo kościołów jest zarezerwowane dla biskupa diecezjalnego. Każdy zaś z nich może do wykonania tej czynności delegować innego kapłana”.

³⁸² Kan. 1206 KPK stanowi, iż: „Poświęcenie jakiegoś miejsca należy do biskupa diecezjalnego oraz tych, którzy są z nim przez prawo zrównani. Mogą oni każdemu biskupowi, a w wyjątkowych przypadkach prezbiterowi, zlecić dokonanie poświęcenia na swoim terytorium”.

³⁸³ Kan. 1169 KPK stanowi, iż: „§ 1 Konsekracji i poświęceń mogą dokonywać ważnie tylko ci, którzy mają sakrę biskupią, oraz prezbiterzy, którym zezwala na to prawo lub zostało im to udzielone zgodnie z prawem. § 2 Błogosławieństw, z wyjątkiem tych, które są zastrzeżone dla papieża lub biskupów, może dokonywać każdy prezbiter. § 3 Diakon może dokonywać tylko tych błogosławieństw, na które mu prawo wyraźnie zezwala”.

Rytuał rzymski „De benedictionibus”³⁸⁴ przewiduje wiele błogosławieństw, które mogą być sprawowane przez szafarzy świeckich, z zastosowaniem rytu i formuł podanymi przy każdym obrzędzie, pod warunkiem, że nie ma kapłana lub diakona³⁸⁵. Błogosławieństwa sprawowane przez szafarzy świeckich związane są z liturgią Kościoła domowego, których celebrazjami (obok duchownego) mogą być rodzice i małżonkowie, odnoszące się do życia rodzinnego³⁸⁶ czy chrześcijańskiego³⁸⁷.

Poza szafowaniem błogosławieństw, świeccy mogą także aktywnie uczestniczyć w przygotowaniu do profesji, w obrzędzie konsekracji³⁸⁸, uroczystości poświęcenia nowego kościoła lub ołtarza³⁸⁹, błogosławieństwa rzeczy (np. pojazdów) czy osób (np. kierowców).

Sprawowanie liturgii godzin stanowi jeden ze sposobów wykonywania kapłańskiego zadania Chrystusa w Kościele (por. n. 83 SC³⁹⁰), który celebrując modlitwę godzin słucha Boga przemawiającego do swego ludu, wspomina tajemnicę zbawienia, wysławia bez przerwy Boga śpiewem i modlitwą oraz prosi o zbawienie całego świata (por. n. 84 SC³⁹¹, por. kan. 1173 KPK³⁹²).

³⁸⁴ Congregatio de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum, *Rituale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Joannis Pauli PP. II promulgatum De benedictionibus. Editio typica*, Typis Polyglottis Vaticanis, Città del Vaticano 1984. Tekst w języku polskim w: Komisja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Episkopatu Polski (red.), *Obrzędy błogosławieństw dostosowane do zwyczajów diecezji polskich. Tom 1 i 2*, Księgarnia św. Jacka, Katowice 1994. Zwany dalej: Rytuałem Rzymskim „De benedictionibus” lub DB.

³⁸⁵ K. Konecki, *Sprawowanie błogosławieństw wydarzeniem kościelnym*, „Seminare” 13 (1997), s. 15.

³⁸⁶ Błogosławienie rodziny (n. 44 DB), małżonków w rocznicę zawarcia sakramentu małżeństwa (n. 115 DB), dzieci (n. 174 – 176 DB), narzeczonych (n. 195 – 198 DB), kobiety przed lub po urodzeniu dziecka (n. 215 – 217 DB), osób starszych przebywających w domu (n. 258 – 259 RR), chorych (n. 292 DB), chorego dziecka (n. 316 DB), przed rozpoczęciem podróży (n. 431 – 432 DB), nowego domu (n. 475 DB), pokarmów przed rodzinnym posiłkiem (n. 784 DB). Szerzej zob. K. Konecki, *Sprawowanie błogosławieństw...*, s. 15 i s. 21 – 22. Zob. także P. Wierzbicki, *Współpraca wiernych świeckich z duchownymi...*, s. 206. Zob. także J. Dyduch, *Udział świeckich w kulcie liturgicznym...*, s. 25 – 26.

³⁸⁷ Błogosławieństwo z okazji rozpoczęcia zbierania datków dla biednych (n. 1245 DB).

³⁸⁸ Szerzej zob. K. Filipowicz, *Życie zakonne w czytaniach liturgii słowa Obrzędów profesji zakonnej*, „Warszawskie Studia Pastoralne” t. 30, z. 1 (2016), s. 147 – 165. Zob. także A. Kulbacka, *Istota i skutki konsekracji w „stanie dziewic”*, „Życie Konsekwane” t. 91, n. 5 (2011), s. 34 – 44.

³⁸⁹ Szerzej zob. T. Syczewski, *Teologia obrzędów poświęcenia kościoła i ołtarza*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” n. 3 (2003), s. 201 – 208.

³⁹⁰ Konstytucja „Sacrosanctum concilium” w numerze 83 stanowi, iż: „(...) To kapłańskie zadanie wykonuje nadal przez swój Kościół, który nieustannie wielbi Pana i wstawia się za zbawienie całego świata nie tylko przez celebrowanie Eucharystii, lecz także innymi sposobami, zwłaszcza przez modlitwę godzin”.

³⁹¹ Konstytucja „Sacrosanctum concilium” w numerze 83 stanowi, iż: „(...) Liturgia Godzin jest tak ułożona, aby przez uwielbienie Boga poświęcała wszystkie pory dnia i nocy. Gdy kapłani oraz inne do tego przez Kościół wyznaczone osoby lub też wierni modlący się wspólnie z kapłanem (...) wykonują w sposób właściwy tę przedziwną pieśń chwały, wówczas jest to prawdziwie głos Oblubienicy przemawiającej do Oblubieńca”.

³⁹² Kan. 1173 KPK stanowi, iż: „Kościół, wypełniając kapłańskie zadanie Chrystusa, sprawuje liturgię godzin, w której słuchając Boga przemawiającego do swego ludu i wspominając tajemnicę zbawienia, wysławia bez przerwy Boga śpiewem i modlitwą oraz prosi o zbawienie całego świata”.

Duchowni³⁹³ i członkowie instytutów życia konsekrowanego oraz stowarzyszeń życia apostołskiego³⁹⁴, obowiązani są sprawować liturgię godzin (por. kan. 1174 § 1 KPK³⁹⁵). Prawodawca kościelny zachęca także świeckich do uczestnictwa w liturgii godzin (por. kan. 1174 § 2 KPK³⁹⁶). Dlatego też, „duszpasterze niech się starają w niedziele i uroczyste święta celebrować w kościołach z udziałem wiernych główne godziny, zwłaszcza nieszpory. Zaleca się, aby i świeccy recytowali liturgię godzin czy to z kapłanami, czy na swoich zebraniach, czy nawet indywidualnie” (n. 100 SC). Sprawa szafowania sakramentaliami przez wiernych świeckich winna być przedmiotem rozważań synodów duszpasterskich, jak również rad duszpasterskich (diecezjalnych i parafialnych)³⁹⁷.

Dzięki wspólnej modlitwie godzin, członkowie Ludu Bożego owocniej współpracują w realizacji kodeksowych obowiązków i uprawnień, w tym obowiązku zaradzania potrzebom Kościoła (kan. 222 § 1 KPK).

Wierni mogą także uczestniczyć w nabożeństwach pogrzebowych. Do obowiązków proboszcza, zgodnie z kan. 530 n. 5 KPK³⁹⁸, należy odprawianie pogrzebów. Odnowiony rytuał rzymski „Ordo exsequiarum”³⁹⁹ wskazuje, że obrzędem pogrzebowym przewodniczy kapłan lub diakon. Gdy obecność kapłana lub diakona w domu zmarłego nie jest możliwa, obrzędem w domu oraz procesji do kościoła może przewodniczyć świecki katolik upoważniony przez proboszcza (n. 19 OE). Oprócz tego, świeccy mogą przewodniczyć w wigilii przy zmarłych⁴⁰⁰. Prawodawca kościelny, w kan. 1181 KPK⁴⁰¹, przypomina wiernym o

³⁹³ Kan. 276 § 2 n. 3 KPK stanowi, iż: „Aby mogli osiągnąć tę doskonałość kapłani, a także diakoni przygotowujący się do prezbiteratu mają obowiązek odmawiać codziennie liturgię godzin, zgodnie z własnymi i zatwierdzonymi księgami liturgicznymi, natomiast diakoni stali mają odmawiać jej część, określoną przez konferencję episkopatu”.

³⁹⁴ Kan. 663 § 3 KPK stanowi, iż: „Powinni czytać Pismo święte i odprawiać rozmyślanie według przepisów własnego prawa, sprawować godnie liturgię godzin, z zachowaniem w odniesieniu do duchownych obowiązków, o którym w kan. 276 § 2 n. 3, jak również praktykować inne pobożne ćwiczenia”.

³⁹⁵ Kan. 1174 § 1 KPK stanowi, iż: „Obowiązkiem sprawowania liturgii godzin są związani duchowni, zgodnie z przepisem kan. 276 § 2 n. 3; członkowie zaś instytutów życia konsekrowanego oraz stowarzyszeń życia apostołskiego, zgodnie ze swoimi konstytucjami”.

³⁹⁶ Kan. 1174 § 2 KPK stanowi, iż: „Do uczestnictwa w liturgii godzin, jako czynności Kościoła, usilnie zachęca się – stosownie do okoliczności – także pozostałych wiernych”.

³⁹⁷ J. Dyduch, *Udział świeckich w kulcie liturgicznym...*, s. 26.

³⁹⁸ Kan. 530 n. 5 KPK stanowi, iż: „Do funkcji specjalnie powierzonych proboszczowi należą następujące odprawianie pogrzebów”.

³⁹⁹ Congregatio de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum, *Rituale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum Ordo exsequiarum. Editio typica*, Typis Polyglottis Vaticanis, Città del Vaticano 1969. Tekst polski w: Komisja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Episkopatu Polski (red.), *Obrzędy pogrzebu dostosowane do zwyczajów diecezji polskich. Obrzędy pogrzebu związane z kremacją zwłok. Obrzęd złożenia urny w grobie*, Księgarnia św. Jacka, Katowice 2005. Zwany dalej: Rytuałem Rzymskim „Ordo exsequiarum” lub OE.

⁴⁰⁰ Szerzej zob. J. Dyduch, *Udział świeckich w kulcie liturgicznym...*, s. 27. Zob. także P. Wierzbicki, *Współpraca wiernych świeckich z duchownymi...*, s. 208 – 209.

dobrowolnych ofiarach składanych z okazji pogrzebu, odsyłając przy tym do kan. 1264 n. 2 KPK, który stanowi że: „jeśli prawo czego innego nie zastrzega, do zebrania biskupów prowincji należy określić ofiary składane z okazji udzielania sakramentów i sakramentaliów”.

2.1.3. Obowiązek wiernych uczestnictwa we Mszy Świętej w niedzielę i dni świąteczne

Aby wierni mogli realizować obowiązek zaradzania potrzebom Kościoła (kan. 222 § 1 KPK), powinni mieć zagwarantowaną możliwość uczestniczenia w kulcie Bożym w określonym czasie⁴⁰², w szczególności w niedzielę i dni świąteczne (inaczej dni nakazane)⁴⁰³.

„W niedzielę oraz w inne dni świąteczne nakazane, wierni są zobowiązani uczestniczyć we Mszy świętej oraz powstrzymać się od wykonywania tych prac i zajęć, które utrudniają oddawanie Bogu czci, przeżywanie radości właściwej dniowi Pańskiemu oraz korzystanie z należnego odpoczynku duchowego i fizycznego” (kan. 1247 KPK).

Z treści zacytowanego kanonu dostrzec można ogólne ramy wypełnienia obowiązku świątowania⁴⁰⁴. Prawodawca kościelny przypomina wszystkim wiernym o obowiązku uczestnictwa we Mszy Świętej w każdą niedzielę oraz święta nakazane⁴⁰⁵, takie jak: Narodzenie Pana Jezusa (25 grudnia), Objawienie Pańskie (6 lutego), Wniebowstąpienie Pańskie (czterdziesty dzień od Wielkanocy), Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa (święto ruchome⁴⁰⁶), Świętej Bożej Rodzicielki Maryi (1 stycznia), Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny (8 grudnia), Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny (15

⁴⁰¹ Kan. 1181 KPK stanowi, iż: „Co do ofiar składanych z okazji pogrzebu, należy zachować przepisy kan. 1264, z zastrzeżeniem jednak, aby w nabożeństwie pogrzebowym nie było żadnego wyróżniania osób oraz by biedni nie byli pozbawieni należnego pogrzebu”.

⁴⁰² Więcej na temat czczenia dni świętych zob. w J. Gręźlikowski, *Czczenie dni świętych w świetle norm Kodeksu Prawa Kanonicznego*, „Homo Dei” n. 1 (1992), s. 15 – 23. Zob. także J. Gręźlikowski, *Czczenie dni świętych w świetle norm Kodeksu Prawa Kanonicznego*, „Kronika Diecezji Wrocławskiej” n. 3 – 5 (1991), s. 134 – 139. Zob. także J. Wroceński, *Dni Święte*, „Czas serca” n. 6 (1999), s. 7 – 9.

⁴⁰³ J. T. Martín de Agar, *Miejsca i czasy święte*, (w:) P. Majer (red.), *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, wydawnictwo Wolters Kluwer, Kraków 2011, s. 922. Zob. także T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Tom II...*, s. 424.

⁴⁰⁴ K. Mierzejewski, *Obowiązek uczestniczenia we Mszy Świętej w niedzielę i święta nakazane*, „Prawo Kanoniczne” t. 58, n. 4 (2014), s. 71. Zob. także T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Tom II...*, s. 425.

⁴⁰⁵ Kan. 1246 § 1 KPK stanowi, iż: „Niedziela, w czasie której celebrować się tajemnicę paschalną, na podstawie tradycji apostoelskiej winna być obchodzona w całym Kościele jako najdawniejszy dzień świąteczny nakazany. Ponadto należy obchodzić dni Narodzenia Pana naszego Jezusa Chrystusa, Objawienia Pańskiego, Wniebowstąpienia oraz Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa, Świętej Bożej Rodzicielki Maryi, Jej Niepokalanego Poczęcia i Wniebowzięcia, Świętego Józefa, Świętych Apostołów Piotra i Pawła, wreszcie Wszystkich Świętych”.

⁴⁰⁶ Święto obchodzone jest każdego roku w czwartek, w czterdziestym dniu od Zmartwychwstania. W Polsce obchodzone jest w najbliższą niedzielę. Congregatio de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum, *Decretum abolitum festum in Polonia*, 04.03.2003, Prot. Nr 1784/01/L. Tekst w języku polskim: https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WR/kongregacje/kkultu/swieta_zniesione_04032003.html (dostęp: 9 stycznia 2019 roku).

sierpnia), Świętego Józefa (19 marca), Świętych Apostołów Piotra i Pawła (29 czerwca) oraz Wszystkich Świętych (1 listopada)⁴⁰⁷.

Obowiązek uczestnictwa w Ofierze Eucharystycznej jest świadectwem przynależności wszystkich wiernych do Kościoła Chrystusowego oraz wierności Chrystusowi i Kościołowi (por. n. 2182 KKK⁴⁰⁸). Ma charakter powszechny, ponieważ dotyczy wszystkich członków Ludu Bożego, a więc, zarówno duchownych, członków instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego, jak i świeckich.

Duchowni i członkowie instytutów życia konsekrowanego (mający święcenia kapłańskie) realizują obowiązek z kan. 1247 KPK, poprzez odprawianie Mszy Świętej (w niedziele i dni nakazane) oraz przystąpienie do Komunii Świętej. Pozostali wierni uczestniczą w nabożeństwie eucharystycznym poprzez wspólną modlitwę i śpiew z celebrującym, pełnienie posługi czy funkcji liturgicznej w trakcie Mszy oraz przystąpienie do Najświętszej Eucharystii. Zatem, duchowni i członkowie instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego (mający święcenia kapłańskie) winni sprawować Eucharystię i składać ją Bogu w imieniu całego Ludu Bożego (samodzielnie lub w koncelebrze), natomiast pozostali wierni (m.in. diakoni, służba liturgiczna i wierni uczestniczący we Mszy świętej) winni „współdziałać w ofiarowaniu Eucharystii” (por. n. 10 LG⁴⁰⁹)⁴¹⁰.

Przedmiotem obowiązku z kan. 1247 KPK, jest rzeczywisty (duchowy i fizyczny) udział wiernych we Mszy Świętej, w miejscu jej sprawowania, począwszy od obrzędu powitania aż do jej zakończenia⁴¹¹. Prawodawca kościelny zwraca również uwagę, że: „nakazowi uczestniczenia we Mszy świętej czyni zadość ten, kto bierze w niej udział, gdziekolwiek jest odprawiana w obrządku katolickim, bądź w sam dzień świąteczny, bądź też wieczorem dnia poprzedzającego” (kan. 1248 § 1 KPK). Z treści kanonu wynika, że wierny

⁴⁰⁷ Katechizm Kościoła Katolickiego w numerze 2180 stanowi, iż: „Przykazanie kościelne określa i precyzuje prawo Pańskie: «W niedzielę oraz w inne dni świąteczne nakazane wierni są zobowiązani uczestniczyć we Mszy świętej». «Nakazowi uczestniczenia we Mszy świętej czyni zadość ten, kto bierze w niej udział, gdziekolwiek jest odprawiana w obrządku katolickim, bądź w sam dzień świąteczny, bądź też wieczorem dnia poprzedzającego»”. Więcej na temat dni świątecznych zobacz w T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Tom II...*, s. 425 – 426.

⁴⁰⁸ Katechizm Kościoła Katolickiego w numerze 2182 stanowi, iż: „Uczestnictwo w niedzielę we wspólnej celebracji Eucharystii jest świadectwem przynależności do Chrystusa i Jego Kościoła oraz wierności Chrystusowi i Kościołowi. Wierni potwierdzają w ten sposób swoją komuniję w wierze i miłości. Wspólnie świadczą o świętości Boga i nadziei zbawienia. Umacniają się nawzajem pod przewodnictwem Ducha Świętego”.

⁴⁰⁹ Konstytucja „Lumen gentium” w numerze 10 stanowi, iż: „(...) Kapłan urzędowy mianowicie, dzięki władzy świętej, jaką się cieszy, kształci lud kapłański i kieruje nim, sprawuje w zastępstwie Chrystusa (in persona Christi) Ofiarę eucharystyczną i składa ją Bogu w imieniu całego ludu, wierni zaś na mocy swego królewskiego kapłaństwa współdziałają w ofiarowaniu Eucharystii, pełnią też to kapłaństwo przez przyjmowanie sakramentów, modlitwę i dziękczynienie, świadectwo życia świętobliwego, zaparcie się siebie i czynną miłość”.

⁴¹⁰ Szerzej zob. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Tom II...*, s. 426.

⁴¹¹ K. Mierzejewski, *Obowiązek uczestniczenia we Mszy Świętej...*, s. 73.

winiem uczestniczyć w Ofierze Eucharystycznej, która odbywa się w obrządku katolickim (kościół łaciński czy wschodni⁴¹²), o czym przypomina również w kan. 923 KPK⁴¹³. Jednakże, „szafarz powinien sprawować sakramenty według własnego obrządku” (kan. 846 § 2 KPK).

Konferencja biskupów, zgodnie z kan. 1246 § 2 KPK⁴¹⁴, ma władzę znoszenia lub przenoszenia na niedzielę niektórych dni świątecznych, po wcześniejszym uzyskaniu aprobaty Stolicy Apostolskiej. Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów jest organem uprawnionym do wydania dekretu w takiej sprawie⁴¹⁵.

2.1.3.1. Niedziela i dni nakazane jako dni wolne od pracy

Niedziela oraz inne dni świąteczne winny być dniami odpoczynku i powstrzymywania się od pracy, które wierni mogliby poświęcić życiu rodzinnemu, kulturalnemu, społecznemu i religijnemu (por. n. 2184 KKK⁴¹⁶)⁴¹⁷. „W niedzielę oraz w inne dni świąteczne nakazane wierni powinni powstrzymać się od wykonywania prac lub zajęć, które przeszkadzają oddawaniu czci należnej Bogu, przeżywaniu radości właściwej dniowi Pańskiemu, pełnieniu uczynków miłosierdzia i koniecznemu odpoczynkowi duchowemu i fizycznemu” (n. 2185 KKK).

Z uwagi na znaczenie i rangę dni świątecznych dla wszystkich wiernych Kościoła katolickiego, konieczne było wypracowanie porozumienia w tym zakresie między stroną świecką, a kościelną⁴¹⁸. W Konkordacie z 1993 roku, w art. 9 ust. 1⁴¹⁹, został zamieszczony wykaz dni wolnych od pracy, którym są niedziele oraz siedem dni świątecznych, są to:

⁴¹² Szerzej zob. J. Krukowski (red.), *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. Tom I. Księga I Normy ogólne*, wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2003, s. 45 – 46.

⁴¹³ Kan. 923 KPK stanowi, iż: „Wierni mogą uczestniczyć w eucharystycznej Ofierze i przyjmować Komunię Świętą w jakimkolwiek obrządku katolickim, z zachowaniem przepisu kan. 844”.

⁴¹⁴ Kan. 1246 § 2 KPK stanowi, iż: „Konferencja episkopatu może jednak, za uprzednią aprobatą Stolicy Apostolskiej, niektóre z dni świątecznych nakazanych znieść lub przenieść na niedzielę”.

⁴¹⁵ Szerzej zob. K. Mierzejewski, *Obowiązek uczestniczenia we Mszy Świętej...*, s. 77 – 79. Zob. także F. Lempa, *Świętowanie niedzieli według Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r.*, „Kościół i Prawo” 7 (1990), s. 200 – 201. Zob. także M. Nabożny, *Świętowanie niedzieli w dziejach Kościoła: wybrane aspekty biblijne i historyczno – prawne*, „Resovia Sacra. Studia Teologiczne – Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej” 18 – 20 (2011 – 2013), s. 352 – 353.

⁴¹⁶ Katechizm Kościoła Katolickiego w numerze 2184 stanowi, iż: „Jak Bóg «odpoczął dnia siódmego po całym swym trudzie, jaki podjął» (Rdz 2, 2), tak również życie ludzkie składa się z pracy i odpoczynku. Ustanowienie dnia Pańskiego przyczynia się do tego, by wszyscy korzystali z wystarczającego odpoczynku i czasu wolnego, który mogliby poświęcić życiu rodzinnemu, kulturalnemu, społecznemu i religijnemu”.

⁴¹⁷ T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Tom II...*, s. 426.

⁴¹⁸ W. Bar, *Wolność kultu religijnego...*, s. 271.

⁴¹⁹ Art. 9 ust. 1 Konkordatu stanowi, iż: „Wolne od pracy są niedziele i następujące dni świąteczne: 1) 1 stycznia – uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki Maryi (dzień Nowego Roku), 2) drugi dzień Wielkanocy, 3) dzień Bożego Ciała, 4) 15 sierpnia – uroczystość Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, 5) 1 listopada – dzień Wszystkich Świętych, 6) 25 grudnia – pierwszy dzień Bożego Narodzenia, 7) 26 grudnia – drugi dzień Bożego Narodzenia”.

uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki Maryi (1 stycznia); drugi dzień Wielkanocy (święto ruchome – wypada między 23 marca, a 26 kwietnia); dzień Bożego Ciała (inaczej Uroczystość Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa – święto ruchome, wypada między 21 maja, a 24 czerwca), uroczystość Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny (15 sierpnia), dzień Wszystkich Świętych (1 listopada), pierwszy dzień Bożego Narodzenia (25 grudnia), drugi dzień Bożego Narodzenia (26 grudnia). „Rozszerzenie powyższego wykazu może nastąpić po porozumieniu Układających się Stron” (art. 9 ust. 2 Konkordatu).

Podobnie jak w Konkordacie, tak w ustawie *o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej*, został zamieszczony wykaz dni wolnych od pracy (art. 17 ust. 1 u.s.p.d.k.), zawierający dni świąteczne wskazane w art. 9 ust. 1 Konkordatu, poszerzony o uroczystość Święta Trzech Króli (6 stycznia).

Katalog dni świątecznych znalazł się także w aktualnie obowiązującym kodeksie prawa kanonicznego (kan. 1246 § 1 KPK), który nie pokrywa się z katalogiem świąt zawartym w Konkordacie i w ustawie *o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej*. Większość dni nakazanych nie zostało zakwalifikowanych jako dni świąteczne – wolne od pracy. Z drugiej strony, za dni świąteczne zostały uznane święta niewymienione w KPK. Odmienności w powyższych regulacjach obrazuje sporządzona niżej tabela:

Tabela 3: Wykaz dni świątecznych w KPK/1983, Konkordacie i ustawie o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (u.s.p.d.k.)

KPK/1983	Konkordat	u.s.p.d.k.
Niedziele	Niedziele	Niedziele
Świętej Bożej Rodzicielki Maryi	Świętej Bożej Rodzicielki Maryi	Świętej Bożej Rodzicielki Maryi
brak	brak	Święto Trzech Króli
Objawienie Pańskie	brak	brak
Świętego Józefa	brak	brak
brak	drugi dzień Wielkanocy	drugi dzień Wielkanocy
Wniebowstąpienie Pańskie	brak	brak
Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa	dzień Bożego Ciała	dzień Bożego Ciała

Świętych Apostołów Piotra i Pawła	brak	brak
Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny	Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny	Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny
Wszystkich Świętych	Wszystkich Świętych	Wszystkich Świętych
Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny	brak	brak
Narodzenie Pana Jezusa	I dzień Bożego Narodzenia	I dzień Bożego Narodzenia
brak	II dzień Bożego Narodzenia	II dzień Bożego Narodzenia

Pomimo rozbieżności legislacyjnych, prawodawca świecki zapewnił możliwość organizowania i sprawowania kultu Bożego w te dni, które nie zostały wymienione w Konkordacie z 1993 roku, a wynikają z kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku, wskazując że: „osoby należące do kościołów i innych związków wyznaniowych, których święta religijne nie są dniami ustawowo wolnymi od pracy⁴²⁰, mogą na własną prośbę uzyskać zwolnienie od pracy lub nauki⁴²¹ na czas niezbędny do obchodzenia tych świąt, zgodnie z wymogami wyznawanej przez siebie religii”(art. 42 ust. 1 u.g.w.s.w.)⁴²².

W tym miejscu należy podkreślić, że postanowienia konkordatowe, w zakresie zakazu pracy w niedzielę i dni świąteczne, nie do końca są przestrzegane przez stronę świecką. Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 roku – *Kodeks pracy*⁴²³, w art. 151¹⁰, wymienia (w sposób enumeratywny) kiedy praca w niedzielę i święta jest dozwolona. Ustawodawca państwowy wprowadził także ograniczenia w wykonywaniu pracy w niedzielę i święta, które dotyczą

⁴²⁰ Wykaz dni wolnych od pracy zawiera art. 1 ustawy z dnia 18 stycznia 1951 roku *o dniach wolnych od pracy* (Dz.U. 1951 Nr 4, poz. 28) wskazując, że: „Dniami wolnymi od pracy są: 1) dni niżej wymienione: a) 1 stycznia – Nowy Rok, b) 6 stycznia – Święto Trzech Króli, c) pierwszy dzień Wielkiej Nocy, d) drugi dzień Wielkiej Nocy, e) 1 maja – Święto Państwowe, f) 3 maja – Święto Narodowe Trzeciego Maja, g) pierwszy dzień Zielonych Świątek, h) dzień Bożego Ciała, i) 15 sierpnia – Wniebowzięcie Najświętszej Maryi Panny, j) 1 listopada – Wszystkich Świętych, k) 11 listopada – Narodowe Święto Niepodległości, l) 25 grudnia – pierwszy dzień Bożego Narodzenia, m) 26 grudnia – drugi dzień Bożego Narodzenia; 2) niedziele”.

⁴²¹ Uczniowie szkół wszelkiego typu i stopni mają zagwarantowane prawo do dni wolnych od zajęć dydaktyczno – wychowawczych, co wynika z rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 18 kwietnia 2002 roku w sprawie organizacji roku szkolnego (Dz.U. 2002 Nr 46, poz. 432). Odnosząc się do studentów, wskazać należy, że ustawa z dnia 20 lipca 2018 roku *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz.U. 2018, poz. 1668) nie zawiera regulacji prawnych dotyczących dni i terminów zajęć dydaktycznych odbywających się na uniwersytetach. Decyzje w sprawie harmonogramu odbywania zajęć należy do władz uczelni. Szczegółowe regulacje na powyższy temat winny znaleźć się w przepisach partykularnych regulujących funkcjonowanie poszczególnych uniwersytetów.

⁴²² Szerzej zob. W. Bar, *Wolność kultu religijnego...*, s. 274 – 275.

⁴²³ (Dz.U. 1974 Nr 24, poz. 141). Zwana dalej: Kodeks pracy lub k.p.

jedynie pracy w placówkach handlowych (por. art. 151^{9b} k.p.⁴²⁴)⁴²⁵. Ponadto, przepisy zawarte w ustawie *Kodeks pracy* dotyczą jedynie pracowników zatrudnionych w oparciu o umowę o pracę, powołania, wyboru, mianowania lub spółdzielczej umowy o pracę (por. art. 2 k.p.⁴²⁶), a nie odnoszą się do osób zatrudnionych w oparciu o umowy cywilnoprawne (dzieło, zlecenie), do których zastosowanie mają przepisy ustawy *Kodeks cywilny*.

2.1.4. Ochrona prawna w zakresie sprawowania kultu Bożego

Jak już zostało podkreślone wcześniej, organizowanie i sprawowanie kultu Bożego ma ogromne znaczenie dla członków Ludu Bożego, ponieważ dzięki niemu mogą uczestniczyć w potrójnej misji Chrystusa i Kościoła oraz zarządzać potrzebom Kościoła (kan. 222 § 1 KPK). Mając powyższe na uwadze, prawodawca świecki objął ochroną prawną kult Boży, w tym miejsce jego wykonywania, oraz zakaz handlu w dni świąteczne.

W ustawie z dnia 6 czerwca 1997 roku – *Kodeks karny*⁴²⁷ (w rozdziale XXIV) zostały wymienione przestępstwa przeciwko wolności sumienia i wyznania (art. 194 – art. 196 k.k.).

Jednym z dóbr chronionym przez *Kodeks karny* jest swoboda publicznego wykonywania kultu. „Kto złośliwie przeszkadza publicznemu wykonywaniu aktu religijnego⁴²⁸ kościoła lub innego związku wyznaniowego o uregulowanej sytuacji prawnej, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2” (art. 195

⁴²⁴ Art. 151^{9b} k.p. stanowi, iż: „Ograniczenia w wykonywaniu pracy w placówkach handlowych w niedziele i święta oraz w dniu 24 grudnia i w sobotę bezpośrednio poprzedzającą pierwszy dzień Wielkiej Nocy określają przepisy ustawy z dnia 10 stycznia 2018 roku *o ograniczeniu handlu w niedziele i święta oraz w niektóre inne dni* (Dz.U. poz. 305 i 650)”.

⁴²⁵ *Kodeks pracy* odnosi się do ustawy z dnia 10 stycznia 2018 roku *o ograniczeniu handlu w niedziele i święta oraz w niektóre inne dni* (Dz.U. 2018, poz. 305 – zwana dalej: u.o.h.n.ś.). Ustawodawca państwowy wprowadza nie zakaz, a jedynie ograniczenia handlu oraz wykonywania czynności związanych z handlem w niedziele i święta. Jak wynika z art. 7 ust 1 u.o.h.n.ś., zakaz nie obowiązuje w kolejne dwie niedziele poprzedzające pierwszy dzień Bożego Narodzenia; niedzielę bezpośrednio poprzedzającą pierwszy dzień Wielkiej Nocy; ostatnią niedzielę przypadającą w styczniu, kwietniu, czerwcu i sierpniu. Przedmiotową ustawą, zgodnie z art. 3 pkt 4 w zw. z pkt 5 u.o.h.n.ś., objęte są osoby zatrudnione w placówce handlowej, osoby skierowane do wykonywania w placówce handlowej pracy tymczasowej na podstawie umowy o pracę oraz osoby zatrudnione na podstawie umów prawa cywilnego.

⁴²⁶ Art. 2 k.p. stanowi, iż: „Pracownikiem jest osoba zatrudniona na podstawie umowy o pracę, powołania, wyboru, mianowania lub spółdzielczej umowy o pracę”.

⁴²⁷ (Dz.U. 1997 Nr 88, poz. 553). Zwana dalej: *Kodeks karny* lub k.k.

⁴²⁸ „Publiczne wykonywanie aktu religijnego zachodzi wówczas, gdy uczestniczy w nim większa, bliżej nieokreślona liczba osób (np. zgromadzenie w kościele) lub gdy dotyczy miejsca, w którym potencjalnie może się znaleźć większa liczba osób, zarówno gdy jest to miejsce przeznaczone do wykonywania aktów religijnych, np. budynek kościoła lub cerkwi, bożnica, kaplica, cmentarz, ale także wtedy, gdy co do zasady nim nie jest, np. ulica, po której idzie procesja, plac, stadion, polana, na której ma się odbyć msza polowa. Aktem religijnym będzie natomiast każda czynność, która należy do obrzędowości, która należy do obrzędowości, ceremoniału (liturgii) danego kościoła lub związku wyznaniowego (np. nabożeństwo, sakrament, pielgrzymka). Obejmować zatem będzie nie tylko akt kultu, ale także wszelkie inne czynności o charakterze religijnym składające się na taki akt (pojedyncze modlitwy)”. Szerzej zob. A. Grześkowiak, K. Wiak, *Kodeks karny. Komentarz*, wydanie 16, wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2019, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 10 stycznia 2019 roku).

§ 1 k.k.). Ustawodawca świecki poddaje także ochronie prawnej cześć oddawaną zmarłym oraz uczucia osób uczestniczących w uroczystościach i obrzędach pogrzebowych, stanowiąc że: „tej samej karze podlega, kto złośliwie przeszkadza pogrzebowi, uroczystościom lub obrzędowi żałobnym⁴²⁹” (art. 195 § 2 k.k.).

Kolejnym dobrem podlegającym ochronie prawnej są uczucia religijne⁴³⁰. „Kto obraża uczucia religijne innych osób, znieważając publicznie przedmiot czci religijnej lub miejsce przeznaczone do publicznego wykonywania obrzędów religijnych, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2” (art. 196 k.k.)⁴³¹.

Prawodawca świecki wprowadził także przepisy karne, odnoszące się do zakazu handlu w niedziele i święta, które znalazły się w rozdziale czwartym ustawy *o ograniczeniu handlu w niedziele i święta oraz w niektóre inne dni*. Odpowiedzialności karnej podlegają czyny, takie jak: powierzanie wykonywania pracy lub wykonywanie czynności związanych z handlem w niedziele lub święta (por. art. 10 ust. 1 u.o.h.n.s.⁴³²), po godzinie 14:00 dnia 24 grudnia lub w sobotę bezpośrednio poprzedzającą pierwszy dzień Wielkiej Nocy (por. art. 10 ust. 2 u.o.h.n.s.⁴³³). Kary za naruszenie wyżej wymienionych zakazów są o wiele niższe niż te określone w ustawie *Kodeks karny*, ponieważ obwarowane są grzywną w wysokości od wysokości od 1.000 do 100.000 zł.

⁴²⁹ „Uroczystości te mogą być podejmowane zarówno przed pogrzebem (msza żałobna), jak i po jego zakończeniu (stypa) pod warunkiem, że mają charakter żałobny, tj. związane są bezpośrednio z faktem śmierci człowieka. Uroczystości lub obrzędy polegające na wspominaniu zmarłego, uczczeniu jego pamięci oddalone w czasie od momentu pogrzebu (np. uroczyste odsłonięcie pomnika lub tablicy upamiętniającej zmarłego w rok od jego śmierci) nie mieszczą się w znamionach komentowanego czynu”. A. Grześkowiak, K. Wiak, *Kodeks karny. Komentarz...*, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 10 stycznia 2019 roku).

⁴³⁰ Ustawodawca świecki nie definiuje zwrotu „obraza uczuć religijnych”, dlatego konieczne jest odniesienie się do definicji wypracowanej przez piśmiennictwo oraz judykaturę. Rafał Paprzycki wskazuje, że są to „takie zachowania, które odbierane są subiektywnie przez członków danej wspólnoty religijnej jako poniżające lub obelżywe dla przedmiotu tych uczuć, w szczególności przedmiotu czci religijnej lub miejsc sprawowania aktów religijnych. Obraza musi być jednak oceniana także obiektywnie, tzn. dotyczy takich zachowań, które powszechnie byłyby odbierane jako znieważające z uwzględnieniem przekonań panujących w kręgu kulturowym, z którego wywodzi się pokrzywdzony”. Szerzej zob. R. Paprzycki, *Prawnokarna analiza zjawiska satanizmu w Polsce*, wydawnictwo Wolters Kluwer Polska, Kraków 2002, s. 43. Sąd Najwyższy, w postanowieniu z dnia 5 marca 2015 roku (sygn. III KK 274/14, opubl. w Legalis: www.legalis.pl) podkreślił, że: „forma artystyczna lub cel naukowy działania mającego charakter znieważający nie powodują same przez się wyłączenia odpowiedzialności karnej za obrazę uczuć religijnych bądź znieważenie publiczne przedmiotu czci religijnej”.

⁴³¹ Więcej na temat obrazy uczuć religijnych, w tym art. 196 k.k. oraz jego zgodności z Konstytucją, zob. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 6 października 2015 roku, sygn. SK 54/13, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 10 stycznia 2019 roku).

⁴³² Art. 10 ust. 1 u.o.h.n.s. stanowi, iż: „Kto, wbrew zakazowi handlu oraz wykonywania czynności związanych z handlem w niedziele lub święta, powierza wykonywanie pracy w handlu lub wykonywanie czynności związanych z handlem pracownikowi lub zatrudnionemu, podlega karze grzywny w wysokości od 1000 do 100 000 zł”.

⁴³³ Art. 10 ust. 2 u.o.h.n.s. stanowi, iż: „Tej samej karze podlega, kto wbrew zakazowi handlu oraz wykonywania czynności związanych z handlem po godzinie 14:00 w dniu 24 grudnia lub w sobotę bezpośrednio poprzedzającą pierwszy dzień Wielkiej Nocy, powierza wykonywanie pracy w handlu lub wykonywanie czynności związanych z handlem pracownikowi lub zatrudnionemu”.

Niski wymiar kar za popełnienie powyższych czynów zabronionych powoduje, że zakazy ustawowe nie do końca są nieprzestrzegane z uwagi na małą liczbę kontroli placówek handlowych⁴³⁴ przez inspektorów Państwowej Inspekcji Pracy, czy otrzymywanie jedynie kary upomnienia⁴³⁵. Co więcej, większość pracodawców próbuje omijać przepisy ustawy o ograniczeniu handlu w niedziele i święta oraz w niektóre inne dni, wykorzystując przepisy prawne, które znoszą zakaz pracy w niedzielę i dni świąteczne (art. 6 u.o.h.n.ś.)⁴³⁶.

2.2. DZIAŁALNOŚĆ CHARYTATYWNA

Kolejną potrzebą Kościoła, wynikającą z kan. 222 § 1 KPK, jest działalność charytatywna, stanowiąca podstawowy element urzeczywistniania się Kościoła w świecie⁴³⁷. Podstawy wykonywania tej posługi stanowi realizacja jednej z trzech podstawowych funkcji Kościoła jaką jest funkcja pasterskiej miłości⁴³⁸, zwana także diakonią chrześcijańską (od Soboru Watykańskiego II)⁴³⁹. Przedmiotowa działalność Kościoła znajduje uzasadnienie w Piśmie Świętym, które wskazuje na przykazanie miłości jako na kierunek postępowania wskazany przez Chrystusa wierzącym⁴⁴⁰.

Niniejsza część przedstawia działalność charytatywno – opiekuńczą Kościoła poruszoną przez Ojców *Vaticanum II*, która następnie została implementowana do kościelnego prawodawstwa powszechnego (kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku) i partykularnego (uchwał polskich synodów diecezjalnych). W dalszej części zostaną omówione katolickie organizacje charytatywne krajowe (Caritas Polska), diecezjalne (Caritas diecezjalne) i inne kościelne ośrodki pomocy, w szczególności jakie podejmują akcje i programy.

⁴³⁴ Szerzej zobacz artykuł prasowy M. Rzemek, *Inspektorzy PIP nie będą już kontrolować sklepów w niedziele*, opubl. w: <https://www.rp.pl/Kadry/303239983-Inspektorzy-PIP-nie-beda-juz-kontrolowac-sklepow-w-niedziele.html> (dostęp: 20 sierpnia 2019 roku).

⁴³⁵ Szerzej zob. artykuł prasowy J. Sobolak, *Zakaz handlu w niedziele. Pierwsze kontrole sklepów bez kar, ale z upomnieniami inspektorów PIP*, opubl. w: <http://wyborcza.pl/7,155287,23124113,zakaz-handlu-w-niedziele-pierwsze-kontrole-sklepow-bez-kar.html?disableRedirects=true> (dostęp: 20 sierpnia 2019 roku).

⁴³⁶ Szerzej zob. artykuł prasowy M. Wujek, *Jak obejść zakaz handlu w niedzielę? Kreatywna interpretacja przepisów*, opubl. w: <https://marketingibiznes.pl/prawo-w-biznesie/jak-obejsc-zakaz-handlu-w-niedziele-kreatyw-na-interpretacja-przepisow/> (dostęp: 20 sierpnia 2019 roku).

⁴³⁷ M. Czuryk, *Podstawy współdziałania Kościoła i Państwa w zakresie działalności charytatywnej*, „Roczniki Nauk Prawnych” t. XIX, n. 1 (2009), s. 55.

⁴³⁸ W. Góralski, P. Waruszewski, *Posługa charytatywna w świetle uchwał synodów polskich po Soborze Watykańskim II*, „Prawo Kanoniczne” t. 41, n. 1 – 2 (1998), s. 43. Zob. także J. Krukowski, *Polskie prawo wyznaniowe...*, s. 182.

⁴³⁹ J. Wroczeński, *Posługa charytatywna Kościoła w uchwałach polskich synodów po Soborze Watykańskim II. Studium prawno – historyczne*, „Prawo Kanoniczne” t. 50, n. 3 – 4 (2007), s. 315.

⁴⁴⁰ W przypowieści o Nielitościwym dłużniku (Mt 18, 23 – 35), bogaczu i łazarzu (Łk 6, 19 – 31) i opisie sądu ostatecznego (Mt 25, 41 – 46).

2.2.1. Działalność charytatywna w nauczaniu Soboru Watykańskiego II i uchwałach synodów diecezjalnych

Kościół ze swej natury jest instytucją misyjną⁴⁴¹, dlatego też idea miłosierdzia i związana z nią posługa charytatywna, zajmuje centralne miejsce w życiu Kościoła⁴⁴². Powyższa idea znalazła swoje odzwierciedlenie w regulacjach prawa powszechnego i partykularnego⁴⁴³.

Działalność charytatywna od zawsze odgrywała kluczową rolę w życiu Kościoła⁴⁴⁴. Ideę miłosierdzia, zawartą w Piśmie Świętym, przypomnieli Ojcowie *Vaticanum II*, m.in. w dekrecie „*Apostolicam actuositatem*”, podkreślając że: „(...) Gdziekolwiek znajdują się ludzie, którym brak pokarmów i napojów, ubrania, mieszkania, lekarstw, pracy, oświaty, środków do prowadzenia życia godnego człowieka, ludzie nękani chorobami i przeciwnościami, cierpiący wygnanie i więzienie, tam miłość chrześcijańska winna ich szukać i znajdować, troskliwie pocieszać i wspierać” (n. 8 AA).

Idea miłosierdzia została poruszona także w dekrecie „*Ad gentes divinitus*”. Ojcowie Soborowi zwrócili w nim uwagę, że: „(...) miłość chrześcijańska obejmuje wszystkich, bez względu na rasę, pochodzenie społeczne czy religię; nie oczekuje też żadnej korzyści czy wdzięczności. Jak bowiem Bóg umiłował nas miłością bezinteresowną, tak i wierni powinni z miłością troszczyć się o człowieka, okazując mu taką samą miłość, z jaką Bóg szukał człowieka” (n. 12 AGD).

Nauczanie Soboru Watykańskiego II, na temat działalności charytatywnej, znalazło odzwierciedlenie w uchwałach polskich synodów diecezjalnych, które podjęły się kontynuacji powyższej tematyki⁴⁴⁵, dostosowując ją do realiów poszczególnych diecezji⁴⁴⁶.

Posługa charytatywna, zdaniem polskich synodów diecezjalnych, powinna odbywać się dwutorowo, jako pomoc indywidualna (każdy wierny powinien nieść pomoc osobom

⁴⁴¹ Kan. 781 KPK stanowi, iż: „Ponieważ cały Kościół jest ze swej natury misyjny, a dzieło ewangelizacji winno być uznane za fundamentalny obowiązek Ludu Bożego, stąd wszyscy wierni, świadomi swojej odpowiedzialności, winni wносить swój udział w dzieło misyjne”.

⁴⁴² J. Krukowski, *Polskie prawo wyznaniowe...*, s. 182. Zob. także W. Bar, *Charytatywna działalność Kościołów i innych związków wyznaniowych*, (w:) H. Misztal, P. Stanisław (red.), *Prawo wyznaniowe*, Wydawnictwo Diecezjalne Sandomierz, Lublin 2003, s. 342 – 343.

⁴⁴³ M. Czuryk, *Podstawy współdziałania Kościoła i Państwa...*, s. 56.

⁴⁴⁴ Szerzej zob. W. Bar, *Charytatywna działalność Kościołów...*, s. 345 – 346.

⁴⁴⁵ W. Góralski, P. Waruszewski, *Posługa charytatywna...*, s. 44. Zob. także J. Wal, *Problematyka charytatywna w polskim posoborowym ustawodawstwie synodalnym (do roku 1980)*, „*Annales Canonici*” (1983), s. 251 – 270. Zob. także S. Pawlik, *Posługa charytatywna Kościoła w uchwałach polskich synodów po Soborze Watykańskim II. Studium prawno – historyczne*, Wrocław 2006.

⁴⁴⁶ M. Czuryk, *Podstawy współdziałania Kościoła i Państwa...*, s. 56.

cierpiącym) oraz wspólnotowa (objęcie potrzebujących posługą charytatywną przez wspólnoty parafialne), zgodnie z nauczaniem Soboru Watykańskiego II⁴⁴⁷.

Synody diecezjalne, odnosząc się do posługi charytatywnej, dzielą jej formy na materialne i duchowe, wskazując przy tym że duchowa jest ważniejsza od materialnej⁴⁴⁸. Oprócz form indywidualnych i wspólnotowych, synody diecezjalne dzielą posługę charytatywną na stałą (dotyczy osób potrzebujących stałej pomocy) i okresową (z okazji zbliżających się dni świątecznych)⁴⁴⁹.

2.2.1.1. Indywidualna posługa charytatywna

Indywidualna posługa charytatywna może pochodzić od wszystkich wiernych, czyli duchownych, członków instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego oraz wiernych świeckich.

Podstawową formą materialnej pomocy przez świeckich jest pomoc sąsiedzka, która przejawia się w pomocy w znalezieniu pracy, osoby do opieki nad dziećmi, porady lekarskiej, czy prawnej. Szerszą od tej formy posługi, jest pomoc osobom potrzebującym w czasie dni świątecznych. Dobrze wykonana praca, jak podkreślają polskie synody plenarne, także jest formą pomocy bliźniemu, gdyż służymy przez sam fakt, że owoce naszej pracy są dla innych⁴⁵⁰.

Synody diecezjalne, wyliczając materialne formy indywidualnej posługi charytatywnej przez świeckich, mówią także o formach pomocy udzielanej przez duchownych. Proboszcz, jak i inni kapłani mieszkający na terenie parafii, gdzie znajdują się osoby samotne i potrzebujące, mają za zadanie odwiedzać, ogarniać je współczuciem, nieść im pociechę, dobrą radę, czy spieszyć z pomocą materialną (w miarę możliwości). W działalności na rzecz chorych, duszpasterze winni wykorzystywać środki społecznego przekazu (udostępniając nagrania z uroczystości parafialnych i kościelnych), prasę katolicką czy książki.

Szczególną formą pomocy niesionej osobom najuboższym jest udzielanie bezpłatnego pogrzebu członkom ich rodzin. Obecnie, część świeckich zmaga się z uzależnieniami, dlatego też duchowni, w ramach wykonywanej posługi, przy pomocy lekarza lub psychologa, powinni nakłaniać osoby zmagające się chorobą alkoholową czy innymi uzależnieniami do rozpoczęcia leczenia w poradni. Do zadań duchownych należy także otoczenie opieką rodziny osób uwięzionych, celem pomocy im w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu

⁴⁴⁷ W. Góralski, P. Waruszewski, *Posługa charytatywna...*, s. 44.

⁴⁴⁸ W. Góralski, P. Waruszewski, *Posługa charytatywna...*, s. 47 i s. 53.

⁴⁴⁹ W. Góralski, P. Waruszewski, *Posługa charytatywna...*, s. 44.

⁴⁵⁰ Szerzej zob. W. Góralski, P. Waruszewski, *Posługa charytatywna...*, s. 48 – 49.

karnego. Wśród materialnych form pomocy indywidualnej kierowanej ze strony duchownych jest także pomoc niesiona osobom z upośledzeniem umysłowym, niewidomym czy głuchoniemym⁴⁵¹.

Wraz z potrzebami materialnymi pojawiają się także potrzeby duchowe. Formą duchowej pomocy niesionej przez wiernych świeckich jest modlitwa, pomoc osobom potrzebującym, uzależnionym od alkoholu czy środków odurzających. Podobnie jak w przypadku pomocy materialnej, tak i w przypadku duchowej, na duchownych spoczywają określone zadania, w szczególności: obowiązek niesienia pomocy duchowo – materialnej osobom ubogim, sierotom, wdowom, szczególnie chorym, z upośledzeniem umysłowym upośledzonym czy niedołączonym; duchowa opieka nad chorymi polegająca na zaopatrywaniu ich w sakramenty święte, organizowanie dni chorych, odprawianie Mszy Świętych w domach obłożnie chorych, przeprowadzanie domowych rekolekcji. Duchowa posługa charytatywna powinna objąć osoby niewidome, upośledzone umysłowo, zmagające się z uzależnieniem (np. chorobą alkoholową), starsze czy biedne, jak i współbraci w kapłaństwie czy zakonie⁴⁵².

Wspomniane wyżej formy pomocy (materialnej i duchowej) duchownych mogą być udzielane przez członków instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego, poza wyjątkiem czynności zastrzeżonych dla osób mających święcenia kapłańskie.

2.2.1.2. Wspólnotowa posługa charytatywna

Posługa indywidualna może okazać się niewystarczająca do zaradzenia wszystkich potrzeb osób cierpiących, dlatego też synody diecezjalne wprowadziły wspólnotową posługę charytatywną. Podobnie jak w przypadku formy indywidualnej, tak w przypadku posługi wspólnotowej, można wyróżnić formę materialną i duchową.

Podstawową formą materialną pomocy są darowizny pieniężne przekazywane do skarbonki, na tacę oraz puszek znajdujących się w kościele⁴⁵³ i innych obiektach sakralnych (np. kościołach, kaplicach, sanktuariach czy cmentarzach). Synody diecezjalne zwracają uwagę, że rozdawanie darów, zwłaszcza środków pieniężnych, jest formą najłatwiejszą, natomiast w praktyce, bywa najmniej skuteczna, a niekiedy nawet i szkodliwa⁴⁵⁴.

⁴⁵¹ Szerzej zob. W. Góralski, P. Waruszewski, *Posługa charytatywna...*, s. 49 – 52.

⁴⁵² Szerzej zob. W. Góralski, P. Waruszewski, *Posługa charytatywna...*, s. 53 – 55.

⁴⁵³ Szerzej zob. T. Stanisławski, *Darowizny na cele kultu religijnego i kościelną działalność...*, s. 329 – 339. Zob. także B. Pieron, *Finansowanie celów kultu religijnego realizowanego przez Kościoły i inne związki wyznaniowe*, „Studia z prawa wyznaniowego” t. 14 (2011), s. 141 – 159.

⁴⁵⁴ W. Góralski, P. Waruszewski, *Posługa charytatywna...*, s. 57.

Ważnym sposobem materialnej pomocy jest poradnictwo duszpasterskie, socjalne, prawne, pedagogiczne i lekarskie. Tego rodzaju pomoc prowadzona jest podczas grupowych wyjazdów wiernych, m.in. podczas wycieczek objazdowych, wyjazdów integracyjnych, pielgrzymek, konferencji, kolonii i półkolonii dla dzieci z rodzin ubogich. W obiektach katechetyczno – duszpasterskich, znajdujących się przy obiektach sakralnych, może być świadczona działalność *pro publico bono* na rzecz innych wiernych, która może polegać na udzielaniu porad prawnych, ekonomicznych, konsultacji medycznych lub psychologicznych. Do materialnej pomocy należy zaliczyć także dostosowanie obiektów sakralnych oraz kościelnych do potrzeb osób starszych, chorych i niepełnosprawnych⁴⁵⁵.

Znaczącą formą pomocy o charakterze wspólnotowym jest także działalność parafialnego telefonu zaufania, pogotowia duchowego, organizowanie wspólnych spotkań dla rodzin osób uzależnionych, znajdujących się zakładach karnych i domach poprawczych⁴⁵⁶.

Charytatywną działalność wspólnotową na rzecz potrzebujących prowadzą także domy zakonne⁴⁵⁷, prowadząc ośrodki wychowawcze, wychowawczo – opiekuńcze, rehabilitacyjno – wychowawcze dla dzieci i młodzieży (w tym dla osób niepełnosprawnych); placówki opiekuńczo – wychowawcze, w szczególności domy dziecka, domy samotnych matek, placówki pomocy społecznej dla dzieci, osób starszych, chorych i niepełnosprawnych; placówki lecznicze, fundacje, stowarzyszenia, poradnie, szpitale, centra medyczne, okna życia, apteki, sklepy zielarsko – medyczne oraz organizując grupy duszpasterskie (dla dzieci i młodzieży oraz określonych grup zawodowych – np. prawników).

Oprócz wspólnotowych potrzeb materialnych, synody diecezjalne zwróciły również uwagę na potrzeby duchowe. Formami tej pomocy są: wspólna modlitwa wiernych podczas Mszy Świętej, organizowanie parafialnych grup modlitewnych (np. żywy różaniec, krąg biblijny), uczestniczenie w grupach oazowych czy liturgicznej służbie ołtarza, prowadzenie parafialnych zespołów charytatywnych (np. parafialny zespół Caritas), organizowanie akcji i dni okolicznościowych na rzecz potrzebujących (np. Tydzień Miłosierdzia), organizowanie konkretnych form pomocy skierowanych do osób starszych, niepełnosprawnych, niewidomych czy głuchoniemych, aby mogły uczestniczyć w Ofierze Eucharystycznej i nabożeństwach oraz obecność kapelanów⁴⁵⁸ w szpitalach, zakładach leczniczych, hospicjach, domach opieki społecznej, aresztach śledczych, zakładach karnych i poprawczych.

⁴⁵⁵ Szerzej zob. W. Góralski, P. Waruszewski, *Posługa charytatywna...*, s. 56 – 60.

⁴⁵⁶ Szerzej zob. W. Góralski, P. Waruszewski, *Posługa charytatywna...*, s. 62 – 63.

⁴⁵⁷ W. Góralski, P. Waruszewski, *Posługa charytatywna...*, s. 60 – 61.

⁴⁵⁸ Szerzej zob. W. Góralski, P. Waruszewski, *Posługa charytatywna...*, s. 63 – 70.

Szczególne znaczenie ma działalność charytatywna pochodząca od członków Ludu Bożego (duchownych, członków instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego oraz wiernych świeckich) w postaci indywidualnej, jak i wspólnotowej. Indywidualna posługa charytatywna nastawiona jest na bezpośredniość, z kolei wspólnotowa dysponuje o wiele większymi możliwościami. Dzięki równoczesnemu zastosowaniu obu rodzajów posług, można lepiej poznać sytuację wiernych, dokładniej ocenić ich potrzeby i lepiej służyć pomocą tam, gdzie jest ona najbardziej potrzebna⁴⁵⁹.

2.2.2. Działalność charytatywno – opiekuńcza Kościoła katolickiego w prawodawstwie świeckim

Dla efektywnej posługi charytatywno – opiekuńczej (indywidualnej i wspólnotowej) na rzecz wszystkich obywateli państwa świeckiego (wiernych, osób przynależących do innych kościołów i związków wyznaniowych oraz niewierzących) ustawodawstwo kościelne jest niewystarczające, dlatego też niezbędna jest pomoc prawodawcy państwowego⁴⁶⁰.

Możliwość pełnienia działalności charytatywno – opiekuńczej przez Kościół katolicki, inne kościoły i związki wyznaniowe zostało zapewnione w ustawie *o gwarancjach wolności sumienia i wyznania*, mianowicie w art. 19 ust. 1⁴⁶¹ i art. 19 ust. 2 pkt 15 u.g.w.s.w.⁴⁶². Ustawodawca świecki przewidział w nich, że kościoły i inne związki wyznaniowe korzystają, na zasadach równouprawnienia, ze swobody pełnienia funkcji religijnych, w szczególności mogą prowadzić działalność charytatywno – opiekuńczą.

Powyższe gwarancje prawne znalazły się również w wypracowanych porozumieniach między stroną państwową, a poszczególnymi kościołami i związkami wyznaniowymi (w przypadku Kościoła katolickiego będzie to aktualnie obowiązujący Konkordat) oraz aktach normatywnych określających status prawny poszczególnych kościołów i związków wyznaniowych (w przypadku Kościoła katolickiego będzie to ustawa *o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej*).

Strona świecka uznaje prawo kościelnych osób prawnych do prowadzenia działalności o charakterze misyjnym, charytatywnym i opiekuńczym oraz tworzenia specjalnych struktur

⁴⁵⁹ W. Góralski, P. Waruszewski, *Posługa charytatywna...*, s. 55 – 56 oraz s. 70.

⁴⁶⁰ M. Czuryk, *Podstawy współdziałania Kościoła i Państwa...*, s. 56.

⁴⁶¹ Art. 19 ust. 1 u.g.w.s.w. stanowi, iż: „Kościoły i inne związki wyznaniowe korzystają na zasadach równouprawnienia ze swobody pełnienia funkcji religijnych”.

⁴⁶² Art. 19 ust. 2 pkt 15 u.g.w.s.w. stanowi, iż: „Wypełniając funkcje religijne kościoły i inne związki wyznaniowe mogą w szczególności prowadzić działalność charytatywno – opiekuńczą”.

organizacyjnych⁴⁶³. Mając powyższe na uwadze, aktualnie obowiązujący Konkordat stanowi, iż: „odpowiednie instytucje kościelne mają prawo prowadzenia, każda zgodnie ze swą naturą, działalności o charakterze misyjnym, charytatywnym i opiekuńczym. W tym celu mogą one tworzyć struktury organizacyjne i urządzić publiczne zbiórki” (art. 21 ust. 1 Konkordatu)⁴⁶⁴.

Działalność charytatywno – opiekuńcza Kościoła katolickiego, zgodnie z art. 22 ust. 1 Konkordatu⁴⁶⁵, jest zrównana, pod względem prawnym, z posługą charytatywno – opiekuńczą prowadzoną przez instytucje państwowe. Przepis o identycznej treści można znaleźć w ustawie o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (por. art. 21a u.g.w.s.w.⁴⁶⁶). Oznacza to że Kościół katolicki nie jest „podmiotem uprzywilejowanym”, gdyż powyższa zasada odnosi się także do innych kościołów i związków wyznaniowych funkcjonujących w Polsce, które prowadzą działalność charytatywno – opiekuńczą.

Prawo Kościoła katolickiego do prowadzenia działalności charytatywno – opiekuńczej znalazło się także w ustawie o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, której ustawodawca świecki poświęca rozdział szósty ustawy („Działalność charytatywna i opiekuńcza Kościoła”). Prawodawca państwowy odnosi się do aktualnie obowiązującego Konkordatu, przypominając że: „osoby prawne Kościoła mają prawo prowadzenia właściwej dla każdej z nich działalności charytatywno – opiekuńczej” (art. 38 ust. 1 u.s.p.d.k.).

Kościelne osoby prawne wykonują działalność charytatywno – opiekuńczą przy pomocy katolickich organizacji charytatywnych na szczeblu krajowym (np. Caritas Polska)⁴⁶⁷ i diecezjalnym (np. Caritas diecezjalne)⁴⁶⁸. Konferencja Episkopatu Polski, zgodnie z art. 38 ust. 3 u.s.p.d.k.⁴⁶⁹, powołuje, nadaje statut i nadzoruje Caritas Polska. W przypadku Caritas na

⁴⁶³ J. Krukowski, *Polskie prawo wyznaniowe...*, s. 182. Zob. także B. Rakoczy, *Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła...*, s. 245.

⁴⁶⁴ Zob. także W. Wójcik, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 58.

⁴⁶⁵ Art. 22 st. 1 Konkordatu stanowi, iż: „Działalność służąca celom humanitarnym, charytatywno – opiekuńczym, naukowym i oświatowo – wychowawczym, podejmowana przez kościelne osoby prawne, jest zrównana pod względem prawnym z działalnością służącą analogicznym celom i prowadzoną przez instytucje państwowe”.

⁴⁶⁶ Art. 21a u.g.w.s.w. stanowi, iż: „Działalność służąca celom humanitarnym, charytatywno – opiekuńczym, naukowym i oświatowo – wychowawczym, podejmowana przez osoby prawne kościołów i innych związków wyznaniowych, jest zrównana pod względem prawnym z działalnością służącą analogicznym celom i prowadzoną przez instytucje państwowe”.

⁴⁶⁷ Art. 38 ust. 2 pkt 1 u.s.p.d.k. stanowi, iż: „Dla prowadzenia działalności, o której mowa w ust. 1, władze kościelne są uprawnione również do powołania Caritas Polskiej – jako instytucji o zasięgu krajowym”.

⁴⁶⁸ Art. 38 ust. 2 pkt 2 u.s.p.d.k. stanowi, iż: „Dla prowadzenia działalności, o której mowa w ust. 1, władze kościelne są uprawnione również do powołania Caritas diecezji – dla poszczególnych diecezji”.

⁴⁶⁹ W tym miejscu należy zwrócić uwagę, że przepis ten stracił na aktualności, jeśli chodzi o Caritas Polska, który już istnieje i działa. B. Rakoczy, *Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła...*, s. 248.

szczeblu diecezjalnym – kompetentny jest biskup diecezjalny (por. art. 38 ust. 4 u.s.p.d.k.⁴⁷⁰). Działalność charytatywno – opiekuńczą mogą prowadzić instytuty życia konsekrowanego, w szczególności instytuty zakonne (por. art. 38 ust. 5 u.s.p.d.k.⁴⁷¹), jak i organizacje katolickie, w zakresie określonym w ich statutach (por. art. 38 ust. 6 u.s.p.d.k.⁴⁷²).

Posługa charytatywno – opiekuńcza, zgodnie z art. 39 u.s.p.d.k., obejmuje: prowadzenie zakładów dla sierot, starców, osób upośledzonych (fizycznie lub umysłowo) oraz innych kategorii osób potrzebujących opieki (pkt 1); prowadzenie szpitali, innych zakładów leczniczych oraz aptek (pkt 2); organizowanie pomocy w zakresie ochrony macierzyństwa (pkt 3); organizowanie pomocy sierotom, osobom dotkniętym klęskami żywiołowymi i epidemiami, ofiarom wojennym, znajdującym się w trudnym położeniu materialnym lub zdrowotnym rodzinom i osobom, w tym pozbawionym wolności (pkt 4); prowadzenie żłobków, ochronek, burs i schronisk (pkt 5); udzielanie pomocy w zapewnianiu wypoczynku dzieciom i młodzieży znajdującym się w potrzebie (pkt 6); krzewienie idei pomocy bliźnim i postaw społecznych temu sprzyjających (pkt 7) oraz przekazywanie za granicę pomocy ofiarom klęsk żywiołowych i osobom znajdującym się w szczególnej potrzebie (pkt 8). Kierunki działań podejmowane przez kościelne osoby prawne w ramach działalności charytatywno – opiekuńczej, wynikające z art. 39 u.s.p.d.k., mają charakter przykładowy⁴⁷³, ponieważ w powyższym przepisie użyto słowa „w szczególności”.

Przy wykonywaniu posługi charytatywno – opiekuńczej, kościelne osoby prawne obowiązane są także respektować, w tym zakresie, przepisy państwowe regulujące sposób wykonywania zadań z zakresu administracji publicznej, o ile takie przepisy obowiązują⁴⁷⁴.

2.2.3. Caritas i inne kościelne ośrodki pomocy funkcjonujące w Polsce

Jednym ze sposobów prowadzenia przez Kościół katolicki posługi charytatywnej o charakterze wspólnotowym, jest funkcjonowanie kościelnych ośrodków pomocy i katolickich organizacji charytatywnych. Poniżej zostaną scharakteryzowane, w sposób syntetyczny, zasady funkcjonowania Caritas na szczeblu krajowym i diecezjalnym oraz innych kościelnych ośrodków pomocy.

⁴⁷⁰ Przepis dotyczy nowo tworzonej Caritas diecezji lub takich, w których Caritas jeszcze nie działa. B. Rakoczy, *Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła...*, s. 248.

⁴⁷¹ Art. 38 ust. 5 u.s.p.d.k. stanowi, iż: „Zakony prowadzą działalność charytatywno – opiekuńczą w zakresie określonym w ich statutach lub odpowiednich aktach wewnętrznych”.

⁴⁷² Art. 38 ust. 6 u.s.p.d.k. stanowi, iż: „Działalność charytatywno – opiekuńczą mogą prowadzić organizacje katolickie w zakresie określonym w ich statutach”.

⁴⁷³ B. Rakoczy, *Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła...*, s. 249.

⁴⁷⁴ Szerzej zob. B. Rakoczy, *Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła...*, s. 249 – 251.

2.2.3.1. Caritas Polska

Caritas Polska⁴⁷⁵ jest największą organizacją pożytku publicznego w Polsce erygowaną przez Konferencję Episkopatu Polski dnia 10 października 1990 roku⁴⁷⁶. Sposób funkcjonowania Caritas na szczeblu krajowym reguluje, zgodnie z art. 38 ust. 3 u.s.p.d.k., statut zatwierdzony przez konferencję biskupów⁴⁷⁷.

Udziela pomocy (doraźnej, długofalowej, materialnej i finansowej) osobom bezrobotnym, bezdomnym, chorym, niepełnosprawnym, starszym, sierotom, dzieciom z ubogich rodzin, rodzinom wielodzietnym, a także migrantom i uchodźcom. Organizuje akcje i kampanie na szczeblu krajowym⁴⁷⁸, w ramach pracy wolontaryjnej, mające na celu:

- 1) walkę z ubóstwem – prowadzenie programów, akcji i organizowanie zbiórek żywności (np. „Pomoc Żywnościowa 2014 – 2020”, „Spizarnia Caritas”, „Na codzienne zakupy”, „Kromka Chleba dla sąsiada”, „Tak Pomagam!”);
- 2) pomoc dzieciom, rodzinom i samotnym matkom – organizowanie Wigilijnego Dzieła Pomocy Dzieciom, prowadzenie programów stypendialnych dla dzieci uzdolnionych w jakiejś dziedzinie bądź bardzo dobrze się uczą (np. „Dwa Talenty”), umożliwiających edukację na odpowiednim poziomie (np. „Skrzydła”); organizowanie wyjazdów wypoczynkowych dla dzieci z rodzin znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej (np. „Wakacyjna Akcja Caritas”) i przygotowywanie wyprawek szkolnych (np. „Tornister pełen uśmiechów”);
- 3) wsparcie osób chorych i starszych – organizowanie zbiórek pieniężnych (np. pomoc dla bohaterów programu telewizyjnego „Sprawa dla reportera”), udzielenie wsparcia osobom potrzebującym w kwestii leczenia, rehabilitacji i poprawy warunków socjalnych; prowadzenie akcji charytatywnych (np. „Jałmużna Wielkopostna”, ekumenicznego

⁴⁷⁵ Więcej na temat Caritas Polska zob. W. Bar, *Charytatywna działalność Kościołów...*, s. 353.

⁴⁷⁶ Caritas ukształtowała się w Polsce już w okresie międzywojennym. Organ centralny pod nazwą „Instytut Caritas” powstał w 1929 roku. Do jego zadań należało koordynacja pracy Caritas w diecezjach. W skład Caritas wchodziły wszystkie podmioty zajmujące się dobroczynnością, w tym instytucje zakonne, stowarzyszenia, sodaliczki, bractwa. W 1950 roku polskie władze zlikwidowały Caritas i przekazały jej majątek Zrzeszeniu Katolików Świeckich Caritas, podporządkowanemu nie Kościołowi, lecz państwu. Ustawa *o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej*, w art. 38 ust. 2 pkt 1 i 2 u.s.p.d.k., przewidziała możliwość funkcjonowania Caritas na szczeblu krajowym i diecezjalnym, dzięki czemu powstała prawna możliwość do reaktywowania, istniejących przed 1950 roku, Caritas Polska i Caritas diecezjalnych. Szerzej zob. W. Łazewski, *Historia Caritas w Polsce*, „W Służbie Miłosierdzia” n. 8 (2010), opubl. w: https://opoka.org.pl/biblioteka/T/TH/w_sluzbie_08_2010_caritas.html (dostęp: 15 stycznia 2019 roku).

⁴⁷⁷ Konferencja Episkopatu Polski, *Statut Caritas Polska*, 25.09.2018, <https://caritas.pl/wp-content/uploads/2018/10/statut-cp-nowelizacja-25-26-09-2018.pdf> (dostęp: 15 stycznia 2019 roku).

⁴⁷⁸ Więcej na temat akcji i programów Caritas Polska zob. Caritas Polska, *Raport roczny 2016 Caritas Polska*, opubl. w: <https://caritas.pl/wp-content/files/sprawozdania-finansowe/2016-Caritas-Polska-Raport-roczny.pdf> (dostęp: 15 stycznia 2019 roku). Zob. także Caritas Polska, *Raport roczny 2018 Caritas Polska*, opubl. w: <https://caritas.pl/wp-content/uploads/2019/02/caritas-kepinformator-205x285-projekty-pl.pdf> (dostęp: 21 sierpnia 2019 roku).

serwisu charytatywnego pomagam.caritas.pl) i organizowanie obchodów Światowego Dnia Chorego w Caritas Polska (25 luty każdego roku);

- 4) pomoc migrantom i uchodźcom – udzielenie pomocy dla migrantów i uchodźców przybywających i mieszkających w Polsce (np. „Pomoc migrantom i uchodźcom. Nowy Dom Polska”, uruchomienie aplikacji mobilnej „Pierwsze Kroki w Polsce”), zapewnienie doradztwa prawnego, zawodowego, psychologicznego oraz socjalno – bytowego (np. „Wielkopolska Wspólna Sprawa”, organizowanie cyklu spotkań z organizacjami pozarządowymi założonymi przez cudzoziemców mieszkających w Polsce);
- 5) pomoc osobom bezdomnym – prowadzenie programów wychodzenia z bezdomności i uzależnień (np. „Damy radę!”, streetworking rowerowy „Damy radę!”, „Dzień dobry, czy wszyscy żyją?”, „Uliczny Patrol Medyczny”, „Trochę ciepła dla bezdomnego”, „2 kroki”, „Kto rano wstaje”) oraz organizowanie Ogólnopolskiej Pielgrzymki Bezdomnych na Jasną Górę.

Caritas Polska współpracuje także z Caritas na poziomie europejskim (Caritas Europa) oraz światowym (Caritas Internationalis) w niesieniu pomocy humanitarnej ofiarom klęsk żywiołowych i wojen w Europie⁴⁷⁹, Afryce, Azji, Ameryce Łacińskiej⁴⁸⁰. Realizuje projekty zagraniczne mające na celu udzielenie pomocy humanitarnej osobom mieszkającym na terenach objętymi konfliktami zbrojnymi czy dotkniętymi klęskami żywiołowymi. Udziela wsparcia o charakterze społeczno – gospodarczym, inwestując w edukację, narzędzia pracy i rozbudowę infrastruktury⁴⁸¹.

⁴⁷⁹ Caritas Polska brała i nadal bierze udział w następujących projektach: działalność gabinetów medyczno-socjalnych w Bierdiańsku i Zaporozu oraz w Charkowie, zakup żywności dla podopiecznych Łahiszyńskiego Domu Miłosierdzia; pomoc doraźna dla gospodarstw domowych, które ucierpiały w wyniku powodzi w miejscowościach Lucani i Kraljevo; pomoc dla ofiar trzęsienia ziemi we Włoszech. Szerzej zob. Caritas Polska, *Raport roczny 2016 Caritas Polska*, s. 24 – 26, <https://caritas.pl/wp-content/files/sprawozdania-finansowe/2016-Caritas-Polska-Raport-roczny.pdf> (dostęp: 15 stycznia 2019 roku).

⁴⁸⁰ Szerzej zob. Caritas Polska, *Raport roczny 2018 Caritas Polska*, s. 13 – 23, <https://caritas.pl/wp-content/uploads/2019/02/caritas-kepinformator-205x285-projekty-pl.pdf> (dostęp: 21 sierpnia 2019 roku).

⁴⁸¹ Caritas Polska brała i nadal bierze udział w następujących projektach: Rodzina rodzinie – rodziny polskie rodzinom syryjskim, zapewnienie pomocy medycznej dla najbardziej potrzebujących Syryjczyków mieszkających w Damaszku i na przedmieściach, wsparcie ofiar zamachu w Al – Qaa, wyposażenie centrum dla dzieci niepełnosprawnych w rejonie Lebaa, bezpieczeństwo żywnościowe i pomoc humanitarna dla uchodźców syryjskich w Libanie, doraźna pomoc dla uchodźców syryjskich oraz ubogich Jordańczyków, zaspokojenie pilnych potrzeb uchodźców syryjskich i ubogich Jordańczyków w zakresie schronienia, transport pomocy humanitarnej do Jordanii, wsparcie funkcjonowania klinik medycznych w prowincjach Erbil i Dohuk, pomoc doraźna dla osób, które ucierpiały w wyniku trzęsienia ziemi w Ekwadorze; pomoc doraźna dla ofiar huraganu w Haiti, pomoc doraźna dla ofiar trzęsienia ziemi w Japonii. Szerzej zob. Caritas Polska, *Raport roczny 2016 Caritas Polska*, s. 18 – 24 i s. 26 – 29, <https://caritas.pl/wp-content/files/sprawozdania-finansowe/2016-Caritas-Polska-Raport-roczny.pdf> (dostęp: 15 stycznia 2019 roku).

Tabela 4: Przychody i koszty Caritas Polska w latach 2015 – 2018⁴⁸²

Przychody (w zł)	2015	2016	2017	2018
Działalność statutowa	20 927.948,13	38 913.488,05	38 410.861,43	103 327.691,33
Działalność gospodarcza	brak	brak	brak	brak
Pozostałe przychody	90.955,05	161.833,95	32.737,81	76.535,91
Przychody finansowe	763.512,55	446.052,85	546.456,27	212.721,88
Łączny przychód	21 782.415,73	39 521.374,85	38 990.049,51	103 616.949,12
Koszty (w zł)	2015	2016	2017	2018
Działalność statutowa	17 845.462,36	35 265.296,02	32 647.984,69	96 250.066,42
Działalność gospodarcza	brak	brak	brak	brak
Koszty administracyjne	3 458.046,12	3 916.919,57	5 231.026,68	6 395.203,53
Pozostałe koszty	64.500,54	3.764,93	2.003,53	9.164,51
Koszty finansowe	85.712,09	80.632,08	425.233,16	228.683,92
Łączny koszt (w zł)	21 453.721,11	39 266.612,60	38 306.248,06	102 883.118,38

Środki finansowe, uzyskane przez Caritas Polska, są w całości wydatkowane. Znaczna część przychodów zostaje przekazywana na realizację działań statutowych, w szczególności na realizację projektów i programów, o których była mowa powyżej. Pozostałe koszty związane są z jej bieżącym funkcjonowaniem.

2.2.3.2. Caritas diecezjalne

Oprócz Caritas Polska, na terenie Polski funkcjonują czterdzieści siedem Caritas na szczeblu diecezjalnym działające w czternastu archidiecezjach⁴⁸³, dwudziestu ośmiu diecezjach⁴⁸⁴, Pallotyńskiej Prowincji Chrystusa Króla, zakonie Bonifratrów, diecezji

⁴⁸² Tabela została opracowana na podstawie: Caritas Polska, *Sprawozdanie finansowe Caritas Polska za rok obrotowy 01.01.2016 – 31.12.2016*, opubl. w: <https://caritas.pl/wp-content/files/sprawozdania-finansowe/2016-Sprawozdanie-Finansowe-Caritas-Polska.pdf> (dostęp: 15 stycznia 2019 roku); Caritas Polska, *Sprawozdanie finansowe Caritas Polska za rok obrotowy 01.01.2017 – 31.12.2017*, opubl. w: <https://caritas.pl/wp-content/uploads/2018/11/sprawozdanie-finansowe-2017.pdf> (dostęp: 21 sierpnia 2019 roku) oraz Caritas Polska, *Sprawozdanie finansowe Caritas Polska za rok obrotowy 01.01.2018 – 31.12.2018*, opubl. w: <https://caritas.pl/wp-content/uploads/2019/07/rozliczenie-finansowe-2018.pdf> (dostęp: 21 sierpnia 2019 roku).

⁴⁸³ Caritas diecezjalne znajduje się w archidiecezji Białostockiej, Częstochowskiej, Gdańskiej, Gnieźnieńskiej, Katowickiej, Krakowskiej, Lubelskiej, Łódzkiej, Poznańskiej, Przemyskiej, Szczecińsko – Kamieńskiej, Warmińskiej, Warszawskiej, Wrocławskiej.

⁴⁸⁴ Caritas diecezjalne znajduje się w diecezji Bielsko – Żywieckiej, Bydgoskiej, Drohiczyńskiej, Elbląskiej, Elckiej, Gliwickiej, Legnickiej, Łomżyńskiej, Łowickiej, Kaliskiej, Kieleckiej, Koszalińsko – Kołobrzeskiej, Opolskiej, Pelplińskiej, Płockiej, Radomskiej, Rzeszowskiej, Sandomierskiej, Siedleckiej, Sosnowieckiej,

Wrocławsko – Gdańskiej Kościoła Greckokatolickiego, diecezji Przemysko – Warszawskiej Kościoła Greckokatolickiego oraz Ordynariatu Polowego Wojska Polskiego⁴⁸⁵.

Sposób funkcjonowania Caritas diecezjalnych, zgodnie z art. 38 ust. 4 u.s.p.d.k., reguluje statut zatwierdzony przez biskupa diecezjalnego, na terenie którego diecezji zakładana jest ta instytucja charytatywna.

Prowadzą działalności charytatywno – opiekuńczą polegającą na systematyzowaniu form i podejmowaniu działań na rzecz potrzebujących, w szczególności: dzieci, młodzieży, samotnych matek, niepełnosprawnych, chorych, starszych, osób uzależnionych (od alkoholu, środków odurzających), bezdomnych, bezrobotnych, ofiar przemocy (fizycznej, psychicznej, seksualnej, ekonomicznej), więźniów, migrantów i uchodźców, ofiar klęsk żywiołowych, epidemii i zbrojnych konfliktów.

Udzielają pomocy (doraźnej i rozwojowej) na terenie gdzie mają swoją siedzibę jak i poza jej granicami, szerzą chrześcijańską naukę o miłosierdziu, prowadzą działalność oświatową, organizują akcje i programy mające na celu przeciwdziałaniu patologiom społecznym i zagrożeniom bezpieczeństwa publicznego⁴⁸⁶.

Wykonując posługę charytatywną, Caritas diecezjalne wspierają nie tylko Caritas Polska⁴⁸⁷ (przy realizacji przez nich określonych projektów, akcji lub programów), ale również parafie i kościelne instytucje charytatywne działające na ich terenie (np. Parafialne Zespoły Caritas⁴⁸⁸, Szkolne koła Caritas) oraz organy administracji publicznej.

Szczecińsko – Kamieńskiej, Świdnickiej, Tarnowskiej, Toruńskiej, Warszawsko – Praskiej, Włocławskiej, Zamojsko – Lubaczowskiej, Zielonogórsko – Gorzowskiej.

⁴⁸⁵ Więcej na temat Caritas diecezjalnego zob. W. Bar, *Charytatywna działalność Kościołów...*, s. 353.

⁴⁸⁶ Caritas Archidiecezji Krakowskiej, *Statut Caritas Archidiecezji Krakowskiej*, 05.11.2009, opubl. w: https://www.krakowcaritas.pl/strona.php/11_statut.html (dostęp: 15 stycznia 2019 roku).

⁴⁸⁷ W obszarze tematycznym ubóstwo, Caritas Archidiecezji Gdańskiej realizuje projekt „Spizarnia Caritas”. W obszarze tematycznym samotne matki, Caritas Diecezji Koszalińsko – Kołobrzesckiej realizuje projekt „Aktywnie żyje się lepiej”, natomiast Caritas Archidiecezji Białostockiej – „Przyjazny Dom Matki i Dziecka drogą do wyjścia z wykluczenia”. W obszarze tematycznym osoby starsze, Caritas Diecezji Siedleckiej realizuje projekt „Sen(iOr) Przyszłości – Wspieranie inicjatyw służących aktywizacji i integracji społecznej osób starszych”. W obszarze tematycznym rodzina, Caritas Diecezji Kaliskiej realizuje projekt „Fundamenty dobrej rodziny”, Caritas Diecezji Sosnowieckiej – „Rodzina – bądźmy razem”, a Caritas Diecezji Sandomierskiej – „Ochrona rodziny”. W obszarze tematycznym wykluczenie społeczne, Caritas Archidiecezji Gnieźnieńskiej realizuje projekt „Nie dzieląc... a łącząc – integracja społeczna osób wykluczonych”, natomiast Caritas Archidiecezji Poznańskiej – „Zgruntuj temat, nie bądź powierzchowny – aktywizacja osób bezdomnych”. Szerzej zob. Caritas Polska, *Raport roczny 2016...*, s. 15, <https://caritas.pl/wp-content/files/sprawozdania-finansowe/2016-Caritas-Polska-Raport-roczny.pdf> (dostęp: 15 stycznia 2019 roku).

⁴⁸⁸ Na temat Parafialnych Zespołów Caritas szerzej zob. B. Glinkowski, *Odpowiedzialność moralna wspólnoty parafialnej za potrzebujących – rola Parafialnych Zespołów Caritas*, „Annales Canonici” n. 3 (2007), s. 151 – 167. Zob. także H. Szeloch, *Parafialne Zespoły Caritas – idea tworzenia i formy działania*, „Warszawskie Studia Pastoralne” 16 (2012), s. 233 – 249.

2.2.3.3. Inne kościelne ośrodki pomocy

Obok Caritas krajowych i diecezjalnych, działa kilka tysięcy innych kościelnych ośrodków pomocy, mniej lub bardziej zinstytucjonalizowanych⁴⁸⁹. Instytuty życia konsekrowanego w Polsce, w szczególności zgromadzenia zakonne męskie (np. Salezianie, Franciszkanie) i żeńskie (np. Zgromadzenie Sióstr Antonianek od Chrystusa Króla Trzeciego Zakonu Regularnego św. Franciszka z Asyżu – antonianki, Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia św. Karola Boromeusza – boromeuszki trzebnickie), prowadzą organizacje, ośrodki, poradnie, stowarzyszenia, fundacje, hospicja, przychodnie, szpitale, placówki dla dzieci oraz osób dorosłych (starszych, chorych psychicznie lub upośledzonych umysłowo, nadużywających alkoholu lub środki psychoaktywne, chorych na AIDS)⁴⁹⁰.

Na terenach 95 % polskich parafii działa szereg organizacji kościelnych podejmujących działalność na rzecz chorych. W co czwartej parafii organizowane są różne formy spędzania wolnego czasu dla osób chorych, a w 10 % prowadzi się działalność opiekuńczą (pielęgnacyjną). Aż w 67 % parafii aktywni są świeccy wolontariusze, w sumie około 33 tysięcy osób⁴⁹¹.

Kościelne ośrodki pomocy prowadzą działalność charytatywno – opiekuńczą na rzecz osób potrzebujących, organizując pielgrzymki, spotkania, rekolekcje, pomocy żywnościową (np. wydawanie ciepłych posiłków i paczek z żywnością); świadcząc pomoc medyczną, opiekuńczą i pielęgnacyjną za pośrednictwem wolontariuszy lub parafialnych organizacji charytatywnych oraz udzielając pomoc finansową i duchową (np. modlitwę, udzielenie sakramentów, odprawienie nabożeństwa w określonej intencji, odwiedziny)⁴⁹².

PODSUMOWANIE

Członkowie Ludu Bożego realizują obowiązek zaradzania potrzebom Kościoła (kan. 222 § 1 KPK), aktywnie uczestnicząc w sprawowaniu kultu Bożego. Wszystkim wiernym przysługuje uprawnienie do otrzymania sakramentów świętych oraz Słowa Bożego (kan. 213

⁴⁸⁹ Więcej na ten temat zobacz W. Przygoda, *Funkcja charytatywna Kościoła po Soborze Watykańskim II*, Instytut Teologii Pastoralnej, Lublin 1998. Zob. także R. Łukaszyk, F. Woronowski, *Duszpasterstwo dobroczynne*, (w:) F. Grygielewicz (red.), R. Łukaszyk, Z. Sułowski, *Encyklopedia Katolicka*, t. 2, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Lublin 1985, k. 1385 – 1389. Zob. także J. M. Nogowski, *Działalność charytatywna wyzwaniem dla parafii*, „Civitas et Lex” t. 6, n. 2 (2015), s. 83 – 93.

⁴⁹⁰ Katolicka Agencja Informacyjna, *Finanse Kościoła Katolickiego w Polsce (analiza) – raport z dnia 26 lutego 2012 roku*, s. 46 – 47, opubl. w: <https://ekai.pl/media/szuflada/RAPORT-plyta.pdf> (dostęp: 15 stycznia 2019 roku). Zob. także W. Bar, *Charytatywna działalność Kościołów...*, s. 354 – 355.

⁴⁹¹ Szerzej zob. K. Mazur, K. Mazur, *Obowiązek zaradzania potrzebom Kościoła...*, s. 329.

⁴⁹² Katolicka Agencja Informacyjna, *Finanse Kościoła...*, s. 47, <https://ekai.pl/media/szuflada/RAPORT-plyta.pdf> (dostęp: 15 stycznia 2019 roku).

KPK). Mogą także uczestniczyć w czynnościach liturgicznych, pełniąc posługę szafarza sakramentów, lektora czy akolity (w przypadku świeckich) oraz inne funkcje liturgiczne (w przypadku wszystkich wiernych).

Obowiązek zaradzania potrzebom Kościoła, o którym mowa w kan. 222 § 1 KPK, przejawia się w uczestnictwie wszystkich wiernych w pozostałych aktach kultu Bożego, do których należy zaliczyć sprawowanie sakramentaliów, liturgii godzin oraz uczestnictwo w nabożeństwie pogrzebowym. Ustawodawstwo kościelne (powszechne i partykularne) przyznaje wiele możliwości uczestnictwa wiernych w tego typu aktach religijnych.

Każdy człowiek mieszkający na terenie Rzeczypospolitej polskiej może przynależeć do dwóch wspólnot (państwowej i kościelnej), ponieważ jest nie tylko obywatelem państwa świeckiego, ale również może przynależeć do określonego związku wyznaniowego. Członek Ludu Bożego, mając na uwadze kan. 222 § 1 KPK, obowiązany jest uczestniczyć (fizycznie i duchowo) w Ofierze Eucharystycznej w niedzielę i dni świąteczne, według obrządku katolickiego. Wspominany wyżej obowiązek, wierni (duchowni, członkowie instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego oraz świeccy) wykonują w różny sposób.

Dla wiernych Kościoła katolickiego, niedziele i dni świąteczne są dniami odpoczynku i powstrzymywania się od pracy, dlatego też strona świecka zobowiązana jest zapewnić każdemu obywatelowi – katolikowi prawo do odpoczynku. Pomimo wypracowania porozumienia w tym zakresie, postanowienia zawarte w Konkordacie nie do końca są respektowane przez stronę państwową. Aktualnie obowiązujące prawodawstwo świeckie zawiera szereg luk prawnych, dzięki którym pracodawcy starają się omijać przepisy ustawy *Kodeks pracy* czy ustawy *o ograniczeniu handlu w niedziele i święta oraz w niektóre inne dni*.

Mając powyższe na uwadze, członkowie Ludu Bożego obowiązani są domagać się od strony państwowej realizacji praw wiernych, którzy nie mogą uczestniczyć w sprawowaniu kultu Bożego, zwłaszcza tych, którzy zobowiązani są wykonywać pracę w niedzielę i dni świąteczne. Winni podjąć działania o charakterze prawnym mające na celu przekonanie przedstawicieli władzy świeckiej do stworzenia regulacji prawnych gwarantujących wiernym (zatrudnionym w oparciu o umowy cywilnoprawne czy umowy o pracę) prawo do uczestnictwa w Ofierze Eucharystycznej w niedzielę i dni nakazane.

Kościół ze swej natury jest instytucją misyjną, dlatego też posługa charytatywno – opiekuńcza zajmuje centralne miejsce w życiu Kościoła. Ideę miłosierdzia przypomnieli Ojcowie *Vaticanum II*, poruszając powyższą kwestię w dokumentach posoborowych (w dekretach „*Apostolicam actuositatem*” oraz „*Ad gentes divinitus*”). Nauczanie Soboru Watykańskiego II, na temat posługi charytatywnej, znalazło odzwierciedlenie

ustawodawstwie kościelnym powszechnym (w kodeksie prawa kanonicznego) oraz partykularnym (uchwałach polskich synodów diecezjalnych), które podjęło się kontynuacji powyższej tematyki.

Członkowie Ludu Bożego obowiązani są wspierać Kościół w zaradzaniu jego potrzeb poprzez prowadzenie działalności charytatywnej. Posługa charytatywna, zdaniem polskich synodów diecezjalnych, powinna odbywać się dwutorowo, jako pomoc indywidualna oraz wspólnotowa. Indywidualna posługa charytatywna pochodzi od wszystkich wiernych, którzy w różnym stopniu wykonują wspomnianą pomoc, zaspokajając potrzeby materialne oraz duchowe potrzebujących. Posługa indywidualna może okazać się niewystarczająca, dlatego też synody diecezjalne wprowadziły wspólnotową posługę charytatywną.

Uprawnienie Kościoła do prowadzenia działalności charytatywno – opiekuńczej zostało zagwarantowane w Konkordacie z 1993 roku (art. 21 ust. 1 i art. 22 ust. 1 Konkordatu) oraz aktach normatywnych ustawodawstwa świeckiego, w szczególności w ustawie *o gwarancjach wolności sumienia i wyznania* (art. 19 ust. 1 u.g.w.s.w. w zw. z art. 19 ust. 2 pkt 15 u.g.w.s.w. oraz art. 21a u.g.w.s.w.) oraz ustawie *o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej* (art. 38 u.s.p.d.k. i art. 39 u.s.p.d.k.).

Jednym ze sposobów prowadzenia posługi charytatywno – opiekuńczej o charakterze wspólnotowym przez Kościół katolicki w Polsce, jest funkcjonowanie kościelnych ośrodków pomocy oraz katolickich organizacji charytatywnych (Caritas na szczeblu krajowym, diecezjalnym i parafialnym).

ROZDZIAŁ 3

ZARADZANIE W ZAKRESIE DZIAŁALNOŚCI APOSTOLSKIEJ

W rozdziale zostanie omówiona problematyka budowy i utrzymania budynków i obiektów (sakralnych i kościelnych), która stanowi realizację przez wiernych działalności apostolskiej. Wierni, aby mogli zaradzać innym potrzebom Kościoła, w szczególności celebrować akty kultu Bożego, pełnić posługę charytatywno – opiekuńczą, oraz korzystać z przysługujących im uprawnień, winni posiadać obiekty sakralne i kościelne.

Druga część rozdziału zostanie poświęcona posłudze nauczania, która związana jest z działalnością apostolską Kościoła. Zostanie omówiona problematyka zakładania i utrzymania szkół katolickich (wszelkiego typu i stopni), uniwersytetów (katolickich i kościelnych) i fakultetów kościelnych oraz w jaki sposób wierni uczestniczą w posłudze nauczania.

3.1. BUDOWA I UTRZYMANIE OBIEKTÓW SAKRALNYCH I KOŚCIELNYCH

Jednym z potrzeb Kościoła, związanych z działalnością apostolską, które wierni zobowiązani są zaradzać, jest budowa i utrzymanie obiektów sakralnych i kościelnych⁴⁹³. Obowiązek z kan. 222 § 1 KPK jest ściśle związany z wrodzonym prawem Kościoła do posiadania majątku ruchomego i nieruchomego (por. kan. 1254 § 1 KPK⁴⁹⁴), w szczególności obiektów sakralnych, przeznaczonych na cele kultu Bożego (kościół, sanktuaria, kaplice, domy modlitwy), i kościelnych (np. obiekty dla potrzeb administracji i duszpasterstwa – katechizacji, domy mieszkalne dla duchownych i innych pracowników wspólnot religijnych, szkoły wyznaniowe oraz instytucje kształcenia własnych kadr pracowniczych).

Wierni, żeby mogli realizować obowiązek zaradzania potrzebom Kościoła (kan. 222 § 1 KPK), potrzebują miejsc, w których mogliby celebrować akty kultu Bożego oraz wykonywać działalność charytatywną, opiekuńczą czy oświatową. Uprawnienie Kościoła do budownictwa sakralnego wynika także z prawa do wolności religijnej w wymiarze wspólnotowym⁴⁹⁵,

⁴⁹³ Szerzej zob. S. Grunt, *Tryb załatwienia spraw związanych z budową obiektów sakralnych oraz remontami istniejących budynków parafialnych*, „Miesięcznik Pasterski Płocki” z. 12 (1996), s. 759 – 796.

⁴⁹⁴ Kan. 1254 § 1 KPK stanowi, iż: „Kościół katolicki na podstawie prawa wrodzonego, niezależnie od władzy świeckiej, może dobra doczesne nabywać, posiadać, zarządzać nimi i alienować je, dla osiągnięcia właściwych sobie celów”.

⁴⁹⁵ S. Bista, *Przepisy prawa kanonicznego w zakresie budownictwa kościelnego*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” n. 3 (1984), s. 218.

dlatego też powyższa problematyka została przewidziana w ustawodawstwie kościelnym (powszechnym i partykularnym) oraz świeckim.

W tej części rozdziału zostaną omówione regulacje prawne związane z budownictwem sakralnym (w prawodawstwie kościelnym i świeckim), następnie problematyka utrzymania obiektów sakralnych (kościół i cmentarzy), w tym wysokość przychodów i kosztów ich utrzymania. Na końcu zostanie omówiona kwestia dotycząca ochrony zabytków i dóbr kultury, m.in. regulacje ustawodawstwa kościelnego (powszechnego i partykularnego) na powyższy temat, z uwzględnieniem nauczania Soboru Watykańskiego II. Zostanie również przedstawione w jaki sposób wierni przyczyniają się do ochrony dóbr kultury kościoła (i innych obiektów sakralnych), mając na uwadze kan. 222 § 1 KPK.

3.1.1. Budownictwo sakralne w prawodawstwie kościelnym i świeckim

Budownictwo kościelne wyrasta z wrodzonego prawa Kościoła do posiadania dóbr doczesnych (kan. 1254 § 1 KPK), jest z nim nierozzerwalnie związane⁴⁹⁶. Aby zaspokajać potrzeby, o których mowa w kan. 222 § 1 KPK⁴⁹⁷, Kościół winien posiadać budynki sakralne i kościelne. Problematyka budownictwa sakralnego ma wielkie znaczenie dla wiernych – obywateli państwa świeckiego, dlatego też powyższa tematyka została poruszona przez ustawodawstwo kościelne oraz państwowe⁴⁹⁸.

3.1.1.1. Ustawodawstwo kościelne

Aktualnie obowiązujący kodeks prawa kanonicznego zawiera szereg regulacji prawnych dotyczących budownictwa kościelnego, które zostały umieszczone w różnych księgach kodeksu (w piątej⁴⁹⁹, drugiej⁵⁰⁰ oraz czwartej⁵⁰¹).

⁴⁹⁶ Szerzej zob. S. Bista, *Przepisy prawa kanonicznego w zakresie budownictwa...*, s. 219 – 220.

⁴⁹⁷ Kan. 222 § 1 KPK stanowi, iż: „Wierni mają obowiązek zaradzić potrzebom Kościoła, aby posiadał środki konieczne do sprawowania kultu Bożego, prowadzenia działalności apostołskiej i charytatywnej, a także do tego, co jest konieczne do godziwego utrzymania szafarzy”.

⁴⁹⁸ Szerzej zob. L. Adamowicz, *Budownictwo sakralne i kościelne. Cmentarze wyznaniowe*, (w:) H. Misztal (red.), *Prawo wyznaniowe III Rzeczypospolitej*, Wydawnictwo Diecezjalne w Sandomierzu, Lublin – Sandomierz 1999, s. 223 – 226. Zob. także W. Góralski, *Projekt reformy prawa na temat miejsc i czasów świętych oraz kultu Bożego*, „Prawo Kanoniczne” t. 22, n. 1 – 2 (1979), s. 131 – 155.

⁴⁹⁹ W księdze piątej „Dobra doczesne Kościoła” zawarte są ogólne kanony dotyczące prawa Kościoła do budownictwa sakralnego (kan. 1254 KPK). Znaleźć można kanony dotyczące zakładania autonomicznych fundacji pobożnych, w szczególności szpitali i zakładów opiekuńczo – wychowawczych (kan. 1303 § 1 n. 1 KPK).

⁵⁰⁰ W księdze drugiej „Lud Boży” znaleźć można kanony dotyczące zakładania i budowy seminariów duchownych – wyższych i niższych (kan. 232 w zw. z kan. 234 i kan. 237 KPK).

⁵⁰¹ W księdze czwartej „Uświęcające Zadanie Kościoła” znajdują się kanony dotyczące zakładania: własnych szkół katolickich (wszelkiego typu i stopni), uniwersytetów (katolickich i kościelnych), wydziałów kościelnych (kan. 800 § 1 w zw. z kan. 807 i kan. 816 KPK), kościołów (kan. 1215 KPK), kaplic publicznych i prywatnych (kan. 1224 i kan. 1226 KPK), a także cmentarzy (Kan. 1240 i kan. 1241 KPK).

Wierni, żeby mogli realizować obowiązek zarządzania potrzebom Kościoła (kan. 222 § 1 KPK), potrzebują miejsc, w których mogliby celebrować akty kultu Bożego, stąd też konieczne jest zapewnienie im odpowiedniej liczby kościołów (por. kan. 1214 KPK⁵⁰²)⁵⁰³, kaplic (por. kan. 1223 KPK⁵⁰⁴)⁵⁰⁵ i sanktuariów (por. kan. 1230 KPK⁵⁰⁶)⁵⁰⁷.

Aby rozpocząć budowę nowego kościoła⁵⁰⁸, kaplicy⁵⁰⁹ i sanktuarium⁵¹⁰, konieczne jest uzyskanie zezwolenia od biskupa diecezjalnego⁵¹¹. Istotne jest miejsce, gdzie ma znajdować się nowy obiekt sakralny. Kierując się dobrem wiernych i chęcią rozwoju kultu Bożego na jego terenie, biskup diecezjalny ocenia czy budowa, w danym miejscu, nowego kościoła, kaplicy lub sanktuarium umożliwi wiernym możliwość uczestniczenia we Mszy Świętej w niedzielę i dni świąteczne i innych aktach kultu Bożego⁵¹², zapewni obfitsze środki zbawienia przez gorliwe głoszenie słowa Bożego, odpowiednie ożywienie życia liturgicznego, zwłaszcza przez sprawowanie Eucharystii i pokuty; umożliwi przyjmowanie sakramentów oraz kultuwanie zatwierdzonych form pobożności ludowej (por. kan. 1234 § 1 KPK⁵¹³).

Po zakończeniu budowy kościoła, kaplicy czy sanktuarium, należy go poświęcić lub pobłogosławić⁵¹⁴, z zachowaniem przepisów świętej liturgii (por. kan. 1217 § 1 KPK⁵¹⁵ w zw.

⁵⁰² Kan. 1214 KPK stanowi, iż: „Kościół oznacza budowlę świętą przeznaczoną dla kultu Bożego, do której wierni mają prawo wstępu w celu wykonywania w niej kultu, zwłaszcza publicznego”.

⁵⁰³ Szerzej zob. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Tom II...*, s. 413 – 414.

⁵⁰⁴ Kan. 1223 KPK stanowi, iż: „Przez kaplicę rozumie się miejsce przeznaczone, za zezwoleniem ordynariusza, do sprawowania kultu Bożego, dla pożytku jakiejś wspólnoty lub grupy wiernych, którzy się w nim zbierają, do którego za zgodą kompetentnego przełożonego mają wstęp także inni wierni”.

⁵⁰⁵ Szerzej zob. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Tom II...*, s. 418 – 419.

⁵⁰⁶ Kan. 1230 KPK stanowi, iż: „Przez sanktuarium rozumie się kościół lub inne miejsce święte, do którego – za aprobatą ordynariusza miejsca – pielgrzymują liczni wierni, kierujący się szczególną pobożnością”.

⁵⁰⁷ Szerzej zob. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Tom II...*, s. 419 – 420.

⁵⁰⁸ Kan. 1215 § 1 KPK stanowi, iż: „Na budowę kościoła konieczne jest wyraźne zezwolenie biskupa diecezjalnego wydane na piśmie”.

⁵⁰⁹ Kan. 1224 § 1 KPK stanowi, iż: „Ordynariusz nie powinien udzielać zezwolenia wymaganego do ustanowienia kaplicy, dopóki sam lub przez kogoś innego nie obejrzy miejsca przeznaczonego na nią i nie stwierdzi, że jest odpowiednio urządzone”.

⁵¹⁰ Sanktuariami najczęściej są kościoły, dlatego też wymagane jest zezwolenie biskupa diecezjalnego na terenie którego powstać ma sanktuarium (kan. 1215 § 1 KPK). Szerzej zob. J. T. Martín de Agar, *Miejsca i czasy święte...*, s. 913 – 914.

⁵¹¹ Zezwolenie wymagane jest przed rozpoczęciem budowy obiektu sakralnego, wymagane jest do celów dowodowych. Powinno zawierać dokładne określenie miejsca, w którym ma zostać wybudowany kościół lub kaplica. Biskup diecezjalny wydaje pozwolenie po wysłuchaniu zdania rady kapłańskiej i rektorów sąsiednich kościołów, zgodnie z kan. 1215 § 2 KPK. Szerzej zob. A. Szudra, *Budowa kościołów w świetle kościelnych i państwowych aktów prawnych po Soborze Watykańskim II*, „Koszalińsko – Kołobrzeszkie Wiadomości Diecezjalne” n. 2 (1989), s. 52.

⁵¹² Szerzej zob. A. Szudra, *Budowa kościołów...*, s. 52 – 53.

⁵¹³ Kan. 1234 § 1 KPK stanowi, iż: „W sanktuariach należy zapewnić wiernym obfitsze środki zbawienia przez gorliwe głoszenie słowa Bożego, przez odpowiednie ożywienie życia liturgicznego, zwłaszcza przez sprawowanie Eucharystii i pokuty oraz przez kultuwanie zatwierdzonych form pobożności ludowej”.

⁵¹⁴ Szerzej zob. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Tom II...*, s. 414 – 416.

⁵¹⁵ Kan. 1217 § 1 KPK stanowi, iż: „Po należyтым zakończeniu budowy należy nowy kościół możliwie najszybciej poświęcić lub pobłogosławić, z zachowaniem przepisów świętej liturgii”.

z kan. 1229 KPK⁵¹⁶). Zanim kościół, kaplica lub sanktuarium⁵¹⁷ nie zostanie poświęcony lub pobłogosławiony, nie należy celebrować w nim aktów kultu Bożego (por. kan. 1219 KPK⁵¹⁸)⁵¹⁹. Oprócz kościołów, sanktuariów czy kaplic, członkowie Ludu Bożego potrzebują innych miejsc niezbędnych do sprawowania kultu Bożego, w szczególności cmentarzy⁵²⁰. Na wstępie należy zasygnalizować, że wierni zmarli mają zagwarantowane prawo do otrzymania pogrzebu kościelnego (por. kan. 1176 § 1 KPK⁵²¹)⁵²² i pochówku na cmentarzu parafialnym lub zakonnym (por. kan. 1180 § 1 KPK⁵²³). Aby sprostać temu uprawnieniu wiernych, Kościół winien posiadać własne cmentarze⁵²⁴.

Podobnie jak w przypadku kościołów, sanktuariów i kaplic, tak cmentarzy, problematyka ich zakładania i prowadzenia została uregulowana w księdze czwartej kodeksu „Uświęcające Zadanie Kościoła” (kan. 1240 – kan. 1243 KPK). „Tam, gdzie to możliwe, Kościół powinien mieć własne cmentarze albo przynajmniej kwatery na cmentarzach świeckich, przeznaczone na grzebanie wiernych zmarłych, należycie pobłogosławione” (kan. 1240 § 1 KPK).

Uprawnienie do zakładania i prowadzenia cmentarzy przysługuje parafiom, instytutom zakonnym (por. kan. 1241 § 1 KPK⁵²⁵) oraz innym osobom prawnym albo rodzinom (por. kan. 1241 § 2 KPK⁵²⁶). „Stosowne przepisy, dotyczące porządku na cmentarzach, zwłaszcza utrzymania i ochrony ich sakralnego charakteru, powinny być ustanowione przez prawo partykularne” (kan. 1243 KPK), w szczególności będą to zarządzenia synodów partykularnych lub dekret biskupa diecezjalnego⁵²⁷.

⁵¹⁶ Kan. 1229 KPK stanowi, iż: „Kaplice i kaplice prywatne wypada pobłogosławić według obrzędu przepisanego w księgach liturgicznych. Powinny być one zarezerwowane tylko dla kultu Bożego i wyłączone z wszelkiego użytku domowego”.

⁵¹⁷ W przypadku sanktuarium, prawodawca kościelny nakłada również obowiązek zatwierdzenia jego statutów przez kompetentną władzę kościelną, pod której kontrolą się znajduje (kan. 1232 § 1 KPK).

⁵¹⁸ Kan. 1219 KPK stanowi, iż: „W kościele, zgodnie z prawem poświęconym lub pobłogosławionym, mogą być sprawowane wszystkie czynności kultu Bożego, z zachowaniem uprawnień parafialnych”.

⁵¹⁹ J. T. Martín de Agar, *Miejsca i czasy święte...*, s. 906.

⁵²⁰ Szerzej zob. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Tom II...*, s. 422 – 423.

⁵²¹ Kan. 1176 § 1 KPK stanowi, iż: „Wierni zmarli powinni otrzymać pogrzeb kościelny, zgodnie z przepisem prawa”.

⁵²² T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Tom II...*, s. 400.

⁵²³ Kan. 1180 § 1 KPK stanowi, iż: „Jeśli parafia posiada własny cmentarz, na nim powinni być grzebani wierni zmarli, chyba że inny cmentarz został zgodnie z prawem wybrany przez samego zmarłego albo przez tych, do których należy zajęcie się pogrzebem zmarłego”.

⁵²⁴ T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Tom II...*, s. 401.

⁵²⁵ Kan. 1241 § 1 KPK stanowi, iż: „Parafie oraz instytuty zakonne mogą mieć własny cmentarz”.

⁵²⁶ Kan. 1241 § 2 KPK stanowi, iż: „Również inne osoby prawne albo rodziny mogą posiadać szczególny cmentarz lub grobowiec, który według uznania ordynariusza miejsca należy pobłogosławić”.

⁵²⁷ M. Piszcz – Czaplą, *Prowadzenie działalności gospodarczej na cmentarzach wyznaniowych przez osoby prawne Kościoła katolickiego*, „Studia z prawa wyznaniowego” t. 14 (2011), s. 190.

Aby realizować obowiązek z kan. 222 § 1 KPK, wierni potrzebują także miejsc pośrednio związanych ze sprawowaniem kultu Bożego (np. obiekty katechetyczno – duszpasterskie) oraz innych miejsc, w których mogliby prowadzić działalność charytatywną i opiekuńczą (np. placówki medyczne, opiekuńczo – wychowawcze, pobożne fundacje⁵²⁸).

3.1.1.2. Ustawodawstwo świeckie

Uprawnienie Kościoła katolickiego do budownictwa sakralnego wynika z aktualnie obowiązującego Konkordatu. „Kościół ma prawo do budowy, rozbudowy i konserwacji obiektów sakralnych i kościelnych oraz cmentarzy – zgodnie z prawem polskim. O potrzebie budowy świątyni i o założeniu cmentarza decyduje biskup diecezjalny lub inny właściwy ordynariusz. Budowę obiektów sakralnych i kościelnych oraz założenie cmentarza inicjują właściwe władze kościelne po uzgodnieniu miejsca z kompetentnymi władzami i po uzyskaniu wymaganych decyzji administracyjnych” (art. 24 Konkordatu).

Prawodawca świecki, w ustawie *o gwarancjach wolności sumienia i wyznania*, zapewnił Kościołowi katolickiemu, innym kościołom i związkom wyznaniowym funkcjonującym w Polsce prawo do budownictwa sakralnego, realizowania inwestycji sakralnych i kościelnych (art. 19 ust. 1 u.g.w.s.w.⁵²⁹ oraz art. 19 ust. 2 pkt 6 u.g.w.s.w.⁵³⁰).

Gwarancje konkordatowe znalazły się w ustawie *o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej*, której to ustawodawca świecki poświęca cały rozdział siódmy ustawy („Budownictwo sakralne i kościelne. Cmentarze”).

Prawodawca państwowy zwraca uwagę, że: „Kościół w Polsce i jego osoby prawne mają prawo realizacji inwestycji sakralnych i kościelnych” (art. 41 ust. 1 u.s.p.d.k.). Podobnie jak w ustawie *o gwarancjach wolności sumienia i wyznania*, tak i tutaj, ustawodawca świecki przewiduje dwa rodzaje budownictwa: sakralne i kościelne⁵³¹. Inwestycją sakralną jest budowa, rozbudowa, odbudowa kościoła, kaplicy lub sanktuarium, a także adaptacja innego budynku na cele sakralne (art. 41 ust. 2 u.s.p.d.k.). Natomiast inwestycja kościelna, zgodnie z

⁵²⁸ Na temat pobożnych fundacji szerzej zob. D. Walencik, *Fundacje zakładane przez osoby prawne Kościoła katolickiego w Polsce a fundacje pobożne*, „Studia z prawa wyznaniowego” t. 16 (2013), s. 65 – 91. Zob. także I. Resztak, *Pobożne fundacje w prawie kanonicznym: pojęcie pobożnej fundacji*, „Nurt SVD” t. 132, n. 2 (2012), s. 194 – 210.

⁵²⁹ Art. 19 ust. 1 u.g.w.s.w. stanowi, iż: „Kościóły i inne związki wyznaniowe korzystają na zasadach równouprawnienia ze swobody pełnienia funkcji religijnych”.

⁵³⁰ Art. 19 ust. 2 pkt 6 u.g.w.s.w. stanowi, iż: „Wypełniając funkcje religijne kościoły i inne związki wyznaniowe mogą w szczególności realizować inwestycje sakralne i inne inwestycje kościelne”.

⁵³¹ „Pojęcia budownictwa sakralnego i kościelnego są tożsame z pojęciami «inwestycja sakralna» i «inwestycja kościelna»”. Szerzej zob. B. Rakoczy, *Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła...*, s. 257.

art. 41 ust. 3 u.s.p.d.k.⁵³², służy realizacji przez Kościół katolicki jego misji w sposób bezpośredni (np. budowa budynku szkoły, przedszkola czy kurii)⁵³³.

Poruszając problematykę budownictwa sakralnego, prawodawca świecki, w art. 41 ust. 4 u.s.p.d.k.⁵³⁴, wprowadza klauzulę odsyłającą do trzech ustaw⁵³⁵. Powyższe odesłanie dotyczy przepisów odnoszących się do budownictwa, dlatego też mogą znaleźć zastosowanie inne akty prawne regulujące powyższą problematykę⁵³⁶.

Prawodawca państwowy przyznał kościelnym osobom prawnym prawo do posiadania, zarządzania, zakładania i poszerzania cmentarzy⁵³⁷ (parafialnych⁵³⁸ i zakonnych⁵³⁹), które przeznaczone są na chowanie w nich wiernych. Od wspomnianej zasady, ustawodawca świecki wprowadza wyjątek, stanowiąc że: „w miejscowościach, w których nie ma cmentarzy komunalnych, zarząd cmentarza wyznaniowego jest obowiązany umożliwić pochowanie na tym cmentarzu, bez jakiegokolwiek dyskryminacji, osób zmarłych innego wyznania lub niewierzących” (art. 45 ust. 3 u.s.p.d.k.).

Aby zrealizować cele inwestycje sakralne i kościelne przez Kościół katolicki, potrzebne są grunty, na których powstaną obiekty sakralne i kościelne konieczne do zaradzania jego potrzeb (kan. 222 § 1 KPK). Grunty stanowiące własność Skarbu Państwa lub jednostek samorządu terytorialnego, które zostaną przeznaczone na cele inwestycje sakralne i kościelne, zgodnie z art. 42 ust. 2 u.s.p.d.k.⁵⁴⁰, będą oddawane w użytkowanie wieczyste lub zostaną

⁵³² Art. 41 ust. 3 u.s.p.d.k. stanowi, iż: „Inwestycją kościelną jest inwestycja kościelnej osoby prawnej niewymieniona w ust. 2”.

⁵³³ B. Rakoczy, *Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła...*, s. 261.

⁵³⁴ Art. 41 ust. 4 u.s.p.d.k. stanowi, iż: „Inwestycje sakralne i kościelne podlegają ogólnie obowiązującym przepisom o planowaniu przestrzennym i prawa budowlanego, a w odniesieniu do budynków zabytkowych – również przepisom o ochronie dóbr kultury”.

⁵³⁵ Prawodawca świecki odsyła do ustawy z dnia 27 marca 2003 roku *o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym* (Dz.U. 2003 Nr 80, poz. 717), ustawy z dnia 7 lipca 1994 roku *Prawo budowlane* (Dz.U. 1994 Nr 89, poz. 414) oraz ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz.U. 2003 Nr 162, poz. 1568).

⁵³⁶ B. Rakoczy, *Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła...*, s. 262. Na temat warunków technicznych jakie winny spełnić budynki zob. także rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 roku *w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie* (Dz.U. 2002 Nr 75, poz. 690). Zob. także rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 31 marca 1999 roku *w sprawie rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych* (Dz.U. 1999 Nr 38, poz. 374).

⁵³⁷ Więcej na temat cmentarzy szerzej zob. w D. Janicki, *Cmentarze w polskim prawie administracyjnym*, „Security, economy & law” n. 4 (2014), s. 4 – 21. Zob. także A. Sobczak, *Poradnik cmentarny. Kościelne i cywilne normy prawne o cmentarzach i chowaniu zmarłych wraz z orzecznictwem*, wydawnictwo Gaudentium, Gniezno 2003.

⁵³⁸ Art. 45 ust. 1 u.s.p.d.k. stanowi, iż: „Parafie mają prawo posiadania, zarządzania oraz zakładania i poszerzania cmentarzy grzebalnych”.

⁵³⁹ Art. 45 ust. 2 u.s.p.d.k. stanowi, iż: „Przepis ust. 1 ma również zastosowanie do zakonów lub ich domów w odniesieniu do wyodrębnionych cmentarzy zakonnych”.

⁵⁴⁰ Art. 42 ust. 2 u.s.p.d.k. stanowi, iż: „Grunty stanowiące własność Skarbu Państwa lub jednostek samorządu terytorialnego, a przeznaczone w planach zagospodarowania przestrzennego na cele wskazane w ust. 1, będą oddawane w użytkowanie wieczyste albo podlegały sprzedaży kościelnym osobom prawnym na ich wnioszek”.

sprzedane kościelnym osobom prawnym⁵⁴¹. Sprzedaż gruntów Skarbu Państwa odbywać się będzie na zasadach określonych w ustawie *o gospodarce nieruchomościami* (por. art. 28 u.g.n.⁵⁴², art. 67 u.g.n. i art. 68 u.g.n.⁵⁴³). Z kolei, grunty stanowiące własność jednostek samorządu terytorialnego będą sprzedawane na zasadach określonych w samorządowych ustawach ustrojowych gmin⁵⁴⁴, powiatów⁵⁴⁵ i województw⁵⁴⁶ za cenę ustaloną uchwałą odpowiedniej rady lub sejmiku tej jednostki (por. art. 42 ust. 3 u.s.p.d.k.⁵⁴⁷).

3.1.2. Obowiązek wiernych utrzymania obiektów sakralnych i kościelnych

Wierni mają za zadanie przyczyniać się do utrzymania obiektów sakralnych i kościelnych, dzięki nim mogą zaradzać innym potrzebom Kościoła (kan. 222 § 1 KPK), m.in. uczestniczyć w sprawowaniu kultu Bożego (Ofierze Eucharystycznej, sprawowaniu i przyjmowaniu sakramentów świętych), pozostałych aktach kultu Bożego (w sakramentaliach,

⁵⁴¹ W ustawie *o gospodarce nieruchomościami* wprowadzono zasadę, że nieruchomości są sprzedawane lub oddawane w użytkowanie wieczyste w drodze przetargu (art. 37 ust. 1 u.g.n.). Nieruchomość jest zbywana w drodze bezprzetargowej jeżeli jest zbywana na rzecz kościołów i związków wyznaniowych, mających uregulowane stosunki z państwem, na cele działalności sakralnej (art. 37 ust. 2 pkt 10 u.g.n.). Naczelnny Sąd Administracyjny, w wyroku z dnia 18 lipca 2003 roku (sygn. II SA/Lu 819/03, opubl. w Legalis: www.legalis.pl), podkreślił, że: „Przepisy art. 42 ust. 2 i ust. 3 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (...) są przepisami szczególnymi w stosunku do przepisów art. 37 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami”.

⁵⁴² Art. 28 u.g.n. stanowi, iż: „1. Sprzedaż nieruchomości albo oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości gruntowej następuje w drodze przetargu lub w drodze bezprzetargowej, stosownie do przepisów rozdziału 4 niniejszego działu. 2. Warunki zbycia nieruchomości w drodze przetargowej obwieszcza się w ogłoszeniu o przetargu. Warunki zbycia nieruchomości w drodze bezprzetargowej ustala się w rokowaniach przeprowadzanych z nabywcą. 3. Protokół z przeprowadzonego przetargu oraz protokół z rokowań przy zbyciu w drodze bezprzetargowej stanowią podstawę do zawarcia umowy”.

⁵⁴³ Sposób ustalania ceny w przypadku zbywania nieruchomości w trybie bezprzetargowym reguluje art. 67 i art. 68 u.g.n. Właściwy organ może udzielić bonifikaty od ceny ustalonej, zgodnie z art. 67 ust. 3, na podstawie zarządzenia wojewody albo uchwały rady lub sejmiku, jeżeli nieruchomość jest sprzedawana kościołom i związkom wyznaniowym, mającym uregulowane stosunki z państwem, na cele działalności sakralnej (art. 68 ust. 1 pkt 6 u.g.n.). Organy wyrażające zgodę na zbycie nieruchomości mogą, ale nie muszą, zastosować bonifikatę. Mogą też dobrowolnie określać jej zakres, a punktem wyjścia jest wartość nieruchomości ustalona w trybie art. 37 ust. 3 u.g.n. Szerzej zob. B. Rakoczy, *Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła...*, s.270 – 274.

⁵⁴⁴ Art. 18 ust. 1 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku *o samorządzie gminnym* (Dz.U. 1990 Nr 16, poz. 95) stanowi, iż: „Do właściwości rady gminy należą wszystkie sprawy pozostające w zakresie działania gminy, o ile ustawy nie stanowią inaczej” „Do wyłącznej właściwości rady gminy należy podejmowanie uchwał w sprawach majątkowych gminy, przekraczających zakres zwykłego zarządu, dotyczących zasad nabywania, zbywania i obciążania nieruchomości oraz ich wydzierżawiania lub wynajmowania na czas oznaczony dłuższy niż 3 lata lub na czas nieoznaczony, o ile ustawy szczególne nie stanowią inaczej”(art. 18 ust. 2 pkt 9 lit.a ustawy *o samorządzie gminnym*).

⁵⁴⁵ Do kompetencji rady powiatu należy podejmowanie przedmiotowych uchwał, wynika to z art. 12 pkt 8 lit.a ustawy z dnia 5 czerwca 1998 roku *o samorządzie powiatowym* (Dz.U. 1998 Nr 91, poz. 578) o treści analogicznej co w art.18 ust. 2 pkt 9 lit.a ustawy *o samorządzie gminnym*.

⁵⁴⁶ Do kompetencji sejmiku województwa należy podejmowanie przedmiotowych uchwał, wynika to z art. 18 pkt 19 lit.a ustawy z dnia 5 czerwca 1998 roku *o samorządzie województwa* (Dz.U. 1998 Nr 91, poz. 576) o treści analogicznej co w art.18 ust. 2 pkt 9 lit.a ustawy *o samorządzie gminnym*.

⁵⁴⁷ Art. 42 ust. 3 u.s.p.d.k. stanowi, iż: „Grunty stanowiące własność jednostki samorządu terytorialnego przeznaczone na te cele mogą być sprzedawane za cenę ustaloną uchwałą odpowiedniej rady lub sejmiku tej jednostki”.

liturgii godzin czy pogrzebach kościelnych) oraz prowadzić działalność charytatywno – opiekuńczą czy oświatową.

Kościelne osoby prawne ponoszą koszty związane z utrzymaniem obiektów sakralnych i kościelnych, w szczególności opłaty eksploatacyjne (za ogrzewanie, energię elektryczną, gaz, wodę i wywóz nieczystości), zakup środków czystości, artykułów liturgicznych do sprawowania Mszy Świętych (np. wina, hostii, komunikatów, olejów do świec, kadzideł i świec), wystroju kościoła (w dekoracje kwiatowe, lampiony, świeczniki), zakup artykułów biurowych, piśmienniczych i papierniczych do kancelarii parafialnej (np. papier, pieczątki, koperty, znaczki, długopisy) oraz pokrywania kosztów związanych z jej funkcjonowaniem (np. ksero, wydruki, usługi pocztowe); czyszczenie szat liturgicznych i obrusów oraz dofinansowania do wyjazdów dla dzieci i młodzieży (wakacje, ferie, rekolekcje)⁵⁴⁸.

Celem zobrazowania wysokości przychodów i kosztów wybranych polskich parafii (miejskich i wiejskich), została sporządzona poniższa tabela:

Tabela 5: Przykładowe roczne przychody i koszty w wybranych polskich parafiach⁵⁴⁹

Przychody parafii^a (w zł)	Parafia wiejska	Parafia miejska
Taca niedzielna	99.400	215.500
Fundusz parafialny	98.000	10.000
Kolęda	27.000	30.000
Zbiórki do puszek	3.700	5.000
ŁĄCZNY PRZYCHÓD	228.100	260.500
Koszty parafii i plebanii (w zł)	Parafia wiejska	Parafia miejska
Składki na rzecz kurii itp. ^b	29.500	91.576
Należności podatkowe i ZUS ^c	7.000	17.000
Organista, kościelny, gospodyni	84.000	85.000
Opłaty eksploatacyjne ^d	29.400	106.500
Wystrój kościoła ^e	6.000	12.000

⁵⁴⁸ Katolicka Agencja Informacyjna, *Finanse Kościoła...*, s. 5 – 8, <https://ekai.pl/media/szuflada/RAPORT-plyta.pdf> (dostęp: 15 stycznia 2019 roku).

⁵⁴⁹ Tabelę przygotowano na podstawie raportu Katolicka Agencja Informacyjna, *Finanse Kościoła...*, s. 5 – 7, <https://ekai.pl/media/szuflada/RAPORT-plyta.pdf> (dostęp: 15 stycznia 2019 roku). Do porównania wybrano parafię wiejską z diecezji bielsko – żywieckiej, liczącą 3.300 mieszkańców oraz parafię miejską znajdującą się w archidiecezji warszawskiej, liczącą 10.000 mieszkańców.

Pranie szat liturgicznych i obrusów	2.500	3.500
Zakupy artykułów liturgicznych	14.000	15.000
Zakupy do kancelarii, ksero	2.000	8.000
Naprawy i drobne remonty ^f	3.000	7.500
Dofinansowania (wyjazdy, kolonie)	8.000	brak danych
ŁĄCZNE KOSZTY	185.400	346.076

a. przychody parafii oparte są na danych z 2010 roku; b. obejmuje składki na seminarium, na dom księży emerytów, uczelnie (katolickie i kościelne), wydziały teologiczne i potrzeby Kościoła c. obejmuje należności podatkowe i świadczenia ZUS w wysokości określonej w 2010 roku; d. obejmuje opłaty eksploatacyjne (energię elektryczną, ogrzewanie, gaz, woda, ścieki, wywóz nieczystości); e. obejmuje koszty związane z wystrojem kościoła podczas uroczystości, w tym zakup kwiatów; f. obejmuje także przeglądy techniczne (kościół i plebani).

Z zamieszczonej tabeli wynika, że roczne przychody kościołów parafialnych są zróżnicowane, uzależnione są m.in. od położenia i liczby wiernych praktykujących. Uzyskane przychody, przeznaczone są na pokrycie opłat eksploatacyjnych kościoła i plebanii, zobowiązania podatkowe, wynagrodzenia organisty, kościelnego czy gospodyni oraz potrzeby Kościoła, w szczególności na działalność charytatywną, opiekuńczą czy oświatową.

Prawodawca kościelny przypomina wiernym o obowiązku utrzymania cmentarzy wyznaniowych (parafialnych i zakonnych). Wierni zmarli mają zagwarantowane prawo do otrzymania pogrzebu kościelnego (por. kan. 1176 § 1 KPK⁵⁵⁰) oraz pochówku na cmentarzu parafialnym lub zakonnym (por. kan. 1180 § 1 KPK⁵⁵¹). Tym uprawnieniom wiernych, odpowiada obowiązek zaradzania potrzebom Kościoła, o którym mowa w kan. 222 § 1 KPK.

Kościół zwraca szczególną uwagę na troskę o świętość cmentarzy i mogił oraz o ich nietykalność, zalecając szczególną dbałość o ich zewnętrzny wygląd oraz otaczanie ich czcią i pamięcią. Ustawodawca kościelny zobowiązał kościoły partykularne do wydania przepisów mających na celu zachowanie porządku na cmentarzach, zwłaszcza utrzymanie i ochronę ich sakralnego charakteru (por. kan. 1243 KPK⁵⁵²). W odpowiedzi na ten apel, Konferencja Episkopatu Polski wydała instrukcję dotyczącą ochrony cmentarzy⁵⁵³, zwracając uwagę na

⁵⁵⁰ Kan. 1176 § 1 KPK stanowi, iż: „Wierni zmarli powinni otrzymać pogrzeb kościelny, zgodnie z przepisem prawa”.

⁵⁵¹ Kan. 1180 § 1 KPK stanowi, iż: „Jeśli parafia posiada własny cmentarz, na nim powinni być grzebani wierni zmarli, chyba że inny cmentarz został zgodnie z prawem wybrany przez samego zmarłego albo przez tych, do których należy zajęcie się pogrzebem zmarłego”.

⁵⁵² Kan. 1243 KPK stanowi, iż: „Stosowne przepisy, dotyczące porządku na cmentarzach, zwłaszcza utrzymania i ochrony ich sakralnego charakteru, powinny być ustanowione przez prawo partykularne”.

⁵⁵³ Komisja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Episkopatu Polski, *Ochrona cmentarzy. Instrukcja Komisji do spraw sztuki kościelnej z 1987 roku*, (w:) L. Adamowicz, C. Krakowiak, *Dokumenty Duszpastersko –*

szereg aspektów, których uwzględnienie stanowi podstawę właściwej opieki nad cmentarzami⁵⁵⁴.

„Wiele cmentarzy, pomników nagrobnych i poszczególnych mogił uległo lub ulega bezpowrotnej zagładzie przez utratę właścicieli lub opiekunów, przez źle pojęte prace modernizacyjne oraz przez brak stałej opieki nad grobami, grobowcami i cmentarzami opuszczonymi. Zniszczeń dokonuje także czas, ludzki wandalizm, kradzieże elementów nagrobkowych, włamania do grobowców i bezczeszczenie pojedynczych mogił oraz brak należytej konserwacji” (n. 4 *Ustaień podstawowych* instrukcji KEP z 1987 r.).

Na proboszczach oraz rządcach parafii spoczywa szczególny obowiązek troski o cmentarze, nagrobki i mogiły. Winni także oddziaływać na wiernych i pobudzać w nich poczucie szacunku względem cmentarzy, pojedynczych grobów oraz troskę o nie (por. n. 3 *Norm ogólnych* instrukcji KEP z 1987 r.⁵⁵⁵).

Cmentarze parafialne są także świadectwami wiary parafian i zapisem dziejów parafii, dlatego też należy zachować i zabezpieczyć stare cmentarze, otoczyć szczególną opieką opuszczone grobowce i mogiły (zabytkowe i historyczne) związane z dziejami parafii, regionu, lub kraju; zabezpieczyć uszkodzone grobowce i mogiły (zabytkowe i historyczne) przed dalszym niszczeniem, następnie poddać je dalszej konserwacji (n. 2 lit. a, b i d *Wskazań szczególnych* instrukcji KEP z 1987 r.).

Prawodawca kościelny zwraca również uwagę na szereg obowiązków związanych z prowadzeniem i utrzymaniem cmentarzy. Duchowni oraz członkowie instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego nie są w stanie samodzielnie zaradzić powyższymi obowiązkami, dlatego też „duszpasterz parafii winien przypomnieć wiernym o obowiązku dbania o grobowce i mogiły krewnych oraz bliskich, a także osób, których pamięć jest chlubą parafii. Sam zaś winien dawać przykład troski o groby swoich poprzedników” (n. 2 lit. f *Wskazań szczególnych* instrukcji KEP z 1987 r.). Nie ulega wątpliwości, że powyższy zapis odnosi się do obowiązku wiernych zarządzania potrzebom Kościoła, o którym mowa w kan. 222 § 1 KPK.

Liturgiczne Episkopatu Polski (1966 – 1993), Lubelskie Wydawnictwo Archidiecezjalne, Lublin 1994, s. 343 – 347. Instrukcja zwana dalej: „Instrukcja KEP z 1987 r.”.

⁵⁵⁴ A. Kulesza, *Ochrona cmentarzy w Polsce w świetle przepisów Kościoła rzymskokatolickiego*, „Ochrona Zabytków” t. 53, n. 3 (2000), s. 291. Zob. także T. Syczewski, *Cmentarze według obowiązującego kodeksu prawa kanonicznego i obrzędów błogosławieństw*, „Warszawskie Studia Teologiczne” t. XXII, n. 1 (2009), s. 311 – 312.

⁵⁵⁵ Instrukcja KEP z 1987 r. w numerze 3 *Norm ogólnych* stanowi, iż: „Proboszczowie oraz rządcy parafii winni szczególną troską otaczać cmentarze, poszczególne nagrobki i mogiły jako miejsca święte. Winni oddziaływać na wiernych i pobudzać w nich poczucie szacunku względem cmentarzy, pojedynczych grobów oraz troskę o nie. Nagrobki oraz całe kwatery o szczególnej wartości historycznej i artystycznej nie mogą w żadnym przypadku podlegać likwidacji”.

Poruszając problematykę prowadzenia i utrzymania cmentarzy wyznaniowych, oprócz prawodawstwa (powszechnego i partykularnego)⁵⁵⁶, należy mieć także na uwadze ustawodawstwo świeckie, w szczególności ustawy⁵⁵⁷ i rozporządzenia⁵⁵⁸, odnoszące się do tej tematyki.

Bilans przychodów i kosztów związanych z utrzymaniem cmentarzy wyznaniowych w Polsce jest różnorodny, uzależniony jest od położenia geograficznego cmentarza, liczbą wolnych miejsc do chowania zmarłych, uiszczaniem przez wiernych opłat z tytułu dzierżawy miejsca na cmentarzu (pokładne)⁵⁵⁹ oraz innych opłat cmentarnych⁵⁶⁰.

Do opłat, związanych z korzystaniem z cmentarza wyznaniowego, należy zaliczyć m.in. opłatę za rezerwację miejsca na cmentarzu, prolongatę (ponowną opłatę za pochowanie zwłok), pochowanie zmarłego na cmentarzu parafialnym (wykopanie i zakopanie grobu), prawo do ustawienia nagrobka, wjazd na cmentarz, korzystanie z kostnicy i kaplicy cmentarnej na czas ceremonii pogrzebowej, korzystanie z chłodni lub urządzenia chłodniczego, opłaty eksploatacyjne (za korzystanie z energii elektrycznej oraz wody) dla celów świadczonych usług⁵⁶¹.

Wysokość poszczególnych opłat cmentarnych regulują instrukcje w sprawie zarządzania cmentarzami parafialnymi obowiązujące na terenie danej diecezji lub

⁵⁵⁶ Instrukcja KEP z 1987 r. w numerze 1 *Norm ogólnych* stanowi, iż: „W trosce o zachowanie sakralności i nietykalności cmentarzy, grobowców oraz mogił należy się stosować do postanowień Prawa Kanonicznego, zawartych w kanonach traktujących o miejscach świętych i cmentarzach, a zwłaszcza w kanonach 1205; 1210; 1240 oraz do przepisów prawa partykularnego”.

⁵⁵⁷ Ustawa z dnia 31 stycznia 1959 roku o *cmentarzach i chowaniu zmarłych* (Dz.U. 1959 Nr 11, poz. 62 – zwana dalej: u.c.c.z.) oraz ustawa z dnia 28 marca 1933 roku o *grobach i cmentarzach wojennych* (Dz.U. 1933 Nr 39, poz. 311).

⁵⁵⁸ Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 7 marca 2008 roku w *sprawie wymagań, jakie muszą spełniać cmentarze, groby i inne miejsca pochówku zwłok i szczątków* (Dz.U. 2008 Nr 48, poz. 284), rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 1 sierpnia 2001 roku w *sprawie sposobu prowadzenia ewidencji grobów* (Dz.U. 2001 Nr 90, poz. 1013) oraz rozporządzenie Ministra Gospodarki Komunalnej z dnia 25 sierpnia 1959 roku w *sprawie określenia, jakie tereny pod względem sanitarnym są odpowiednie na cmentarzu* (Dz.U. 1959 Nr 52, poz. 315).

⁵⁵⁹ Art. 7 ust. 1 i 2 u.c.c.z. stanowi, iż: „1. Grób nie może być użyty do ponownego chowania przed upływem lat 20. 2. Po upływie lat 20 ponowne użycie grobu do chowania nie może nastąpić, jeżeli jakkolwiek osoba zgłosi zastrzeżenie przeciw temu i uiści opłatę, przewidzianą za pochowanie zwłok. Zastrzeżenie to ma skutek na dalszych lat 20 i może być odnowione”.

⁵⁶⁰ Ustawodawstwo świeckie nie reguluje szczegółowo kwestii wysokości ani rodzaju opłat cmentarnych – zostawia ją decyzji samorządu, w przypadku cmentarza komunalnego, bądź władz związku wyznaniowego, w przypadku cmentarza wyznaniowego (por. art. 2 ust. 2 u.c.c.z.). Kościelne ustawodawstwo partykularne (diecezjalne) reguluje wysokość opłat cmentarnych, najczęściej w formie instrukcji.

⁵⁶¹ Szerzej zob. Metropolita Katowicki Arcybiskup Damian Zimoń, *Instrukcja w sprawie pogrzebu*, 04.01.1994, „Wiadomości Archidiecezjalne Archidiecezji Katowickiej” 62 (1994), s. 19 – 26. Zob. także Biskup Włocławski Wiesław Mering, *Instrukcja w sprawie pogrzebu*, 12.09.2011, http://web.diecezja.wloclawek.pl/parafia/kruszyń/dopobrania/instrukcja_pogrzeb.pdf (dostęp: 23 sierpnia 2019 roku). Zob. także Metropolita Wrocławski Arcybiskup Józef Kupny, *Instrukcja w sprawie zarządzania cmentarzami parafialnymi na terenie Archidiecezji Wrocławskiej*, 18.10.2016, http://www.archidiecezja.wroc.pl/pliki/instrukcja_cmentarze_parafialne.pdf (dostęp: 23 sierpnia 2019 roku).

archidiecezji⁵⁶². Gdy osoby uprawnione do pochówku zmarłego znajdują się w niedostatku, instrukcje przewidują możliwość zmniejszenia, a nawet zniesienia opłat cmentarnych⁵⁶³.

Wspomniane wyżej opłaty, ponoszą przede wszystkim osoby uprawnione do pochówku zmarłego (m.in. pokładne, prolongatę, opłatę za rezerwację miejsca na cmentarzu, ustawienie nagrobka), ponadto podmioty świadczące usługi pogrzebowe, kamieniarskie i inne usługi na cmentarzu wyznaniowym (m.in. opłaty za wjazd na cmentarz, korzystanie z chłodni lub urządzenia chłodniczego, kostnicy i kaplicy cmentarnej na czas ceremonii pogrzebowej, korzystanie z energii elektrycznej oraz wody dla celów świadczonych usług).

Opłaty cmentarne (w tym pokładne, prolongaty, opłaty za rezerwację miejsca na cmentarzu) pobiera Proboszcz, a w przypadku powierzenia zarządzania cmentarzem zarządcy cmentarza lub administratorowi cmentarza – zarządca lub administrator cmentarza.

Uzyskane środki finansowe przeznaczane są na pokrycie kosztów związanych z utrzymaniem i zarządzaniem cmentarza, w szczególności utrzymania kaplicy cmentarnej lub domu przedpogrzebowego, opłat eksploatacyjnych (za wywóz śmieci i nieczystości, dostawę wody, energii elektrycznej), ubezpieczenia cmentarza, wynagrodzenia dla zarządcy lub administratora cmentarza, a także na inwestycje cmentarne i parafialne.

3.1.3. Kościelna ochrona zabytków i dóbr kultury

Kościelna ochrona zabytków i dóbr kultury jest kolejną potrzebą Kościoła, wynikającą z działalności apostolskiej, o której mowa w kan. 222 § 1 KPK. Dziedzictwo historyczno – artystyczne Kościoła katolickiego i rozwój sztuki kościelnej jest bardzo ważne dla wspólnoty kościelnej, dlatego też stało się przedmiotem zainteresowania Ojców *Vaticanum II* i znalazło

⁵⁶² Instrukcja w sprawie pogrzebu obowiązująca na terenie Archidiecezji Katowickiej (n. 4.1. cz. 1) oraz instrukcja w sprawie pogrzebu w sprawie pogrzebu obowiązująca na terenie Archidiecezji Wrocławskiej (n. 5.1. cz. 1) stanowią iż: „Wysokość opłat cmentarnych nie powinna przewyższać opłat ustalonych dla cmentarzy komunalnych”. Z kolei instrukcja w sprawie zarządzania cmentarzami parafialnymi na terenie Archidiecezji Wrocławskiej w numerze 75 stanowi, iż: „Parafia pobiera opłaty cmentarne związane z rezerwacją miejsc na pochówki i pochowaniem zmarłego na cmentarzu parafialnym. Zakres odpłatnych czynności i wysokość należnych opłat jest skalkulowana indywidualnie dla każdego cmentarza parafialnego przez Proboszcza w porozumieniu z Radą Parafialną. Wysokość tych opłat jest jednakowa dla wszystkich osób, w tym dla wszystkich podmiotów świadczących usługi pogrzebowe”.

⁵⁶³ Instrukcja w sprawie pogrzebu obowiązująca na terenie Archidiecezji Katowickiej (n. 4.1. cz. 2) oraz instrukcja w sprawie pogrzebu obowiązująca na terenie Archidiecezji Wrocławskiej (n. 5.1. cz. 2) stanowią iż: „W przypadku niedostatku materialnego rodziny zmarłego należy zmniejszyć wysokość opłat, a nawet z nich zrezygnować”. Instrukcja w sprawie zarządzania cmentarzami parafialnymi na terenie Archidiecezji Wrocławskiej w numerze 75 nie zawiera takiego przywileju, wskazuje za to, że: „(...)Wysokość tych opłat jest jednakowa dla wszystkich osób, w tym dla wszystkich podmiotów świadczących usługi pogrzebowe, nie wyłączając Zarządcy Cmentarza, któremu powierzono zarządzanie cmentarzem parafialnym, a który niezależnie od świadczonych na rzecz Parafii usług zarządzających, świadczy również usługi pogrzebowe”.

wyraz w dokumencie posoborowym – konstytucji „Sacrosanctum concilium”⁵⁶⁴ (w rozdziale czwartym „Sztuka kościelna i sprzęty liturgiczne”).

Reforma liturgiczna, dokonana przez Sobór Watykański II⁵⁶⁵, spowodowała dalsze zmiany prawne odnoszące się do sztuki sakralnej. Święta Kongregacja Obrzędów wydała instrukcję o kulcie misterium eucharystycznego „Eucharisticum mysterium”⁵⁶⁶, w której zwróciła uwagę na konieczność zachowania troski o skarby sztuki sakralnej w trakcie przeprowadzania adaptacji kościołów do nowej liturgii. Wszelkie zmiany bądź usunięcia zabytków z obiektów sakralnych miały być dokonywane roztropnie, za wiedzą ordynariusza diecezji i po konsultacji z ekspertami, zapewniając tym zabytkom odpowiednie warunki do ich ekspozycji na nowym miejscu (por. n. 24 instrukcji)⁵⁶⁷.

Innym dokumentem, odnoszącym się do ochrony zabytków i dóbr kultury, jest aktualnie obowiązujący kodeks prawa kanonicznego⁵⁶⁸, który poświęca temu zagadnieniu cztery kanony (kan. 1220 KPK, kan. 1276 § 2, kan. 1283 n. 2 KPK oraz kan. 1284 § 2 n. 2 KPK)⁵⁶⁹.

Prawodawca kościelny wprowadza trzy grupy nakazów skierowanych do wszystkich wiernych (duchownych, członków instytutów zakonnych oraz świeckich), podkreślając powinność zachowania troski o czystość i piękno Kościoła, niedopuszczenie do tego, co jest sprzeczne ze świętością miejsca (por. kan. 1220 § 1 KPK⁵⁷⁰) oraz zapewnienie środków materialnych koniecznych do utrzymania, ochrony, konserwacji, bezpieczeństwa dóbr sakralnych znajdujących się w Kościele (por. kan. 1220 § 2 KPK⁵⁷¹)⁵⁷².

⁵⁶⁴ Concilio Oecumenico Vaticano II, Constitutio de sacra liturgia *Sacrosanctum concilium*, 04.12.1963, AAS 56 (1964), s. 97 – 138. Tekst w języku polskim w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje. Tekst łaciński – polski*, wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2008, s. 48 – 107. Konstytucja zwana dalej: Konstytucja „Sacrosanctum concilium” lub SC.

⁵⁶⁵ K. Mazur, *Prawo wiernych świeckich do czynnego udziału w liturgii...*, s. 133 – 136.

⁵⁶⁶ Sacra Congregazione dei Riti, Instruzione *Eucharisticum mysterium* dei riti sul culto del mistero eucaristico, 25.03.1967, AAS 59 (1967), s. 539 – 573. Tekst w języku polskim: https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WR/kongregacje/kkultu/eucharisticum_mysterium_25051967.html (dostęp: 14 marca 2019 roku).

⁵⁶⁷ Szerzej zob. M. Leszczyński, *Ochrona zabytków sztuki sakralnej w świetle aktualnego prawa Kościoła Katolickiego*, „Muzealnictwo” n. 29 (2008), s. 79. Zob. także Z. Czernik, *Działania Kościoła Rzymskokatolickiego w Polsce w zakresie ochrony zabytków*, „Ochrona Dziedzictwa Kulturowego” n. 1 (2016), s.18 – 19.

⁵⁶⁸ Szerzej zob. E. Przekop, *Kościelna ochrona zabytków i dóbr kultury według Kodeksu Prawa Kanonicznego Jana Pawła II*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” n. 14 (1986), s. 407 – 417. Zob. także B. Rakoczy, *Ochrona zabytków w Kodeksie Prawa Kanonicznego*, (w:) A. Jagielska – Burduk, W. Szafrąński (red.), *Kultura w praktyce: zagadnienia prawne. T. 2, Wokół problematyki prawnej zabytków i rynku sztuki*, Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Poznań 2013, s. 273 – 284.

⁵⁶⁹ Szerzej zob. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Tom II...*, s. 417 – 418.

⁵⁷⁰ Kan. 1220 § 1 KPK stanowi, iż: „Wszyscy, do których to należy, mają troszczyć się o utrzymanie w kościołach takiej czystości i piękna, jakie przystojują domowi Bożemu, i nie dopuszczają do tego, by działo się w nim coś obcego świętości miejsca”.

⁵⁷¹ Kan. 1220 § 2 KPK stanowi, iż: „W celu ochrony dóbr sakralnych oraz kosztowności należy okazywać właściwą troskę o konserwację i zastosować odpowiednie środki bezpieczeństwa”.

⁵⁷² J. T. Martín de Agar, *Miejsca i czasy święte...*, s. 908.

Zwraca również uwagę, że problematyka ochrony zabytków i dóbr kultury winna zostać uregulowana w kościelnym prawodawstwie partykularnym. „Uwzględniając prawa, prawne zwyczaje oraz okoliczności, ordynariusze powinni przez wydanie szczegółowych instrukcji, w granicach prawa powszechnego i partykularnego, starać się o uregulowanie zarządu dóbr kościelnych” (kan. 1276 § 2 KPK).

W odpowiedzi na postulaty Ojców *Vaticanum II*⁵⁷³, apel prawodawcy kościelnego (z kan. 1276 § 2 KPK) oraz papieża Jana Pawła II⁵⁷⁴ (w konstytucji apostolskiej o Kurii Rzymskiej „*Pastor bonus*”⁵⁷⁵), Konferencja Episkopatu Polski wydała szereg dokumentów odnoszących się do troski o dziedzictwo kulturowe Kościoła na szczeblu partykularnym (diecezji)⁵⁷⁶ i erygowała organ odpowiedzialny za ochronę dóbr kultury (Radę ds. Kultury i Ochrony Dziedzictwa Kulturowego Konferencji Episkopatu Polski⁵⁷⁷).

Pierwszym dokumentem konferencji biskupów poruszającym problematykę ochrony dóbr kultury jest instrukcja *o ochronie zabytków i kierunkach rozwoju sztuki kościelnej*⁵⁷⁸, która stanowiła odpowiedź na postulaty Ojców *Vaticanum II*⁵⁷⁹. Jednym z przejawów życia Kościoła jest sztuka sakralna, wyrażająca misterium chrześcijaństwa i zwiastująca je światu. Jej dawne i współczesne dzieła stanowią *patrimonium Ecclesiae*, a zarazem skarb kultury

⁵⁷³ Konstytucja „*Sacrosanctum concilium*” w numerze 126 stanowi, iż: „Przy ocenie dzieł sztuki niech miejscowi ordynariusze zasięgają opinii diecezjalnej Komisji Sztuki Kościelnej, a w razie potrzeby innych wybitnych znawców, jak również komisji, o której mowa w art. 44, 45, 46. Niech ordynariusze troskliwie czuwają, aby nie przechodziły w obce ręce ani nie niszczały sprzęty kościelne lub cenne przedmioty, jako że są ozdobą domu Bożego”.

⁵⁷⁴ Ioannes Paulus II, *Constitutio apostolica de Romana Curia Pastor bonus*, 28.06.1988, AAS 80 (1988), s. 841 – 930. Tekst w języku polskim w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane, t. IV: Konstytucje apostolskie, listy motu proprio i bulle, orędzia na światowe dni* pod redakcją Magdaleny Ptak, wydawnictwo M, Kraków 2007, s. 51 – 85. Konstytucja zwana dalej: Konstytucja „*Pastor bonus*” lub PB.

⁵⁷⁵ Papież Jan Paweł II odniósł się do kwestii ochrony dóbr kultury w art. 101 § 1 i 2 PB. Na mocy konstytucji „*Pastor bonus*” ustanowił Papieską Komisję dla Ochrony Kościelnego Dziedzictwa Historycznego i Artystycznego Kościoła, która działała do 2012 roku, po czym włączona została do Papieskiej Rady Kultury. Szerzej zob. M. Leszczyński, *Ochrona zabytków sztuki sakralnej...*, s. 80. Zob. także Z. Czernik, *Działania Kościoła Rzymskokatolickiego w Polsce...*, s. 19.

⁵⁷⁶ Z. Czernik, *Działania Kościoła Rzymskokatolickiego w Polsce...*, s. 21.

⁵⁷⁷ Do zadań Rady ds. Kultury i Ochrony Dziedzictwa Kulturowego Konferencji Episkopatu Polski należy zapoznanie się z dokumentami Stolicy Apostolskiej dotyczącymi ochrony dóbr kultury i wypowiedziami związanymi z kulturą, współpraca ze służbami konserwatorskimi, czynne uczestnictwo przedstawicieli rady w wydarzeniach kulturowych o zasięgu ogólnonarodowym, krajowym i lokalnym; utrzymywanie kontaktów z przedstawicielami innych konferencji biskupów odpowiedzialnych za ochronę dóbr kultury oraz współdziałanie w przygotowaniu konferencji, szkoleń, warsztatów przeznaczonych dla konserwatorów diecezjalnych i dyrektorów muzeów kościelnych. Szerzej zob. Informacje o Radzie ds. Kultury i Ochrony Dziedzictwa Kulturowego zaczerpnięte ze strony internetowej Konferencji Episkopatu Polski: <https://episkopat.pl/> (dostęp: 14 marca 2019 roku).

⁵⁷⁸ Konferencja Episkopatu Polski, Konferencja Episkopatu Polski, *Instrukcja Episkopatu Polski o ochronie zabytków i kierunkach rozwoju sztuki kościelnej*, 16.04.1966, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WE/kep/kkbids/sztuka1_16041966.html (dostęp: 14 marca 2019 roku). Zwana dalej: Instrukcja KEP z 1966 r.

⁵⁷⁹ Z. Czernik, *Działania Kościoła Rzymskokatolickiego w Polsce...*, s. 21.

ogólnoludzkiej⁵⁸⁰, który powierzony jest opiece członkom Ludu Bożego. „Sztuka sakralna jest świadectwem, dawanym żywemu Bogu przez ludzi żyjących we wszystkich czasach. Stylem kościelnym był i musi pozostać każdorazowy styl danej epoki” (n. 5 Instrukcji KEP z 1966 r.).

Z powodu nasilających się kradzieży i niszczenia zabytków kościelnych, Komisja Episkopatu ds. Sztuki Kościelnej (obecnie Rada ds. Kultury i Ochrony Dziedzictwa Kulturowego Konferencji Episkopatu Polski) wydała instrukcję dotyczącą konserwacji i zabezpieczenia zabytków sztuki kościelnej⁵⁸¹, wskazując sposoby zabezpieczenia obiektów i profilaktykę w tej dziedzinie.

Innym dokumentem poruszającym ową problematykę, są *Normy postępowania w sprawach sztuki kościelnej*⁵⁸², w którym wskazano sposoby zabezpieczania obiektów przed kradzieżami⁵⁸³ oraz organy uprawnione do nadzoru i opieki nad sztuką sakralną na szczeblu krajowym (Komisja Episkopatu ds. Sztuki Kościelnej) i diecezjalnym (Ordynariusz miejsca we współpracy z diecezjalną komisją ds. sztuki)⁵⁸⁴.

Kolejny dokument regulujący kwestię zabezpieczenia zabytków sztuki kościelnej przed kradzieżą, jest *Pro memoria w sprawie kradzieży zabytków kościelnych*. Zwrócono w nim uwagę na pilną potrzebę ochrony zabytków sakralnych, w związku z nasilającą się falą kradzieży. Aby uwrażliwić na ten problem wiernych i pracowników kościelnych, konferencja biskupów poleciła proboszczom, rektorom kościołów i dyrektorom muzeów diecezjalnych mówić o tych zjawiskach na ambonie i katechezie, prowadzić inwentaryzację zabytków sztuki sakralnej i zainstalować odpowiednie zabezpieczenia w kościołach, kaplicach i muzeach⁵⁸⁵.

Ochronie dziedzictwa kulturalnego Kościoła i muzeom kościelnym wiele uwagi poświęca także Drugi Polski Synod Plenarny w dokumencie „W trosce o ducha kultury zadania Kościoła”, w części zatytułowanej: „Ochrona i konserwacja zabytków, muzea kościelne”⁵⁸⁶. Synod postanowił, że: „ochrona zabytków polega z jednej strony na ich inwentaryzacji, z

⁵⁸⁰ Konferencja Episkopatu Polski, *Instrukcja Episkopatu Polski o ochronie zabytków...*, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WE/kep/kkbids/sztuka1_16041966.html (dostęp: 14 marca 2019 roku).

⁵⁸¹ Konferencja Episkopatu Polski, *Instrukcja w sprawie konserwacji i zabezpieczenia zabytków sztuki kościelnej*, 17.06.1970, (w:) C. Krakowiak, L. Adamowicz, *Dokumenty duszpastersko – liturgiczne Episkopatu Polski (1966 – 1998)*, Polihymnia, Lublin 1999, s. 246 – 247.

⁵⁸² Konferencja Episkopatu Polski, *Normy postępowania w sprawach sztuki kościelnej*, 25.01.1973, (w:) C. Krakowiak, L. Adamowicz, *Dokumenty duszpastersko – liturgiczne Episkopatu Polski (1966 – 1998)*, Polihymnia, Lublin 1999, s. 271 – 275.

⁵⁸³ Na temat instalacji systemów alarmowych szerzej zob. J. Spychała, *Zabezpieczenie obiektów sakralnych systemem alarmowym*, „Wiadomości Archidiecezji Łódzkiej” n. 3 (1996), s. 79 – 80.

⁵⁸⁴ M. Leszczyński, *Ochrona zabytków sztuki sakralnej...*, s. 83.

⁵⁸⁵ M. Leszczyński, *Ochrona zabytków sztuki sakralnej...*, s. 84.

⁵⁸⁶ II Polski Synod Plenarny, *Ochrona i konserwacja zabytków, muzea kościelne*, (w:) II Polski Synod Plenarny (1991 – 1999), wydawnictwo Pallottinum, Warszawa – Poznań 2001 s. 109 – 110.

drugiej zaś na zabezpieczeniu. Szczególna odpowiedzialność za ochronę zabytków sztuki kościelnej spoczywa na proboszczach i rektorach kościołów zabytkowych. Postanowienia ustawy państwowej o ochronie zabytków obowiązują ich w sumieniu, gdyż są wyrazem wspólnej troski obywatelskiej o ocalenie *patrimonium* narodowego, tak bezlitośnie niszczonego przez wojny, pożary, wandalizm i grabieże, a także zaniedbania ze strony osób odpowiedzialnych. Żadnemu proboszczowi nie wolno wszczynać jakichkolwiek działań przy obiekcie zabytkowym bez uzyskania zgody konserwatora diecezjalnego. Konserwacja wymaga kwalifikacji zawodowych i wysokiego poziomu etyki zawodowej. W seminariach duchownych, w ramach wykładów z historii sztuki, należy zaplanować specjalne zajęcia poświęcone konserwacji zabytków sztuki kościelnej. Powinny być one poszerzone o wizyty w pracowniach konserwacji zabytków, aby uświadomić alumnom, jak skomplikowane i kosztowne są specjalistyczne zabiegi, które często nie byłyby konieczne, gdyby przestrzegano zasad ochrony zabytków” (n. 68).

3.2. DZIAŁALNOŚĆ OŚWIATOWA

Kościół katolicki od zawsze zajmował się edukacją wiernych, zwracając uwagę, że odpowiednia formacja jest kluczowym elementem kształtowania osobowości i prawidłowych postaw ludzkich. W tej części rozdziału zostaną omówione następujące kwestie, takie jak: obowiązek wychowania katolickiego dzieci i młodzieży oraz problematyka zakładania i prowadzenia szkół katolickich na gruncie prawodawstwa kościelnego i świeckiego, z uwzględnieniem nauki religii w szkołach (katolickich i niekatolickich). Kolejna kwestia jaka zostanie omówiona w tej części rozdziału, będzie dotyczyć uniwersytetów (katolickich i kościelnych) oraz fakultetów kościelnych, w szczególności jakie podmioty uprawnione są do erygowania wspomnianych jednostek oraz kto jest odpowiedzialny za ich prawidłowe funkcjonowanie i utrzymanie.

3.2.1. Uprawnienie wiernych do wychowania katolickiego

Kościół, dążąc do zaradzania własnych potrzeb (kan. 222 § 1 KPK), od zawsze przykładał i nadal bierze pod uwagę wychowanie katolickie⁵⁸⁷. Ojcowie *Vaticanum II* odnieśli się do powyższej kwestii w deklaracji o wychowaniu chrześcijańskim „*Gravissimum educationis*”⁵⁸⁸, przypominając że: „wszyscy chrześcijanie (...) mają prawo do wychowania

⁵⁸⁷ Szerzej zob. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Tom II...*, s. 306 – 307.

⁵⁸⁸ Concilio Oecumenico Vaticano II, *Declaratio de educatione christiana Gravissimum educationis*, 28.10.1965, AAS 58 (1966), s. 728 – 739. Tekst w języku polskim w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*.

chrześcijańskiego” (n. 2 GE). „Wychowanie zdąża do kształtowania osoby ludzkiej w kierunku jej celu ostatecznego, a równocześnie do dobra społeczności, których człowiek jest członkiem i w których obowiązkach, gdy dorośnie, będzie brał udział” (n. 1 GE).

Wychowanie katolickie dąży nie tylko do pełnego rozwoju osoby ludzkiej, ale również, aby wierni zostali wprowadzani w tajemnicę zbawienia, stawali się coraz bardziej świadomi otrzymanego daru wiary (por. n. 2 GE⁵⁸⁹)⁵⁹⁰. Dlatego też Ojcowie soborowi zwrócili się do duchownych, aby pamiętali o spoczywającym na nich obowiązku „czynienia wszystkiego, aby z tego chrześcijańskiego wychowania korzystali wszyscy wierni, a zwłaszcza młodzież, która jest nadzieją Kościoła” (n. 2 GE).

Rodzice są „pierwszymi i głównymi wychowawcami”, dlatego też są w najwyższym stopniu są zobowiązani do wychowania potomstwa (por. n. 3 GE⁵⁹¹). Soborowa zasada została wprowadzona do aktualnie obowiązującego kodeksu prawa kanonicznego⁵⁹². „Rodzice oraz ci, którzy ich zastępują, mają obowiązek i zarazem prawo wychowania potomstwa. Rodzice katolicy mają ponadto obowiązek i prawo dobrania takich środków i instytucji, za pomocą których, uwzględniając miejscowe warunki, mogliby lepiej zadbać o katolickie wychowanie swoich dzieci” (kan. 793 § 1 KPK).

Obowiązek wychowania dzieci i młodzieży, ciążyący na rodzicach, potrzebuje pomocy całej społeczności, w tym państwa⁵⁹³, do którego zadań należy ochrona obowiązków i praw rodziców oraz innych, którzy mają udział w wychowaniu oraz zakładanie własnych szkół i

Tekst łaciński – polski, wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2008, s. 488 – 509. Deklaracja zwana dalej: Deklaracja „Gravissimum educationis” lub GE.

⁵⁸⁹ Deklaracja „Gravissimum educationis” w numerze 2 stanowi, iż: „(...) Wychowanie to zdąża nie tylko do pełnego rozwoju osoby ludzkiej, dopiero co opisanego, lecz ma na względzie przede wszystkim to, aby ochrzczeni, wprowadzani stopniowo w tajemnicę zbawienia, stawali się z każdym dniem coraz bardziej świadomi otrzymanego daru wiary. Niechaj uczą się chwalić Boga Ojca w duchu i w prawdzie (por. J 4, 23), zwłaszcza w kulcie liturgicznym; niechaj zaprawiają się w prowadzeniu własnego życia wedle nowego człowieka w sprawiedliwości i świętości prawdy (Ef 4, 22 – 24); w ten sposób niech stają się ludźmi doskonałymi na miarę wieku pełności Chrystusowej (por. Ef 4, 13) i przyczyniają się do wzrostu Ciała Mistycznego. Ponadto świadomi swego powołania niech się przyzwyczajają dawać świadectwo nadziei, która w nich jest (por. 1 P 3, 15), jako też pomagać w chrześcijańskim kształtowaniu świata, dzięki któremu wartości naturalne włączone do pełnego rozumienia człowieka odkupionego przez Chrystusa przyczynią się do dobra całej społeczności”.

⁵⁹⁰ Szerzej zob. W. Góralski, *Nauczycielskie Zadanie Kościoła*, (w:) P. Hemperek, W. Góralski, F. Przytuła, J. Bakalarz, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1986, s. 33.

⁵⁹¹ Deklaracja „Gravissimum educationis” w numerze 3 stanowi, iż: „Rodzice, ponieważ dali życie dzieciom, w najwyższym stopniu są obowiązani do wychowania potomstwa i dlatego muszą być uznani za pierwszych i głównych jego wychowawców. To zadanie wychowawcze jest tak wielkiej wagi, że jego ewentualny brak z trudnością dałby się zastąpić”.

⁵⁹² W. Góralski, *Nauczycielskie Zadanie Kościoła...*, s. 34.

⁵⁹³ W. Góralski, *Nauczycielskie Zadanie Kościoła...*, s. 34.

instytutów (por. n. 3 GE⁵⁹⁴, n. 6 GE⁵⁹⁵ i kan. 793 § 2 KPK⁵⁹⁶). Powyższa kwestia została poruszona także w ustawodawstwie świeckim krajowym (w Konstytucji⁵⁹⁷, ustawie o gwarancjach wolności sumienia i wyznania⁵⁹⁸ i ustawie o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej⁵⁹⁹) oraz międzynarodowym (w Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych⁶⁰⁰ i Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka⁶⁰¹).

Oprócz rodziców, społeczeństwa i państwa, obowiązek wychowawczy spoczywa na Kościele⁶⁰², któremu została zlecona misja niesienia ludziom pomocy, aby mogli osiągnąć pełnię życia chrześcijańskiego (por. n. 3 GE⁶⁰³ i kan. 794 § 1 KPK⁶⁰⁴)⁶⁰⁵. Kościół realizuje wspomniany obowiązek, poprzez wychowanie religijne (nauczanie i formacja), kształtowanie

⁵⁹⁴ Deklaracja „Gravissimum educationis” w numerze 3 stanowi, iż: „(...) Obowiązek wychowywania ciążyący w pierwszym rzędzie na rodzinie, potrzebuje pomocy całej społeczności. Oprócz więc praw rodziców i tych, którym oni powierzają część zadania wychowawczego, pewne obowiązki i prawa przysługują państwu, ponieważ do niego należy organizowanie tego, czego wymaga wspólne dobro doczesne. Do jego zadań należy popieranie różnymi sposobami wychowania młodzieży, a mianowicie: ochrona obowiązków i praw rodziców oraz innych, którzy mają udział w wychowaniu, i dopomaganie im; przejmowanie wedle zasady pomocniczości wychowania w wypadku braku inicjatywy ze strony rodziców i innych społeczności, lecz z uwzględnieniem życzeń rodziców; ponadto zakładanie własnych szkół i instytutów, w miarę jak dobro wspólne tego wymaga”.

⁵⁹⁵ Deklaracja „Gravissimum educationis” w numerze 6 stanowi, iż: „Państwo winno dbać, aby wszyscy obywatele mogli osiągnąć odpowiedni poziom kultury i aby byli należycie przygotowani do wykonywania obowiązków i praw państwowych. Samo więc państwo winno zabezpieczyć prawo młodzieży do odpowiedniego wychowania szkolnego, czuwać nad zdadnością nauczycieli i wysokim poziomem nauki, troszczyć się o zdrowie wychowanków i w ogóle doskonalić całą organizację szkolnictwa”.

⁵⁹⁶ Kan. 793 § 2 KPK stanowi, iż: „Rodzice mają również prawo otrzymania od społeczności świeckiej pomocy potrzebnych do katolickiego wychowania dzieci”.

⁵⁹⁷ Art. 48 ust. 1 K. stanowi, iż: „Rodzice mają prawo do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami”. Art. 53 ust. 3 K. stanowi, iż: „Rodzice mają prawo do zapewnienia dzieciom wychowania i nauczania moralnego i religijnego zgodnie ze swoimi przekonaniami”.

⁵⁹⁸ Art. 20 ust. 1 u.g.w.s.w. stanowi, iż: „Kościoły i inne związki wyznaniowe mogą nauczać religii oraz wychowywać religijnie dzieci i młodzież, zgodnie z wyborem dokonany przez ich rodziców lub opiekunów prawnych”.

⁵⁹⁹ Art. 18 ust. 1 u.s.p.d.k. stanowi, iż: „Państwo uznaje prawo Kościoła do nauczania religii oraz religijnego wychowania dzieci i młodzieży, zgodnie z wyborem dokonany przez rodziców lub prawnych opiekunów”.

⁶⁰⁰ Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z dnia 19 grudnia 1966 roku (Dz.U. 1977 Nr 38, poz. 167). W art. 18 ust. 4 stanowi, iż: „Państwa – Strony niniejszego Paktu zobowiązują się do poszanowania wolności rodziców lub, w odpowiednich przypadkach, opiekunów prawnych do zapewnienia swym dzieciom wychowania religijnego i moralnego zgodnie z własnymi przekonaniami”.

⁶⁰¹ Powszechna Deklaracja Praw Człowieka z dnia 10 grudnia 1948 roku, (w:) M. Zubik, *Wybór dokumentów prawa międzynarodowego dotyczących praw człowieka*, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, Warszawa 2008, s. 11 – 16. W art. 26 ust. 3 stanowi, iż: „Rodzice mają prawo pierwszeństwa w wyborze nauczania, które ma być dane ich dzieciom”.

⁶⁰² W. Góralski, *Nauczycielskie Zadanie Kościoła...*, s. 34.

⁶⁰³ Deklaracja „Gravissimum educationis” w numerze 3 stanowi, iż: „W szczególności wreszcie sposób obowiązek wychowawczy należy do Kościoła nie tylko dlatego, że winno się go uznać również za społeczność ludzką zdolną do pełnienia funkcji wychowawczej, lecz nade wszystko dlatego, że on zadanie wskazywania wszystkim ludziom drogi zbawienia, a wierzącym udzielania życia Chrystusowego i wspomagania ich ustawiczną opieką, aby mogli osiągnąć pełnię tego życia”.

⁶⁰⁴ Kan. 794 § 1 KPK stanowi, iż: „Ze szczególnej racji prawo i obowiązek wychowania należy do Kościoła, któremu została zlecona przez Boga misja niesienia ludziom pomocy, aby mogli osiągnąć pełnię życia chrześcijańskiego”.

⁶⁰⁵ Zasada z kan. 794 § 1 KPK nawiązuje do numeru 3 deklaracji „Gravissimum educationis”. Szerzej zob. W. Góralski, *Nauczycielskie Zadanie Kościoła...*, s. 34 – 35.

w dziedzinach świeckich⁶⁰⁶, katechizację oraz zakładanie i prowadzenie szkół katolickich wszelkiego typu i stopni (por. n. 4 GE⁶⁰⁷).

Kościół przypomina także rodzicom „ciążącą na nich powinność wydawania wszelkich zarządzeń, a nawet domagania się, aby dzieci ich mogły korzystać z owych pomocy i aby czyniły postępy w formacji chrześcijańskiej harmonijnie z formacją świecką” (n. 7 GE). Pochwala te władze i państwa, które: „uwzględniając pluralizm dzisiejszego społeczeństwa i szanując należną wolność religijną, pomagają rodzinom, aby wychowanie dzieci we wszystkich szkołach mogło się odbywać zgodnie z własnymi zasadami moralnymi i religijnymi tych rodzin” (n. 7 GE).

Gwarancja uprawnień wiernych – obywateli do wychowania katolickiego została przewidziana także w aktualnie obowiązującym Konkordacie. „Uznając prawo rodziców do religijnego wychowania dzieci oraz zasadę tolerancji, Państwo gwarantuje, że szkoły publiczne podstawowe i ponadpodstawowe oraz przedszkola, prowadzone przez organy administracji państwowej i samorządowej, organizują zgodnie z wolą zainteresowanych naukę religii w ramach planu zajęć szkolnych i przedszkolnych” (art. 12 ust. 1 Konkordatu).

Obecność Kościoła w dziedzinie szkolnictwa, zdaniem Ojców *Vaticanum II*, „zaznacza się w szczególny sposób przez szkołę katolicką” (n. 8 GE), dlatego też na nowo zostało ogłoszone prawo Kościoła do wolnego zakładania szkół (jakiegokolwiek rodzaju i stopnia) oraz kierowania nimi. Korzystanie z takiego uprawnienia przyczynia się także do wolności sumienia i ochrony praw rodziców, również do rozwoju samej kultury (por. n. 8 GE⁶⁰⁸).

Szczególne opieką otacza Kościół uniwersytety (katolickie i kościelne) oraz fakultety (por. n. 10 GE⁶⁰⁹). Ojcowie *Vaticanum II* zalecają „rozwijanie uniwersytetów i fakultetów katolickich rozmieszczonych należycie w różnych częściach świata, tak jednakże, aby one błyszczały nie ilością, ale zamięłowaniem do nauki. Łatwy dostęp do nich niech ma młodzież rokująca większe nadzieje, chociaż biedna, szczególnie jednak ta, która przybywa z nowych

⁶⁰⁶ J. M. González del Valle, *Wychowanie katolickie*, (w:) P. Majer (red.), *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, wydawnictwo Wolters Kluwer, Kraków 2011, s. 611.

⁶⁰⁷ Deklaracja „*Gravissimum educationis*” w numerze 4 stanowi, iż: „W wypełnianiu swego obowiązku wychowawczego Kościół, zapobiegliwy o wszystkie odpowiednie środki, troszczy się szczególnie o te, które są mu właściwe, a z których pierwszym jest katechizacja (...) Kościół wysoko ceni i stara się duchem swoim przepoić oraz udoskonalić także inne pomoce (...), których celem są ćwiczenia duchowe i cielesne, stowarzyszenia młodzieżowe, a zwłaszcza szkoły”.

⁶⁰⁸ Deklaracja „*Gravissimum educationis*” w numerze 8 stanowi, iż: „Sobór święty na nowo ogłasza prawo Kościoła do wolnego zakładania szkół jakiegokolwiek rodzaju i stopnia i do kierowania nimi, co było już poruszane w wielu dokumentach Urzędu Nauczycielskiego; przypomina też, że korzystanie z takiego prawa jak najbardziej przyczynia się także do wolności sumienia i ochrony praw rodziców, a również do rozwoju samej kultury”.

⁶⁰⁹ Deklaracja „*Gravissimum educationis*” w numerze 10 stanowi, iż: „Również szkoły wyższe otacza Kościół gorliwą opieką, zwłaszcza uniwersytety i fakultety”.

narodów” (n. 10 GE). Kościół winien dbać nie tylko o życie duchowe młodzieży uczęszczającej na uniwersytety katolickie i kościelne, ale również o tych, którzy są studentami na uniwersytetach niekatolickich. Powinien dążyć, aby na takich uczelniach funkcjonowały parafie personalne dla studentów oraz katolickie ośrodki uniwersyteckie prowadzone przez wiernych (odpowiednio przygotowanych), które zapewniałyby młodzieży akademickiej pomoc duchową i intelektualną (por. n. 10 GE⁶¹⁰ i kan. 813 KPK⁶¹¹)⁶¹².

Nauczanie Soboru Watykańskiego II, na powyższe tematy, zostało implementowane do aktualnie obowiązującego kodeksu prawa kanonicznego (do księgi trzeciej „Nauczycielskie Zadanie Kościoła”), w którym uregulowano zagadnienia dotyczące wychowania katolickiego (kan. 793 – 795 KPK), zakładania i prowadzenia szkół katolickich (kan. 800 – 803 KPK), uniwersytetów katolickich (kan. 807 – 814 KPK) i kościelnych oraz wydziałów kościelnych (kan. 815 – 821 KPK).

Postulaty Ojców soborowych zostały rozwinięte przez Jana Pawła II w posynodalnej adhortacji apostołskiej o katechizacji w naszych czasach „*Catechesi tradendae*”⁶¹³ (n. 69 CT⁶¹⁴), w konstytucjach apostołskich: o uniwersytetach i wydziałach kościelnych „*Sapientia christiana*”⁶¹⁵ oraz o uniwersytetach katolickich „*Ex corde ecclesiae*”⁶¹⁶. Dnia 29 stycznia

⁶¹⁰ Deklaracja „*Gravissimum educationis*” w numerze 10 stanowi, iż: „(...) pasterze Kościoła winni nie tylko usilnie dbać o życie duchowe wychowanków, którzy uczęszczają na uniwersytety katolickie, ale w trosce o formację duchową wszystkich swoich dzieci powinni starać się – powziawszy odpowiednie decyzje na konferencjach biskupich – aby także uniwersytety niekatolickie posiadały konwikty i katolickie ośrodki uniwersyteckie, gdzie by kapłani, zakonnicy i świeccy katolicy sumiennie dobrani i przygotowani udzielali stale młodzieży akademickiej pomocy duchowej i intelektualnej”.

⁶¹¹ Kan. 813 KPK stanowi, iż: „Biskup diecezjalny powinien otoczyć studentów szczególną troską duszpasterską, nawet erygując dla nich parafię albo przynajmniej wyznaczając do tego na sposób stały kapłanów. Winien również zatroszczyć się o to, żeby na uniwersytetach, także niekatolickich, powstały katolickie ośrodki uniwersyteckie, świadczące młodzieży pomoc, zwłaszcza duchową”.

⁶¹² Szerzej zob. W. Góralski, *Nauczycielskie Zadanie Kościoła...*, s. 41.

⁶¹³ Giovanni Paolo II, *Esortazione apostolica Catechesi tradendae* all'episcopato, al clero e ai fedeli di tutta la chiesa cattolica circa la catechesi nel nostro tempo, 16.10.1979, AAS 71 (1979), s. 1277 – 1340. Tekst w języku polskim: https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/adhortacje/catechesi.html (dostęp: 10 marca 2019 roku). Adhortacja zwana dalej: Adhortacja „*Catechesi tradendae*” lub CT.

⁶¹⁴ Adhortacja „*Catechesi tradendae*” w numerze 69 stanowi, iż: „W tych krajach, niestety coraz rzadszych, gdzie istnieje możliwość prowadzenia wychowania w wierze na terenie samej szkoły, Kościół ma obowiązek uczynić w tej sprawie wszystko, co tylko może. Odnosi się to oczywiście przede wszystkim do szkoły katolickiej. (...) Szczególną cechą i najgłębszą racją szkoły katolickiej – dla której też rodzice katolicy powinni ją stawiać ponad inne – jest właśnie ta, że wychowanie religijne wprowadzane jest w całe przygotowanie wychowanków! Szkoły katolickie muszą szanować wolność sumienia – to znaczy wyrzec się wywierania na nie od zewnątrz nacisku fizycznego czy moralnego, zwłaszcza w odniesieniu do praktyk religijnych dzieci i młodzieży – mają jednak poważny obowiązek dawania formacji religijnej, dostosowanej do niejednokrotnie tak bardzo różnych warunków uczniów, i wpojenia im tego, że głos Boga, wzywający do służenia Mu w duchu i prawdzie, zgodnie z Jego przykazaniami i nakazami Kościoła, nie zmusza wprawdzie człowieka, niemniej jednak zobowiązuje jego sumienie”.

⁶¹⁵ Ioannes Paulus II, *Constitutio apostolica Sapientia christiana* de studiorum universitatibus et facultatibus ecclesiasticis, 15.04.1979, AAS 71 (1979), s. 469 – 521. Tekst w języku polskim: <http://new.upjp2.edu.pl/sites/default/files/DZN/Sapientia-christ-Lat-Pol.pdf> (dostęp: 10 marca 2019 roku). Konstytucja zwana dalej: Konstytucja „*Sapientia christiana*” lub SCH.

2018 roku na stronie Stolicy Apostolskiej ukazała się Konstytucja apostolska o uniwersytetach i wydziałach studiów kościelnych „Veritatis gaudium”⁶¹⁷ podpisana przez papieża Franciszka 8 grudnia 2017 roku, która nowelizuje konstytucję „Sapientia christiana”, wskazując, że pozostaje ona „w pełni ważna w swojej proroczej wizji i jasnych wytycznych” (n. 1 VG)⁶¹⁸.

3.2.2. Zakładanie i prowadzenie szkół katolickich

Prawodawca kościelny przypomina prawo Kościoła do zakładania szkół jakiegokolwiek specjalności, rodzaju i stopnia (por. kan. 800 § 1 KPK⁶¹⁹)⁶²⁰, w szczególności: szkoły podstawowe, ponadpodstawowe, zawodowe, techniczne, dla osób dorosłych, szkoły specjalne dla uczniów z fizycznymi, językowymi, społecznymi, behawioralnymi lub psychologicznymi trudnościami oraz szkoły dla katechetów⁶²¹.

Szkoły katolickie stanowią główną pomoc w wychowaniu dzieci (por. kan. 796 § 1 KPK⁶²²), dlatego też rodzice oraz nauczyciele mają obowiązek współpracować ze sobą w wychowaniu dzieci (por. kan. 796 § 2 KPK⁶²³). Prawodawca kościelny zachęca także wiernych, że powinni wspierać szkoły katolickie, pomagać im w coraz doskonalszym wypełnianiu ich zadań, przede wszystkim w zaspokajaniu przez nie potrzeb (por. kan. 800 § 2 KPK⁶²⁴ i n. 9 GE⁶²⁵).

⁶¹⁶ Ioannes Paulus II, Constitutio apostolica *Ex corde ecclesiae* de universitatibus catholicis, 15.08.1990, AAS 82 (1990) s. 1475 – 2509. Tekst w języku polskim: https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/konstytucje/o_uniwersytetach_15081990.html (dostęp: 10 marca 2019 roku). Konstytucja zwana dalej: Konstytucja „Ex corde ecclesiae” lub ECE.

⁶¹⁷ Franciscus, Constitutio apostolica *Veritatis gaudium* de universitatibus et facultatibus ecclesiasticis Franciscus episcopus servus servorum dei ad perpetuam rei memoriam, 08.12.2017, AAS 110 (2018), s. 1 – 41. Tekst w języku polskim w: Franciszek, *Konstytucja apostolska o uniwersytetach i wydziałach studiów kościelnych „Veritatis gaudium” z dnia 8 grudnia 2017 roku*, wydawnictwo diecezji tarnowskiej „Biblios”, Tarnów 2018. Konstytucja zwana dalej: Konstytucja „Veritatis gaudium” lub VG.

⁶¹⁸ Na temat posługi nauczania szerzej zob. W. Góralski, *Misja nauczania w Kościele w perspektywie odnowionego prawa kanonicznego*, „Studia Płockie” t. 11 (1983), s. 189 – 209. Zob. także B. Cieślak, *Posługa nauczania w Kościele*, „Ateneum Kapłańskie” t. 102 (1984), s. 222 – 238.

⁶¹⁹ Kan. 800 § 1 KPK stanowi, iż: „Kościołowi przysługuje prawo zakładania szkół jakiegokolwiek specjalności, rodzaju i stopnia, a także kierowania nimi”.

⁶²⁰ Szerzej zob. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Tom II...*, s. 308 – 309.

⁶²¹ W. Góralski, *Nauczycielskie Zadanie Kościoła...*, s. 37.

⁶²² Kan. 796 § 1 KPK stanowi, iż: „Wśród środków wychowania wierni powinni bardzo cenić szkoły, które są dla rodziców główną pomocą w wypełnianiu obowiązku wychowania”.

⁶²³ Kan. 796 § 2 KPK stanowi, iż: „Rodzice mają ściśle współpracować z nauczycielami, którym powierzają nauczanie swoich dzieci. Również nauczyciele w wypełnianiu swojego obowiązku powinni ściśle współpracować z rodzicami, których też winni pilnie wysłuchiwać; należy organizować i doceniać zrzeczenia lub zebrania rodziców”.

⁶²⁴ Kan. 800 § 2 KPK stanowi, iż: „Wierni powinni popierać szkoły katolickie, świadcząc w miarę możliwości pomoc, gdy idzie o ich zakładanie i utrzymanie”.

⁶²⁵ Deklaracja „Gravissimum educationis” w numerze 9 stanowi, iż: „Święty Sobór usilnie zachęca pasterzy Kościoła i wszystkich wiernych, aby nie szczędząc żadnych ofiar, pomagali szkołom katolickim w coraz doskonalszym wypełnianiu ich zadania, a przede wszystkim w zaspokajaniu przez nie potrzeb”.

Inicjatywa do utworzenia szkoły katolickiej należy do biskupa diecezjalnego (por. kan. 802 § 1 KPK⁶²⁶), instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego⁶²⁷ (por. kan. 801 KPK⁶²⁸) oraz świeckich, działających jako osoby prywatne bądź zrzeszone w stowarzyszeniach⁶²⁹, po uprzednim uzyskaniu zgody od biskupa diecezjalnego, na którego terenie działać ma szkoła. Szkołę można uznać za katolicką, w myśl kan. 803 § 1 KPK⁶³⁰, w trzech sytuacjach, mianowicie, gdy prowadzone są przez władzę kościelną lub kościelną osobę prawną publiczną⁶³¹, inne podmioty prawne (kościelne osoby prawne prywatne⁶³² lub zostały uznane przez kompetentną władzę kościelną.

Problematyka zakładania i prowadzenia szkół katolickich została podjęta przez Drugi Polski Synod Plenarny, który – w dokumencie „Szkoła i Uniwersytet w życiu Kościoła i Narodu”⁶³³ – wezwał kościelne osoby prawne do „wielkodusznych inicjatyw mających na celu tworzenie nowych szkół katolickich, dostosowanych do potrzeb miejscowości czy regionu” (n. 63).

„W szkole katolickiej, nauczanie i wychowanie powinny się opierać na zasadach chrześcijańskiej doktryny. Wykładowcy mają się odznaczać zdrową nauką i prawością życia” (kan. 803 § 2 KPK). Uczestnicy Drugiego Polskiego Synodu Plenarnego zwrócili uwagę, że szkoła katolicka, tak jak inne szkoły, dąży do prawdziwej ludzkiej formacji dzieci i młodzieży⁶³⁴. Jest otwarta dla wszystkich, bez względu na wyznanie czy światopogląd. Uczy i

⁶²⁶ Kan. 802 § 1 KPK stanowi, iż: „Jeśli nie ma szkół, w których wychowanie jest przepojone chrześcijańskim duchem, jest rzeczą biskupa diecezjalnego zatroszczyć się o to, aby takie szkoły powstały”.

⁶²⁷ Mimo, że prawodawca kościelny, w kan. 801 KPK, nie przyznaje stowarzyszeniom życia apostołskiego uprawnień do zakładania i prowadzenia szkół katolickich, przyjmuje się że powyższy kanon dotyczy również tych podmiotów. Szerzej zob. P. Wierzbicki, *Współpraca wiernych świeckich z duchownymi...*, s. 123. Zob. także W. Góralski, *Nauczycielskie Zadanie Kościoła...*, s. 37.

⁶²⁸ Kan. 801 KPK stanowi, iż: „Instytuty zakonne, których właściwym zadaniem jest wychowanie, pozostając wierne swojej misji, niech starają się podejmować katolickie wychowanie również poprzez własne szkoły, zakładane za zgodą biskupa diecezjalnego”.

⁶²⁹ P. Wierzbicki, *Współpraca wiernych świeckich z duchownymi...*, s. 124.

⁶³⁰ Kan. 803 § 1 KPK stanowi, iż: „Szkołę wtedy uważa się za katolicką, gdy jest kierowana przez kompetentną władzę kościelną albo kościelną osobę prawną publiczną, albo za katolicką została uznana przez władzę kościelną dokumentem na piśmie”.

⁶³¹ Kościelne osoby prawne publiczne osobowość prawną – kanoniczną otrzymują *ipso iure* lub specjalnym dekretem kompetentnej władzy. „Są ustanowione przez kompetentną władzę kościelną, by wykonywały w imieniu Kościoła, w oznaczonym dla nich zakresie, zgodnie z przepisami prawa, własne zadania im zlecone dla publicznego dobra” (kan. 116 KPK). Szerzej zob. R. Sobański, *Osoby fizyczne i prawne*, (w:) J. Krukowski (red.), *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. Tom I. Księga I. Normy ogólne*, wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2003, s. 192 – 193.

⁶³² Kościelne osoby prawne prywatne nabywają osobowość prawną – kanoniczną poprzez specjalny dekret władzy kościelnej (kan. 116 § 2 KPK). Szerzej zob. R. Sobański, *Osoby fizyczne i prawne...*, s. 193.

⁶³³ II Polski Synod Plenarny, *Szkoła i Uniwersytet w życiu Kościoła i Narodu*, (w:) II Polski Synod Plenarny (1991 – 1999), wydawnictwo Pallottinum, Warszawa – Poznań 2001, s. 49 – 62.

⁶³⁴ Na temat dokumentu wydanego przez II Polski Synod Plenarny, odnoszącego się do szkół katolickich w Polsce, w szczególności do roli szkoły, jej organizacji i zadań, szerzej zob. J. Dyduch, *Posłannictwo szkoły w świetle II Polskiego Synodu Plenarnego*, „Prawo Kanoniczne” t. 45, n. 1 – 2 (2002), s. 81 – 94. Zob. także J.

wychowuje w duchu ekumenizmu oraz w szacunku dla każdego człowieka⁶³⁵. Nauczyciele w szkołach katolickich powinni podejmować dialog z rodzicami⁶³⁶, spełniać swoje posłannictwo w przekonaniu, że uczestniczą w wychowawczej misji Kościoła⁶³⁷.

Na biskupie diecezjalnym spoczywa obowiązek i uprawnienie czuwania nad szkołami katolickimi położonymi na jego terytorium oraz wizytować je, nawet jeśli zostały założone lub są kierowane przez członków instytutów zakonnych oraz wydawania przepisów dotyczących ogólnej struktury szkół katolickich (por. kan. 806 § 1 KPK⁶³⁸)⁶³⁹. Czuwa także nad tym, aby wszystkie przedmioty były wykładane w duchu chrześcijańskim (por. kan. 803 § 2 KPK⁶⁴⁰), kształcenie w szkołach katolickich było na takim samym poziomie, co w innych szkołach (por. kan. 806 § 2 KPK⁶⁴¹). Troska biskupa diecezjalnego przejawia się w powołaniu wiernych (duchownych, członków instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego oraz świeckich) odpowiedzialnych za przekazywanie nauki chrześcijańskiej młodzieży (por. kan. 804 § 2 KPK⁶⁴²).

Dyduch, *Posługa nauczania w dokumentach roboczych II Polskiego Synodu Plenarnego*, „Annales Canonici” 1993, s. 91 – 106.

⁶³⁵ K. Więcek, *Prawo Kościoła Katolickiego do zakładania i prowadzenia szkół*, „Studia z prawa wyznaniowego” t. 17 (2014), s. 235. Zob. także K. Warchałowski, *Szkoły katolickie w obowiązujących konkordatach z państwami europejskimi*, „Prawo Kanoniczne” t. 41, n. 3 – 4 (1998), s. 199 – 247.

⁶³⁶ Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego, *Szkoła katolicka u progu trzeciego tysiąclecia*, w numerze 20 stanowi, iż: „Niezmiennym celem wychowania szkolnego jest więc spotkanie i dialog z rodzicami i rodziną, trzeba go popierać również poprzez promocję stowarzyszeń rodzicielskich, ażeby z ich niezastąpionym udziałem nawiązała się owa osobista relacja, która pozwala urzeczywistnić założenia wychowawcze”. Szerzej zob. Congregazione per l’educazione Cattolica, *La scuola cattolica alle soglie del terzo millennio*, 28.12.1997, Prot. Nr 29096. Tekst w języku polskim w: I. Skubiś (red.), *Szkoła miejscem kształtowania postawy patriotycznej*, Biblioteka „Niedzieli”, Częstochowa 1997, s. 105 – 131.

⁶³⁷ K. Więcek, *Prawo Kościoła Katolickiego do zakładania i prowadzenia szkół...*, s. 236. Szerzej zob. w J. Dyduch, *Szkoły katolickie w świetle nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego*, „Annales Canonici” 1986, s. 349 – 365.

⁶³⁸ Kan. 806 § 1 KPK stanowi, iż: „Biskupowi diecezjalnemu przysługuje prawo czuwania nad szkołami katolickimi położonymi na jego terytorium oraz wizytowania ich, nawet wtedy, gdy zostały założone lub są kierowane przez członków instytutów zakonnych. Może on również wydawać przepisy dotyczące ogólnej struktury szkół katolickich. Tego rodzaju przepisy wiążą także szkoły kierowane przez zakonników, z zachowaniem wszakże ich autonomii w zakresie wewnętrznego zarządu tych szkół”.

⁶³⁹ Szerzej zob. J. Wroceński, *Obowiązki pasterskie biskupa diecezjalnego*, „Prawo Kanoniczne” t. 51, n. 3 – 4 (2008), s. 134.

⁶⁴⁰ Kan. 803 § 2 KPK stanowi, iż: „W szkole katolickiej, nauczanie i wychowanie powinny się opierać na zasadach chrześcijańskiej doktryny. Wykładowcy mają się odznaczać zdrową nauką i prawością życia”.

⁶⁴¹ Kan. 806 § 2 KPK stanowi, iż: „Kierownicy szkół katolickich winni zabiegać, pod nadzorem miejscowego ordynariusza, by wykształcenie przekazywane w tych szkołach było przynajmniej na tym samym poziomie, co w innych tego rodzaju szkołach danego kraju”.

⁶⁴² Kan. 804 § 2 KPK stanowi, iż: „Ordynariusz miejsca powinien zatroszczyć się o to, ażeby osoby wyznaczone do nauczania religii, także w szkołach niekatolickich, odznaczały się zdrową nauką, świadectwem życia chrześcijańskiego i umiejętnością pedagogiczną”.

Szczegółowe obowiązki i uprawnienia biskupa diecezjalnego zostały wymienione w wytycznych Konferencji Episkopatu Polski dla szkół katolickich w Polsce⁶⁴³. Powołując szkołę katolicką albo wyrażając zgodę na jej założenie lub uznając daną szkołę za katolicką, biskup diecezjalny informuje Radę Szkół Katolickich⁶⁴⁴ (n. IV pkt 4 wytyczne KEP). Obowiązany jest także sprawdzić, czy szkoła posiada środki finansowe konieczne do jej utrzymania i dalszego funkcjonowania (n. IV pkt 2 wytyczne KEP).

Przechodząc na grunt ustawodawstwa świeckiego, wskazać należy, że uprawnienie do zakładania i prowadzenia szkół wynika z Konstytucji, w której wskazano, że: „obywatele i instytucje mają prawo zakładania szkół podstawowych, ponadpodstawowych i wyższych oraz zakładów wychowawczych. Warunki zakładania i działalności szkół niepublicznych oraz udziału władz publicznych w ich finansowaniu, a także zasady nadzoru pedagogicznego nad szkołami i zakładami wychowawczymi, określa ustawa” (art. 70 ust. 3 K.).

Prawo Kościoła katolickiego do zakładania i prowadzenia szkół katolickich wynika z aktualnie obowiązującego Konkordatu, zgodnie z którym: „Kościół Katolicki ma prawo zakładać i prowadzić placówki oświatowe i wychowawcze, w tym przedszkola oraz szkoły wszystkich rodzajów, zgodnie z przepisami prawa kanonicznego i na zasadach określonych przez odpowiednie ustawy” (art. 14 ust. 1 Konkordatu). Z powyższego przepisu wynika, że Kościół może prowadzić placówki oświatowo – wychowawcze, takie jak: przedszkola i szkoły wszystkich rodzajów, ale także internaty, domy dziecka oraz zakłady dla osób niepełnosprawnych⁶⁴⁵.

Zakładanie i prowadzenie szkół przez Kościół katolicki odbywa się z zachowaniem dwóch systemów prawnych, tj. ustawodawstwa państwowego (w zakresie realizowania minimum programowego przedmiotów obowiązkowych, wystawiania druków urzędowych i

⁶⁴³ Konferencja Episkopatu Polski, *Wytyczne dla szkół katolickich w Polsce*, 02.12.1994, <http://pedkat.pl/index.php/223-wytyczne-konferencji-episkopatu-polski-dla-szkol-katolickich-w-polsce> (dostęp: 27 sierpnia 2019 roku). Zwany dalej: Wytyczne KEP.

⁶⁴⁴ Rada Szkół Katolickich została powołana do życia w 1994 roku. Jest kościelną jednostką organizacyjną o zasięgu ogólnopolskim, która zrzesza szkoły katolickie prowadzone przez kościelne osoby prawne oraz szkoły, które zostały uznane za katolickie dekretem biskupa diecezjalnego i są prowadzone przez inne osoby prawne lub fizyczne. Na temat Rady Szkół Katolickich szerzej zob. Konferencja Episkopatu Polski, *Informacje na temat Rady Szkół Katolickich*, 08.06.2016, opubl. w: <https://episkopat.pl/rada-szkol-katolickich/> (dostęp: 18 luty 2019 roku).

⁶⁴⁵ J. Krukowski, *Polskie prawo wyznaniowe...*, s. 159.

uznania publicznego charakteru tych szkół)⁶⁴⁶ oraz prawodawstwa kościelnego (por. art. 14 ust. 2 Konkordatu⁶⁴⁷)⁶⁴⁸.

Gwarancje konkordatowe znalazły się w ustawie *o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej*, w której wskazano, że: „kościelne osoby prawne mają prawo zakładać i prowadzić szkoły oraz inne placówki oświatowo – wychowawcze i opiekuńczo – wychowawcze na zasadach organizacyjnych i programowych określonych przez odpowiednie ustawy. Mają one charakter katolicki i podlegają władzy kościelnej” (art. 20 ust. 1 u.s.p.d.k.).

Porównując zapis Konkordatu z ustawą *o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej*, dostrzec można rozbieżności w zakresie podmiotu uprawnionego do zakładania i prowadzenia szkół. Aktualnie obowiązujący Konkordat stanowi, że podmiotem uprawnionym jest Kościół katolicki, natomiast wspomniana wyżej ustawa – kościelne osoby prawne. Aby rozstrzygnąć powyższą kwestię, należy odnieść się do aktualnie obowiązującego kodeksu prawa kanonicznego, m.in. do kanonów dotyczących zakładania i prowadzenia szkół katolickich (kan. 800 § 1 KPK, kan. 801 KPK, kan. 803 § 1 KPK). Zatem, wszystkie kościelne osoby prawne uprawnione są do prowadzenia szkół katolickich, muszą jednak posiadać osobowość prawną⁶⁴⁹, na podstawie przepisów prawa państwowego⁶⁵⁰.

Kwestie szczegółowe, dotyczące zakładania i prowadzenia szkół w Polsce, obecnie reguluje ustawa z dnia 14 grudnia 2016 roku – *Prawo oświatowe*⁶⁵¹. Wspomniana ustawa wskazuje podmioty uprawnione do zakładania i prowadzenia szkół (art. 8 ust. 2 u.p.o.)⁶⁵², z

⁶⁴⁶ Na temat wymogów formalnych dotyczących zakładania szkół w Polsce szerzej zob. rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 18 sierpnia 2017 roku w sprawie szczegółowych zasad i warunków udzielania i cofania zezwolenia na założenie przez osobę prawną lub osobę fizyczną szkoły lub placówki publicznej (Dz.U. 2017, poz. 1625).

⁶⁴⁷ Art. 14 ust. 2 Konkordatu stanowi, iż: „W realizowaniu minimum programowego przedmiotów obowiązkowych i w wystawianiu druków urzędowych szkoły te podlegają prawu polskiemu. W realizowaniu programu nauczania pozostałych przedmiotów szkoły te stosują się do przepisów kościelnych. O publicznym charakterze tych szkół i placówek decyduje prawo polskie”.

⁶⁴⁸ Szerzej zob. A. Szafranko, *Regulacje dotyczące szkół katolickich w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku oraz w prawie polskim*, „Kościół i Prawo” 3 (16) 2014, s. 237. Zob. także J. Krukowski, *Polskie prawo wyznaniowe...*, s. 159.

⁶⁴⁹ Osobowość prawna Kościoła Katolickiego oraz sposoby jej nabywania i uznawania przez kościelne jednostki organizacyjne została uregulowana w Konkordacie z 1993 roku (art. 4) i ustawie *o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej*. Przewidziano w nich trzy sposoby nabywania osobowości prawnej. Pierwszy dotyczy podmiotów, które w dniu wejścia w życie ustawy, posiadały kościelną osobowość prawną i zostały wymienione w sposób enumeratywny w art. 6 – 9 u.s.p.d.k. Drugi sposób dotyczy podmiotów wymienionych w art. 7 – 9 u.s.p.d.k., które zostały utworzone po wejściu w życie ustawy. Trzeci sposób nabywania osobowości prawnej, zgodnie z art. 4 ust. 3 Konkordatu oraz art. 10 u.s.p.d.k., odbywa się w drodze rozporządzenia ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych.

⁶⁵⁰ Szerzej zob. K. Więcek, *Prawo Kościoła Katolickiego do zakładania i prowadzenia szkół...*, s. 239.

⁶⁵¹ (Dz.U. 2017, poz. 59). Zwana dalej: u.p.o.

⁶⁵² Wśród podmiotów, które mogą zakładać i prowadzić szkoły ustawa – *Prawo oświatowe* nie wyróżnia związków wyznaniowych. Posiadanie przez kościoły i inne związki wyznaniowe osobowości prawnej pozwala

wyjątkami przewidzianymi w ustawie (art. 8 ust. 4 – 13 u.p.o.); rodzaje szkół (art. 8 ust. 1 u.p.o.) oraz zawiera regulacje prawne dotyczące zakładania szkół publicznych i niepublicznych⁶⁵³.

Liczba szkół katolickich prowadzonych przez kościelne osoby prawne stale rośnie. Twierdzenie to znajduje odzwierciedlenie w sporządzonej poniżej tabeli:

Tabela 6: Zbiornicze zestawienie liczby szkół katolickich w latach 1989 – 2017⁶⁵⁴

Rok szkolny	Liczba szkół katolickich według ich typów				Ogółem
	Podstawowa	Gimnazjum ^a	Zawodowa ^b	Liceum ^c	
1989/1999	–	–	3	21	24
1993/1994	18	–	6	54	78
1999/2000	57	63	37	119	276
2001/2002	71	105	33	141	350
2003/2004	96	140	25	144	405
2004/2005	100	143	27	143	413
2011/2012	157	187	28	142	514
2016/2017	199	211	9	140	559

a. W latach 1989 i 1993 nie funkcjonowały gimnazja. Wskutek wejścia w życie ustawy *Prawo oświatowe* nastąpiła likwidacja gimnazjów. Ostatni rocznik objęty nauką w gimnazjach skończył w nich naukę w roku szkolnym 2018/2019; b. termin „szkoła zawodowa” obejmuje również technikum oraz zasadniczą szkołę zawodową; c. termin „liceum” obejmuje seminarium duchowne oraz szkołę policealną.

Z zamieszczonej tabeli wynika, że liczba szkół katolickich wzrasta, są najczęściej wybieranymi szkołami w Polsce, a ich dotychczasowa liczba nie odpowiada aktualnemu zapotrzebowaniu społecznemu⁶⁵⁵. Aby mogły prawidłowo funkcjonować, potrzebują wsparcia

jednak zaliczyć je do wskazanej w ustawie grupy innych osób prawnych, uprawnionych do prowadzenia działalności oświatowej (art. 8 ust. 2 pkt 2 u.p.o.).

⁶⁵³ Szerzej zob. A. Mezglewski, *Szkolnictwo wyznaniowe*, (w:) H. Misztal, P. Stanisławski (red.), *Prawo wyznaniowe*, Wydawnictwo Diecezjalne Sandomierz, Lublin 2003, s. 303 – 305.

⁶⁵⁴ Dane wymagane do opracowania tabeli sporządzono w oparciu o następujące artykuły i dokumenty: A. Maj, *Szkoła katolicka w polskim systemie szkolnictwa*, „Pedagogia Christiana” 1 (2007), s. 131 – 133; Katolicka Agencja Informacyjna, *Finanse Kościoła...*, s. 131 – 133, <https://ekai.pl/media/szuflada/RAPORT-plyta.pdf> (dostęp: 29 grudnia 2016 roku); Rada Szkół Katolickich, *Mapa szkół katolickich w Polsce*, opubl. w: <http://tworsk.nazwa.pl/rsk.edu.pl/mapa-szkol/> (dostęp: 30 grudnia 2016 roku); Główny Urząd Statystyczny, *Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2017/18 – raport z dnia 30 listopada 2018 roku*, opubl. w: <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/edukacja/edukacja/oswiata-i-wychowanie-w-roku-szkolnym20172018,1,13.html> (dostęp: 18 lutego 2019 roku).

⁶⁵⁵ J. Dyduch, *Posłannictwo szkoły w świetle II Polskiego Synodu Plenarnego...*, s. 83.

wszystkich wiernych, na których spoczywa obowiązek z kan. 222 § 1 KPK. Osoby przynależące do innych kościołów i związków wyznaniowych funkcjonujących w Polsce oraz osoby niewierzące mają moralny, nie prawny, obowiązek wspierać szkoły katolickie, do których uczęszczają ich dzieci, z których dobrodziejstw mogą korzystać.

3.2.3. Uczestnictwo wiernych w posłudze nauczania

Katolickie nauczanie i wychowanie religijne podlega władzy kościelnej (por. kan. 804 § 1 KPK⁶⁵⁶). Formacja religijna dzieci i młodzieży może być wykonywana także w szkołach niekatolickich⁶⁵⁷. Członkowie Ludu Bożego, realizując obowiązek z kan. 222 § 1 KPK, winni przypominać stronie państwowej o uprawnieniach wiernych – obywateli, m.in. prawie do wychowania katolickiego, możliwości uczęszczania do szkół katolickich i uczestnictwa w zajęciach z religii (por. kan. 799 KPK^{658,659}).

Do konferencji biskupów⁶⁶⁰ oraz biskupów diecezjalnych⁶⁶¹ należy troska o naukę religii w szkołach katolickich i niekatolickich. Prawodawca kościelny zwraca uwagę, że biskup „powinien zatroszczyć się o to, ażeby osoby wyznaczone do nauczania religii także w szkołach niekatolickich, odznaczały się zdrową nauką, świadectwem życia chrześcijańskiego i umiejętnością pedagogiczną” (kan. 804 § 2 KPK). Troska biskupa przejawia się w prawie mianowania lub zatwierdzania oraz usuwania lub żądania usunięcia nauczycieli religii (por. kan. 805 KPK⁶⁶²), za których ponosi odpowiedzialność (por. n. 55 „Szkoła i Uniwersytet w życiu Kościoła i Narodu”⁶⁶³).

⁶⁵⁶ Kan. 804 § 1 KPK stanowi, iż: „Władzy kościelnej podlega katolickie nauczanie i wychowanie religijne przekazywane w jakichkolwiek szkołach albo za pomocą różnych środków społecznego przekazu. Jest rzeczą konferencji episkopatu wydać w tej sprawie ogólne normy, a do biskupa diecezjalnego należy kierowanie tą dziedziną i czuwanie nad nią”.

⁶⁵⁷ W. Góralski, *Nauczycielskie Zadanie Kościoła...*, s. 38.

⁶⁵⁸ Kan. 799 KPK stanowi, iż: „Wierni mają zabiegać o to, ażeby ustawy regulujące kształcenie młodzieży w społeczności świeckiej zapewniały także w szkole wychowanie religijne i moralne, zgodnie z sumieniem rodziców”.

⁶⁵⁹ W. Góralski, *Nauczycielskie Zadanie Kościoła...*, s. 36. Zob. także T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Tom II...*, s. 308 – 309.

⁶⁶⁰ Kan. 804 § 1 zd. 2 KPK stanowi, iż: „(...) Jest rzeczą konferencji episkopatu wydać w tej sprawie ogólne normy, a do biskupa diecezjalnego należy kierowanie tą dziedziną i czuwanie nad nią”.

⁶⁶¹ Kan. 804 § 2 KPK stanowi, iż: „Ordynariusz miejsca powinien zatroszczyć się o to, ażeby osoby wyznaczone do nauczania religii, także w szkołach niekatolickich, odznaczały się zdrową nauką, świadectwem życia chrześcijańskiego i umiejętnością pedagogiczną”.

⁶⁶² Kan. 805 KPK stanowi, iż: „W odniesieniu do własnej diecezji ordynariusz miejsca ma prawo mianowania lub zatwierdzania nauczycieli religii oraz usuwania lub żądania usunięcia, ilekroć wymaga tego dobro religii lub obyczajów”.

⁶⁶³ Drugi Polski Synod Plenarny w dokumencie „Szkoła i Uniwersytet w życiu Kościoła i Narodu” w numerze 55 stanowi, iż: „Biskupi są zobowiązani do szczególnej troski o dzieło katechezy w Kościele lokalnym, a zwłaszcza o katechetów, za których chrześcijańską postawę w szkole ponoszą odpowiedzialność udzielając im misji kanonicznej”. II Polski Synod Plenarny, *Szkoła i Uniwersytet w życiu Kościoła i Narodu...*, s. 58.

Obecnie obowiązujący Konkordat zawiera gwarancje dotyczące nauczania religii w szkołach i przedszkolach publicznych, wskazując że: „uznając prawo rodziców do religijnego wychowania dzieci oraz zasadę tolerancji, Państwo gwarantuje, że szkoły publiczne podstawowe i ponadpodstawowe oraz przedszkola, prowadzone przez organy administracji państwowej i samorządowej, organizują zgodnie z wolą zainteresowanych naukę religii w ramach planu zajęć szkolnych i przedszkolnych” (art. 12 ust. 1 Konkordatu).

Nauczyciele religii muszą posiadać upoważnienie od biskupa diecezjalnego⁶⁶⁴. Cofnięcie *missio canonica* oznacza utratę prawa do nauczania religii (por. art. 12 ust. 3 Konkordatu⁶⁶⁵). Szczegółowe regulacje prawne dotyczące skierowania nauczyciela religii do szkoły określa rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 kwietnia 1992 roku w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w szkołach publicznych⁶⁶⁶ (por. § 5 ust. 1 pkt 1⁶⁶⁷ w zw. z § 5 ust. 2⁶⁶⁸ rozporządzenia MEN z 1992 r.)⁶⁶⁹. Kwalifikacje zawodowe nauczyciela religii określa Konferencja Episkopatu Polski w porozumieniu z Ministrem Edukacji Narodowej (por. § 6 rozporządzenia MEN z 1992 r.⁶⁷⁰).

Konferencja biskupów oraz Minister Edukacji Narodowej wydali porozumienie w sprawie kwalifikacji zawodowych wymaganych od nauczycieli religii⁶⁷¹. Wskazuje kwalifikacje zawodowe wymagane od katechetów w liceach, technikumach i branżowych szkołach II stopnia (por. § 2 porozumienia KEP i MEN⁶⁷²); szkołach podstawowych i

⁶⁶⁴ Szerzej zob. A. Mezglewski, *Nauczanie religii*, (w:) H. Misztal, P. Stanisław (red.), *Prawo wyznaniowe*, Wydawnictwo Diecezjalne Sandomierz, Lublin 2003, s. 314.

⁶⁶⁵ Art. 12 ust. 3 Konkordatu stanowi, iż: „Nauczyciele religii muszą posiadać upoważnienie (*missio canonica*) od biskupa diecezjalnego. Cofnięcie tego upoważnienia oznacza utratę prawa do nauczania religii. Kryteria wykształcenia pedagogicznego oraz forma i tryb uzupełniania tego wykształcenia będą przedmiotem uzgodnień kompetentnych władz państwowych z Konferencją Episkopatu Polski”.

⁶⁶⁶ (Dz.U. 1992 Nr 36, poz. 155). Zwana dalej: rozporządzenie MEN z 1992 r.

⁶⁶⁷ Rozporządzenie MEN z 1992 r. w § 5 ust. 1 pkt 1 stanowi, iż: „Szkoła może zatrudnić nauczyciela religii – katechetę szkolnego, zwanego dalej «nauczycielem religii», wyłącznie na podstawie imiennego, pisemnego skierowania do danej szkoły, wydanego przez: w przypadku Kościoła Katolickiego – właściwego biskupa diecezjalnego”.

⁶⁶⁸ Rozporządzenie MEN z 1992 r. w § 5 ust. 2 stanowi, iż: „Skierowanie to może być cofnięte przez nadającego, co jest równoznaczne z utratą prawa do nauczania religii w danej szkole. O cofnięciu skierowania nadający je powiadamia dyrektora właściwej szkoły oraz organ prowadzący szkołę. Cofnięcie skierowania oznacza równocześnie wypowiedzenie (zmianę) stosunku pracy w zakresie nauczania religii. Na okres wypowiedzenia kościoł lub związek wyznaniowy może wskazać inną osobę do nauczania religii, w tym że równocześnie pokrywa on koszty z tym związane”.

⁶⁶⁹ Szerzej zob. A. Mezglewski, *Nauczanie religii...*, s. 313.

⁶⁷⁰ Rozporządzenie MEN z 1992 r. w § 6 stanowi, iż: „Kwalifikacje zawodowe nauczycieli religii określają odpowiednio właściwe władze Kościoła Katolickiego, polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego oraz władze zwierzchnie innych kościołów lub związków wyznaniowych – w porozumieniu z Ministrem Edukacji Narodowej”.

⁶⁷¹ Porozumienie pomiędzy Konferencją Episkopatu Polski oraz Ministrem Edukacji Narodowej z dnia 3 kwietnia 2019 roku w sprawie kwalifikacji zawodowych wymaganych od nauczycieli religii (Dz.Urz. MEN 2019, poz. 9) Zwane dalej: Porozumienie KEP i MEN.

⁶⁷² Porozumienie KEP i MEN w § 2 stanowi, iż: „Kwalifikacje do zajmowania stanowiska nauczyciela religii w liceach ogólnokształcących, technikumach i branżowych szkołach II stopnia, z wyjątkiem specjalnych, posiada

branżowych szkołach I stopnia (por. § 3 porozumienia KEP i MEN⁶⁷³); przedszkolach (por. § 4 porozumienia KEP i MEN⁶⁷⁴) oraz szkołach specjalnych (por. § 4 porozumienia KEP i MEN⁶⁷⁵). Stawianie wysokich wymogów kandydatom na stanowisko nauczyciela religii ma na celu zapewnienie, że dzieci będą uczone religii przez osoby wykwalifikowane, posiadające odpowiednie przygotowanie pedagogiczne (por. § 1 pkt 2 porozumienia KEP i MEN⁶⁷⁶)⁶⁷⁷.

osoba, która: 1) ukończyła studia drugiego stopnia lub jednolite studia magisterskie na kierunku teologia w uczelni prowadzonej przez Kościół katolicki albo w uczelni publicznej prowadzącej kształcenie w zakresie teologii katolickiej oraz posiada przygotowanie pedagogiczne do nauczania religii lub 2) jest księdzem, który ukończył wyższe diecezjalne lub zakonne seminarium duchowne i legitymuje się dyplomem lub zaświadczeniem ukończenia seminarium oraz posiada przygotowanie pedagogiczne do nauczania religii lub 3) ukończyła studia drugiego stopnia lub jednolite studia magisterskie na kierunku innym niż teologia oraz ukończyła podyplomowe studia teologiczno – katechetyczne lub 4) jest alumnem wyższego seminarium duchownego po ukończeniu piątego roku studiów”.

⁶⁷³ Porozumienie KEP i MEN w § 3 stanowi, iż: „Kwalifikacje do zajmowania stanowiska nauczyciela religii w szkołach podstawowych i branżowych szkołach I stopnia, z wyjątkiem specjalnych, posiada osoba, która: 1) ma kwalifikacje określone w § 2 lub 2) ukończyła studia pierwszego stopnia na kierunku teologia w uczelni prowadzonej przez Kościół katolicki albo w uczelni publicznej prowadzącej kształcenie w zakresie teologii katolickiej oraz posiada przygotowanie pedagogiczne do nauczania religii lub 3) posiada dyplom ukończenia kolegium teologicznego oraz posiada przygotowanie pedagogiczne do nauczania religii lub 4) jest alumnem wyższego seminarium duchownego po ukończeniu czwartego roku jednolitych studiów magisterskich lub studentem studiów na kierunku teologia w uczelni prowadzonej przez Kościół katolicki albo w uczelni publicznej prowadzącej kształcenie w zakresie teologii katolickiej po ukończeniu czwartego roku jednolitych studiów magisterskich”.

⁶⁷⁴ Porozumienie KEP i MEN w § 4 stanowi, iż: „Kwalifikacje do zajmowania stanowiska nauczyciela religii w przedszkolach, z wyjątkiem specjalnych, posiada osoba, która: 1) ma kwalifikacje określone w § 2 lub 3 lub 2) posiada dyplom ukończenia studiów w specjalności pedagogika religijna lub katechetyka, uzyskany w uczelni prowadzonej przez Kościół katolicki albo w uczelni publicznej prowadzącej kształcenie w zakresie teologii katolickiej oraz posiada przygotowanie pedagogiczne do nauczania religii lub 3) posiada dyplom ukończenia studiów w zakresie wychowania przedszkolnego lub wczesnoszkolnego oraz świadectwo ukończenia podyplomowych studiów katechezy przedszkolnej uzyskane w uczelni prowadzonej przez Kościół katolicki albo w uczelni publicznej prowadzącej kształcenie w zakresie teologii katolickiej”.

⁶⁷⁵ Porozumienie KEP i MEN w § 5 stanowi, iż: „Kwalifikacje do zajmowania stanowiska nauczyciela religii w przedszkolach specjalnych i szkołach specjalnych posiada osoba spełniająca wymagania kwalifikacyjne dla danego typu szkoły lub przedszkola, określone odpowiednio w § 2 – 4, która ponadto: 1) ukończyła studia na kierunku pedagogika specjalna w zakresie odpowiednim do niepełnosprawności uczniów lub 2) ukończyła zakład kształcenia nauczycieli w specjalności odpowiedniej do niepełnosprawności uczniów lub 3) ukończyła studia podyplomowe lub kurs kwalifikacyjny w zakresie pedagogiki specjalnej w zakresie odpowiednim do niepełnosprawności uczniów”.

⁶⁷⁶ Porozumienie KEP i MEN w § 1 pkt 2 stanowi, iż: „Ilekcje w porozumieniu jest mowa o przygotowaniu pedagogicznym do nauczania religii – należy przez to rozumieć nabycie wiedzy i umiejętności z zakresu psychologii, pedagogiki i katechetyki, nauczanych w powiązaniu z teologią w wymiarze nie mniejszym niż 270 godzin oraz pozytywnie ocenioną praktyką pedagogiczną w zakresie nauczania religii w wymiarze nie mniejszym niż 150 godzin; o posiadaniu przygotowania pedagogicznego do nauczania religii świadczy dokument ukończenia wyższego seminarium duchownego albo dyplom ukończenia studiów lub inny dokument wydany przez kolegium teologiczne, uczelnię prowadzoną przez Kościół katolicki albo uczelnię publiczną prowadzącą kształcenie w zakresie teologii katolickiej albo świadectwo ukończenia kursu katechetyczno-pedagogicznego”.

⁶⁷⁷ Więcej na temat nauczania religii w szkole zob. K. Warchałowski, *Szkolnictwo katolickie i nauczanie religii w szkołach publicznych w Konkordacie polskim z 1993 roku*, (w:) J. Wroceński, H. Pietrzak, *Konkordat Polski w 10 lat po ratyfikacji*, wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2008, s. 154 – 164. Zob. także A. Abramowicz, *Prawo do nauki religii w publicznych szkołach i przedszkolach a zasada równouprawnienia związków wyznaniowych*, „Studia z prawa wyznaniowego” t. 15 (2012), s. 235 – 254. Zob. także A. Mezglewski, *Skierowanie do nauczania religii*, „Studia z prawa wyznaniowego” t. 1 (2000), s. 37 – 47. Zob. także W. Janiga, A. Mezglewski, *Nauczanie religii w szkołach publicznych*, „Roczniki Nauk Prawnych” t.

Nadzór nad prawidłowym nauczaniem religii pełnią nie tylko dyrektorzy szkoły i pracownicy resortowego nadzoru pedagogicznego⁶⁷⁸, ale przede wszystkim biskupi diecezjalni. Troska biskupa o wybór najodpowiedniejszych osób na stanowisko nauczyciela religii (por. kan. 780 KPK⁶⁷⁹) oraz odpowiednie przygotowanie katechetyczno – dydaktyczne do pełnienia posługi w szkole (por. n. 57 „Szkoła i Uniwersytet w życiu Kościoła i Narodu”⁶⁸⁰) stanowi także realizację obowiązku z kan. 222 § 1 KPK. W tym miejscu należy także podkreślić, że wierni, którzy pełnią posługę katechety również realizują obowiązek zaradzania potrzebom Kościoła, ponieważ wykonują pracę dla dobra Kościoła.

Kierownicy szkół katolickich, mając na uwadze kan. 222 § 1 KPK, winni zabiegać, by wykształcenie przekazywane w szkołach katolickich było przynajmniej na tym samym poziomie, co w innych szkołach (por. kan. 806 § 2 KPK⁶⁸¹)⁶⁸². Prawodawca kościelny zobowiązuje dyrektorów szkół katolickich do weryfikacji czy nauczyciele, wychowawcy i inni pracownicy pedagogiczni wykonujący pracę w szkole, spełniają kryteria ustawowe, stawiane przez prawodawcę świeckiego⁶⁸³, oraz czy dają świadectwo rzetelnie przekazywanej wiedzy i odpowiedzialności za wykonywaną przez nich pracę⁶⁸⁴.

Posługa nauczania jest niezwykle ważna, ponieważ szkoła katolicka realizuje cel doczesny i nadprzyrodzony, przygotowuje przyszłych absolwentów do pomnożenia dóbr

XI, z. 1 (2001), s. 131 – 160. W. Janiga, *Ocena pracy nauczyciela religii w świetle obowiązującego prawa*, *Studia z prawa wyznaniowego* t. 4 (2002), s. 163 – 177.

⁶⁷⁸ A. Mezglewski, *Nauczanie religii...*, s. 315.

⁶⁷⁹ Kan. 780 KPK stanowi, iż: „Ordynariusze miejsca winni troszczyć się o odpowiednie przygotowanie katechetów do właściwego wypełniania ich zadania, a więc by ich kształcenie miało charakter stały, aby mogli poznać w wystarczającym zakresie naukę katolicką oraz przyswoić sobie teoretycznie i praktycznie zasady dyscyplin pedagogicznych”.

⁶⁸⁰ Drugi Polski Synod Plenarny w dokumencie „Szkoła i Uniwersytet w życiu Kościoła i Narodu” w numerze 57 stanowi, iż: „kształcenie katechetów w ramach kolegiów katechetycznych i studiów diecezjalnych powinno być systematycznie doskonalone. Należy zadbać o stworzenie programu tych studiów, zatroszczyć się o wyspecjalizowaną kadrę wykładowców, a także o nowoczesne wyposażenie kolegiów w pomoce dydaktyczne. Należy zmierzać do zapewnienia katechetom pełnego wykształcenia wyższego obejmującego magisterium z teologii i przygotowanie katechetyczno – dydaktyczne. Powinno zostać podjęte na szerszą skalę dzieło przygotowania katechetów specjalizujących się w pracy na różnych poziomach kształcenia: szkoły podstawowej, gimnazjum i liceum”. II Polski Synod Plenarny, *Szkoła i Uniwersytet w życiu Kościoła i Narodu...*, s. 59.

⁶⁸¹ Kan. 806 § 2 KPK stanowi, iż: „Kierownicy szkół katolickich winni zabiegać, pod nadzorem miejscowego ordynariusza, by wykształcenie przekazywane w tych szkołach było przynajmniej na tym samym poziomie, co w innych tego rodzaju szkołach danego kraju”.

⁶⁸² Kan. 806 § 2 KPK można odnieść do niższych seminariów duchownych, które realizują program podobny jak w szkołach średnich. W. Góralski, *Nauczycielskie Zadanie Kościoła...*, s. 39.

⁶⁸³ Uprawnienie dyrektora szkoły do oceny pracy nauczyciela oraz czy posiada wymagane kwalifikacje wynika z ustawy z dnia 26 stycznia 1982 roku – *Karta Nauczyciela* (Dz.U. 1982 Nr 3, poz. 19) oraz rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 29 maja 2018 roku w sprawie *szczególonych kryteriów i trybu dokonywania oceny pracy nauczycieli, zakresu informacji zawartych w karcie oceny pracy, składu i sposobu powoływania zespołu oceniającego oraz trybu postępowania odwoławczego* (Dz.U. 2018, poz. 1133).

⁶⁸⁴ P. Wierzbiński, *Współpraca wiernych świeckich z duchownymi...*, s. 126.

społeczności ziemskiej oraz rozwija ich osobowość⁶⁸⁵. Dlatego Ojcowie *Vaticanum II* podkreślali że należy czuwać nad zdatnością nauczycieli i wysokim poziomem nauki, troszczyć się o zdrowie wychowanków i doskonalić całą organizację szkolnictwa (por. n. 6 GE⁶⁸⁶). Mając powyższe na uwadze, Sobór zachęca wiernych, w szczególności społeczność szkolną (dyrekcję, wychowawców i nauczycieli) oraz rodziców, aby podejmowali działania mające na celu wprowadzenie „odpowiednich metod wychowania i programu nauczania, jak i w kształtowaniu takich nauczycieli, którzy by mogli prawidłowo wychowywać młodzież, oraz aby popierali szczególnie przez komitety rodzicielskie całe zadanie szkoły, a zwłaszcza wychowanie moralne, które ma być w niej podawane” (n. 6 GE). Powyższa kwestia została poruszona także przez Drugi Synod Plenarny (por. n. 47⁶⁸⁷ i n. 51 „Szkoła i Uniwersytet w życiu Kościoła i Narodu”⁶⁸⁸).

Aby nauczyciele mogli należycie wykonywać pracę, istotny jest udział duchownych, którzy poprzez duszpasterstwo na szczeblu krajowym (krajowy duszpasterz nauczycieli przy KEP i jego delegaci) oraz diecezjalnym (duszpasterze nauczycieli w poszczególnych diecezjach i archidiecezjach) świadczyli pomoc duchową nauczycielom, organizując m.in. spotkania czy pielgrzymki.

Drugi Polski Synod Plenarny zwrócił także uwagę, że wszyscy wierni, którzy są zaangażowani w działalność oświatową, winni wspierać wszelkie formy zrzeszania się i współdziałania nauczycieli służące pogłębieniu chrześcijańskiej odpowiedzialności za własne powołanie życiowe i pracę (por. n. 50 „Szkoła i Uniwersytet w życiu Kościoła i Narodu”⁶⁸⁹).

⁶⁸⁵ H. Stawniak, *Prawa i obowiązki rodziców w kontekście zadań szkoły*, „Prawo Kanoniczne” t. 50, n. 3 – 4 (2007), s. 37. Zob. także J. Dyduch, *Szkoły katolickie w świetle nowego...*, s. 353.

⁶⁸⁶ Deklaracja „*Gravissimum educationis*” w numerze 6 stanowi, iż: „(...) Samo więc państwo winno zabezpieczyć prawo młodzieży do odpowiedniego wychowania szkolnego, czuwać nad zdatnością nauczycieli i wysokim poziomem nauki, troszczyć się o zdrowie wychowanków i w ogóle doskonalić całą organizację szkolnictwa, pamiętając o zasadzie pomocniczości i dlatego wykluczając wszelki monopol szkolny, który sprzeciwia się wrodzonym prawom osoby ludzkiej, a także postępowi i upowszechnianiu samej kultury, pokojowemu współżyciu obywateli i pluralizmowi istniejącemu dziś w bardzo licznych społeczeństwach”.

⁶⁸⁷ Drugi Synod Plenarny w dokumencie „*Szkoła i Uniwersytet w życiu Kościoła i Narodu*”, w numerze 47 stanowi, iż: „Szczególnego wsparcia wymaga przeprowadzenie reformy systemu edukacji oraz stworzenie nowych programów dydaktycznych i wychowawczych, w tym dostosowanego do współczesnych potrzeb i realiów programu nauczania religii”. II Polski Synod Plenarny, *Szkoła i Uniwersytet w życiu Kościoła i Narodu...*, s. 57.

⁶⁸⁸ Dokument „*Szkoła i Uniwersytet w życiu Kościoła i Narodu*” w numerze 51 stanowi, iż: „Synod apeluje do rodziców, aby z powagą i odpowiedzialnością realizowali zasadę, że to oni są pierwszymi wychowawcami, a szkoła, przedszkole i inne instytucje wychowawcze pełnią funkcję pomocniczą w ich trudzie wychowawczym”. Rodzice nie mogą zatem uchylać się od rzeczywistego uczestnictwa w życiu przedszkola czy szkoły, a także od stawiania im wymagań, zgodnych z własnymi przekonaniemii”. II Polski Synod Plenarny, *Szkoła i Uniwersytet w życiu Kościoła i Narodu...*, s. 58.

⁶⁸⁹ Dokument „*Szkoła i Uniwersytet w życiu Kościoła i Narodu*” w numerze 50 stanowi, iż: „Synod wzywa wszystkich katolików zaangażowanych w pracę na rzecz szkoły i instytucji edukacyjnych, aby wspierali formy zrzeszania się i współdziałania nauczycieli podejmowane w celu odnowy oblicza polskiej szkoły, zwłaszcza stowarzyszenia i grupy duszpasterskie służące pogłębieniu chrześcijańskiej odpowiedzialności nauczycieli za

Ważne zadanie pełni Katolickie Stowarzyszenie Nauczycieli i Wychowawców, którego celem jest jednoczenie ludzi pragnących wychować dzieci i młodzież w duchu moralności chrześcijańskiej i miłości do Ojczyzny, pogłębianie nauki Kościoła, w szczególności zasad wychowania i katolickiej nauki społecznej oraz polskich tradycji patriotycznych; podejmowanie działań o charakterze interwencyjnym, w sytuacjach zagrożenia dobra dzieci i młodzieży, rodziny, wychowawców i nauczycieli⁶⁹⁰.

3.2.4. Zakładanie i prowadzenie uniwersytetów (katolickich i kościelnych) oraz fakultetów kościelnych

Zakładanie i prowadzenie uniwersytetów (katolickich i kościelnych) oraz fakultetów kościelnych wpisane jest w misję ewangelizacyjną Kościoła, który za pośrednictwem tych ośrodków, realizuje jedno ze swoich głównych zadań, jakim jest stałe budowanie postępu wiernych poprzez ewangelizację kultury⁶⁹¹. Aby zrozumieć w jaki sposób wierni realizują obowiązek z kan. 222 § 1 KPK, konieczne jest przybliżenie problematyki zakładania i prowadzenia uniwersytetów (katolickich i kościelnych) oraz fakultetów kościelnych⁶⁹².

Wśród uczelni, erygowanych przez władzę kościelną, wyróżnia się uniwersytety katolickie oraz kościelne, różniące się uprawianymi w nich dyscyplinami naukowymi oraz celem, do jakiego dążą⁶⁹³.

Uniwersytety katolickie zostały uregulowane w konstytucji „Ex corde ecclesiae” i kodeksie prawa kanonicznego z 1983 roku (kan. 807 – kan. 814 KPK). Uniwersytety i wydziały kościelne, stanowią przedmiot regulacji konstytucji „Sapientia christiana” i „Veritatis gaudium” oraz aktualnie obowiązującego kodeksu prawa kanonicznego (kan. 815 – kan. 821 KPK).

Uniwersytet katolicki⁶⁹⁴, zgodnie z n. 4 ECE, ma obowiązek poświęcać się całkowicie działaniu na rzecz prawdy o naturze, człowieku i Bogu⁶⁹⁵. „Zgłębiać odważnie bogactwa

własne powołanie życiowe i pracę”. II Polski Synod Plenarny, *Szkoła i Uniwersytet w życiu Kościoła i II Polski Synod Plenarny, Szkoła i Uniwersytet w życiu Kościoła i Narodu...*, s. 58.

⁶⁹⁰ Katolickie Stowarzyszenie Wychowawców, *Statut Katolickiego Stowarzyszenia Wychowawców*, 15.09.2018, opubl. w: <http://ksw.pl/ksw/wordpress/wp-content/uploads/2017/07/Statut-KEP-25-IX-2018.pdf> (dostęp: 28 sierpnia 2019 roku).

⁶⁹¹ K. Warchałowski, *Uniwersytety i fakultety kościelne według obowiązujących norm prawa kanonicznego*, „Warszawskie Studia Teologiczne” n. X (1997), s. 397.

⁶⁹² Szerzej zob. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Tom II...*, s. 309 – 310. Zob. także A. Mezglewski, *Szkolnictwo wyznaniowe...*, s. 309 – 310.

⁶⁹³ Konstytucja „Sapientia Christiana” w numerze 3 stanowi, iż: „Nikogo nie dziwi fakt, że spośród Uniwersytetów Katolickich szczególną troską otaczał Kościół «Wydziały i Uniwersytety Kościelne». Zob. także J. M. González del Valle, *Wychowanie katolickie...*, s. 619.

⁶⁹⁴ Kan. 808 KPK stanowi, iż: „Żaden uniwersytet, chociaż rzeczywiście katolicki, nie może używać nazwy uniwersytet katolicki, bez zgody kompetentnej władzy kościelnej”. Dostrzec tutaj można analogię do kan. 803 §

Objawienia i bogactwa natury, tak by połączony wysiłek rozumu i wiary pozwolił ludziom osiągnąć pełnię własnego człowieczeństwa, stworzonego na obraz i podobieństwo Boże, po grzechu jeszcze wspanialej odnowionego w Chrystusie, powołanego, by zajaśnieć w świetle Ducha” (n. 5 ECE).

Konstytucja „Ex corde ecclesiae” składa się z dwóch części. Część pierwsza porusza problematykę natury, misji⁶⁹⁶ i celów uniwersytetów katolickich⁶⁹⁷. Część druga dokumentu papieskiego zawiera przepisy ogólne dotyczące ich funkcjonowania, stanowiące rozwinięcie i uzupełnienie przepisów zawartych w kodeksie prawa kanonicznego z 1983 roku⁶⁹⁸.

Uprawnienie do zatwierdzania i erygowania uniwersytetów katolickich ma Stolica Apostolska, konferencje biskupów, instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego⁶⁹⁹ (art. 3 § 1 czy art. 1 § 3 ECE) oraz inne osoby duchowne lub świeckie (za zezwoleniem kompetentnej władzy kościelnej)⁷⁰⁰. Troska o prawidłowe działanie uniwersytetów katolickich na szczeblu krajowym spoczywa na konferencji biskupów (por. kan. 809 KPK⁷⁰¹), natomiast na szczeblu diecezjalnym – na biskupie diecezjalnym (por. art. 5

3 KPK odnoszącego się do pojęcia „szkoła katolicka”. Szerzej zob. W. Góralski, *Nauczycielskie Zadanie Kościoła...*, s. 40.

⁶⁹⁵ Konstytucja „Ex corde ecclesiae” w numerze 4 stanowi, iż: „Uniwersytet katolicki ma zaszczytny obowiązek poświęcać się całkowicie działaniu na rzecz prawdy. Jest to właściwy mu sposób służenia jednocześnie godności człowieka i sprawie Kościoła, który żywi «głębokie przekonanie, że prawda jest jego prawdziwym sprzymierzeńcem (...), a wiedza i rozum są wiernymi sługami wiary». Nie rezygnując bynajmniej ze zdobywania pożytecznej wiedzy, uniwersytet katolicki wyróżnia się wolnością poszukiwania całej prawdy o naturze, o człowieku i o Bogu”.

⁶⁹⁶ Konstytucja „Ex corde ecclesiae” w numerze 30 stanowi, iż: „Podstawową misją uniwersytetu jest nieustanne poszukiwanie prawdy poprzez badania naukowe. Przechowywanie i przekazywanie wiedzy dla dobra społeczeństwa. Uniwersytet katolicki uczestniczy w tej misji w sposób zgodny ze swym szczególnym charakterem i swymi celami”.

⁶⁹⁷ Konstytucja „Ex corde ecclesiae” w numerze 13 stanowi, iż: „Zapewnienie instytucjonalnej obecności chrześcijan w świecie uniwersyteckim, podejmującym wielkie problemy społeczeństwa i kultury, winien on odznaczać się, ze względu na swój charakter katolicki, następującymi istotnymi cechami: 1. chrześcijańską inspiracją, będącą udziałem nie tylko jednostek, ale całej uniwersyteckiej wspólnoty jako takiej; 2. nieustanną refleksją, podejmowaną w świetle wiary katolickiej nad coraz bogatszym dziedzictwem ludzkiej wiedzy, które uniwersytet stara się powiększać poprzez własne badania naukowe; 3. wiernością wobec chrześcijańskiego orędzia, takiego jakim przedstawia je Kościół; 4. instytucjonalnym zaangażowaniem w służbę ludowi Bożemu i rodzinie ludzkiej, podążającym ku transcendentnemu celowi, który nadaje sens życiu”.

⁶⁹⁸ Konstytucja „Ex corde ecclesiae” w art. 1 § 1 stanowi, iż: „Poniższe «Przepisy ogólne» oparte są na Kodeksie Prawa Kanonicznego, którego stanowią rozwinięcie, oraz na prawodawstwie uzupełniającym Kościoła, wynikającym z prawa Stolicy Świętej do interwencji tam, gdzie jest to konieczne. Odnoszą się one do wszystkich uniwersytetów katolickich oraz do katolickich instytutów studiów wyższych na całym świecie”.

⁶⁹⁹ W stosunku do instytutów zakonnych zostało wprowadzone obostrzenie, z którego wynika, że: „za zgodą biskupa diecezji uniwersytet katolicki może zostać założony także przez instytut zakonny lub inną publiczną osobę prawną” (art. 3 § 2 ECE).

⁷⁰⁰ Konstytucja „Ex corde ecclesiae” w art. 3 § 3 stanowi, iż: „Uniwersytet katolicki może zostać założony przez inne osoby duchowne lub świeckie. Taki uniwersytet będzie mógł się uważać za uniwersytet katolicki jedynie za zezwoleniem kompetentnej władzy kościelnej, zgodnie z warunkami przyjętymi wspólnie przez strony”.

⁷⁰¹ Kan. 809 KPK stanowi, iż: „Gdy to jest możliwe i wskazane, konferencje episkopatu powinny zatroszczyć się o to, ażeby na podległym im terytorium działały właściwie rozmieszczone uniwersytety lub przynajmniej wydziały, w których byłyby kultywowane i wykładane, z zachowaniem ich naukowej autonomii, różne dyscypliny, przy uwzględnieniu doktryny katolickiej”.

§ 2 ECE⁷⁰²). „Na biskupach spoczywa szczególnie obowiązek popierania działalności uniwersytetów katolickich; winni oni przede wszystkim wspierać i wspomagać uniwersytety w zachowaniu i umacnianiu ich katolickiej tożsamości” (n. 28 ECE).

Duży wpływ na funkcjonowanie uniwersytetów katolickich nie tylko ma duchowieństwo, ale również świeccy, którzy „w coraz większym stopniu przejmują funkcje kierownicze i związane z tym obowiązki. Ci świeccy katolicy odpowiadają na wezwanie Kościoła, «by z odwagą i twórczą inteligencją byli obecni w uprzywilejowanych miejscach kultury, jakimi są szkoły i uniwersytety»” (n. 25 ECE). „Do społeczności uniwersyteckiej wielu instytutów katolickich należą także członkowie innych Kościołów i wspólnot kościelnych oraz wyznawcy innych religii, jak również osoby nie wyznające żadnej wiary religijnej. Ludzie ci przyczyniają się – dzięki swej formacji i doświadczeniu – do rozwoju różnych dyscyplin akademickich oraz spełniają inne funkcje uniwersyteckie” (n. 26 ECE).

Mimo, że obowiązek z kan. 222 § 1 KPK obejmuje jedynie członków Ludu Bożego nie oznacza to, że osoby przynależące do innych kościołów lub niewierzące zwolnione są z obowiązku wsparcia uniwersytetów katolickich, w których się kształcą i z których dobrodziejstw korzystają (uzyskując stypendia naukowe czy socjalne, biorąc udział w wyjazdach na studia w ramach programu Erasmus, kołach naukowych, kursach dokształcających lub praktykach studenckich).

Ustawodawca kościelny, w kan. 807 KPK⁷⁰³, przypomina prawo Kościoła do erygowania i prowadzenia uniwersytetów katolickich, które przyczyniają się do pogłębienia kultury ludzi i pełniejszego rozwoju osoby ludzkiej, a także do wypełnienia posługi nauczania w Kościele. „Uniwersytet katolicki”⁷⁰⁴ jest pojęciem określonym prawnie, dlatego też „żaden

⁷⁰² Konstytucja „Ex corde ecclesiae” w art. 5 § 2 stanowi, iż: „Obowiązkiem każdego biskupa jest przyczynianie się do właściwego funkcjonowania uniwersytetów katolickich działających na terenie jego diecezji; biskup ma też prawo i obowiązek czuwania nad zachowaniem i umacnianiem ich charakteru katolickiego. W przypadku gdyby spełnienie tego podstawowego postulatu napotykało na trudności, biskup miejsca winien podjąć niezbędne kroki w celu ich usunięcia, w porozumieniu z kompetentnymi władzami akademickimi i zachowując ustalony tryb postępowania, a w razie konieczności odwołując się do pomocy Stolicy Świętej”.

⁷⁰³ Kan. 807 KPK stanowi, iż: „Kościół ma prawo zakładania uniwersytetów i kierowania nimi. Przyczyniają się one do pogłębienia kultury ludzi i pełniejszego rozwoju osoby ludzkiej, a także do wypełnienia posługi nauczania w Kościele”.

⁷⁰⁴ Sylwetka uniwersytetu katolickiego została ukazana w art. 2 konstytucji „Ex corde ecclesiae”. Uniwersytet katolicki poświęca się pracom badawczym i nauczaniu oraz świadczy różnego rodzaju usługi odpowiadające jego misji kulturowej (art. 2 § 1 ECE). Prowadzi prace badawcze, nauczanie i wszelkie inne formy działalności w duchu ideałów, zasad i postaw katolickich. Jest związany z Kościołem formalną więzią konstytucyjną i statutową (art. 2 § 2 ECE). Uniwersytet katolicki winien dać wyraz swej katolickiej tożsamości poprzez deklarację określającą charakter jego misji lub inny stosowny dokument publiczny, w szczególności poprzez statut (art. 2 § 3 ECE). Katolickie nauczanie i dyscyplina winny wywierać wpływ na wszystkie formy działalności uniwersytetu, zarazem w pełni szanować wolność sumienia każdej osoby (art. 2 § 4 ECE). Ponadto, posiada autonomię niezbędną dla rozwijania jego szczególnej tożsamości i realizacji jego misji (art. 2 § 5 ECE).

uniwersytet, chociaż rzeczywiście katolicki, nie może używać nazwy uniwersytet katolicki, bez zgody kompetentnej władzy kościelnej” (kan. 808 KPK).

Oprócz uniwersytetów katolickich, prawodawca kościelny, w kan. 811 § 1 KPK⁷⁰⁵, wprowadza możliwość utworzenia wydziałów teologicznych na uniwersytetach katolickich oraz instytutów lub katedr teologii, prowadzących wykłady także dla studentów świeckich. „Na każdym uniwersytecie katolickim winny być prowadzone wykłady, uwzględniające głównie te kwestie teologiczne, które mają związek z przedmiotami wykładanymi na jego wydziałach” (kan. 811 § 2 KPK).

Drugą grupą szkół wyższych, prowadzonych przez Kościół katolicki, są uniwersytety kościelne służące pogłębianiu badań w zakresie nauk teologicznych i innych dyscyplin kościelnych, a także kształcenia w tym zakresie studentów (por. kan. 815 KPK⁷⁰⁶). Powyższy kanon zawiera definicję uniwersytetu kościelnego oraz uprawnienie Kościoła do zakładania i prowadzenia tego typu uczelni⁷⁰⁷.

Poruszając problematykę zakładania i prowadzenia uniwersytetów kościelnych, papież Jan Paweł II wielokrotnie odnosił się do nauczania Soboru Watykańskiego II (do deklaracji „Gravissimum educationis”), w którym postulowano wspierać uniwersytety kościelne, świadcząc im pomoc finansową, aby mogły wypełniać posługę nauczania (n. II SCH).

Podobnie jak konstytucja „Ex corde ecclesiae”, tak konstytucja „Sapientia christiana”, składa się z dwóch części. Część pierwsza zawiera charakter, cel⁷⁰⁸ oraz misję⁷⁰⁹ uniwersytetów i wydziałów kościelnych (1 – 10 SCH). W drugiej części znalazły się przepisy szczególne dotyczące funkcjonowania wydziału teologicznego (art. 66 – 74 SCH), prawa

⁷⁰⁵ Kan. 811 § 1 KPK stanowi, iż: „Kompetentna władza kościelna powinna zatroszczyć się o to, by na katolickich uniwersytetach został utworzony wydział teologiczny albo instytut lub przynajmniej katedra teologii, prowadząca wykłady także dla studentów świeckich”.

⁷⁰⁶ Kan. 815 KPK stanowi, iż: „Z tytułu swojego zadania głoszenia prawdy objawionej Kościół ma prawo do własnych uniwersytetów i wydziałów kościelnych, dla kultywowania w nich dyscyplin kościelnych lub z nimi związanych, a także kształcenia w nich studentów w sposób naukowy”.

⁷⁰⁷ W. Góralski, *Nauczycielskie Zadanie Kościoła...*, s. 42.

⁷⁰⁸ Konstytucja „Sapientia christiana” w art. 3 stanowi, iż: „Cele Kościelnych Wydziałów są następujące: § 1 uprawiać i rozwijać poprzez badania naukowe własne dyscypliny – przede wszystkim zaś dogłębnie badać chrześcijańskie Objawienie oraz to, co z nim jest związane, systematycznie wyjaśniać jego prawdy, analizować w jego świetle występujące z biegiem czasu nowe zagadnienia i przekazywać je w sposób odpowiednio przystosowany ludziom współczesnym, reprezentującym różne kultury. § 2 dawać wyższe wykształcenie studentom we własnych dyscyplinach, zgodnie z doktryną katolicką i w sposób właściwy przygotowywać ich do podejmowania różnych funkcji, jak również prowadzić (popierać) ustawiczną czyli stałą formację szafarzy Kościoła; § 3 W ścisłym powiązaniu z hierarchią kościelną udzielać – zgodnie z własnym charakterem – wydatnej pomocy, zarówno kościołom partykularnym jak i Kościołowi powszechnemu w całokształcie posługi ewangelizowania”.

⁷⁰⁹ Konstytucja „Sapientia christiana” w części II wstępu stanowi, iż: „Kościół bowiem, świadomy swego zbawczego zadania w całym świecie, pragnie posiadać związane z nim w sposób szczególny wspomniane wszechnice dające wyższe wykształcenie i chce, aby istniały one wszędzie i skutecznie działały, uobecniając oraz umacniając prawdziwa orędzie Chrystusa w dziedzinie ludzkiej kultury”.

kanonicznego (art. 75 – 78 SCH), filozofii (art. 79 – 83 SCH) i innych wydziałów kościelnych (art. 84 – 87 SCH).

Kwestia dotycząca erygowania⁷¹⁰ i zatwierdzania⁷¹¹ uniwersytetów i wydziałów kościelnych została poruszona w konstytucji „Sapientia christiana” (por. n. III SCH⁷¹²) oraz w aktualnie obowiązującym kodeksie prawa kanonicznego. „Uniwersytety i wydziały kościelne mogą być tworzone tylko na mocy erygowania dokonanego przez Stolicę Apostolską⁷¹³ lub uzyskanego od niej zatwierdzenia. Jej również przysługuje najwyższe kierownictwo tychże instytucji” (kan. 816 § 1 KPK). Dzięki funkcjonowaniu uniwersytetów i wydziałów kościelnych, Kościół ma możliwość kultywowania dyscyplin kościelnych lub z nimi związanych, a także kształcić studentów w sposób naukowy (por. kan. 815 KPK⁷¹⁴).

Oprócz uniwersytetów kościelnych, ustawodawca kościelny zwraca uwagę na konieczność zakładania wyższych instytutów nauk religijnych⁷¹⁵, wskazując że: „konferencja episkopatu oraz biskup diecezjalny mają zatroszczyć się o to, ażeby tam, gdzie to możliwe, zakładać wyższe instytuty nauk religijnych, w których mianowicie wykładano by dyscypliny teologiczne oraz inne związane z kulturą chrześcijańską” (kan. 821 KPK).

Papież Franciszek znowelizował konstytucję „Sapientia christiana”, wskazując powód promulgacji nowej konstytucji⁷¹⁶. Owa konstytucja, „stanowi pod każdym względem dojrzały

⁷¹⁰ Erygowanie polega na wyniesieniu już istniejącego ośrodka akademickiego do kategorii uniwersytetu lub fakultetu kościelnego, dokonywane jest dekretem przez Kongregację Seminariów i Instytucji Naukowych. Dekret zawiera statut erygowanego ośrodka akademickiego (określony lub odpowiednio zmodyfikowany ostatecznie lub na okres pięciu lat), stopnie naukowe jakie może nadawać nowo utworzony uniwersytet lub wydział kościelny, przywileje i zaszczyty przynależące tej jednostce naukowej. Fakultety kościelne erygowane są w istniejącym ośrodku akademickim, tj. w uniwersytecie, seminarium czy kolegium. J. M. González del Valle, *Wychowanie katolickie...*, s. 625.

⁷¹¹ Zatwierdzenie jest aktem prawnym wcześniejszym od erygowania, ponieważ polega na wyrażeniu pozytywnej opinii dotyczącej ustanowienia ośrodka akademickiego. Zatwierdzenie dokonywane jest dwojako, tj. poprzez zatwierdzenie statutu danego uniwersytetu albo *decretum laudis*. J. M. González del Valle, *Wychowanie katolickie...*, s. 625.

⁷¹² Konstytucja „Sapientia christiana” w numerze III stanowi, iż: „(...) dla wypełnienia właściwego sobie zadania, posiada prawo i obowiązek erygowania oraz popierania zależnych od niej Wydziałów Kościelnych, czy to istniejących samodzielnie, czy też złączonych z Uniwersytetami – przeznaczonych zarówno dla alumnów duchownych jak i dla studentów świeckich”.

⁷¹³ Konstytucja „Sapientia christiana” w art. 5 stanowi, iż: „Kanoniczna erekcja lub zatwierdzenie Kościelnych Uniwersytetów i Wydziałów jest zarezerwowane Kongregacji Edukacji Katolickiej, która też kieruje nimi, zgodnie z przepisami prawa”.

⁷¹⁴ Kan. 815 KPK stanowi, iż: „Z tytułu swojego zadania głoszenia prawdy objawionej Kościół ma prawo do własnych uniwersytetów i wydziałów kościelnych w celu kultywowania w nich dyscyplin kościelnych lub z nimi związanych, a także kształcenia w nich studentów w sposób naukowy”.

⁷¹⁵ Z chwilą promulgacji konstytucji „Veritatis gaudium” i zarządzeń wykonawczych do konstytucji, na mocy art. 1 § 1 zarządzenia VG, wyższe instytuty nauk religijnych podlegają Stolicy Apostolskiej i są częścią ośrodków akademickich zatwierdzanych przez Stolicę Apostolską.

⁷¹⁶ Konstytucja „Veritatis gaudium” w numerze I stanowi, iż: „(...) Po prawie czterdziestu latach, w wierności duchowi i wytycznym Soboru Watykańskiego II oraz jako jego stosowne uaktualnienie, okazuje się dziś konieczna i nagląca nowelizacja tej konstytucji apostolskiej. Pozostając w pełni ważną w swojej proroczej wizji i jasnych wytycznych, wymaga ona zintegrowania z przepisami wydanymi w tym czasie, biorąc jednocześnie pod uwagę rozwój studiów akademickich odnotowany w ostatnich dekadach, a także zmieniony kontekst społeczno –

owoc wielkiego dzieła reformy studiów kościelnych rozpoczętej przez Sobór Watykański II. Zbiera ona, w szczególności, rezultaty osiągnięte w tym kluczowym obszarze misji Kościoła pod mądrym i rozważnym kierownictwem bł. Pawła VI, a jednocześnie zapowiada wkład, który kontynuując te działania wniosło później nauczanie św. Jana Pawła II” (n. 2 VG).

Konstytucja „*Veritatis gaudium*” składa się z dwóch części. Część pierwsza zawiera charakter, cel⁷¹⁷ oraz misję⁷¹⁸ uniwersytetów i wydziałów kościelnych (art. 1 – 10 VG). Druga część dokumentu papieskiego zawiera przepisy szczególne dotyczące funkcjonowania wydziału teologicznego (art. 69 – 76 VG), prawa kanonicznego (art. 77 – 80 VG), filozofii (art. 81 – 84 VG) i innych wydziałów kościelnych (art. 85 – 87 VG). Wraz z konstytucją, zostały promulgowane zarządzenia Kongregacji ds. Edukacji Katolickiej dla wiernej realizacji Konstytucji apostolskiej „*Veritatis gaudium*”⁷¹⁹ zawierające przepisy ogólny i szczególne. „W celu właściwego wykonania niniejszej Konstytucji, należy zachować przepisy wykonawcze wydane przez Kongregację ds. Edukacji Katolickiej” (art. 10 VG).

Kanoniczne erygowanie lub zatwierdzanie uniwersytetów i wydziałów kościelnych zastrzeżone jest Stolicy Apostolskiej – Kongregacji ds. Edukacji Katolickiej (por. art. 5 VG⁷²⁰). Dlatego też, uniwersytety i wydziały kościelne podlegają ocenie dokonywanej przez Agencję Stolicy Apostolskiej do Spraw Oceny i Promocji Jakości Kształcenia na Uniwersytetach i Wydziałach Kościelnych (AVEPRO) działającej w połączeniu z Kongregacją ds. Wychowania Katolickiego (art. 1 § 2 zarządzenia VG).

kulturowy na poziomie globalnym, jak również to, co jest zalecane na poziomie międzynarodowym w realizacji różnych inicjatyw, do których przyłączyła się Stolica Apostolska”.

⁷¹⁷ Konstytucja „*Veritatis gaudium*” w art. 3 stanowi, iż: „Cele wydziałów kościelnych są następujące: § 1 uprawianie i rozwijanie poprzez badania naukowe własnych dyscyplin, czyli bezpośrednio lub pośrednio związanych z Objawieniem chrześcijańskim, lub tych, które bezpośrednio służą misji Kościoła, systematyczne wyjaśnianie prawdy zawartej w Objawieniu, analizowanie w jego świetle występujących z biegiem czasu nowych zagadnień i przedstawianie ich ludziom współczesnym w sposób dostosowany do różnych kultur. § 2 udzielanie wyższego wykształcenia studentom we własnych dyscyplinach, zgodnie z doktryną katolicką i odpowiednie przygotowywanie ich do podejmowania różnych funkcji, jak również promowanie stałej czyli permanentnej formacji szafarzy Kościoła; § 3 aktywne udzielanie pomocy — zgodnie z własną naturą i w ściślejszej łączności z hierarchią — zarówno Kościołom partykularnym jak i Kościołowi powszechnemu w całokształcie dzieła ewangelizacji”.

⁷¹⁸ Konstytucja „*Sapientia christiana*” w części II wstępu stanowi, iż: „Kościół bowiem, świadomy swego zbawczego zadania w całym świecie, pragnie posiadać związane z nim w sposób szczególnie wspomniane wszechnice dające wyższe wykształcenie i chce, aby istniały one wszędzie i skutecznie działały, uobecniając oraz umacniając prawdziwa orędzie Chrystusa w dziedzinie ludzkiej kultury”.

⁷¹⁹ Congregatio de Institutione Catholica, Ordinationes congregationis de institutione catholica ad constitutionem apostolicam *Veritatis gaudium* fideliter exsequendam, (w:) Franciszek, *Konstytucja apostolska o uniwersytetach i wydziałach studiów kościelnych „Veritatis gaudium” z dnia 8 grudnia 2017 roku*, wydawnictwo diecezji tarnowskiej „Biblios”, Tarnów 2018. Zarządzenia zwane dalej: zarządzenia VG.

⁷²⁰ Konstytucja „*Veritatis gaudium*” w art. 5 stanowi, iż: „Kanoniczne erygowanie lub zatwierdzanie uniwersytetów i wydziałów kościelnych jest zastrzeżone dla Kongregacji ds. Edukacji Katolickiej, która je nadzoruje zgodnie z przepisami prawa (por. kan. 816, § 1 KPK; kan. 649 KKKW; Jan Paweł II, Konst. apost. *Pastor bonus*, art. 116, § 2: AAS 80 [1988] s. 889)”.

Obowiązek troski o uniwersytety i wydziały kościelne spoczywa nie tylko na kościele powszechnym (Stolicy Apostolskiej), ale również partykularnym⁷²¹. Do obowiązków i zadań konferencji biskupów i biskupów diecezjalnych, zgodnie z kan. 821 KPK⁷²², należy troska o zakładanie tam, gdzie to możliwe, wyższych instytutów wiedzy religijnej, w których wykładane byłyby dyscypliny teologiczne i inne z zakresu kultury chrześcijańskiej. Zarządzenia wykonawcze do konstytucji „Veritatis gaudium” doprecyzowały obowiązki nałożone na konferencje biskupów. Winny je wspierać, inspirować i koordynować ich działalność oraz troszczyć się o ich rozwój (por. art. 5 zarządzenia VG⁷²³).

Troska o uniwersytety i wydziały kościelne spoczywa przede wszystkim na wszystkich wiernych, którzy mają prawo otrzymać formację doktrynalną na poziomie uniwersyteckim (por. kan. 819 KPK⁷²⁴ i kan. 229 § 2 KPK⁷²⁵). Zarządzanie potrzebom Kościoła, o których mowa w kan. 222 § 1 KPK, obejmuje troskę o prawidłowe funkcjonowanie i utrzymanie uniwersytetów i fakultetów kościelnych przez wiernych, na terenie, którym mają miejsce zamieszkania (świeccy), świadczą posługę duszpasterską (duchowni) oraz przebywają (członkowie instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego).

„Wydziały kościelne są otwarte dla wszystkich, którzy, posiadając wydane zgodnie z prawem zaświadczenie dotyczące postawy moralnej oraz uzyskanego uprzednio wykształcenia, kwalifikują się do wpisania ich na listę studentów wydziału” (art. 31 VG). Osoby przynależące do innych kościołów i związków wyznaniowych oraz niewierzące, podobnie jak wierni, mają możliwość uczyć się i korzystać z ich dobrodziejstw (uzyskując stypendia naukowe czy socjalne, biorąc udział w wyjazdach na studia w ramach programu

⁷²¹ Konstytucja „Veritatis gaudium” w art. 4 stanowi, iż: „Zadaniem konferencji biskupów jest troskliwe popieranie życia oraz rozwoju uniwersytetów i wydziałów kościelnych ze względu na ich szczególne znaczenie kościelne”.

⁷²² Kan. 821 KPK stanowi, iż: „Konferencja episkopatu oraz biskup diecezjalny mają zatroszczyć się o to, ażeby tam, gdzie to możliwe, zakładać wyższe instytuty wiedzy religijnej, w których mianowicie wykładano by dyscypliny teologiczne oraz inne związane z kulturą chrześcijańską”.

⁷²³ Konstytucja „Veritatis gaudium” w art. 5 zarządzenia VG stanowi, iż: „Konferencje biskupów, również w tej dziedzinie zjednoczone ze Stolicą Apostolską, żywo interesując się uniwersytetami i wydziałami: 1° wraz z wielkimi kanclerzami winny troszczyć się o rozwój uniwersytetów i wydziałów i zachowując autonomię nauki, zgodnie z Soborem Watykańskim II, zwracać szczególną uwagę na ich stan naukowy i kościelny; 2° w odniesieniu do typowych problemów występujących w danym kraju, winny wspierać, inspirować i koordynować ich działalność; 3° zabezpieczając zawsze ich wysoki poziom naukowy, winny zapewniać ich funkcjonowanie w liczbie odpowiadającej potrzebom Kościoła i kulturalnemu rozwojowi ich kraju; 4° w tym celu winny ustanowić w ramach konferencji specjalną komisję, wspomaganą przez ekspertów.

⁷²⁴ Kan. 819 KPK stanowi, iż: „Na ile wymaga tego dobro diecezji lub instytutu zakonnego, a nawet Kościoła powszechnego, biskupi diecezjalni albo kompetentni przełożeni instytutów zakonnych powinni posyłać na uniwersytety młodzież, duchownych i zakonników, odznaczających się charakterem, cnotą i uzdolnieniami”.

⁷²⁵ Kan. 229 § 2 KPK stanowi, iż: „[Świeccy] mają również prawo do zdobycia pełniejszej znajomości świętej nauk, wykładanych w kościelnych uniwersytetach czy fakultetach lub w instytutach nauk religijnych, uczęszczając tam na wykłady i zdobywając stopnie akademickie”.

Erasmus, kołach naukowych, kursach kształcących lub praktykach studenckich), stąd też mają moralny obowiązek wspierać uniwersytety i fakultety kościelne.

3.2.5. Współpraca wiernych na uniwersytetach i fakultetach kościelnych

Wierni Chrystusowi, mając na uwadze kan. 222 § 1 KPK, obowiązani są aktywnie uczestniczyć w działalności oświatowej, uczęszczając na uniwersytety (katolickie i kościelne) oraz fakultety kościelne oraz wykonując pracę jako nauczyciele akademicy⁷²⁶ i pracownicy administracyjni (sekretariatu, dziekanatu, biblioteki itp.).

Posługa nauczania na uniwersytetach katolickich jest bardzo ważna, ponieważ „przygotowuje (...) ludzi, którzy czerpiąc inspirację z chrześcijańskich zasad uczą się realizować w życiu w sposób dojrzały i świadomy swe chrześcijańskie powołanie, a w przyszłości będą mogli pełnić odpowiedzialne funkcje w Kościele. Ponadto, oddając do dyspozycji Kościoła wyniki swych naukowych badań, uniwersytet katolicki może mu pomóc w podejmowaniu problemów i spełnianiu wymagań naszych czasów” (n. 31 ECE).

Nauczycielami akademickimi, zgodnie z kan. 810 § 1 KPK⁷²⁷, powinny być osoby, które „obok odpowiednich kwalifikacji naukowych i pedagogicznych, odznaczają się również nieskazitelną doktryną i dobrymi obyczajami”⁷²⁸. Konstytucja „Ex corde ecclesiae” przewiduje możliwość nawiązania stosunku pracy (w drodze mianowania) z pracownikami naukowymi i administracyjnymi przynależącymi do innych kościołów, a nawet tych, którzy nie wyznają żadnej wiary religijnej (por. art. 4 § 4 zd. 1 ECE⁷²⁹). Intencją prawodawcy kościelnego było otwarcie społeczności uniwersyteckiej na świat wielokulturowy, aby „wnosić własny wkład w dialog ekumeniczny, (...) uczestniczyć w ten sposób w poszukiwaniu godności wszystkich chrześcijan, oraz w dialog międzyreligijny, pomagając w odkrywaniu wartości duchowych różnych religii” (n. 47 ECE).

⁷²⁶ Szerzej zob. S. L. Zalewska, *Nauczyciel akademicki dziś. Nadzieje i oczekiwania*, „Warszawskie Studia Pastoralne” 16 (2012), s. 298 – 313.

⁷²⁷ Kan. 810 § 1 KPK stanowi, iż: „Władza kompetentna, zgodnie z postanowieniami statutów, ma obowiązek zatroszczyć się o to, ażeby nauczycielami uniwersytetów katolickich mianować osoby, które obok odpowiednich kwalifikacji naukowych i pedagogicznych, odznaczają się również nieskazitelną doktryną i prawością życia. Gdy zaś nie spełniają tych wymogów, powinni być usunięci ze stanowiska, z zachowaniem sposobu określonego w statutach”.

⁷²⁸ Szerzej zob. K. Wentka, *Kształcenie i doskonalenie pedagogiczne nauczycieli akademickich*, wydawnictwo Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 1988, s. 34 – 62. Zob. także K. Wentka, *Przemiany w doskonaleniu pedagogicznym młodych nauczycieli akademickich. Opracowanie raportów z badań w latach 1985–1990 z komentarzami do współczesnych trendów w pedagogice*, wydawnictwo Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 1994.

⁷²⁹ Konstytucja „Ex corde ecclesiae” w art. 4 § 4 zd. 1 stanowi, iż: „Pracownicy naukowcy i administracyjni, należący do innych Kościołów, wspólnot kościelnych lub religii, a także ci, którzy nie wyznają żadnej wiary religijnej oraz wszyscy studenci są zobowiązani do uznawania i respektowania katolickiego charakteru uniwersytetu”.

Z chwilą nawiązania stosunku pracy, „wszyscy pracownicy naukowi i administracyjni winni zostać poinformowani o katolickiej tożsamości instytutu oraz o jej implikacjach, jak również o własnym obowiązku umacniania, a przynajmniej respektowania tej tożsamości” (art. 4 § 2 ECE). Pełniąc posługę nauczania, „wszyscy katolicki pracownicy naukowi winni wiernie przyjmować, a wszyscy pozostali respektować, katolicką doktrynę i moralność, w sposób właściwy dla różnych dyscyplin akademickich” (art. 4 § 3 ECE). „Pracownicy naukowi i administracyjni, należący do innych Kościołów, wspólnot kościelnych lub religii, a także ci, którzy nie wyznają żadnej wiary religijnej (...) są zobowiązani do uznawania i respektowania katolickiego charakteru uniwersytetu” (art. 4 § 4 zd. 1 ECE).

Mimo że, obowiązek utrzymania i umacniania katolickiej tożsamości uniwersytetów katolickich spoczywa przede wszystkim na samym uniwersytecie, w szczególności do jego władz, to nie należy zapominać, że członkowie społeczności uniwersyteckiej (nauczyciele akademicy, pracownicy administracyjni, studenci i doktoranci) zobowiązani są wspierać uniwersytet, z którym są związani (por. art. 4 § 1 ECE⁷³⁰). W celu utrzymania tożsamości uniwersytetu katolickiego lub instytutu studiów wyższych, prawodawca kościelny zaleca „unikać tego, by niekatolicki pracownicy naukowi stanowili większość na uniwersytecie lub instytucie” (art. 4 § 4 zd. 2 ECE).

Do obowiązków i zadań konferencji biskupów oraz biskupów diecezjalnych należy nadzór nad uniwersytetami katolickimi tak, aby w nauczaniu były przestrzegane zasady nauki katolickiej (por. kan. 810 § 2 KPK⁷³¹)⁷³².

Szczególony obowiązek spoczywa na pracownikach naukowych przedmiotów teologicznych, którzy powinni otrzymać *mandatum*⁷³³ od kompetentnej władzy kościelnej

⁷³⁰ Konstytucja „Ex corde ecclesiae” w art. 4 § 1 stanowi, iż: „Obowiązek utrzymania i umacniania katolickiej tożsamości uniwersytetu spoczywa przede wszystkim na samym uniwersytecie. Choć spełnienie tej powinności należy przede wszystkim do władz uniwersytetu (łącznie z Wielkim Kanclerzem i/lub Radą Administracyjną – tam gdzie takie instytucje istnieją, lub innymi instytucjami stanowiącymi ich odpowiednik), uczestniczą w niej w różnej mierze wszyscy członkowie społeczności; wynika stąd konieczność naboru odpowiedniego personelu uniwersyteckiego, szczególnie pracowników naukowych i administracyjnych, gotowych i zdolnych umacniać katolicką tożsamość uniwersytetu”.

⁷³¹ Kan. 810 § 2 KPK stanowi, iż: „Konferencje episkopatu oraz zainteresowani biskupi diecezjalni mają obowiązek i prawo czuwać nad tym, by na katolickich uniwersytetach wiernie były przestrzegane zasady doktryny katolickiej”.

⁷³² Szerzej zob. W. Góralski, *Nauczycielskie Zadanie Kościoła...*, s. 41.

⁷³³ Mandat jest aktem administracyjnym, wydanym przez kompetentny autorytet kościelny, mianowicie biskupa diecezjalnego (por. kan. 806 § 1 KPK i kan. 810 § 2 KPK), za pośrednictwem którego stwierdza się, że osoba, która ma rozpocząć pracę jako nauczyciel akademicki (dyscypliny teologicznej) jest zdolna do wykonania tego zadania (znajduje się w kościelnej komunii i naucza jako katolik oraz doktryna przez niego nauczania nie jest w sprzeczności z nauczaniem autentycznym Kościoła). Szerzej zob. T. Gałkowski, *Zlecenie (mandatum) do nauczania przedmiotów teologicznych (kann. 812 i 818 KPK)*, „Seminare. Poszukiwania naukowe” t. 26 (2009), s. 107. Zob. także F. Lempa, *Misja kanoniczna i mandat nauczania dyscyplin teologicznych w katolickich szkołach wyższych*, „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich” t. 11, n. 1 (1998), s. 56.

(por. kan. 812 KPK⁷³⁴). Zlecenie do nauczania dyscyplin teologicznych mogą także otrzymać świeccy (por. kan. 229 § 3 KPK⁷³⁵). Przed udzieleniem mandatu, biskup diecezjalny winien sprawdzić, czy kandydat na stanowisko pracownika naukowego spełnia wymogi przewidziane w prawodawstwie kościelnym i świeckim, w szczególności, czy ma odpowiednie kwalifikacje naukowe i pedagogiczne, odznacza się nieskazitelną doktryną i dobrymi obyczajami (por. kan. 810 § 1 KPK⁷³⁶) oraz czy złożył wyznanie wiary (por. kan. 833 n. 7 KPK⁷³⁷)⁷³⁸.

Współpraca wiernych na uniwersytetach i fakultetach kościelnych, podobnie jak w przypadku uniwersytetów katolickich, zależna jest od władzy kościelnej. Pracownicy naukowcy powinni posiadać odpowiednie kwalifikacje, winni wyróżniać się odpowiednią wiedzą, tytułem naukowym doktora lub równorzędnym tytułem albo szczególnymi zasługami na polu nauki, zdolnością do podjęcia badań naukowych oraz posiadać przygotowanie pedagogiczne (por. art. 25 § 1 SCH⁷³⁹ i art. 25 § 1 VG⁷⁴⁰). Kandydaci winni także odznaczać się nieskazitelną doktryną i dobrymi obyczajami (por. kan. 810 § 1 KPK⁷⁴¹ w zw. z kan. 818 KPK⁷⁴²).

⁷³⁴ Kan. 812 KPK stanowi, iż: „We wszystkich instytutach studiów wyższych nauczyciele przedmiotów teologicznych muszą mieć zlecenie kompetentnej władzy kościelnej”.

⁷³⁵ Kan. 229 § 3 KPK stanowi, iż: „Podobnie – zachowując jednak przepisy stawiające wymagania co do zdatności – [Świeccy] mogą otrzymać od kompetentnej władzy kościelnej zlecenie nauczania nauk świętych”.

⁷³⁶ Kan. 810 § 1 KPK stanowi, iż: „Władza kompetentna, zgodnie z postanowieniami statutów, ma obowiązek zatroszczyć się o to, ażeby nauczycielami uniwersytetów katolickich mianować osoby, które obok odpowiednich kwalifikacji naukowych i pedagogicznych, odznaczają się również nieskazitelną doktryną i prawością życia. Gdy zaś nie spełniają tych wymogów, powinni być usunięci ze stanowiska, z zachowaniem sposobu określonego w statutach”.

⁷³⁷ Kan. 833 n. 7 KPK stanowi, iż: „Do osobistego złożenia wyznania wiary według formuły zatwierdzonej przez Stolicę Apostolską są zobowiązani przed wielkim kanclerzem, a gdy takiego nie ma, przed ordynariuszem miejsca albo ich delegatami – rektor uniwersytetu kościelnego lub katolickiego – przy podejmowaniu funkcji; przed rektorem, który jest kapłanem, lub przed ordynariuszem miejsca albo przed ich delegatami – wykładowcy dyscyplin dotyczących wiary lub obyczajów, na jakichkolwiek uniwersytetach – przy podejmowaniu funkcji”.

⁷³⁸ F. Lempa, *Misja kanoniczna i mandat nauczania dyscyplin teologicznych...*, s. 65.

⁷³⁹ Konstytucja „Sapientia christiana” w art. 25 § 1 stanowi, iż: „Aby ktoś mógł być prawnie włączony do grona stałych wykładowców Wydziału, wymaga się, aby: 1 posiadał odpowiednią wiedzę, walory moralne i odznaczał się poczuciem odpowiedzialności; 2 posiadał odpowiedni doktorat lub równorzędny tytuł albo też szczególne zasługi na polu nauki; 3 przy pomocy wykluczających wątpliwość dokumentów, zwłaszcza zaś opublikowanych rozpraw naukowych, wykazał, że jest zdolny do podjęcia badań naukowych; 4 wykazał pedagogiczną zdolność nauczania”.

⁷⁴⁰ Konstytucja „Veritatis gaudium” w art. 25 § 1 stanowi, iż: „Aby ktoś mógł być zgodnie z prawem włączony do grona stałych wykładowców wydziału, wymaga się, aby: 1 wyróżniał się głęboką wiedzą, świadectwem życia chrześcijańskiego i kościelnego oraz poczuciem odpowiedzialności; 2 posiadał odpowiedni doktorat lub tytuł równorzędny albo szczególne osiągnięcia naukowe; 3 wykazał, w oparciu o wiarygodne świadectwa, zwłaszcza publikacje, że jest zdolny do prowadzenia badań naukowych; 4 wykazał, że posiada zdolności dydaktyczne do nauczania”.

⁷⁴¹ Kan. 810 § 1 KPK stanowi, iż: „Władza kompetentna, zgodnie z postanowieniami statutów, ma obowiązek zatroszczyć się o to, ażeby nauczycielami uniwersytetów katolickich mianować osoby, które obok odpowiednich kwalifikacji naukowych i pedagogicznych, odznaczają się również nieskazitelną doktryną i prawością życia (...)”.

⁷⁴² Kan. 818 KPK stanowi, iż: „Przepisy zawarte w kan. 810, 812 i 813, dotyczące uniwersytetów katolickich, mają zastosowanie także do uniwersytetów i wydziałów kościelnych”.

„Wykładowcy dyscyplin odnoszących się do wiary lub moralności, winni otrzymać od Wielkiego Kanclerza lub jego delegata misję kanoniczną i składają wyznanie wiary⁷⁴³” (art. 27 § 1 SCH, por. art. 27 § 1 VG⁷⁴⁴). Pozostali wykładowcy winni otrzymać zezwolenie na nauczanie od wielkiego kanclerza lub jego delegata (art. 27 § 1 zd. 2 VG).

Prawodawca kościelny, omawiając uniwersytety i fakultety kościelny, odsyła do kanonów dotyczących uniwersytetów katolickich, m.in. do kan. 812 KPK stanowiącego o konieczności uzyskania przez pracownika naukowego dyscyplin teologicznych mandatu (por. kan. 818 KPK⁷⁴⁵). W tym miejscu nasuwa się następujące pytanie, które rozwiązanie prawne należy aplikować w odniesieniu do uniwersytetów i fakultetów kościelnych, mandat (o którym mowa w kan. 812 KPK, do którego odsyła kan. 818 KPK), czy misję kanoniczną (o której mowa w konstytucjach „Sapientia christiana” i „Veritatis gaudium”)?.

Aby odpowiedzieć na to pytanie, należy odnieść się do momentu redakcji nowego kodeksu prawa kanonicznego. *Schema Codicis Iuris Canonici* z 1980 roku zawierał wymóg posiadania misji kanonicznej przez pracowników naukowych dyscyplin teologicznych. Komisja ds. rewizji kodeksu prawa kanonicznego z 1917 roku zrezygnowała z misji kanonicznej na rzecz mandatu. Otrzymanie mandatu obowiązuje na uniwersytetach katolickich, natomiast misji kanonicznej – na uczelniach i fakultetach kościelnych⁷⁴⁶. Powyższe wnioski potwierdziła także Kongregacja Nauki Wiary w instrukcji o powołaniu teologa w Kościele „Donum veritatis”⁷⁴⁷. Papież Franciszek, w konstytucji „Veritatis gaudium”, utrzymał zapis mówiący o konieczności uzyskania misji kanonicznej (art. 27 § 1 VG). Mając powyższe na uwadze, kierując się zasadą *lex posterior derogat legi priori* (por.

⁷⁴³ Kan. 833 n. 7 KPK stanowi, iż: „Do osobistego złożenia wyznania wiary według formuły zatwierdzonej przez Stolicę Apostolską są zobowiązani przed wielkim kanclerzem, a gdy takiego nie ma, (...) przed rektorem, który jest kapłanem, lub przed ordynariuszem miejsca albo przed ich delegatami – wykładowcy dyscyplin dotyczących wiary lub obyczajów, na jakichkolwiek uniwersytetach – przy podejmowaniu funkcji”.

⁷⁴⁴ Konstytucja „Veritatis gaudium” w art. 27 § 1 stanowi, iż: „Osoby, które nauczają dyscyplin dotyczących wiary i moralności, po złożeniu wyznania wiary (por. kan. 833, n. 7 KPK), winny otrzymać od wielkiego kanclerza lub jego delegata misję kanoniczną. Nauczają bowiem nie własną powagą, lecz na mocy misji otrzymanej od Kościoła. Pozostali wykładowcy winni otrzymać zezwolenie na nauczanie od wielkiego kanclerza lub jego delegata”.

⁷⁴⁵ Kan. 818 KPK stanowi, iż: „Przepisy zawarte w kan. 810, 812 i 813, dotyczące uniwersytetów katolickich, mają zastosowanie także do uniwersytetów i wydziałów kościelnych”.

⁷⁴⁶ T. Gałkowski, *Zlecenie (mandatum) do nauczania przedmiotów teologicznych...*, s. 104 – 106. Zob. także P. Wierzbicki, *Współpraca wiernych świeckich z duchownymi...*, s. 132 – 133.

⁷⁴⁷ Congregazione per la Dottrina della Fede, Instrukzione *Donum veritatis* sulla vocazione ecclesiale del teologo, 24.05.1990, AAS 82 (1990), s. 1550 – 1570. Tekst w języku polskim: http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_19900524_theologian-vocation_pl.html (dostęp: 29 sierpnia 2019 roku). Instrukcja w numerze 22 stanowi, iż: „Współpraca między teologiem i Urzędem Nauczycielskim urzeczywistnia się w sposób szczególny wówczas, gdy teolog otrzymuje misję kanoniczną lub mandat nauczania”.

kan. 20 KPK⁷⁴⁸), wskazać należy, że wykładowcy nauczający dyscyplin dotyczących wiary i moralności winni posiadać misję kanoniczną, a nie mandat.

Wykładowcy uniwersytetów i fakultetów kościelnych, zanim zostaną zatrudnieni na stałe lub zostaną promowani na najwyższy stopień dydaktyczny, wymagają *nihil obstat* ze strony Stolicy Apostolskiej (por. art. 27 § 2 SCH⁷⁴⁹ i por. art. 27 § 2 VG⁷⁵⁰). To deklaracja, z której wynika, że nie ma przeszkody dla proponowanej nominacji, ale samo w sobie nie daje prawa do nauczania (por. art. 21 § 2 zarządzenia VG⁷⁵¹).

PODSUMOWANIE

Wierni, żeby mogli realizować obowiązek zaradzania potrzebom Kościoła (kan. 222 § 1 KPK), potrzebują miejsc, w których mogliby celebrować akty kultu Bożego, stąd też konieczne jest zapewnienie im odpowiedniej liczby obiektów sakralnych (kościół, kaplic, sanktuariów i cmentarzy) niezbędnych do sprawowania kultu Bożego, jak również miejsc pośrednio z nim związanych (np. obiekty katechetyczno – duszpasterskie) oraz innych miejsc, w których mogliby wykonywać działalność charytatywną, opiekuńczą czy oświatową.

Problematyka budownictwa sakralnego ma wielkie znaczenie dla wiernych – obywateli państwa świeckiego, dlatego też powyższa tematyka została poruszona przez ustawodawstwo kościelne oraz świeckie. Prawo Kościoła katolickiego do budownictwa sakralnego zostało zapewnione w Konkordacie (art. 24 Konkordatu). Gwarancje konkordatowe znalazły się w ustawie *o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej* oraz ustawie *o gwarancjach wolności sumienia i wyznania* (art. 19 ust. 1 u.g.w.s.w. oraz art. 19 ust. 2 pkt 6 u.g.w.s.w.).

„Kościoł w Polsce i jego osoby prawne mają prawo realizacji inwestycji sakralnych i kościelnych” (art. 41 ust. 1 u.s.p.d.k.) obejmujące prawo budowy, rozbudowy, odbudowy

⁷⁴⁸ Kan. 20 KPK stanowi, iż: „Późniejsza ustawa uchyla wcześniejszą lub ją zmienia, jeśli wyraźnie to postanawia albo jest jej wprost przeciwna, albo porządkuje w całości przedmiot dawnej ustawy. Jednakże ustawa powszechna nie zmienia prawa partykularnego lub specjalnego, chyba że co innego jest w prawie wyraźnie zastrzeżone”.

⁷⁴⁹ Konstytucja „*Sapientia christiana*” w art. 27 § 2 stanowi, iż: „Wszyscy wykładowcy, którzy mają otrzymać etat lub mają być włączeni do najwyższej grupy wykładowców, ewentualnie w obydwu przypadkach – gdy tak przewidują Statuty – potrzebują od Stolicy Apostolskiej wyjaśnienia, że nie zgłasza ona w tej materii sprzeciwu”.

⁷⁵⁰ Konstytucja „*Veritatis gaudium*” w art. 27 § 2 stanowi, iż: „Wszyscy wykładowcy, zanim zostaną zatrudnieni na stałe lub zostaną promowani na najwyższy stopień dydaktyczny, albo w obu przypadkach, w zależności od przepisów statutu, wymagają *nihil obstat* ze strony Stolicy Apostolskiej”.

⁷⁵¹ Konstytucja „*Veritatis gaudium*” w art. 21 § 2 zarządzenia VG stanowi, iż: „Zarządzenia *Nihil obstat* Stolicy Apostolskiej jest deklaracją, że zgodnie z Konstytucją i statutami partykularnymi nie ma przeszkody dla proponowanej nominacji, ale samo w sobie nie daje prawa do nauczania. Jeżeli pojawi się jakaś przeszkoda, trzeba o niej poinformować wielkiego kanclerza, który wysłucha w tej sprawie wykładowcę”.

(kościół, kaplicy i sanktuariów) oraz obiektów służących realizacji przez Kościół katolicki jego misji. Ma prawo posiadania, zarządzania oraz zakładania i poszerzania cmentarzy wyznaniowych (parafialnych i zakonnych). Aby zrealizować cele inwestycje sakralne i kościelne, konieczne są grunty, na których powstaną budynki i obiekty konieczne do zaradzania potrzebom Kościoła (kan. 222 § 1 KPK), z zachowaniem zasad przewidzianych w art. 42 ust. 2 i 3 u.s.p.d.k.

Wśród zadań Kościoła na rzecz realizacji działalności apostołskiej, jest ochrona zabytków i dóbr kultury. Do obowiązków wszystkich wiernych należy troska o skarby sztuki sakralnej, zachowanie czystości i piękna kościoła (i innych obiektów sakralnych) oraz zapewnienie środków materialnych koniecznych do ich utrzymania, ochrony przed kradzieżą i zniszczeniem, konserwacji oraz bezpieczeństwa dóbr sakralnych znajdujących się w obiektach sakralnych i kościelnych. Ojcowie *Vaticanum II* wiele uwagi poświęcili temu zagadnieniu (m.in. w konstytucji „*Sacrosanctum Concilium*”), dlatego też powyższa kwestia znalazła się w kościelnym ustawodawstwie powszechnym (w kodeksie prawa kanonicznego z 1983 roku) oraz partykularnym (instrukcjach KEP i uchwałach Drugiego Polskiego Synodu Plenarnego).

Kościół, dążąc do zaradzania własnych potrzeb (kan. 222 § 1 KPK) od zawsze przykładał i nadal bierze pod uwagę wychowanie katolickie, dzięki któremu wierni wprowadzani są w tajemnicę zbawienia. Obowiązek wychowania katolickiego spoczywa przede wszystkim na rodzicach, ale także na całym społeczeństwie, państwie i Kościele.

Obecność Kościoła w posłudze nauczania, zdaniem Soboru Watykańskiego II, zaznacza się w szczególności przez zakładanie i prowadzenie szkół katolickich (n. 8 GE), uniwersytetów (katolickich i kościelnych), fakultetów kościelnych oraz katolickich ośrodków uniwersyteckich na uniwersytetach niekatolickich (n. 10 GE). Nauczanie Ojców *Vaticanum II* zostało rozwinięte przez papieżstwo, m.in. przez Jana Pawła II (w adhortacji „*Catechesi tradendae*”, w konstytucjach „*Sapientia christiana*” i „*Ex corde ecclesiae*”) oraz Ojca Świętego Franciszka (w konstytucji „*Veritatis gaudium*”). Ponadto, zostało implementowane do aktualnie obowiązującego kodeksu prawa kanonicznego.

Kościół ma zapewnione prawo do zakładania i kierowania szkół jakiegokolwiek specjalności, rodzaju i stopnia (kan. 800 § 1 KPK). Inicjatywa do utworzenia szkoły katolickiej należy do biskupa diecezjalnego (kan. 802 § 1 KPK), instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego oraz świeckich. Wspomniane wyżej uprawnienie, wynika także z aktualnie obowiązującego Konkordatu (art. 14 Konkordatu) oraz prawodawstwa świeckiego, w szczególności z Konstytucji (art. 70 ust. 3 K.), ustawy o

stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (art. 20 ust. 1 u.s.p.d.k.) i ustawy – *Prawo oświatowe*.

Na biskupie diecezjalnym spoczywa obowiązek i uprawnienie czuwania nad szkołami katolickimi położonymi na jego terytorium i wizytowania ich, wydawania przepisów dotyczących ogólnej struktury szkół katolickich (kan. 806 § 1 KPK) oraz powoływania katechetów (kan. 804 § 2 KPK). Czuwa także nad tym, aby wszystkie przedmioty były wykładane w duchu chrześcijańskim (kan. 803 § 2 KPK), kształcenie w szkołach katolickich było na takim samym poziomie, co w innych szkołach (kan. 806 § 2 KPK).

Do konferencji biskupów oraz biskupów diecezjalnych należy troska o naukę religii w szkołach katolickich i niekatolickich. Wspomniana wyżej troska, przejawia się w utworzeniu regulacji prawnych dotyczących kwalifikacji zawodowych wymaganych od nauczycieli religii (przez konferencję biskupów) oraz uprawnieniu mianowania lub zatwierdzania i usuwania lub żądania usunięcia nauczycieli religii (przez biskupa diecezjalnego).

Zakładanie i prowadzenie uniwersytetów (katolickich i kościelnych) oraz fakultetów kościelnych wpisane jest w misję ewangelizacyjną Kościoła. Uprawnienie do zatwierdzania i erygowania uczelni katolickich ma Stolica Apostolska, konferencje biskupów, instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostolskiego (art. 3 § 1, art. 1 § 3 ECE) oraz inne osoby duchowne lub świeckie (za zezwoleniem kompetentnej władzy kościelnej). Z kolei, uprawnienie do erygowania i zatwierdzania uniwersytetów i wydziałów kościelnych ma Stolica Apostolska (kan. 816 § 1 KPK, n. III SCH) – Kongregacja ds. Edukacji Katolickiej (art. 5 VG).

Troska o prawidłowe działanie uniwersytetów katolickich spoczywa na konferencji biskupów (kan. 809 KPK), biskupie diecezjalnym (art. 5 § 2 ECE, n. 28 CE) i wszystkich wiernych (kan. 222 § 1 KPK). W przypadku uniwersytetów i fakultetów kościelnych – na Kościele powszechnym (Stolicy Apostolskiej), partykularnym krajowym (konferencji biskupów) i diecezjalnym (biskupach diecezjalnych) oraz wiernych (kan. 222 § 1 KPK). Do społeczności uniwersyteckiej mogą należeć osoby przynależące do innych kościołów i wspólnot (kościelnych lub religijnych) oraz niewierzące. Spoczywa na nich moralny obowiązek wsparcia uniwersytetów i wydziałów kościelnych, do których uczęszczają, pracują i z których dobrodziejstw korzystają.

Wierni mogą aktywnie uczestniczyć w działalności oświatowej, wykonując pracę jako nauczyciele akademicy oraz pracownicy administracyjni. Szczególny obowiązek spoczywa na pracownikach naukowych przedmiotów teologicznych, którzy powinni otrzymać zlecenie do nauczania dyscyplin teologicznych (kan. 812 KPK). Przed jego udzieleniem, biskup

diecezjalny winien zweryfikować, czy kandydat spełnia kryteria przewidziane w prawodawstwie kościelnym i świeckim (kan. 810 § 1 KPK) oraz czy złożył wyznanie wiary (kan. 833 n. 7 KPK). Odmienna sytuacja tyczy się wykładowców nauczających dyscyplin dotyczących wiary i moralności na uniwersytetach i fakultetach kościelnych, ponieważ winni posiadać misję kanoniczną, a nie mandat do nauczania dyscyplin teologicznych (art. 27 § 1 SCH, art. 27 § 1 VG).

ROZDZIAŁ 4

POTRZEBY W GODZIWYM UTRZYMANIU SZAFARZY

Prawo szafarza do godziwego utrzymania ma źródło w Piśmie Świętym, w szczególności w Ewangelii według św. Łukasza⁷⁵², Pierwszym Liście do Koryntian⁷⁵³ czy w Pierwszym Liście do Tymoteusza⁷⁵⁴. W późniejszych wiekach można było dostrzec różne systemy wynagradzania duchownych, które zwracały uwagę na odpowiedzialność biskupów za godne utrzymanie robotników winnicy pańskiej⁷⁵⁵.

Obecne normy kościelne zawierają zasady wynagrodzeń szafarzy, które stanowią swoistą „nowość”, w porównaniu do rozwiązań prawnych jakie znajdowały się w *Codex Iuris Canonici* z 1917 roku⁷⁵⁶. W poprzednim kodeksie, tytuł święceń gwarantował duchownym nie tylko prawo do wykonywania zadań pasterskich, ale również prawo do godziwego wynagrodzenia, które przybierało formy beneficjum, dochodów własnych, pensji (por. can. 979 § 1 CIC/1917⁷⁵⁷) czy służby misjom lub diecezji (por. can. 981 § 1 CIC/1917⁷⁵⁸)⁷⁵⁹.

System beneficjalny polegał na powstawaniu wyodrębnionych mas majątkowych, najczęściej nieruchomości ziemskich (beneficjów), z których pożytki służyły utrzymaniu duchowieństwa oraz prowadzeniu dzieł apostołatu i miłości przez kościelne osoby prawne⁷⁶⁰.

⁷⁵² Łk 10,7: „W tym samym domu zostańcie, jedząc i pijąc, co mają: bo zasługuje robotnik na swoją zapłatę. Nie przechodźcie z domu do domu”.

⁷⁵³ 1 Kor 9, 8 – 10: „Czyż mówię to tylko na zwykły ludzki sposób? Czy nie wspomina o tym także Prawo? Napisane jest właśnie w Prawie Mojżesza. Nie zawiążesz pyska wołowi młócaćemu. Czyż o woły troszczy się Bóg, czy też powiedział to przede wszystkim ze względu na nas? Bo przecież ze względu na nas zostało napisane, iż oracz ma orać w nadziei, a młócarz – [młócić] w nadziei, że będzie miał coś z tego”.

⁷⁵⁴ 1 Tm 5, 17 – 18: „Prezbiterzy, którzy dobrze przewodniczą, niech będą uważani za godnych podwójnej czci, najbardziej ci, którzy trują się głoszeniem słowa i nauczaniem. Mówi bowiem Pismo: Nie zawiążesz pyska wołowi młócaćemu oraz: Godzien jest robotnik zapłaty swojej”.

⁷⁵⁵ Na temat odpowiedniego wynagrodzenia duchownych począwszy od Soboru Nicejskiego (325 rok) aż do promulgacji *Codexu Iuris Canonici* z 1917 roku, szerzej zob. R. Kantor, *Odpowiednie wynagrodzenie duchownych w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r. Analiza kan. 281 § 1 KPK*, „Prawo Kanoniczne” t. 54, n. 3 – 4 (2011), s. 194 – 195.

⁷⁵⁶ R. Kantor, *Odpowiednie wynagrodzenie duchownych...*, s. 191.

⁷⁵⁷ Can. 979 § 1 CIC/1917 stanowił, iż: „Pro clericis saecularibus titulus canonicus est titulus beneficii, eoque deficiente, patrimonii aut pensionis”.

⁷⁵⁸ Can. 981 § 1 CIC/1917 stanowił, iż: „Si ne unus quidem ex titulis de quibus in can. 979, §1, praesto sit, suppleri potest titulo servitii dioecesis, et, in locis sacrae Congregationi de Prop. Fide subiectis, titulo missionis, ita tamen ut ordinandus, iureiurando interposito, se devoveat perpetuo dioecesis aut missionis servitio sub Ordinarii loci pro tempore auctoritate”.

⁷⁵⁹ T. Rincón – Pérez, *Święci szafarze czyli duchowni*, (w:) P. Majer (red.), *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, wydawnictwo Wolters Kluwer, Kraków 2011, s. 264. Zob. także B. Bakumpe Mukiibi, *The Right of the Cleric for Adequate Remuneration Based on the Bond of Incardination, with Reference to Can. 281 § 1,2,3 of 1983 Code: A Comparison of the Church in Italy and Scotland with that of Uganda*, Pontificia Università Latoranense, Roma 2002, s. 23.

⁷⁶⁰ D. Walencik, *Prawo duchownych do utrzymania w unormowaniach Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, „Roczniki Nauk Prawnych” t. XVII, n. 1 (2007), s. 187. Zob. także T. Stanisławski, *Sytuacja prawno – majątkowa Kościoła*, (w:) H. Misztal, P. Stanisz, *Prawo wyznaniowe*, Wydawnictwo Diecezjalne Sandomierz,

Służba misjom lub diecezji przewidziana była jako nadzwyczajna forma święceń, używana była jako „umowa”, w której duchowny zobowiązywał się do wykonywania obowiązków w diecezji lub na misjach, za które miał otrzymać od biskupa wynagrodzenie⁷⁶¹.

Zanim Sobór Watykański II rozpoczął swoje obrady, do Komisji ds. dóbr doczesnych Kościoła wpływały liczne sugestie i spostrzeżenia dotyczące wynagrodzenia szafarzy, m.in.:

1. krytykowano tytuły święceń w formie przewidzianej w *Codex Iuris Canonici* z 1917 roku. Postulowano wprowadzenie jednego tytułu święceń w postaci służby diecezji, w ramach którego żaden duchowny nie mógłby wymagać *ex iustitia* nic więcej niż na swoje godziwe utrzymanie, a nie utrzymanie swojej rodziny⁷⁶²;
2. krytykowano beneficja⁷⁶³, uznając je za niesprawiedliwe, zwracając uwagę na konieczność dostosowania aktualnych przepisów do czasów współczesnych, aby szafarze otrzymali godziwe wynagrodzenie. Postulowano także, aby zniknęło niesprawiedliwe wynagradzanie duchownych zajmujących się troską o dusze⁷⁶⁴;
3. zaproponowano różne rozwiązania prawne związane z wynagradzaniem duchownych oraz ustanawianiem ubezpieczenia społecznego dla chorych kapłanów nie biorących czynnego udziału w duszpasterstwie, m.in.:

Lublin 2003, s. 387. Zob. także B. Bakumpe Mukiibi, *The Right of the Cleric for Adequate Remuneration...*, s. 14 – 15. Zob. także F. Pasternak, *Urzędy i beneficja kościelne. Majątek kościelny*, Akademia Teologii Katolickiej, Warszawa 1970, s. 127.

⁷⁶¹ R. Kantor, *Odpowiednie wynagrodzenie duchownych...*, s. 195. Zob. także A. Lonso Lobo, S. Alonso Morán, L. Miguélez Domínguez, *Comentarios al. Código de Derecho Canónico. Tomo II*, La Editorial Católica, Madrid 1963, s. 407.

⁷⁶² W części VII „De Ordine”, punkcie 1 „De Sacramento Ordinis in genere”, w podpunkcie C „De titulo Ordinationis” zawarto numer 1, który w łacińskim brzmieniu stanowi, iż: „Ne alius canonicus ordinationis titulus adsit in posterum pro sacerdotibus dioecesanis quam ad servitium dioeceseos, quo quis clericus nihil amplius exigere «ex iustitia» quam congruam eius sustentationem, minime vero ipsius familiae”. Concilio Oecumenico Vaticano II, *Acta et Documenta Concilio Oecumenico Vaticano II Apparando. Series I (Antepreparatoria). Appendix Voluminis II: Analyticus Conspectus Consiliorum et Votorum quae ab Episcopis et Praelatis data sunt. Pars II*, Typis Polyglottis Vaticanis 1961, s. 104.

⁷⁶³ W pierwszym i drugim schemacie z 1961 i 1962 roku Ojcowie Soborowi podkreślali obawy przed utrzymaniem systemu beneficjalnego, zwracając uwagę na konieczność oddzielenia urzędu kościelnego od beneficjum, nadając pierwszorzędne znaczenie temu pierwszemu. Trzeci schemat zaproponował większą modyfikację polegającą na całkowitym zniesieniu systemu beneficjalnego oraz stworzeniu nowego sposobu utrzymania duchownych. Szerzej zob. V. Pisanello, *Il nuovo sistema di retribuzione del Clero in Italia*, Pontificia Università Latoranense, Roma 1991, s. 27 – 28. Zob. także O. Robleda, *Innovationes Concilii Vaticani II in theoria et disciplina de officiis et beneficiis ecclesiasticis*, „Periodica” 58 (1969), s. 155 – 198. Zob. także O. Robleda, *Innovationes Concilii Vaticani II in theoria et disciplina de officiis et beneficiis ecclesiasticis*, „Periodica” 59 (1970), s. 277 – 314.

⁷⁶⁴ W części I „De Beneficiis”, punkcie 1 „De disciplina beneficiorum ecclesiasticorum reformanda” znalazł się numer 8, który w łacińskim brzmieniu stanowi, iż: „Ius beneficiorum reformetur, ut inaequalitas in remuneratione clericorum animarum cura occupatorum tollatur ipsaque beneficia melius administrantur, quod per commune ditiorum beneficiorum administrationem apte fieri posse videtur”. Z kolei numer 11 stanowi, iż: „Ecclesiastica beneficia ad eam formam deveniant, qua sacerdotibus necessaria ad honeste vivendum suppeditantur – iidemque a quavis eorum administrandorum cura eximantur”. Concilio Oecumenico Vaticano II, *Acta et Documenta Concilio Oecumenico Vaticano II Apparando. Series I (Antepreparatoria). Appendix Voluminis II...*, s. 537.

- ustanowienie wspólnych norm dla danego kraju lub przynajmniej diecezji *retributo pro ministeriopotius dioecesana quam paroecialis instituat ad peraequationem obtinendam*⁷⁶⁵;
- wynagrodzenie duchownych powinno być sprawiedliwe i jednakowe dla wszystkich⁷⁶⁶, właściwe *ne propter curam rerum temporalium a fructuoso apostolatu amoveatur*⁷⁶⁷, w ściśle określonej wysokości⁷⁶⁸;
- wprowadzenie ograniczeń w przesadnym wynagrodzeniu tych duchownych, którzy wykonywali kilka różnych funkcji⁷⁶⁹;
- utworzenie w każdej diecezji specjalnego funduszu gwarantującego duchownym otrzymanie minimalnej kwoty wynagrodzenia⁷⁷⁰.

⁷⁶⁵ W części II „De bonis ecclesiae temporalibus”, punkcie 9 „De sustentatione cleri” znalazł się numer 4, który w aktualnym brzmieniu stanowi, iż: „Certis normis, aetati nostrae accommodatis, providetur ad honestam sustentationem cleri saecularis”. Z kolei numer 6 stanowi, iż: „Retributo pro ministeriopotius dioecesana quam paroecialis instituat ad peraequationem obtinendam; institutum pensionis indicatur, qua frui valeant ecclesiastici, dimisso beneficio, post expletum certum annum sive aetatis sive servitii”. Concilio Oecumenico Vaticano II, *Acta et Documenta Concilio Oecumenico Vaticano II Apparando. Series I (Anteparaeparatoria). Appendix Voluminis II...*, s. 564.

⁷⁶⁶ W części II „De bonis ecclesiae temporalibus”, punkcie 8 „De maiore aequitate in distributione bonorum ecclesiasticorum inter sacerdotes” znalazł się numer 1, który w łacińskim brzmieniu stanowi, iż: „Aequior sit distributio bonorum inter clericos”. Numer 2 stanowi, iż: „Melior distributio et adaequatio proventuum inter omnes sacerdotes desiderantur, ut stridentia discrimina tollantur”. Numer 6 stanowi, iż: „Vitetur in quantum possibile sit maxima et non aequitativa differentia vitae oeconomicae inter clericos et sacerdotes”. Numer 30 stanowi, iż: „Sacerdotes pauperes non debent in inopia vivere praesertim si caeteri divitiis abundent”. Concilio Oecumenico Vaticano II, *Acta et Documenta Concilio Oecumenico Vaticano II Apparando. Series I (Anteparaeparatoria). Appendix Voluminis II...*, s. 562 – 563 oraz s. 568.

⁷⁶⁷ W części II „De bonis ecclesiae temporalibus”, punkcie 9 „De sustentatione cleri” znalazł się numer 18, który w łacińskim brzmieniu stanowi, iż: „Presbyteri adaequate remunerentur, ne propter curam rerum temporalium a fructuoso apostolatu amoveantur”. Concilio Oecumenico Vaticano II, *Acta et Documenta Concilio Oecumenico Vaticano II Apparando. Series I (Anteparaeparatoria). Appendix Voluminis II...*, s. 566.

⁷⁶⁸ W części II „De bonis ecclesiae temporalibus”, punkcie 9 „De sustentatione cleri” znalazł się numer 19, który w łacińskim brzmieniu stanowi, iż: „Cuilibet ministro 40.000 lib. it. tribuantur pro mense”. Concilio Oecumenico Vaticano II, *Acta et Documenta Concilio Oecumenico Vaticano II Apparando. Series I (Anteparaeparatoria). Appendix Voluminis II...*, s. 566.

⁷⁶⁹ W części II „De bonis ecclesiae temporalibus”, punkcie 8 „De maiore aequitate in distributione bonorum ecclesiasticorum inter sacerdotes” znalazł się numer 4, który w łacińskim brzmieniu stanowi, iż: „Definienda est saltem approximative norma honestae sustentationis, ultra quam sacerdotes nihil percipere possint”. Z kolei numer 5 stanowi, iż: „Retributio oeconomica pro variis ministeriis non aequa apparet, praesertim qui labori pastoralis incumbent maiori aequitativa differentia vitae oeconomicae inter clericos et sacerdotes”. Concilio Oecumenico Vaticano II, *Acta et Documenta Concilio Oecumenico Vaticano II Apparando. Series I (Anteparaeparatoria). Appendix Voluminis II...*, s. 562 – 563.

⁷⁷⁰ W części II „De bonis ecclesiae temporalibus”, punkcie 8 „De maiore aequitate in distributione bonorum ecclesiasticorum inter sacerdotes” znalazł się numer 7, który w łacińskim brzmieniu stanowi, iż: „Fundum commune in quavis dioecesi constituatur ita ut omnes sacerdotes saltem illam quantitatem minimam pro honesta sustentatione percipiant”. Concilio Oecumenico Vaticano II, *Acta et Documenta Concilio Oecumenico Vaticano II Apparando. Series I (Anteparaeparatoria). Appendix Voluminis II...*, s. 563. W części II „De bonis ecclesiae temporalibus”, punkcie 9 „De sustentatione cleri” znalazł się numer 7, który w łacińskim brzmieniu stanowi, iż: „Ad discrimina in re oeconomica tollenda in clero unica habeatur pro omnibus in dioecesi Capsa communis, ut qui altari deserviunt eodem partier modo eademque dignitate de altari vivant, ut nemo in egestate inveniatur”. Z kolei numer 8 stanowi, iż: „Aerarium commune constituatur in unaquaque dioecesi: ex redditibus ecclesiarum, ex emolumentis ab unoquoque sacerdote perceptis, ex elemosynis missarum manualium (emendato can. 1506)”.

Powyższe propozycje zostały uwzględnione w różnych schematach bezpośrednio przygotowujących Sobór Watykański II⁷⁷¹. Aktualne teksty soborowe, odnoszące się do godziwego wynagrodzenia duchownych, przeszły przez siedem różnych redakcji zanim zostały zatwierdzone⁷⁷². Przedmiotem dyskusji były następujące idee:

1. wynagrodzenie duchownego powinno być sprawiedliwe, „godne”, „właściwe”, „wystarczające”, dzięki któremu może żyć przyzwoicie, skromnie, zgodnie z jego kondycją kapłańską (*aequa, temestive pecuniae vigenti pretio accommodandae, clericali dignitati congrua, qua possint etiam per se ipsos indigentibus subvenire, honesta sustentatio atque congrua pensio*)⁷⁷³;
2. obowiązek wspólnoty chrześcijańskiej do zapewnienia utrzymania duchownym, którzy nie mają innych środków do życia⁷⁷⁴. Odnosząc się do tekstów św. Pawła⁷⁷⁵, Ojcowie *Vaticanum II* zwrócili uwagę na obowiązek wiernych zapewnienia duchownym warunków, aby mogli godnie żyć⁷⁷⁶;
3. Biskupi zobowiązani są zapewnić szafarzom odpowiednie wynagrodzenie. Ponadto, powinni uświadamiać wiernych o konieczności utrzymania duchownych oraz stworzyć system aktów normatywnych, dzięki którym zostaną implementowane rozwiązania soborowe dotyczące tych kwestii⁷⁷⁷;
4. Sobór wyróżnił trzy rodzaje dóbr doczesnych⁷⁷⁸, jakie mogą posiadać duchowni:
 - Dobra doczesne we właściwym tego słowa znaczeniu pochodzące od kościelnych osób moralnych, które powinny zostać przeznaczone wyłącznie na cele kościoła, podlegające kontroli władzy kościelnej;

Concilio Oecumenico Vaticano II, *Acta et Documenta Concilio Oecumenico Vaticano II Apparando. Series I (Antepreparatoria). Appendix Voluminis II...*, s. 564 – 565.

⁷⁷¹ R. Kantor, *Odpowiednie wynagrodzenie duchownych...*, s. 197.

⁷⁷² R. Kantor, *Odpowiednie wynagrodzenie duchownych...*, s. 198.

⁷⁷³ Concilio Oecumenico Vaticano II, *Acta Synodalia Sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II, Volumen III, pars IV*, Typis Polyglottis Vaticanis 1974, s. 839. Zob. także R. Kantor, *Odpowiednie wynagrodzenie duchownych...*, s. 198.

⁷⁷⁴ Schemat „*Decreti et Clericis*” wskazuje, że: „*Qui censet Ecclesiae non esse remunerationem clericis prouare cum expediat ut ipsi sibi comarent quae ad vitam digne agendam necessaria sint per exercitium alicuius professionis...*”. Concilio Oecumenico Vaticano II, *Synodalia Sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II, Volumen III, pars IV...*, s. 873.

⁷⁷⁵ R. Kantor, *Odpowiednie wynagrodzenie duchownych...*, s. 200.

⁷⁷⁶ Concilio Oecumenico Vaticano II, *Acta Synodalia Sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II, Volumen IV, pars VII*, Typis Polyglottis Vaticanis 1978. Schemat „*Decreti et Presbyterorum Ministerio et Vita*” z dnia 30 listopada 1965 roku w numerze 27 wskazuje, iż: „*ipsi fideles...impendant, obligatione tenentur, quae etiam est obligatio iustitiae, curandi ut...*”.

⁷⁷⁷ R. Kantor, *Odpowiednie wynagrodzenie duchownych...*, s. 200.

⁷⁷⁸ R. Kantor, *Odpowiednie wynagrodzenie duchownych...*, s. 201 – 202.

- Dobra uzyskane przez duchownych z okazji wykonywania przez nich urzędów kościelnych (stypendia mszalne i *iura stolae*), podlegające kontroli władzy kościelnej⁷⁷⁹;
- Dobra osobiste, które pochodzą z tzw. „prywatnej aktywności” lub należą do dóbr rodzinnych prezbitera. Owe dobra nie podlegają kontroli władzy kościelnej⁷⁸⁰, chyba że posiadający takie dobra sam przeznaczy je na cele kościelne.

Ojcowie *Vaticanum II* odnieśli się pozytywnie do postulatów i spostrzeżeń jakie wpływały do Komisji ds. dóbr doczesnych Kościoła, zwracając uwagę na obowiązek wszystkich wiernych zapewnienia szafarzom godziwego utrzymania (kan. 222 § 1 KPK). Na biskupach diecezjalnych spoczywa obowiązek przypominania członkom Ludu Bożego o tym obowiązku oraz utworzenia przepisów partykularnych regulujących ową problematykę⁷⁸¹.

Owoce obrad Ojców soborowych jest dekret o posłudze i życiu kapłanów „*Presbyterorum ordinis*”. Utrzymano podział dóbr doczesnych jaki mogą posiadać duchowni (zaproponowany na Soborze Watykańskim II):

- Dobra doczesne we właściwym tego słowa znaczeniu, którymi kapłani „zarządzają zgodnie z naturą rzeczy według norm przepisów kościelnych, z pomocą doświadczonych ludzi świeckich, o ile to jest możliwe, i niech je zawsze przeznaczają do tych celów, dla osiągnięcia których wolno Kościołowi posiadać dobra doczesne, a mianowicie: do godnego sprawowania kultu Bożego, do zapewnienia odpowiedniego utrzymania duchowieństwa, jak również do wykonywania dzieł świętego apostołstwa czy miłości, zwłaszcza wobec potrzebujących” (n. 17 PO);
- Dobra doczesne uzyskane przez duchownych z okazji wykonywania przez nich urzędów kościelnych, kapłani tak jak i biskupi niech „(...) używają (...) na swoje odpowiednie utrzymanie i wypełnienie obowiązków własnego stanu; te zaś które by zbywały, niech zechcą przeznaczyć dla dobra Kościoła albo na dzieła miłosierdzia. Niech zatem nie

⁷⁷⁹ W Schemacie „*Decreti et Ministerio et Vita Presbyterorum*” z dnia 20 listopada 1964 roku, w części II „*De Presbyterorum vita*” w numerze 18 wskazano, iż: „*Bona ecclesiastica proprie dicta, secundum rei naturam, ad normam legum ecclesiasticarum sacerdotes moderentur atque destinant semper eos in fines, ad quos prosequendos Ecclesia bona temporalia possidere valet, videlicet ad cultum divinum ordinandum, ad honestam cleri sustentationem procurandam, necnon ad opera sacri apostolatusvel caritatis, praesertim erga egenos, exercenda. Bona autem quae occasione exercitii alicuius ecclesiastici officii sibi comparant, salvo iure particulari, Presbyteri, non secus ac Episcopi, adhibeant imprimis ad suam honestam sustentationem et ad officiorum proprii status adimpletionem; quae vero supersint, in bonum Ecclesiae vel in opera caritatis destinare velint. Itaque numquam officium ecclesiasticum quaestui habeant vel redditus ab eo provenientes in propriae rei familiaris amplificationem impendant*”. *Concilio Oecumenico Vaticano II, Acta Synodalia Sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II, Volumen IV, pars IV, Typis Polyglottis Vaticanis 1977, s. 858 – 859.*

⁷⁸⁰ Podczas obrad, Ojcowie *Vaticanum II* zastanawiali się nad możliwością nałożenia, przez Ordynariusza miejsca, podatku od wynagrodzenia na duchownych wykonujących urząd nie kościelny. Ostatecznie, propozycja ta nie została zaakceptowana. Szerzej zob. R. Kantor, *Odpowiednie wynagrodzenie duchownych...*, s. 202.

⁷⁸¹ T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Tom. II...*, s. 90.

traktują urzędu kościelnego jako źródła zarobku ani używają dochodów z niego pochodzących na powiększenie swego majątku rodzinnego” (n. 17 PO);

- Pozostałe dobra doczesne – prezbiterzy jak i biskupi „(...) winni unikać wszystkiego, co mogłoby w jakikolwiek sposób zrazić ubogich, uprzedzając innych uczniów Chrystusa w porzucaniu w swych rzeczach wszelkiej próżności. Mieszkanie swoje niech tak urządzają, by nikomu nie okazało się niedostępne i aby nikt nigdy, także uboższy – nie obawiał się go nawiedzić” (n. 17 PO).

Dobra doczesne winny zostać przeznaczone na zaradzanie potrzebom Kościoła, w szczególności na sprawowanie kultu Bożego, zapewnienie odpowiedniego utrzymania szafarzy, wykonywanie działalności apostołskiej i charytatywnej (kan. 222 § 1 KPK). Zarząd nad tymi dobrami sprawują wspólnie duchowni oraz wyznaczeni wierni świeccy. Dobra uzyskane z racji wypełniania urzędów kościelnych powinny zostać przeznaczone, w pierwszej kolejności, na odpowiednie utrzymanie szafarzy i wypełnienie obowiązków własnego stanu. W drugiej kolejności – dla dobra Kościoła albo na dzieła miłosierdzia. W przypadku pozostałych dóbr, Ojcowie *Vaticanum II* wymagają umiaru w ich korzystaniu.

Dekret „*Presbyterorum ordinis*” potwierdza także prawo duchownych do godziwego wynagrodzenia (por. n. 20 PO⁷⁸²) oraz podkreśla, że: „sami wierni – ponieważ dla ich dobra prezbiterzy pracują – mają prawdziwy obowiązek zatroszczyć się o to, aby mogli im zapewnić konieczne środki do uczciwego i godnego życia” (n. 20 PO)⁷⁸³. Przypomina także, że obowiązek zapewnienia szafarzom godnego utrzymania należy do członków Ludu Bożego – nie tylko duchownych, ale również świeckich. Biskupi diecezjalni zobowiązani są przypominać wiernym o kan. 222 § 1 KPK (por. kan. 1261 § 2 KPK⁷⁸⁴) oraz zatroszczyć się, aby zostały wydane przepisy partykularne, odnoszące się do wynagrodzeń duchownych (por. n. 20 PO⁷⁸⁵).

Ojcowie *Vaticanum II* postanowili, że system beneficjalny „(...) należy porzucić lub przynajmniej tak zreformować, aby stronę beneficjalną, czyli prawo do dochodów z

⁷⁸² Dekret „*Presbyterorum ordinis*” w numerze 20 stanowi, iż: „Prezbiterzy oddani służbie Bożej w pełnieniu urzędu sobie powierzonego godni są, by otrzymać słuszne wynagrodzenie, ponieważ «godzien jest robotnik zapłaty swojej» (Łk 10, 7), a także «Pan postanowił, aby ci, którzy głoszą Ewangelię, z Ewangelii żyli» (1 Kor 9, 14)”.

⁷⁸³ Szerzej zob. J. Krukowski (red.), *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. Tom II/I...*, s. 104.

⁷⁸⁴ Kan. 1261 § 2 KPK stanowi, iż: „Biskup diecezjalny powinien przypominać wiernym obowiązek, o którym w kan. 222 § 1, i w odpowiedni sposób domagać się jego wykonania”.

⁷⁸⁵ Dekret „*Presbyterorum ordinis*” w numerze 20 stanowi, iż: „(...) Biskupi zaś mają napominać wiernych o tym ich obowiązku i winni się troszczyć, czy to każdy z osobna dla swojej diecezji, czy lepiej po kilku razem dla wspólnego terytorium, aby ustalone zostały normy dla zaradzenia stosownemu utrzymaniu tych, którzy w służbie Ludu Bożego pełnią lub pełnili jakieś zadanie”.

uposażenia złączonego z urzędem, uważać za coś drugorzędnego (...) w stosunku do obowiązków służących realizacji celu duchowego” (n. 20 PO)⁷⁸⁶.

Odnieśli się także do wynagrodzenia, wskazując jego elementy oraz przypominając obowiązek biskupa zapewnienia szafarzom godziwego utrzymania. „Wynagrodzenie zaś pobierane przez kogokolwiek winno być (...) jednakowe dla wszystkich znajdujących się w takiej samej sytuacji; winno też być stosowne do ich stanu i pozwalać im ponadto nie tylko na wynagrodzenie tych, którzy poświęcają się służeniu prezbiterom, lecz także na udzielanie osobiście pewnego wsparcia potrzebującym (...). Wynagrodzenie to ma ponadto być takie, by pozwoliło prezbiterom na należne i wystarczające coroczne wakacje. Biskupi powinni się troszczyć o to, aby prezbiterzy mogli je mieć” (n. 20 PO).

Dekret „*Presbyterorum ordinis*” przewiduje erygowanie diecezjalnego funduszu składającego się z dóbr pochodzących z ofiar wiernych i z innych źródeł (por. n. 21 PO⁷⁸⁷), który wśród wielu celów, miałby również zapewnić szafarzom stosownego utrzymania. „W krajach zaś, gdzie opieka społeczna na rzecz duchowieństwa nie jest jeszcze odpowiednio zorganizowana, niech Konferencje Biskupów zatroszczą się o to (...), by istniały instytucje diecezjalne, także połączone z sobą, albo też instytucje powołane do życia wspólnie dla różnych diecezji, albo stowarzyszenia założone dla całego terytorium, dzięki którym, (...) zaradzono by zarówno odpowiedniemu zabezpieczeniu i tak zwanej opiece sanitarnej, jak też należnemu utrzymaniu prezbiterów, którzy są dotknięci chorobą, niezdolnością do pracy lub starością” (n. 21 PO).

Podsumowując powyższe wskazać należy, że Ojcowie *Vaticanum II* uwzględnili większość postulatów i propozycji odnoszących się do wynagrodzeń duchownych. Podkreślili także obowiązek wiernych do zapewnienia szafarzom godziwego utrzymania, o którym mowa w kan. 222 § 1 KPK. Udział świeckich w realizacji tego obowiązku, zdaniem Soboru Watykańskiego II, jest niezbędny, ponieważ w Kościele nie może zabraknąć apostołstwa

⁷⁸⁶ Ojcowie Soborowi obawiali się większego nacisku na dochód, jako czynnika dominującego, uważali że bardziej pożądane jest zapewnienie duchowieństwu wynagrodzenia, które będzie sprawiedliwe, godziwe, dlatego też zdecydowali, żeby tak zwany system beneficjalny powinien zostać porzucony lub zreformowany, tak aby prawo do dochodów było postrzegane jako wyraźnie drugorzędne, a główny nacisk będzie na urząd kościelny. Szerzej zob. B. Bakumpe Mukiibi, *The Right of the Cleric for Adequate Remuneration...*, s. 31.

⁷⁸⁷ Dekret „*Presbyterorum ordinis*” w numerze 20 stanowi, iż: „(...) jest rzeczą pożądaną, aby, o ile to możliwe, w poszczególnych diecezjach lub krajach przysposobić zasób dóbr wspólnych, dzięki któremu mogłyby biskupi zadośćuczynić innym zobowiązaniom wobec osób służących Kościołowi i zaradzić różnym potrzebom diecezji i dzięki któremu też diecezje bogatsze mogłyby wspomagać biedniejsze, aby z obfitości jednych mógł być uzupełniony niedostatek drugich. Ten zasób dóbr wspólnych należy stworzyć przede wszystkim z dóbr pochodzących z ofiar wiernych, ale też i z innych źródeł, które prawnie należy określić”.

świeckich, które wypływa z samego ich powołania chrześcijańskiego (por. n. 1 AA⁷⁸⁸)⁷⁸⁹. Wzięli również pod uwagę sytuacje w jakich znajdują się poszczególne Kościoły partykularne, pozostawiając sprawy techniczne, w tej materii, nowemu kodeksowi prawa kanonicznego⁷⁹⁰.

Nauczanie soborowe, dotyczące wynagrodzenia duchownych, znalazło wyraz w wielu dokumentach posoborowych, m.in. w posynodalnej adhortacji apostolskiej do biskupów, duchowieństwa i wiernych o formacji kapłanów we współczesnym świecie „*Pastores dabo vobis*”⁷⁹¹, motu proprio papieża Pawła VI „*Ecclesiae Sanctae*” ustanawiającego przepisy wykonawcze do niektórych dekretów Soboru Watykańskiego II⁷⁹², dyrektorium Kongregacji Biskupów o posłudze pasterskiej biskupów z 1973 roku⁷⁹³, dokumencie synodalnym Drugiego Zwyczajnego Zgromadzenia Ogólnego Synodu Biskupów „O kapłaństwie hierarchicznym” z 1971 roku⁷⁹⁴ oraz w kodeksie prawa kanonicznego z 1983 roku.

Sobór Watykański II postanowił porzucić system beneficjalny⁷⁹⁵ (uregulowany w *Codex Iuris Canonici* z 1917 roku), dlatego też został pominięty w aktualnie obowiązującym kodeksie prawa kanonicznego. Ustawodawca kościelny wspomina o nim jedynie w kan. 1272 KPK⁷⁹⁶, zalecając jego stopniową likwidację i przeniesienie dóbr do diecezjalnego funduszu⁷⁹⁷. Wobec powyższego, powstała konieczność ponownego prawnego uregulowania sposobu utrzymania szafarzy, która obejmowałaby sprawy ubezpieczenia społecznego,

⁷⁸⁸ Dekret „*Apostolicam actuositatem*” w numerze 1 stanowi, iż: „Święty Sobór chcąc spotęgować działalność apostolską Ludu Bożego, zwraca się z troską do wiernych świeckich, o którym szczególnym i bezwzględnie koniecznym udziale w posłannictwie Kościoła wspominał już na innych miejscach. Nigdy bowiem nie może w Kościele zabraknąć apostołstwa świeckich, które wypływa z samego ich powołania chrześcijańskiego”.

⁷⁸⁹ B. Bakumpe Mukiibi, *The Right of the Cleric for Adequate Remuneration...*, s. 97.

⁷⁹⁰ R. Kantor, *Odpowiednie wynagrodzenie duchownych...*, s. 205. Zob. także V. Pisanello, *Il nuovo sistema di retribuzione...*, s. 29.

⁷⁹¹ Ioannes Paulus II, *Adhortatio apostolica postsynodalis Pastores dabo vobis ad episcopos, sacerdotes et christifideles totius catholicae ecclesiae de sacerdotum formation in aetatis nostrae rerum condicione*, 25.03.1992, AAS 84 (1992), s. 657 – 804. Tekst w języku polskim: https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_25031992_pastores-dabo-vobis.html (dostęp: 21 czerwca 2019 roku).

⁷⁹² Paulus VI, *Litterae apostolicae motu proprio datae Ecclesiae sanctae normae ad quaedam exsequenda ss. Concilii Vaticani II decreta statuuntur*, 06.08.1966, AAS 58 (1966) s. 757 – 787. Tekst w języku angielskim: https://w2.vatican.va/content/paul-vi/en/motu_proprio/documents/hf_p-vi_motu-proprio_196608_06_ecclesiae-sanctae.html (dostęp: 21 czerwca 2019 roku).

⁷⁹³ *Ecclesia Catholica Congregatio pro Episcopis, Directorium de pastorali ministerio episcoporum*, Typis Polyglottis Vaticanis 1973.

⁷⁹⁴ *Synodus Episcoporum, Rescriptum ex audientia*, 30.11.1971, AAS 63 (1971) s. 898 – 922. Tekst w języku włoskim: <http://www.vatican.va/archive/aas/documents/AAS-63-1971-ocr.pdf> (dostęp: 21 czerwca 2019 roku).

⁷⁹⁵ Szerzej zob. V. Pisanello, *Il nuovo sistema di retribuzione...*, s. 26 – 27.

⁷⁹⁶ Kan. 1272 KPK stanowi, iż: „W krajach, gdzie istnieją jeszcze beneficja w ścisłym znaczeniu, do konferencji episkopatu należy odpowiednimi normami, uzgodnionymi ze Stolicą Apostolską i przez nią zatwierdzonymi, tak określić sposób zarządzania tymi beneficjami, żeby dochody, a nawet, jeśli to możliwe, samo uposażenie beneficjów powoli były przenoszony na instytucję, o której w kan. 1274 § 1”.

⁷⁹⁷ D. Walencik, *Prawo duchownych do utrzymania...*, s. 187. Zob. także T. Stanisławski, *Sytuacja prawno – majątkowa Kościoła...*, s. 388.

zabezpieczenia innych potrzeb diecezjalnych oraz ich skuteczność w prawodawstwie świeckim⁷⁹⁸.

Na wstępie należy zasygnalizować, że na biskupie diecezjalnym spoczywa obowiązek zapewnienia duchownym słusznego utrzymania, m.in. wynagrodzenia oraz właściwej opieki zdrowotnej i socjalnej, zgodnie z przepisami prawa (por. kan. 384 KPK⁷⁹⁹). Przy realizacji obowiązku, biskup winien korzystać z pomocy wszystkich wiernych, na których spoczywa obowiązek zarządzania potrzebom Kościoła (kan. 222 § 1 KPK). Stanowi konsekwencję zasady wyrażonej w kan. 1260 KPK stanowiącej o wrodzonym prawie Kościoła „domagania się od wiernych tego, co jest konieczne do osiągnięcia właściwych mu celów”⁸⁰⁰.

Obowiązek zarządzania potrzebom Kościoła, wynika z przynależności *Christifideles* do Kościoła Chrystusowego, która musi znaleźć konkretny i skuteczny wyraz w przekazywaniu dóbr materialnych⁸⁰¹. Mając powyższe na uwadze, prawodawca kościelny przypomina *fideles*, że: „mają prawo przekazywać dobra doczesne na korzyść Kościoła” (kan. 1261 § 1 KPK). Zwraca się również do biskupów, aby przypominali wiernym o obowiązku z kan. 222 § 1, domagając się jego wykonania (por. kan. 1261 § 2 KPK⁸⁰²).

4.1. WYNAGRODZENIE A UTRZYMANIE SZAFARZY

Prawodawca kościelny, poruszając kwestie wynagrodzenia, posługuje się wieloma łacińskimi terminami, takimi jak: *merces*⁸⁰³, *emolumenta*⁸⁰⁴, *retributio*⁸⁰⁵, *remuneratio*⁸⁰⁶, *honorarium*⁸⁰⁷ czy *sustentatio*⁸⁰⁸. Najczęściej używa pojęć *sustentatio*⁸⁰⁹ i *remuneratio*⁸¹⁰.

⁷⁹⁸ A. Domaszek, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 169.

⁷⁹⁹ Kan. 384 KPK stanowi, iż: „Biskup diecezjalny winien otoczyć szczególną troską prezbiterów, których powinien wysłuchiwać jako pomocników i doradców, stać na straży przysługujących im uprawnień i troszczyć się o to, aby wypełniali właściwe ich stanowi obowiązki i mieli do dyspozycji środki oraz instytucje potrzebne do rozwoju życia duchowego i intelektualnego. Jego troską ma być również zapewnienie im godziwego utrzymania oraz opieki społecznej, zgodnie z przepisami prawa”.

⁸⁰⁰ V. Pisanello, *Il nuovo sistema di retribuzione...*, s. 31.

⁸⁰¹ V. Pisanello, *Il nuovo sistema di retribuzione...*, s. 32.

⁸⁰² Kan. 1261 § 2 KPK stanowi, iż: „Biskup diecezjalny powinien przypominać wiernym obowiązek, o którym w kan. 222 § 1, i w odpowiedni sposób domagać się jego wykonania”.

⁸⁰³ Ustawodawca kościelny używa terminu *merces* w kan. 1286 n. 2 KPK, odnoszącego się do zarządców dóbr, którzy: „mają wypłacać sprawiedliwe i słuszne wynagrodzenie, tak ażeby mogli odpowiednio zaspokoić potrzeby własne i swojej rodziny”. Kanon w łacińskim brzmieniu: „Administratores bonorum iis, qui operam ex conducto praestant, iustam et honestam mercedem tribuant, ita ut iidem suis et suorum necessitatibus convenienter providere valeant”.

⁸⁰⁴ Ustawodawca kościelny używa terminu *emolumenta* m.in. w kan. 506 § 2 KPK odnoszącego się do statutów kapituł kanoników, które: „winny także określić dochody, zarówno stałe, jak i pobierane z racji wykonywania jakiegoś zadania, oraz, biorąc pod uwagę normy wydane przez Stolicę Świętą, insygnia kanoników”. Kanon w łacińskim brzmieniu: „In statutis etiam definiantur emolumenta, tum stabilia tum occasione perfuncti muneris solvenda necnon, attentis normis a Sancta Sede latis, quatenam sint canonicorum insignia”.

⁸⁰⁵ Ustawodawca kościelny używa terminu *retributio* m.in. w kan. 951 § 1 KPK, którego używa w opozycji do stypendium mszalnego i oznacza zapłatę za wykonaną usługę. Kanon w łacińskim brzmieniu: „Sacerdos plures eadem die Missas celebrans, singulas applicare potest ad intentionem pro qua stipendium oblata est, ea tamen lege ut,

Termin *sustentatio* (utrzymanie) określa to, co dla zaspokojenia potrzeb życiowych jest niezmiennie i konieczne⁸¹¹. Obejmuje *remuneratio* (wynagrodzenie)⁸¹², *assistentia socialis* (kan. 281 § 2 KPK⁸¹³), *praevidentia socialis* i *securitas socialis* (kan. 1274 § 2 KPK⁸¹⁴). Pojęcia te są nowe w ustawodawstwie kościelnym⁸¹⁵.

Praevidentia socialis to „system urządzeń i świadczeń, którego celem jest udzielanie pomocy w sytuacji zdarzeń losowych, ograniczenia lub utraty zdolności do pracy, przypadku wymagającego opieki zewnętrznej oraz prowadzenia odpowiedniej działalności profilaktycznej”⁸¹⁶. Obejmuje opiekę społeczną (z łac. *assistentia socialis*) i ubezpieczenia społeczne (z łac. *securitas socialis*).

Assistentia socialis dotyczy działalności państwa świeckiego i samorządu terytorialnego mających na celu zabezpieczenie potrzeb obywateli. Pod tym pojęciem, prawodawca kościelny rozumie obowiązek zapewnienia duchownym opieki społecznej i udzielenia

praeterquam in die Nativitatis Domini, stipem pro una tantum Missa faciat suam, ceteras vero in fines ab Ordinario praescriptos concedat, admissa quidem aliqua retributione ex titulo extrinseco”.

⁸⁰⁶ Ustawodawca kościelny używa terminu *remuneratio* m.in. w kan. 531 KPK, który odnosi się do wydania przez biskupa diecezjalnego odpowiednich przepisów „co do przeznaczenia składanych ofiar oraz wynagrodzenia kapłanów wypełniających to zadanie”. Kanon w łacińskim brzmieniu: „Licet paroeciale quoddam munus alius expleverit, oblationes quas hac occasione a christifidelibus recipit ad massam paroecialem deferat, nisi de contraria offerentis voluntate constet quoad oblationes voluntarias; Episcopo dioecetano, audito consilio presbyterali, competit statuere praescripta, quibus destinationi harum oblationum necnon remunerationi clericorum idem munus implentium provideatur”.

⁸⁰⁷ Ustawodawca kościelny używa terminu *honorarium* m.in. w kan. 1649 § 1 n. 2 KPK, który przewiduje jednorazowe wynagrodzenie pieniężne dla adwokata i pełnomocnika. Kanon w łacińskim brzmieniu: „Episcopus, cuius est tribunal moderari, statuat normas de procuratorum, advocatorum, peritorum et interpretum honorariis deque testium indemnitate”.

⁸⁰⁸ Szerzej zob. R. Kantor, *Odpowiednie wynagrodzenie duchownych...*, s. 207 – 209.

⁸⁰⁹ Ustawodawca kościelny używa rzeczownika „*sustentatio*” w następujących kanonach: 222 § 1 KPK; 230 § 1 KPK; 233 § 1 KPK; 263 KPK; 264 § 2 KPK; 269 n. 1 KPK; 281 § 3 KPK; 282 § 2 KPK; 295 § 2 KPK; 384 KPK; 402 § 2 KPK; 538 § 3 KPK; 640 KPK; 696 § 1 KPK; dwukrotnie w kan. 707 § 2 KPK; 800 § 2 KPK; 1154 KPK; 1186 KPK; 1254 § 2 KPK; 1274 § 1 KPK; 1350 § 1 KPK; 1650 § 2 KPK oraz kan. 1689 KPK.

⁸¹⁰ R. Kantor, *Odpowiednie wynagrodzenie duchownych...*, s. 208 oraz s. 209. Zob. także P. Lewandowski, *Pojęcie godziwego utrzymania duchownych według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, „Roczniki Nauk Prawnych” t. XXVII, n. 2 (2017), s. 152. Zob. także D. Walencik, *Prawo duchownych do utrzymania...*, s. 191.

⁸¹¹ D. Walencik, *Prawo duchownych do utrzymania...*, s. 191.

⁸¹² Termin *remuneratio* odnosi się wyłącznie do duchowieństwa. R. Kantor, *Odpowiednie wynagrodzenie duchownych...*, s. 210. Zob. także D. Walencik, *Prawo duchownych do utrzymania...*, s. 193.

⁸¹³ Kan. 281 § 2 KPK stanowi, iż: „Należy także zatroszczyć się, by [duchowni] mieli właściwie zabezpieczoną opiekę społeczną, jeśliby byli dotknięci chorobą, niezdolnością lub starością”. Kanon w łacińskim brzmieniu: „Item providendum est ut gaudeant illa sociali assistentia, qua eorum necessitatibus, si infirmitate, invaliditate vel senectute laborent, apte prospiciatur”.

⁸¹⁴ Kan. 1274 § 2 KPK stanowi, iż: „Tam, gdzie jeszcze nie zorganizowano właściwego zabezpieczenia społecznego dla duchowieństwa, konferencja episkopatu powinna zatroszczyć się o powołanie instytucji, która by w sposób wystarczający zapewniła ubezpieczenie społeczne duchownych”. Kanon w łacińskim brzmieniu: „Ubi praevidentia socialis in favorem cleri nondum apte ordinata est, curet Episcoporum conferentia ut habeatur institutum, quo securitati sociali clericorum satis provideatur”.

⁸¹⁵ Szerzej zob. P. Lewandowski, *Pojęcie godziwego utrzymania duchownych...*, s. 157. Zob. także D. Walencik, *Prawo duchownych do utrzymania...*, s. 192. D. Walencik, *Troska biskupa diecezjalnego o utrzymanie duchowieństwa w ujęciu Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku*, „Śląskie Studia Historyczno – Teologiczne” t. 38, z. 2 (2005), s. 369.

⁸¹⁶ P. Lewandowski, *Pojęcie godziwego utrzymania duchownych...*, s. 157.

pomocy materialnej wskutek choroby (por. kan. 231 § 2 KPK⁸¹⁷), niezdolności do wykonywania posługi, inwalidztwa czy starości (por. kan. 281 § 2 KPK⁸¹⁸)⁸¹⁹.

Securitas socialis to system obowiązkowych ubezpieczeń wypadkowych, chorobowych i emerytalno – rentowych, koordynowanych przez państwo świeckie, organizowanych za pomocą składek, zarządzanych przez publiczny zakład ubezpieczeń, wypłacający świadczenia po spełnieniu przewidzianych prawem warunków⁸²⁰.

Rzeczownik *sustentatio* łączy się z przymiotnikami, takimi jak: *honesta* – sprawiedliwe, uczciwe (m.in. w kan. 222 § 1 KPK); *decora* – przyzwoite, godne (m.in. w kan. 295 § 2 KPK) oraz *congrua* – odpowiednie (m.in. w kan. 538 § 3 KPK). Połączenie *sustentatio* z danym przymiotnikiem pozwala ustalić na jakim poziomie należy zapewnić szafarzom utrzymanie⁸²¹.

Ustawodawca kościelny, w kan. 281 § 1 KPK⁸²², zwraca uwagę na elementy składowe wynagrodzenia duchownych, wskazując, że powinno być odpowiednie (z łac. *merentur*). Czynnikiem precyzującym tą „odpowiedniość” są natura powierzonych duchownemu zadań oraz dostosowanie wynagrodzenia do okoliczności miejsca i czasu. Powyższe sformułowania zostały zaczerpnięte z dekretu „Presbyterorum ordinis”⁸²³.

Inni kanoniści⁸²⁴ uważają, że aplikowanie tego prawa uzależnione jest od czterech kryteriów: personalnego (wynagrodzenie właściwe i odpowiednie do stanu), funkcjonalnego (związane z naturą wykonywanego urzędu), społecznego (uzależnione od okoliczności

⁸¹⁷ Kan. 231 § 2 KPK stanowi, iż: „Zachowując przepis kan. 230 § 1, mają prawo do godziwego wynagrodzenia, odpowiedniego ich pozycji, dzięki któremu – zachowując również przepisy prawa państwowego – mogliby zaradzić potrzebom własnym oraz rodziny. Przysługuje im też prawo do należycie zabezpieczonych świadczeń socjalnych, jak również do ubezpieczenia społecznego i zdrowotnego”.

⁸¹⁸ Kan. 281 § 2 KPK stanowi, iż: „Należy także zatroszczyć się, by [duchowni] mieli właściwie zabezpieczoną opiekę społeczną, jeśli by byli dotknięci chorobą, niezdolnością lub starością”.

⁸¹⁹ D. Walencik, *Prawo duchownych do utrzymania...*, s. 192.

⁸²⁰ P. Lewandowski, *Pojęcie godziwego utrzymania duchownych...*, s. 158.

⁸²¹ Podstawową cechą *sustentatio* jest utrzymanie „sprawiedliwe, uczciwe” (z łac. *honesta*). Skoro ustawodawca kościelny zobowiązuje prałata personalnego do zapewnienia duchownym inkardynowanym do prałatury personalnej utrzymania „przyzwoitego” (z łac. *decora*), o którym mowa w kan. 295 § 2 KPK, wymaga okazania większej uwagi w materii utrzymania duchownych, uwzględniającego specjalne dzieła duszpasterskie lub misyjne prowadzone przez prałatury personalne. Gdy ustawodawca kościelny posługuje się terminem „odpowiedni” (z łac. *congrua*), w przypadku zapewnienia utrzymania emerytowanemu proboszczowi, wskazuje, że wynagrodzenie winno być adekwatne do jego aktualnych potrzeb. Szerzej zob. P. G. Marcuzzi, *Il sostentamento del clero. Nella normativa codiciale latina*, (w:) Autori Vari, *Il sostentamento del clero. Nella legislazione canonica e concordataria italiana*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1993, s. 36 – 37. Zob. także D. Walencik, *Prawo duchownych do utrzymania...*, s. 196. Zob. także P. Lewandowski, *Pojęcie godziwego utrzymania duchownych...*, s. 153.

⁸²² Kan. 281 § 1 KPK stanowi, iż: „Wypełniając kościelną posługę, duchowni zasługują na wynagrodzenie odpowiednie do swojej pozycji, z uwzględnieniem zarówno natury ich zadania, jak również okoliczności miejsca i czasu, tak by mogli zaspokoić potrzeby własnego życia, a także słusznie wynagrodzić tych, których pomocy potrzebują”.

⁸²³ T. Rincón – Pérez, *Święci szafarze czyli duchowni...*, s. 264.

⁸²⁴ R. Kantor, *Odpowiednie wynagrodzenie duchownych...*, s. 214 – 215. Zob. także F. Aznar Gil, *La conveniente remuneración de los clérigos en el Código de Derecho Canónico*, „Ciencia Tomista” 113 (1986), s. 562.

społecznych i ekonomicznych miejsca, w którym znajduje się wspólnota kościelna) oraz braterstwa kapłańskiego (wynagrodzenie jednakowe dla wszystkich wypełniających posługę w tej samej sytuacji, przy uwzględnieniu pełnionej funkcji, okoliczności miejsca i czasu)⁸²⁵.

Stanowisko części kanonistów należy uznać za zasadne, ponieważ w ustawodawstwie kościelnym, tak samo jak w prawodawstwie świeckim⁸²⁶, znana jest zasada jednakowego wynagrodzenia duchownych⁸²⁷, o której mowa instrukcji w sprawie zarządzania dobrami doczesnymi Kościoła⁸²⁸. Naruszenie wspomnianej zasady może skutkować uznaniem, że zachodzi dyskryminacja w „zatrudnieniu”⁸²⁹.

Wynagrodzenie duchownego, o którym mowa w kan. 281 § 1 KPK, nie może być obliczane zgodnie z kryteriami sprawiedliwości wymiennej oraz postrzegane jako zapłata za wykonaną pracę, a sprawiedliwości rozdzielczej⁸³⁰. Na biskupie diecezjalnym spoczywa obowiązek zapewnienia duchownemu godziwego utrzymania, niezależnie od przydzielonego mu zadania, tak aby mógł nadal wykonywać swoją posługę. Mając powyższe na uwadze,

⁸²⁵ J. Krukowski (red.), *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. Tom II/I...*, s. 105.

⁸²⁶ Zasada „jednakowego wynagrodzenia za jednakową pracę” znana jest w prawodawstwie świeckim, została uregulowana w art. 18^{3c} k.p. Pracownicy mają prawo do jednakowego wynagrodzenia za jednakową pracę lub za pracę o jednakowej wartości (§ 1). Wynagrodzenie obejmuje wszystkie składniki wynagrodzenia, bez względu na ich nazwę i charakter, a także inne świadczenia związane z pracą, przyznawane pracownikom w formie pieniężnej lub w innej formie niż pieniężna (§ 2). Pracami o jednakowej wartości są prace, których wykonywanie wymaga od pracowników porównywalnych kwalifikacji zawodowych, potwierdzonych dokumentami przewidzianymi w odrębnych przepisach lub praktyką i doświadczeniem zawodowym, a także porównywalnej odpowiedzialności i wysiłku (§ 3).

⁸²⁷ Wynagrodzenie duchownych powinno być zasadniczo takie samo dla wszystkich pracujących w tych samych warunkach. Ma to kluczowe znaczenie, ponieważ poprzednio obowiązujący system beneficjalny odpowiedzialny był za nierówność ekonomiczną duchownych pełniących posługę w Kościele. Wysokość wynagrodzenia nie była uzależniona od zajmowanego urzędu, pełnionej funkcji czy potrzeb duchownego, dlatego Ojcowie *Vaticanum II* wielokrotnie wzywali do porzucenia lub drastycznej reformy systemu beneficjalnego. Szerzej zob. B. Bakumpe Mukiiibi, *The Right of the Cleric for Adequate Remuneration...*, s. 28.

⁸²⁸ Instrukcja KEP z 2015 r. w numerze 5.6. stanowi, iż: „Mówiąc o prawie do odpowiedniego i godziwego utrzymania (*congrua et decora sustentatio*) duchownych, na które się składa wynagrodzenie i zabezpieczenie socjalne, nie da się ustalić w tej materii jakiejś ogólnej normy. Winno ono być zasadniczo takie samo dla wszystkich, którzy się znajdują w tych samych warunkach”.

⁸²⁹ Naruszenie zasady równego traktowania w zatrudnieniu może prowadzić do dyskryminacji bezpośredniej lub pośredniej. Dyskryminowanie bezpośrednie istnieje wtedy, gdy pracownik z jednej lub z kilku przyczyn jest, był lub mógłby być traktowany w porównywalnej sytuacji mniej korzystnie niż inni pracownicy (art. 18^{3a} § 3 k.p.). Z kolei, dyskryminowanie pośrednie istnieje wtedy, gdy na skutek pozornie neutralnego postanowienia, zastosowanego kryterium lub podjętego działania występują lub mogłyby wystąpić niekorzystne dysproporcje albo szczególnie niekorzystna sytuacja wobec wszystkich lub znacznej liczby pracowników należących do grupy wyróżnionej ze względu na jedną lub kilka przyczyn, chyba że postanowienie, kryterium lub działanie jest obiektywnie uzasadnione ze względu na zgodny z prawem cel, który ma być osiągnięty, a środki służące osiągnięciu tego celu są właściwe i konieczne (art. 18^{3a} § 4 k.p.). Dyskryminacja pojawia się dopiero jako skutek tego postawienia, kryterium bądź działania. Szerzej zob. A. Świątkowski, *Kodeks pracy. Komentarz*, wydanie 6, wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2018, opublikowany w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 26 czerwca 2019 roku).

⁸³⁰ J. Krukowski (red.), *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. Tom II/I...*, s. 104.

diecezja winna ustanowić system zapewniający wynagrodzenie duchownym – odpowiednie do ich pozycji, uwzględniający przychody jakie otrzymują z innych źródeł⁸³¹.

Nie ma znaczenia czy duchowny jest inkardynowany, czy jest członkiem instytutu życia konsekrowanego, czy duchownym świeckim, ponieważ jedynym warunkiem jest poświęcenie się posłudze kapłańskiej⁸³². Co więcej, termin *remuneratio*, użyty w kan. 281 § 1 KPK, obejmuje wynagrodzenie duchownych pełniących obecnie posługę, jak i tych, będących w stanie spoczynku⁸³³.

Roszczenie prawne o zapewnienie duchownym godziwego utrzymania przysługuje wszystkim, w tym diakonom stałym, z uwzględnieniem ograniczeń zawartych w kan. 281 § 3 KPK⁸³⁴. „Diakoni żonaci, którzy się całkowicie oddali kościelnej posłudze, zasługują na wynagrodzenie wystarczające na utrzymanie swoje oraz swoich rodzin. Ci jednak, którzy otrzymują wynagrodzenie z racji świeckiego zawodu, który wykonują lub wykonywali, powinni z otrzymanych z tego dochodów zaspokajać potrzeby własne i swojej rodziny”. Z treści kanonu wynika, że diakoni żonaci, którzy całkowicie poświęcili się posłudze na rzecz Kościoła mają prawo otrzymać wynagrodzenie w takiej wysokości, aby mogli zaspokoić własne potrzeby oraz rodziny. Ci którzy wykonują posługę w niepełnym wymiarze, mają prawo otrzymać pomoc finansową od wspólnoty kościelnej⁸³⁵.

Przy ustalaniu wysokości wynagrodzenia należnemu duchownemu należy uwzględnić: posiadane wykształcenie, staż pracy, zajmowany urząd lub pełniona funkcja w Kościele, środowisko w którym duchowny przebywa (miasto lub wieś i koszty utrzymania) oraz poziom materialny społeczeństwa, w którym duchowny pełni posługę⁸³⁶. Należy także

⁸³¹ Pontificium Consilium de Legum Textibus, *Decretum de recursu super congruentia inter legem particularem et normam codicalem*, 29.04.2000, „Communicationes” 32 (2000), s. 162 – 167. Szerzej zob. T. Rincón – Pérez, *Święci szafarze czyli duchowni...*, s. 264. Zob. także P. Lewandowski, *Pojęcie godziwego utrzymania duchownych...*, s. 159.

⁸³² R. Kantor, *Odpowiednie wynagrodzenie duchownych...*, s. 214.

⁸³³ D. Walencik, *Prawo duchownych do utrzymania...*, s. 193. Zob. także J. Krukowski (red.), *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. Tom III/1...*, s. 105.

⁸³⁴ D. Walencik, *Troska biskupa diecezjalnego o utrzymanie duchowieństwa...*, s. 369.

⁸³⁵ J. Krukowski (red.), *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. Tom II/1...*, s. 105.

⁸³⁶ D. Walencik, *Prawo duchownych do utrzymania...*, s. 201. Zob. także B. Bakumpe Mukiibi, *The Right of the Cleric for Adequate Remuneration...*, s. 88. Podobnie wypowiedziała się KEP w instrukcji w sprawie zarządzania dobrami doczesnymi Kościoła w numerze 5.8., wskazując że: „Warunkami regulującymi poziom wynagradzania duchownych, którzy pełnią posługę duszpasterską winien być m.in.: – poziom wykształcenia – duchowni jako osoby z wyższym wykształceniem powinni być wynagradzani na poziomie wiernych świeckich, którzy ukończyli studia wyższe, jednakże w niższej grupie płacowej; – okres pełnienia posługi w Kościele – wysokość wynagrodzenia winna być wprost proporcjonalna do okresu służby: im okres ten jest dłuższy, tym uposażenie wyższe; – zajmowany urząd/stanowisko (np. biskup, proboszcz, wikariusz, pracownik administracji kościelnej) – im bardziej odpowiedzialne, tym wysokość wynagrodzenia wyższa; – środowisko życia – należy uwzględnić rodzaj środowiska i koszty utrzymania w tym środowisku; – poziom materialny społeczeństwa – wysokość wynagrodzenia nie ma charakteru bezwzględnego, zależy bowiem od stopy materialnej społeczeństwa. Wynagrodzenie duchownych powinno kształtować się poniżej średniej krajowej”.

uwzględnić wszystko to, co jest konieczne do zaspokojenia jego podstawowych potrzeb, w szczególności koszty wyżywienia, zakupu lekarstw, ubrań, kosmetyków i środków czystości, opieki zdrowotnej, rozrywki, dalszej edukacji, opłat eksploatacyjnych za lokal (ogrzewanie, gaz, energia elektryczna, woda, wywóz nieczystości)⁸³⁷; pomocy osobom najbliższym dla duchownego (np. rodzicom czy rodzeństwu)⁸³⁸ oraz wynagrodzenia tych, z pomocy których korzysta (np. pomoc domowa czy sekretarka)⁸³⁹. Powyższe kwestie winny być szczegółowo określone w prawie partykularnym danej diecezji (por. n. 5.2. Instrukcji KEP z 2015 r.⁸⁴⁰).

Mając powyższe na uwadze, wskazać należy, że szafarzom przysługuje utrzymanie, które winno być sprawiedliwe, uczciwe i godziwe (z łac. *honestas*). *Ministorum sustentatio*, o którym mowa w kan. 222 § 1 KPK, obejmuje wynagrodzenie (z łac. *remuneratio*), pomoc w sytuacji zdarzeń losowych, ograniczenia lub utraty przez szafarzy zdolności do pracy, wystąpienia przypadku wymagającego opieki zewnętrznej, prowadzenia działalności profilaktycznej (z łac. *praeventia socialis*), w tym opieki społecznej (z łac. *assistencia socialis*) i ubezpieczenia społecznego (z łac. *securitas socialis*).

Wynagrodzenie przysługuje szafarzom pełniącym posługę, jak i tym, znajdującym się w stanie spoczynku. Winno być w takiej wysokości, aby uwzględniało ich potrzeby (ekonomiczne, społeczne i kulturalne) w powiązaniu z aktualną sytuacją społeczną i ekonomiczną państwa, w którym pełnią posługę. Nie może być postrzegane jako zapłata za wykonaną pracę, ponieważ biskup, prezbiter czy diakon nie są pracownikami w rozumieniu ustawy *Kodeks pracy*, dlatego ich świadczenie pieniężne różni się od wynagrodzenia wypłacanego pracownikowi świeckiemu⁸⁴¹. Prawo do wynagrodzenia wynika z racji święceń i inkardynacji, która prawnie włącza szafarza do określonej diecezji lub innej struktury kościelnej, a nie umowy o pracę (por. n. 5.9. instrukcji KEP z 2015 r.⁸⁴²).

⁸³⁷ D. Walencik, *Prawo duchownych do utrzymania...*, s. 201. Zob. także P. Lewandowski, *Pojęcie godziwego utrzymania duchownych...*, s. 162. Zob. także T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Tom II...*, s. 90. Zob. także J. Krukowski (red.), *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. Tom III...*, s. 105.

⁸³⁸ P. Lewandowski, *Pojęcie godziwego utrzymania duchownych...*, s. 162.

⁸³⁹ D. Walencik, *Prawo duchownych do utrzymania...*, s. 199. Zob. także P. Lewandowski, *Pojęcie godziwego utrzymania duchownych...*, s. 162. Zob. także J. Krukowski (red.), *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. Tom II...*, s. 105.

⁸⁴⁰ Instrukcja KEP z 2015 r. w numerze 5.2. stanowi, iż: „Dochody duchownych – zarówno środki pieniężne, jak i w naturze (mieszkanie, wyżywienie, itp.) – oraz ich zobowiązania wobec parafii i diecezji winny być szczegółowo określone w prawie partykularnym danej diecezji”.

⁸⁴¹ P. Lewandowski, *Pojęcie godziwego utrzymania duchownych...*, s. 159.

⁸⁴² Instrukcja KEP z 2015 r. w numerze 5.9. stanowi, iż: „Wynagrodzenie duchownych, o którym mowa wyżej, nie może być postrzegane jako zapłata za wykonaną pracę. Biskup, prezbiter, diakon nie są pracownikami – w rozumieniu ustawy z dnia 26 czerwca 1974 r. *Kodeks pracy* (Dz.U. z 2014 r. poz. 1502, z późn. zm.) – diecezji czy parafii, dlatego ich wynagrodzenie różni się od pensji wypłacanej pracownikowi. Przy określeniu uprawnień i korelatywnego mu obowiązku utrzymania duchownych prawodawca kościelny bierze bowiem pod

4.2. GODZIWE UTRZYMANIE SZAFARZY JAKO OBOWIĄZEK WSZYSTKICH WIERNYCH

Aktualnie obowiązujący kodeks prawa kanonicznego rozwinął nauczanie Soboru Watykańskiego II, dotyczące utrzymania duchownych, ujął je w normy prawne, w których zrezygnowano z systemu beneficjów, prebend i prawa tytułu święceń⁸⁴³. Podstawą prawną utrzymania szafarzy jest stosunek inkardynacji⁸⁴⁴, przynależność do prezbiterium Kościoła partykularnego i wykonywana posługa⁸⁴⁵. Głębszych jej źródeł należałoby doszukać się w statusie świętego szafarza, o której wspomina Ewangelia według św. Łukasza (Łk, 10,7⁸⁴⁶)⁸⁴⁷.

„Każdy duchowny powinien być inkardynowany do jakiegoś Kościoła partykularnego albo do prałatury personalnej, albo do jakiegoś instytutu życia konsekrowanego lub do jakiegoś stowarzyszenia, które posiada tę zdolność, tak że nie może być duchownych nikomu nie podlegających czyli tułaczy” (kan. 265 KPK). Z przytoczonego kanonu wynika, że warunki inkardynacji do wspólnot kościelnych są zróżnicowane. Duchowny zostaje inkardynowany do Kościoła partykularnego lub prałatury personalnej, dla których posługi został promowany (por. kan. 266 § 1 KPK⁸⁴⁸). Zakonnik zostaje inkardynowany do instytutu zakonnego, a „członek instytutu świeckiego przez przyjęcie diakonatu zostaje inkardynowany do Kościoła partykularnego, dla posługi którego został promowany, chyba że na mocy zezwolenia Stolicy Apostolskiej jest inkardynowany do samego instytutu” (kan. 266 § 3

uwagę rację święceń, które przeznaczają osobę na służbę Kościołowi a nie umowę o pracę. Tę ogólną relację święceń i służby konkretyzuje inkardynacja, która prawnie włącza duchownego do określonej diecezji lub innej struktury kościelnej, mającej prawo inkardynacji, a tym samym determinuje uprawnienia i obowiązki duchownego, wśród których znajduje się z jednej strony obowiązek służby, a z drugiej uprawnienie do utrzymania”.

⁸⁴³ Szerzej zob. V. de Paolis, *Il sistema beneficiale e il suo superamento dal Concilio Vaticano II ai nostri giorni*, (w:) Autori Vari, *Il sostentamento del clero. Nella legislazione canonica e concordataria italiana*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1993, s. 21 – 31. Zob. także A. Domasz, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 169.

⁸⁴⁴ H. Schmitz, *Die Inkardination im Hinblick auf die konsoziativen Strukturen*, (w:) W. Aymans (ed.), K. – T. Geringer (ed.), H. Schmitz (ed.), *Das konsoziative Element in der Kirche: Akten des VI. Internationalen Kongresses für kanonisches Recht*, Eos Verlag Erzabtei St. Ottilien 1989, s. 701 – 710. Zob. także B. Bakumpe Mukiibi, *The Right of the Cleric for Adequate Remuneration...*, s. 76.

⁸⁴⁵ D. Walencik, *Prawo duchownych do utrzymania...*, s. 189. Zob. także D. Walencik, *Podstawy prawa duchownych do utrzymania...*, s. 438.

⁸⁴⁶ Łk 10,7: „W tym samym domu zostańcie, jedząc i pijąc, co mają: bo zasługuje robotnik na swoją zapłatę. Nie przechodźcie z domu do domu”.

⁸⁴⁷ T. Rincón – Pérez, *Święci szafarze czyli duchowni...*, s. 264. Zob. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Tom II...*, s. 90. Zob. także J. Krukowski (red.), *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. Tom II/I...*, s. 104.

⁸⁴⁸ Kan. 266 § 1 KPK stanowi, iż: „Przyjmujący diakonat staje się duchownym i zostaje inkardynowany do Kościoła partykularnego lub prałatury personalnej, dla których posługi został promowany”.

KPK). Członek stowarzyszenia życia apostołskiego – do stowarzyszenia, chyba że inaczej postanawiają konstytucje (por. kan. 266 § 2 KPK⁸⁴⁹).

Remuneratio, praevidentia socialis i *assistentia socialis*, które przysługują szafarzowi na podstawie kan. 222 § 1 KPK, należą do świadczeń wzajemnych⁸⁵⁰, są roszczeniami o charakterze kompleksowym. Obejmują prawo do wynagrodzenia za pełnioną posługę, jak i prawo do pomocy socjalnej (z łac. *securitatis socialis*) w formie opieki prewencyjnej (ubezpieczenia) i społecznej (emerytura, renta) na wypadek niezdolności do pełnienia posługi wskutek podeszłego wieku, choroby czy inwalidztwa⁸⁵¹.

Prawo szafarza do godnego utrzymania powstaje z chwilą przyjęcia święceń, gdy pozostaje w pełnej, całkowitej i nieograniczonej czasowo służbie na rzecz Kościoła⁸⁵², ustaje zaś z chwilą śmierci, wydalenia stanu duchownego⁸⁵³ lub gdy wzbrania się przed przyjęciem urzędu⁸⁵⁴. „Wydalonemu zaś ze stanu duchownego, który z powodu kary znalazł się rzeczywiście w niedostatku, ordynariusz powinien przyjść z pomocą w możliwie najlepszy sposób” (kan. 1350 § 2 KPK).

⁸⁴⁹ Kan. 266 § 2 KPK stanowi, iż: „Członek instytutu zakonnego po ślubach wieczystych albo członek kleryckiego stowarzyszenia życia apostołskiego definitywnie do niego włączony, przyjmując diakonat, zostaje jako duchowny inkardynowany do tegoż instytutu lub stowarzyszenia, chyba że w odniesieniu do stowarzyszeń co innego postanawiają konstytucje”.

⁸⁵⁰ Omawiając problematykę świadczeń wzajemnych, warto odnieść się do ustawodawstwa świeckiego. Umowa o świadczenie wzajemne należy do umów dwustronnie zobowiązujących, każda ze stron jest zobowiązana do świadczenia na rzecz drugiej, przy czym świadczenie jednej strony jest odpowiednikiem świadczenia drugiej strony, a strony traktują swoje świadczenia jako ekwiwalentne. Ważną rolę odgrywa tutaj istnienie więzi pomiędzy świadczeniami obu stron. Prawodawca państwowy stanowi, iż: „Umowa jest wzajemna, gdy obie strony zobowiązują się w taki sposób, że świadczenie jednej z nich ma być odpowiednikiem świadczenia drugiej” (art. 487 § 2 k.c.). „Świadczenia będące przedmiotem zobowiązań z umów wzajemnych (świadczenia wzajemne) powinny być spełnione jednocześnie, chyba że z umowy, z ustawy albo z orzeczenia sądu lub decyzji innego właściwego organu wynika, iż jedna ze stron obowiązana jest do wcześniejszego świadczenia” (art. 488 § 1 k.c.). Można śmiało stwierdzić, że duchowny oraz biskup diecezjalny zawierają swego rodzaju umowę o świadczenie wzajemne, w ramach której duchowny oddaje się służbie Kościołowi, za którą to posługę biskup diecezjalny zapewnia mu stosowne, odpowiednie utrzymanie. Na temat świadczeń wzajemnych szerzej zob. M. Gutowski (red.), *Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz. Art. 353 – 626*, wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2019, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 25 czerwca 2019 roku).

⁸⁵¹ H. Schmitz, *Besoldung und Versorgung des Diözesanklerus vom ausgehenden 18. Jahrhundert bis zur Rechtslage aufgrund des Codex Iuris Canonici von 1983*, Hänsel – Hohenhausen – Verlag der Deutschen Hochschulschriften DHS, Egelsbach – Frankfurt – Washington 1995, s. 98. D. Walencik, *Troska biskupa diecezjalnego o utrzymanie duchowieństwa...*, s. 369.

⁸⁵² D. Walencik, *Troska biskupa diecezjalnego o utrzymanie duchowieństwa...*, s. 367 – 368. Zob. także H. Schmitz, B. W. Zubert (tłum.), *Stosunek inkardynacji. Kwestie struktury...*, s. 151.

⁸⁵³ Sakrament święceń tworzy relację przyjmującego święcenia do Kościoła i jego misji, ma charakter nieodwracalny, gdyż duchowny nie może go jednostronnie lub częściowo znieść. Ustawodawca kościelny zwraca uwagę, że: „Święcenia raz ważne przyjęte nigdy nie tracą ważności. Jednakże duchowny traci stan duchowny: 1° przez wyrok sądowy lub dekret administracyjny, stwierdzający nieważność święceń; 2° przez karę wydalenia nałożoną zgodnie z przepisami prawa; 3° przez reskrypt Stolicy Apostolskiej, którego to reskryptu Stolica Apostolska udziela diakonom tylko z poważnych przyczyn, a prezbiterom z najpoważniejszych” (kan. 290 KPK.). Zatem stosunek inkardynacji – ze swej natury trwały – może ulec zmianie. Zob. także H. Schmitz, B. W. Zubert (tłum.), *Stosunek inkardynacji. Kwestie struktury i problemy regulacji zreformowanej instytucji prawnej*, „Kościół i Prawo” 11 (1993), s. 154.

⁸⁵⁴ D. Walencik, *Prawo duchownych do utrzymania...*, s. 190.

Prawodawca kościelny, w kan. 384 KPK⁸⁵⁵, przypomina biskupom diecezjalnym o obowiązku zapewnienia duchownym, którzy pełnią posługę na terenie jego diecezji sprawiedliwego utrzymania i odpowiedniej opieki socjalnej. Aby sprostać temu obowiązkowi, kodeks przewiduje możliwość erygowania diecezjalnej instytucji⁸⁵⁶ o charakterze *subsidium charitativum*⁸⁵⁷, gromadzącej dobra i ofiary od wiernych (z łac. *bona vel oblationes colligat*⁸⁵⁸)⁸⁵⁹ przeznaczone na utrzymanie duchownych, którzy pełnią posługę w diecezji, wykonując różne funkcje lub piastując urzędy⁸⁶⁰ oraz na ich ubezpieczenie społeczne, jeśli nie zaradzono tej sprawie w inny sposób⁸⁶¹ (por. kan. 1274 § 1 i 2 KPK⁸⁶²).

Na temat diecezjalnego funduszu wypowiedziała się również konferencja biskupów, wskazując że ma charakter *subsidium charitativum* (por. n. 5.5. instrukcji KEP z 2015 r.⁸⁶³), gromadzi dobra i ofiary przeznaczone na utrzymanie duchownych, którzy pełnią służbę dla dobra diecezji; wynagradzanie innych osób służących Kościołowi, zaradzania różnym potrzebom diecezji, z którego także diecezje bogatsze mogłyby pomagać biedniejszym (por.

⁸⁵⁵ Kan. 384 KPK stanowi, iż: „Biskup diecezjalny winien otoczyć szczególną troską prezbiterów, których powinien wysłuchiwać jako pomocników i doradców, stać na straży przysługujących im uprawnień i troszczyć się o to, aby wypełniali właściwe ich stanowiu obowiązki i mieli do dyspozycji środki oraz instytucje potrzebne do rozwoju życia duchowego i intelektualnego. Jego troską ma być również zapewnienie im godziwego utrzymania oraz opieki społecznej, zgodnie z przepisami prawa”.

⁸⁵⁶ D. Walencik, *Troska biskupa diecezjalnego o utrzymanie duchowieństwa...*, s. 369. Zob. także J. Wroceński, *Obowiązki pasterskie biskupa...*, s. 127.

⁸⁵⁷ Instrukcja KEP z 2015 r. w numerze 5.5. stanowi, iż: „Zaleca się, by w każdej diecezji utworzyć instytucję o charakterze *subsidium charitativum* dla stosownego zabezpieczenia socjalnego duchownych chorych, niepełnosprawnych czy emerytowanych (por. pkt 3.8 niniejszej Instrukcji). Szczegółowe regulacje w tym zakresie winno zawierać prawo partykularne danej diecezji”.

⁸⁵⁸ Termin *bona* należy rozumieć jako istniejącą własność Kościoła, staje się to wyraźniejsze na tle kan. 1272 KPK, który przewiduje rezygnację z wynagrodzenia pobieranego z beneficjum na rzecz wynagrodzenia otrzymywanego z diecezjalnego funduszu. Dochody z beneficjów powinny być stopniowo przekazywane na rzecz tego funduszu. Termin *colligere* należy rozumieć jako instytucję zbierającą wszelkie wartości majątkowe przeznaczone na utrzymanie duchownych. Pojęcie *oblationes* obejmuje dobrowolne ofiary wiernych (*iura stolae, stipis oblata*). D. Walencik, *Troska biskupa diecezjalnego o utrzymanie duchowieństwa...*, s. 373 – 374.

⁸⁵⁹ Papieska Rada ds. Tekstów Prawnych, odnosząc się do zapisu kan. 1274 § 1 KPK „chyba że inaczej temu zaradzono”, zwróciła uwagę, że środki służące zapewnieniu szafarzom godziwego utrzymania mogą pochodzić z różnych grup źródeł, w szczególności od podmiotów, dla których duchowni sprawują swoją posługę (w pełnym, jak i niepełnym wymiarze); od których duchowni otrzymują wynagrodzenie lub emeryturę, zgodnie z normami obowiązującymi w odpowiednim porządku prawnym oraz od diecezjalnych instytucji lub fundacji. Szerzej zob. B. Bakumpe Mukiibi, *The Right of the Cleric for Adequate Remuneration...*, s. 33. Zob. także N. P. Odchimar, *Decent Support and Social Security of the Clergy under the 1983 Code of Canon Law*, „Philippiniana Sacra” 18 (1983), s. 521. Zob. także Pontificium Consilium de Legum Textibus, *Decretum de recursu super congruentia inter legem...*, s. 162 – 167.

⁸⁶⁰ A. Domaszek, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 169 – 170.

⁸⁶¹ Szerzej zob. P. Lewandowski, *Pojęcie godziwego utrzymania duchownych...*, s. 160.

⁸⁶² Kan. 1274 § 1 i 2 KPK stanowi, iż: „§ 1 W poszczególnych diecezjach powinna istnieć specjalna instytucja, gromadząca dobra i ofiary przeznaczone na utrzymanie duchownych, którzy pełnią służbę dla dobra diecezji, zgodnie z postanowieniem kan. 281, chyba że inaczej temu zaradzono. § 2 Tam, gdzie jeszcze nie zorganizowano właściwego zabezpieczenia społecznego dla duchowieństwa, konferencja episkopatu powinna zatroszczyć się o powołanie instytucji, która by w sposób wystarczający zapewniła ubezpieczenie społeczne duchownych”.

⁸⁶³ Instrukcja KEP z 2015 r. w numerze 5.5. stanowi, iż: „Zaleca się, by w każdej diecezji utworzyć instytucję o charakterze *subsidium charitativum* (...)”.

n. 3.8. instrukcji KEP z 2015 r.⁸⁶⁴). W funduszu winny znaleźć się prawa „własności nieruchomości rolnych (dawnych beneficjów) rewindykowanych po 1989 r. przez diecezje i parafie (por. kan. 1272 KPK)” (n. 3.8. instrukcji KEP z 2015 r.).

Szczegółowe przepisy dotyczące jego funkcjonowania powinny się znaleźć w ustawodawstwie partykularnym danej diecezji (por. n. 5.5. instrukcji KEP z 2015 r.⁸⁶⁵), które winny określać charakter funduszu, podmioty uprawnione do uzyskania z niego świadczeń⁸⁶⁶, kto sprawuje nad nim zarząd, wskazywać szczegółowe zasady wynagradzania szafarzy⁸⁶⁷ i zawierać przepisy dotyczące kontroli (por. n. 3.8. instrukcji KEP z 2015 r.⁸⁶⁸).

Za realizację obowiązku godnego utrzymania duchownych odpowiada cała wspólnota kościelna (Lud Boży). Ustawodawca kościelny przypomina wszystkim wiernym obowiązek zaradzania potrzebom Kościoła, aby posiadał środki konieczne do godziwego utrzymania szafarzy (kan. 222 § 1 KPK)⁸⁶⁹. To obowiązek prawny⁸⁷⁰, którego zaniedbanie może stanowić podstawę do nałożenia sankcji kanonicznych⁸⁷¹. Wrodzonymu prawu Kościoła domagania się od wiernych dostarczenia tego, co jest konieczne do osiągnięcia właściwych mu celów (por. kan. 1260 KPK⁸⁷²) odpowiada obowiązek z kan. 222 § 1 KPK⁸⁷³. Są to cele właściwe misji Kościoła i tylko w tym kierunku można się domagać od wiernych środków materialnych⁸⁷⁴.

⁸⁶⁴ Instrukcja KEP z 2015 r. w numerze 3.8. stanowi, iż: „W tym celu powinna istnieć specjalna instytucja, gromadząca dobra i ofiary przeznaczone na utrzymanie duchownych, którzy pełnią służbę dla dobra diecezji, zgodnie z postanowieniem kan. 281 § 1 (por. kan. 1274 § 1). (...) Zaleca się również utworzenie wspólnego funduszu, z którego biskup diecezjalny mógłby wynagradzać inne osoby służące Kościołowi, zarządzać różnym potrzebom diecezji i z którego także diecezje bogatsze mogłyby pomagać biedniejszym (por. kan. 1274 § 3)”.

⁸⁶⁵ Instrukcja KEP z 2015 r. w numerze 5.5. stanowi, iż: „(...) Szczegółowe regulacje w tym zakresie winno zawierać prawo partykularne danej diecezji”.

⁸⁶⁶ „Osobami tymi na pierwszym miejscu są kapłani i diakoni inkardynowani w tej samej diecezji; także diakoni żonaci, którzy całkowicie oddali się kościelnej posłudze i nie podejmują innej pracy zawodowej. Następnie są nimi ci duchowni, którzy choć nie są tamże inkardynowani, ale pełnią jakieś urzędy kościelne w diecezji, na czas określony lub nie”. Szerzej zob. A. Domaszek, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 170 – 171.

⁸⁶⁷ D. Walencik, *Troska biskupa diecezjalnego o utrzymanie duchowieństwa...*, s. 374.

⁸⁶⁸ Instrukcja KEP z 2015 r. w numerze 3.8. stanowi, iż: „(...) Działalność instytucji zarządzającej winna być corocznie poddawana zewnętrznemu audytowi (...)”.

⁸⁶⁹ R. Kantor, *Odpowiednie wynagrodzenie duchownych...*, s. 215. Zob. także D. Walencik, *Prawo duchownych do utrzymania...*, s. 188. Zob. także D. Walencik, *Troska biskupa diecezjalnego o utrzymanie duchowieństwa...*, s. 379.

⁸⁷⁰ V. Pisanello, *Il nuovo sistema di retribuzione...*, s. 31 – 32. W. Wójcik, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 57.

⁸⁷¹ Święta Kongregacja Rozkrzewiania Wiary (z łac. *Sacra Congregatio de Propaganda Fide*), w instrukcji skierowanej do biskupów z Bardstown w Stanach Zjednoczonych z dnia 13 maja 1816 roku, wskazała, że: „D. 3. Qualis obligatio incumbit laicis debitum hoc solvendi? R. Teneri fideles in conscientia ad sufficientem sustentationem Ministrorum Ecclesiae. D. 4. Licetne spirituale ministerium denegare iis, aut personis ad illorum spectantibus familiam, v. g. infantibus sacramentum Baptismi, si huic debito se submittere recusent. R. Indignam viro ecclesiastico, et animadversione dignam quaestionem de sacris et ipso Baptismate denegandis iis qui oblationem debito se submittere recusant”. *Sacra Congregatio de Propaganda Fide, Collectanea S. Congregationis de Propaganda Fide seu Decreta instructiones rescripta pro apostolicis missionibus. Vol. 1, Ann. 1622 – 1866, NN. 1 – 1299, Ex Typographia Polyglotta, Romae 1907, s. 419 – 420.*

⁸⁷² Kan. 1260 KPK stanowi, iż: „Kościół posiada wrodzone prawo domagania się od wiernych dostarczenia tego, co jest konieczne do osiągnięcia właściwych mu celów”.

Obowiązek zarządzania potrzebom Kościoła wynika z przynależności wiernych do Ludu Bożego na mocy przyjętego chrztu (por. kan. 96 KPK⁸⁷⁵). Są współodpowiedzialni za realizację misji Kościoła, gdyż „materialne wspomaganie Kościoła przez wiernych pozostaje w ścisłym związku z realizacją celów Kościoła”⁸⁷⁶, i naturalnej solidarności wobec samej wspólnoty⁸⁷⁷. Zapewnienie szafarzom *honestas sustentatio* jest podstawowym obowiązkiem wiernych, ponieważ prawodawca kościelny, w łacińskim brzmieniu kan. 222 § 1 KPK, użył zwrotu *Christifideles obligatione tenentur*, odnosząc się do nauczania Ojców soborowych (por. n. 20 PO⁸⁷⁸)⁸⁷⁹. Skoro obowiązek z kan. 222 § 1 KPK znalazł się w aktualnie obowiązującym kodeksie prawa kanonicznego, to powinien wynikać nie tylko z moralnego, lecz również z prawnego zobowiązania (z łac. *obligatio iuridica*)⁸⁸⁰.

Godziwe utrzymanie, jakie Kościół ma obowiązek zapewnić szafarzom, jest ustalane w oparciu o kryteria sprawiedliwości rozdzielczej⁸⁸¹. Dlatego też, na biskupie diecezjalnym

⁸⁷³ R. Kantor, *Odpowiednie wynagrodzenie duchownych...*, s. 215. Zob. także D. Walencik, *Utrzymanie duchowieństwa jako obowiązek wiernych w świetle Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, „Śląskie Studia Historyczno – Teologiczne” t. 38, z. 1 (2005), s. 164.

⁸⁷⁴ D. Walencik, *Utrzymanie duchowieństwa jako obowiązek wiernych...*, s. 164.

⁸⁷⁵ Kan. 96 KPK stanowi, iż: „Przez chrzest człowiek zostaje wcielony do Kościoła Chrystusowego i staje się w nim osobą, z obowiązkami i prawami, które – zważywszy ich pozycję – są właściwe chrześcijanom, jeśli są we wspólnocie kościelnej i o ile nie przeszkadza sankcja nałożona zgodnie z przepisem prawa”.

⁸⁷⁶ T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Tom IV...*, s. 32. Zob. także V. Pisanello, *Il nuovo sistema di retribuzione...*, s. 31.

⁸⁷⁷ T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Tom IV...*, s. 32.

⁸⁷⁸ Dekret „Presbyterorum ordinis” w numerze 20 stanowi, iż: „Sami wierni – ponieważ dla ich dobra prezbiterzy pracują – mają prawdziwy obowiązek zatroszczyć się o to, aby mogli im zapewnić konieczne środki do uczciwego i godnego życia”.

⁸⁷⁹ Instrukcja KEP z 2015 r. w numerze 1.2. stanowi, iż: „Wszyscy wierni mają obowiązek zarządzać potrzebom Kościoła (kan. 222 § 1 KPK). Obowiązek ten opiera się na fakcie przynależności wszystkich wiernych na mocy sakramentu chrztu świętego do wspólnoty Ludu Bożego, współodpowiedzialności za realizację posłannictwa Kościoła oraz naturalnej solidarności wobec własnej wspólnoty. Należy on do podstawowych obowiązków wszystkich wiernych i sięga czasów założenia Kościoła. Fakt, że należy on do podstawowych obowiązków wszystkich wiernych, nie ulega wątpliwości, ponieważ prawodawca posłużył się w tekście kanonu zwrotem: *Christifidelibus obligatione tenentur*. Tym samym sformułowanie to pozostaje w zgodzie z wyraźnym stwierdzeniem dekretu o posłudze i życiu prezbiterów *Presbyterorum ordinis* Soboru Watykańskiego II, gdzie w nr. 20 jest mowa o *vera obligatio*. Skoro zatem obowiązek ten znalazł się w Kodeksie Prawa Kanonicznego, to wynika on nie tylko z moralnego zobowiązania, lecz również z *obligatio iuridica*. To prawne zobowiązanie powinno być bliżej określone przez prawo czy to powszechne, czy partykularne lub przez zwyczaj”.

⁸⁸⁰ D. Walencik, *Utrzymanie duchowieństwa jako obowiązek wiernych...*, s. 165.

⁸⁸¹ P. Lewandowski, *Pojęcie godziwego utrzymania duchownych...*, s. 159. Zob. także T. Rincón – Pérez, *Święci szafarze czyli duchowni...*, s. 264. Zwraca na to uwagę KEP w instrukcji w sprawie zarządzania dobrami doczesnymi Kościoła, w numerze 5.7., stanowiąc iż: „Kanon 281 § 1 KPK zakłada zdrowe zróżnicowanie wynagrodzenia duchownych (odrzuca regułę skrajnego egalitaryzmu), formułując zasadę, że powinno ono być tak określone, by duchowni byli w stanie zaspokoić potrzeby życia, jak również wynagrodzić tych, których pomocy potrzebują. W określeniu wynagrodzenia duchownych należy brać pod uwagę charakter sprawowanego urzędu, warunki miejsca i czasu. Należy pamiętać o dyspozycji kan. 282 § 1 KPK (prowadzenie prostego trybu życia i powstrzymywanie się od próżności) oraz kan. 282 § 2; 283 § 2; 533 § 2 – 3 i 550 § 3 KPK. Przy ustalaniu wysokości godziwego wynagradzania należy mieć na względzie przede wszystkim możliwość posiadania tego, co ułatwia posługę duszpasterską (różnorodne pomoce duszpasterskie)”.

spoczywa obowiązek zagwarantowania szafarzom *honestas sustentatio* z racji inkardynacji, a nie wynagrodzenia za wykonywaną pracę na rzecz diecezji⁸⁸².

Zapewnienie szafarzom godnego utrzymania zapobiega także powstawaniu nadużyć. Prawodawca kościelny przestrzega ich przed podejmowaniem działań o charakterze zarobkowym, które nie odpowiadałyby ich posłudze, stanowiąc że: „duchowni lub zakonnicy uprawiający handel lub prowadzący interesy wbrew przepisom kanonów powinni być ukarani stosownie do ciężkości przestępstwa” (kan. 1392 KPK).

4.3. FORMY POZYSKIWANIA ŚRODKÓW FINANSOWYCH PRZEZ SZAFARZY

Poruszając kwestię godziwego utrzymania szafarzy, o którym mowa w kan. 222 § 1 KPK, należy zwrócić także uwagę na sposoby pozyskiwania środków finansowych przez duchownych. Z chwilą inkardynacji do określonej diecezji, „duchowni mają obowiązek – chyba że usprawiedliwia ich prawnie uznana przeszkoda – przyjąć i wiernie wypełnić zadanie powierzone im przez własnego ordynariusza” (kan. 274 § 2 KPK).

Duchowni pełniący posługę duszpasterską w diecezji nie są stroną stosunku pracy⁸⁸³, ponieważ nie są „pracownikami”⁸⁸⁴ ani nie mają „pracodawcy”⁸⁸⁵, który – za świadczoną przez nich posługę – uiszcząby im „wynagrodzenie”⁸⁸⁶. Wprawdzie proboszcz i wikariusz kierowani są, przez biskupa diecezjalnego, do pracy w określonej parafii, jednak nie płaci im wynagrodzenia za realizowaną posługę duszpasterską⁸⁸⁷. Powyższa teza znajduje także odzwierciedlenie w prawodawstwie świeckich⁸⁸⁸. Przychody duchownych uzyskiwane z

⁸⁸² P. Lewandowski, *Pojęcie godziwego utrzymania duchownych...*, s. 159.

⁸⁸³ Art. 22 § 1 k.p. stanowi, iż: „Przez nawiązanie stosunku pracy pracownik zobowiązuje się do wykonywania pracy określonego rodzaju na rzecz pracodawcy i pod jego kierownictwem oraz w miejscu i czasie wyznaczonym przez pracodawcę, a pracodawca – do zatrudniania pracownika za wynagrodzeniem”.

⁸⁸⁴ Art. 2 k.p. stanowi, iż: „Pracownikiem jest osoba zatrudniona na podstawie umowy o pracę, powołania, wyboru, mianowania lub spółdzielczej umowy o pracę”.

⁸⁸⁵ Art. 3 k.p. stanowi, iż: „Pracodawcą jest jednostka organizacyjna, choćby nie posiadała osobowości prawnej, a także osoba fizyczna, jeżeli zatrudniają one pracowników”.

⁸⁸⁶ Na wynagrodzenie (art. 78 § 1 k.p.) składają się należności z racji świadczenia pracy, kwoty przekazywane przez pracodawcę – płatnika podatku dochodowego i zaliczki na składki ubezpieczeniowe. A. Świątkowski, *Kodeks pracy. Komentarz...*, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 3 lipca 2019 roku). Zob. także Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 lipca 2014 roku, sygn. I PK 250/13, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 3 lipca 2019 roku).

⁸⁸⁷ L. Świto, *Charakter prawny posługi duszpasterskiej proboszczów i wikariuszy w parafiach rzymskokatolickich w świetle prawa polskiego*, „Seminare” t. 27 (2010), s. 42.

⁸⁸⁸ Szerzej zob. L. Świto, *Charakter prawny posługi duszpasterskiej...*, s. 45 – 46.

posługi duszpasterskiej, nie są dochodami ze stosunku pracy, a przychodami z działalności wykonywanej osobiście⁸⁸⁹.

Mając powyższe na uwadze, duchowni pełniący posługę duszpasterską „finansowani” są przez podmiot, który z ich „zatrudnieniem” nie ma żadnego związku⁸⁹⁰, utrzymując się z dobrowolnych ofiar wiernych, takich jak: stypendia mszalne, *iura stolae*, za wygłoszenie misji i rekolekcji oraz kolędy (por. n. 5.1. instrukcji KEP z 2015 r.⁸⁹¹). Kolędę uznaje się za spory zastrzyk finansowy, jednak zdarza się, że połowa kwoty ofiarowanej przez wiernych świeckich, w ramach „kolędy”, przeznaczana jest na cele parafialne i diecezjalne, a pozostała kwota – dzielona równo spośród wszystkich duchownych posługujących w parafii⁸⁹².

Sytuacja finansowa duchownych pełniących posługę duszpasterską uzależniona jest od wielkości parafii, w szczególności od liczby wiernych świeckich praktykujących, położenia geograficznego (jakie województwo, wieś czy miasto) jak i pory roku⁸⁹³. Najtrudniej jest w małych wiejskich parafiach, w których utrzymanie duchownych jest dużym problemem, a wysokość ofiar wiernych jest mała, niższa od minimalnego wynagrodzenia za pracę⁸⁹⁴, czy też żadna⁸⁹⁵. Wspomniany problem obrazuje poniższa tabelka przedstawiająca przykładowe dochody proboszcza w parafii ubogiej, wiejskiej i miejskiej:

Tabela 7: Przykładowe miesięczne dochody proboszcza w polskich parafiach⁸⁹⁶

Dochody proboszcza (w zł)	Parafia uboga	Parafia wiejska	Parafia miejska
Miesięczne przychody z pracy parafialnej ^a	1.381	1.375	5.483

⁸⁸⁹ Art. 13 pkt 3 u.p.d.f. stanowi, iż: „Za przychody z działalności wykonywanej osobiście, o której mowa w art. 10 ust. 1 pkt 2, uważa się przychody z działalności duchownych, osiągane z innego tytułu niż umowa o pracę”.

⁸⁹⁰ L. Świto, *Charakter prawny posługi duszpasterskiej...*, s. 42.

⁸⁹¹ Instrukcja KEP z 2015 r. w numerze 5.1. stanowi, iż: „Podstawę polskiego systemu wynagradzania (*renumeratio*) duchownych stanowią dobrowolne ofiary, zwłaszcza ofiary mszalne i *iura stolae*. Zgodnie z zaleceniami II Polskiego Synodu Plenarnego (*Kościół wobec życia społeczno – gospodarczego*, nr 57) należy ją utrzymać”.

⁸⁹² Katolicka Agencja Informacyjna, *Finanse Kościoła...*, s. 13, <https://ekai.pl/media/szuflada/RAPORT-plyta.pdf> (dostęp: 3 lipca 2019 roku).

⁸⁹³ Katolicka Agencja Informacyjna, *Finanse Kościoła...*, s. 12, <https://ekai.pl/media/szuflada/RAPORT-plyta.pdf> (dostęp: 3 lipca 2019 roku).

⁸⁹⁴ Art. 13 k.p. stanowi, iż: „Pracownik ma prawo do godziwego wynagrodzenia za pracę. Warunki realizacji tego prawa określają przepisy prawa pracy oraz polityka państwa w dziedzinie płac, w szczególności poprzez ustalanie minimalnego wynagrodzenia za pracę”.

⁸⁹⁵ L. Świto, *Charakter prawny posługi duszpasterskiej...*, s. 43. Zob. także K. Mazur, *Obowiązek zaradzenia potrzebom Kościoła...*, s. 325.

⁸⁹⁶ Tabelę przygotowano na podstawie dokumentu: Katolicka Agencja Informacyjna, *Finanse Kościoła...*, s. 14 – 19, <https://ekai.pl/media/szuflada/RAPORT-plyta.pdf> (dostęp: 3 lipca 2019 roku). Jako parafię ubogą uznano parafię znajdującą się w diecezji szczecińsko – kamieńskiej mającą 1.041 wiernych; jako parafię wiejską uznano parafię znajdującą się w diecezji koszalińsko – kołobrzeszkiej liczącą 1.504 parafian; jako parafię miejską – parafię w diecezji warszawsko – praskiej liczącą 2.800 parafian.

Składki i podatki ^b	538	370	700
Średni miesięczny dochód^c	843	1.005	4.783

a. obejmuje ofiary wiernych (stypendia mszalne, *iura stolae*, wygłoszenie misji i rekolekcji oraz kolędy); b. obejmuje podatek diecezjalny (w tym 30 % z kolędy przekazywane na rzecz diecezji), podatki państwowe (podatek dochodowy od osób fizycznych, zryczałtowany podatek od przychodów osób duchownych) i składki na ubezpieczenia społeczne; c. wysokość minimalnego wynagrodzenia za pracę w 2012 roku wynosiła 1.500 zł (§ 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 roku w sprawie wysokości minimalnego wynagrodzenia za pracę w 2012 roku).

Miesięczne „wynagrodzenie” proboszcza jest zróżnicowane, uzależnione jest od liczby mieszkańców danej parafii, aktualnej sytuacji ekonomicznej mieszkańców rejonu, w którym położona jest parafia; liczby wiernych praktykujących i uiszczających dobrowolne ofiary. Podobną sytuację można dostrzec w parafiach miejskich, znajdujących się w różnych diecezjach, na co wskazuje sporządzona niżej tabela:

Tabela 8: Miesięcznie dochody proboszcza i wikariusza w parafiach miejskich⁸⁹⁷

Dochody proboszcza (w zł)	Parafie miejskie		
	Warszawska	Opolska	Gnieźnieńska
Miesięczne przychody z pracy parafialnej ^a	5.483	2.200	1.920
Składki i podatki ^b	700	994	612
Średni miesięczny dochód^c	4.783	1.206	1.308
Dochody wikariusza (w zł)	Warszawska	Opolska	Gnieźnieńska
Miesięczne przychody z pracy parafialnej ^a	3.683	1.850	1.020
Składki i podatki ^b	400	628	405
Średni miesięczny dochód^c	3.283	1.222	615

a. obejmuje ofiary wiernych (stypendia mszalne, *iura stolae*, wygłoszenie misji i rekolekcji oraz kolędy); b. obejmuje podatek diecezjalny, podatki państwowe (podatek dochodowy od osób fizycznych, zryczałtowany podatek dochodowy od przychodów osób duchownych) i składki na ubezpieczenia społeczne; c. wysokość minimalnego wynagrodzenia za pracę w 2012 roku wynosiła 1.500 zł (§ 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 roku w sprawie wysokości minimalnego wynagrodzenia za pracę w 2012 roku).

⁸⁹⁷ Tabelę przygotowano na podstawie dokumentu: Katolicka Agencja Informacyjna, *Finanse Kościoła...*, s. 17 – 20, <https://ekai.pl/media/szuflada/RAPORT-plyta.pdf> (dostęp: 3 lipca 2019 roku). Zostały przedstawione następujące parafie: warszawska licząca 2.800 mieszkańców; opolska – 12.500 mieszkańców, z czego praktykujących parafian jest jedynie 3.000 (24% mieszkańców) oraz parafia w archidiecezji gnieźnieńskiej licząca 5.600 mieszkańców, z czego praktykujących parafian jest jedynie 1.120 (20% mieszkańców).

Duchowni, pełniąc wyłącznie posługę duszpasterską, nie byłiby w stanie utrzymać się oraz zaspokoić swoje podstawowe potrzeby, dlatego większość z nich decyduje się na wykonywanie dodatkowych prac w ramach stosunku pracy czy umowy cywilnoprawnej. Najczęściej szafarze zatrudnieni są w szkołach (jako nauczyciele lub katecheci), na uniwersytetach świeckich, kościelnych czy katolickich (jako pracownicy naukowcy lub administracyjni); w szpitalach, zakładach leczniczych, hospicjach, domach opieki społecznej, aresztach śledczych, zakładach karnych i poprawczych (jako kapelani); w jednostkach wojskowych (jako kapelani wojskowi); w kuriach biskupich, sądach kościelnych, seminariach czy prowadzą działalność gospodarczą (np. poligraficzną).

W przypadku, gdy otrzymane ofiary (z tytułu realizowanej posługi duszpasterskiej) oraz wynagrodzenie (z tytułu wykonywanej pracy) okażą się niewystarczające do godziwego utrzymania, duchownym przysługuje prawo do otrzymania świadczeń pieniężnych z diecezjalnego funduszu (por. kan. 1274 § 1 KPK⁸⁹⁸). Świadczenie to nie należy utożsamiać z wynagrodzeniem za pracę w rozumieniu ustawy – *Kodeks pracy*⁸⁹⁹, stanowi jedynie formę wsparcia, które nie podlega opodatkowaniu podatkiem dochodowym od osób fizycznych.

Z uzyskiwanych dochodów, szafarze obowiązani są uiszczać zobowiązania podatkowe nakładane przez ustawodawcę świeckiego (podatek dochodowy od osób fizycznych, zryczałtowany podatek dochodowy od przychodów osób duchownych) i kościelnego (podatek diecezjalny)⁹⁰⁰. Zobowiązani są także przyczyniać się do utrzymania parafii i diecezji, w których pełnią posługę, dokładając się do opłat związanych z ich funkcjonowaniem⁹⁰¹. Nie mogą traktować urzędu kościelnego jako źródła zysku⁹⁰², dlatego powinni wspierać parafię, w której pełnią posługę, a pozostałe środki pieniężne przeznaczyć na dobro Kościoła i dzieła miłości (por. kan. 282 § 2 KPK⁹⁰³)⁹⁰⁴, w tym na zaradzanie jego potrzeb (kan. 222 § 1 KPK).

⁸⁹⁸ Kan. 1274 § 1 KPK stanowi, iż: „W poszczególnych diecezjach powinna istnieć specjalna instytucja, gromadząca dobra i ofiary przeznaczone na utrzymanie duchownych, którzy pełnią służbę dla dobra diecezji, zgodnie z postanowieniem kan. 281, chyba że inaczej temu zaradzono”.

⁸⁹⁹ A. Domaszek, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 171 – 172.

⁹⁰⁰ J. Adamczyk, *Podatek diecezjalny w przepisach prawa kanonicznego*, „Studia prawnicze KUL” t. 52, n. 4 (2012), s. 16.

⁹⁰¹ Katolicka Agencja Informacyjna, *Finanse Kościoła...*, s. 5 – 8, <https://ekai.pl/media/szuflada/RAPORT-plyta.pdf> (dostęp: 3 lipca 2019 roku).

⁹⁰² B. Bakumpe Mukiibi, *The Right of the Cleric for Adequate Remuneration...*, s. 37.

⁹⁰³ Kan. 282 § 2 KPK stanowi, iż: „Z dóbr, które im przypadły z racji wykonywania kościelnego urzędu, to, co im zbywa po zapewnieniu godziwego utrzymania i wypełnieniu wszystkich obowiązków własnego stanu, niech zechcą przeznaczyć na dobro Kościoła i cele charytatywne”.

⁹⁰⁴ Duchowni jako, że są członkami Ludu Bożego, obowiązani są wspierać Kościół w zaradzaniu jego potrzeb. Obowiązek określony w kan. 222 § 1 KPK, został dopracowany w kan. 282 § 2 KPK. J. Vázquez Sánchez, *El derecho – deber de los fieles de ayudar a la Iglesia...*, s. 274.

Stylem życia powinni być bliscy przeciętnej, a raczej uboższej rodzinie (por. n. 5.13. instrukcji KEP z 2015 r.⁹⁰⁵).

4.4. OPODATKOWANIE SZAFARZY W POLSCE

Omawiając tematykę utrzymania szafarzy, o której wspomina kan. 222 § 1 KPK, należy również odnieść się do problematyki opodatkowania duchownych w Polsce. W tej części rozdziału zostanie przedstawiony status szafarza, jako strony podatkowej w Polsce. Zostanie omówione pojęcie „osoba duchowna” stosowane w aktach normatywnych prawodawstwa świeckiego, następnie zostaną przedstawione i scharakteryzowane poszczególne podatki jakie szafarze obowiązani są uiszczać oraz kontrowersje wokół ustawy *o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne*.

4.4.1. Status szafarza jako strony podatkowej w Polsce – kontrowersje wokół pojęcia „osoba duchowna”

Duchowni, którzy osiągają przychody z tytułu świadczonej posługi duszpasterskiej, ze stosunku pracy, umowy cywilnoprawnej czy prowadzonej działalności gospodarczej obowiązani są uiszczać podatki. Na określenie szafarza, jako strony podatkowej, prawodawca świecki używa terminu „osoba duchowna”, m.in. w ustawie z dnia 20 listopada 1998 roku *o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne*⁹⁰⁶ (por. art. 1 pkt 3 u.z.p.d.f.⁹⁰⁷ i art. 2 ust. 2 u.z.p.d.f.⁹⁰⁸).

Aby ustalić jakie podmioty mają status „osoby duchownej”, a co za tym idzie, zobowiązane są uiszczać podatki, konieczne jest wyjaśnienie tego terminu. W słowniczku pojęć ustawowych, użytych w ustawie *o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne* (art. 4 ust. 1 u.z.p.d.f.), próżno szukać definicji legalnej „osoba duchowna”, dlatego też należy odnieść się do innych aktów normatywnych ustawodawstwa świeckiego.

⁹⁰⁵ Instrukcja KEP z 2015 r. w numerze 5.13. stanowi, iż : „Kościół zapewnia duchownym ich utrzymanie, ale równocześnie (w każdym czasie) zachęca ich do dobrowolnego ubóstwa i prostoty życia. Dlatego też duchowni to, co im zbywa (*bona superflua*), winni przeznaczyć na dobro Kościoła i dzieła miłości (DP 17, kan. 282 § 2 KPK). Stylem życia duchowni powinni być bliscy przeciętnej, a raczej uboższej rodzinie”.

⁹⁰⁶ (Dz.U. 1998 Nr 144, poz. 930). Zwana dalej: u.z.p.d.f.

⁹⁰⁷ Art. 1 pkt 3 u.z.p.d.f. stanowi, iż: „Ustawa reguluje opodatkowanie zryczałtowanym podatkiem dochodowym niektórych przychodów (dochodów) osiąganych przez osoby fizyczne będące osobami duchownymi”.

⁹⁰⁸ Art. 2 ust. 2 u.z.p.d.f. stanowi, iż: „Osoby duchowne, prawnie uznanych wyznań, opłacają zryczałtowany podatek dochodowy od przychodów osób duchownych”.

„Za osobę duchowną uważa się duchownego oraz członków zakonów męskich i żeńskich Kościoła Katolickiego, innych kościołów i związków wyznaniowych, z wyjątkiem alumnów seminariów duchownych, nowicjuszków, postulantów i juniorystów, którzy nie ukończyli 25. roku życia” (art. 8 pkt 13 ustawy z dnia 13 października 1998 roku *o systemie ubezpieczeń społecznych*⁹⁰⁹).

Termin „duchowny” występuje w ustawie *o gwarancjach wolności sumienia i wyznania*, w której zostało wskazane, że kwestie dotyczące ustanowienia duchownych prawodawca świecki pozostawia automatycznej decyzji opartej na prawie wewnętrznym kościoła lub innego związku wyznaniowego o uregulowanej sytuacji prawnej⁹¹⁰. „Duchowni oraz osoby zakonne kościołów i innych związków wyznaniowych, ustanowione według przepisów prawa wewnętrznego kościoła lub innego związku wyznaniowego, korzystają z praw i podlegają obowiązkom na równi z innymi obywatelami we wszystkich dziedzinach życia państwowego, politycznego, gospodarczego, społecznego i kulturalnego. Są oni w ramach obowiązujących przepisów ustaw zwolnieni z obowiązków niemożliwych do pogodzenia z pełnieniem funkcji duchownego lub osoby zakonnej” (art. 12 ust. 1 u.g.w.s.w.).

W tym miejscu należy zwrócić uwagę, że judykatura także podjęła się próby zdefiniowania pojęcia „duchowny”. Naczelny Sąd Administracyjny, w wyroku z dnia 19 września 2000 roku (sygn. akt III SA 1411/00), zwrócił uwagę, że „duchownym” jest osoba kościoła lub związku wyznaniowego, której sytuacja prawna jest usystematyzowana⁹¹¹, wskazując że prawo wewnętrzne lub statut kościoła lub związku wyznaniowego określa reguły powoływania i odwoływania duchownych oraz szczegółowy zakres ich kompetencji.

Z kolei Sąd Najwyższy, w uchwale z dnia 6 maja 1992 roku (sygn. I KZP 1/92)⁹¹², wskazał, że: „duchownym (...) jest osoba należąca do Kościoła Katolickiego lub innego Kościoła albo związku wyznaniowego, która wyróżnia się spośród ogółu wyznawców danej religii tym, że powołana została do stałego organizowania i sprawowania kultu religijnego”. Sąd Najwyższy odniósł się do ustawy *o gwarancjach wolności sumienia i wyznania*, podkreślając że: „duchowni oraz osoby zakonne kościołów i innych związków wyznaniowych korzystają z praw i podlegają obowiązkom na równi z innymi obywatelami we wszystkich dziedzinach życia państwowego, politycznego, gospodarczego, społecznego i kulturalnego.

⁹⁰⁹ (Dz.U. 1998 Nr 137, poz. 887). Zwana dalej: u.s.u.p.

⁹¹⁰ P. Stanisławski, *Sytuacja prawna osób duchownych*, (w:) A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisławski, *Prawo wyznaniowe*, wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2011, s. 290. Zob. także B. Pieron, *Równe czy identyczne traktowanie osób duchownych w prawie polskim?*, „Annales Canonici” 13 (2017), s. 157.

⁹¹¹ Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 19 września 2000 roku, sygn. III SA 1411/00, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 1 lipca 2019 roku).

⁹¹² Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 6 maja 1992 roku, sygn. I KZP 1/92, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 27 czerwca 2019 roku).

Są oni w ramach obowiązujących przepisów ustaw zwolnieni z obowiązków niemożliwych do pogodzenia z pełnieniem funkcji duchownego lub osoby zakonnej”.

Na pierwszy rzut oka dostrzec można niekonsekwencję prawodawcy świeckiego, ponieważ zamiennie używa pojęć „osoba duchowna” i „duchowny”, definicje są ogólnikowe, zawierają klauzule odsyłające do prawa wewnętrznego czy statutów kościołów lub związków wyznaniowych. Powyższa sytuacja doprowadziła do powstania luki prawnej, której sprostac miałoby orzecznictwo. Definicje zaproponowane przez judykaturę także są ogólnikowe, wynika z nich, że stałość w organizowaniu i sprawowaniu kultu religijnego jest cechą wyróżniającą duchownego spośród ogółu wyznawców danej religii.

Duchowni nie tylko organizują i sprawują kult Boży, lecz przede wszystkim prowadzą działalność charytatywno – opiekuńczą i apostołską (m.in. zakładają i prowadzą szkoły katolickie, uniwersytety oraz wydziały kościelne). Aby należycie zdefiniować „duchownego” konieczne jest odniesienie się do ustawodawstwa kościelnego.

„Z ustanowienia Bożego są w Kościele wśród wiernych święci szafarze, których w prawie nazywa się też duchownymi, pozostałych zaś nazywa się świeckimi”. (kan. 207 § 1 KPK). Spośród nich wywodzą się również wierni, którzy „profesją rad ewangelicznych, przez śluby lub inne święte więzy, przez Kościół uznane i zatwierdzone, w sposób szczególny poświęcają się Bogu, a także pomagają w zbawczej misji Kościoła. Ich stan, choć nie odnosi się do hierarchicznej struktury Kościoła, jednak należy do jego życia i świętości” (kan. 207 § 2 KPK). Kryterium podziału na duchowieństwo i laikat stanowi sakrament święceń (mający trzy stopnie: episkopat, prezbiterat i diakonat), którego podstawą jest struktura kościelna⁹¹³. Oprócz święceń, duchowny winien być inkardynowany do jakiegoś Kościoła partykularnego, albo prałatury personalnej, albo jakiegoś instytutu życia konsekrowanego lub stowarzyszenia (por. kan. 265 KPK⁹¹⁴).

Mając powyższe na uwadze wskazać należy, że „duchownym” jest osoba fizyczna ważnie wyświęcona, posiadająca przynajmniej święcenia diakonatu, przynależąca do struktury hierarchicznej Kościoła lub jednostki nie mającej charakteru hierarchicznego wykonująca zadania i piastująca urzędy w Kościele. Staje się stroną podatkową, jedynie po spełnieniu kryteriów określonych w ustawach regulujących poszczególne podatki.

⁹¹³ J. Hervada, *Wierni...*, s. 203 – 204.

⁹¹⁴ Kan. 265 KPK stanowi, iż: „Każdy duchowny powinien być inkardynowany do jakiegoś Kościoła partykularnego albo do prałatury personalnej, albo do jakiegoś instytutu życia konsekrowanego lub do jakiegoś stowarzyszenia, które posiada tę zdolność, tak że nie może być duchownych nikomu nie podlegających czyli tułaczy”.

Prawodawca świecki winien ujednoczyć przepisy podatkowe, precyzując na jakie podmioty nakładane są określone zobowiązania podatkowe, uwzględniając przy tym prawo wewnętrzne lub statut danego kościoła czy związku wyznaniowego. Powyższe prace powinny zostać przeprowadzone z przedstawicielami Kościoła katolickiego, innych kościołów i związków wyznaniowych funkcjonujących w Polsce.

4.4.2. Polskie regulacje podatkowe odnoszące się do duchownych

Poruszając tematykę opodatkowania szafarzy w Polsce, można usłyszeć lub przeczytać, że duchowni są stroną „uprzywilejowaną” w stosunkach prawno – podatkowych, ponieważ ustawodawca świecki wprowadził szereg przepisów, dzięki którym uiszczają niższy podatek niż inne grupy społeczno – zawodowe oraz korzystają ze zwolnień podatkowych.

Polskie regulacje podatkowe jednoznacznie wskazują, że duchowni, którzy osiągają przychody ze stosunku pracy, umów cywilnoprawnych czy prowadzonej działalności gospodarczej obowiązani są uiszczać podatek dochodowy od osób fizycznych. W przypadku dochodów uzyskiwanych z tytułu świadczonej posługi duszpasterskiej, mają możliwość wyboru, czy uiszczają zryczałtowany podatek dochodowy od osób duchownych czy podlegają opodatkowaniu na zasadach ogólnych. Kryterium decydującym o formie rozliczenia jest źródło przychodu⁹¹⁵.

4.4.2.1. Podatek dochodowy od osób fizycznych

Każda osoba fizyczna, zgodnie z ustawą z dnia 26 lipca 1991 roku *o podatku dochodowym od osób fizycznych*⁹¹⁶, obowiązana jest uiszczać podatek na zasadach określonych w tej ustawie w sytuacji gdy, uzyskiwany przez nią dochód, pozyskiwany jest z pracy na podstawie różnych stosunków prawnych (por. art. 3 ust. 2b pkt 1 u.p.d.f.⁹¹⁷).

Przedmiotem opodatkowania podatkiem dochodowym od osób fizycznych będą dochody duchownych, które uzyskują za wykonaną pracę w szkołach⁹¹⁸, na uniwersytetach⁹¹⁹,

⁹¹⁵ L. Świto, *Podatki a etyka obywatelska: opodatkowanie osób duchownych w Polsce*, „Forum Teologiczne” n. 11 (2010), s. 98. Zob. także R. Jurowiec, *Ewolucja opodatkowania dochodów osób duchownych*, „Elpis” t. 16 (2014), s. 217.

⁹¹⁶ (Dz.U. 1991 Nr 80, poz. 350). Zwana dalej: u.p.d.f.

⁹¹⁷ Art. 3 ust. 2b pkt 1 u.p.d.f. stanowi, iż: „Za dochody (przychody) osiągane na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej przez podatników, o których mowa w ust. 2a, uważa się w szczególności dochody (przychody) z: 1) pracy wykonywanej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na podstawie stosunku służbowego, stosunku pracy, pracy nakładczej oraz spółdzielczego stosunku pracy, bez względu na miejsce wypłaty wynagrodzenia”.

⁹¹⁸ Art. 2 pkt 4 u.g.w.s.w. stanowi, iż: „Korzystając z wolności sumienia i wyznania obywatele mogą w szczególności wychowywać dzieci zgodnie ze swoimi przekonaniem w sprawach religii”. Powrót nauczania religii w szkołach nastąpił w roku szkolnym 1990/1991. Kapłani, tak samo jak inni nauczyciele, otrzymują

w szpitalach⁹²⁰, zakładach leczniczych⁹²¹, aresztach śledczych, zakładach karnych i poprawczych⁹²², jednostkach wojskowych⁹²³, kuriach czy seminariach⁹²⁴.

Ustawa o podatku dochodowym od osób fizycznych przewiduje różne sposoby obliczania podatku dochodowego od osób fizycznych. Skala podatkowa jest jednym z parametrów określających wysokość podatku (art. 27 ust. 1 u.p.d.f.), przewiduje dwie stawki podatkowe (18 i 32 %). O zastosowaniu danej stawki, decyduje dochód. Od 1 października 2019 roku nowelizacja do ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych⁹²⁵, która zmieniła wysokość stawki podatkowej z 18 % na 17 % (art. 1 pkt 3 lit.a cz. 1 u.p.d.f.z.).

wynagrodzenie za świadczoną pracę. Szkoła, jako płatnik podatku dochodowego od osób fizycznych, pobiera comiesięczne zaliczki na poczet tego podatku. Szerzej zob. L. Świto, *Podatki a etyka obywatelska...*, s. 99.

⁹¹⁹ Nauczyciele akademicki uczelni (publicznej i niepublicznej), w myśl ustawy *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*, są zatrudniani w grupach pracowników dydaktycznych, badawczych oraz badawczo – dydaktycznych (art. 114 u.p.sz.w.n.) na podstawie umowy o pracę zawartej na czas nieokreślony lub określony na okres do 4 lat (art. 117 ust. 2 u.p.sz.w.n.). Umowę o pracę zawiera rektor lub inny organ uczelni wskazany w statucie.

⁹²⁰ Art. 30 ust. 1 u.s.p.d.k. stanowi, iż: „Dzieciom i młodzieży przebywającym w zakładach wychowawczych i opiekuńczych, jak również w sanatoriach, prewentoriach i szpitalach, zapewnia się prawo wykonywania praktyk religijnych, korzystania z posług religijnych i katechizacji, z zachowaniem wzajemnej tolerancji. W szczególności zapewnia się im możliwość udziału we Mszy św. w niedziele i święta oraz w rekolekcjach”.

⁹²¹ Art. 31 ust. 1 i 2 u.s.p.d.k. stanowi, iż: „1. Osobom przebywającym w *zakładach leczniczych* oraz zamkniętych zakładach pomocy społecznej zapewnia się prawo wykonywania praktyk religijnych i korzystania z posług religijnych. 2. W celu realizacji uprawnień, o których mowa w ust. 1, kierownicy właściwych zakładów państwowych zatrudnią kapelanów skierowanych przez biskupa diecezjalnego”.

⁹²² Art. 32 u.s.p.d.k. zapewnia osobom tymczasowo aresztowanym, skazanym i nieletnim przebywającym w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich możliwość wykonywania praktyk religijnych, korzystania z katechizacji i posług religijnych, uczestniczenia we Mszy świętej w niedziele i dni nakazane. W celu realizacji tych uprawnień, kierownicy odpowiednich zakładów zawierają umowy w sprawie nieodpłatnego wykonywania obowiązków kapelana z duchownymi skierowanymi przez biskupa diecezjalnego. Należy także odnieść się do art. 17 ust. 1 i 3 Konkordatu, który przewiduje możliwość pełnienia posługi kapelana w zakładach penitencjarnych, wychowawczych, resocjalizacyjnych oraz opieki zdrowotnej i społecznej, a także w innych zakładach i placówkach tego rodzaju. Poza podstawowym wynagrodzeniem, kapelani otrzymują dodatek za pracę w trudnych warunkach. Zaliczki na poczet podatku dochodowego pobiera dany zakład zatrudniający kapelana, a następnie odprowadza do właściwego urzędu skarbowego. Szerzej zob. L. Świto, *Podatki a etyka obywatelska...*, s. 99.

⁹²³ Żołnierzom wyznania katolickiego w czynnej służbie wojskowej, w tym również zawodowej, zapewnia się możliwość swobodnego uczestniczenia we Mszy świętej w niedziele i święta (art. 16 ust. 1 i 2 Konkordatu). Kapelani wojskowi stanowią wyodrębniony korpus osobowy żołnierzy zawodowych (art. 26 ust. 1 u.s.p.d.k.), podlegają w zakresie służby wojskowej organom wojskowym, a w zakresie duszpasterstwa – władzom kościelnym (art. 26 ust. 2 u.s.p.d.k.). Wysokość świadczeń, w tym uposażeń i należności pieniężnych kapelanów – jest regulowana ustawą z dnia 11 września 2003 roku o *służbie wojskowej żołnierzy zawodowych* (Dz.U. 2003 Nr 179, poz. 1750) oraz rozporządzeniem Ministra Obrony Narodowej z dnia 22 stycznia 2019 roku w *sprawie stawek uposażenia zasadniczego żołnierzy zawodowych* (Dz.U. 2019, poz. 135) – zależy od stopnia wojskowego, pełnionych funkcji oraz innych dodatków. Zob. także L. Etel, P. Sitniewski, *Opodatkowanie Kościołów oraz osób duchownych w Polsce*, Biuro Studiów i Ekspertyz nr 888, Kwiecień 2002, s. 16 – 17.

⁹²⁴ L. Świto, *Podatki a etyka obywatelska...*, s. 99. Zob. także R. Jurowiec, *Ewolucja opodatkowania...*, s. 217. Zob. także L. Świto, *Charakter prawny posługi duszpasterskiej...*, s. 44 – 45.

⁹²⁵ Ustawa z dnia 30 sierpnia 2019 roku o *zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych oraz ustawy o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych oraz niektórych innych ustaw* (Dz.U. 2019, poz. 1835). Zwana dalej: u.p.d.f.z.

Tabela 9: Wysokość podatku na podstawie skali podatkowej

Podstawa obliczenia podatku		Wysokość podatku	
Ponad	Do	za 2019 rok	za 2020 rok
	85.528 zł	17,75 % ^a minus kwota zmniejszająca podatek	17 % minus kwota zmniejszająca podatek
85.528 zł		15.181,22 zł + 32 % nadwyżki ponad 85.528 zł minus kwota zmniejszająca podatek	14.539,76 zł + 32 % nadwyżki ponad 85.528 zł minus kwota zmniejszająca podatek

a. Niższa stawka podatkowa (17 %) dotyczy zaliczek na podatek dochodowy od dochodów uzyskanych od 1 października do 31 grudnia 2019 roku. Przychody uzyskane przez podatnika od stycznia do września 2019 roku podlegają opodatkowaniu według starej stawki (18 %), zgodnie z art. 6 ust. 1 pkt 1 u.p.d.f.z. Dlatego płatnicy podatku dochodowego od osób fizycznych stosują stawkę 17,75 % (art. 5 ust. 1 u.p.d.f.z. w zw. z art. 6 ust. 1 u.p.d.f.z.).

Wysokość podatku dochodowego od osób fizycznych może ulec zmniejszeniu o kwotę zmniejszającą podatek (ulgę podatkową), która uzależniona jest od wysokości uzyskiwanych przez podatnika dochodów (por. art. 27 ust. 1a u.p.d.f.⁹²⁶). Od wejścia w życie nowelizacji do ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, kwota wolna od podatku uległa zmianie (por. art. 1 pkt 3 lit.a cz. 2 u.p.d.f.z.⁹²⁷). Na tej formie opodatkowania skorzystają podatnicy osiągający niskie przychody, tracą zaś ci, którzy uzyskują wysoki dochód (po osiągnięciu dochodu w kwocie 127.000 złotych, ulga nie należy się w ogóle)⁹²⁸. Powyższą kwestię obrazuje sporządzona niżej tabela:

⁹²⁶ Art. 27 ust. 1a u.p.d.f. stanowi, iż: „Kwota zmniejszająca podatek, o której mowa w ust. 1, odliczana w rocznym obliczeniu podatku, o którym mowa w art. 34 ust. 7 lub w zeznaniu, o którym mowa w art. 45 ust. 1, wynosi: 1) 1440 zł – dla podstawy obliczenia podatku nieprzekraczającej kwoty 8000 zł; 2) 1440 zł pomniejszone o kwotę obliczoną według wzoru: $883 \text{ zł } 98 \text{ gr} \times (\text{podstawa obliczenia podatku} - 8000 \text{ zł}) \div 5000 \text{ zł}$, dla podstawy obliczenia podatku wyższej od 8000 zł i nieprzekraczającej kwoty 13 000 zł; 3) 556 zł 02 gr - dla podstawy obliczenia podatku wyższej od 13 000 zł i nieprzekraczającej kwoty 85 528 zł; 4) 556 zł 02 gr pomniejszone o kwotę obliczoną według wzoru: $556 \text{ zł } 02 \text{ gr} \times (\text{podstawa obliczenia podatku} - 85 528 \text{ zł}) \div 41 472 \text{ zł}$, dla podstawy obliczenia podatku wyższej od 85 528 zł i nieprzekraczającej kwoty 127 000 zł”.

⁹²⁷ Art. 1 pkt 3 lit.a cz. 2 u.p.d.f.z. stanowi, iż: „w art. 27 ust. 1 i 1a otrzymują brzmienie: (...) 1a. Kwota zmniejszająca podatek, o której mowa w ust. 1, odliczana w rocznym obliczeniu podatku, o którym mowa w art. 34 ust. 7, lub w zeznaniu, o którym mowa w art. 45 ust. 1, wynosi: 1) 1360 zł – dla podstawy obliczenia podatku nieprzekraczającej kwoty 8000 zł; 2) 1360 zł pomniejszone o kwotę obliczoną według wzoru: $834 \text{ zł } 88 \text{ gr} \times (\text{podstawa obliczenia podatku} - 8000 \text{ zł}) \div 5000 \text{ zł}$ – dla podstawy obliczenia podatku wyższej od 8000 zł i nieprzekraczającej kwoty 13 000 zł; 3) 525 zł 12 gr – dla podstawy obliczenia podatku wyższej od 13 000 zł i nieprzekraczającej kwoty 85 528 zł; 4) 525 zł 12 gr pomniejszone o kwotę obliczoną według wzoru: $525 \text{ zł } 12 \text{ gr} \times (\text{podstawa obliczenia podatku} - 85 528 \text{ zł}) \div 41 472 \text{ zł}$ – dla podstawy obliczenia podatku wyższej od 85 528 zł i nieprzekraczającej kwoty 127 000 zł”.

⁹²⁸ Pit Format, *Stawki podatkowe i kwota wolna od podatku 2019*, opubl. w: <https://www.pit-format.pl/jak-rozliczyc-pit/stawki-podatkowe-kwota-wolna> (dostęp: 2 lipca 2019 roku).

Tabela 10: Wysokość kwoty wolnej od podatku⁹²⁹

Dochód podatnika (w zł)	Ulga podatkowa za 2019 rok	Ulga podatkowa za 2020 rok
do 8.000	1.420	1.360
8.001 – 13.000	1.420 minus kwota obliczona wg wzoru: [871,70 × (podstawa obliczenia podatku minus 8.000) ÷ 5.000]	1.360 zł minus kwota obliczona wg wzoru: [834,88 × (podstawa obliczenia podatku minus 8.000) ÷ 5.000]
13.001 – 85.528	548,30	525,12
85.529 – 127.000	548,30 minus kwota obliczona wg wzoru: [548,30 × (podstawa obliczenia podatku minus 85.528) ÷ 41.472]	525,12 minus kwota obliczona wg wzoru: [525,12 × (podstawa obliczenia podatku minus 85.528) ÷ 41.472]
od 127.001	brak kwoty wolnej od podatku	brak kwoty wolnej od podatku

Drugim sposobem obliczania wysokości podatku dochodowego od osób fizycznych jest ryczałt od przychodów określony w art. 29 u.p.d.f. (podatek od należności licencyjnych), art. 30 u.p.d.f. (podatek od dochodów z odsetek, źródeł nieujawnionych i innych) i art. 30a u.p.d.f. (ryczałt wg stawki 19 %). Ustawodawca świecki określa również wysokość stawek ryczałtu od przychodów ewidencjonowanych (art. 22 u.p.d.f.), które od 1 października 2019 roku uległy zmianie. Powyższa forma opodatkowania wiąże się m.in. z obowiązkiem prowadzenia podatkowej księgi przychodów i rozchodów.

Wobec powyższego, duchowny nie jest „stroną uprzywilejowaną” w stosunkach prawno – podatkowych, ponieważ wysokość stawki podatku dochodowego od osób fizycznych uzależniona jest od wysokości rzeczywiście otrzymanych dochodów pozyskanych ze stosunku pracy, działalności gospodarczej czy zawartej umowy cywilnoprawnej⁹³⁰, a nie faktu bycia osobą duchowną.

⁹²⁹ Kwoty wskazane w rubrykach „Ulga podatkowa”, mianowicie kwoty: 1.420 zł, 1.360 zł, 548,30 zł, 525,12 zł oraz kwoty stanowiące wynik obliczeń są „kwotami obniżającymi podatek”. Szerzej zob. E – pity, *Skala podatkowa 2019 dla rozliczeń podatku dochodowego od osób fizycznych w 2020 roku*, opubl. w: <https://www.e-pity.pl/skala-podatkowa/> (dostęp: 2 lipca 2019 roku).

⁹³⁰ L. Świto, *Podatki a etyka obywatelska...*, s. 100. Zob. także R. Jurowiec, *Ewolucja opodatkowania...*, s. 217.

4.4.2.2. Zryczałtowany podatek dochodowy od przychodów osób duchownych

Przychody osiągnane przez duchownych z innego tytułu niż umowa o pracę, w myśl w art. 13 pkt 3 u.p.d.f.⁹³¹, są dochodami z działalności wykonywanej osobiście. Dochody duchownych uzyskane z posługi duszpasterskiej, związane ze sprawowaniem kultu Bożego⁹³² (m.in. *iura stolae*, stypendia mszalne, kolęda)⁹³³, podlegają opodatkowaniu na zasadach określonych w ustawie o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiągnanych przez osoby fizyczne⁹³⁴.

Ryczałt od przychodów osób duchownych zaliczany jest do podatków dochodowych⁹³⁵, gdyż za podstawę opodatkowania przyjmuje się przychód, zgodnie z art. 6 ust. 1 u.z.p.d.f. Należy do uproszczonych form opodatkowania, uważany jest za bardziej opłacalny dla podatnika niż podatek dochodowy od osób fizycznych (wynika to m.in. z braku obowiązku prowadzenia ewidencji prowadzonej działalności).

Ustawa o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiągnanych przez osoby fizyczne wskazuje cztery grupy podmiotów zobligowanych do uiszczania ryczałtu (art. 45 u.z.p.d.f.). Pierwszą grupą są proboszczowie parafii i wikariusze oraz wikariusze lub inne osoby duchowne, które działają w zastępstwie proboszcza (por. art. 45 ust. 1 u.z.p.d.f.⁹³⁶). Drugą grupę stanowią duchowni kierujący jednostkami kościelnymi posiadającymi samodzielną administrację w obrębie części parafii, w szczególności wikariaty eksponowane, kuracje, lokacje (por. art. 45 ust. 2 u.z.p.d.f.⁹³⁷). Trzecią grupą są rektorzy i inne osoby duchowne kierujące jednostkami kościelnymi posiadającymi samodzielną administrację bez wydzielonej części parafii (por. art. 45 ust. 3 u.z.p.d.f.⁹³⁸). Ostatnią grupę

⁹³¹ Art. 13 pkt 3 u.p.d.f. stanowi, iż: „Za przychody z działalności wykonywanej osobiście, o której mowa w art. 10 ust. 1 pkt 2, uważa się przychody z działalności duchownych, osiągnane z innego tytułu niż umowa o pracę”.

⁹³² A. Bartosiewicz, R. Kubacki, *Ustawa o podatku dochodowym od osób fizycznych. Komentarz*, wydawnictwo Difin, Warszawa 2014, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 1 lipca 2019 roku).

⁹³³ L. Etel, P. Sitniewski, *Opodatkowanie Kościołów...*, s. 11 – 12.

⁹³⁴ Ryczałt od przychodów osób duchownych rozliczają, w myśl art. 42 u.z.p.d.f., „osoby duchowne osiągnające przychody z opłat otrzymywanych w związku z pełnionymi funkcjami o charakterze duszpasterskim”.

⁹³⁵ R. Mastalski, *Prawo podatkowe*, wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2012, s. 476.

⁹³⁶ Art. 45 ust. 1 u.z.p.d.f. stanowi, iż: „Wikariusze lub inni duchowni pełniący czasowo funkcje proboszczów opłacają ryczałt według stawek określonych w załączniku nr 5”.

⁹³⁷ Art. 45 ust. 2 u.z.p.d.f. stanowi, iż: „Osoby duchowne kierujące jednostkami kościelnymi posiadającymi samodzielną administrację w wydzielonej części parafii (wikariaty eksponowane, kuracje, lokacje itd.) opłacają ryczałt według stawek określonych w załączniku nr 5, właściwych dla liczby mieszkańców tej części parafii. Proboszcz parafii opłaca w takim przypadku ryczałt według stawki odpowiadającej liczbie mieszkańców, zmniejszonej o liczbę mieszkańców wydzielonej części parafii”.

⁹³⁸ Art. 45 ust. 3 u.z.p.d.f. stanowi, iż: „Rektorzy i inne osoby duchowne kierujące jednostkami kościelnymi posiadającymi samodzielną administrację bez wydzielonej części parafii opłacają ryczałt według stawek określonych w załączniku nr 6, dla parafii o liczbie mieszkańców powyżej 1000 do 3000, w zależności od siedziby kierowanej jednostki lub miejsca zatrudnienia”.

stanowią pozostali duchowni, którzy osiągają przychody z misji, rekolekcji i innych posług religijnych (por. art. 45 ust. 4 u.z.p.d.f.⁹³⁹)⁹⁴⁰.

Wyłączeni z uiszczania ryczału od przychodów osób duchownych są członkowie instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego, duchowni, którzy posiadają uprawnienia do emerytury, biskupi, arcybiskupi, kardynałowie oraz pracownicy ośrodków edukacyjnych, którzy oprócz wynagrodzenia z tytułu pracy, świadczą posługę duszpasterską⁹⁴¹.

Aby objąć duchownego ryczałtem, niezbędne jest spełnienie przesłanek określonych w ustawie o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne. Osoba duchowna musi pełnić funkcję duszpasterską i osiągać przychody z opłat otrzymywanych w związku ze sprawowaniem tej funkcji (por. art. 42 ust. 1 u.z.p.d.f.⁹⁴²) oraz zawiadomić⁹⁴³ właściwego naczelnika urzędu skarbowego o rozpoczęciu pełnienia funkcji o charakterze duszpasterskim w terminie 14 dni (por. art. 42 ust. 2 u.z.p.d.f.⁹⁴⁴). Ustalając opodatkowanie w tej formie, organ podatkowy winien ocenić, czy zostały spełnione wszystkie przesłanki, bowiem podmiot, który jest osobą duchowną, lecz nie osiąga przychodów ze sprawowania funkcji duszpasterskich, nie będzie podlegać temu podatkowi (wyrok WSA w Opolu z dnia 6 listopada 2013 roku, sygn. I SA/Op 531/13⁹⁴⁵).

⁹³⁹ Art. 45 ust. 4 u.z.p.d.f. stanowi, iż: „Osoby duchowne niepełniące funkcji proboszczów, wikariuszy i rektorów, które osiągają przychody wymienione w art. 42 ust. 1 z misji, rekolekcji oraz innych posług religijnych, jeżeli zawiadomią naczelnika urzędu skarbowego o osiągnięciu takich przychodów, opłacają ryczałt według stawek określonych w załączniku nr 6 dla parafii o liczbie mieszkańców powyżej 1000 do 3000, w zależności od miejsca zamieszkania”.

⁹⁴⁰ Na temat grup zobligowanych do uiszczania ryczału od przychodów osób duchownych szerzej zob. J. Patyk, *Zasady opodatkowania osób duchownych*, „Przegląd Podatkowy” n. 4 (1998), s. 16 – 18.

⁹⁴¹ Szerzej zob. J. Patyk, *Opodatkowanie Kościoła Katolickiego i osób duchownych*, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa „Dom Organizatora”, Toruń 2008, s. 222. Zob. także L. Krzyżak, *Ryczałtowe opodatkowanie osób duchownych*, „Pedagogia Ojcostwa” n. 11 (2015), s. 98.

⁹⁴² Art. 42 ust. 1 u.z.p.d.f. stanowi, iż: „Osoby duchowne, osiągające przychody z opłat otrzymywanych w związku z pełnionymi funkcjami o charakterze duszpasterskim, opłacają od tych przychodów podatek dochodowy w formie ryczału od przychodów osób duchownych, zwany dalej «ryczałtem»”.

⁹⁴³ Zawiadomienie, o którym mowa w art. 42 ust. 2 u.z.p.d.f., może być dokonane w formie pisemnej lub ustnej – do protokołu oraz powinno zawierać informacje, takie jak: dane osoby składającej zawiadomienie, datę rozpoczęcia pełnienia funkcji o charakterze duszpasterskim i jej adres (miejsce pełnienia funkcji). Winno być opatrzone własnoręcznym podpisem osoby zawiadamiającej (w przypadku protokołu – dodatkowo podpisem pracownika sporządzającego protokół). Szerzej zob. A. Bartosiewicz, R. Kubacki, *Ustawa o podatku dochodowym od osób fizycznych...*, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 2 lipca 2019 roku).

⁹⁴⁴ Art. 42 ust. 2 u.z.p.d.f. stanowi, iż: „Osoby, o których mowa w ust. 1, zawiadamiają właściwego naczelnika urzędu skarbowego o rozpoczęciu pełnienia funkcji o charakterze duszpasterskim w terminie 14 dni od dnia objęcia funkcji”.

⁹⁴⁵ Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Opolu z dnia 6 listopada 2013 roku, sygn. I SA/Op 531/13, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 2 lipca 2019 roku).

Stawki zryczałtowanego podatku dochodowego od osób duchownych mają charakter kwartalny, są różne w odniesieniu do proboszczy i wikariuszy, określone są odpowiednio w załącznikach nr 5 i 6 ustawy (por. art. 43 ust. 1 u.z.p.d.f.⁹⁴⁶).

Stawka ryczałtu od przychodów proboszczów uzależniona jest od liczby mieszkańców parafii, tj. od osób faktycznie mieszkających, a nie zameldowanych na jej terenie parafian (por. wyrok NSA z dnia 24 stycznia 2002 roku, sygn. I SA/Wr 1893/99⁹⁴⁷, wyrok WSA we Wrocławiu z dnia 2 stycznia 2007 roku, sygn. I SA/Wr 1275/06⁹⁴⁸) czy osób utrwalonych w dokumentacji parafii (por. wyrok NSA z dnia 10 lipca 2008 roku, sygn. II FSK 680/07⁹⁴⁹). Wysokość kwartalnych stawek podatku, jakie opłacają proboszczowie, zostały określone w załączniku nr 5 do ustawy *o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne*.

Powyższa zasada zastosowanie ma do duchownych kierujących jednostkami kościelnymi posiadającymi samodzielną administrację w wydzielonej części parafii (wikariaty eksponowane, kuracje, lokacje), którzy opłacają ryczałt, którego wysokość uzależniona jest od liczby mieszkańców tej części parafii. Proboszcz opłaca wtedy ryczałt według stawki odpowiadającej liczbie mieszkańców, zmniejszonej o liczbę mieszkańców wydzielonej części parafii (por. art. 45 ust. 2 u.z.p.d.f.⁹⁵⁰).

W przypadku wikariuszy pełniących funkcje duszpasterskie, wysokość kwartalnej stawki ryczałtu uzależniona jest od liczby mieszkańców parafii, wielkości gminy lub miasta na terenie której znajduje się siedziba parafii oraz liczby mieszkańców danej jednostki

⁹⁴⁶ Art. 43 ust. 1 u.z.p.d.f. stanowi, iż: „Kwartalne stawki ryczałtu od przychodów proboszczów i od przychodów wikariuszy określone są odpowiednio w załącznikach nr 5 i 6 do ustawy”.

⁹⁴⁷ „Wskazując liczbę ludności jako miernik, od którego zależy stawka ryczałtu od przychodów niektórych osób duchownych, ustawodawca miał na myśli liczbę osób zamieszkujących (faktycznie) teren parafii, a nie liczbę osób zameldowanych na jej terenie. Dane właściwych organów administracji prowadzących ewidencję ludności są wiążące dla organów podatkowych (nie pozbawia to jednak strony możliwości dowodzenia wadliwości takich danych). Nie oznacza to, że organ podatkowy zwolniony jest z konieczności dokonania właściwego wywiadu w organie prowadzącym ewidencję mieszkańców oraz oceny treści udzielonej odpowiedzi (art. 187 Ordynacji podatkowej)”. Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 24 stycznia 2002 roku, sygn. I SA/Wr 1893/99, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 2 lipca 2019 roku).

⁹⁴⁸ Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego we Wrocławiu z dnia 2 stycznia 2007 roku, sygn. I SA/Wr 1275/06, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 2 lipca 2019 roku).

⁹⁴⁹ „Z art. 43 ust. 3 ustawy z dnia 20 listopada 1998 r. o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne (Dz.U. z 1998 r. Nr 144, poz. 930 ze zm.) oraz regulacji zawartych w ustawie z dnia 10 kwietnia 1974 r. o ewidencji ludności i dowodach osobistych (t.j. Dz.U. z 2001 r. Nr 87, poz. 960 ze zm.) wynika jednoznacznie, że podstawę opodatkowania od przychodów osób duchownych określa się w relacji do liczby mieszkańców (terenu) parafii, nie zaś parafian, wiernych czy też liczby osób utrwalonej w dokumentacji parafii”. Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 10 lipca 2008 roku, sygn. II FSK 680/07, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 2 lipca 2019 roku).

⁹⁵⁰ Art. 45 ust. 2 u.z.p.d.f. stanowi, iż: „Osoby duchowne kierujące jednostkami kościelnymi posiadającymi samodzielną administrację w wydzielonej części parafii (wikariaty eksponowane, kuracje, lokacje itd.) opłacają ryczałt według stawek określonych w załączniku nr 5, właściwych dla liczby mieszkańców tej części parafii. Proboszcz parafii opłaca w takim przypadku ryczałt według stawki odpowiadającej liczbie mieszkańców, zmniejszonej o liczbę mieszkańców wydzielonej części parafii”.

administracyjnej. Wysokość kwartalnych stawek podatku, jakie opłacają wikariusze, zostały określone w załączniku nr 6 do ustawy *o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne*.

Wspomniana wyżej zasada, ma zastosowanie do rektorów i innych osób duchownych kierującymi jednostkami kościelnymi posiadającymi samodzielną administrację bez wydzielonej części parafii. Opłacają ryczałt według stawek przewidzianych dla wikariuszy pracujących w parafii o liczbie mieszkańców od 1.000 do 3.000, w zależności od siedziby kierowanej jednostki lub miejsca zatrudnienia (por. art. 45 ust. 3 u.z.p.d.f.⁹⁵¹), czyli w wysokości 393 zł lub 412 zł (od 1 stycznia 2019 roku – 235 zł lub 247 zł⁹⁵²). Inni kapłani (niepełniący funkcji proboszczów, wikariuszy i rektorów), którzy osiągają przychody w związku z pełnionymi funkcjami o charakterze duszpasterskim opłacają ryczałt według stawek przewidzianych dla wikariuszy pracujących w parafii o liczbie mieszkańców od 1.000 do 3.000, w zależności od ich miejsca zamieszkania (por. art. 45 ust. 4 u.z.p.d.f.⁹⁵³).

Mając powyższe na uwadze wskazać należy, że czynnikiem determinującym wysokość kwartalnej stawki ryczałtu od przychodów osób duchownych jest jest sprawowana funkcja i ilość mieszkańców w danej parafii (w przypadku proboszczy) bądź liczba mieszkańców parafii, wielkość gminy lub miasta na terenie której znajduje się siedziba parafii oraz liczba mieszkańców danej jednostki administracyjnej (w przypadku wikariuszy).

Stawki ryczałtu są corocznie podwyższane (por. art. 54 ust. 1 u.z.p.d.f.⁹⁵⁴), na ich podstawie Naczelnik właściwego urzędu skarbowego dokonuje wymiaru ryczałtu na dany rok podatkowy w formie decyzji (por. art. 46 ust. 1 u.z.p.d.f.⁹⁵⁵).

⁹⁵¹ Art. 45 ust. 3 u.z.p.d.f. stanowi, iż: „Rektorzy i inne osoby duchowne kierujące jednostkami kościelnymi posiadającymi samodzielną administrację bez wydzielonej części parafii opłacają ryczałt według stawek określonych w załączniku nr 6, dla parafii o liczbie mieszkańców powyżej 1000 do 3000, w zależności od siedziby kierowanej jednostki lub miejsca zatrudnienia”.

⁹⁵² Zmiana wysokości stawek wynika z Obwieszczenia Ministra Finansów z dnia 23 listopada 2018 roku *w sprawie stawek karty podatkowej i kwoty, do której można wykonywać świadczenia przy prowadzeniu niektórych usług, z wyjątkiem świadczeń dla ludności, oraz kwartalnych stawek ryczałtu od przychodów proboszczów i wikariuszy, obowiązujących w 2019 r.* (M.P. 2018, poz. 1772). Zmiany weszły w życie dnia 1 stycznia 2019 roku.

⁹⁵³ Art. 45 ust. 4 u.z.p.d.f. stanowi, iż: „Osoby duchowne niepełniące funkcji proboszczów, wikariuszy i rektorów, które osiągają przychody wymienione w art. 42 ust. 1 z misji, rekolekcji oraz innych posług religijnych, jeżeli zawiadomią naczelnika urzędu skarbowego o osiągnięciu takich przychodów, opłacają ryczałt według stawek określonych w załączniku nr 6 dla parafii o liczbie mieszkańców powyżej 1000 do 3000, w zależności od miejsca zamieszkania”.

⁹⁵⁴ Art. 54 ust. 1 u.z.p.d.f. stanowi, iż: „Stawki określone w załączniku nr 3, 5 i 6 do ustawy oraz kwota, o której mowa w objaśnieniach do załącznika nr 3 do ustawy część I pkt 4, będą corocznie, poczynając od roku podatkowego 2004, podwyższane w stopniu odpowiadającym wskaźnikowi wzrostu cen towarów i usług konsumpcyjnych w okresie pierwszych trzech kwartałów roku poprzedzającego rok podatkowy w stosunku do tego samego okresu roku ubiegłego, ogłaszanemu przez Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej «Monitor Polski»”.

„Ryczałt ulega obniżeniu o kwotę składki na ubezpieczenie zdrowotne, opłaconej zgodnie z przepisami o świadczeniach opieki zdrowotnej, finansowanej ze środków publicznych bezpośrednio przez osobę duchowną w kwartale, za jaki uiszczony jest ryczałt, o ile składka ta nie została odliczona od podatku dochodowego” (art. 44 ust. 1 u.z.p.d.f.). Ustawodawca zastrzega, że kwota tej składki nie może być wyższa niż 7,75 % podstawy wymiaru składki określonej w odrębnych przepisach (por. art. 44 ust. 2 u.z.p.d.f.⁹⁵⁶)⁹⁵⁷.

Inną okolicznością, która wiąże się z obniżeniem zryczałtowanej stawki podatku, jest sytuacja, gdy na terenie danej parafii większość mieszkańców nie jest wyznawcami określonej religii⁹⁵⁸. W takiej sytuacji, duchowny winien zwrócić się do właściwego naczelnika urzędu skarbowego z wnioskiem o obniżenie stawki ryczałtu (por. art. 46 ust. 2 u.z.p.d.f.⁹⁵⁹).

Wysokość ryczałtu może także zostać obniżona w szczególnych warunkach, jakimi są: rozpoczęcie wykonywania funkcji osoby duchownej w ciągu kwartału, zaprzestanie jej wykonywania w ciągu kwartału oraz przerwa w jej wykonywaniu przez okres dłuższy niż miesiąc. W każdym przypadku, duchowny obowiązany jest powiadomić o tym właściwego naczelnika urzędu skarbowego, celem ustalenia właściwej wysokości ryczałtu (por. art. 48 u.z.p.d.f.⁹⁶⁰).

Płatność ryczałtu jest kwartalna, następuje bez wezwania na rachunek urzędu skarbowego – w terminie do dnia 20 następnego miesiąca po upływie kwartału, a za czwarty kwartał – do dnia 28 grudnia roku podatkowego (art. 47 u.z.p.d.f.).

⁹⁵⁵ Art. 46 ust. 1 u.z.p.d.f. stanowi, iż: „Naczelnik urzędu skarbowego właściwy według miejsca wykonywania funkcji o charakterze duszpasterskim, zwany dalej «właściwym naczelnikiem urzędu skarbowego», wydaje decyzję ustalającą wysokość ryczałtu, odrębnie na każdy rok podatkowy”.

⁹⁵⁶ Art. 44 ust. 2 u.z.p.d.f. stanowi, iż: „Kwota składki na ubezpieczenie zdrowotne, o którym mowa w ustawie z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych, o którą zmniejsza się stawkę ryczałtu od przychodów osób duchownych, nie może przekroczyć 7,75% podstawy wymiaru tej składki, określonej w odrębnych przepisach”.

⁹⁵⁷ Zob. także L. Krzyżak, *Ryczałtowe opodatkowanie...*, s. 103. Zob. także T. Stanisławski, *Sytuacja prawno – majątkowa Kościoła...*, s. 401.

⁹⁵⁸ T. Stanisławski, *Sytuacja prawno – majątkowa Kościoła...*, s. 401.

⁹⁵⁹ Art. 46 ust. 2 u.z.p.d.f. stanowi, iż: „Właściwy naczelnik urzędu skarbowego, na wniosek osoby duchownej, odpowiednio obniża stawki ryczałtu określone w załącznikach nr 5 i 6, jeżeli liczba wyznawców na danym terenie stanowi mniejszość w ogólnej liczbie mieszkańców. Osoba duchowna jest obowiązana dołączyć do wniosku oświadczenie o liczbie wyznawców. Przepis ust. 1 stosuje się odpowiednio”.

⁹⁶⁰ Art. 48 u.z.p.d.f. stanowi, iż: „W razie rozpoczęcia wykonywania funkcji w ciągu kwartału, stawkę ryczałtu za okres od dnia rozpoczęcia wykonywania funkcji do końca kwartału ustala się za każdy dzień w wysokości 1/90 części stawki kwartalnej. 2. W razie zaprzestania na stałe wykonywania funkcji i zgłoszenia tego faktu właściwemu naczelnikowi urzędu skarbowego, odpowiednio zmniejsza się stawkę ryczałtu w sposób określony w ust. 1. 3. W razie przerwy w wykonywaniu funkcji trwającej dłużej niż jeden miesiąc i zawiadomienia o tym właściwego naczelnika urzędu skarbowego w ciągu trzech dni od dnia rozpoczęcia przerwy, kwartalną stawkę ryczałtu zmniejsza się w sposób określony w ust. 1 o każdy dzień przerwy trwającej ponad miesiąc”.

Ustawodawca świecki przewidział możliwości zrzeczenia się opodatkowania w formie ryczałtu⁹⁶¹. Osoby duchowne mogą zrzec się opodatkowania w formie ryczałtu za dany rok podatkowy, do dnia 20 stycznia roku podatkowego lub do dnia poprzedzającego dzień rozpoczęcia pełnienia funkcji o charakterze duszpasterskim, w przypadku rozpoczęcia pełnienia tych funkcji w ciągu roku podatkowego. W tym przypadku duchowny rozlicza się na zasadach ogólnych i realizuje obowiązki ewidencyjne (por. art. 51 ust. 1 u.z.p.d.o.f.⁹⁶²). Zrzeczenie dokonywane jest w formie oświadczenia lub zawiadomienia właściwego naczelnika urzędu skarbowego, poczynwszy od pierwszego dnia rozpoczęcia posługi (por. art. 51 ust. 2 u.z.p.d.o.f.⁹⁶³). Druga możliwość następuje w momencie doręczenia duchownemu decyzji, od otrzymania której ma 14 dni na zrezygnowanie z opodatkowania swoich przychodów w formie ryczałtu (por. art. 51 ust. 3 u.z.p.d.o.f.⁹⁶⁴).

Na koniec należy zwrócić uwagę, że duchowni, którzy pełnią funkcje o charakterze duszpasterskim, mają możliwość opodatkowania działalności duszpasterskiej nie tylko w formie ryczałtu, ale również na zasadach ogólnych. Ta druga forma opodatkowania wybierana jest rzadziej⁹⁶⁵, ponieważ wiąże się z obowiązkiem ewidencyjnym (prowadzenia podatkowej księgi przychodów i rozchodów) oraz koniecznością zrzeczenia się opodatkowania w formie ryczałtu (art. 51 u.z.p.d.f.).

Opodatkowanie dochodów z działalności duszpasterskiej na zasadach ogólnych ma również plusy. Skorzystanie z tej formy opodatkowania może stanowić „ucieczkę” przed uiszczeniem podatku z góry naliczonego (ryczałtu) na rzecz podatku od rzeczywiście otrzymanych dochodów. Na tą formę opodatkowania powinni zdecydować się duchowni pełniący posługę duszpasterską w parafiach o dużej liczbie mieszkańców, ale z małą liczbą wiernych praktykujących, położonej na terenie, gdzie panuje ogólne zubożenie, mieszkańcy znajdują się w trudnej sytuacji materialnej, pracuje zbyt duża liczba duchownych, a odsetek

⁹⁶¹ Na temat zrzeczenia się ryczałtu zob. także T. Stanisławski, *Sytuacja prawno – majątkowa Kościoła...*, s. 401.

⁹⁶² Art. 51 ust. 1 u.z.p.d.o.f. stanowi, iż: „Osoby duchowne mogą zrzec się opodatkowania w formie ryczałtu za dany rok podatkowy, do dnia 20 stycznia roku podatkowego lub do dnia poprzedzającego dzień rozpoczęcia pełnienia funkcji o charakterze duszpasterskim w przypadku rozpoczęcia pełnienia tych funkcji w ciągu roku podatkowego, i opłacać za ten rok podatek dochodowy na ogólnych zasadach, prowadząc podatkową księgę przychodów i rozchodów na zasadach określonych w odrębnych przepisach”.

⁹⁶³ Art. 51 ust. 1 u.z.p.d.o.f. stanowi, iż: „Zrzeczenia, o którym mowa w ust. 1, osoba duchowna dokonuje poprzez złożenie, właściwemu naczelnikowi urzędu skarbowego, pisemnego oświadczenia lub w zawiadomieniu, o którym mowa w art. 42 ust. 2, jeżeli osoba duchowna zrzeka się opodatkowania w formie ryczałtu poczynwszy od dnia rozpoczęcia wykonywania funkcji o charakterze duszpasterskim”.

⁹⁶⁴ Art. 51 ust. 3 u.z.p.d.o.f. stanowi, iż: „Osoby duchowne mogą zrzec się opłacania ryczałtu i opłacać podatek dochodowy na ogólnych zasadach, prowadząc podatkową księgę przychodów i rozchodów na zasadach określonych w odrębnych przepisach, zawiadamiając o tym na piśmie właściwego naczelnika urzędu skarbowego w terminie 14 dni po otrzymaniu decyzji ustalającej wysokość ryczałtu”.

⁹⁶⁵ L. Eteł, P. Sitniewski, *Opodatkowanie Kościołów...*, s. 11. Zob. także R. Jurowiec, *Ewolucja opodatkowania...*, s. 217.

praktykujących jest niewielki w porównaniu z liczbą mieszkańców, co skutkuje trudnościami w utrzymaniu duchownych jak i samej parafii⁹⁶⁶.

4.4.3. Kontrowersje i wątpliwości wokół zryczałtowanego podatku dochodowego od osób duchownych

Omawiając tematykę opodatkowania duchownych zryczałtowanym podatkiem dochodowym, dostrzec można wiele wątpliwości natury prawnej.

Pierwszą kontrowersją jest uzależnienie wysokości ryczału od liczby mieszkańców faktycznie zamieszkujących teren parafii. Ani ustawodawstwo świeckie, ani orzecznictwo nie wzięło pod uwagę kilku ważnych kwestii. Wśród mieszkańców zamieszkujących teren danej parafii, są osoby, które deklarują się jako osoby wierzące, jednakże są niepraktykujące, a co za tym idzie, nie są źródłem dochodu duchownego. Mogą także mieszkać osoby, które przynależą już do parafii personalnej (por. kan. 518 KPK⁹⁶⁷), np. żołnierze zawodowi⁹⁶⁸.

Kolejną kwestią budzącą wątpliwość jest zakres przedmiotowy ustawy o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne. „Osoby duchowne, osiągające przychody z opłat otrzymywanych w związku z pełnionymi funkcjami o charakterze duszpasterskim, opłacają od tych przychodów podatek dochodowy w formie ryczału od przychodów osób duchownych” (art. 42 ust. 1 u.z.p.d.f.). Za udzielenie sakramentów (por. kan. 848 KPK⁹⁶⁹) czy odprawienie Mszy Świętej w określonej intencji (por. kan. 945 § 1 KPK⁹⁷⁰), duchowni otrzymują ofiary, a nie opłaty, które mają charakter dobrowolny⁹⁷¹. Dlatego ofiary wiernych winny być rozumiane jako darowizna⁹⁷², o

⁹⁶⁶ Szerzej zob. R. Jurowiec, *Ewolucja opodatkowania...*, s. 217. Zob. także L. Krzyżak, *Ryczałtowe opodatkowanie...*, s. 104 – 105.

⁹⁶⁷ Kan. 518 KPK stanowi, iż: „Z zasady ogólnej parafia powinna być terytorialna, a więc obejmująca wszystkich wiernych określonego terytorium. Gdzie jednak jest to wskazane, należy tworzyć parafie personalne, ze względu na obrządek, język, narodowość wiernych jakiegoś terytorium albo z innej określonej racji”.

⁹⁶⁸ Szerzej zob. L. Świto, *Podatki a etyka obywatelska...*, s. 104. Na temat parafii wojskowej żołnierzy zawodowych zob. T. Płoński, *Ordynariat polowy w Polsce w świetle uregulowań prawnokanonicznych*, (w:) T. Płoński, *Duszpasterstwo w Wojsku Polskim. Studium prawne z uwzględnieniem praw człowieka i prawa humanitarnego*, wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko – Mazurskiego, Olsztyn 2006, s. 104 – 132.

⁹⁶⁹ Kan. 848 KPK stanowi, iż: „Oprócz ofiar określonych przez kompetentną władzę kościelną, szafarz nie może domagać się niczego za udzielanie sakramentów, przy czym potrzebujący nie powinni być pozbawieni pomocy sakramentów z racji ubóstwa”.

⁹⁷⁰ Kan. 945 § 1 KPK stanowi, iż: „Zgodnie z uznanym zwyczajem Kościoła, każdy kapłan celebrujący lub koncelebrowujący Mszę św. może przyjąć ofiarę złożoną, aby odprawił Mszę św. w określonej intencji”.

⁹⁷¹ T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II, Tom IV...*, s. 33. Zob. także L. Świto, *Podatki a etyka obywatelska...*, s. 105. Zob. także L. Świto, *Charakter prawny posługi duszpasterskiej...*, s. 43. Wynika to także z kan. 945 § 2 KPK zgodnie, z którym: „Usilnie zaleca się kapłanom, ażeby także nie otrzymawszy ofiary odprawiali Mszę św. w intencji wiernych, zwłaszcza ubogich”.

⁹⁷² „Darowizna to czynność, której skutkiem darczyńca dokonuje przysporzenia majątkowego na rzecz obdarowanego, nie otrzymując za to ekwiwalentu gospodarczego dokonanej czynności. Celem tej czynności jest zazwyczaj realizacja wyższych uczuć i postaw darczyńcy”. Nakłada na darczyńcę obowiązek spełnienia

której mowa w art. 888 § 1 k.c.⁹⁷³. Mając powyższe na uwadze wskazać należy, że duchowni, którzy uzyskują dochód w związku z pełnieniem funkcji o charakterze duszpasterskim, powinni podlegać opodatkowaniu na podstawie ustawy *o podatku od spadków i darowizn*⁹⁷⁴, a nie zryczałtowanym podatkiem dochodowym od osób duchownych czy podatkiem dochodowym od osób fizycznych (w przypadku wyboru tej formy opodatkowania).

Następną kontrowersyjną kwestią jest obowiązek opodatkowania zryczałtowanym podatkiem dochodowym duchownych, którzy złożyli śluby ubóstwa i nie uzyskują przychodów z tytułu działalności duszpasterskiej, a pełnią określone funkcje w domu zakonnym (np. przełożonego). Teza ta została podniesiona przez judykaturę, m.in. Naczelny Sąd Administracyjny, zdaniem którego, fakt posiadania statusu osoby duchownej, która pełni funkcje duszpasterskie i zawiadomiła właściwego naczelnika urzędu skarbowego o rozpoczęciu pełnienia funkcji przełożonego jednostki kościelnej (przełożonego domu zakonnego) spełnia przesłanki ustawowe i zobowiązana jest uiszczać zryczałtowany podatek od osób duchownych⁹⁷⁵.

Zdaniem NSA, okoliczność złożenia przez członka instytutu zakonnego ślubów ubóstwa nie wyklucza uzyskiwania przez niego dochodów, a jedynie konieczność przekazania uzyskanych dochodów na rzecz instytutu zakonnego. Sposób w jaki członek instytutu zakonnego dysponuje uzyskanymi przychodami pozostaje bez znaczenia, na gruncie przepisów ustawy *o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne*. Istotne jest, że przychód otrzymał lub mógł otrzymać⁹⁷⁶. Według NSA, pełnienie funkcji przełożonego w instytucie zakonnym, który posiada osobność prawną, oraz udzielenie sakramentów czy odprawienie Mszy Świętej w określonej intencji, stanowią „usługi duszpasterskie (...) z którymi może wiązać się pobieranie opłat”⁹⁷⁷.

W tym miejscu należy odnieść się do ustawodawstwa kościelnego, tj. do kan. 668 § 3 KPK, który jednoznacznie wskazuje, że: „cokolwiek zakonnik nabywa własnym staraniem

świadczenia polegającego na nieodpłatnym przysporzeniu obdarowanego kosztem majątku darczyńcy. Przedmiot przysporzenia może być różny, nie musi to być wyłącznie przeniesienie własności rzeczy czy zapłata określonej sumy pieniężnej, możliwe jest tutaj tak działanie, jak i zaniechanie darczyńcy. Dla dojścia darowizny do skutku obdarowany powinien przyjąć przysporzenie. M. Załucki (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2019, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 1 lipca 2019 roku).

⁹⁷³ Art. 888 § 1 k.c. stanowi, iż: „Przez umowę darowizny darczyńca zobowiązuje się do bezpłatnego świadczenia na rzecz obdarowanego kosztem swego majątku”.

⁹⁷⁴ Szerzej zob. J. Patyk, *Opodatkowanie Kościoła Katolickiego...*, s. 228 – 229. Zob. także L. Krzyżak, *Ryczałtowe opodatkowanie...*, s. 100. Zob. także L. Świto, *Podatki a etyka obywatelska...*, s. 105.

⁹⁷⁵ Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 20 kwietnia 2016 roku, sygn. II FSK 2260/15, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 1 lipca 2019 roku).

⁹⁷⁶ Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 20 kwietnia 2016 roku, sygn. II FSK 491/14, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 1 lipca 2019 roku).

⁹⁷⁷ Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 20 kwietnia 2016 roku, sygn. II FSK 491/14, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 1 lipca 2019 roku).

lub ze względu na instytut, nabywa to dla instytutu. Wszystko, co mu przysługuje z tytułu pensji, zapomogi lub ubezpieczenia, jest nabywane dla instytutu, chyba że własne prawo co innego postanawia”. Ślub ubóstwa oraz życie wspólne zakonne prowadzi do wspólnoty majątkowej, co wyraża zasada: „cokolwiek nabywa zakonnik – nabywa klasztor”⁹⁷⁸. Zatem, wszystko to co członek instytutu zakonnego wypracuje lub otrzyma w postaci wynagrodzenia, darowizny czy zapomogi nie zatrzymuje „dla siebie”, a wnosi te środki w dobro wspólne instytutu⁹⁷⁹.

Skoro opodatkowanie zryczałtowanym podatkiem dochodowym nie zależy od wielkości faktycznie uzyskanych przychodów, lecz uwarunkowane jest od pełnienia posługi duszpasterskiej, liczby mieszkańców i miejscowości, w której znajduje się parafia, dlatego należy zrzec się opodatkowania w formie ryczałtu (art. 51 u.z.p.d.f.) i zdecydować się na opodatkowanie działalności duszpasterskiej na zasadach ogólnych (podatkiem dochodowym od osób fizycznych), dzięki czemu duchowny – zakonnik będzie uiszczać podatek jedynie od rzeczywiście otrzymanych dochodów.

4.5. UBEZPIECZENIE SZAFARZY W POLSCE

Na *honestam ministrorum sustentationem*, o którym mowa w kan. 222 § 1 KPK, składa się także opieka społeczna i ubezpieczenie (społeczne i zdrowotne). W kwestii zabezpieczenia socjalnego, każdy duchowny „podlega prawu polskiemu, jest więc zobowiązany m.in. do zgłoszenia się do ubezpieczeń, opłacania należnych składek i wypełniania stosownej dokumentacji. W przypadku duchownych, którzy nawiązali stosunek pracy, obowiązki te spoczywają na ich pracodawcy” (n. 5.4. instrukcji KEP z 2015 r.).

W powyższym punkcie zostanie przedstawiona definicja „osoby duchownej”, znajdująca się w ustawie *o systemie ubezpieczeń społecznych*, wywołująca szereg wątpliwości interpretacyjnych. Zostaną omówione kwestie, takie jak: zasady objęcia obowiązkowego ubezpieczenia społecznego duchownych, wysokości i podstawy wymiaru składek na ubezpieczenie społeczne. Następnie, zostanie scharakteryzowane ubezpieczenie zdrowotne duchownych, w tym zakres podmiotowy i przedmiotowy ustawy *o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych*, zbiegi tytułów do objęcia obowiązkowym ubezpieczeniem zdrowotnym, wysokości składek na ubezpieczenie zdrowotne, w tym

⁹⁷⁸ A. Domaszk, *Ślub ubóstwa zakonnika w relacji do zagadnienia dóbr kościelnych*, „Prawo Kanoniczne” t. 57, n. 1 (2014), s. 62.

⁹⁷⁹ A. Domaszk, *Ślub ubóstwa zakonnika...*, s. 63.

podstawy wymiaru tych składek. Na końcu zostaną przedstawione i omówione kontrowersje wokół ustawy *o systemie ubezpieczeń społecznych*.

4.5.1. Pojęcie duchownego w ustawie *o systemie ubezpieczeń społecznych*

Poruszając problematykę ubezpieczenia szafarzy, należy odnieść się do terminu „osoba duchowna”, zdefiniowanego w ustawie *o systemie ubezpieczeń społecznych*. „Za osobę duchowną uważa się duchownego oraz członków zakonów męskich i żeńskich Kościoła Katolickiego, innych kościołów i związków wyznaniowych, z wyjątkiem alumnów seminariów duchownych, nowicjuszków, postulantów i juniorystów, którzy nie ukończyli 25. roku życia” (art. 8 pkt 13 u.s.u.p.).

Ustawodawca świecki wyróżnia cztery grupy duchownych objętych ubezpieczeniem społecznym⁹⁸⁰, klasyfikując ich według kryterium wieku i funkcji⁹⁸¹. „Osobą duchowną” jest duchowny *sensu stricto*⁹⁸² (posiadający święcenia diakonatu, prezbiteratu i biskupstwa), osoba, które przygotowuje się do przyjęcia święceń w wyższym seminarium duchownym (alumn), która nie ukończyła 25. roku życia; członek instytutu zakonnego (męskiego i żeńskiego), świeckiego i stowarzyszenia życia apostołskiego⁹⁸³ oraz osoba przygotowująca się do definitywnego przyjęcia do zakonu (juniorysta, nowicjusz i postulant), która nie ukończyła 25. roku życia.

Zdaniem niektórych przedstawicieli prawa świeckiego⁹⁸⁴, określenie „zakon”, użyte w art. 8 pkt 13 u.s.u.p., należy pojmować w sposób węższy niż w art. 8 ust. 1 pkt 6 u.s.p.d.k.⁹⁸⁵, w którym „zakonami” są instytuty życia konsekrowanego (instytuty zakonne i świeckie) i stowarzyszenia życia apostołskiego. Powyższe stanowisko jest błędne, ponieważ kwestie

⁹⁸⁰ P. Stanisławski, *Status ubezpieczeniowy osób duchownych zatrudnionych na podstawie stosunku pracy*, „Studia z prawa wyznaniowego” t. 1 (2000), s. 103.

⁹⁸¹ J. Krukowski, *Polskie prawo wyznaniowe...*, s. 222.

⁹⁸² Na gruncie kościelnym duchownymi w sensie ścisłym są wyłącznie osoby posiadające święcenia. Szerzej zob. T. Bach, *Koncepcja prawna ubezpieczenia społecznego osób duchownych*, „Kościół i Prawo” 12 (1994), s. 78 – 79. Nie są objęci przepisami ustawy *o systemie ubezpieczeń społecznych* duchowni, którzy są jednocześnie alumnami, którzy ukończyli 25 roku życia. Szerzej zob. P. Stanisławski, *Status ubezpieczeniowy osób duchownych...*, s. 103. Zob. także P. Stanisławski, *Ubezpieczenie społeczne duchownych w prawie polskim*, Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2001, s. 135.

⁹⁸³ P. Stanisławski, *Status ubezpieczeniowy osób duchownych...*, s. 103. Zob. także P. Stanisławski, *Ubezpieczenie społeczne duchownych...*, s.135.

⁹⁸⁴ B. Gudowska, J. Strusińska – Żukowska (red.), *Ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych. Komentarz*, wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2011, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 8 lipca 2019 roku). Zob. także M. Gersdorf, B. Gudowska, *Ustawa o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych*, (w:) M. Gersdorf, B. Gudowska (red.) *Spoleczne ubezpieczenie chorobowe i wypadkowe. Komentarz*, wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2012, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 8 lipca 2019 roku).

⁹⁸⁵ Art. 8 ust. 1 pkt 6 u.s.p.d.k. stanowi, iż: „Osobami prawnymi są następujące personalne jednostki organizacyjne Kościoła: instytuty życia konsekrowanego (instytuty zakonne i instytuty świeckie) oraz stowarzyszenia życia apostołskiego; te instytuty i stowarzyszenia zwane są dalej «zakonami»”.

dotyczące ustanowienia duchownych w Polsce, ustawodawca świecki pozostawia prawo wewnętrznemu kościoła lub związku wyznaniowego, zgodnie z art. 12 ust. 1 u.g.w.s.w.⁹⁸⁶. Po drugie, duchowny, który przyjął ważne święcenia może przynależeć nie tylko do kościoła partykularnego czy prałatury personalnej, ale także jednostki nie mającej charakteru hierarchicznego (instytutu życia konsekrowanego, stowarzyszenia życia apostołskiego). Wyłączenie członków instytutów świeckich i stowarzyszeń życia apostołskiego z zakresu pojęcia „osoby duchownej” stanowiłoby naruszenie Konstytucji, mianowicie art. 25 K.⁹⁸⁷ oraz art. 32 K.⁹⁸⁸.

Użyta, w art. 8 pkt 13 u.s.u.p., terminologia odnosi się do Kościoła katolickiego i należy ją odpowiednio stosować do innych kościołów i związków wyznaniowych⁹⁸⁹. Podstawowym źródłem jego wykładni jest prawo wewnętrzne innych kościołów i związków wyznaniowych funkcjonujących w Polsce⁹⁹⁰.

⁹⁸⁶ Art. 12 ust. 1 u.g.w.s.w. stanowi, iż: „Duchowni oraz osoby zakonne kościołów i innych związków wyznaniowych, ustanowione według przepisów prawa wewnętrznego kościoła lub innego związku wyznaniowego, korzystają z praw i podlegają obowiązkom na równi z innymi obywatelami we wszystkich dziedzinach życia państwowego, politycznego, gospodarczego, społecznego i kulturalnego. Są oni w ramach obowiązujących przepisów ustaw zwolnieni z obowiązków niemożliwych do pogodzenia z pełnieniem funkcji duchownego lub osoby zakonnej”.

⁹⁸⁷ Art. 25 K. stanowi, iż: „1. Kościoły i inne związki wyznaniowe są równouprawnione. 2. Władze publiczne w Rzeczypospolitej Polskiej zachowują bezstronność w sprawach przekonań religijnych, światopoglądowych i filozoficznych, zapewniając swobodę ich wyrażania w życiu publicznym. 3. Stosunki między państwem a kościołami i innymi związkami wyznaniowymi są kształtowane na zasadach poszanowania ich autonomii oraz wzajemnej niezależności każdego w swoim zakresie, jak również współdziałania dla dobra człowieka i dobra wspólnego. 4. Stosunki między Rzeczpospolitą Polską a Kościołem Katolickim określają umowa międzynarodowa zawarta ze Stolicą Apostolską i ustawy. 5. Stosunki między Rzeczpospolitą Polską a innymi kościołami oraz związkami wyznaniowymi określają ustawy uchwalone na podstawie umów zawartych przez Radę Ministrów z ich właściwymi przedstawicielami”.

⁹⁸⁸ Art. 32 K. stanowi, iż: „1. Wszyscy są wobec prawa równi. Wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne. 2. Nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiegokolwiek przyczyny”.

⁹⁸⁹ P. Stanisławski, *Status ubezpieczeniowy osób duchownych...*, s. 103. Zob. także P. Stanisławski, *Ubezpieczenie społeczne duchownych...*, s. 133. Zob. także P. Stanisławski, *Ubezpieczenia społeczne i ubezpieczenia zdrowotne osób duchownych*, (w:) H. Misztal, P. Stanisławski, *Prawo wyznaniowe*, Wydawnictwo Diecezjalne Sandomierz, Lublin 2003, s. 412.

⁹⁹⁰ W Autokefalicznym Kościele Prawosławnym do osób duchownych zalicza się biskupów, kapłanów i diakonów. Zasadnicze Prawo Wewnętrzne Kościoła Ewangelicko – Augsburskiego wyodrębnia urząd duchownego i trzy jego posługi (biskupa, prezbitera i diakona). Kościół Ewangelicko – Reformowany wśród duchownych wyróżnia diakonów, duchownych, doktorów i starszych. Prawo Wewnętrzne Kościoła Ewangelicko – Metodystycznego do osób duchownych zalicza diakonów (duchownych młodszych) oraz prezbitarów (duchownych starszych). Zasadnicze Prawo Wewnętrzne Kościoła Chrześcijan Baptystów stanowi, że duchownymi są: pastory, misjonarze oraz diakoni. W Kościele Adwentystów Dnia Siódmego stan duchowny to stan pastorski albo kaznodziejski, w odróżnieniu od prezbitariatu. Starsi zborów, diakoni, nauczyciele i ewangelisci nie należą do osób duchownych, a ich rolą jest pomoc duchownym przy odprawianiu świętych obrzędów. Prawo Wewnętrzne Kościoła Polskokatolickiego za duchownego uważa wszystkich członków hierarchii kościelnej, diakonów, kapłanów oraz biskupów. Do duchownych Kościoła Starokatolickiego Mariawitów należą biskupi, kapłani, diakoni i subdiakoni. Prawo Wewnętrzne Kościoła Zielonoświątkowego do grona duchownych zalicza diakonów i prezbitarów. W judaizmie pojęcie „duchowny” nie występuje. Wszelkie czynności religijne zostały powierzone rabinom i podrabinom. Szerzej zob. M. Osuchowska, *Pojęcie duchownego w świetle przepisów o wyznaniowej formie zawarcia małżeństwa cywilnego*, „Państwo i Prawo” n. 7 – 8 (2011), s. 67 – 79. Zob. także M. Gersdorf, B. Gudowska (red.), *Ustawa o ubezpieczeniu społecznym z*

Ustawodawca świecki, w art. 6 ust. 1 pkt 10 u.s.u.p.⁹⁹¹, wskazuje kiedy duchowny podlega ubezpieczeniu społecznemu. Osoba posiadająca status „osoby duchownej”, która przebywa na terenie Rzeczypospolitej Polskiej podlega obowiązkowo ubezpieczeniom emerytalnym, rentowym i wypadkowym (art. 6b ust. 1 u.s.u.p.⁹⁹² w zw. z art. 12 ust. 1 u.s.u.p.⁹⁹³), a dobrowolnie – ubezpieczeniu chorobowemu (por. art. 11 ust. 2 u.s.u.p.⁹⁹⁴). Nie ma znaczenia czy duchowny ma obywatelstwo polskie, czy jest cudzoziemcem, ponieważ obowiązek ubezpieczeń społecznych wynika z tego, że w Polsce uważany jest za osobę duchowną⁹⁹⁵.

Duchowny *sensu stricte*, zgodnie z art. 13 pkt 10 u.s.u.p.⁹⁹⁶, podlega obowiązkowo ubezpieczeniom emerytalnym, rentowym, chorobowym i wypadkowym od dnia przyjęcia do stanu duchownego (od dnia przyjęcia święceń) do dnia wystąpienia z tego stanu (utruty stanu duchownego wskutek okoliczności o których mowa w kan. 290 KPK⁹⁹⁷)⁹⁹⁸. Zdarzają się sytuacje kiedy duchowny, z własnej inicjatywy, porzuci posługę kapłańską. Każda osoba, w stosunku do której wygasł tytuł do ubezpieczeń społecznych, podlega wyrejestrowaniu z tych ubezpieczeń. Zgłoszenie wyrejestrowania płatnik składek zobowiązany jest złożyć w terminie 7 dni od daty zaistnienia tego faktu (por. art. 36 ust. 11 u.s.u.p.⁹⁹⁹). W tego typu sprawach

tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych..., opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 8 lipca 2019 roku).

⁹⁹¹ Art. 6 ust. 1 pkt 10 u.s.u.p. stanowi, iż: „Obowiązkowo ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym podlegają, z zastrzeżeniem art. 8 i 9, osoby fizyczne, które na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej są duchownymi”.

⁹⁹² Art. 6b ust. 1 u.s.u.p. stanowi, iż: „Obowiązkowo ubezpieczeniom emerytalnemu podlegają, z zastrzeżeniem art. 8 i 9, osoby fizyczne, które na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej są osobami sprawującymi osobistą opiekę nad dzieckiem, a które nie spełniają warunków do podlegania obowiązkowym ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym, o których mowa w art. 6a”.

⁹⁹³ Art. 12 ust. 1 u.s.u.p. stanowi, iż: „Obowiązkowo ubezpieczeniu wypadkowemu podlegają osoby podlegające ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym”.

⁹⁹⁴ Art. 11 ust. 2 u.s.u.p. stanowi, iż: „Dobrowolnie ubezpieczeniu chorobowemu podlegają na swój wniosek osoby objęte obowiązkowo ubezpieczeniami emerytalnym i rentowymi, wymienione w art. 6 ust. 1 pkt 2, 4, 5, 7b, 8 i 10”.

⁹⁹⁵ Zakład Ubezpieczeń Społecznych, *Ubezpieczenia społeczne i ubezpieczenie zdrowotne osób duchownych*, Warszawa 2018, s. 7, opubl. w: https://www.zus.pl/documents/10182/167567/Poradnik_ubezp_os%C3%B3b_duchownych/93d4c8f8-ae43-4a9a-b889-02eb5ce93d9f?1.0 (dostęp: 5 lipca 2019 rok). Zob. także P. Stanisław, *Ubezpieczenia społeczne i ubezpieczenia zdrowotne osób duchownych...*, s. 413.

⁹⁹⁶ Art. 13 pkt 10 u.s.u.p. stanowi, iż: „Obowiązkowo ubezpieczeniom emerytalnemu, rentowym, chorobowemu i wypadkowemu podlegają osoby fizyczne w następujących okresach duchowni – od dnia przyjęcia do stanu duchownego do dnia wystąpienia z tego stanu, a w przypadku alumnów seminariów duchownych, nowicjuszków, postulików i juniorów – od dnia ukończenia 25 lat”.

⁹⁹⁷ Kan. 290 KPK stanowi, iż: „Święcenia raz ważne przyjęte nigdy nie tracą ważności. Jednakże duchowny traci stan duchowny: 1° przez wyrok sądowy lub dekret administracyjny, stwierdzający nieważność święceń; 2° przez karę wydalenia nałożoną zgodnie z przepisami prawa; 3° przez reskrypt Stolicy Apostolskiej, którego to reskryptu Stolica Apostolska udziela diakonom tylko z poważnych przyczyn, a prezbiterom z najpoważniejszych”.

⁹⁹⁸ Szerzej zob. P. Stanisław, *Ubezpieczenie społeczne duchownych...*, s. 138 – 139.

⁹⁹⁹ Art. 36 ust. 11 u.s.u.p. stanowi, iż: „Każda osoba, w stosunku do której wygasł tytuł do ubezpieczeń społecznych, podlega wyrejestrowaniu z tych ubezpieczeń. Zgłoszenie wyrejestrowania płatnik składek jest

należy odnieść się nie tylko do prawodawstwa kościelnego (m.in. sposobów utraty stanu duchownego), ale również do stanu faktycznego sprawy, w szczególności ustalić czy duchowny, który został zawieszony w obowiązkach wynikających ze święceń, nadal trwa w podporządkowaniu władzy kościelnej i zamierza nadal, po zwolnieniu z kar kanonicznych, je wykonywać¹⁰⁰⁰ oraz czy zerwał więzi ze wspólnotą kościelną. Za wystąpieniem ze stanu duchownego należy uznać faktyczne, a nie prawne, porzucenie tego stanu przejawiające się w zerwaniu więzi podporządkowania władzy kościelnej¹⁰⁰¹. Biskup diecezjalny powinien poinformować Zakład Ubezpieczeń Społecznych o porzuceniu przez duchownego posługi kapłańskiej i zerwaniu więzi ze wspólnotą kościelną, po uprzednim upewnieniu się, że duchowny nie jest już zainteresowany sprawowaniem aktów święceń i upłynął znaczny czas od porzucenia przez niego posługi.

Członek instytutu życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostołskiego podlega obowiązkowo ubezpieczeniu emerytalnemu, rentowemu, chorobowemu i wypadkowemu od dnia włączenia¹⁰⁰² do dnia wydalenia z instytutu czy stowarzyszenia¹⁰⁰³. Obowiązek ubezpieczenia juniorysty, nowicjusza i postulanta powstaje z chwilą przyjęcia go na okres próby do instytutu czy stowarzyszenia, natomiast alumna – przyjęcia do seminarium, a ustaje w dniu wystąpienia, usunięcia z placówki czy ukończenia przez nich 25. roku życia¹⁰⁰⁴.

4.5.2. Ubezpieczenie społeczne duchownych

Ubezpieczenia społeczne obejmują ubezpieczenia emerytalne, rentowe, chorobowe i wypadkowe (art. 1 u.s.u.p.). Do każdego rodzaju ubezpieczenia przypisana jest określona wysokość stawki, która ma zasilić odpowiedni fundusz.

zobowiązany złożyć w terminie 7 dni od daty zaistnienia tego faktu, z zastrzeżeniem ust. 12 i 14. Przepisy ust. 2, 3 i 9 stosuje się odpowiednio”.

¹⁰⁰⁰ Szerzej zob. P. Stanisław, *Ubezpieczenie społeczne duchownych...*, s. 138 – 140.

¹⁰⁰¹ P. Stanisław, *Ubezpieczenie społeczne duchownych...*, s. 140.

¹⁰⁰² P. Stanisław, *Ubezpieczenie społeczne duchownych...*, s. 138.

¹⁰⁰³ Duchowny, który jest członkiem instytutu zakonnego lub stowarzyszenia życia apostołskiego przez wydalenie traci przynależność do instytutu czy stowarzyszenia. Jako duchowny, nadal jest inkardynowany do instytutu czy stowarzyszenia, jednak nie może wykonywać władzy święceń, dopóki nie znajdzie sobie biskupa, który go przyjmie do diecezji po odbyciu próby lub przynajmniej zezwoli mu na ich sprawowanie. Szerzej zob. M. Stokłosa, *Utrata stanu duchownego w aktualnym prawodawstwie kościoła łacińskiego*, wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2015, s. 204. Zob. także A. Skorupa, *Przyczyny i procedura wydalenia duchownych z instytutu zakonnego*, „Prawo Kanoniczne” t. 54, n. 3 – 4 (2011), s. 165 – 166.

¹⁰⁰⁴ Szerzej zob. J. Krukowski, *Polskie prawo wyznaniowe...*, s. 222. Zob. także Zakład Ubezpieczeń Społecznych, *Ubezpieczenia społeczne i ubezpieczenie...*, s. 7. Zob. także P. Stanisław, *Ubezpieczenie społeczne duchownych...*, s. 140 – 141.

4.5.2.1. Ubezpieczenie emerytalne i rentowe

Ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych zawiera regulacje dotyczące zbiegu tytułów obowiązkowego ubezpieczenia emerytalnego i rentowego duchownych, którzy spełniają warunki do objęcia obowiązkowym ubezpieczeniem (emerytalnym i rentowym) z innych tytułów (por. art. 9 ust. 1, 1a i 7 u.s.u.p.)¹⁰⁰⁵. Omówienie tej kwestii jest ważne, ponieważ wielu duchownych nie tylko pełni posługę duszpasterską, ale również wykonuje inne prace.

Duchowny pełniący wyłącznie posługę duszpasterską podlega obowiązkowemu ubezpieczeniu emerytalnemu i rentowemu z tytułu pozostawania w stanie duchownym¹⁰⁰⁶. Kiedy dodatkowo wykonuje pracę w oparciu o umowę o pracę podlega obowiązkowemu ubezpieczeniu emerytalnemu i rentowemu z tytułu stosunku pracy, jeżeli podstawa wymiaru składek jest co najmniej równa minimalnemu wynagrodzeniu za pracę. W takiej sytuacji, duchowny może dobrowolnie, na swój wniosek, zostać objęty dobrowolnym ubezpieczeniem emerytalnym i rentowym z tytułu pozostawania w stanie duchownym. Gdy wysokość podstawy wymiaru składek jest niższa od kwoty minimalnego wynagrodzenia za pracę, duchowny podlega obowiązkowemu ubezpieczeniu emerytalnemu i rentowemu z obydwu tytułów (wykonywanej pracy oraz pozostawania w stanie duchownym).

Kiedy duchowny spełnia kryteria do objęcia go obowiązkowym ubezpieczeniem emerytalnym i rentowym z innych tytułów, obejmowany jest ubezpieczeniem tylko z tytułu stosunku pracy czy umowy cywilnoprawnej (np. umowy agencyjnej, zlecenia lub innej umowy o świadczenie usług). Dotyczy to sytuacji, gdy duchowny zawarł umowę z pracodawcą (np. dyrektorem szkoły, rektorem uniwersytetu, dyrektorem szpitala, zakładu leczniczego, karnego czy poprawczego) lub wykonuje pracę na jego rzecz, pozostając w stosunku pracy lub służby, otrzymując stypendium doktoranckie, pobierając świadczenie szkoleniowe lub socjalne, zasiłek socjalny albo wynagrodzenie (por. art. 9 ust. 1 u.s.u.p.¹⁰⁰⁷). Oprócz obowiązkowego ubezpieczenia z tytułu wykonywanej pracy, duchowny może być

¹⁰⁰⁵ Zakład Ubezpieczeń Społecznych, *Ubezpieczenia społeczne i ubezpieczenie...*, s. 8.

¹⁰⁰⁶ P. Stanisławski, *Status ubezpieczeniowy osób duchownych...*, s. 108. Zakład Ubezpieczeń Społecznych, *Ubezpieczenia społeczne i ubezpieczenie...*, s. 8 oraz s. 15.

¹⁰⁰⁷ Art. 9 ust. 1 u.s.u.p. stanowi, iż: „Osoby, o których mowa w art. 6 ust. 1 pkt 1, 3, 7b, 10, 20 i 21, spełniające jednocześnie warunki do objęcia ich obowiązkowo ubezpieczeniami emerytalnym i rentowymi z innych tytułów, są obejmowane ubezpieczeniami tylko z tytułu stosunku pracy, umowy agencyjnej, umowy zlecenia lub innej umowy o świadczenie usług, do której zgodnie z Kodeksem cywilnym stosuje się przepisy dotyczące zlecenia, albo umowy o dzieło, jeżeli umowę taką zawarły z pracodawcą, z którym pozostają w stosunku pracy, lub jeżeli w ramach takiej umowy wykonują pracę na rzecz pracodawcy, z którym pozostają w stosunku pracy, członkostwa w spółdzielni, otrzymywania stypendium doktoranckiego, służby, pobierania świadczenia szkoleniowego, świadczenia socjalnego, zasiłku socjalnego albo wynagrodzenia przysługującego w okresie korzystania ze świadczenia górniczego lub w okresie korzystania ze stypendium na przekwalifikowanie. Mogą one dobrowolnie, na swój wniosek, być objęte ubezpieczeniami emerytalnym i rentowymi również z innych tytułów, z zastrzeżeniem ust. 1a”.

objęty dobrowolnymi ubezpieczeniami emerytalnym i rentowymi, składając stosowny wniosek (por. art. 9 ust. 1 u.s.u.p.¹⁰⁰⁸). Gdy podstawa wymiaru składek jest niższa od minimalnego wynagrodzenia (por. art. 18 ust. 4 pkt 5a u.s.u.p.¹⁰⁰⁹), duchowny podlega również obowiązkowemu ubezpieczeniu z innych tytułów (por. art. 9 ust. 1a u.s.u.p.¹⁰¹⁰).

Porównując regulacje dotyczące zbiegu tytułów obowiązkowego ubezpieczenia emerytalnego i rentowego, z przepisami, do których odsyła ustawodawca świecki, w art. 9 ust. 1 i 1a u.s.u.p., wskazać należy, że warunkiem podlegania przez duchownego obowiązkowemu ubezpieczeniu emerytalnemu i rentowemu z tytułu wykonywanej pracy czy innych tytułów jest wysokość miesięcznej składki na ubezpieczenie emerytalne i rentowe i kwota minimalnego wynagrodzenia, ustalona corocznie przez Radę Ministrów w drodze rozporządzenia¹⁰¹¹.

Duchowny, zgodnie z art. 9 ust. 7 u.s.u.p.¹⁰¹², może prowadzić pozarolniczą działalność gospodarczą, podlegać będzie obowiązkowemu ubezpieczeniu emerytalnemu i rentowemu z tego tytułu, natomiast nie może zostać objęty ubezpieczeniem z tytułu pozostawania w stanie duchownym (obowiązkowym czy dobrowolnym)¹⁰¹³. Kiedy dodatkowo wykonuje pracę, w ramach jednego lub kilku stosunków prawnych, podlega obowiązkowemu ubezpieczeniu z kilku tytułów, jedynie wtedy, gdy łączna podstawa wymiaru składek jest co najmniej równa od kwoty minimalnego wynagrodzenia za pracę.

W przypadku, gdy duchowny wykonuje pracę w ramach kilku stosunków prawnych, podlega obowiązkowemu ubezpieczeniu z obu tytułów, gdy łączna podstawa wymiaru

¹⁰⁰⁸ Art. 9 ust. 1 u.s.u.p. stanowi, iż: „(...) Mogą one dobrowolnie, na swój wniosek, być objęte ubezpieczeniami emerytalnym i rentowymi również z innych tytułów, z zastrzeżeniem ust. 1a”.

¹⁰⁰⁹ Art. 18 ust. 4 pkt 5a u.s.u.p. stanowi, iż: „Podstawę wymiaru składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe duchownych stanowi kwota minimalnego wynagrodzenia za pracę, ustalonego na podstawie odrębnych przepisów, zwana dalej «kwotą minimalnego wynagrodzenia», z zastrzeżeniem ust. 9 i 10”.

¹⁰¹⁰ Art. 9 ust. 1a u.s.u.p. stanowi, iż: „Ubezpieczeni wymienieni w ust. 1, których podstawa wymiaru składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe z tytułu stosunku pracy, członkostwa w spółdzielni, służby, pobierania świadczenia szkoleniowego, świadczenia socjalnego, zasiłku socjalnego lub wynagrodzenia przysługującego w okresie korzystania ze świadczenia górniczego lub w okresie korzystania ze stypendium na przekwalifikowanie w przeliczeniu na okres miesiąca jest niższa od określonej w art. 18 ust. 4 pkt 5a, podlegają również obowiązkowo ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym z innych tytułów, z zastrzeżeniem ust. 1b i art. 16 ust. 10a”.

¹⁰¹¹ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 września 2018 roku w sprawie wysokości minimalnego wynagrodzenia za pracę oraz wysokości minimalnej stawki godzinowej w 2019 r. (Dz.U. 2018, poz. 1794) w § 1 stanowi, iż: „Od dnia 1 stycznia 2019 r. ustala się minimalne wynagrodzenie za pracę w wysokości 2250 zł”. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 10 września 2019 roku w sprawie wysokości minimalnego wynagrodzenia za pracę oraz wysokości minimalnej stawki godzinowej w 2020 r. (Dz.U. 2019, poz. 1778) w § 1 stanowi, iż: „Od dnia 1 stycznia 2020 r. ustala się minimalne wynagrodzenie za pracę w wysokości 2600 zł”.

¹⁰¹² Art. 9 ust. 7 u.s.u.p. stanowi, iż: „Duchowni spełniający warunki do objęcia obowiązkowo ubezpieczeniami emerytalnym i rentowymi z tytułu prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej podlegają ubezpieczeniom z tytułu tej działalności”.

¹⁰¹³ Zakład Ubezpieczeń Społecznych, *Ubezpieczenia społeczne i ubezpieczenie...*, s. 13.

składek jest co najmniej równa od kwoty minimalnego wynagrodzenia za pracę¹⁰¹⁴. W takiej sytuacji, duchowny może dobrowolnie, na swój wniosek, zostać objęty ubezpieczeniem z tytułu pozostawania w stanie duchownym.

Powyższe regulacje mogą okazać się niezbyt zrozumiałe, dlatego też aby usystematyzować problematykę zbiegu tytułów obowiązkowego ubezpieczenia emerytalnego i rentowego została sporządzona poniższa tabela:

Tabela 11: Zbieg tytułów ubezpieczenia emerytalnego i rentowego duchownych¹⁰¹⁵

Zbiegi tytułów do ubezpieczenia	Jakiemu ubezpieczeniu podlega duchowny?	
Posługa duszpasterska	obowiązkowe ubezpieczenie z tytułu pozostawania w stanie duchownym.	
Posługa duszpasterska oraz praca (umowa o pracę)	obowiązkowe ubezpieczenie z tytułu wykonywanej pracy – podstawa wymiaru składek jest co najmniej równa od kwoty minimalnego wynagrodzenia za pracę.	dobrowolne ubezpieczenie z tytułu pozostawania w stanie duchownym.
	obowiązkowe ubezpieczenie tytułu wykonywanej pracy i pozostawania w stanie duchownym – podstawa wymiaru składek jest niższa od kwoty minimalnego wynagrodzenia.	
Posługa duszpasterska oraz praca (umowa o pracę oraz umowa cywilna)	obowiązkowe ubezpieczenie z tytułu wykonywanej pracy w oparciu o umowę o pracę i umowę cywilnoprawną – łączna podstawa wymiaru składek jest co najmniej równa od kwoty minimalnego wynagrodzenia.	
	dobrowolne ubezpieczenie z tytułu pozostawania w stanie duchownym.	
Posługa duszpasterska oraz praca (umowa cywilna)	obowiązkowe ubezpieczenie z tytułu wykonywania pracy w oparciu o umowę cywilnoprawną.	
	dobrowolne ubezpieczenie z tytułu pozostawania w stanie duchownym.	
Posługa duszpasterska oraz praca (kilka umów)	obowiązkowe ubezpieczenie z tytułu wykonywania pracy w oparciu o umowę cywilnoprawną oraz kolejnej umowy – łączna podstawa wymiaru składek jest co najmniej równa od kwoty minimalnego wynagrodzenia.	

¹⁰¹⁴ Art. 18 ust. 4c u.s.u.p. stanowi, iż: „Podstawę wymiaru składek dla duchownych będących ubezpieczonymi, o których mowa w art. 9 ust. 1a, stanowi różnica pomiędzy kwotą minimalnego wynagrodzenia a kwotą podstawy wymiaru składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe z tytułu stosunku pracy, członkostwa w spółdzielni lub służby”.

¹⁰¹⁵ Opracowano na podstawie poradnika Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, *Ubezpieczenia społeczne i ubezpieczenie zdrowotne osób duchownych*, Warszawa 2018, s. 8 – 15 oraz artykułów naukowych: P. Stanisławski, *Ubezpieczenie społeczne duchownych...*, s. 141 – 143 i P. Stanisławski, *Ubezpieczenia społeczne i ubezpieczenia zdrowotne osób duchownych...*, s. 413 – 414.

cywilnoprawnych)	dobrowolne ubezpieczenie z tytułu pozostawania w stanie duchownym.
Posługa duszpasterska oraz pozarolnicza działalność gospodarcza	obowiązkowe ubezpieczenie z tytułu prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej.
	zakaz dobrowolnego ubezpieczenia z tytułu pozostawania w stanie duchownym.
Posługa duszpasterska, praca i pozarolnicza działalność gospodarcza	obowiązkowe ubezpieczenie z tytułu prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej i pracy – łączna podstawa wymiaru składek jest co najmniej równa od kwoty minimalnego wynagrodzenia.
	zakaz dobrowolnego ubezpieczenia z tytułu pozostawania w stanie duchownym.

Warunki nabycia przez duchownych prawa do emerytury, zasady określania wysokości, w tym tryb przyznawania i wypłaty tego świadczenia, nie odbiegają od reguł ogólnie przyjętych¹⁰¹⁶, wynikają z ustawy z dnia 17 grudnia 1998 roku *o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych*¹⁰¹⁷. Wspomniana ustawa reguluje także warunki nabycia prawa do świadczeń przysługujących duchownym z tytułu ubezpieczeń rentowych, m.in.: renty z tytułu niezdolności do pracy (art. 57 – 64 u.e.r.f.u.s.), renty rodzinnej (art. 65 – 74 u.e.r.f.u.s.), dodatków do rent i emerytur: dodatek pielęgnacyjny, dodatek dla sierot zupełnych (art. 75 – 76 u.e.r.f.u.s.) oraz zasiłku pogrzebowego (art. 77 – 81 u.e.r.f.u.s.).

4.5.2.2. Ubezpieczenie chorobowe i wypadkowe

Duchowni podlegają również obowiązkowemu ubezpieczeniu wypadkowemu (por. art. 12 ust. 1 u.s.u.p.¹⁰¹⁸). Świadczenia pieniężne przysługujące ubezpieczonemu z tytułu wypadku przy pracy i choroby zawodowej reguluje ustawa z dnia 30 października 2002 roku *o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych*¹⁰¹⁹.

Poruszając powyższą problematykę, należy odnieść się do pojęcia „wypadek przy pracy” (art. 3 u.u.s.w.p.). Nieszczęśliwe zdarzenia, zwane wypadkami przy pracy, odznaczają się szczególnymi cechami. Jest zdarzeniem nagłym, wywołanym przyczyną zewnętrzną, polegającym na doznaniu przez człowieka urazu cielesnego powodującego zgon lub

¹⁰¹⁶ P. Stanisław, *Ubezpieczenie społeczne duchownych...*, s. 145.

¹⁰¹⁷ (Dz.U. 1998 Nr 162, poz. 1118). Zwana dalej: u.e.r.f.u.s.

¹⁰¹⁸ Art. 12 ust. 1 u.s.u.p. stanowi, iż: „Obowiązkowo ubezpieczeniu wypadkowemu podlegają osoby podlegające ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym”.

¹⁰¹⁹ (Dz.U. 2002 Nr 199, poz. 1673). Zwana dalej: u.u.s.w.p.

uszkodzenie tkanek lub narządów ciała w związku z wykonywaną przez niego pracą, któremu ulegają wszyscy ubezpieczeni na podstawie art. 12 u.s.u.p.¹⁰²⁰.

Za wypadek przy pracy uważa się także nagłe zdarzenie, wywołane przyczyną zewnętrzną, powodujące uraz lub śmierć, które nastąpiło w okresie ubezpieczenia wypadkowego z tytułu określonego w art. 6 ust. 1 pkt 10 u.s.u.p. podczas wykonywania przez osobę duchowną czynności religijnych lub czynności związanych z powierzonymi funkcjami duszpasterskimi lub zakonnymi (por. art. 3 ust. 3 pkt 10 u.u.s.w.p.¹⁰²¹).

Związek przyczynowy pomiędzy powstałym wypadkiem, a powierzonymi duchownemu funkcjami duszpasterskimi lub zakonnymi może przejawiać się w rozmaity sposób, jednak ważne, aby wypadek nastąpił podczas czynności religijnych lub czynności związanych z powierzonymi funkcjami duszpasterskimi lub zakonnymi¹⁰²² (np. czynności wykonywane w kancelarii parafialnej podejmowane na płaszczyźnie administracyjnego zarządzania i w zakresie posługi religijnej)¹⁰²³. Do „czynności związanych z powierzonymi funkcjami duszpasterskimi lub zakonnymi”, o których mowa w art. 3 ust. 3 pkt 10 u.u.s.w.p., należy zaliczyć czynności duchownego związane z powierzonymi funkcjami duszpasterskimi lub zakonnymi, z wyłączeniem tych, które z nimi kolidują lub nie mają z nimi związku (por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 28 grudnia 1992 roku, sygn. III AUr 613/92¹⁰²⁴), kwalifikując je jako wypadek przy pracy z tytułu posiadania statusu pracowniczego¹⁰²⁵.

Niektórzy duchowni nie tylko pełnią posługę duszpasterską, ale również wykonują pracę (w ramach jednego lub kilku stosunków prawnych), dlatego przysługuje im ochrona ubezpieczeniowa z tytułu wypadku przy pracy, na podstawie art. 3 ust. 1 pkt 1 u.u.s.w.p.¹⁰²⁶.

¹⁰²⁰ M. Gersdorf, B. Gudowska (red.), *Ustawa o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych...*, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 8 lipca 2019 roku).

¹⁰²¹ Art. 3 ust. 3 pkt 10 u.u.s.w.p. stanowi, iż: „Za wypadek przy pracy uważa się również nagłe zdarzenie wywołane przyczyną zewnętrzną powodujące uraz lub śmierć, które nastąpiło w okresie ubezpieczenia wypadkowego z danego tytułu podczas wykonywania przez osobę duchowną czynności religijnych lub czynności związanych z powierzonymi funkcjami duszpasterskimi lub zakonnymi”.

¹⁰²² M. Gersdorf, B. Gudowska (red.), *Ustawa o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych...*, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 8 lipca 2019 roku).

¹⁰²³ Szerzej zob. W. Wenz, *Kancelaria parafialna jako przestrzeń kościelnego posługiwania. Studium kanoniczno – pastoralne*, PWT Wrocław, Wrocław 2008, s. 26 (powołane za: M. Gersdorf, B. Gudowska (red.), *Ustawa o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych...*, opubl. w Legalis: www.legalis.pl).

¹⁰²⁴ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 28 grudnia 1992 roku, sygn. III AUr 613/92, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 8 lipca 2019 roku).

¹⁰²⁵ Szerzej zob. P. Stanisławski, *Status ubezpieczeniowy osób duchownych...*, s. 110 – 111.

¹⁰²⁶ Art. 3 ust. 1 pkt 1 u.u.s.w.p. stanowi, iż: „Za wypadek przy pracy uważa się nagłe zdarzenie wywołane przyczyną zewnętrzną powodujące uraz lub śmierć, które nastąpiło w związku z pracą: 1) podczas lub w związku z wykonywaniem przez pracownika zwykłych czynności lub poleceń przełożonych; 2) podczas lub w związku z wykonywaniem przez pracownika czynności na rzecz pracodawcy, nawet bez polecenia; 3) w czasie pozostawiania pracownika w dyspozycji pracodawcy w drodze między siedzibą pracodawcy a miejscem wykonywania obowiązku wynikającego ze stosunku pracy”.

Ustalenia okoliczności i przyczyn wypadków przy pracy, o którym mowa w art. 3 ust. 3 pkt 10 u.u.s.w.p., dokonuje w karcie wypadku właściwa zwierzchnia instytucja diecezjalna lub zakonna (por. art. 5 ust. 1 pkt 10 u.u.s.w.p.¹⁰²⁷), w przypadku duchownych wykonujących dodatkowo pracę – pracodawca (por. art. 5 ust. 1 pkt 13 u.u.s.w.p.¹⁰²⁸).

Z tytułu wypadku przy pracy lub choroby zawodowej duchownym przysługują określone świadczenia m.in.: zasiłek chorobowy, świadczenie rehabilitacyjne, zasiłek wyrównawczy, jednorazowe odszkodowanie czy renta z tytułu niezdolności do pracy, po spełnieniu warunków przewidzianych w ustawie.

Odmiennie sprawa prezentuje się w przypadku ubezpieczenia chorobowego. Duchowni, którzy pełnią wyłącznie posługę duszpasterską nie są objęci obowiązkowym ubezpieczeniem chorobowym. Mogą zostać nim objęci po złożeniu stosownego wniosku (por. art. 11 ust. 2 u.s.u.p.¹⁰²⁹). W praktyce, znaczna część duchownych nie decyduje się dobrowolnie przystąpić do ubezpieczenia chorobowego, gdyż wiąże się to z podniesieniem wysokości składki, a otrzymane ofiary od wiernych mogą okazać się niewystarczające do utrzymania się i zaspokojenia podstawowych potrzeb. W rezultacie, zostają pozbawieni prawa do świadczeń z ubezpieczenia chorobowego¹⁰³⁰. Duchowni, którzy wykonują pracę w ramach stosunku pracy (por. art. 8 ust. 1 u.s.u.p.¹⁰³¹) czy umowę cywilnoprawną (por. art. 8 ust. 2a u.s.u.p.¹⁰³²), podlegają obowiązkowemu ubezpieczeniu chorobowemu, jak inni pracownicy¹⁰³³.

Świadczenia pieniężne z ubezpieczenia chorobowego, zgodnie z art. 2 ustawy z dnia 25 czerwca 1999 roku o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby

¹⁰²⁷ Art. 5 ust. 1 pkt 10 u.u.s.w.p. stanowi, iż: „Ustalenia okoliczności i przyczyn wypadków przy pracy, o których mowa w art. 3 ust. 3, dokonuje w karcie wypadku właściwa zwierzchnia instytucja diecezjalna lub zakonna – w stosunku do duchownych”.

¹⁰²⁸ Art. 5 ust. 1 pkt 13 u.u.s.w.p. stanowi, iż: „Ustalenia okoliczności i przyczyn wypadków przy pracy, o których mowa w art. 3 ust. 3, dokonuje w karcie wypadku pracodawca – w stosunku do osób wykonujących pracę na podstawie umowy agencyjnej, umowy zlecenia lub umowy o świadczenie usług, do której zgodnie z Kodeksem cywilnym stosuje się przepisy dotyczące zlecenia albo umowy o dzieło, jeżeli umowa taka została zawarta z pracodawcą, z którym osoby te pozostają w stosunku pracy”.

¹⁰²⁹ Art. 11 ust. 2 u.s.u.p. stanowi, iż: „Dobrowolnie ubezpieczeniu chorobowemu podlegają na swój wniosek osoby objęte obowiązkowo ubezpieczeniami emerytalnym i rentowymi, wymienione w art. 6 ust. 1 pkt 2, 4, 5, 7b, 8 i 10”.

¹⁰³⁰ Szerzej zob. P. Stanisław, *Status ubezpieczeniowy osób duchownych...*, s. 108.

¹⁰³¹ Art. 8 ust. 1 u.s.u.p. stanowi, iż: „Za pracownika uważa się osobę pozostającą w stosunku pracy, z zastrzeżeniem ust. 2 i 2a”.

¹⁰³² Art. 8 ust. 2 a u.s.u.p. stanowi, iż: „Za pracownika, w rozumieniu ustawy, uważa się także osobę wykonującą pracę na podstawie umowy agencyjnej, umowy zlecenia lub innej umowy o świadczenie usług, do której zgodnie z Kodeksem cywilnym stosuje się przepisy dotyczące zlecenia, albo umowy o dzieło, jeżeli umowę taką zawarła z pracodawcą, z którym pozostaje w stosunku pracy, lub jeżeli w ramach takiej umowy wykonuje pracę na rzecz pracodawcy, z którym pozostaje w stosunku pracy”.

¹⁰³³ Szerzej zob. E. Wojtaszczyk, *Świadczenia pieniężne w razie choroby i macierzyństwa od 1 września 1999 r.*, „Prawo Pracy” n. 9 (1999), s. 17 – 28. Zob. także J. Krukowski, *Polskie prawo wyznaniowe...*, s. 224. Zob. także P. Stanisław, *Status ubezpieczeniowy osób duchownych...*, s. 108.

i macierzyństwa¹⁰³⁴, obejmują zasiłek chorobowy, świadczenie rehabilitacyjne, zasiłek wyrównawczy, zasiłek macierzyński oraz opiekuńczy. Prawo do zasiłku chorobowego uzależnione jest tego, czy duchowny podlega się dobrowolnemu czy obowiązkowemu ubezpieczeniu chorobowemu (por. art. 4 ust. 1 u.ś.p.u.s.¹⁰³⁵). Warto także zwrócić uwagę na zasiłek wyrównawczy (por. art. 23 ust. 1 u.ś.p.u.s.¹⁰³⁶) oraz opiekuńczy (por. art. 32 ust. 1 u.ś.p.u.s.¹⁰³⁷), który przysługuje wyłącznie pracownikom, po spełnieniu warunków przewidzianych w ustawie. Ustawodawca świecki przyznał duchownym prawo do świadczeń związanych z macierzyństwem, m.in. zasiłek macierzyński (por. art. 29 ust. 1 u.ś.p.u.s.¹⁰³⁸). Powyższa kwestia ma znaczenie jedynie do osób duchownych kościołów i związków wyznaniowych, w których nie ma obowiązku życia w celibacie¹⁰³⁹.

4.5.2.3. Składki na ubezpieczenia społeczne osób duchownych

Omawiając problematykę ubezpieczeń społecznych osób duchownych, należy również odnieść się do kwestii składek. Obowiązek uiszczania, rozliczania i uiszczania składek na ubezpieczenie społeczne osób duchownych, w myśl art. 17 ust. 1 u.s.u.p.¹⁰⁴⁰, spoczywa na duchownych. W przypadku członków instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia

¹⁰³⁴ (Dz.U. 1999 Nr 60, poz. 636). Zwana dalej: u.ś.p.u.s.

¹⁰³⁵ Art. 4 ust. 1 u.ś.p.u.s. stanowi, iż: „Ubezpieczony nabywa prawo do zasiłku chorobowego: 1) po upływie 30 dni nieprzerwanego ubezpieczenia chorobowego – jeżeli podlega obowiązkowo temu ubezpieczeniu; 2) po upływie 90 dni nieprzerwanego ubezpieczenia chorobowego – jeżeli jest ubezpieczony dobrowolnie”.

¹⁰³⁶ Art. 23 ust. 1 u.ś.p.u.s. stanowi, iż: „Zasiłek wyrównawczy przysługuje ubezpieczonemu będącemu pracownikiem ze zmniejszoną sprawnością do pracy, wykonującemu pracę: 1) w zakładowym lub międzyzakładowym ośrodku rehabilitacji zawodowej, 2) u pracodawcy na wyodrębnionym stanowisku pracy, dostosowanym do potrzeb adaptacji lub przyuczenia do określonej pracy, jeżeli jego miesięczne wynagrodzenie osiągnięte podczas rehabilitacji jest niższe od przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia ustalonego w myśl art. 36 – 42”.

¹⁰³⁷ Art. 32 ust. 1 u.ś.p.u.s. stanowi, iż: „Zasiłek opiekuńczy przysługuje ubezpieczonemu zwolnionemu od wykonywania pracy z powodu konieczności osobistego sprawowania opieki nad: 1) dzieckiem w wieku do ukończenia 8 lat (...); 2) chorym dzieckiem w wieku do ukończenia 14 lat; 2a) chorym dzieckiem legitymującym się orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności albo orzeczeniem o niepełnosprawności (...); 2b) dzieckiem legitymującym się orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności albo orzeczeniem o niepełnosprawności (...); 3) innym chorym członkiem rodziny”.

¹⁰³⁸ Art. 29 ust. 1 u.ś.p.u.s. stanowi, iż: „Zasiłek macierzyński przysługuje ubezpieczonej, która w okresie ubezpieczenia chorobowego albo w okresie urlopu wychowawczego: 1) urodziła dziecko; 2) przyjęła na wychowanie dziecko w wieku do 7 roku życia, a w przypadku dziecka, wobec którego podjęto decyzję o odroczeniu obowiązku szkolnego – do 10 roku życia, i wystąpiła do sądu opiekuńczego w sprawie jego przysposobienia; 3) przyjęła na wychowanie w ramach rodziny zastępczej, z wyjątkiem rodziny zastępczej zawodowej, dziecko w wieku do 7 roku życia, a w przypadku dziecka, wobec którego podjęto decyzję o odroczeniu obowiązku szkolnego – do 10 roku życia”.

¹⁰³⁹ P. Stanisław, *Status ubezpieczeniowy osób duchownych...*, s. 109. Zob. także P. Stanisław, *Ubezpieczenie społeczne duchownych...*, s. 155.

¹⁰⁴⁰ Art. 17 ust. 1 u.s.u.p. stanowi, iż: „Składki na ubezpieczenia emerytalne, rentowe, wypadkowe oraz chorobowe za ubezpieczonych, o których mowa w art. 16 ust. 1 – 3, 5, 6 i 9 – 12, obliczają, rozliczają i przekazują co miesiąc do Zakładu w całości płatnicy składek”.

apostolskiego, obowiązek spoczywa na przełożonych domu zakonnego, klasztoru (por. art. 4 pkt 2 lit.f u.s.u.p.¹⁰⁴¹) czy stowarzyszenia.

Składki na ubezpieczenia emerytalne, rentowe i chorobowe wyrażone są w formie stopy procentowej, są jednakowe dla wszystkich ubezpieczonych. Stopa procentowa składek na ubezpieczenie wypadkowe jest zróżnicowana dla poszczególnych płatników składek, ustalana jest w zależności od poziomu zagrożeń zawodowych i skutków tych zagrożeń (art. 15 u.s.u.p.). Wysokości składek ubezpieczeniowych, uregulowane w art. 22 ust. 1 u.s.u.p., kształtują się następująco: ubezpieczenie emerytalne – 19,52 % podstawy wymiaru, rentowe – 8,00 %, chorobowe – 2,45 %, wypadkowe – stopa procentowa jest zróżnicowana (art. 22 ust. 2 u.s.u.p.)¹⁰⁴², wynosi od 0,40 % do 8,12 %.

Podstawę wymiaru składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe osób duchownych, w myśl art. 18 ust. 4 pkt 5a u.s.u.p.¹⁰⁴³, stanowi kwota deklarowana, nie niższa od kwoty minimalnego wynagrodzenia za pracę. W przypadku duchownych, którzy podlegają obowiązkowemu ubezpieczeniu emerytalnemu i rentowemu z tytułu wykonywanej pracy, a ubezpieczenie z tytułu pozostawania w stanie duchownym jest ich drugim ubezpieczeniem, to podstawa wymiaru składek jest równa różnicy „pomiędzy kwotą minimalnego wynagrodzenia a kwotą podstawy wymiaru składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe z tytułu stosunku pracy, członkostwa w spółdzielni lub służby” (art. 18 ust. 4c u.s.u.p.), czyli różnica pomiędzy kwotą najniższego wynagrodzenia, a kwotą przychodu ze stosunku pracy¹⁰⁴⁴.

Składki na ubezpieczenia emerytalne, rentowe i wypadkowe duchownych podlegających obowiązkowo tym ubezpieczeniom, finansują duchowni (20 % składki) oraz Fundusz Kościelny (80 % składki). W przypadku członków zakonów kontemplacyjnych klauzurowych, misjonarzy (w okresach pracy na terenach misyjnych), w całości finansowane są z funduszu kościelnego (por. art. 16 ust. 10 u.s.u.p.¹⁰⁴⁵)¹⁰⁴⁶.

¹⁰⁴¹ Art. 4 pkt 2 lit.f u.s.u.p. stanowi, iż: „Płatnik składek: duchowny niebędący członkiem zakonu albo przełożony domu zakonnego lub klasztoru w stosunku do członków swych zakonów lub, za zgodą Zakładu, inna zwierzchnia instytucja diecezjalna lub zakonna w stosunku do duchownych objętych tą zgodą”.

¹⁰⁴² Na temat sposobów ustalania wysokości składki na ubezpieczenie wypadkowe szerzej zob. Zakład Ubezpieczeń Społecznych, *Ustalanie stopy procentowej składki na ubezpieczenie wypadkowe*, Warszawa 2018, s. 7, opubl. w: https://www.zus.pl/documents/10182/167567/poradnik_wypadkowe.pdf/15281e1b-c3f3-472a-81b3-7d10e1a434c8 (dostęp: 8 lipiec 2019 rok).

¹⁰⁴³ Art. 18 ust. 4 pkt 5a u.s.u.p. stanowi, iż: „Podstawę wymiaru składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe duchownych – stanowi kwota minimalnego wynagrodzenia za pracę, ustalonego na podstawie odrębnych przepisów, zwana dalej «kwotą minimalnego wynagrodzenia», z zastrzeżeniem ust. 9 i 10”.

¹⁰⁴⁴ Szerzej zob. P. Stanisławski, *Status ubezpieczeniowy osób duchownych...*, s. 106 – 107. Zob. także P. Stanisławski, *Ubezpieczenia społeczne duchownych...*, s. 144. Zob. także P. Stanisławski, *Ubezpieczenia społeczne i ubezpieczenia zdrowotne osób duchownych...*, s. 414.

¹⁰⁴⁵ Art. 16 ust. 10 u.s.u.p. stanowi, iż: „Składki na ubezpieczenia emerytalne, rentowe i wypadkowe osób, o których mowa w art. 6 ust. 1 pkt 10 podlegających obowiązkowo tym ubezpieczeniom, finansują: 1) duchowni – w wysokości 20 % składki oraz Fundusz Kościelny – w wysokości 80 % składki; 2) Fundusz Kościelny – w

Inaczej finansowane są składki na ubezpieczenie emerytalne, rentowe i wypadkowe duchownych prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą czy podlegających dobrowolnie tym ubezpieczeniom, ponieważ finansują je w całości sami ubezpieczeni (por. art. 16 ust. 11 u.s.u.p.¹⁰⁴⁷)¹⁰⁴⁸. Wspomniana zasada dotyczy także duchownych objętych dobrowolnym ubezpieczeniem chorobowym¹⁰⁴⁹.

Prawodawca świecki przewidział możliwość podniesienia podstawy wymiaru składek na ubezpieczenie społeczne ze względu na uzyskiwanie wyższej wysokości świadczeń. „Składkę od podstawy wymiaru w części przewyższającej kwotę minimalnego wynagrodzenia, finansują duchowni lub instytucje diecezjalne lub zakonne” (art. 18 ust. 11 u.s.u.p.). Roczna podstawa wymiaru składki „nie może być wyższa od kwoty odpowiadającej trzydziestokrotności prognozowanego przeciętnego wynagrodzenia miesięcznego w gospodarce narodowej na dany rok kalendarzowy, określonego w ustawie budżetowej, ustawie o przewidywanym budżetowym lub ich projektach, jeżeli odpowiednie ustawy nie zostały uchwalone” (art. 19 ust. 1 u.s.u.p.).

4.5.3. Ubezpieczenie zdrowotne duchownych

Od 1 stycznia 1999 roku, ubezpieczenia zdrowotne zostały wyodrębnione z ubezpieczeń społecznych¹⁰⁵⁰ i uregulowane w ustawie z dnia 27 sierpnia 2004 roku *o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych*¹⁰⁵¹. Przepisy ustawy nie tworzą odrębnego systemu ubezpieczeniowego duchownych, zawierają regulacje prawne dotyczące podmiotu ubezpieczenia, sposobu finansowania i opłacania składek na ubezpieczenie zdrowotne¹⁰⁵². Świadczenia przysługujące z ubezpieczenia zdrowotnego są jednakowe dla wszystkich grup społeczno – zawodowych¹⁰⁵³, co odpowiada konstytucyjnemu obowiązkowi równego dostępu do świadczeń opieki zdrowotnej, o którym mowa w art. 68 ust. 2 K.¹⁰⁵⁴

wysokości 100 % składki za członków zakonów kontemplacyjnych klauzurowych, misjonarzy w okresach pracy na terenach misyjnych”.

¹⁰⁴⁶ Szerzej zob. T. Stanisławski, *Finansowanie instytucji wyznaniowych...*, s. 72 – 73.

¹⁰⁴⁷ Art. 16 ust. 11 u.s.u.p. stanowi, iż: „Składki na ubezpieczenia chorobowe, emerytalne i rentowe duchownych podlegających dobrowolnie tym ubezpieczeniom finansują w całości, z własnych środków, ubezpieczeni”.

¹⁰⁴⁸ P. Stanisz, *Ubezpieczenie społeczne duchownych...*, s. 164.

¹⁰⁴⁹ P. Stanisz, *Ubezpieczenie społeczne duchownych...*, s. 152.

¹⁰⁵⁰ J. Krukowski, *Polskie prawo wyznaniowe...*, s. 225.

¹⁰⁵¹ (Dz.U. 2004 Nr 210, poz. 2135). Zwana dalej: u.s.o.z. Zanim ustawa weszła w życie, problematyka ubezpieczeń zdrowotnych była uregulowana w ustawie z dnia 6 lutego 1997 roku *o powszechnym ubezpieczeniu zdrowotnym* (Dz.U. 1997 Nr 28, poz. 153).

¹⁰⁵² J. Krukowski, *Polskie prawo wyznaniowe...*, s. 225 – 226.

¹⁰⁵³ P. Stanisz, *Status ubezpieczeniowy osób duchownych...*, s.112.

¹⁰⁵⁴ Art. 68 ust. 2 K. stanowi, iż: „Obywatelom, niezależnie od ich sytuacji materialnej, władze publiczne zapewniają równy dostęp do świadczeń opieki zdrowotnej finansowanej ze środków publicznych. Warunki i zakres udzielania świadczeń określa ustawa”.

Zakres podmiotowy ustawy *o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych* został uregulowany w art. 66 u.ś.o.z., zgodnie z którym: „obowiązkowi ubezpieczenia zdrowotnego podlegają osoby spełniające warunki do objęcia ubezpieczeniami społecznymi lub ubezpieczeniem społecznym rolników, które są osobami duchownymi”.

W ustawie będącej przedmiotem analizy prawnej, próżno szukać definicji legalnej „osoba duchowna”, dlatego konieczne jest odniesienie się do definicji z ustawy *o systemie ubezpieczeń społecznych* (art. 8 pkt 13 u.s.u.p.¹⁰⁵⁵), która obejmuje swym zakresem duchownych *sensu stricte*, członków instytutów zakonnych (męskich i żeńskich), instytutów świeckich i stowarzyszeń życia apostołskiego. Obowiązkowym ubezpieczeniem zdrowotnym, objęci są również alumni wyższych seminariów duchownych i teologicznych, postulanci, nowicjusze i junioryści zakonów męskich i żeńskich i ich odpowiedników, z wyjątkiem tych, o których mowa w art. 3 ust. 2 pkt 2 u.ś.o.z.¹⁰⁵⁶ (por. art. 66 ust. 1 pkt 21 u.ś.o.z.¹⁰⁵⁷).

Przechodząc do chwili powstania obowiązku ubezpieczenia zdrowotnego osób duchownych (por. art. 69 ust. 1 u.ś.o.z.¹⁰⁵⁸), prawodawca świecki odsyła do ustawy *o systemie ubezpieczeń społecznych*. Zatem, duchowny *sensu stricte* podlega obowiązkowemu ubezpieczeniu od dnia przyjęcia go do stanu duchownego do dnia wystąpienia z tego stanu (por. art. 13 pkt 10 u.s.u.p.¹⁰⁵⁹), członek instytutu życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostołskiego – od dnia włączenia do dnia wydalenia z instytutu czy stowarzyszenia, natomiast alumn, juniorysta, nowicjusz i postulant – od dnia przyjęcia do seminarium

¹⁰⁵⁵ Art. 8 pkt 13 u.s.u.p. stanowi, iż: „Za osobę duchowną uważa się duchownego oraz członków zakonów męskich i żeńskich Kościoła Katolickiego, innych kościołów i związków wyznaniowych, z wyjątkiem alumnów seminariów duchownych, nowicjuszów, postulantów i juniorystów, którzy nie ukończyli 25. roku życia”.

¹⁰⁵⁶ Art. 3 ust. 2 pkt 2 u.ś.o.z. stanowi, iż: „Ubezpieczonymi są także członkowie zakonów oraz alumni wyższych seminariów duchownych i teologicznych, postulanci, nowicjusze i junioryści zakonów i ich odpowiednicy, którzy nie posiadają obywatelstwa państwa członkowskiego Unii Europejskiej lub państwa członkowskiego Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA) – strony umowy o Europejskim Obszarze Gospodarczym i nie są osobami, o których mowa w ust. 1 pkt 3, a przebywają na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na podstawie wize, zezwolenia na pobyt czasowy, zezwolenia na pobyt stały, zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego Unii Europejskiej, zgody na pobyt ze względów humanitarnych, zgody na pobyt tolerowany lub uzyskali w Rzeczypospolitej Polskiej status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą albo korzystają z ochrony czasowej na jej terytorium – jeżeli ubezpieczają się dobrowolnie na zasadach określonych w art. 68”.

¹⁰⁵⁷ Art. 66 ust. 1 pkt 21 u.ś.o.z. stanowi, iż: „Obowiązkowi ubezpieczenia zdrowotnego podlegają alumni wyższych seminariów duchownych i teologicznych, postulanci, nowicjusze i junioryści zakonów męskich i żeńskich i ich odpowiedników, z wyłączeniem osób, o których mowa w art. 3 ust. 2 pkt 2”.

¹⁰⁵⁸ Art. 69 ust. 1 u.ś.o.z. stanowi, iż: „Obowiązek ubezpieczenia zdrowotnego osób, o których mowa w art. 66 ust. 1 pkt 1 lit. a i c – i, powstaje i wygasa w terminach określonych w przepisach o ubezpieczeniach społecznych”.

¹⁰⁵⁹ Art. 13 pkt 10 u.s.u.p. stanowi, iż: „Obowiązkowo ubezpieczeniom emerytalnemu, rentowemu, chorobowemu i wypadkowemu podlegają osoby fizyczne w następujących okresach duchowni – od dnia przyjęcia do stanu duchownego do dnia wystąpienia z tego stanu, a w przypadku alumnów seminariów duchownych, nowicjuszów, postulantów i juniorystów – od dnia ukończenia 25 lat”.

(alumn), instytutu czy stowarzyszenia (juniorysta, nowicjusz i postulant) na okres próby aż do wystąpienia z placówki czy ukończenia 25. roku życia (por. art. 73 pkt 5 u.ś.o.z.¹⁰⁶⁰)¹⁰⁶¹.

Omawiając ubezpieczenie zdrowotne osób duchownych, należy również odnieść się do problematyki zbiegu tytułów do objęcia obowiązkowym ubezpieczeniem zdrowotnym, uregulowanym w art. 82 u.ś.o.z. Duchowny, który uzyskuje przychody z więcej niż jednego tytułu, opłaca składkę z każdego z tych tytułów odrębnie (por. art. 82 ust. 1 u.ś.o.z.¹⁰⁶²).

Od tej zasady ustawodawca świecki wprowadza wyjątek, stanowiąc że osoba duchowna, która nie jest podatnikiem zryczałtowanego podatku dochodowego od przychodów osób duchownych, a uzyskuje przychód jedynie z tytułu do objęcia obowiązkiem ubezpieczenia zdrowotnego, jako: pracownik w rozumieniu ustawy *o systemie ubezpieczeń społecznych*, osoba pobierająca emeryturę lub rentę, osoba w stanie spoczynku pobierająca uposażenie lub uposażenie rodzinne, osoba pobierająca uposażenie po zwolnieniu ze służby lub świadczenie pieniężne o takim samym charakterze – nie jest zgłaszana do ubezpieczenia zdrowotnego i nie opłaca składki z tytułu bycia osobą duchowną. Składka na to ubezpieczenie jest opłacana jedynie z tytułu zatrudnienia lub pobierania jednego z tych świadczeń (por. art. 82 ust. 11 u.ś.o.z.¹⁰⁶³ w zw. z art. 66 ust. 1 pkt 1 lit.a u.ś.o.z.¹⁰⁶⁴ w zw. z art. 66 ust. 1 pkt 16 u.ś.o.z.¹⁰⁶⁵). Dzięki temu rozwiązaniu prawnemu, duchowny uiszcza składki jedynie od tych tytułów, z których osiąga przychód.

W przypadku alumnów wyższego duchownego lub teologicznego, postulantów, nowicjuszy, juniorystów, którzy wykonują pracę w oparciu o umowę o pracę lub umowę cywilnoprawną (zlecenia, świadczenia usług), składka na ubezpieczenie zdrowotne opłacana jest wyłącznie z tytułu zatrudnienia¹⁰⁶⁶.

¹⁰⁶⁰ Art. 73 pkt 5 u.ś.o.z. stanowi, iż: „Obowiązek ubezpieczenia zdrowotnego osób, o których mowa w art. 66 ust. 1 pkt 21, powstaje z dniem przyjęcia do wyższego seminarium duchownego albo teologicznego lub do zakonu albo jego odpowiedników, a wygasa z dniem ukończenia 25. roku życia albo wystąpienia z wyższego seminarium duchownego albo teologicznego lub zakonu albo jego odpowiedników”.

¹⁰⁶¹ P. Stanisławski, *Ubezpieczenia społeczne i ubezpieczenia zdrowotne osób duchownych...*, s. 416.

¹⁰⁶² Art. 82 ust. 1 u.ś.o.z. stanowi, iż: „W przypadku gdy ubezpieczony uzyskuje przychody z więcej niż jednego tytułu do objęcia obowiązkiem ubezpieczenia zdrowotnego, o którym mowa w art. 66 ust. 1, składka na ubezpieczenie zdrowotne opłacana jest z każdego z tych tytułów odrębnie”.

¹⁰⁶³ Art. 82 ust. 11 u.ś.o.z. stanowi, iż: „W przypadku gdy osoba duchowna, która nie jest podatnikiem zryczałtowanego podatku dochodowego od przychodów osób duchownych, uzyskuje przychód jedynie z tytułu do objęcia obowiązkiem ubezpieczenia zdrowotnego, o którym mowa w: 1) art. 66 ust. 1 pkt 1 lit.a albo 2) art. 66 ust. 1 pkt 16 – składka na ubezpieczenie zdrowotne opłacana jest wyłącznie z tytułu, z którego osoba ta uzyskuje przychód”.

¹⁰⁶⁴ Art. 66 ust. 1 pkt 1 lit.a u.ś.o.z. stanowi, iż: „Obowiązkowi ubezpieczenia zdrowotnego podlegają osoby spełniające warunki do objęcia ubezpieczeniami społecznymi lub ubezpieczeniem społecznym rolników, które są pracownikami w rozumieniu ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych”.

¹⁰⁶⁵ Art. 66 ust. 1 pkt 16 u.ś.o.z. stanowi, iż: „Obowiązkowi ubezpieczenia zdrowotnego podlegają osoby pobierające emeryturę lub rentę, osoby w stanie spoczynku pobierające uposażenie lub uposażenie rodzinne oraz osoby pobierające uposażenie po zwolnieniu ze służby lub świadczenie pieniężne o takim samym charakterze”.

¹⁰⁶⁶ Zakład Ubezpieczeń Społecznych, *Ubezpieczenia społeczne i ubezpieczenie...*, s. 26.

Poruszając problematykę zasad finansowania składek na ubezpieczenia zdrowotne, należy zasygnalizować, że ustawa *o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych* wyróżnia dwie grupy podmiotów, mianowicie:

- 1) osoby duchowne będące podatnikami podatku dochodowego od osób fizycznych lub zryczałtowanego podatku dochodowego od przychodów osób duchownych.
 - składki finansowane przez duchownych (por. art. 85 ust. 1 i 4 u.ś.o.z.¹⁰⁶⁷).
 - podstawa wymiaru składki obliczana jest na tych samych zasadach co w ustawie *o systemie ubezpieczeń społecznych* (stanowi kwotę deklarowaną, nie niższą od minimalnego wynagrodzenia). Kiedy podlega obowiązkowemu ubezpieczeniu emerytalnemu i rentowemu z tytułu wykonywanej pracy, a ubezpieczenie z tytułu pozostawania w stanie duchownym jest jego drugim ubezpieczeniem, podstawa wymiaru składki jest równa różnicy pomiędzy kwotą najniższego wynagrodzenia, a kwotą przychodu ze stosunku pracy (por. art. 81 ust. 1 u.ś.o.z.¹⁰⁶⁸).
- 2) osoby duchowne nie będące podatnikami podatku dochodowego od osób fizycznych ani zryczałtowanego podatku dochodowego od przychodów osób duchownych oraz alumni wyższych seminariów duchownych i teologicznych, postulanci, nowicjusze, junioryści
 - składki finansowane są z funduszu kościelnego (por. art. 86 ust. 4 u.ś.o.z.¹⁰⁶⁹), który, na ten cel, otrzymuje dotacje z budżetu państwa (por. art. 86 ust. 5 u.ś.o.z.¹⁰⁷⁰).
 - podstawą wymiaru składki jest „kwota odpowiadająca wysokości specjalnego zasiłku opiekuńczego przysługującego na podstawie przepisów o świadczeniach rodzinnych” (art. 81 ust. 10 u.ś.o.z.)¹⁰⁷¹.

¹⁰⁶⁷ Art. 85 ust. 1 i 4 u.ś.o.z. stanowi, iż: „1. Za osobę pozostającą w stosunku pracy, w stosunku służbowym albo odbywającą służbę zastępczą składkę jako płatnik oblicza, pobiera z dochodu ubezpieczonego i odprowadza pracodawca, a w razie wypłaty świadczeń pracowniczych z Funduszu Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych, o których mowa w ustawie z dnia 29 grudnia 1993 r. o ochronie roszczeń pracowniczych w razie niewypłacalności pracodawcy (Dz.U. z 2002 r. poz. 85, z późn. zm.) – podmiot obowiązany do wypłaty tych świadczeń. 4. Za osobę wykonującą pracę na podstawie umowy zlecenia, umowy agencyjnej lub innej umowy o świadczenie usług oraz za osobę z nią współpracującą składkę jako płatnik oblicza, pobiera z dochodu ubezpieczonego i odprowadza zamawiający, z zastrzeżeniem art. 86 ust. 1 pkt 13a”.

¹⁰⁶⁸ Art. 81 ust. 1 u.ś.o.z. stanowi, iż: „Do ustalenia podstawy wymiaru składek na ubezpieczenie zdrowotne osób, o których mowa w art. 66 ust. 1 pkt 1 lit. a, d – i i pkt 3 i 35, stosuje się przepisy określające podstawę wymiaru składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe tych osób, z zastrzeżeniem ust. 5, 6 i 10”.

¹⁰⁶⁹ Art. 86 ust. 4 u.ś.o.z. stanowi, iż: „Składki na ubezpieczenie zdrowotne duchownych oraz alumnów wyższych seminariów duchownych i teologicznych, postulantów, nowicjuszy i juniorystów oraz ich odpowiedników, z wyłączeniem osób duchownych będących podatnikami podatku dochodowego od osób fizycznych lub zryczałtowanego podatku dochodowego od przychodów osób duchownych, są finansowane z Funduszu Kościelnego”.

¹⁰⁷⁰ Art. 86 ust. 5 u.ś.o.z. stanowi, iż: „Na opłacenie składek, o których mowa w ust. 4, Fundusz Kościelny otrzymuje dotacje z budżetu państwa”.

¹⁰⁷¹ Art. 81 ust. 10 u.ś.o.z. stanowi, iż: „Podstawą wymiaru składek na ubezpieczenie zdrowotne dla osób, o których mowa w art. 66 ust. 1 pkt 1 lit. f i pkt 21, z wyłączeniem osób duchownych będących podatnikami podatku dochodowego od osób fizycznych lub zryczałtowanego podatku dochodowego od przychodów osób

Składka na ubezpieczenie zdrowotne osób duchownych jest miesięczna i niepodzielna, wynosi 9 % podstawy wymiaru składki (art. 79 u.ś.o.z.).

4.5.4. Kontrowersje i wątpliwości wokół ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych

Analizując przepisy dotyczące ubezpieczenia (społecznego i zdrowotnego) duchownych, dostrzec można wiele wątpliwości natury prawnej. Z uwagi na fakt, że ustawa o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych zawiera klauzule odsyłające do przepisów ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, dlatego też podniesione uwagi będą odnosić się także do ubezpieczenia zdrowotnego duchownych.

Największą kontrowersją jaką można dostrzec w ustawie o systemie ubezpieczeń społecznych jest niedopracowanie pojęcia „osoby duchownej”, o którym mowa w art. 8 pkt 13 u.s.u.p. Analizując wspomniany wyżej przepis, z innymi aktami prawnymi (np. ustawą o gwarancjach wolności sumienia i wyznania), można zauważyć, że ustawodawca świecki różnie definiuje „osobę duchowną” – raz odróżnia duchownego od członka instytutu zakonnego (por. art. 12 ust. 1 u.g.w.s.w.¹⁰⁷²), innym razem uznaje je za podmioty tożsame (por. art. 12 ust. 3 u.g.w.s.w.¹⁰⁷³).

Prawodawca świecki, w ustawie o systemie ubezpieczeń społecznych, zamiennie używa pojęć „osoba duchowna” (występuje tylko w art. 8 ust. 13 u.s.u.p.) i „duchowny”, częściej używając tego drugiego¹⁰⁷⁴. Wymieniając grupy duchownych objętych ubezpieczeniem społecznym (art. 8 pkt 13 u.s.u.p.), ustawodawca świecki uwzględnia tylko członków zakonów męskich i żeńskich Kościoła katolickiego, pomijając członków instytutów świeckich oraz stowarzyszeń życia apostołskiego.

Analizując przepisy ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, pod kątem wykładni językowej, można byłoby także przyjąć, że pojęcie „osoba duchowna” jest szersze od terminu

duchownych, jest kwota odpowiadająca wysokości specjalnego zasiłku opiekuńczego przysługującego na podstawie przepisów o świadczeniach rodzinnych”.

¹⁰⁷² Art. 12 ust. 1 u.g.w.s.w. stanowi, iż: „Duchowni oraz osoby zakonne kościołów i innych związków wyznaniowych, ustanowione według przepisów prawa wewnętrznego kościoła lub innego związku wyznaniowego, korzystają z praw i podlegają obowiązkom na równi z innymi obywatelami we wszystkich dziedzinach życia państwowego, politycznego, gospodarczego, społecznego i kulturalnego (...)”.

¹⁰⁷³ Art. 12 ust. 3 u.g.w.s.w. stanowi, iż: „Uprawnienia i obowiązki osób duchownych w myśl prawa państwowego określają odrębne ustawy”.

¹⁰⁷⁴ Pojęcie „duchowny” zostało użyte w następujących przepisach: art. 6 ust. 1 pkt 10 u.s.u.p.; art. 9 ust. 7 u.s.u.p.; art. 13 pkt 10 u.s.u.p.; art. 16 ust. 10 pkt 1 u.s.u.p.; art. 16 ust. 10a u.s.u.p.; art. 16 ust. 11 u.s.u.p.; art. 18 ust. 4 pkt 5a u.s.u.p. oraz art. 36 ust. 2 u.s.u.p.

„duchowny”¹⁰⁷⁵. Mogłoby to doprowadzić do uznania, że duchowni *sensu stricte* podlegają ubezpieczeniom społecznym (por. art. 6 ust. 1 pkt. 10 u.s.u.p.¹⁰⁷⁶)¹⁰⁷⁷ mimo, że z innych przepisów, wspomnianej wyżej ustawy, można wywnioskować, że członkowie instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego objęci są także ubezpieczeniami społecznymi (np. art. 36 ust. 2 u.s.u.p.¹⁰⁷⁸ i art. 16 ust. 10 pkt 2 u.s.u.p.¹⁰⁷⁹)¹⁰⁸⁰.

Instytuty świeckie, tak jak instytuty zakonne, są instytutami życia konsekrowanego (por. kan. 710 KPK¹⁰⁸¹), ponieważ ich wspólnym mianownikiem jest profesja rad ewangelicznych uznana przez Kościół (publiczna konsekracja), bez względu na naturę świętych więzów, przez które profesja się realizuje¹⁰⁸². Stowarzyszenia życia apostołskiego nie są instytutami życia konsekrowanego, ale posiadają wiele cech wspólnych charakterystycznych dla instytutów zakonnych, m.in. życie we wspólnocie¹⁰⁸³.

Mając powyższe na uwadze, wskazać należy, że aktualnie obowiązujące przepisy ustawy *o systemie ubezpieczeń społecznych* należy analizować pod kątem wykładni celowościowej i funkcjonalnej oraz uznać, że ustawodawca świecki objął zakresem nie tylko duchownych *sensu stricte*, ale również członków instytutów życia konsekrowanego (zakonnych i świeckich) oraz stowarzyszeń życia apostołskiego¹⁰⁸⁴.

Obecne obowiązujące przepisy ustawy są niedoprecyzowane, zawierają wiele luk prawnych, które należy czym prędzej wyeliminować. Konieczne jest, aby ustawodawca świecki znowelizował art. 8 pkt 13 u.s.u.p., poprzez poprawne zdefiniowanie pojęcia „duchowny”, a nie „osoba duchowna” i uwzględnienie *expressis verbis* członków instytutów

¹⁰⁷⁵ Wynika to z art. 8 ust. 13 u.s.u.p., zgodnie z którym: „Za osobę duchowną uważa się duchownego oraz członków zakonów męskich i żeńskich Kościoła katolickiego, innych kościołów i związków wyznaniowych, z wyjątkiem alumnów seminariów duchownych, nowicjuszków, postulanta i juniorystów, którzy nie ukończyli 25. roku życia”. Zob. także P. Stanisław, *Ubezpieczenie społeczne duchownych...*, s. 134.

¹⁰⁷⁶ Art. 6 ust. 1 pkt. 10 u.s.u.p. stanowi, iż: „Obowiązkowo ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym podlegają, z zastrzeżeniem art. 8 i 9, osoby fizyczne, które na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej są duchownymi”.

¹⁰⁷⁷ Szerzej zob. P. Stanisław, *Ubezpieczenie społeczne duchownych...*, s. 134.

¹⁰⁷⁸ Art. 36 ust. 2 u.s.u.p. stanowi, iż: „Obowiązek zgłoszenia do ubezpieczeń społecznych osób określonych w art. 6 ust. 1 pkt 1 – 4, 6 – 9b, 11, 12, 19 – 22, ust. 2, 2a i 2d, duchownych będących członkami zakonów lub klasztorów oraz osób współpracujących, o których mowa w art. 8 ust. 11, należy do płatnika składek”.

¹⁰⁷⁹ Art. 16 ust. 10 pkt 2 u.s.u.p. stanowi, iż: „Składki na ubezpieczenia emerytalne, rentowe i wypadkowe osób, o których mowa w art. 6 ust. 1 pkt 10 podlegających obowiązkowo tym ubezpieczeniom, finansują Fundusz Kościelny – w wysokości 100% składki za członków zakonów kontemplacyjnych klauzurowych, misjonarzy w okresach pracy na terenach misyjnych”.

¹⁰⁸⁰ P. Stanisław, *Ubezpieczenie społeczne duchownych...*, s. 134. Zob. także P. Stanisław, *Status ubezpieczeniowy osób duchownych...*, s. 102.

¹⁰⁸¹ Kan. 710 KPK stanowi, iż: „Instytut świecki jest instytutem życia konsekrowanego, w którym wierni żyjący w świecie dążą do doskonałej miłości i starają się przyczynić do uświęcenia świata, zwłaszcza od wewnątrz”.

¹⁰⁸² T. Rincón – Pérez, *Instytuty życia konsekrowanego i Stowarzyszenia życia apostołskiego*, (w:) P. Majer (red.), *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, wydawnictwo Wolters Kluwer, Kraków 2011, s. 562.

¹⁰⁸³ T. Rincón – Pérez, *Instytuty życia konsekrowanego...*, s. 571.

¹⁰⁸⁴ P. Stanisław, *Status ubezpieczeniowy osób duchownych...*, s. 102.

świeckich i stowarzyszeń życia apostołskiego, jako podmiotów objętych ubezpieczeniem społecznym. Nie należy zapominać, że ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych ma zastosowanie nie tylko do Kościoła katolickiego, ale również innych kościołów, dlatego nowa definicja winna zawierać ogólne określenia, które będzie można zastosować do innych związków wyznaniowych¹⁰⁸⁵. Przy konstruowaniu pojęcia, prawodawca świecki winien współpracować z przedstawicielami kościołów funkcjonujących w Polsce.

Następną wątpliwością jaką można dostrzec, to kwestia finansowania składek na obowiązkowe ubezpieczenie społeczne z tytułu pozostawania w stanie duchownym, w sytuacji określonej w art. 9 ust. 1a u.s.u.p.¹⁰⁸⁶. Co do zasady, składki na ubezpieczenie społeczne, emerytalne, rentowe i wypadkowe osób duchownych podlegających obowiązkowo tym ubezpieczeniom, finansują solidarnie duchowni (20 % składki) oraz Fundusz Kościelny (80 % składki)¹⁰⁸⁷. W sytuacji określonej w art. 9 ust. 1a u.s.u.p., składki na ubezpieczenia emerytalne i rentowe duchownych finansuje Fundusz Kościelny w wysokości stanowiącej różnicę pomiędzy najniższym wynagrodzeniem, a przychodem ze stosunku pracy (por. art. 16 ust. 10a u.s.u.p.¹⁰⁸⁸).

Ksiądz profesor Piotr Stanisław słusznie zwrócił uwagę, że nie wiadomo w jaki sposób ma być finansowana 20 % część składki, czy na zasadach współfinansowania przez Fundusz Kościelny, czy należy zastosować inny sposób (np. finansowania w całości przez osobę duchowną). Przedstawiciel strony świeckiej (Sekretarz Stanu w Ministerstwie Pracy i Polityki Socjalnej), odniósł się do tego problemu, wskazując że w niniejszej sprawie zastosowanie ma sposób finansowania składki na zasadach współfinansowania przez Fundusz Kościelny¹⁰⁸⁹.

¹⁰⁸⁵ Szerzej zob. P. Stanisław, *Ubezpieczenie społeczne duchownych...*, s. 137.

¹⁰⁸⁶ Art. 9 ust. 1a u.s.u.p. stanowi, iż: „Ubezpieczeni wymienieni w ust. 1, których podstawa wymiaru składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe z tytułu stosunku pracy, członkostwa w spółdzielni, służby, pobierania świadczenia szkoleniowego, świadczenia socjalnego, zasiłku socjalnego lub wynagrodzenia przysługującego w okresie korzystania ze świadczenia górniczego lub w okresie korzystania ze stypendium na przekwalifikowanie w przeliczeniu na okres miesiąca jest niższa od określonej w art. 18 ust. 4 pkt 5a, podlegają również obowiązkowo ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym z innych tytułów, z zastrzeżeniem ust. 1b i art. 16 ust. 10a”.

¹⁰⁸⁷ Art. 16 ust. 10 pkt 1 u.s.u.p. stanowi, iż: „Składki na ubezpieczenia emerytalne, rentowe i wypadkowe osób, o których mowa w art. 6 ust. 1 pkt 10 podlegających obowiązkowo tym ubezpieczeniom, finansują: 1) duchowni – w wysokości 20 % składki oraz Fundusz Kościelny – w wysokości 80 % składki”.

¹⁰⁸⁸ Art. 16 ust. 10a u.s.u.p. stanowi, iż: „Składki na ubezpieczenia emerytalne i rentowe duchownych, o których mowa w art. 9 ust. 1a, finansuje Fundusz Kościelny, zgodnie z ust. 10 pkt 1, w części obliczonej od różnicy podstawy wymiaru składek określonej w art. 18 ust. 4 pkt 5 i podstawy wymiaru składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe z tytułu stosunku pracy”.

¹⁰⁸⁹ Szerzej zob. P. Stanisław, *Status ubezpieczeniowy osób duchownych...*, s.105 – 106. Na temat sposobu finansowania składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe z tytułu pozostawania w stanie duchownym w sytuacji obowiązkowego podlegania tym ubezpieczeniom jednocześnie z dwóch tytułów, zgodnie z zasadą określoną w art. 9 ust. 1a u.s.u.p. zob. także P. Stanisław, *Ubezpieczenie społeczne duchownych...*, s. 144 – 145.

Ustawodawca świecki winien znowelizować przepisy i w tym zakresie, ponieważ w chwili obecnej powyższa kwestia nie została uregulowana w art. 18 u.s.u.p., a wynika z art. 16 u.s.u.p. Najrozsądniejszym rozwiązaniem byłoby umieszczenie odrębnego ustępu w art. 18 u.s.u.p. (regulującego podstawy wymiaru składek na ubezpieczenia społeczne poszczególnych grup społeczno – zawodowych), który stanowiłby, że podstawą wymiaru składki na ubezpieczenia z tytułu pozostawania w stanie duchownym, w sytuacji określonej w art. 9 ust. 1a u.s.u.p., jest różnica pomiędzy kwotą najniższego wynagrodzenia, a kwotą przychodu ze stosunku pracy oraz uchylenie art. 16 ust. 10a u.s.u.p., ponieważ finansowanie tych składek odbywa się na zasadach określonych w art. 16 ust. 11 u.s.u.p.¹⁰⁹⁰.

PODSUMOWANIE

Obecne normy kościelne, odnoszące się do kwestii wynagrodzeń szafarzy, stanowią nowość w porównaniu do regulacji prawnych, jakie znajdowały się w *Codex Iuris Canonici* z 1917 roku. Ustawodawstwo kościelne swój obecny kształt, w tym zakresie, zawdzięcza nauczaniu Soboru Watykańskiego II. Ojcowie *Vaticanum II* zwrócili uwagę na sposoby korzystania z dóbr doczesnych przez duchownych (n. 17 PO), podkreślając że dobra pochodzące od kościelnych osób prawnych powinny zostać przeznaczone na zaradanie potrzebom Kościoła (kan. 222 § 1 KPK). Dobra doczesne, które duchowni uzyskują, z racji wypełniania jakiegoś urzędu kościelnego, powinny zostać przeznaczone na odpowiednie utrzymanie i wypełnienie obowiązków własnego stanu, a pozostałe dobra – na rzecz Kościoła albo na dzieła miłosierdzia. Wierni mają prawdziwy obowiązek zatroszczyć się o to, aby mogli zapewnić duchownym konieczne środki do uczciwego i godnego życia (n. 20 PO). O powyższym obowiązku winni przypominać biskupi, którzy mają za zadanie wprowadzić przepisy partykularne regulujące kwestie utrzymania duchownych (n. 20 PO) oraz powołać diecezjalny fundusz (n. 21 PO).

Nauczanie Soboru Watykańskiego II zostało implementowane do kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku. Prawodawca kościelny przypomniał biskupom diecezjalnym obowiązek zapewnienia duchownym słusznego i godziwego utrzymania, w szczególności wynagrodzenia oraz właściwej opieki zdrowotnej i socjalnej (kan. 384 KPK). Troska biskupa diecezjalnego o podległych mu duchownych ma podstawy prawne w stosunku inkardynacji oraz wykonywanej posłudze (kan. 281 § 1 KPK). Celem zabezpieczenia godnego utrzymania duchownych, biskup winien erygować diecezjalny fundusz (kan. 1274 KPK).

¹⁰⁹⁰ Szerzej zob. P. Stanisławski, *Status ubezpieczeniowy osób duchownych...*, s.106 – 107.

Za realizację obowiązku godnego utrzymania duchownych, odpowiada nie tylko biskup diecezjalny, ale przede wszystkim cała wspólnota kościelna, o czym stanowi kan. 222 § 1 KPK. Obowiązek ten wypływa z przynależności wszystkich wiernych do Ludu Bożego na mocy przyjętego chrztu (kan. 96 KPK), współodpowiedzialności za realizację misji Kościoła oraz naturalnej solidarności wobec samej wspólnoty.

Ustawodawca kościelny, przypominając wiernym o obowiązku zapewnienia szafarzom godziwego utrzymania (por. kan. 222 § 1 KPK), posługuje się łacińskim zwrotem *honestas sustentatio*, który swym zakresem obejmuje *remuneratio*, *assistentia socialis* (kan. 281 § 2 KPK), *praeventia socialis* i *securitas socialis* (kan. 1274 § 2 KPK). Godziwe utrzymanie duchownych, o którym mowa w kan. 222 § 1 KPK, powinno być w takiej wysokości, aby uwzględniało potrzeby ekonomiczne, społeczne i kulturalne duchownych w powiązaniu ze sytuacją społeczno – ekonomiczną państwa, w którym pełnią posługę.

Poruszając kwestię godziwego utrzymania szafarzy, należy zwrócić uwagę na sposoby pozyskiwania przez nich środków finansowych. Duchowni, wykonując posługę duszpasterską nie świadczą pracy, w rozumieniu ustawy *Kodeks pracy*, stąd też nie otrzymują za nią wynagrodzenia. Utrzymują się z dobrowolnych ofiar wiernych (*iura stolae*, odprawienie Mszy Świętej w określonej intencji, wygłoszenia misji i rekolekcji czy kolędy). Sytuacja finansowa duchownych wykonujących posługę duszpasterską uzależniona jest od wielkości parafii, liczby świeckich praktykujących i położenia geograficznego parafii. Najtrudniej jest w małych wiejskich parafiach, w których utrzymanie duchownego jest sporym problemem, a wysokość uzyskiwanych ofiar od wiernych może okazać się znikoma, dlatego też wielu duchownych decyduje się na podjęcie dodatkowej pracy.

Duchowni, którzy świadczą pracę w oparciu o umowę o pracę, umowę cywilnoprawną, czy prowadzą działalność gospodarczą, obowiązani są uiszczać podatek dochodowy od osób fizycznych. Obowiązkowi podatkowemu podlegają także przychody duchownych uzyskane z tytułu świadczonej posługi duszpasterskiej, związane ze sprawowaniem kultu Bożego (*iura stolae*, stypendia mszalne, kolęda). Ustawodawca świecki pozostawia im pole wyboru, czy będą uiszczać podatek na zasadach ogólnych, czy ryczałt od przychodów osób duchownych.

Dokonując analizy ustaw podatkowych, którym duchowni podlegają, można dostrzec wiele nieścisłości i kontrowersji, w szczególności: brak precyzyjnego określenia terminu „osoba duchowna” i opieranie się na błędnej definicji wypracowanej przez judykaturę, nieobjęcie wszystkich osób pełniących funkcję duszpasterską (m.in. członków instytutów zakonnych), uzależnienie wysokości ryczałtu od przychodów osób duchownych od liczby mieszkańców zamieszkujących teren parafii (z pominięciem osób wierzących, ale

niepraktykujących, przynależących do parafii personalnych) oraz przyjęcie, że otrzymywane ofiary od wiernych są „opłatami” w rozumieniu ustawy *o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne*, a co za tym idzie, podlegają opodatkowaniu.

Godziwe utrzymanie szafarzy, o którym mowa w kan. 222 § 1 KPK, obejmuje także świadczenia, na które składa się ubezpieczenie społeczne i zdrowotne. Ustawodawca świecki wyróżnia cztery grupy duchownych objętych ubezpieczeniem społecznym, klasyfikując ich według kryterium wieku i funkcji. Osoby posiadające status osoby duchownej, które przebywają na terenie Rzeczypospolitej Polskiej podlegają obowiązkowo ubezpieczeniom emerytalnym, rentowym i wypadkowym (art. 6b ust. 1 u.s.u.p. w zw. z art. 12 ust. 1 u.s.u.p.), a dobrowolnie – ubezpieczeniu chorobowemu (art. 11 ust. 2 u.s.u.p.).

Ustawa *o systemie ubezpieczeń społecznych* zawiera regulacje dotyczące zbiegu tytułów obowiązkowego ubezpieczenia emerytalnego i rentowego duchownych, o których mowa w art. 9 ust. 1, 1a i 7 u.s.u.p., którzy spełniają warunki do objęcia ich obowiązkowym ubezpieczeniem (emerytalnym i rentowym) z innego tytułu lub innych tytułów.

Duchowni, którzy podlegają ubezpieczeniu emerytalnemu i rentowemu, podlegają również obowiązkowemu ubezpieczeniu wypadkowemu (art. 12 ust. 1 u.s.u.p.) na zasadach określonych w ustawie *o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych*. Duchowni, którzy pełnią wyłącznie posługę duszpasterską nie są objęci obowiązkowym ubezpieczeniem chorobowym. Mogą zostać nim objęci po złożeniu stosownego wniosku (art. 11 ust. 2 u.s.u.p.). Natomiast duchowni, którzy wykonują pracę w ramach stosunku pracy (art. 8 ust. 1 u.s.u.p.) czy w oparciu o umowę cywilnoprawną (art. 8 ust. 2a u.s.u.p.) podlegają obligatoryjnemu ubezpieczeniu chorobowemu.

Ubezpieczenia zdrowotne zostały uregulowane w ustawie *o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych*, są jednakowe dla wszystkich grup społeczno – zawodowych, dlatego też duchowni nie są „podmiotem uprzywilejowanym”.

Dokonując analizy ustawy *o systemie ubezpieczeń społecznych*, można dostrzec wiele nieścisłości i kontrowersji, w szczególności: brak precyzyjnego określenia terminu „osoba duchowna”, twierdzenie, że członkowie instytutów świeckich oraz stowarzyszeń życia apostołskiego nie są podmiotami ubezpieczeń społecznych; terminologia użyta w definicji „osoby duchownej” odnosi się do Kościoła katolickiego mimo, że ustawa ma zastosowanie do innych kościołów i związków wyznaniowych. Ustawa zawiera nieścisłości terminologiczne i liczne luki prawne (m.in. finansowania składek w sytuacji określonej w art. 9 ust. 1a u.s.u.p.).

Obecna sytuacja prawno – podatkowa oraz prawno – ubezpieczeniowa w jakiej znajduje się osoba duchowna spowodowana jest nieznaną przez polskiego prawodawcę świeckiego ustawodawstwa kościelnego, a co za tym idzie, jego błędną interpretacją. Konieczne jest dokonanie stosownych zmian w aktualnie obowiązujących przepisach, aby wyeliminować wskazane kontrowersje i wątpliwości. Nowelizacje ustaw podatkowych i ubezpieczeniowych winny zostać dokonane w porozumieniu z przedstawicielami Kościoła katolickiego, innych kościołów i związków wyznaniowych funkcjonujących w Polsce.

ROZDZIAŁ 5

SPOSOBY ZARADZANIA POTRZEBOM KOŚCIOŁA

Prawodawca kościelny przypomina wszystkim wiernym o obowiązku zaradzania potrzebom Kościoła, aby posiadał środki konieczne do sprawowania kultu Bożego, prowadzenia działalności apostołskiej i charytatywnej, zapewnienia godziwego utrzymania szafarzy. Kan. 222 § 1 KPK odnosi się nie tylko do tymczasowych potrzeb, ale także, z samej swojej natury, do potrzeb duchowych¹⁰⁹¹. „Kościół, choć dla pełnienia swego posłannictwa potrzebuje ludzkich zasobów, nie dla szukania ziemskiej chwały powstał” (n. 8 LG), ale po to, aby podążać za przykładem Chrystusa i dążyć do zbawienia całej ludzkości¹⁰⁹².

Kościół działa na rzecz wypełnienia swojej misji i czyni to przy pomocy członków Ludu Bożego, którzy są współodpowiedzialni za misję Kościoła, w tym za zaradzanie jego potrzeb (materialnych i duchowych). Wierni realizują obowiązek z kan. 222 § 1 KPK, nie tylko udzielając wsparcia finansowego, ale również świadcząc pomoc duchową (modlitwę) i osobistą, poświęcając swój czas i talent (por. n. 10 AA¹⁰⁹³)¹⁰⁹⁴. Tylko wtedy Kościół nie będzie narażony na ryzyko zostania organizacją pomocy społecznej, przedsiębiorstwem czy organizacją pozarządową, a wspólnotą – Ludem Bożym¹⁰⁹⁵.

Niektórzy kanoniści sprowadzają temat zaradzania potrzeb Kościoła do świadczeń finansowych¹⁰⁹⁶, prowadzi do błędnego przyjęcia, że kan. 222 § 1 KPK, służy zaspokajaniu

¹⁰⁹¹ P. J. Viladrich, *La declaración de derechos y deberes de los fieles...*, s. 153.

¹⁰⁹² Konstytucja „Lumen gentium” w numerze 8 stanowi, iż: „Chrystus posłany został przez Ojca, «aby głosić ewangelię ubogim... aby uzdrawiać skruszonych w sercu», «aby szukać i zbawiać, co było zginęło», podobnie i Kościół darzy miłością wszystkich dotkniętych słabością ludzką, co więcej, w ubogich i cierpiących odnajduje wizerunek swego ubożego i cierpiącego Zbawiciela, im stara się ulżyć w niedoli i w nich usiłuje służyć Chrystusowi. A podczas gdy Chrystus, «święty, niewinny, niepokalany», nie znał grzechu, lecz przyszedł dla prześlągania jedynie za grzechy ludu, Kościół obejmujący w łonie swoim grzeszników, święty i zarazem ciągle potrzebujący oczyszczenia, podejmuje ustawicznie pokutę i odnowienie swoje”.

¹⁰⁹³ Dekret „Apostolicam actuositatem” w numerze 10 stanowi, iż: „(...) Oni [wierni świeccy] bowiem, czerpiąc siły z czynnego udziału w życiu liturgicznym swojej wspólnoty, gorliwie uczestniczą w jej pracach apostołskich; pociągają do Kościoła ludzi, trzymających się może z dala od niego; współpracują usilnie w głoszeniu słowa Bożego zwłaszcza przez katechizację; oddając na usługi Kościoła swoją wiedzę fachową, usprawniają pracę duszpasterską, a także zarządzanie dobrami kościelnymi”.

¹⁰⁹⁴ Szerzej zob. J. A. Coriden, T. J. Green, D. E. Heintschel (ed.), *The Code of Canon Law: A Text and Commentary*, Publisher: Geoffrey Chapman, London 1985, s. 156.

¹⁰⁹⁵ Papież Franciszek w orędziu wygłoszonym z okazji Światowego Dnia Misyjnego, które odbyło się 22 października 2017 roku, zwrócił uwagę, że: „Kościół – powtarzam to jeszcze raz – nie jest organizacją pomocy społecznej, przedsiębiorstwem czy jakąś organizacją pozarządową, ale jest wspólnotą osób ożywianych działaniem Ducha Świętego, które zachwyciły się spotkaniem z Jezusem Chrystusem, żyją nim nadal i pragną dzielić się tym doświadczeniem głębokiej radości, dzielić się orędziem zbawienia, które dał nam Pan. To właśnie Duch Święty prowadzi Kościół tą drogą Francesco, *Messaggio del Santo Padre Francesco per la Giornata Missionaria Mondiale*, 20.10.2013. Tekst w języku polskim: http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/messages/missions/documents/papa-francesco_20130519_giornata-missionaria2013.html (dostęp: 9 sierpnia 2019 roku).

¹⁰⁹⁶ Przykładowo, ksiądz profesor Józef Krukowski, analizując kan. 222 § 1 KPK, zwraca uwagę wyłącznie na świadczenia wiernych o charakterze finansowym, takie jak: ofiary z okazji posług religijnych, jałmużny, zapisy

wyłącznie potrzeb materialnych Kościoła i spoczywa na świeckich. Prawodawca kościelny zachęca wszystkich wiernych do udzielania pomocy ekonomicznej, osobistej i duchowej, aby Kościół mógł realizować misję ewangelizacyjną, zachować tożsamość instytucjonalną¹⁰⁹⁷, przyczyniając się do osiągnięcia przez niego celu, jakim jest zbawienie dusz. Niewystarczające może okazać się zaspokojenie potrzeb Kościoła wyłącznie na podstawie świadczeń osobistych czy duchowych, dlatego też wszyscy wierni obowiązani są wspierać finansowo Kościół.

5.1. ŚWIADCZENIA EKONOMICZNE

Wkłady finansowe wiernych mają ogromne znaczenie dla rozwoju zadań ewangelicznych¹⁰⁹⁸. Dzięki nim, Kościół może zdobyć niezbędne środki materialne, aby osiągnąć swój cel (por. n. 48 LG¹⁰⁹⁹), jakim jest zbawienie dusz (por. 1 Tm 2,3 – 4¹¹⁰⁰ i kan. 1752 KPK¹¹⁰¹)¹¹⁰². Wierni, świadomi potrzeb Kościoła, wnoszą wkłady finansowe dobrowolnie, z pełną swobodą i odpowiedzialnością. Są także sposobem dziękowania Bogu i zwracania mu części dóbr otrzymanych od Niego (por. n. 10 AA¹¹⁰³). Świadczenia ekonomiczne wiernych odgrywają dużą, ale nie kluczową, rolę w zaradzaniu potrzebom Kościoła (kan. 222 § 1 KPK). Mogą być dokonywane na wiele sposobów¹¹⁰⁴.

testamentowe, świadczenia spontaniczne, świadczenia nakładane w formie podatków na publiczne i prywatne osoby prawne. Szerzej zob. J. Krukowski, *Obowiązki i uprawnienia wszystkich wiernych chrześcijan...*, s. 40. Na powyższy temat zob. także P. J. Viladrich, *La declaración de derechos y deberes de los fieles...*, s. 153.

¹⁰⁹⁷ F. Aznar Gil, *La administración de los bienes de la Iglesia...*, s. 79.

¹⁰⁹⁸ J. Vázquez Sánchez, *El derecho – deber de los fieles de ayudar a la Iglesia...*, s. 278.

¹⁰⁹⁹ Konstytucja „Lumen gentium” w numerze 48 stanowi, iż: „Kościół, do którego w Jezusie Chrystusie jesteście wszyscy powołani i w którym dzięki łasce Bożej zdobywamy świętość, osiągnięciem pełni dopiero w chwale niebieskiej, gdy nadejdzie czas odnowienia wszystkiego i kiedy wraz z rodzajem ludzkim również świat cały, głęboko związany z człowiekiem i przez niego zdążający do swego celu, w sposób doskonały odnowi się w Chrystusie”.

¹¹⁰⁰ 1 Tm 2,3 – 4: „Jest to bowiem rzecz dobra i miła w oczach Zbawiciela naszego, Boga, który pragnie, by wszyscy ludzie zostali zbawieni i doszli do poznania prawdy”.

¹¹⁰¹ Kan. 1752 KPK stanowi, iż: „W sprawach dotyczących przeniesienia należy stosować przepisy kan. 1747, z zachowaniem kanonicznej słuszności i mając przed oczyma zbawienie dusz, które zawsze winno być w Kościele najwyższym prawem”.

¹¹⁰² E. Molano, *Derecho Constitucional Canónico...*, s. 92 – 93. Zob. także L. Mistò, *Chiesa e beni temporali: un rapporto da ridisegnare*, „Quaderni di Diritto Ecclesiale” 4 (1991), s. 297.

¹¹⁰³ Dekret „Apostolicam actuositatem” w numerze 10 stanowi, iż: „(...) [wierni świeccy] niech troszczą się o potrzeby ludu Bożego rozsianego po całym świecie; przede wszystkim niech za własną sprawą uważają dzieła misyjne, służąc im pomocą materialną lub nawet własną osobą. Jest to bowiem obowiązkiem i zaszczytem dla chrześcijan oddawać Bogu część dóbr, które od Niego otrzymują”.

¹¹⁰⁴ Szerzej zob. J. – P. Schouppe, *Derecho Patrimonial Canónico...*, s. 103 – 135.

5.1.1. Zobowiązania podatkowe w prawodawstwie kościelnym

Pierwszym sposobem zaradzania potrzebom Kościoła, jest nakładanie zobowiązań podatkowych¹¹⁰⁵. To „jednorazowe, okresowe lub ciągłe świadczenie pieniężne o charakterze przymusowym i bezzwrotnym, wypełniane w oznaczonym terminie i oznaczonej wysokości, ciążące na wszystkich członkach pewnej społeczności lub tylko pewnej kategorii osób w sytuacjach przewidzianych ustawą”¹¹⁰⁶. Kościół korzysta z tego prawa bardzo oszczędnie, woli zachęcać wiernych do dobrowolnych ofiar, odwołując się do współodpowiedzialności za misję Kościoła¹¹⁰⁷, niż uciekać się do nakładania obowiązkowych podatków¹¹⁰⁸.

Problematyka podatku diecezjalnego została poruszona przez konferencję biskupów. „Biskup diecezjalny po wysłuchaniu zdania diecezjalnej rady do spraw ekonomicznych oraz rady kapłańskiej, ma prawo w celu pokrycia potrzeb diecezjalnych nałożyć na publiczne osoby prawne podległe jego władzy (np. parafie) umiarkowany podatek (*tributum*), proporcjonalny do ich dochodów. Na pozostałe osoby fizyczne i prawne wolno mu tylko w przypadku poważnej konieczności i przy zachowaniu tych samych warunków, nałożyć nadzwyczajny i umiarkowany podatek” (n. 2.18 instrukcji KEP z 2015 r.). Konferencja biskupów zwróciła uwagę, że podatek diecezjalny „musi być określony w stosownym akcie prawnym. W akcie tym winny zostać ustalone podmioty obciążone podatkiem, kwota obciążenia każdego z nich, będąca konkretną sumą lub procentem od dochodów, cel wprowadzenia podatku i jego uzasadnienie” (n. 2.18 instrukcji KEP z 2015 r.).

Prawodawca kościelny nie zdefiniował terminu „podatek diecezjalny” niemniej jednak, w oparciu o kan. 1263 KPK¹¹⁰⁹, można wskazać cechy tego zobowiązania podatkowego¹¹¹⁰.

¹¹⁰⁵ Szerzej zob. W. Wójcik, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 55 – 57. Więcej na temat podatku diecezjalnego zobacz w M. D. García Cebriá, *Los tributos en el ordenamiento canónico. Su praxis*, „Ius Canonicum” vol. 39, no. extra 1 (1999), s. 445 – 458. Zob. także P. I. Lobo, *Régimen jurídico de los tributos en el Código de 1983*, „Anuario Argentino de Derecho Canónico” vol. X (2003), s. 181 – 243. Zob. także B. Pimmer – Jüsten, *Facultas vel licentia imponendi tributa sacerdotibus. Partikularrechtliche Untersuchung zu den diözesanen „Pflichtabgaben” der Kleriker*, Europäischer Verlag Der Wissenschaften, Frankfurt am Main 1997.

¹¹⁰⁶ T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Tom IV...*, s. 32.

¹¹⁰⁷ J. T. Martín de Agar, *Bienes temporales y misión de la Iglesia*, (w:) Instituto Martín de Azpilcueta Universidad de Navarra, *Manual de Derecho Canónico*, Ediciones Universidad de Navarra, S.A., Pamplona 1988, s. 658.

¹¹⁰⁸ V. de Paolis, *Los bienes temporales de la Iglesia...*, s. 106. Zob. także W. Wójcik, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 55 – 57.

¹¹⁰⁹ Kan.1263 KPK stanowi, iż: „Biskup diecezjalny, po wysłuchaniu zdania rady do spraw ekonomicznych oraz rady kapłańskiej, ma prawo w celu pokrycia potrzeb diecezjalnych nałożyć na publiczne osoby prawne podległe jego władzy umiarkowany podatek, proporcjonalny do ich dochodów. Na pozostałe osoby fizyczne i prawne wolno mu tylko w wypadku poważnej konieczności i przy zachowaniu tych samych warunków, nałożyć nadzwyczajny i umiarkowany podatek, z zachowaniem ustaw i zwyczajów partykularnych, które przynajmniej większe uprawnienia”.

¹¹¹⁰ Jest zobowiązaniem pieniężnym o charakterze nieodpłatnym, powszechnym, bezzwrotnym i przymusowym. Szerzej zob. J. Adamczyk, *Podatek diecezjalny...*, s. 13.

Wyróżnia trzy rodzaje zobowiązań podatkowych, tj.: zwyczajny podatek dla pokrycia potrzeb diecezjalnych, szczególny podatek dla zabezpieczenia potrzeb materialnych seminarium duchownego i nadzwyczajne świadczenie finansowe dla pokrycia potrzeb diecezjalnych¹¹¹¹.

5.1.1.1. Zwyczajny podatek dla pokrycia potrzeb diecezjalnych

Zwyczajny podatek dla pokrycia potrzeb diecezjalnych należy do świadczeń stałych, wyznaczonych na ściśle określony czas lub na stałe, których celem jest pokrycie potrzeb diecezji. „Biskup diecezjalny, po wysłuchaniu zdania rady do spraw ekonomicznych oraz rady kapłańskiej, ma prawo dla pokrycia potrzeb diecezjalnych nałożyć na publiczne osoby prawne podległe jego władzy umiarkowany podatek, proporcjonalny do ich dochodów” (kan. 1263 KPK).

Podmiotem uprawnionym do nakładania tego rodzaju podatku jest biskup diecezjalny i zrównani z nim w prawie¹¹¹², który winien wydać dekret o nałożeniu zwyczajnego podatku dla pokrycia potrzeb diecezjalnych¹¹¹³ (nie instrukcję czy pismo rady ekonomicznej lub ekonomia diecezjalnego)¹¹¹⁴. Do ważności tego dekretu, zgodnie z kan. 127 § 1 KPK¹¹¹⁵, wymagana jest opinia rady do spraw ekonomicznych i rady kapłańskiej (wyrażona w sposób kolegialny), dzięki czemu można uniknąć jakiegokolwiek formy nadużyć¹¹¹⁶. Strona, która otrzymała wspomniany wyżej dekret ma prawo złożyć rekurs¹¹¹⁷.

¹¹¹¹ J. Adamczyk, *Podatek diecezjalny...*, s. 16.

¹¹¹² Kan. 381 § 2 KPK stanowi, iż: „Jeśli co innego nie wynika z natury rzeczy lub z przepisu prawa, z biskupem diecezjalnym są zrównani w prawie ci, którzy są zwierzchnikami wspólnot wiernych, o których w kan. 368”. Kan. 368 KPK stanowi, iż: „Kościoły partykularne, w których istnieje i z których składa się jeden i jedyny Kościół katolicki, to przede wszystkim diecezje, z którymi – jeśli nie stwierdza się czegoś innego – są zrównane: prałatura terytorialna i opactwo terytorialne, wikariat apostolski i prefektura apostolska, jak również administratura apostolska erygowana na stałe”.

¹¹¹³ Dekret winien wskazywać osoby zobowiązane do uiszczania wspomnianego podatku, sposób realizacji tych świadczeń, w szczególności: wysokość, sposób wyliczenia podatku, terminy płatności, cele, sposób płacenia i zwolnienia podatkowe (jeśli takie zostały przez biskupa diecezjalnego przewidziane). Szerzej zob. A. Domasz, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 113.

¹¹¹⁴ A. Sobczak, *Kompetencje biskupa diecezjalnego w materii dóbr doczesnych Kościoła*, (w:) A. Sobczak (red.), *Biskupi. Wybrane elementy kanonicznej ekspresji osoby biskupa. Studia i Materiały UAM Wydział Teologiczny*, wydawnictwo Wydziału Teologicznego UAM, Poznań 2001, s. 148. Zob. także A. Domasz, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 108. Zob. także S. Dubiel, *Zarządzanie dobrami materialnymi parafii*, (w:) S. L. Głódź, J. Krukowski, M. Sitarz, *Parafia w prawie kanonicznym i w prawie polskim*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2013, s. 267. Zob. także P. Kaleta, *Kościelne prawo majątkowe...*, s. 93.

¹¹¹⁵ Kan. 127 § 1 KPK stanowi, iż: „Gdy prawo postanawia, że przełożony do podjęcia czynności potrzebuje zgody lub rady jakiegoś kolegium lub zespołu osób, winien zwołać kolegium lub zespół, zgodnie z postanowieniem kan. 166, chyba że – gdy chodzi tylko o uzyskanie rady – inaczej zastrzega prawo partykularne lub własne. Do ważności zaś czynności wymaga się uzyskania zgody bezwzględnej większości tych, którzy są obecni, albo wysłuchania rady wszystkich”.

¹¹¹⁶ A. Domasz, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 108.

¹¹¹⁷ M. López Alarcón, *Nabywanie dóbr...*, s. 937. Zob. także A. Domasz, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 114. Zob. także P. Kaleta, *Kościelne prawo majątkowe...*, s. 93.

Podmiotami biernymi zwyczajnego podatku dla pokrycia potrzeb diecezjalnych są publiczne osoby prawne podległe władzy biskupa¹¹¹⁸. Wyłączeni z opodatkowania są osoby fizyczne¹¹¹⁹, instytuty zakonne (na prawie papieskim i diecezjalnym¹¹²⁰), kurie zakonne, prywatne stowarzyszenia wiernych i ponaddiecezjalne instytucje (Konferencja biskupów, Konferencja Wyższych Przełożonych Zakonnych)¹¹²¹.

Zwyczajny podatek dla pokrycia potrzeb diecezjalnych, zgodnie z kan. 1263 KPK, ma być umiarkowany, proporcjonalny do zdolności ekonomicznej i dochodów¹¹²² osoby prawnej, której to dotyczy; winien odpowiadać rzeczywistym potrzebom diecezji¹¹²³. Prawodawca kościelny nie precyzuje o jakie potrzeby diecezjalne chodzi, jednakże należy uznać że odnosi się m.in. do potrzeb Kościoła, o których mowa w kan. 222 § 1 KPK¹¹²⁴. Środki uzyskane z tego podatku przeznaczane są na zasilenie diecezjalnego funduszu (kan. 1274 KPK), budowę lub konserwację obiektów sakralnych i kościelnych, działalność charytatywną i apostołską (w tym oświatową), pomoc biedniejszym diecezjom, wsparcie finansowe urzędu diecezjalnego

¹¹¹⁸ W tym miejscu należy zwrócić uwagę na odpowiedź Papieskiej Rady do Spraw Interpretacji Tekstów Prawnych z 20 maja 1989 roku. Papieskiej Komisji Interpretacyjnej zadano następujące pytanie: „czy w słowach kan. 1263 «na publiczne osoby prawne podległe jego władzy» zawierają się także zewnętrzne szkoły instytutów zakonnych na prawie papieskim”? Komisja odpowiedziała przecząco. P. Majer, *Interpretacje autentyczne kanonów Kodeksu Prawa Kanonicznego*, (w:) P. Majer (red.), *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, wydawnictwo Wolters Kluwer, Kraków 2011, s. 1326.

¹¹¹⁹ L. Okulik, *La potestad tributaria del Obispo diocesano y la interpretación del canon 1263 del CIC*, „Anuario Argentino de Derecho Canónico” vol. XI (2004), s. 432.

¹¹²⁰ Kan 586 KPK stanowi, iż: „§ 1 Poszczególnym instytutom przyznaje się słuszną autonomię życia, zwłaszcza w zakresie zarządzania, dzięki której niech posiadają w Kościele własną dyscyplinę, a także zachowują własne dziedzictwo, o którym mowa w kan. 578. § 2 Ordynariusze miejsca winni tę autonomię zachowywać i jej strzec”. J. Adamczyk, *Podatek diecezjalny...*, s. 18. Zob. także V. de Paolis, *Adnotatio ad Responsum authenticum circa c. 1263*, „Periodica de Re Canonica” 80 (1991), s. 108 – 127. Zob. także J. Miñambres, *Sul giudizio di congruenza fra legislazione particolare e norma codiciale riguardante il tributo diocesano ordinario*, „Ius Ecclesiale” vol. 13, n. 1 (2001), s. 271 – 276. Zob. także J. T. Martín de Agar, *Nota alla risposta del Pontificio Consiglio per l'interpretazione dei testi legislative del 24 gennaio 1989*, „Ius Ecclesiae” 2 (1990), s. 350 – 351.

¹¹²¹ J. Adamczyk, *Podatek diecezjalny...*, s. 18. Zob. także A. Domasz, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 109. Zob. także P. Kaleta, *Kościelne prawo majątkowe...*, s. 91.

¹¹²² Podatek diecezjalny nie może zostać nałożony na darowizny wiernych. Powyższa teza znajduje odzwierciedlenie w aktualnie obowiązującym kodeksie prawa kanonicznego. „Ofiary złożone przez wiernych na określony cel mogą być przeznaczone jedynie na ten cel” (kan. 1267 § 3 KPK). Ofiary wiernych są „aktem między żyjącymi czy testamentem, zgodnie z prawem przyjęte, winny być jak najstaranniej wykonane, także co do sposobu zarządzania i spożytkowania dóbr” (kan. 1300 KPK). Szerzej zob. A. J. Espelage, *CLSA Advisory Opinions 1994 – 2000*, Canon Law Society of America, Washington 2002, s. 407. Zob. także N. Cafardi, *L'autorità di imporre le tasse da parte del vescovo diocesano previsto dal can. 1263*, (w:) B. Esposito, *Attuali problemi di interpretazione del Codice di diritto canonico. Atti del Simposio internazionale in occasione del I centenario della Facoltà di diritto canonico Roma, 24 – 26 ottobre 1996*, MILLENNIUM ROMAE, Roma 1997, s. 127 – 138. Zob. także J. A. Renken, *Church Property: A Commentary on Canon Law Governing Temporal Goods in the United States and Canada*, Alba House, Ottawa 2009, s. 80.

¹¹²³ J. Adamczyk, *Podatek diecezjalny...*, s. 19.

¹¹²⁴ P. Kaleta, *Kościelne prawo majątkowe...*, s. 92.

lub organu zajmującego się edukacją, katechizacją, środkami społecznego oraz trybunału diecezjalnego¹¹²⁵.

5.1.1.2. Szczególny podatek dla zabezpieczenia potrzeb materialnych seminarium duchownego

„Aby zabezpieczyć potrzeby seminarium – oprócz zbiórki, o której w kan. 1266 – biskup może nałożyć na diecezję podatek” (kan. 264 § 1 KPK). Szczególny podatek dla zabezpieczenia potrzeb materialnych seminarium duchownego jest jednym z historycznych obciążeń, które wprowadził Sobór Trydencki i przeszło do obecnego prawodawstwa kościelnego¹¹²⁶.

Podmiotem biernym obowiązany uiszczać podatek *seminaristicum* są wszystkie kościelne osoby prawne (publiczne i prywatne) posiadające siedzibę na terenie diecezji, na której nakładany jest wspomniany podatek¹¹²⁷, chyba że „utrzymują się tylko z jałmużny albo znajduje się u nich aktualnie kolegium studiujących lub nauczających, dla wspólnego dobra Kościoła” (kan. 264 § 2 KPK). Wyłączeni z opodatkowania tego rodzaju podatku są osoby fizyczne¹¹²⁸, kościelne osoby prawne utrzymujące się jedynie z jałmużny (np. klasztory kontemplacyjne) lub wypełniające posłannictwo seminaryjne (np. domy zakonne, które mieszczą w sobie seminarium)¹¹²⁹.

Środki z tego podatku, przeznaczane są na utrzymanie seminarium diecezjalnego, w przypadku jego braku – seminarium międzydiecezjalnego (por. kan. 237 § 1 KPK¹¹³⁰)¹¹³¹. Podatek powinien zostać dostosowany do realnych potrzeb seminarium, które nie mogą być pokryte z innych środków. W miarę zwiększania lub zmniejszania potrzeb seminaryjnych, podatek winien być odpowiednio zwiększony lub zmniejszony¹¹³². Powinien być powszechny

¹¹²⁵ J. Adamczyk, *Podatek diecezjalny...*, s. 16. Zob. także P. Kaleta, *Kościelne prawo majątkowe*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2014, s. 92.

¹¹²⁶ Szerzej zob. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II, Tom II...*, s. 56 – 57. Zob. także J. Baron, W. Stawinoga, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa, t. II*, Wydawnictwo Świętego Krzyża, Opole 1958, s. 487 – 489. Zob. także T. Rincón – Perez, *Formacja duchowieństwa*, (w:) P. Majer (red.), *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, wydawnictwo Wolters Kluwer, Kraków 2011, s. 247. Zob. także A. Domasz, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 116.

¹¹²⁷ T. Rincón – Perez, *Formacja duchowieństwa...*, s. 247 – 248. Zob. także A. Domasz, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 117. Zob. także P. Kaleta, *Kościelne prawo majątkowe...*, s. 100.

¹¹²⁸ A. Sobczak, *Kompetencje biskupa diecezjalnego...*, s. 149.

¹¹²⁹ T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Tom II...*, s. 78. Zob. także P. Kaleta, *Kościelne prawo majątkowe...*, s. 100 – 101.

¹¹³⁰ Kan. 237 § 1 KPK stanowi, iż: „W każdej diecezji, gdzie to jest możliwe a także potrzebne, winno istnieć wyższe seminarium. W przeciwnym razie alumni przygotowujący się do świętej posługi powinni być powierzeni innemu seminarium albo należy erygować seminarium międzydiecezjalne”.

¹¹³¹ P. Kaleta, *Kościelne prawo majątkowe...*, s. 100.

¹¹³² J. Adamczyk, *Podatek diecezjalny...*, s. 20. P. Kaleta, *Kościelne prawo majątkowe...*, s. 101.

i proporcjonalny (dostosowany do dochodów podmiotów objętych przedmiotowym zobowiązaniem)¹¹³³.

Ustawodawstwo partykularne winno konkretyzować tego rodzaju podatek, w szczególności jego wysokość, sposób wyliczenia, terminy płatności i zwolnienia podatkowe (jeśli takowe zostały przewidziane). Określając wysokość podatku na seminarium, biskup diecezjalny powinien wziąć pod uwagę faktyczne dochody roczne kościelnej osoby prawnej (po potrąceniu wydatków i kosztów utrzymania)¹¹³⁴. W przeciwieństwie do zwykłego podatku dla pokrycia potrzeb diecezjalnych, podatek *seminaristicum* nie wymaga dodatkowych konsultacji z radą ekonomiczną lub radą kapłańską, dlatego też biskup diecezjalny może go samodzielnie nałożyć.

5.1.1.3. Nadzwyczajne świadczenie finansowe dla pokrycia potrzeb diecezjalnych

„Na pozostałe osoby fizyczne i prawne wolno mu [biskupowi diecezjalnemu] tylko w wypadku poważnej konieczności i przy zachowaniu tych samych warunków, nałożyć nadzwyczajny i umiarkowany podatek, z zachowaniem ustaw i zwyczajów partykularnych, które przyznają mu większe uprawnienia” (kan. 1263 zd. 2 KPK).

Jest świadczeniem pieniężnym o charakterze nadzwyczajnym (z łac. *extraordinaria exactio*), dlatego też winien być zobowiązaniem jednorazowym (np. pokrycia wydatków wizyty papieskiej) bądź okresowym (np. konieczności pilnej naprawy obiektów sakralnych w przypadku wystąpienia ryzyka zawalenia lub uszkodzenia, pozyskania środków finansowych na rzecz osób dotkniętych klęską żywiołową)¹¹³⁵ obowiązującym w czasie występowania szczególniejszej potrzeby diecezji¹¹³⁶. Warunkiem ustanowienia tego rodzaju zobowiązania podatkowego, jest ważna potrzeba (z łac. *in casu gravis necessitatis*), której nie można zaspokoić wpływami ze źródeł zwyczajnych¹¹³⁷.

¹¹³³ Kan. 264 § 2 KPK stanowi, iż: „(...) Podatek taki winien być powszechny i proporcjonalny do dochodów tych, którzy winni go płacić, a także określony zgodnie z potrzebami seminarium”. Zob. także P. Kaleta, *Kościelne prawo majątkowe...*, s. 100.

¹¹³⁴ J. Adamczyk, *Podatek diecezjalny...*, s. 20. Zob. także A. Domaszk, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 117.

¹¹³⁵ J. Adamczyk, *Podatek diecezjalny...*, s. 22. A. Domaszk, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 112. Zob. także P. Kaleta, *Kościelne prawo majątkowe...*, s. 98. Zob. także A. J. Espelage, *CLSA Advisory Opinions 1994 – 2000...*, s. 401.

¹¹³⁶ W tym miejscu należy zwrócić uwagę, że w łacińskiej wersji kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku przy zwyczajnym podatku kodeks używa sformułowania *tributum*, natomiast przy tym podatku – *exactionem*. W polskim tłumaczeniu kodeksu błędnie przetłumaczono te dwa słowa, wskazując że są to podatki. W pierwszym przypadku mamy do czynienia z podatkiem, natomiast w tym drugim, z nadzwyczajnym świadczeniem finansowym. Szerzej zob. A. Sobczak, *Kompetencje biskupa diecezjalnego...*, s. 150. Zob. także P. Kaleta, *Kościelne prawo majątkowe...*, s. 97 – 98.

¹¹³⁷ M. López Alarcón, *Nabywanie dóbr...*, s. 937. Zob. także A. Domaszk, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 112.

Nadzwyczajny podatek powinien być umiarkowany, proporcjonalny do zdolności ekonomicznej i dochodów osoby prawnej, której to dotyczy¹¹³⁸. Biskup diecezjalny winien nakładać tego rodzaju podatek w drodze wyjątku, gdy nie ma możliwości zaspokojenia potrzeb diecezji w drodze zwykłego podatku, po uprzednim wysłuchaniu rady ekonomicznej i rady kapłańskiej¹¹³⁹. Podmiotami biernymi obowiązany uiszczać tego rodzaju podatek są osoby fizyczne i prywatne osoby prawne¹¹⁴⁰ podległe władzy rządzenia biskupa (por. kan.107 § 1 KPK¹¹⁴¹)¹¹⁴².

Użyty przez prawodawcę kościelnego zwrot „z zachowaniem ustaw i zwyczajów partykularnych, które przyznają mu większe uprawnienia” (kan. 1263 KPK) należy uznać za ukłon w stronę niektórych systemów finansowania Kościoła przez stronę świecką, m.in. w Niemczech¹¹⁴³ i Austrii (osoby fizyczne obciążone są dodatkowym podatkiem kościelnym) oraz Hiszpanii i we Włoszech (wszyscy płacą podatki, ich przeznaczenie może być różne)¹¹⁴⁴.

5.1.2. Zbiórki (zwyczajne i nadzwyczajne)

Do świadczeń finansowych wiernych należy także organizacja zbiórek na realizację celów religijnych, naukowych, oświatowo – wychowawczych, utrzymania szafarzy w obrębie kościołów i kaplic oraz w miejscach i okolicznościach zwyczajowo przyjętych w danej miejscowości i w sposób tradycyjnie ustalony¹¹⁴⁵. Stanowi formę wspomagającą działalność Kościoła w szczególnych potrzebach¹¹⁴⁶.

¹¹³⁸ A. Domaszek, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 112. Zob. także A. Perlasca, *L'interpretazione autentica delle leggi ecclesiali. Tributo moderato ordinario e straordinario (can. 1263)*, „Quaderni di Diritto Ecclesiale” 22 (2009), s. 55 – 64.

¹¹³⁹ M. López Alarcón, *Nabywanie dóbr...*, s. 937. Zob. także P. Kaleta, *Kościelne prawo majątkowe...*, s. 98.

¹¹⁴⁰ M. López Alarcón, *Nabywanie dóbr...*, s. 937. Zob. także A. Domaszek, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 111.

¹¹⁴¹ Kan. 107 § 1 KPK stanowi, iż: „Zarówno przez zamieszkanie stałe, jak i tymczasowe, każdy uzyskuje własnego proboszcza oraz ordynariusza”.

¹¹⁴² W tym miejscu należy zwrócić uwagę, że są podmioty, jak i instytucje, które nie są podległe władzy rządzenia biskupa diecezjalnego, w szczególności kardynałowie (kan. 357 § 2 KPK) czy siedziba legacji papieskiej (kan. 366 n. 1 KPK). Szerzej zob. J. Adamczyk, *Podatek diecezjalny...*, s. 22. P. Kaleta, *Kościelne prawo majątkowe...*, s. 97.

¹¹⁴³ Na temat podatku kościelnego, w szczególności podstawy prawnej, podmiotu czynnego i biernego jak i wysokości podatku szerzej zob. M. Kosek, *Podatek kościelny w niemieckim systemie prawnym*, Płocki Instytut Wydawniczy, Płock 2004, s. 89 – 148.

¹¹⁴⁴ Na temat podatku kościelnego w Niemczech i we Włoszech szerzej zob. T. Stanisławski, *Podatek kościelny czy darowizna na utrzymanie Kościoła?*, „Studia z prawa wyznaniowego”, t. 6 (2003), s. 175 – 181. Zob. także A. Sobczak, *Kompetencje biskupa diecezjalnego...*, s. 150 – 151. Zob. także J. Adamczyk, *Podatek diecezjalny...*, s. 23 – 24. Zob. także J. – P. Schouppe, *Elementi di diritto patrimoniale canonico. Seconda edizione riveduta, aggiornata ed applicata*, Dott. A. Giuffrè Editore, Milano 2008, s. 126 – 130.

¹¹⁴⁵ B. Urbanowicz, *Sprawy majątkowe Kościoła katolickiego w konkordatach z 1925 i 1993 roku. Studium prawno – porównawcze*, wydawnictwo Towarzystwa Chrystusowego Hlondianum, Poznań 2011, s. 188. Zob. także W. Wójcik, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 59.

¹¹⁴⁶ P. Kaleta, *Kościelne prawo majątkowe...*, s. 79.

Cechą charakterystyczną zbiórek zwyczajnych (z łac. *subventiones rogatae*) jest dobrowolność¹¹⁴⁷. Mogą zostać zainicjowane ordynariusza miejsca (por. kan. 1276 § 1 KPK¹¹⁴⁸), który zwraca się do wiernych z prośbą (w formie ustnej lub pisemnej) o przekazanie ofiar na określony cel. Przy przeprowadzaniu tego rodzaju zbiórek, ordynariusz winien stosować przepisy partykularne ustanowione przez konferencję biskupów¹¹⁴⁹.

Prawodawca kościelny przypomina członkom Ludu Bożego, że: „powinni udzielać Kościołowi pomocy przez subwencje stanowiące odpowiedź na kierowane do nich prośby, zgodnie z normami wydanymi przez konferencje episkopatu” (kan. 1262 KPK)¹¹⁵⁰. Dlatego, wierni¹¹⁵¹ oraz kościelne osoby prawne (publiczne i prywatne) mogą organizować i prowadzić zbiórki zwyczajne, po uprzednim uzyskaniu zezwolenia¹¹⁵² od ordynariusza miejsca, gdzie ma się odbyć zbiórka (por. kan. 1265 § 1 KPK¹¹⁵³)¹¹⁵⁴. Ordynariusz nie może odmówić udzielenia zezwolenia na zbiórkę zakonnikom zebrzącym (np. franciszkanom, kapucynom), których podstawą utrzymania jest tylko ta kwesta¹¹⁵⁵.

Wierni i kościelne osoby prawne, po spełnieniu wymagań określonych w kan. 1265 § 1 KPK, mogą prowadzić zbiórki w miejscach świętych, takich jak: kościoły (kan. 1214 KPK), sanktuaria (kan. 1230 KPK), kaplice (kan. 1223 KPK), cmentarze wyznaniowe (kan. 1240 KPK) oraz obiektach kościelnych.

Drugim rodzajem zbiórek są zbiórki nadzwyczajne (z łac. *specialis stips*), inaczej nakazane¹¹⁵⁶, które zostały uregulowane w kan. 1266 KPK. Mogą być przeprowadzane w kościołach (kan. 1214 KPK), sanktuariach (kan. 1230 KPK) i kaplicach (kan. 1223 KPK), czyli w miejscach należących do biskupa diecezjalnego oraz instytutów zakonnych, które faktycznie, na sposób stały, są dostępne dla wiernych (por. kan. 1266 KPK¹¹⁵⁷).

¹¹⁴⁷ P. Kaleta, *Kościelne prawo majątkowe...*, s. 79.

¹¹⁴⁸ Kan. 1276 § 1 KPK stanowi, iż: „Do ordynariusza należy pilnie nadzorować zarząd wszystkich dóbr, należących do podległych mu publicznych osób prawnych, z zachowaniem prawnych tytułów przyznających mu większe uprawnienia”.

¹¹⁴⁹ P. Kaleta, *Kościelne prawo majątkowe...*, s. 79.

¹¹⁵⁰ Szerzej zob. W. Wójcik, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 54 – 55.

¹¹⁵¹ Szerzej zob. A. Mezglewski, H. Miształ, P. Stanisławski, *Prawo wyznaniowe*, wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2008, s. 241 – 245. Zob. także D. Walencik, *Dobrowolna ofiarność wiernych...*, s. 93 – 109.

¹¹⁵² Obowiązek uzyskania zezwolenia na zbiórkę nie dotyczy publicznych osób prawnych (np. proboszczy), niemniej jednak powinny skonsultować się z właściwym ordynariuszem. A. Domaszek, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 132.

¹¹⁵³ Kan. 1265 § 1 KPK stanowi, iż: „Przy zachowaniu prawa zakonników zebrzących, zabrania się jakiegokolwiek osobie prywatnej, czy to fizycznej czy prawnej, bez pisemnego zezwolenia własnego ordynariusza oraz ordynariusza miejsca, zbierać ofiary na jakąkolwiek pobożną lub kościelną instytucję lub cel”.

¹¹⁵⁴ A. Domaszek, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 131.

¹¹⁵⁵ T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Tom II...*, s. 34. Zob. także A. Domaszek, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 130.

¹¹⁵⁶ A. Domaszek, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 134.

¹¹⁵⁷ Kan. 1266 KPK stanowi, iż: „Ordynariusz miejsca może nakazać we wszystkich kościołach i kaplicach, nawet należących do instytutów, które faktycznie na sposób stały są dostępne dla wiernych, przeprowadzenie

Przeprowadzenie zbiórek nadzwyczajnych dokonuje się zarządzeniem ordynariusza miejsca na specjalne cele parafialne lub diecezjalne, krajowe lub powszechne. Prawodawca kościelny przewiduje możliwość prowadzenia zbiórek, celem zaradzenia poszczególnych potrzeb Kościoła, w szczególności na: budowę lub remont obiektów sakralnych i kościelnych, działalność charytatywno – opiekuńczą, oświatową (np. utrzymanie szkół katolickich, uniwersytetów kościelnych, katolickich i fakultetów kościelnych), powołania kapłańskie¹¹⁵⁸.

Aby uniknąć jakiegokolwiek formy nadużyć, prawodawca kościelny przyznaje konferencjom biskupów możliwość wydania przepisów partykularnych regulujących kwestie zbiórek (por. kan. 1262 KPK¹¹⁵⁹), bez konieczności uzyskania na nie zgody Stolicy Apostolskiej¹¹⁶⁰. Wydane przepisy winni być przestrzegane „przez wszystkich, nie wyłączając zakonów z ustanowienia i w rzeczywistości zebrzących” (por. kan. 1265 § 2 KPK¹¹⁶¹).

Problematyka zbiórek została także poruszona przez konferencję biskupów, która przypomina kodeksowe zasady odnoszące się do tej problematyki (wierni mają prawo przekazywać kościołowi dobra doczesne¹¹⁶² i Kościół ma prawo nabywania dobra doczesne wszelkimi prawnymi sposobami¹¹⁶³), wymieniając przy tym zbiórki, jako jeden ze sposobów przekazywania dóbr Kościołowi (n. 2.2. instrukcji KEP z 2015 r.). Odniosła się do aktualnie obowiązującego kodeksu prawa kanonicznego, stanowiąc o obowiązku uzyskania zezwolenia na przeprowadzenie zbiórki (por. n. 2.13. instrukcji KEP z 2015 r.¹¹⁶⁴), zwracając uwagę na miejsca oraz cele, dla osiągnięcia których, można prowadzić zbiórki (por. n. 2.14. instrukcji KEP z 2015 r.¹¹⁶⁵).

specjalnej zbiórki na określone cele parafialne, diecezjalne, krajowe lub powszechne, którą następnie należy starannie przesłać do kurii diecezjalnej”.

¹¹⁵⁸ M. L. Alarcón, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 939. Zob. także P. Kaleta, *Kościelne prawo majątkowe...*, s. 81. Zob. także A. Domasz, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 135.

¹¹⁵⁹ Kan. 1262 KPK stanowi, iż: „Wierni powinni udzielać Kościołowi pomocy przez subwencje stanowiące odpowiedź na kierowane do nich prośby, zgodnie z normami wydanymi przez konferencje episkopatu”.

¹¹⁶⁰ A. Domasz, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 133. Zob. także V. de Paolis, *Il Codice del Vaticano II...*, s. 113 – 116.

¹¹⁶¹ Kan. 1265 § 2 KPK stanowi, iż: „Konferencja episkopatu może wydać normy dotyczące kwest. Muszą być one przestrzegane przez wszystkich, nie wyłączając zakonów z ustanowienia i w rzeczywistości zebrzących”.

¹¹⁶² Kan. 1261 § 1 KPK stanowi, iż: „Wierni mają prawo przekazywać dobra doczesne na korzyść Kościoła”.

¹¹⁶³ Kan. 1259 KPK stanowi, iż: „Kościół może nabywać dobra doczesne wszystkimi sprawiedliwymi sposobami prawa czy to naturalnego, czy pozytywnego, którymi wolno innym nabywać”.

¹¹⁶⁴ Instrukcja KEP z 2015 r. w numerze 2.13. stanowi, iż: „Każda zbiórka ofiar (stips) – poza ustalonymi w akcie prawnym dotyczącym świadczeń finansowych w danej diecezji – na jakąkolwiek pobożną lub kościelną instytucję lub cel wymaga pisemnej zgody własnego ordynariusza oraz ordynariusza miejsca (por. kan. 1265 § 1 KPK)”.

¹¹⁶⁵ Instrukcja KEP z 2015 r. w numerze 2.14. stanowi, iż: „Ordynariusz miejsca może nakazać we wszystkich kościołach i kaplicach, nawet należących do instytutów zakonnych, które faktycznie na sposób stały są dostępne dla wiernych, przeprowadzenie specjalnej tacy lub zbiórki do puszek na określone cele parafialne, diecezjalne, krajowe lub powszechne, którą następnie należy starannie – zgodnie ze szczegółowymi wymogami określonymi w akcie prawnym dotyczącym świadczeń finansowych w danej diecezji – przesłać do kurii diecezjalnej (por. kan. 1266 KPK)”.

Jedynie w wyjątkowych przypadkach i z powodu słusznej przyczyny, Ordynariusz miejsca może zezwolić, aby w kościołach i kaplicach należących do instytutów zakonnych, które faktycznie są dostępne dla wiernych, nie przeprowadzano specjalnej tacy lub zbiórki do puszek (por. n. 2.15. instrukcji KEP z 2015 r.¹¹⁶⁶). „W każdej diecezji winien być ogłaszany co roku akt prawny dotyczący świadczeń finansowych, który powinien zawierać m.in. spis tac lub zbiórek do puszek, cele oraz terminy ich przeprowadzenia” (n. 2.16. instrukcji KEP z 2015 r.). Konferencja biskupów przypomina również, że: „zbieranie tacy, przeprowadzanie zbiórek do puszek, ich liczenie i prowadzenie ksiąg finansowych co do zasady nie powinno być funkcją duszpasterzy” (n. 2.17. instrukcji KEP z 2015 r.).

Aktualnie obowiązujący Konkordat gwarantuje kościelnym osobom prawnym prawo do organizacji i urządzania publicznych zbiórek, zwracając przy tym uwagę, że przepisy prawa polskiego o zbiórkach publicznych nie mają zastosowania do zbierania ofiar na cele religijne, kościelną działalność charytatywno – opiekuńczą, naukową, oświatową i wychowawczą oraz utrzymanie duchownych i członków zakonów, jeżeli odbywają się w obrębie terenów miejsc świętych (kościół, sanktuariów i kaplic), ale także poza terenami ściśle kościelnymi (por. art. 21 Konkordatu¹¹⁶⁷). Gwarancja konkordatowa znalazła się w ustawodawstwie świeckim, w ustawie z dnia 14 marca 2014 roku *o zasadach prowadzenia zbiórek publicznych*¹¹⁶⁸ (por. art. 2 pkt 1 u.z.p.¹¹⁶⁹) oraz ustawie *o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego*. Została również poruszona przez konferencję biskupów (por. n. 2.19. instrukcji KEP z 2015 r.¹¹⁷⁰).

¹¹⁶⁶ Instrukcja KEP z 2015 r. w numerze 2.15. stanowi, iż: „Ordynariusz miejsca może – na zasadzie wyjątku i z powodu słusznej przyczyny – zezwolić, aby w kościołach i kaplicach należących do instytutów zakonnych, które faktycznie na sposób stały są dostępne dla wiernych nie przeprowadzano specjalnej tacy lub zbiórki do puszek na określone cele parafialne lub diecezjalne”.

¹¹⁶⁷ Art. 21 Konkordatu stanowi, iż: „1. Odpowiednie instytucje kościelne mają prawo prowadzenia, każda zgodnie ze swą naturą, działalności o charakterze misyjnym, charytatywnym i opiekuńczym. W tym celu mogą one tworzyć struktury organizacyjne i urządzać publiczne zbiórki. 2. Przepisy prawa polskiego o zbiórkach publicznych nie mają zastosowania do zbierania ofiar na cele religijne, kościelną działalność charytatywno – opiekuńczą, naukową, oświatową i wychowawczą oraz utrzymanie duchownych i członków zakonów, jeżeli odbywają się w obrębie terenów kościelnych, kaplic oraz w miejscach i okolicznościach zwyczajowo przyjętych w danej okolicy i w sposób tradycyjnie ustalony”.

¹¹⁶⁸ (Dz.U. 2014, poz. 498). Zwana dalej: u.z.p.

¹¹⁶⁹ Art. 2 pkt 1 u.z.p. stanowi, iż: „Zbiórką publiczną nie jest zbieranie ofiar w gotówce lub w naturze na cele religijne, na kościelną działalność charytatywno – opiekuńczą, naukową, oświatową i wychowawczą oraz na utrzymanie duchownych i członków zakonów, jeżeli odbywa się w obrębie terenów kościelnych, kaplic oraz w miejscach i okolicznościach zwyczajowo przyjętych w danej okolicy i w sposób tradycyjnie ustalony”.

¹¹⁷⁰ Instrukcja KEP z 2015 r. w numerze 2.19 stanowi, iż: „Zgodnie z art. 2 ustawy z dnia 14 marca 2014 r. o zasadach prowadzenia zbiórek publicznych (Dz.U. z 2014 r. poz. 498) jej przepisy nie mają zastosowania do zbierania ofiar na cele religijne, kościelną działalność charytatywno – opiekuńczą, naukową, oświatową i wychowawczą oraz na utrzymanie duchownych i członków zakonów, jeżeli odbywa się ono w obrębie terenów kościelnych, kaplic oraz w miejscach i okolicznościach zwyczajowo przyjętych w danej okolicy i w sposób tradycyjnie ustalony. Oznacza to, że zbieranie ofiar na te cele i w tych miejscach nie wymaga zgłoszenia, o którym jest mowa w przepisie art. 5 tejże ustawy”.

Prawodawca świecki przypomina kościelnym osobom prawnym, że przysługuje im „prawo do zbierania ofiar na cele religijne, kościelną działalność charytatywno – opiekuńczą, naukową, oświatową i wychowawczą oraz utrzymanie duchownych i członków zakonów” (art. 57 ust. 1 u.s.p.d.k.). Z zacytowanego przepisu wysnuć można następujące wnioski, po pierwsze, chodzi tu nie tylko o zbiórkę publiczną¹¹⁷¹, ale o każdy rodzaj zbiórki (ofiary na tacę, do skarbonki czy puszek). Wskazano również sześć celów, dla osiągnięcia których, Kościół katolicki może prowadzić zbiórki. Ogólnym kryterium łączącym te wszystkie cele jest zapewnienie środków do realizacji misji i zadań Kościoła¹¹⁷².

Takie zbiórki, zgodnie z art. 57 ust. 2 u.s.p.d.k., nie wymagają zgłoszenia¹¹⁷³, jeżeli odbywają się w obrębie terenów kościelnych, kaplic oraz w miejscach i okolicznościach zwyczajowo przyjętych w danej okolicy i w sposób tradycyjnie ustalony¹¹⁷⁴.

Dary składane przez wiernych służą zaradaniu potrzebom Kościoła (kan. 222 § 1 KPK), stąd też należy je przyjmować (por. kan. 1267 § 1 KPK¹¹⁷⁵)¹¹⁷⁶. Prawodawca kościelny wprowadza możliwość odrzucenia daru wiernego (por. kan. 1267 § 2 KPK¹¹⁷⁷). Może nastąpić w sytuacji, gdy dary obciążone są ograniczonym prawem rzeczowym (np. hipoteką, zastawem, służebnością, dzierżawą), ofiarodawca postawił warunek (zawieszający lub rozwiązujący). Słuszna przyczyna, o której mowa w kan. 1267 § 2 KPK, może dotyczyć

¹¹⁷¹ Art. 1 u.z.p. stanowi, iż: „Zbiórką publiczną jest zbieranie ofiar w gotówce lub w naturze w miejscu publicznym na określony, zgodny z prawem cel pozostający w sferze zadań publicznych, o których mowa w art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. z 2010 r. Nr 234, poz. 1536, z późn. zm.2), oraz na cele religijne”.

¹¹⁷² Szerzej zob. B. Rakoczy, *Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła...*, s. 343 – 344.

¹¹⁷³ Poprzednio obowiązująca ustawa z dnia 15 marca 1933 roku *o zasadach prowadzenia zbiórek publicznych o zbiórkach publicznych* (Dz.U. 1933 Nr 22, poz. 162) wymagała uzyskania pozwolenia na organizację zbiórki (art. 2). Obecnie obowiązująca ustawa wymaga od organizatora zbiórki publicznej jej zgłoszenia (art. 5 ust. 1 u.z.p.). Zgłoszenie zbiórki można dokonać w formie elektronicznej (art. 5 ust. 2 u.z.p.) lub pisemnej (art. 6 ust. 1 u.z.p.). Informację o zgłoszeniu zbiórki publicznej, zgodnie z art. 10 ust. 1 u.z.p., zamieszcza na portalu zbiórek publicznych Minister właściwy ds. administracji publicznej, po zweryfikowaniu poprawności wypełnienia pól obowiązkowych zgłoszenia (art. 9 u.z.p.).

¹¹⁷⁴ Terenami kościelnymi będą: kościoły, domy zakonne, klasztory jak również każda inna nieruchomość lub jej część, na której rozciąga się owo władztwo. Ustawodawca świecki nie wymaga także zgłoszenia zbiórek prowadzonych na terenie kaplicy (publicznej i prywatnej) oraz w miejscach niebędących terenami kościelnymi i kaplicami. W tym ostatnim miejscu znaczenie będą mieć „okoliczności, które muszą być przyjęte i ustalone w sposób tradycyjny”. Oznacza sytuację, w której dla większości osób z danej miejscowości czy parafii oczywistą rzeczą jest przeprowadzanie tej zbiórki i nie budzi to żadnych zastrzeżeń, a jest powszechnie akceptowane. Ciężar udowodnienia tego faktu spoczywa na kościelnej osobie prawnej. Szerzej zob. B. Rakoczy, *Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła...*, s. 345 – 346.

¹¹⁷⁵ Kan. 1267 § 1 KPK stanowi, iż: „Jeśli nie stwierdzi się czegoś przeciwnego, domniemywa się, że ofiary składane na ręce przełożonych lub zarządców jakiegokolwiek kościelnej osoby prawnej, nawet prywatnej, zostały złożone na rzecz tej osoby prawnej”.

¹¹⁷⁶ Szerzej zob. W. Wójcik, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 59 – 61.

¹¹⁷⁷ Kan. 1267 § 2 KPK stanowi, iż: „Przyjęcia ofiar, o których w § 1, nie można odmówić, chyba że ze słusznej przyczyny i w sprawach większej wagi za zezwoleniem ordynariusza, gdy chodzi o publiczną osobę prawną. Tego rodzaju zezwolenie ordynariusza jest wymagane na przyjęcie ofiar z obciążeniem określającym sposób korzystania lub stawiającym warunek, z zachowaniem przepisu kan. 1295”.

godziwego źródła pochodzenia dóbr (czy nie pochodzi z działalności przestępczej¹¹⁷⁸), dobrej wiary ofiarodawcy, natury danej rzeczy, jej wyglądu zewnętrznego czy przeznaczenia (por. n. 2.9. instrukcji KEP z 2015 r.¹¹⁷⁹).

Przed przyjęciem daru, obdarowany winien się zapoznać co jest przedmiotem ofiary, czy jest ona moralna i godziwa, czy nie będzie ona stanowiła obciążenia dla kościelnej osoby prawnej oraz czy nie ma ukrytych w niej jakichkolwiek zobowiązań (por. n. 2.9. instrukcji KEP z 2015 r.¹¹⁸⁰). Decyzję o odmowie przyjęcia daru podejmuje przełożony lub administrator kościelnej osoby prawnej, w przypadku darów większej wagi – konieczne jest zezwolenie Ordynariusza¹¹⁸¹.

Wierni zobowiązani są wspierać Kościół w zaradzaniu jego potrzeb, przekazując ofiary na dzieła i cele kościelne związane m.in. z kultem Bożym, działalnością apostołską i charytatywną oraz utrzymaniem duchowieństwa (kan. 222 § 1 KPK). Mając powyższe na uwadze, prawodawca kościelny wprowadził kan. 1267 § 3 KPK, stanowiący że: „ofiary złożone przez wiernych na określony cel mogą być przeznaczone jedynie na ten cel”. Na tą kwestię zwraca również uwagę konferencja biskupów¹¹⁸² (por. n. 2.10 instrukcji KEP z 2015 r.).

5.1.3. Ofiary i opłaty

Kolejnym sposobem zaradzania potrzebom Kościoła są ofiary składane z okazji udzielenia niektórych sakramentów i sakramentaliów, które doktryna kwalifikuje jako ofiary

¹¹⁷⁸ A. Domaszk, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 141.

¹¹⁷⁹ Instrukcja KEP z 2015 r. w numerze 2.9. stanowi, iż: „Ofiary (darowizny) złożone na rzecz publicznej osoby prawnej (np. parafii) nie mogą być odrzucone, jeśli nie istnieje słuszna przyczyna, a w sprawach o większym znaczeniu – jedynie za zezwoleniem ordynariusza. Zezwolenie ordynariusza z zachowaniem procedury określonej w kan. 1291 – 1294 KPK jest wymagane na przyjęcie ofiar (darowizn) z obciążeniem określającym sposób korzystania (np. obciążone hipoteką, zastawem, służebnością, dzierżawą) lub stawiającym warunek (por. kan. 1267 § 2 KPK). Słuszna przyczyna może dotyczyć godziwego źródła pochodzenia dóbr, dobrej wiary ofiarodawcy, natury danej rzeczy, jej wyglądu zewnętrznego czy przeznaczenia, itd.”

¹¹⁸⁰ Instrukcja KEP z 2015 r. w numerze 2.9. stanowi, iż: „(...) Dlatego przed ich przyjęciem należy zapoznać się, co ma być przedmiotem ofiary (darowizny), czy jest ona moralna i godziwa, czy nie będzie ona stanowiła obciążenia dla kościelnej osoby prawnej oraz czy nie ma ukrytych w niej jakichkolwiek zobowiązań. Przyjęcie lub odrzucenie takiej ofiary (darowizny) wymaga szczególnej roztropności”.

¹¹⁸¹ Szerzej zob. A. Domaszk, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 141. Zob. także P. Kaleta, *Kościelne prawo majątkowe...*, s. 67.

¹¹⁸² Instrukcja KEP z 2015 r. w numerze 2.10. stanowi, iż: „Nikomiu nie wolno zmieniać woli ofiarodawcy. W przypadku wątpliwości dotyczącej celu złożenia ofiary (darowizny) należy dowołać się do darczyńcy. Jeśli zaś nie ma takiej możliwości, należy odwołać się do ordynariusza, który zgodnie z kan. 1301 § 1 KPK jest wykonawcą wszystkich pobożnych rozporządzeń, dokonanych zarówno testamentem, jak i aktem między żyjącymi”.

spontaniczne¹¹⁸³, oraz opłaty za sprawowanie aktów władzy wykonawczej lub za wykonywanie reskryptów Stolicy Apostolskiej (por. kan. 1264 KPK¹¹⁸⁴). Wysokość jednych i drugich, zgodnie z kan. 1264 KPK, ustala zebranie biskupów prowincji¹¹⁸⁵, z tym jednak zastrzeżeniem, że taksy muszą być zatwierdzone przez Stolicę Apostolską.

5.1.3.1. *Iura stolae* i ofiary mszalne

Iura stolae i ofiary mszalne (z łac. *stips oblata*) należą do najbardziej rozpowszechnionych sposobów realizacji obowiązku zapewnienia odpowiedniego utrzymania szafarzy, nałożonego na wiernych w kan. 222 § 1 KPK¹¹⁸⁶. Aktualnie obowiązujący kodeks prawa kanonicznego uregulował powyższą kwestię w czwartej księdze kodeksu „Uświęcające zadanie Kościoła”, części pierwszej „Sakramenty”, tytule trzecim „Najświętsza Eucharystia”, w rozdziale trzecim „Ofiary mszalne”¹¹⁸⁷.

Prawodawca kościelny nie definiuje pojęć ofiary *iura stolae* i ofiary mszalne, dlatego też konieczne jest odniesienie się do definicji stworzonych przez środowisko kanoniczne. Ofiary *iura stolae*¹¹⁸⁸, nazywane należnościami stuły¹¹⁸⁹, to „(...) ofiary składane przez wiernych na utrzymanie duchownych z okazji spełniania przez nich posług kapłańskich, np. udzielania chrztu, asystowania przy zawieraniu małżeństwa sakramentalnego, odprawiania pogrzebu kościelnego”¹¹⁹⁰ i kołedy¹¹⁹¹. Wysokość ofiar *iura stolae*, zgodnie z kan. 1264 n. 2 KPK, określa synod prowincjonalny jak i zwykle zebranie biskupów pod przewodnictwem metropolity. Z kolei, ofiary mszalne¹¹⁹² to „(...) ofiary składane świętym szafarzom (*ministri sacri*) przez wiernych z okazji odprawiania Mszy św. w ich intencjach”¹¹⁹³.

¹¹⁸³ J. – P. Schoupe, *Derecho Patrimonial Canónico...*, s. 104 – 130. Zob. także J. Vázquez Sánchez, *El derecho – deber de los fieles de ayudar a la Iglesia...*, s. 278. Zob. także M. L. Alarcón, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 936. Zob. także J. Krukowski, *Obowiązki i uprawnienia wszystkich wiernych chrześcijan...*, s. 40.

¹¹⁸⁴ Kan. 1264 KPK stanowi, iż: „Jeśli prawo czego innego nie zastrzega, do zebrania biskupów prowincji należy: 1° określić opłaty za różne akty wykonawczej władzy dobrowolnej lub za wykonanie reskryptów Stolicy Apostolskiej; 2° określić ofiary składane z okazji udzielania sakramentów i sakramentaliów”.

¹¹⁸⁵ Przez zebranie biskupów prowincji należy rozumieć zarówno synod prowincjonalny, jak i zwykle zebranie biskupów pod przewodnictwem metropolity.

¹¹⁸⁶ D. Walencik, *Utrzymanie duchowieństwa...*, s. 166. Zob. także W. Wójcik, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 58 – 59.

¹¹⁸⁷ Na temat stypendiów mszalnych szerzej zob. W. Góralski, *Nowe przepisy w dziedzinie stypendiów mszalnych*, „Prawo Kanoniczne” t. 18, n. 3 – 4 (1975), s. 123 – 130.

¹¹⁸⁸ Więcej na temat *iura stolae* w poszczególnych diecezjach szerzej zob. S. Dubiel, *Uprawnienia majątkowe Kościoła katolickiego w Polsce...*, s. 212 – 217.

¹¹⁸⁹ T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II, Tom IV...*, s. 34. Zob. także A. Domaszek, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 140.

¹¹⁹⁰ H. Karbownik, *Iura stolae*, (w:) *Encyklopedia katolicka*, t. 7, Lublin 1997, kol. 554 – 555.

¹¹⁹¹ S. Dubiel, *Uprawnienia majątkowe Kościoła katolickiego w Polsce...*, s. 217.

¹¹⁹² Więcej na temat ofiar mszalnych w poszczególnych diecezjach szerzej zob. S. Dubiel, *Uprawnienia majątkowe Kościoła katolickiego w Polsce...*, s. 205 – 212.

¹¹⁹³ D. Walencik, *Utrzymanie duchowieństwa...*, s. 166.

Dokonywanie czynności liturgicznych nie może być uwarunkowane od złożenia przez wiernych określonych świadczeń finansowych. Powyższa teza znajduje odzwierciedlenie w aktualnie obowiązującym kodeksie prawa kanonicznego, w którym wskazano, że: „oprócz ofiar określonych przez kompetentną władzę kościelną, szafarz nie może domagać się niczego za udzielanie sakramentów, przy czym potrzebujący nie powinni być pozbawieni pomocy sakramentów z racji ubóstwa” (kan. 848 KPK).

Powyższa problematyka została uregulowana także w kościelnym prawodawstwie partykularnym. Konferencja biskupów podkreśliła, że *iura stolae* i ofiary mszalne stanowią dar, dzięki któremu wierni przyczyniają się do prowadzenia działalności duszpasterskiej i utrzymania duchownych (por. kan. 946 KPK¹¹⁹⁴). Jednak sprawowanie sakramentów i sakramentaliów oraz jakichkolwiek innych celebracji liturgicznych nie może być uzależnione od złożenia ofiary (por. kan. 945 § 2 KPK¹¹⁹⁵ i kan. 1181 KPK¹¹⁹⁶). Dlatego też nie należy ustalać stawek i „cenników”¹¹⁹⁷ (por. n. 2.5. instrukcji KEP z 2015 r.¹¹⁹⁸).

Ofiary mszalne oraz *iura stolae* zostają przekazywane do kasy parafialnej (por. kan. 531 KPK¹¹⁹⁹ w zw. z kan. 551 KPK¹²⁰⁰). Nie stanowią wynagrodzenia duchownych w sensie ścisłym¹²⁰¹, ponieważ są świadczeniami dobrowolnymi¹²⁰² składanymi przez wiernych na utrzymanie szafarzy i wspomaganie dzieł Kościoła (por. kan. 946 KPK¹²⁰³).

¹¹⁹⁴ Kan. 946 KPK stanowi, iż: „Wierni składający ofiarę, aby w ich intencji była odprawiona Msza św., przyczyniają się do dobra Kościoła oraz uczestniczą przez tę ofiarę w jego trosce o utrzymanie szafarzy i dzieł”.

¹¹⁹⁵ Kan. 945 § 2 KPK stanowi, iż: „Usilnie zaleca się kapłanom, ażeby także nie otrzymawszy ofiary odprawiali Mszę św. w intencji wiernych, zwłaszcza ubogich”.

¹¹⁹⁶ Kan. 1181 KPK stanowi, iż: „Co do ofiar składanych z okazji pogrzebu, należy zachować przepisy kan. 1264, z zastrzeżeniem jednak, aby w nabożeństwie pogrzebowym nie było żadnego wyróżniania osób oraz by biedni nie byli pozbawieni należnego pogrzebu”.

¹¹⁹⁷ Szerzej zob. P. Kaleta, *Kościelne prawo majątkowe...*, s. 76. Zob. także D. Walencik, *Prawo duchownych do utrzymania...*, s. 206 – 208.

¹¹⁹⁸ Instrukcja KEP z 2015 r. w numerze 2.5. stanowi, iż: „Ofiary (oblationes) składane z okazji udzielania sakramentów i sakramentaliów oraz jakichkolwiek innych celebracji liturgicznych stanowią dar, dzięki któremu wierni przyczyniają się do prowadzenia działalności duszpasterskiej i do utrzymania duchownych (por. kan. 946 KPK). Jednak sprawowanie sakramentów i sakramentaliów oraz jakichkolwiek innych celebracji liturgicznych nie może być uzależnione od złożenia ofiary (por. kan. 945 § 2 i kan. 1181 KPK). Dlatego też nie należy ustalać stawek i «cenników». Przypomina się również, że oprócz ofiar określonych przez kompetentną władzę kościelną, szafarz nie może domagać się niczego za udzielanie sakramentów, przy czym potrzebujący nie powinni być pozbawieni pomocy sakramentów z racji ubóstwa (kan. 848 KPK)”.

¹¹⁹⁹ Kan. 531 KPK stanowi, iż: „Chociażby kto inny wykonał parafialne zadanie, jednak ofiary przyjęte z tej okazji powinien przekazać do wspólnej kasy parafialnej, chyba że pewna jest przeciwna wola ofiarodawcy w odniesieniu do ofiar dobrowolnych. Do biskupa diecezjalnego należy – po wysłuchaniu zdania rady kapłańskiej – wydać odpowiednie przepisy co do przeznaczenia składanych ofiar oraz wynagrodzenia kapłanów wypełniających to zadanie”.

¹²⁰⁰ Kan. 551 KPK stanowi, iż: „W odniesieniu do ofiar, jakie wierni składają wikariuszowi z okazji wykonywania pasterskiej posługi, należy zachować przepis kan. 531”.

¹²⁰¹ A. Marzosa, *Ofiary mszalne*, (w:) P. Majer (red.), *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, wydawnictwo Wolters Kluwer, Kraków 2011, s.713. Zob. także P. Lewandowski, *Ofiary mszalne według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku i IV Synodu Diecezji Tarnowskiej*, „Roczniki Nauk Prawnych”, t. XXV, n. 1 (2015), s. 97. Odmiennie stanowisko prezentuje ksiądz Stanisław Łupiński oraz ksiądz Arkadiusz Domaszek, którzy wskazują że stypendium mszalne stanowi jedną z form wynagrodzenia duchownych. Szerzej zob. S. Łupiński,

Wśród dobrowolnych ofiar składanych przez wiernych są stypendia mszalne, które zostały uregulowane w aktualnie obowiązującym kodeksie prawa kanonicznego. Intencją prawodawcy kościelnego było ujednoczenie ofiar w całym Kościele, z uwzględnieniem sytuacji ekonomicznych danego kraju¹²⁰⁴.

Każdy kapłan celebrujący czy koncelebrujący Mszę Świętą może przyjąć – zgodnie z uznanym zwyczajem Kościoła – ofiarę złożoną w celu aplikowania Mszy w określonej intencji (por. kan. 945 § 1 KPK¹²⁰⁵)¹²⁰⁶. Przyjęcie ofiary mszalnej – osobiście przez szafarza bądź kancelarię parafialną – jest godziwe, jednakże nie jest obowiązkowe (por. kan. 945 § 2 KPK¹²⁰⁷)¹²⁰⁸. Rodzi obowiązek odprawienia Mszy Świętej, zgodnie z intencją ofiarodawcy, niezależnie od wysokości złożonej ofiary, gdyż: „należy odprawić oddzielne Msze święte w intencji tych, za których została złożona i przyjęta ofiara, nawet niewielka” (kan. 948 KPK).

Omawiając tematykę ofiar mszalnych, należy także odnieść się do problematyki Mszy Świętych zbiorowych uregulowanej przez Kongregację ds. Duchowieństwa w dekrecie w sprawie intencji mszalnych „Mos iugiter”¹²⁰⁹. Kongregacja odniosła się do kan. 948 KPK¹²¹⁰ i wskazała, że Msze muszą być aplikowane „według intencji tych, których osobno ofiara dana, jeżeli nawet mała, została przyjęta” (art. 1 § 1 MI). Duchowny, który przyjmuje ofiarę za odprawienie Mszy według intencji odrębnej, zobowiązany jest, według sprawiedliwości, spełnić osobiście przyjęty obowiązek (por. kan. 949 KPK¹²¹¹) albo polecić jego spełnienie

Ofiary mszalne w świetle uchwał polskich synodów diecezjalnych po Soborze Watykańskim II, „Studia Teologiczne” 21 (2003), s. 325. Zob. także A. Domaszek, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 122.

¹²⁰² T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II, Tom IV...*, s. 34.

¹²⁰³ Kan. 946 KPK stanowi, iż: „Wierni składający ofiarę, aby w ich intencji była odprawiona Msza św., przyczyniają się do dobra Kościoła oraz uczestniczą przez tę ofiarę w jego trosce o utrzymanie szafarzy i dzieł”.

¹²⁰⁴ P. Kaleta, *Kościelne prawo majątkowe...*, s. 76. Zob. także A. Domaszek, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 123 – 126.

¹²⁰⁵ Kan. 945 § 1 KPK stanowi, iż: „Zgodnie z uznanym zwyczajem Kościoła, każdy kapłan celebrujący lub koncelebrujący Mszę św. może przyjąć ofiarę złożoną, aby odprawił Mszę św. w określonej intencji”.

¹²⁰⁶ Na temat przyjmowania ofiar mszalnych przez kapłana szerzej zob. B. Nowakowski, *Czy proboszcz może przyjąć każdego dnia jedno stypendium mszalne?*, „Prawo Kanoniczne” t. 53, n. 1 – 2 (2010), s. 147 – 157.

¹²⁰⁷ Kan. 945 § 2 KPK stanowi, iż: „Usilnie zaleca się kapłanom, ażeby także nie otrzymawszy ofiary, odprawiali Mszę św. w intencji wiernych, zwłaszcza ubogich”.

¹²⁰⁸ Część kanonistów uważa, że z faktu przyjęcia święceń prezbiteratu lub episkopatu nie wynika obowiązek przyjmowania ofiar mszalnych. Takie stanowisko prezentuje m.in. ksiądz Dariusz Walencik. Inaczej uważa ksiądz Mariusz Pastuszko. Szerzej zob. D. Walencik, *Utrzymanie duchowieństwa...*, s. 167. Zob. także M. Pastuszko, *Najświętsza Eucharystia według Kodeksu prawa kanonicznego Jana Pawła II*, wydawnictwo „Jedność”, Kielce 1997, s. 369 – 370.

¹²⁰⁹ Congregatio pro Clericis, *Decretum Mos iugiter quoad stipendia a sacerdotibus pro Missis celebrandis accipienda, regulae quaedam dantur*, 22.02.1991, AAS 83 (1991), s. 443 – 446. Tekst w języku polskim: https://www.adoracja.bielsko.opoka.org.pl/Mos_iugiterPL.html (dostęp: 3 września 2019 roku). Dekret zwany dalej: Dekret „Mos iugiter” lub MI.

¹²¹⁰ Kan. 948 KPK stanowi, iż: „Należy odprawić oddzielnie Msze święte w intencji tych, za których została złożona i przyjęta osobna ofiara, nawet niewielka”.

¹²¹¹ Kan. 949 KPK stanowi, iż: „Kto ma obowiązek odprawienia i aplikowania Mszy św. w intencji tych, którzy złożyli ofiarę, pozostaje nim związany, chociażby bez jego winy przepadły przyjęte ofiary”.

innemu duchownemu, według zasad określonych przez prawo (por. art. 1 § 1 MI¹²¹²). „Z tego powodu nie spełniają tej normy i biorą na siebie względem tego odpowiedzialność moralną ci duchowni, którzy zbierają bezkrytycznie ofiary dla odprawiania Mszy świętej według odrębnych intencji i, skumulowawszy je w jednej ofercie bez wiedzy ofiarujących, zaspokajają je jedną Mszą świętą celebrowaną według intencji określanej jako «zbiorowa»” (art. 1 § 2 MI¹²¹³). Zatem, nie można odprawić Mszy Świętej w intencji zbiorowej jeśli ofiary zostały złożone i przyjęte na oddzielne Msze¹²¹⁴. Aby godziwie ją odprawić, konieczne jest uprzednie powiadomienie wiernych oraz zgoda na odprawienie Mszy w tego typu formie (por. art. 2 § 1 MI¹²¹⁵)¹²¹⁶.

Obowiązek odprawiania i aplikowania Mszy Świętej w intencji tych, którzy złożyli ofiarę, pozostaje również wtedy, gdy przyjęte ofiary, nawet bez winy przyjmującego, zaginęły lub straciły wartość (por. kan. 949 KPK¹²¹⁷). Należy pamiętać, że od ofiar mszalnych należy bezwzględnie usuwać wszelkie pozory transakcji lub handlu (kan. 947 KPK). Prawodawca kościelny, w kan. 951 § 1 KPK¹²¹⁸, dopuszcza możliwość zatrzymania pewnego wynagrodzenia z tytułu zewnętrznego (np. dojazdu do miejsca odprawiania Mszy Świętej,

¹²¹² Dekret „Mos iugiter” w art. 1 § 1 stanowi, iż: „A norma del can. 948 devono essere applicate «messe distinte secondo le intenzioni di coloro per i quali singolarmente l’offerta data, anche se esigua, è stata accettata». Perciò il sacerdote che accetta l’offerta per la celebrazione di una santa messa per un’intenzione particolare è tenuto per giustizia a soddisfare personalmente l’obbligo assunto (cf. *CIC* can. 949), oppure a commetterne l’adempimento ad altro sacerdote, alle condizioni stabilite dal diritto (cf. *CIC* cann. 954 – 955)”. W polskim tłumaczeniu art. 1 § 1 stanowi, iż: „Według kan. 948 muszą być aplikowane «Msze Święte odróżnione według intencji tych, których osobno ofiara dana, jeżeli nawet mała, została przyjęta». Dlatego duchowny, który przyjmuje ofiarę dla odprawiania Mszy Świętej według intencji odrębnej, jest zobowiązany według sprawiedliwości spełnić osobiście obowiązek przyjęty (zob. kan. 949 KPK), albo też polecić jego spełnienie innemu duchownemu, według zasad określonych przez prawo (zob. kan. 954 – 955 KPK)”.

¹²¹³ Dekret „Mos iugiter” w art. 1 § 2 stanowi, iż: „Contravvengono pertanto a questa norma e si assumono la relativa responsabilità morale i sacerdoti che raccolgono indistintamente offerte per la celebrazione di messe secondo particolari intenzioni e, cumulandole in un’unica offerta all’insaputa degli offerenti, vi soddisfano con un’unica santa messa celebrata secondo un’intenzione detta «collettiva»”.

¹²¹⁴ D. Walencik, *Utrzymanie duchowieństwa...*, s. 167.

¹²¹⁵ Dekret „Mos iugiter” w art. 2 § 1 stanowi, iż: „Nel caso in cui gli offerenti, previamente ed esplicitamente avvertiti, consentano liberamente che le loro offerte siano cumulate con altre in un’unica offerta, si può soddisfare con una sola santa messa, celebrata secondo un’unica intenzione «collettiva»”. W polskim tłumaczeniu art. 2 § 1 stanowi, iż: „W przypadku, w którym ofiarujący, uprzednio i jasno powiadomi, zgadzają się dobrowolnie na to, że ich ofiary są kumulowane z innymi w jednej ofercie, można spełnić je pojedynczą Mszą Świętą, odprawioną według jednej intencji «zbiorowej»”.

¹²¹⁶ A. Domaszek, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 127. Zob. także P. Kaleta, *Kościelne prawo majątkowe...*, s. 77 – 78. Zob. także J. – P. Schoupe, *Elementi di diritto patrimoniale canonico...*, s. 97. Zob. także P. Gefaell, *A proposito del decreto sulle messe plurintenazionali*, „*Ius Ecclesiae*” vol. 3, no. 4 (1991), s. 760 – 766.

¹²¹⁷ Kan. 949 KPK stanowi, iż: „Kto ma obowiązek odprawienia i aplikowania Mszy św. w intencji tych, którzy złożyli ofiarę, pozostaje nim związany, chociażby bez jego winy przypadły przyjęte ofiary”.

¹²¹⁸ Kan. 951 § 1 KPK stanowi, iż: „Kapłan, odprawiający więcej razy w tym samym dniu, może poszczególne Msze św. aplikować w intencji, w której została złożona ofiara, przy zachowaniu jednak prawa, że oprócz dnia Bożego Narodzenia, wolno mu zatrzymać dla siebie jedną tylko ofiarę, pozostałe zaś winien przekazać na cele oznaczone przez ordynariusza, z dopuszczeniem jednak pewnego wynagrodzenia z tytułu zewnętrznego”.

utrzymania kościoła, sanktuarium czy kaplicy)¹²¹⁹. Kto dopuściłby się niezgodnego z prawem czerpania zysku z ofiar mszalnych, powinien być ukarany cenzurą lub inną sprawiedliwą karą (por. kan. 1385 KPK¹²²⁰).

Z przyjmowaniem ofiar mszalnych, złączony jest obowiązek prowadzenia księgi intencji mszalnych (por. kan. 955 § 4 KPK¹²²¹), w której należy także odnotować Msze Święte przekazane innym kapłanom wraz z zapisaniem wysokości tych ofiar (por. kan. 955 § 3 KPK¹²²²).

W tym samym dniu, szafarzowi wolno zatrzymać dla siebie tylko jedną ofiarę mszalną, z wyjątkiem dnia Bożego Narodzenia. Kapłan odprawiający, w tym samym dniu, kilka Mszy Świętych zobowiązany jest przekazać ofiary na cele oznaczone przez ordynariusza. Prawo dopuszcza wszakże pewne wynagrodzenie szafarza celebrującego więcej Mszy w ciągu tego samego dnia z tytułu zewnętrznego¹²²³ (por. kan. 951 § 1 KPK¹²²⁴). „Kapłan koncelebrujący w tym samym dniu drugą Mszę świętą, nie może z żadnego tytułu przyjąć za nią ofiary” (kan. 951 § 2 KPK).

Wysokość ofiary składanej z okazji odprawiania i aplikacji Mszy świętej określa dekretem synod prowincjalny lub zebranie biskupów prowincji (metropolii)¹²²⁵. Jeśli takowy dekret został wydany, kapłanowi nie wolno domagać się wyższej ofiary (por. kan. 952 § 1 KPK¹²²⁶). Co więcej, „członkowie wszystkich instytutów zakonnych zobowiązani są zachowywać dekret lub miejscowy zwyczaj diecezjalny” (kan. 952 § 3 KPK). Natomiast tam,

¹²¹⁹ A. Domaszk, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 126.

¹²²⁰ Kan. 1385 KPK stanowi, iż: „Kto niezgodnie z prawem czerpie zysk z ofiar mszalnych, powinien być ukarany cenzurą lub inną sprawiedliwą karą”.

¹²²¹ Kan. 955 § 4 KPK stanowi, iż: „Każdy kapłan powinien dokładnie zapisywać Msze św., które przyjął do odprawiania i które odprawił”.

¹²²² Kan. 955 § 3 KPK stanowi, iż: „Ci, którzy powierzają innym Mszę świętą do odprawiania, powinni od razu zapisać w księżce zarówno Msze św. przyjęte, jak i przekazane, zaznaczając również wysokość ofiary”.

¹²²³ Wynagrodzenie z tytułu zewnętrznego obejmuje wysokość wydatków poniesionych przez kapłana związanych z odprawieniem Mszy Świętej (koszt dojazdu do odległego kościoła własnym pojazdem, późna godzina odprawiania Mszy) oraz ofiary wiernych złożone z racji odprawiania Mszy Świętej ślubnej czy pogrzebowej. Szerzej zob. D. Walencik, *Utrzymanie duchowieństwa...*, s. 168.

¹²²⁴ Kan. 951 § 1 KPK stanowi, iż: „Kapłan, odprawiający więcej razy w tym samym dniu, może poszczególne Msze św. aplikować w intencji, w której została złożona ofiara, przy zachowaniu jednak prawa, że oprócz dnia Bożego Narodzenia, wolno mu zatrzymać dla siebie jedną tylko ofiarę, pozostałe zaś winien przekazać na cele oznaczone przez ordynariusza, z dopuszczeniem jednak pewnego wynagrodzenia z tytułu zewnętrznego”.

¹²²⁵ Synody diecezjalne w Polsce, po Soborze Watykańskim II, podejmują zagadnienie ofiar mszalnych. Niektóre synody polecają wprowadzenie wspólnej stypendiarki dla wszystkich kapłanów pracujących w parafii (Synod Archidiecezji Wrocławskiej, Synod Diecezji Kieleckiej i I Synod Diecezji Drohiczyńskiej). Dokonanie tego zadania ordynariusz poleca proboszczowi lub kapłanowi upoważnionemu przez niego. W księdze intencji mszalnych należy wpisać wielkość stypendium i adnotację o jej odprawieniu. „Ordynariusz jest obowiązany każdego roku sprawdzać osobiście lub przez innych te księgi” (kan. 958 § 2 KPK). Szerzej zob. S. Łupiński, *Ofiary mszalne w świetle uchwał...*, s. 327.

¹²²⁶ Kan. 952 § 1 KPK stanowi, iż: „Do synodu prowincjalnego lub do zebrania biskupów prowincji należy określić dekretem wysokość ofiary składanej za odprawianie i ofiarowanie Mszy św., i kapłanowi nie wolno domagać się wyższej ofiary. Może jednak za aplikowanie Mszy św. przyjąć dobrowolnie złożoną ofiarę wyższą od określonej, jak również ofiarę niższą”.

„gdzie nie ma takiego dekretu, należy zachować zwyczaj obowiązujący w diecezji” (kan. 952 § 2 KPK).

Wierni składający ofiarę mszalną, zgodnie z kan. 946 KPK, „(...) przyczyniają się do dobra Kościoła oraz uczestniczą przez tę ofiarę w jego trosce o utrzymanie szafarzy i dzieł”. Wzmianka o dobru Kościoła i utrzymaniu jego dzieł (kan. 946 KPK) każe ofiary mszalne widzieć w szerszej relacji niż tylko ofiarodawca – szafarz, bowiem *ministri sacri* nie są ich jedynym beneficjentem¹²²⁷. Daje również wystarczającą podstawę do wydania odpowiednich regulacji prawnych, umożliwiających biskupowi diecezjalnemu określić, jaką część ofiary mszalnej może otrzymać kapłan, a jaką powinien przeznaczyć na inne cele¹²²⁸, takie jak: sprawowanie kultu Bożego, utrzymanie szafarzy, budowę i utrzymanie obiektów sakralnych, działalność charytatywno – opiekuńczą i oświatową (kan. 222 § 1 KPK).

Problematyka dobrowolnych ofiar za czynności liturgiczne została poruszona także przez konferencję biskupów, w instrukcji w sprawie zarządzania dobrami doczesnymi Kościoła. Są darem, dzięki któremu wierni przyczyniają się do prowadzenia działalności duszpasterskiej i utrzymania duchownych (por. n. 2.5. instrukcji KEP z 2015 r.¹²²⁹). Oprócz ofiar, określonych przez kompetentną władzę kościelną, szafarz nie może domagać się niczego za udzielanie sakramentów, przy czym potrzebujący nie powinni być pozbawieni pomocy sakramentów z racji ubóstwa (por. n. 2.5. instrukcji KEP z 2015 r.¹²³⁰). Od ofiar mszalnych należy zupełnie odsunąć wszelkie pozory transakcji lub handlu. Naruszenie tego nakazu stanowi przestępstwo obwarowane sankcją karną cenzury lub inną sprawiedliwą karą (por. n. 2.6. instrukcji KEP z 2015 r.¹²³¹).

5.1.3.2. Opłaty za akty wykonawcze lub za wykonanie reskryptów Stolicy Apostolskiej

Opłaty za wykonywanie czynności o charakterze prawnym i liturgicznym są kolejnym sposobem zaradzania potrzebom Kościoła. Opłaty (z łac. *taxas*) są świadczeniami ekonomicznymi o charakterze pieniężnym, powszechnym, przymusowym i bezzwrotnym,

¹²²⁷ D. Walencik, *Utrzymanie duchowieństwa...*, s. 169.

¹²²⁸ D. Walencik, *Utrzymanie duchowieństwa...*, s. 169.

¹²²⁹ Instrukcja KEP z 2015 r. w numerze 2.5. stanowi, iż: „Ofiary (oblaciones) składane z okazji udzielania sakramentów i sakramentaliów oraz jakichkolwiek innych celebracji liturgicznych stanowią dar, dzięki któremu wierni przyczyniają się do prowadzenia działalności duszpasterskiej i do utrzymania duchownych”.

¹²³⁰ Instrukcja KEP z 2015 r. w numerze 2.5. stanowi, iż: „(...) Przypomina się również, że oprócz ofiar określonych przez kompetentną władzę kościelną, szafarz nie może domagać się niczego za udzielanie sakramentów, przy czym potrzebujący nie powinni być pozbawieni pomocy sakramentów z racji ubóstwa (kan. 848 KPK)”.

¹²³¹ Instrukcja KEP z 2015 r. w numerze 2.6. stanowi, iż: „Od ofiar mszalnych (stipes oblatae) należy zupełnie odsunąć wszelkie pozory transakcji lub handlu (por. kan. 947 KPK). Naruszenie tego nakazu stanowi przestępstwo obwarowane sankcją karną cenzury lub inną sprawiedliwą karą (por. kan. 1385 KPK)”.

ustalonymi w sposób jednostronny, które wierni wnoszą w zamian za usługi świadczone przez administrację kościelną¹²³². Wykonywanie czynności administracyjnych, w ramach wykonawczej władzy rządzenia, wiąże się z kosztami, dlatego ustawodawca kościelny przewidział możliwość pobierania od wiernych opłat za akty wykonawcze lub za wykonanie reskryptów Stolicy Apostolskiej (kan. 1264 n. 1 KPK).

Wspomniane wyżej opłaty, pobierane są od aktów administracyjnych (por. kan. 35 KPK¹²³³)¹²³⁴ wydawanych przez władzę wykonawczą (por. kan. 135 KPK¹²³⁵). Prawodawca kościelny wskazuje trzy kategorie aktów administracyjnych, są to: dekrety, nakazy i reskrypt, które mogą być podzielone na różnego rodzaju grupy (pozwolenie, koncesja, upoważnienie, przyjęcie, nominacja, sankcja, dyspensa)¹²³⁶.

Reskrypt (kan. 59 – 93 KPK) „to akt administracyjny wydany na piśmie przez kompetentną władzę wykonawczą, którym – zgodnie z jego naturą – na czyjąś prośbę udziela się przywileju, dyspensy czy innej łaski” (kan. 59 KPK). Przywileje zaś „to łaska udzielona dla pożytku określonych osób, fizycznych lub prawnych, szczególnym aktem, może być przyznany przez ustawodawcę oraz przez władzę wykonawczą, której ustawodawca dał taką władzę” (kan. 76 § 1 KPK). Ten rodzaj aktu został uregulowany w kan. 76 – 84 KPK. Ostatnim rodzajem aktów administracyjnych jest dyspensa (kan. 85 – 93 KPK). To „rozluźnienie prawa czysto kościelnego w poszczególnym przypadku, może zostać udzielona przez tych, którzy posiadają władzę wykonawczą, w granicach ich kompetencji, a także przez tych, którym wyraźnie lub pośrednio przysługuje władza dyspensowania, bądź mocą samego prawa bądź mocą zgodnej z prawem delegacji” (kan. 85 KPK).

¹²³² M. López Alarcón, *Nabywanie dóbr...*, s. 938. Zob. także P. Kaleta, *Kościelne prawo majątkowe...*, s. 89. Szerzej zob. W. Wójcik, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 57 – 58. Zob. także S. Dubiel, *Uprawnienia majątkowe Kościoła katolickiego w Polsce...*, s. 213.

¹²³³ Kan. 35 KPK stanowi, iż: „Poszczególne akty administracyjne – a więc dekret, nakaz czy reskrypt – może być wydany przez posiadającego władzę wykonawczą w granicach przysługującej mu kompetencji, z zachowaniem przepisu kan. 76 § 1”.

¹²³⁴ Akty administracyjne to jednostronne i szczegółowe akty prawne wydane przez władzę wykonawczą. J. Miras, *Poszczególne akty administracyjne*, (w:) P. Majer (red.), *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, wydawnictwo Wolters Kluwer, Kraków 2011, s. 90. Zob. także H. M. Jagodziński, *Reskrypt w kościelnym prawie administracyjnym*, „Kieleckie Studia Teologiczne” 8 (2009), s. 60.

¹²³⁵ Kan. 135 KPK stanowi, iż: „§ 1 Władza rządzenia dzieli się na ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą. § 2 Władza ustawodawcza winna być wykonywana w sposób przepisany prawem, a ta, którą posiada ustawodawca kościelny, niższy od władzy najwyższej, nie może być ważnie delegowana, chyba że coś innego prawo wprost zastrzega. Niższy prawodawca nie może ważnie wydać ustawy przeciwnej wyższemu prawu. § 3 Władza sądownicza, którą posiadają sędziowie lub kolegia sędziowska, winna być wykonywana w sposób przepisany prawem i nie może być delegowana, chyba że chodzi o dokonanie aktów przygotowawczych jakiegoś dekretu lub wyroku. § 4 W tym, co dotyczy posługiwania się władzą wykonawczą, należy zachować przepisy kanonów, które następują”.

¹²³⁶ H. M. Jagodziński, *Reskrypt w kościelnym prawie...*, s. 60.

Kościelne osoby prawne uprawnione są do pobierania od wiernych opłat za wydanie reskryptów, dyspens, przywilejów, nadań, zaświadczeń lub licencji i innych aktów administracyjnych¹²³⁷. Odnosząc się do wykładni literalnej kan. 1264 n. 1 KPK, dostrzec można, że wierni obowiązani są uiścić takse na wydanie przywileju lub dyspensy, a nie wykonanie tych aktów administracyjnych. Tylko wykonanie reskryptów Stolicy Apostolskiej podlega stosownej opłacie¹²³⁸.

Wysokość opłat za poszczególne akty wykonawcze, zgodnie z kan. 1264 n. 1 KPK, określa prawodawstwo partykularne¹²³⁹. Ustawodawca kościelny nie wskazał tutaj wprost konferencji biskupów, dlatego wspomniane decyzje podejmuje zebranie biskupów w ramach synodu prowincjonalnego, jak i zwykłego zebrania biskupów pod przewodnictwem metropolity (por. kan. 431 KPK¹²⁴⁰ oraz kan. 440 § 1 KPK¹²⁴¹)¹²⁴².

5.1.4. Zwolnienia podatkowe

Przepisy regulujące opodatkowanie kościelnych osób prawnych zawarte są aktach normatywnych regulujących poszczególne zobowiązania podatkowe. Ustawy podatkowe nie zawierają odrębnych regulacji skierowanych do Kościoła katolickiego, innych kościołów i związków wyznaniowych, dlatego też kościelne osoby prawne zobowiązane są uiszczać podatki na zasadach ogólnych¹²⁴³.

Drugą grupą przepisów regulujących sposób opodatkowania kościelnych osób prawnych jest aktualnie obowiązujący Konkordat, ustawa *o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej* (art. 55 ust. 1 u.s.p.d.k.¹²⁴⁴) i ustawa *o gwarancjach wolności sumienia i wyznania* (art. 13 ust. 1 u.g.w.s.w.¹²⁴⁵). Wspomniane wyżej ustawy,

¹²³⁷ Szerzej zob. A. Domasz, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 119. Zob. także P. Kaleta, *Kościelne prawo majątkowe...*, s. 90.

¹²³⁸ Szerzej zob. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II, Tom IV...*, s. 34.

¹²³⁹ Więcej na temat opłat kancelaryjnych w poszczególnych kościołach partykularnych zob. w S. Dubiel, *Uprawnienia majątkowe Kościoła katolickiego w Polsce...*, s. 212 – 217.

¹²⁴⁰ Kan. 431 KPK stanowi, iż: „W celu wspólnego działania pasterskiego większej liczby sąsiednich diecezji, zgodnie z okolicznościami osób i miejsca, jak również dla bardziej odpowiedniego ożywiania kontaktów między biskupami diecezjalnymi, sąsiednie Kościoły partykularne powinny łączyć się w prowincje kościelne, obejmujące określone terytorium”.

¹²⁴¹ Kan. 440 § 1 KPK stanowi, iż: „Synod prowincjonalny, dla Kościołów partykularnych tej samej prowincji kościelnej, należy zwołać, ilekroć – zdaniem większości biskupów diecezjalnych prowincji – wyda się to pożyteczne, z zachowaniem przepisu kan. 439 § 2”.

¹²⁴² A. Domasz, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 119. Zob. także P. Kaleta, *Kościelne prawo majątkowe...*, s. 90.

¹²⁴³ L. Etel, P. Sitniewski, *Opodatkowanie Kościołów...*, s. 1. Zob. także J. Krukowski, *Polskie prawo wyznaniowe...*, s. 216.

¹²⁴⁴ Art. 55 ust. 1 u.s.p.d.k. stanowi, iż: „Majątek i przychody kościelnych osób prawnych podlegają ogólnym przepisom podatkowym z wyjątkami określonymi w ust. 2 – 6”.

¹²⁴⁵ Art. 13 ust. 1 u.g.w.s.w. stanowi, iż: „Majątek i przychody kościołów i innych związków wyznaniowych podlegają ogólnie obowiązującym przepisom podatkowym, z wyjątkami określonymi w odrębnych ustawach”.

zawierają także przepisy prawne dotyczące zwolnień podatkowych, które stanowią wyraz poszanowania przez prawodawcę świeckiego wolności religijnej i sprawiedliwości rozdzielczej¹²⁴⁶.

Trzecim źródłem przepisów podatkowych, regulujących system opodatkowania kościelnych osób prawnych, są uchwały organów stanowiących na szczeblu gminnym¹²⁴⁷.

Przedmiotem analizy prawnej będą zwolnienia od następujących zobowiązań podatkowych: podatku dochodowego od osób prawnych, podatku akcyzowego, podatku od towarów i usług, podatku od nieruchomości, podatku od środków transportowych, podatku rolnego, podatku leśnego, opłat celnych, podatku od spadków i darowizn oraz podatku od czynności cywilnoprawnych.

5.1.4.1. Podatek dochodowy od osób prawnych

Majątek i przychody Kościoła katolickiego, zgodnie z art. 55 ust. 1 u.s.p.d.k., podlegają ogólnym przepisom prawa podatkowego. Podobna zasada dotyczy innych kościołów i związków wyznaniowych (art. 13 ust. 1 u.g.w.s.w.). Opodatkowanie kościelnych osób prawnych reguluje ustawa z dnia 15 lutego 1992 roku *o podatku dochodowym od osób prawnych*¹²⁴⁸. Prawodawca świecki wprowadza zwolnienia podatkowe dla kościelnych osób prawnych od tego rodzaju podatku w ustawie *o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej* (art. 55 ust. 2 – 7 i art. 56 u.s.p.d.k.) oraz ustawie *o gwarancjach wolności sumienia i wyznania* (art. 13 ust. 2 – 7 u.g.w.s.w.)¹²⁴⁹.

Zwolnione od podatku dochodowego od osób prawnych, zgodnie z art. 17 ust. 1 pkt 4 u.p.d.o.p.¹²⁵⁰, są dochody kościelnych osób prawnych, których celem statutowym jest m.in. kult religijny, działalność naukowa, naukowo – techniczna, oświatowa, pomocy społecznej,

¹²⁴⁶ J. Krukowski, *Polskie prawo wyznaniowe...*, s. 216. Zob. także T. Stanisławski, *Sytuacja prawno – majątkowa Kościoła...*, s. 397.

¹²⁴⁷ Ustawa z 12 stycznia 1991 roku *o podatkach i opłatach lokalnych* (Dz.U. 1991 Nr 9, poz. 31), w art. 7, wprowadza zasady zwolnień od uiszczania podatku od nieruchomości. W powyższym przepisie, ustawodawca świecki zawarł nie tylko zwolnienia ustawowe, ale również upoważnił radę gminy do wprowadzania, z własnej inicjatywy, zwolnień z tego podatku. Na podstawie art. 7 ust. 3 ustawy „rada gminy, w drodze uchwały, może wprowadzić inne zwolnienia przedmiotowe niż określone w ust. 1 tego artykułu oraz w art. 10 ust. 1 ustawy z 2 października 2003 r. o zmianie ustawy o specjalnych strefach ekonomicznych i niektórych ustaw”.

¹²⁴⁸ (Dz.U. 1992 Nr 21, poz. 86). Zwana dalej: u.p.d.o.p.

¹²⁴⁹ Szerzej zob. B. Rakoczy, *Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła...*, s. 332. Zob. także J. Krukowski, *Polskie prawo wyznaniowe...*, s. 216. Zob. także T. Stanisławski, *Sytuacja prawno – majątkowa Kościoła...*, s. 398 – 399.

¹²⁵⁰ Art. 17 ust. 1 pkt 4 u.p.d.o.p. stanowi, iż: „Wolne od podatku są dochody podatników, z zastrzeżeniem ust. 1c, których celem statutowym jest działalność naukowa, naukowo – techniczna, oświatowa, w tym również polegająca na kształceniu studentów, kulturalna, w zakresie kultury fizycznej i sportu, ochrony środowiska, wspierania inicjatyw społecznych na rzecz budowy dróg i sieci telekomunikacyjnej na wsi oraz zaopatrzenia wsi w wodę, dobroczynności, ochrony zdrowia i pomocy społecznej, rehabilitacji zawodowej i społecznej inwalidów oraz kultu religijnego – w części przeznaczony na te cele”.

rehabilitacji zawodowej i społecznej inwalidów; zwolnione są od opodatkowania jedynie w części przeznaczonej na ten cel w roku podatkowym lub roku po nim następującym¹²⁵¹.

Wolne od podatku są także dochody kościelnych osób prawnych, które pochodzą z niegospodarczej działalności statutowej (por. art. 17 ust. 1 pkt 4a lit.a u.p.d.o.p.¹²⁵²) oraz pozostałej działalności przeznaczonej na cele kultu religijnego, oświatowo – wychowawcze, naukowe, kulturalne, charytatywno – opiekuńcze i na konserwację zabytków; prowadzenie punktów katechetycznych, inwestycje sakralne w zakresie budowy, rozbudowy i odbudowy kościołów oraz kaplic, adaptację innych budynków na cele sakralne, a także innych inwestycji przeznaczonych na punkty katechetyczne i zakłady charytatywno – opiekuńcze (por. art. 17 ust. 1 pkt 4a lit.b u.p.d.o.p.¹²⁵³)¹²⁵⁴.

Zwolnienie podatkowe, o którym mowa w art. 17 ust. 1 pkt 4 lit.a u.p.d.o.p., ma charakter bezwarunkowy, dotyczy dochodów kościelnych osób prawnych pochodzących z niegospodarczej działalności statutowej¹²⁵⁵. Nie ma znaczenia na jaki cel zostaną przeznaczone i wydatkowane uzyskane środki. W odniesieniu do tego rodzaju dochodów, kościelne osoby prawne zwolnione są z obowiązku prowadzenia ksiąg podatkowych (por. art. 13 ust. 2 u.g.w.s.w.¹²⁵⁶)¹²⁵⁷.

Inaczej wygląda sytuacja przy zwolnieniach podatkowych przewidzianych w art. 17 ust. 1 pkt 4 u.p.d.o.p. i art. 17 ust. 1 pkt 4a lit.b u.p.d.o.p. Zwolnienie podatkowe, o którym mowa w art. 17 ust. 1 pkt 4 u.p.d.o.p., ma charakter warunkowy, oznacza to, że dochody kościelnych osób prawnych pochodzących z gospodarczej i niegospodarczej działalności statutowej będą wolne od podatku tylko w części przeznaczonej i wydatkowanej na kult religijny, działalność naukową, naukowo – techniczną, oświatową, pomoc społeczną, rehabilitację zawodową i społeczną inwalidów. Zwolnienie podatkowe z art. 17 ust. 1 pkt 4a lit.b u.p.d.o.p. również ma

¹²⁵¹ J. Krukowski, *Polskie prawo wyznaniowe...*, s. 216.

¹²⁵² Art. 17 ust. 1 pkt 4a lit.a u.p.d.o.p. stanowi, iż: „Wolne od podatku są dochody kościelnych osób prawnych z niegospodarczej działalności statutowej; w tym zakresie kościelne osoby prawne nie mają obowiązku prowadzenia dokumentacji wymaganej przez przepisy Ordynacji podatkowej”.

¹²⁵³ Art. 17 ust. 1 pkt 4a lit.b u.p.d.o.p. stanowi, iż: „Wolne od podatku są dochody kościelnych osób prawnych z pozostałej działalności – w części przeznaczonej na cele: kultu religijnego, oświatowo – wychowawcze, naukowe, kulturalne, charytatywno – opiekuńcze oraz na konserwację zabytków, prowadzenie punktów katechetycznych, inwestycje sakralne w zakresie: budowy, rozbudowy i odbudowy kościołów oraz kaplic, adaptację innych budynków na cele sakralne, a także innych inwestycji przeznaczonych na punkty katechetyczne i zakłady charytatywno – opiekuńcze”.

¹²⁵⁴ J. Krukowski, *Polskie prawo wyznaniowe...*, s. 217. Zob. także T. Stanisławski, *Sytuacja prawno – majątkowa Kościoła...*, s. 398. Zob. także T. Stanisławski, *Finansowanie instytucji wyznaniowych...*, s. 75 – 76.

¹²⁵⁵ Interpretacja indywidualna Izby Skarbowej w Warszawie z dnia 27 sierpnia 2008 roku, sygn. IP-PB3-423-898/08-4/ER, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 3 grudnia 2018 roku).

¹²⁵⁶ Art. 13 ust. 2 u.g.w.s.w. stanowi, iż: „Osoby prawne kościołów i innych związków wyznaniowych są zwolnione od opodatkowania z tytułu przychodów ze swojej działalności niegospodarczej. W tym zakresie osoby te nie mają obowiązku prowadzenia dokumentacji wymaganej przez przepisy podatkowe”.

¹²⁵⁷ T. Stanisławski, *Finansowanie instytucji wyznaniowych...*, s. 77.

charakter warunkowy, dotyczy dochodów kościelnych osób prawnych pochodzących z innej działalności niż niegospodarcza działalność statutowa, w części przeznaczanej i wydatkowanej na cele wymienione w tym przepisie¹²⁵⁸.

Aby korzystać z dobrodziejstw zwolnienia podatkowego od podatku dochodowego od osób prawnych, konieczne jest ustalenie czy określona działalność kościelnych osób prawnych jest działalnością gospodarczą w rozumieniu ustawy z dnia 6 marca 2018 roku – *Prawo przedsiębiorców*¹²⁵⁹ (art. 3 u.p.p.¹²⁶⁰), jeśli nie, czy dotyczy celów wymienionych w art. 17 ust. 1 pkt 4a lit.b u.p.d.o.p. Przepisy ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych są niejednoznaczne, dlatego też kościelne osoby prawne obowiązane są zwracać się z zapytaniem, w ramach interpretacji indywidualnej, czy określona forma posługi korzysta z dobrodziejstw całkowitego, czy częściowego zwolnienia¹²⁶¹.

Kościelne osoby prawne, które organizują i sprawują kult religijny, prowadzą działalność oświatową, charytatywno – opiekuńczą, oświatowo – wychowawczą, pomoc społeczną, rehabilitację zawodową i społeczną inwalidów podlegają zwolnieniom podatkowym na takich samych zasadach, co inne podmioty. Oznacza to, że nie są „podmiotami uprzywilejowanymi”. Zwolnienie podatkowe o charakterze bezwarunkowym (art. 17 ust. 1 pkt 4 lit.a u.p.d.o.p.) dotyczy jedynie dochodów uzyskanych z niegospodarczej działalności statutowej, natomiast pozostałe dochody – zwolnione są jedynie w części, na cele wymienione w ustawie o podatku dochodowym od osób prawnych. Jeżeli działalność kościelnych osób prawnych ma charakter zarobkowy, to należy pamiętać o częściowym

¹²⁵⁸ Interpretacja indywidualna Izby Skarbowej w Warszawie z dnia 27 sierpnia 2008 roku, sygn. IP-PB3-423-898/08-4/ER, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 3 grudnia 2018 roku).

¹²⁵⁹ (Dz.U. 2018, poz. 646). Zwana dalej: u.p.p.

¹²⁶⁰ Art. 3 u.p.p. stanowi, iż: „Działalnością gospodarczą jest zorganizowana działalność zarobkowa, wykonywana we własnym imieniu i w sposób ciągły”. Prawodawca świecki zwraca uwagę, że przez wykonywanie działalności gospodarczej należy rozumieć podejmowanie czynności ukierunkowanych na realizację tych celów, takich jak: zarobkowość (z zamiarem osiągnięcia zysku), zorganizowanie (podmiot prowadzący daną działalność ma możliwość podejmowanie działań materialnych, takich jak zatrudnienie pracowników, wynajęcie lub zakup lokalu, i formalnych, m.in. rejestrację działalności gospodarczej), ciągłość (stałość, powtarzalność i regularność jej wykonywania), prowadzenie we własnym imieniu i na własny użytek (służy zaspokajaniu własnych potrzeb). M. Zdyb, G. Lubeńczuk, A. Wołoszyn – Cichocka, *Prawo przedsiębiorców. Komentarz*, wydanie 1, wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2019, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 16 września 2019 roku).

¹²⁶¹ Sekretariat Generalny Konferencji Episkopatu Polski zwrócił się z zapytaniem do ministra finansów, czy prowadzona przez kościelne osoby prawne działalność oświatowo – wychowawcza w formie prowadzenia przedszkoli, burs, szkół nie jest działalnością gospodarczą w rozumieniu ustawy – *Prawo przedsiębiorców*. Ministerstwo Finansów sporządziło interpretację z dnia 26 marca 1994 roku (sygn. P04/N-722-86/94), wskazując że taka działalność nie jest działalnością gospodarczą, chyba że statut jednostki organizacyjnej określa jej zarobkowy charakter. Nie jest działalnością gospodarczą prowadzenie zakładów opiekuńczo – leczniczych, domów pomocy społecznej, zakładów leczniczo – wychowawczych. Te formy działalności wymienione są w ustawie o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, jako działalność charytatywno – opiekuńcza nie mająca charakteru zarobkowego. Szerzej zob. Interpretacja indywidualna Dyrektora Krajowej Informacji Skarbowej z dnia 29 maja 2018 roku, sygn. 0114-KDIP2-1.4010.101.2018.2.JC, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 5 grudnia 2018 roku).

zwolnieniu podatkowym, o którym mowa w art. 17 ust. 1 pkt 4a lit.b u.p.d.o.p. Przeznaczenie dochodów z tych działalności na inne cele niż określone w tym przepisie skutkuje powstaniem zobowiązania podatkowego, a co za tym idzie, uiszczeniem w całości podatku dochodowego od osób prawnych.

W tym miejscu należy zasygnalizować, że powyższe postanowienia zostały powtórzone w ustawie *o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej* (por. art. 55 ust. 2 i 3 u.s.p.d.k.¹²⁶²), ustawie *o gwarancjach wolności sumienia i wyznania* (por. art. 13 ust. 2 i 5 u.g.w.s.w.¹²⁶³) oraz ustawach regulujących stosunki Państwa z innymi kościołami funkcjonującymi w Polsce¹²⁶⁴.

5.1.4.2. Podatek od towarów i usług oraz podatek akcyzowy

Problematyka opodatkowania podatkiem od towarów i usług kościelnych została uregulowana w ustawie z dnia 11 marca 2004 roku *o podatku od towarów i usług*¹²⁶⁵.

¹²⁶² Art. 55 ust. 2 i 3 u.s.p.d.k. stanowi, iż: „2. Kościelne osoby prawne są zwolnione od opodatkowania z tytułu przychodów ze swojej działalności niegospodarczej. W tym zakresie osoby te nie mają obowiązku prowadzenia dokumentacji wymaganej przez przepisy o zobowiązaniach podatkowych. 3. Dochody z działalności gospodarczej kościelnych osób prawnych oraz spółek, których udziałowcami są wyłącznie te osoby, są zwolnione od opodatkowania w części, w jakiej zostały przeznaczone w roku podatkowym lub w roku po nim następującym na cele kulturalne, oświatowe – wychowawcze, naukowe, kulturalne, działalność charytatywno – opiekuńczą, punkty katechetyczne, konserwację zabytków oraz na inwestycje sakralne, o których mowa w art. 41 ust. 2, i te inwestycje kościelne, o których mowa w art. 41 ust. 3, których przedmiotem są punkty katechetyczne i zakłady charytatywno – opiekuńcze, jak również remonty tych obiektów”.

¹²⁶³ Art. 13 ust. 2 i 5 u.g.w.s.w. stanowi, iż: „2. Osoby prawne kościołów i innych związków wyznaniowych są zwolnione od opodatkowania z tytułu przychodów ze swojej działalności niegospodarczej. W tym zakresie osoby te nie mają obowiązku prowadzenia dokumentacji wymaganej przez przepisy podatkowe. 5. Dochody z działalności gospodarczej osób prawnych kościołów i innych związków wyznaniowych oraz spółek, których udziałowcami są wyłącznie te osoby, są zwolnione od opodatkowania w części, w jakiej zostały przeznaczone w roku podatkowym lub w roku po nim następującym na cele kulturalne, oświatowe – wychowawcze, naukowe, kulturalne, działalność charytatywno – opiekuńczą, punkty katechetyczne, konserwację zabytków oraz na inwestycje sakralne i inwestycje kościelne, których przedmiotem są punkty katechetyczne i zakłady charytatywno – opiekuńcze, jak również remonty tych obiektów”.

¹²⁶⁴ Dla Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego tego rodzaju zwolnienie podatkowe zostało przewidziane w art. 40 ust. 2 i 3 ustawy z dnia 4 lipca 1991 roku *o stosunku Państwa do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego* (Dz.U. 1991 Nr 66, poz. 287). Dla Kościoła Zielonoświątkowego zwolnienie nie zostało przewidziane. Szerzej zob. rozdział czwarty ustawy z dnia 20 lutego 1997 roku *o stosunku Państwa do Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej* (Dz.U. 1997 Nr 41, poz. 254). Dla Kościoła Ewangelicko – Reformowanego zwolnienie zostało przewidziane w art. 19 ust. 1 ustawy z dnia 13 maja 1994 roku *o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko – Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz.U. 1994 Nr 73, poz. 324). Dla Kościoła Ewangelicko – Augsburskiego zwolnienie zostało przewidziane w art. 34 ust. 1 ustawy z dnia 13 maja 1994 roku *o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko – Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz.U. 1994 Nr 73, poz. 323). Dla Kościoła Ewangelicko – Metodystycznego zwolnienie nie zostało przewidziane. Szerzej zob. rozdział czwarty ustawy z dnia 30 czerwca 1995 roku *o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko – Metodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz.U. 1995 Nr 97, poz. 479). Dla Kościoła Starokatolickiego Mariawitów zwolnienie nie zostało przewidziane. Szerzej zob. rozdział czwarty ustawy z dnia 20 lutego 1997 roku *o stosunku Państwa do Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz.U. 1997 Nr 41, poz. 253). Dla Kościoła Katolickiego Mariawitów zwolnienie nie zostało przewidziane. Szerzej zob. rozdział czwarty ustawy z dnia 20 lutego 1997 roku *o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz.U. 1997 Nr 41, poz. 252).

¹²⁶⁵ (Dz.U. 2004 Nr 54, poz. 535). Zwana dalej: u.p.t.s.

Opodatkowaniu podatkiem od towarów i usług, zgodnie z art. 5 ust. 1 pkt 1 u.p.t.s.¹²⁶⁶, „podlegają odpłatna dostawa towarów i odpłatne świadczenie usług na terytorium kraju”. Aby zrozumieć jakie towary i usługi podlegają opodatkowaniu i zwolnieniom od tego rodzaju podatku, konieczne jest sięgnięcie do definicji ustawowych.

Towarami, w myśl art. 2 pkt 6 u.p.t.s.¹²⁶⁷, są rzeczy ruchome, wszelkie postacie energii jak również budynki i budowle lub ich części, będące przedmiotem czynności podlegających opodatkowaniu podatkiem od towarów i usług, które są wymienione w klasyfikacjach wydanych na podstawie przepisów o statystyce publicznej, a także grunty¹²⁶⁸. Z kolei, „przez dostawę towarów (...) rozumie się przeniesienie prawa do rozporządzania towarami jak właściciel, w tym również przeniesienie z nakazu organu władzy publicznej lub podmiotu działającego w imieniu takiego organu lub przeniesienie z mocy prawa własności towarów w zamian za odszkodowanie” (art. 7 ust. 1 pkt 1 u.p.t.s.).

Przedmiotem opodatkowania podatkiem od towarów i usług jest odpłatna dostawa towarów, tj. rzeczy ruchomych i nieruchomości (budowlanych i gruntowych), lub ich części, a także przeniesienie praw do rozporządzania tymi towarami z nakazu organu władzy publicznej lub z mocy prawa własności towarów, za odpowiednim odszkodowaniem.

Ustawodawca świecki wprowadził zwolnienia podatkowe dla kościelnych osób prawnych, stanowiąc że: „zwalnia się od podatku usługi oraz dostawę towarów ściśle z tymi usługami związaną, realizowane przez kościoły i związki wyznaniowe, o których mowa w przepisach o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej oraz w przepisach o stosunku Państwa do kościołów i innych związków wyznaniowych” (art. 43 ust. 1 pkt 31 lit.a u.p.t.s.). Oznacza to, że Kościół katolicki może korzystać ze zwolnienia podatkowego na zasadach określonych w art. 56 u.s.p.d.k.¹²⁶⁹.

Zwolnieniu od wspomnianego podatku podlega także zapewnienie personelu do prowadzenia działalności charytatywnej, opiekuńczej, wychowawczej i oświatowej przez kościelne osoby prawne, celem zapewnienia opieki duchowej (por. art. 43 ust. 1 pkt 35

¹²⁶⁶ Art. 5 ust. 1 pkt 1 u.p.t.s. stanowi, iż: „Opodatkowaniu podatkiem od towarów i usług, zwanym dalej «podatkiem», podlegają odpłatna dostawa towarów i odpłatne świadczenie usług na terytorium kraju”.

¹²⁶⁷ Art. 2 pkt 6 u.p.t.s. stanowi, iż: „Ilekroć w dalszych przepisach jest mowa o towarach – rozumie się przez to rzeczy oraz ich części, a także wszelkie postacie energii”.

¹²⁶⁸ Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Poznaniu z dnia 18 listopada 2015 roku, sygn. I SA/Po 1019/15, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 3 grudnia 2018 roku).

¹²⁶⁹ Art. 56 u.s.p.d.k. stanowi, iż: „Zwalnia się z należności celnych przywozowych towary przeznaczone na cele charytatywno – opiekuńcze i oświatowe – wychowawcze oraz towary o charakterze kulturalnym przeznaczone na cele kultu, przywożone dla kościelnych osób prawnych, w granicach i na warunkach określonych w rozporządzeniu Rady (WE) nr 1186/2009 z dnia 16 listopada 2009 r. ustanawiającym wspólnotowy system zwolnień celnych (Dz.Urz. UE L 324 z 10.12.2009, str. 23)”.

u.p.t.s.¹²⁷⁰). Przedmiotowe zwolnienie dotyczy działalności, takiej jak: opieka medyczna, pomoc społeczna, opieka nad dziećmi i młodzieżą, nauczanie języków obcych, kształcenie zawodowe lub przekwalifikowanie zawodowe, zakwaterowanie w bursach, internatach czy domach studenckich.

Kościelne osoby prawne mają także prawo do uzyskania zwolnienia od podatku akcyzowego na zasadach określonych w ustawie z dnia 6 grudnia 2008 roku *o podatku akcyzowym*¹²⁷¹. Ustawa określa opodatkowanie podatkiem akcyzowym wyrobów akcyzowych oraz samochodów osobowych, organizację obrotu wyrobami akcyzowymi, a także oznaczanie znakami akcyzy (por. art. 1 ust. 1 u.p.a.¹²⁷²)¹²⁷³.

Aby zrozumieć jakie wyroby akcyzowe będą zwolnione od opodatkowania tego rodzaju podatkiem, należy sięgnąć do słowniczka. Wyrobami objętymi podatkiem akcyzowym są m. in.: wyroby akcyzowe, o których mowa w art. 2 ust. 1 pkt 1 u.p.a., (wyroby energetyczne, energia elektryczna, napoje alkoholowe, wyroby tytoniowe, susz tytoniowy, płyn do papierosów elektronicznych oraz wyroby nowatorskie); wyroby węglowe (art. 2 ust. 1 pkt 1a u.p.a.) oraz wyroby energetyczne (art. 2 ust. 1 pkt 1b u.p.a.).

Co do zasady, obrót wyrobami akcyzowymi objęty jest akcyzą (por. art. 8, art. 9 i art. 9a u.p.a.). Zwalnia się od akcyzy czynności podlegające opodatkowaniu, których przedmiotem są wyroby węglowe przeznaczone do celów opałowych zużywane przez gospodarstwo domowe, podmiot systemu oświaty, żłobek, klub dziecięcy, podmiot leczniczy czy jednostkę organizacyjną pomocy społecznej (por. art. 31a pkt 3 u.p.a.¹²⁷⁴). Wspomniany przepis używa pojęć, takich jak „podmiot zużywający” czy „gospodarstwo domowe”. Aby zrozumieć, które podmioty będą uprawnione do skorzystania z tego rodzaju zwolnienia podatkowego, należy sięgnąć, po raz kolejny, do słowniczka. Podmiotem zużywającym jest podmiot mający miejsce zamieszkania, siedzibę lub miejsce prowadzenia działalności gospodarczej na

¹²⁷⁰ Art. 43 ust. 1 pkt 35 u.p.t.s. stanowi, iż: „Zwalnia się od podatku zapewnienie personelu przez kościoły i związki wyznaniowe, o których mowa w pkt 31 lit. a, lub instytucje filozoficzne dla działalności, o której mowa w pkt 18, 22, 24, 26 i 28 – 30, w celu zapewnienia opieki duchowej”.

¹²⁷¹ (Dz.U. 2009 Nr 3, poz. 11). Zwana dalej: u.p.a.

¹²⁷² Art. 1 ust.1 u.p.a. stanowi, iż: „Ustawa określa opodatkowanie podatkiem akcyzowym, zwanym dalej «akcyzą», wyrobów akcyzowych oraz samochodów osobowych, organizację obrotu wyrobami akcyzowymi, a także oznaczanie znakami akcyzy”.

¹²⁷³ T. Stanisławski, *Finansowanie instytucji wyznaniowych...*, s. 90.

¹²⁷⁴ Art. 31 a ust. 1 pkt 3 u.p.a. stanowi, iż: „Zwalnia się od akcyzy czynności podlegające opodatkowaniu, których przedmiotem są wyroby węglowe przeznaczone do celów opałowych przez gospodarstwo domowe, organ administracji publicznej, jednostkę Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, podmiot systemu oświaty, o którym mowa w art. 2 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (...), żłobek i klub dziecięcy, o których mowa w ustawie z dnia 4 lutego 2011 r. o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3 (...), podmiot leczniczy, o którym mowa w art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 15 kwietnia 2011 r. o działalności leczniczej (...), jednostkę organizacyjną pomocy społecznej, o której mowa w art. 6 pkt 5 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (...), organizacje, o których mowa w art. 3 ust. 2 i 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (...)”.

terytorium kraju, który wyroby akcyzowe objęte zwolnieniem od akcyzy ze względu na ich przeznaczenie zużywa na cele uprawniające do zwolnienia (art. 2 ust. 1 pkt 22 lit. a u.p.a.).

Ustawa nie podaje definicji gospodarstwa domowego, dlatego też należy odnieść się do znaczenia językowego. Gospodarstwo domowe to zabudowania związane z pomieszczeniami mieszkalnymi (służące jako miejsce stałego zamieszkania, w którym koncentruje się ogół spraw, obowiązków rodzinnych domowych). Przyjmuje się, że dom parafialny oraz klasztor zakonny mieści się w zakresie znaczeniowym pojęcia gospodarstwa domowego, z art. 31a pkt 3 u.p.a., ponieważ nie prowadzą działalności gospodarczej, a są miejscami zamieszkania duchownych i członków instytutów zakonnych. Zakresem tego pojęcia nie można objąć kościołów, sanktuariów oraz kaplic, ponieważ są miejscami kultu religijnego, zatem służą celowi innemu niż miejsce zamieszkania. Tego rodzaju miejsca święte, nie mogą korzystać ze zwolnienia podatkowego, o którym mowa w art. 31a pkt 3 u.p.a.¹²⁷⁵. Objęte zwolnieniami są żłobki, kluby dziecięce, placówki lecznicze, domy pomocy społecznej prowadzone przez kościelne osoby prawne.

Zwolnieniu podatkowemu, zgodnie z art. 31b ust. 2 u.p.a.¹²⁷⁶, podlegają także wyroby gazowe przeznaczone do celów opałowych przez gospodarstwo domowe, podmioty systemu oświaty, żłobki i kluby dziecięce i podmioty lecznicze. Podobnie jak przy wyrobach węglowych, tak i tutaj kościoły, sanktuaria oraz kaplice nie mogą korzystać ze zwolnienia podatkowego.

W tym miejscu należy zwrócić uwagę, że tego rodzaju zwolnieniem winny być objęte obiekty sakralne, takie jak kościoły, sanktuaria i kaplice. Są to miejsca święte, w których wierni mogą uczestniczyć w kulcie religijnym, sakramentach i innych aktach kultu Bożego. Koszty związane z utrzymaniem tego typu miejsc są duże, dlatego tego rodzaju zwolnienie podatkowe pozwoliłoby na łatwiejsze pokrycie kosztów utrzymania obiektów sakralnych i kościelnych. Pozostałe środki finansowe kościelne osoby prawne mogłyby przeznaczyć na inne potrzeby Kościoła (kan. 222 § 1 KPK).

¹²⁷⁵ Interpretacja indywidualna Izby Skarbowej w Poznaniu z dnia 8 marca 2008 roku, sygn. ILPP3/443-16/12-2/TW, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 3 grudnia 2018 roku).

¹²⁷⁶ Art. 31b ust. 2 u.p.a. stanowi, iż: „Zwalnia się od akcyzy czynności podlegające opodatkowaniu, których przedmiotem są wyroby gazowe o kodach CN 2705 00 00, 2711 11 00, 2711 21 00 i 2711 29 00 przeznaczone do celów opałowych przez: 1) gospodarstwa domowe; 2) organy administracji publicznej; 3) jednostki Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej; 4) podmioty systemu oświaty, o których mowa w art. 2 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe; 5) żłobki i kluby dziecięce, o których mowa w ustawie z dnia 4 lutego 2011 r. o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3; 6) podmioty lecznicze, o których mowa w art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 15 kwietnia 2011 r. o działalności leczniczej; 7) jednostki organizacyjne pomocy społecznej, o których mowa w art. 6 pkt 5 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej; 8) organizacje, o których mowa w art. 3 ust. 2 i 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie”.

5.1.4.3. Podatki obciążające majątek

Kościelne osoby prawne zwolnione są także z podatków obciążających majątek. Do grupy wspomnianych podatków należy uznać podatki od nieruchomości i środków transportowych (uregulowane w ustawie z dnia 12 stycznia 1991 roku *o podatkach i opłatach lokalnych*¹²⁷⁷), podatek rolny (uregulowany w ustawie z dnia 15 listopada 1984 roku *o podatku rolnym*¹²⁷⁸) oraz podatek leśny (uregulowany w ustawie z dnia 30 października 2002 roku *o podatku leśnym*¹²⁷⁹).

Kościelne osoby prawne korzystają ze zwolnień podatkowych na zasadach określonych w aktach normatywnych regulujących stosunki między stroną kościelną, a państwową (por. art. 1b ust. 1 u.p.o.l.¹²⁸⁰), mianowicie w ustawie *o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej* oraz ustawie *o gwarancjach wolności sumienia i wyznania*¹²⁸¹.

Zwolnione są od podatku są nieruchomości które stanowią własność kościelnych osób prawnych lub używane są przez nie, na podstawie innego tytułu prawnego, na cele niemieszkalne, z wyjątkiem części zajmowanej na wykonywanie działalności gospodarczej (por. art. 55 ust. 4 u.s.p.d.k.¹²⁸² i art. 13 ust. 6 u.g.w.s.w.¹²⁸³)¹²⁸⁴.

Prawodawca świecki wprowadził możliwość dalszego zwolnienia od opodatkowania tego rodzaju podatkiem. Dotyczy to nieruchomości, lub ich części, przeznaczonych na cele mieszkalne duchownych i członków zakonu, jeżeli wpisane są do rejestru zabytków; służą jako internaty przy szkołach i seminariach duchownych, domy zakonów kontemplacyjnych, domy formacyjne zakonów i domy księży emerytów (sióstr emerytek) oraz znajdują się w budynkach kurii diecezjalnych i biskupich, zakonnych zarządów generalnych i

¹²⁷⁷ (Dz.U. 1991 Nr 9, poz. 31). Zwana dalej: u.p.o.l.

¹²⁷⁸ (Dz.U. 1984 Nr 52, poz. 268). Zwana dalej: u.p.r.

¹²⁷⁹ (Dz.U. 2002 Nr 200, poz. 1682). Zwana dalej: u.p.l.

¹²⁸⁰ Art. 1b ust. 1 u.p.o.l. stanowi, iż: „Ulgi i zwolnienia podatkowe w zakresie podatków i opłat lokalnych przyznane kościołom i związkom wyznaniowym regulują odrębne ustawy”.

¹²⁸¹ L. Etel, P. Sitniewski, *Opodatkowanie Kościołów...*, s. 5. Zob. także J. Krukowski, *Polskie prawo wyznaniowe...*, s. 217. Zob. także T. Stanisławski, *Sytuacja prawno – majątkowa Kościoła...*, s. 398.

¹²⁸² Art. 55 ust. 4 u.s.p.d.k. stanowi, iż: „Kościelne osoby prawne są zwolnione od opodatkowania i od świadczeń na *fundusz gminny* i *fundusz miejski*, od nieruchomości lub ich części, stanowiących własność tych osób lub używanych przez nie na podstawie innego tytułu prawnego na cele niemieszkalne, z wyjątkiem części zajmowanej na wykonywanie działalności gospodarczej”.

¹²⁸³ Art. 13 ust. 6 u.g.w.s.w. stanowi, iż: „Osoby prawne kościołów i innych związków wyznaniowych są zwolnione od opodatkowania i od świadczeń na *fundusz gminny* i *fundusz miejski*, od nieruchomości lub ich części, stanowiących własność tych osób lub używanych przez nie na podstawie innego tytułu prawnego na cele niemieszkalne, z wyjątkiem części zajmowanej na wykonywanie działalności gospodarczej”.

¹²⁸⁴ Zob. także T. Stanisławski, *Finansowanie instytucji wyznaniowych...*, s. 86.

provincialnych w Sekretariacie Prymasa Polski i w Sekretariacie Konferencji Episkopatu Polski (por. art. 55 ust. 5 u.s.p.d.k.¹²⁸⁵)¹²⁸⁶.

Ze zwolnienia podatkowego, o którym mowa w art. 55 ust. 4 i 5 u.s.p.d.k., korzystać mogą także inne kościoły i związki wyznaniowe w Polsce, którym prawodawca świecki zapewnił tego rodzaju zwolnienia w ustawach regulujących stosunki Państwa z danym Kościołem¹²⁸⁷.

Organy stanowiące na szczeblu gminnym mogą, w drodze uchwały¹²⁸⁸, wprowadzić inne zwolnienia podatkowe (por. art. 7 ust. 3 u.p.o.l.¹²⁸⁹). „Rady gmin są uprawnione do wprowadzania ulg tylko w sytuacji, gdy w danym przepisie ustawowym stosowane jest słowo «ulga». Przepisy ustawy o podatkach i opłatach lokalnych nie przyznają organom stanowiącym gmin kompetencji do wprowadzania jakichkolwiek ulg”¹²⁹⁰. Ustawodawca świecki nie wymienia przesłanek, kiedy rada gmin może podjąć uchwałę w sprawie zastosowania zwolnienia podatkowego. Muszą być jednak inne niż te określone w ustawie *o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej* czy ustawie *o*

¹²⁸⁵ Art. 55 ust. 5 u.s.p.d.k. stanowi, iż: „Zwolnienie od opodatkowania podatkiem od nieruchomości oraz od świadczeń na *fundusz gminny* i *fundusz miejski* obejmuje nieruchomości lub ich części przeznaczone na cele mieszkalne duchownych i członków zakonu, jeżeli: 1) są one wpisane do rejestru zabytków; 2) służą jako internaty przy szkołach i seminariach duchownych, domy zakonów kontemplacyjnych, domy formacyjne zakonów i domy księży emerytów (sióstr emerytek); 3) znajdują się w budynkach kurii diecezjalnych i biskupich, zakonnych zarządów generalnych i provincialnych w Sekretariacie Prymasa Polski i w Sekretariacie Konferencji Episkopatu Polski”.

¹²⁸⁶ Ustawodawca świecki objął zwolnieniem podatkowych nieruchomości przeznaczone na cele mieszkalne, w szczególności domy kontemplacyjne, formacyjne, księży emerytów. W art. 55 ust. 5 pkt 1 i 3 u.s.p.d.k. nie wymienia poszczególnych budynków, a jedynie wskazuje ich przeznaczenie. Szerzej zob. B. Rakoczy, *Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła...*, s. 334.

¹²⁸⁷ Dla Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego tego rodzaju zwolnienie podatkowe zostało przewidziane w art. 40 ust. 4 i 5 ustawy *o stosunku Państwa do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego*. Dla Kościoła Zielonoświątkowego zwolnienie zostało przewidziane w art. 29 ust. 2 i 3 ustawy *o stosunku Państwa do Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej*. Dla Kościoła Ewangelicko – Reformowanego zwolnienie zostało przewidziane w art. 19 ust. 3 i 4 ustawy *o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko – Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej*. Dla Kościoła Ewangelicko – Augsburskiego zwolnienie zostało przewidziane w art. 34 ust. 3 i 4 ustawy *o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko – Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej*. Dla Kościoła Ewangelicko – Metodystycznego zwolnienie zostało przewidziane w art. 29 ust. 2 i 3 ustawy *o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko – Metodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej*. Dla Kościoła Starokatolickiego Mariawitów zwolnienie zostało przewidziane w art. 26 ust. 2 i 3 ustawy *o stosunku Państwa do Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej*. Dla Kościoła Katolickiego Mariawitów zwolnienie zostało przewidziane w art. 24 ust. 2 i 3 ustawy *o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej*.

¹²⁸⁸ Uchwała rady gmin, w sprawie zwolnienia podatników od podatku od nieruchomości, jest aktem prawa miejscowego, dlatego też winna zawierać sformułowania jasne, wyczerpujące, uniemożliwiające stosowanie luzu interpretacyjnego. Wymóg precyzyjnego określenia warunków do zwolnienia z podatku od nieruchomości jest niezwykle ważny, ponieważ podatnik nie powinien mieć wątpliwości co do warunków udzielania takiego zwolnienia. Uchwała Regionalnej Izby Obrachunkowej w Rzeszowie z dnia 24 lipca 2018 roku, sygn. XIX/2144/2018, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 3 grudnia 2018 roku).

¹²⁸⁹ Art. 7 ust. 3 u.p.o.l. stanowi, iż: „Rada gminy, w drodze uchwały, może wprowadzić inne zwolnienia przedmiotowe niż określone w ust. 1 oraz w art. 10 ust. 1 ustawy z dnia 2 października 2003 r. o zmianie ustawy o specjalnych strefach ekonomicznych i niektórych ustaw”.

¹²⁹⁰ Uchwała Regionalnej Izby Obrachunkowej w Poznaniu z dnia 23 maja 2018 roku, sygn. 13/704/2018, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 3 grudnia 2018 roku).

gwarancjach wolności sumienia i wyznania¹²⁹¹. Mając powyższe na uwadze, rada gmin może zwolnić kościelne osoby prawne od uiszczania podatku nieruchomości, w przypadku, gdy korzystają z nieruchomości, gruntów, budynków (lub ich części), budowli (lub ich części) do prowadzenia działalności gospodarczej¹²⁹².

Kościelne osoby prawne nie mają prawa do korzystania ze zwolnienia od podatku od środków transportowych, rolnego i leśnego, ponieważ powyższe kwestie nie zostały przewidziane w ustawie o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej ani w ustawie o gwarancjach wolności sumienia i wyznania. Zwolnienia od podatku od środków transportowych¹²⁹³, leśnego (por. art. 7 ust. 1 i 2 u.p.l.¹²⁹⁴) i rolnego (art. 12 ust. 1 i 2 u.p.r.) należą do zwolnień przedmiotowych. Organy stanowiące na szczeblu gminnym (rady gmin) uprawnione są do nakładania zwolnień przedmiotowych od tych podatków (por. art. 7 ust. 3 u.p.l.¹²⁹⁵; art. 13e u.p.r.¹²⁹⁶).

5.1.4.4. Opłaty celne

Opłaty celne stanowią specyficzny rodzaj zobowiązania podatkowego nakładanego na podatników przez stronę państwową na szczeblu krajowym i europejskim na towary importowane. Zwolnienia celne stanowią wyjątek od zasady powszechności ceł i opłat

¹²⁹¹ L. Etel, P. Sitniewski, *Opodatkowanie Kościołów...*, s. 5 – 6.

¹²⁹² Uchwała Regionalnej Izby Obrachunkowej w Olsztynie z dnia 26 kwietnia 2018 roku, sygn. 0102-186/18, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 3 grudnia 2018 roku).

¹²⁹³ L. Etel, P. Sitniewski, *Opodatkowanie Kościołów...*, s. 6.

¹²⁹⁴ Art. 7 ust. 1 i 2 u.p.l. stanowi, iż: „1. Zwalnia się od podatku leśnego: 1) lasy z drzewostanem w wieku do 40 lat; 2) lasy wpisane indywidualnie do rejestru zabytków; 3) użytki ekologiczne. 2. Od podatku leśnego zwalnia się również: 1) uczelnie; 1a) federacje podmiotów systemu szkolnictwa wyższego i nauki; 2) publiczne i niepubliczne jednostki organizacyjne objęte systemem oświaty oraz prowadzące je organy, w zakresie lasów zajętych na działalność oświatową; 3) instytuty naukowe i pomocnicze jednostki naukowe Polskiej Akademii Nauk; 4) prowadzących zakłady pracy chronionej spełniające warunek, o którym mowa w art. 28 ust. 1 pkt 1 lit. b ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (...), lub zakłady aktywności zawodowej w zakresie lasów wymienionych w decyzji w sprawie przyznania statusu zakładu pracy chronionej lub zakładu aktywności zawodowej lub zgłoszonych wojewodzie – zajętych na prowadzenie tego zakładu, z wyłączeniem lasów, które znajdują się w posiadaniu zależnym podmiotów niebędących prowadzącymi zakłady pracy chronionej spełniające warunek, o którym mowa w art. 28 ust. 1 pkt 1 lit. b ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych lub zakłady aktywności zawodowej; 5) instytuty badawcze; 6) przedsiębiorców o statusie centrum badawczo – rozwojowego uzyskanym na zasadach określonych w przepisach o niektórych formach wspierania działalności innowacyjnej, w odniesieniu do przedmiotów opodatkowania zajętych na cele prowadzonych badań i prac rozwojowych; 7) Krajowy Zasób Nieruchomości, w zakresie nieruchomości wchodzących w skład Zasobu Nieruchomości, o którym mowa w ustawie z dnia 20 lipca 2017 r. o Krajowym Zasobie Nieruchomości (Dz.U. poz. 1529)”.

¹²⁹⁵ Art. 7 ust. 3 u.p.l. stanowi, iż: „Rada gminy, w drodze uchwały, może wprowadzić inne zwolnienia przedmiotowe niż określone w ust. 1, z uwzględnieniem przepisów dotyczących pomocy publicznej”.

¹²⁹⁶ Art. 13e u.p.r. stanowi, iż: „Rada gminy, w drodze uchwały, może wprowadzić inne zwolnienia i ulgi przedmiotowe niż określone w ustawie, z uwzględnieniem przepisów dotyczących pomocy publicznej”.

celnych¹²⁹⁷. Kościelne osoby prawne korzystają ze zwolnień od tego rodzaju podatku na zasadach określonych w ustawie *o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej* i ustawie *o gwarancjach wolności sumienia i wyznania*.

Ustawodawca świecki wprowadził dwie kategorie towarów objęte zwolnieniem celnym, są to towary przeznaczone na cele charytatywno – opiekuńcze i oświatowo – wychowawcze (por. art. 56 cz. 1 u.s.p.d.k.¹²⁹⁸ i art. 13 ust. 7 cz. 1 u.g.w.s.w.¹²⁹⁹)¹³⁰⁰ oraz towary o charakterze kulturalnym (por. art. 56 cz. 2 u.s.p.d.k.¹³⁰¹ i art. 13 ust. 7 cz. 2 u.g.w.s.w.¹³⁰²). Zwolnieniem celnym objęte są towary przeznaczone na cele wskazane w wyżej wymienionych przepisach¹³⁰³ oraz do sprawowania kultu Bożego¹³⁰⁴ (np. wina, hostie, komunikaty, oleje do świec, kadzidła, świece itp.).

5.1.4.5. Pozostałe podatki

Kościelne osoby prawne zwolnione są od podatku od spadków i darowizn¹³⁰⁵ oraz podatku od czynności cywilnoprawnych¹³⁰⁶. „Nabywanie i zbywanie rzeczy i praw majątkowych przez kościelne osoby prawne w drodze czynności prawnych¹³⁰⁷ oraz spadkobrania¹³⁰⁸, zapisu¹³⁰⁹ i zasiedzenia¹³¹⁰ jest zwolnione od podatku od spadków i

¹²⁹⁷ Szerzej zob. A Kuś, *Zwolnienia celne kościelnych osób prawnych w systemie zwolnień celnych Unii Europejskiej*, „Studia z prawa wyznaniowego”, t. 8 (2005), s. 45 – 46.

¹²⁹⁸ Art. 56 cz. 1 u.s.p.d.k. stanowi, iż: „Zwalnia się z należności celnych przywozowych towary przeznaczone na cele charytatywno – opiekuńcze i oświatowo – wychowawcze”.

¹²⁹⁹ Art. 13 ust. 7 cz. 1 u.g.w.s.w. stanowi, iż: „Zwalnia się z należności celnych przywozowych towary przeznaczone na cele charytatywno – opiekuńcze i oświatowo – wychowawcze”.

¹³⁰⁰ Szerzej zob. J. Krukowski, *Polskie prawo wyznaniowe...*, s. 219. Zob. także T. Stanisławski, *Sytuacja prawno – majątkowa Kościoła...*, s. 398. Zob. także T. Stanisławski, *Finansowanie instytucji wyznaniowych...*, s. 90.

¹³⁰¹ Art. 56 cz. 2 u.s.p.d.k. stanowi, iż: „Zwalnia się z należności celnych przywozowych (...) towary o charakterze kulturalnym przeznaczone na cele kultu”.

¹³⁰² Art. 13 ust. 7 cz. 2 u.g.w.s.w. stanowi, iż: „Zwalnia się z należności celnych przywozowych (...) towary o charakterze kulturalnym przeznaczone na cele kultu”.

¹³⁰³ J. Krukowski, *Polskie prawo wyznaniowe...*, s. 219.

¹³⁰⁴ Szerzej zob. B. Rakoczy, *Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła...*, s. 340 – 342. Zob. także A Kuś, *Zwolnienia celne kościelnych osób prawnych...*, s. 57 – 69.

¹³⁰⁵ Ustawa z dnia 28 lipca 1983 roku *o podatku od spadków i darowizn* (Dz.U. 1983 Nr 45, poz. 207).

¹³⁰⁶ Ustawa z dnia 9 września 2000 roku *o podatku od czynności cywilnoprawnych* (Dz.U. 2000 Nr 86, poz. 959).

¹³⁰⁷ „Czynnością prawną jest takie działanie, którego nieodłącznym i istotnym elementem jest oświadczenie woli podmiotu stosunku prawnego. Od woli podmiotu zależy nie tylko to, czy zdarzenie prawne nastąpi, ale także, czy wywoła ono skutki prawne, w szczególności w postaci powstania, zmiany lub ustania stosunku prawnego”. M. Safjan (red.), *System prawa prywatnego. Tom I. Prawo cywilne – część ogólna*, wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2007, s. 9.

¹³⁰⁸ Spadek stanowi ogół majątkowych praw i obowiązków zmarłego (art. 922 § 1 k.c.). Chodzi tu o prawa i obowiązki mające charakter cywilnoprawny. Do spadku nie należą prawa i obowiązki o charakterze majątkowym, regulowane przepisami prawa administracyjnego lub finansowego, jeśli nawet przepisy te posługują się konstrukcjami prawa spadkowego. Szerzej zob. K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Art. 450 – 1088. Przepisy wprowadzające*, t. II, wydanie 9, wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2018, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp 5 grudnia 2018 roku).

¹³⁰⁹ Istotę zapisu określa art. 968 k.c., który stanowi, iż: „§ 1 Spadkodawca może przez rozrządzenie testamentowe zobowiązać spadkobiercę ustawowego lub testamentowego do spełnienia określonego świadczenia

darowizn oraz opłaty skarbowej, jeżeli ich przedmiotem są rzeczy i prawa nieprzeznaczone do działalności gospodarczej; sprowadzane z zagranicy maszyny, urządzenia i materiały poligraficzne oraz papier” (art. 55 ust. 6 u.s.p.d.k.)¹³¹¹. Z tego rodzaju zwolnień podatkowych, korzystać także mogą inne kościoły i związki wyznaniowe na zasadach określonych w ustawach regulujących stosunki Państwa z danym Kościołem¹³¹².

Korzystają także ze zwolnień podatkowych od opłat sądowych i notarialnych, z wyjątkiem opłat kancelaryjnych (por. art. 55 ust. 9 u.s.p.d.k.)¹³¹³¹³¹⁴. Identyczny zapis znalazł się w ustawach regulujących stosunki Państwa z danym Kościołem¹³¹⁵.

majątkowego na rzecz oznaczonej osoby (zapis zwykły). § 2 Spadkodawca może obciążyć zapisem zwykłym także zapisobiercę (dalszy zapis)”.

¹³¹⁰ Instytucja zasiedzenia została uregulowana w art. 172 – 176 k.c. Definicja została uregulowana w art. 172 § 1 i 2 k.c., zgodnie z którym: „§ 1 Posiadacz nieruchomości niebędący jej właścicielem nabywa własność, jeżeli posiada nieruchomość nieprzerwanie od lat dwudziestu jako posiadacz samoistny, chyba że uzyskał posiadanie w złej wierze (zasiedzenie). § 2 Po upływie lat trzydziestu posiadacz nieruchomości nabywa jej własność, choćby uzyskał posiadanie w złej wierze”.

¹³¹¹ Zob. także T. Stanisławski, *Finansowanie instytucji wyznaniowych...*, s. 88 – 89.

¹³¹² Dla Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego tego rodzaju zwolnienie podatkowe zostało przewidziane w art. 40 ust. 6 ustawy o *stosunku Państwa do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego*. Dla Kościoła Zielonoświątkowego zwolnienie zostało przewidziane w art. 29 ust. 4 ustawy o *stosunku Państwa do Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej*. Dla Kościoła Ewangelicko – Reformowanego zwolnienie zostało przewidziane w art. 19 ust. 5 ustawy o *stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko – Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej*. Dla Kościoła Ewangelicko – Augsburskiego zwolnienie zostało przewidziane w art. 34 ust. 5 ustawy o *stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko – Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej*. Dla Kościoła Ewangelicko – Metodystycznego zwolnienie zostało przewidziane w art. 29 ust. 4 ustawy o *stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko – Metodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej*. Dla Kościoła Starokatolickiego Mariawitów zwolnienie zostało przewidziane w art. 26 ust. 4 ustawy o *stosunku Państwa do Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej*. Dla Kościoła Katolickiego Mariawitów zwolnienie zostało przewidziane w art. 24 ust. 4 ustawy o *stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej*.

¹³¹³ Art. 55 ust. 9 u.s.p.d.k. stanowi, iż: „Nabywanie rzeczy i praw majątkowych, o których mowa w ust. 6, jest zwolnione od opłat sądowych i notarialnych, z wyłączeniem opłat kancelaryjnych”.

¹³¹⁴ B. Rakoczy, *Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła...*, s. 336. Zob. także T. Stanisławski, *Finansowanie instytucji wyznaniowych...*, s. 91.

¹³¹⁵ Dla Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego tego rodzaju zwolnienie podatkowe zostało przewidziane w art. 40 ust. 9 ustawy o *stosunku Państwa do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego*. Dla Kościoła Zielonoświątkowego zwolnienie zostało przewidziane w art. 29 ust. 6 ustawy o *stosunku Państwa do Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej*. Dla Kościoła Ewangelicko – Reformowanego zwolnienie zostało przewidziane w art. 19 ust. 6 ustawy o *stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko – Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej*. Dla Kościoła Ewangelicko – Augsburskiego zwolnienie zostało przewidziane w art. 34 ust. 6 ustawy o *stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko – Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej*. Dla Kościoła Ewangelicko – Metodystycznego zwolnienie zostało przewidziane w art. 29 ust. 6 ustawy o *stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko – Metodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej*. Dla Kościoła Starokatolickiego Mariawitów zwolnienie zostało przewidziane w art. 26 ust. 6 ustawy o *stosunku Państwa do Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej*. Dla Kościoła Katolickiego Mariawitów zwolnienie zostało przewidziane w art. 24 ust. 6 ustawy o *stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej*.

5.1.5. Fundusz Kościelny

Fundusz Kościelny został powołany do życia na mocy ustawy z dnia 20 marca 1950 roku *o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego*¹³¹⁶. Miał stanowić formę rekompensaty za przejęcie przez władze komunistyczne nieruchomości należących do Kościoła katolickiego, innych kościołów i związków wyznaniowych¹³¹⁷ o uregulowanym statusie prawnym w Rzeczypospolitej polskiej¹³¹⁸.

Środki pochodzące z przejętych nieruchomości i dotacje państwowe¹³¹⁹, miały być wydatkowane na cele kościelne i charytatywne (por. art. 1 ust. 4 ustawy Fundusz Kościelny¹³²⁰), w szczególności na budowę i utrzymanie kościołów, udzielanie duchownym pomocy (materialnej i medycznej), tworzenie domów wypoczynkowych, objęcie szafarzy ubezpieczeniem chorobowym i wykonywanie posługi charytatywno – opiekuńczej (por. art. 9 ust. 1 ustawy Fundusz Kościelny¹³²¹)¹³²².

Upaństwowione dobra „martwej ręki”¹³²³ weszły w skład Państwowego Zasobu Ziemi, bez klasyfikacji oraz ustalenia wysokości tych dóbr¹³²⁴. Trudna do określenia wysokość oraz

¹³¹⁶ (Dz.U. 1950 Nr 9, poz. 87). Zwana dalej: Ustawa Fundusz Kościelny.

¹³¹⁷ J. Krukowski, *Podstawy prawne finansowania działalności instytucji Kościoła Katolickiego i innych związków zawodowych w Polsce na początku XXI wieku*, „TeKa Komisji Prawniczej” t. II (2009), s. 58. Zob. także T. Stanisławski, *Finansowanie instytucji wyznaniowych...*, s. 116. Zob. także P. Kaleta, *Kościelne prawo majątkowe...*, s. 124.

¹³¹⁸ K. Cisowska – Mleczek, *Fundusz Kościelny na tle innych funduszy sektora finansów publicznych*, „Studia prawnicze. Rozprawy i materiały” 2005, s. 88. Zob. także P. Kaleta, *Kościelne prawo majątkowe...*, s. 123. Zob. także T. Stanisławski, *Finansowanie instytucji wyznaniowych...*, s. 116 – 117.

¹³¹⁹ Art. 8 ustawy Fundusz Kościelny stanowi, iż: „Dochód z nieruchomości ziemskich, przejętych na mocy niniejszej ustawy, oraz dotacje państwowe, uchwalane przez Radę Ministrów, tworzą Fundusz Kościelny”.

¹³²⁰ Art. 1 ust. 4 ustawy Fundusz Kościelny stanowi, iż: „Dochody z przejętych nieruchomości przeznaczone są wyłącznie na cele kościelne i charytatywne zgodnie z postanowieniami niniejszej ustawy”.

¹³²¹ Art. 9 ust. 1 ustawy Fundusz Kościelny stanowi, iż: „Fundusz Kościelny świadczyć będzie na następujące cele: 1) utrzymanie i odbudowa kościołów, 2) udzielanie duchownym pomocy materialnej i lekarskiej oraz organizowanie dla nich domów wypoczynkowych, 3) (skreślony), 4) opłacanie składek na ubezpieczenie społeczne duchownych w wymiarze określonym w ustawie z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz.U. Nr 137, poz. 887); 5) wykonywanie działalności charytatywno – opiekuńczej”.

¹³²² Szerzej zob. T. Stanisławski, *Finansowanie instytucji wyznaniowych...*, s. 117. Zob. także P. Kaleta, *Kościelne prawo majątkowe...*, s. 124.

¹³²³ „Dobra martwej ręki”, stanowią dobra instytucyjne, są rozumiane w sposób szeroki i wąski. W szerokim znaczeniu, to nieruchomości (ziemskie i miejskie) należące do instytucji i stowarzyszeń (również kościelnych) mające na celu zabezpieczenie ich kulturowej, oświatowej, opiekuńczej i innej działalności. W wąskim znaczeniu, to nieruchomości (ziemskie i miejskie) należące do Kościoła katolickiego i jego jednostek organizacyjnych. Przyczyna użycia słów „martwa ręka” sięga średniowiecza, kiedy dobra te przechodziły na własność Kościoła na mocy testamentów sporządzanych na łożu śmierci. Po przejściu na własność Kościoła, dobra stawały się niezbywalne, były dla obrotu „zamrożone”, „martwe”. Szerzej zob. H. Świątkowski, *Wyznaniowe prawo państwowe*, wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1962, s. 100. Zob. także T. Stanisławski, *Finansowanie instytucji wyznaniowych...*, s. 116. Zob. także T. Stanisławski, *Sytuacja prawno – majątkowa Kościoła...*, s. 392. Zob. także J. Krukowski, *Polskie prawo wyznaniowe...*, s. 207.

¹³²⁴ T. Stanisławski, *Finansowanie instytucji wyznaniowych...*, s. 117. Zob. także M. Zawislak, *Prawne i finansowe aspekty działalności Funduszu Kościelnego w latach 1989 – 2009*, (w:) D. Walencik (red.), *Prawo*

przeznaczenie środków z tego funduszu, spowodowała konieczność dokonania w nim zmian¹³²⁵. Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1990 roku w sprawie rozszerzenia zakresu celów Funduszu Kościelnego¹³²⁶ rozszerzono cele funduszu kościelnego na wspomaganie kościelnej działalności oświatowo – wychowawczej i opiekuńczo – wychowawczej, a także inicjatywy związane ze zwalczaniem patologii społecznych, pokrywanie części wydatków na świadczenia z tytułu ubezpieczeń społecznych duchownych oraz konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej (por. § 1 rozporządzenia z 1990 r.¹³²⁷).

Podstawowym (w latach 1990 – 1996), następnie jedynym (od 1997 roku) źródłem finansowania funduszu kościelnego jest dotacja z budżetu państwa. Fundusz Kościelny usytuowany jest w Departamencie Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji¹³²⁸. Rada Ministrów ustanowiła statut¹³²⁹, w którym uregulowała cele funduszu (§ 1), wymieniła jego organy i jakie mają zadania (§ 2 – 5)¹³³⁰. Statut, w obecnym kształcie, jest niezgodny z ustawą, bowiem nie został zrealizowany art. 10 ust. 3 ustawy o Funduszu Kościelnym¹³³¹ (stanowiący

wyznaniowe w Polsce (1989 – 2009). Analizy – dyskusje – postulaty, Wyższa Szkoła Bankowości i Finansów w Bielsku – Białej, Katowice – Bielsko Biała 2009, s. 358 – 359.

¹³²⁵ Szerzej zob. M. Zawiaślak, *Wydatkowanie środków Funduszu Kościelnego w latach 1950 – 1989*, „Studia z prawa wyznaniowego”, t. 12 (2009), s. 240 – 266. Zob. także K. Cisowska – Mleczek, *Fundusz Kościelny na tle innych funduszy...*, s. 89 – 90. Zob. także T. Stanisławski, *Finansowanie instytucji wyznaniowych...*, s. 117 – 118. Zob. także P. Kaleta, *Kościelne prawo majątkowe...*, s. 124. Zob. także T. Stanisławski, *Sytuacja prawno – majątkowa Kościoła...*, s. 393. Zob. także J. Krukowski, *Polskie prawo wyznaniowe...*, s. 207 – 208.

¹³²⁶ (Dz.U. 1990 Nr 61, poz. 354). Zwany dalej: Rozporządzenie z 1990 r.

¹³²⁷ Rozporządzenie z 1990 r. w § 1 stanowi, iż: Środki Funduszu Kościelnego przeznacza się oprócz celów określonych w art. 9 ust 1 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (...), na następujące cele: 1) wspomaganie kościelnej działalności oświatowo – wychowawczej i opiekuńczo – wychowawczej, a także inicjatyw związanych ze zwalczaniem patologii społecznych oraz współdziałania w tym zakresie organów administracji rządowej z Kościołem Katolickim w Rzeczypospolitej Polskiej; oraz innymi kościołami i związkami wyznaniowymi, 2) pokrywanie części wydatków Funduszu Ubezpieczeń Społecznych na świadczenia z tytułu ubezpieczeń społecznych duchownych, zgodnie z art. 31 ust 3 i 4 oraz art. 37 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o ubezpieczeniu społecznym duchownych (Dz.U. Nr 29 poz. 156 i z 1990 r. Nr 36, poz. 206); 3) konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej”.

¹³²⁸ Od 1 stycznia 1997 roku Fundusz Kościelny usytuowany jest w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji. Poprzednio w Departamencie Wyznań, potem w Departamencie Wyznań i Mniejszości Narodowych (od 18 października 2002 roku). Od 9 marca 2016 roku – w Departamencie Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych. T. Stanisławski, *Finansowanie instytucji wyznaniowych...*, s. 120 – 121. Zob. także M. Piszcz – Czapla, *Kryteria wydatkowania środków Funduszu Kościelnego*, „Studia z prawa wyznaniowego” t. 12 (2009), s. 343. Zob. także T. Stanisławski, *Sytuacja prawno – majątkowa Kościoła...*, s. 393. Zob. także J. Krukowski, *Polskie prawo wyznaniowe...*, s. 208.

¹³²⁹ Uchwała nr 148 Rady Ministrów z dnia 7 listopada 1991 roku w sprawie statutu Funduszu Kościelnego (M.P. 1991 Nr 39, poz. 279). Zwany dalej: „Statut Funduszu Kościelnego”.

¹³³⁰ Szerzej zob. T. Stanisławski, *Sytuacja prawno – majątkowa Kościoła...*, s. 393.

¹³³¹ Art. 10 ust. 3 ustawy o Funduszu Kościelnym stanowi, iż: „Statut Funduszu Kościelnego zabezpieczy przeznaczenie na cele danego związku wyznaniowego dochodów, płynących z nieruchomości, przejętych od tego związku oraz zapewni udział duchowieństwa i wierzących w organach Funduszu”.

o obecności przedstawicieli kościołów i związków wyznaniowych w organach zarządzających Fundusz)¹³³².

Podmiotami uprawnionymi do otrzymania dotacji z funduszu kościelnego są osoby prawne Kościoła katolickiego, innych kościołów i związków wyznaniowych, niezależnie od swego istnienia i stanu posiadania w momencie realizacji ustawy Fundusz Kościelny¹³³³, działające na podstawie ustaw regulujących stosunki Państwa z innymi kościołami, wpisane do rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych¹³³⁴.

Środki z funduszu przekazywane są na wniosek uprawnionych podmiotów (por. § 8 ust. 1 statutu Funduszu Kościelnego¹³³⁵). Wniosek składa się bezpośrednio lub pośrednictwem przedstawicielstw osób prawnych Kościoła katolickiego¹³³⁶ na formularzu dostępnym na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji¹³³⁷, po załączeniu wymaganych dokumentów¹³³⁸. Powinien zawierać „uzasadnienie celowości wydatków, kosztorys planowanych prac, a w przypadku odbudowy i remontów obiektów kościelnych i sakralnych, opinię wojewódzkiego konserwatora zabytków” (§ 9 statutu Funduszu Kościelnego).

„Świadczenia z Funduszu Kościelnego mogą być ponadto przyznane z inicjatywy własnej Zarządu Funduszu” (§ 8 ust. 2 statutu Funduszu Kościelnego)¹³³⁹, w praktyce powyższe postanowienie nie jest stosowane¹³⁴⁰.

Decyzję o przyznaniu bądź odmowie przyznania dotacji z funduszu kościelnego podejmuje Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji. Strona niezadowolona z decyzji

¹³³² J. Krukowski, *Polskie prawo wyznaniowe...*, s. 208.

¹³³³ T. Stanisławski, *Finansowanie instytucji wyznaniowych...*, s. 121 – 122.

¹³³⁴ M. Piszcz – Czapla, *Kryteria wydatkowania środków Funduszu...*, s. 348.

¹³³⁵ Statut Funduszu Kościelnego w § 8 ust. 1 stanowi, iż: „Świadczenia z Funduszu Kościelnego przyznaje się na wniosek osób prawnych Kościoła Katolickiego oraz innych kościołów i związków wyznaniowych, składanych do Zarządu Funduszu bezpośrednio lub za pośrednictwem przedstawicielstw, o których mowa w § 6”.

¹³³⁶ T. Stanisławski, *Sytuacja prawno – majątkowa Kościoła...*, s. 394.

¹³³⁷ Wzór wniosku o dotację i sprawozdania opubl. w: <https://mswia.gov.pl/pl/wyznania-i-mniejszosci/fundusz-koscielny/14324,Fundusz-Koscielny.html> (dostęp: 19 października 2018 roku).

¹³³⁸ Do wniosku o dotację z Funduszu Kościelnego załącza się następujące dokumenty: 1) pełnomocnictwo, 2) zaświadczenie potwierdzające posiadanie statusu kościelnej osoby prawnej, 3) dokumenty określające tytuł prawny wnioskodawcy do obiektu, w którym ma być realizowane zadanie; 4) aktualne pozwolenie na budowę oraz inne dokumenty pozwalające na prowadzenie robót budowlanych; 5) w przypadku zadania obejmującego prowadzenie działalności charytatywno – opiekuńczej wpis do ewidencji placówek opiekuńczych, statut i/lub program działalności; 6) w przypadku braku wpisu do ww. ewidencji – potwierdzenie przez władze kościelne i organy jednostek samorządu terytorialnego prowadzenia przez wnioskującą kościelną osobę prawną działalności charytatywno – opiekuńczej; 7) dokumentacja zdjęciowa stanu zachowania obiektu objętego wnioskiem o udzielenie dotacji; 8) kosztorys. Szerzej zob. T. Stanisławski, *Finansowanie instytucji wyznaniowych...*, s. 127 – 131.

¹³³⁹ T. Stanisławski, *Sytuacja prawno – majątkowa Kościoła...*, s. 393 – 394.

¹³⁴⁰ P. Kaleta, *Problemy prawne likwidacji Funduszu Kościelnego*, „Studia z prawa wyznaniowego” t. 15 (2002), s. 261.

może złożyć wniosek o ponowne rozpatrzenie sprawy na podstawie ustawy z dnia 14 czerwca 1960 roku – *Kodeks postępowania administracyjnego*¹³⁴¹ (por. art. 127 § 3 k.p.a.¹³⁴²). Dotacje z Funduszu Kościelnego przyznawane są na podstawie art. 230 ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 roku *o finansach publicznych*¹³⁴³, w oparciu o umowę zawartą między Ministrem Spraw Wewnętrznych i Administracji, a wnioskodawcą¹³⁴⁴.

Gdy dotacja zostanie niewykorzystana, niewłaściwie wykorzystana lub wydatkowana jedynie w części¹³⁴⁵, ustawodawstwo świeckie przewiduje możliwość rozpoczęcia procedury odzyskania przekazanych środków, pociągnięcia wnioskodawcy do odpowiedzialności dyscyplinarnej za naruszenie dyscypliny finansów publicznych¹³⁴⁶ (por. art. 31 u.o.n.d.f.p.¹³⁴⁷) oraz wprowadzenia restrykcji w procesie ubiegania się przez podmiot kolejnych dotacji¹³⁴⁸.

Obecnie, ukształtowały się trzy kierunki wydatkowania świadczeń finansowych z funduszu. Głównym celem funduszu kościelnego, jest pokrywanie wydatków na świadczenia z tytułu ubezpieczeń społecznych (art. 16 ust. 10 u.s.u.p.)¹³⁴⁹ i zdrowotnych (art. 86 ust. 4 i 5 u.ś.o.z.)¹³⁵⁰ duchownych w wysokości ustalonej na podstawie zgłoszeń, deklaracji lub innych dokumentów ubezpieczeniowych. Zatem, Fundusz Kościelny pełni wyłącznie funkcję rozliczeniową – księgową¹³⁵¹.

Druga grupa celów, na które mogą być przeznaczone środki z funduszu kościelnego, obejmuje kościelną działalność społecznie użyteczną, tj. posługę charytatywno – opiekuńczą,

¹³⁴¹ (Dz.U. 1960 Nr 30, poz. 168). Zwana dalej: Kodeks postępowania administracyjnego lub k.p.a.

¹³⁴² Art. 127 § 3 k.p.a. stanowi, iż: „Od decyzji wydanej w pierwszej instancji przez ministra lub samorządowe kolegium odwoławcze nie służy odwołanie, jednakże strona niezadowolona z decyzji może zwrócić się do tego organu z wnioskiem o ponowne rozpatrzenie sprawy; do wniosku tego stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące odwołań od decyzji”. Przepis odsyła do odpowiedniego stosowania przepisów dotyczących odwołań, dlatego też dodatkowo zastosowanie będą mieć przepisy działu II „Postępowanie”, rozdziału 10 „Odwołania” (art. 127 – 140 k.p.a.).

¹³⁴³ (Dz.U. 2009 Nr 157, poz. 1240).

¹³⁴⁴ M. Piszcz – Czapla, *Kryteria wydatkowania środków Funduszu...*, s. 350. Zob. także T. Stanisławski, *Finansowanie instytucji wyznaniowych...*, s. 130.

¹³⁴⁵ Art. 9 u.o.n.d.f.p. stanowi, iż: „Naruszeniem dyscypliny finansów publicznych jest: 1) wydatkowanie dotacji niezgodnie z przeznaczeniem określonym przez udzielającego dotację; 2) nierozliczenie w terminie otrzymanej dotacji; 3) niedokonanie w terminie zwrotu dotacji w należytym zakresie”.

¹³⁴⁶ Powyższa kwestia została uregulowana w ustawie z dnia 17 grudnia 2004 roku *o odpowiedzialności za naruszenie dyscypliny finansów publicznych* (Dz.U. 2005 Nr 14, poz. 114). Zwana dalej: u.o.n.d.f.p. Zob. także T. Stanisławski, *Finansowanie instytucji wyznaniowych...*, s. 131 – 132.

¹³⁴⁷ Art. 31 ust. 1 u.o.n.d.f.p. stanowi, iż: „Karami za naruszenie dyscypliny finansów publicznych są: 1) upomnienie; 2) nagana; 3) kara pieniężna; 4) zakaz pełnienia funkcji związanych z dysponowaniem środkami publicznymi”. Poszczególne kary zostały szczegółowo omówione w art. 31 – art. 37 u.o.n.d.f.p.

¹³⁴⁸ T. Stanisławski, *Finansowanie instytucji wyznaniowych...*, s. 132.

¹³⁴⁹ P. Kaleta, *Kościelne prawo majątkowe...*, s. 125.

¹³⁵⁰ Szerzej zob. K. Cisowska – Młeczek, *Fundusz Kościelny na tle innych funduszy...*, s. 92 – 94. Zob. także Odpowiedź podsekretarza stanu w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji Marka Naglewskiego z dnia 27 lipca 2001 roku na zapytanie nr 4033 w sprawie dotacji dla Funduszu Kościelnego, opubl. w: <http://orka2.sejm.gov.pl/IZ3.nsf/main/2C55D578> (dostęp: 18 października 2018 roku).

¹³⁵¹ Szerzej zob. T. Stanisławski, *Finansowanie instytucji wyznaniowych...*, s. 125 – 126. Zob. także M. Piszcz – Czapla, *Kryteria wydatkowania środków Funduszu...*, s. 347.

oświatowo – wychowawczą, opiekuńczo – wychowawczą oraz inicjatywy związane ze zwalczaniem patologii społecznych. Finansowane są placówki, takie jak: domy opieki społecznej, zakłady rehabilitacyjno – lecznicze, schroniska dla bezdomnych, domy samotnej matki, domy dziecka, zakłady wychowawcze, szkoły, przedszkola, żłobki, bursy, internaty czy świetlice¹³⁵².

Dotacje z funduszu kościelnego mogą być przeznaczone na konkretne inwestycje (związane z realizacją wymienionych celów), remonty, modernizację, adaptację i rozbudowę obiektów służących tej działalności oraz sporadycznie ich wyposażenie w urządzenia i sprzęty trwałego użytku.

Środki z funduszu nie przeznaczają się na pokrywanie kosztów bieżącego utrzymania wymienionych wyżej placówek, m.in.: nośników energii, opłat eksploatacyjnych, zakupu żywności¹³⁵³, odzieży, środków czystości, lekarstw, artykułów sanitarnych oraz wynagrodzeń¹³⁵⁴. Nie udziela się również dotacji na finansowanie placówek oświatowo – wychowawczych o charakterze kultowym (np. punkty katechetyczne, rekolekcyjne, grupy oazowe)¹³⁵⁵. Dotując dane przedsięwzięcie, Fundusz Kościelny partycypuje w części niezbędnych nakładów lub finansuje wybrane elementy¹³⁵⁶.

Kolejnym celem funduszu jest finansowanie konserwacji i remontów zabytkowych obiektów sakralnych. Dotacje przeznaczane są wyłącznie na wykonywanie podstawowych prac naprawczych i zabezpieczających obiektów sakralnych (remonty dachów, stropów, ścian, osuszanie, odgrzybianie, odwadnianie, wymianę zużytej stolarki okien i drzwi, naprawę i wymianę instalacji elektrycznej i odgromowej), z wyłączeniem rzeczy ruchomych (obrazy, ikonostasy, stalle, epitafia, szaty i naczynia liturgiczne, instrumenty muzyczne, dzwony), elementów ich wyposażenia (polichromie, freski, witraże, posadzki) i otoczenia oraz obiektów im towarzyszącym (dzwonnice wolnostojących, krzyży)¹³⁵⁷.

¹³⁵² Odpowiedź podsekretarza stanu w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji Marka Naglewskiego z dnia 27 lipca 2001 roku..., <http://orka2.sejm.gov.pl/IZ3.nsf/main/2C55D578> (dostęp: 18 października 2018 roku). Zob. także T. Stanisławski, *Finansowanie instytucji wyznaniowych...*, s. 79 oraz s. 123.

¹³⁵³ K. Cisowska – Mleczek, *Fundusz Kościelny na tle innych funduszy...*, s. 94.

¹³⁵⁴ T. Stanisławski, *Finansowanie instytucji wyznaniowych...*, s. 123.

¹³⁵⁵ T. Stanisławski, *Finansowanie instytucji wyznaniowych...*, s. 123. Zob. także M. Zawiślak, *Prawne i finansowe aspekty działalności Funduszu Kościelnego...*, s. 363.

¹³⁵⁶ K. Cisowska – Mleczek, *Fundusz Kościelny na tle innych funduszy...*, s. 94.

¹³⁵⁷ M. Piszcz – Czapla, *Kryteria wydatkowania środków Funduszu...*, s. 348. Zob. także T. Stanisławski, *Finansowanie instytucji wyznaniowych...*, s. 124. Zob. także Odpowiedź podsekretarza stanu w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji Marka Naglewskiego z dnia 27 lipca 2001 roku..., <http://orka2.sejm.gov.pl/IZ3.nsf/main/2C55D578> (dostęp: 18 października 2018 roku).

Fundusz Kościelny ogranicza się wyłącznie do podstawowych prac naprawczych lub konserwacyjnych w obiektach sakralnych wyłącznie o wartości zabytkowej¹³⁵⁸. Nie ma możliwości ubiegania się o dotacje na poczet odbudowy i utrzymania kościołów¹³⁵⁹, kaplic, cmentarzy i innych obiektów sakralnych i kościelnych. Z uwagi na brak możliwości pokrywania z funduszu tego rodzaju wydatków, istotny jest udział wszystkich wiernych w zaradzaniu potrzebom Kościoła (kan. 222 § 1 KPK). Obowiązek finansowego wsparcia Kościoła spoczywa także na osobach przynależących do innych kościołów i związków wyznaniowych oraz niewierzących.

Aktualnie obowiązujący Konkordat nie zawiera postanowień dotyczących spraw finansowych instytucji i dóbr kościelnych, dlatego też zaproponowano utworzenie specjalnej komisji do spraw finansowych, która miała zająć się koniecznymi zmianami, m.in. w przepisach regulujących Fundusz Kościelny¹³⁶⁰. W tym celu, został ukonstytuowany specjalny zespół (składający się z przedstawicieli strony świeckiej i kościelnej), któremu nie udało się opracować stosownych regulacji prawnych¹³⁶¹. Zostały jedynie opracowane nowe zasady udziału funduszu w finansowaniu wydatków związanych z ubezpieczeniem społecznym i zdrowotnym szafarzy, w związku z reformą systemu ubezpieczeń społecznych dokonaną w 1999 roku¹³⁶².

Część przedstawicieli strony świeckiej postulowała i nadal podnosi, że należy znieść Fundusz Kościelny i zaprzestać wspierać kościoły w zaradzaniu ich potrzeb, usiłując dokonania stosownych zmian w przepisach prawnych¹³⁶³, dążąc do obciążenia szafarzy oraz kościelnych osób prawnych całością składek na ubezpieczenie społeczne i zdrowotne. Projekty ustaw znoszące Fundusz Kościelny, nie zostały poddane pod dalsze obrady, bowiem

¹³⁵⁸ Szerzej zob. M. Piszcz – Czaplą, *Kryteria wydatkowania środków Funduszu...*, s. 348 – 350.

¹³⁵⁹ T. Stanisławski, *Finansowanie instytucji wyznaniowych...*, s. 124.

¹³⁶⁰ P. Kaleta, *Kościelne prawo majątkowe...*, s. 126.

¹³⁶¹ Szerzej na temat Zespołu ds. Ekonomicznych Rządowej i Kościelnej Komisji Konkordatowej zob. K. Cisowska – Mleczek, *Fundusz Kościelny na tle innych funduszy...*, s. 101. Zob. także P. Kaleta, *Problemy prawne likwidacji Funduszu...*, s. 257.

¹³⁶² P. Kaleta, *Problemy prawne likwidacji Funduszu...*, s. 257. Zob. także P. Stanisławski, *Perspektywy zmiany systemu finansowania Kościołów i innych związków wyznaniowych w Polsce*, „*Studia z prawa wyznaniowego*” t. 12 (2009), s. 6.

¹³⁶³ Senat Rzeczypospolitej VI kadencja, *Senacki projekt ustawy o zniesieniu Funduszu Kościelnego – Druk nr 771*, (w:) Klub Senacki Sojusz Lewicy Demokratycznej Lewica Razem, *Fundusz Kościelny – za i przeciw. Relacja z konferencji w dniu 10 grudnia 2004 r.*, Warszawa 2005, s. 50 – 94. Zob. także Sejm Rzeczypospolitej Polskiej VII kadencja, *Poselski projekt ustawy o zmianie ustawy o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego oraz niektórych innych ustaw (druk nr 1109)*, opubl. w: <http://orka.sejm.gov.pl/Druki7ka.nsf/0/2F34CA7E66A32A8FC1257B17003C0872/%24File/1109.pdf> (dostęp: 19 października 2018 roku).

zawierały uchybienia legislacyjne¹³⁶⁴, luki prawne¹³⁶⁵ czy nie uzyskały aprobaty Rady Ministrów¹³⁶⁶.

Postulaty dotyczące likwidacji funduszu kościelnego, zniesienia finansowania lekcji religii oraz ubezpieczeń społecznych i zdrowotnych szafarzy nadal są podnoszone przez niektórych przedstawicieli strony świeckiej¹³⁶⁷. Osoby te najczęściej nie posiadają elementarnej wiedzy na temat sposobów finansowania Kościoła katolickiego i innych związków wyznaniowych przez stronę państwową, kosztów ponoszonych przez szafarzy i kościelne osoby prawne, opierając się na szczątkowych informacjach, zawartych w prasie lub innych środkach masowego przekazu.

Zniesienie funduszu kościelnego może spowodować osłabienie finansowe kościołów związków wyznaniowych oraz negatywnie wpłynąć na zjawisko pluralizmu religijnego w Polsce¹³⁶⁸. Słuszny zatem wydaje się postulat, by do czasu zakończenia postępowań w sprawach rewindykacyjnych zachować sposób finansowania Kościoła katolickiego i innych związków wyznaniowych w ramach funduszu, ponieważ stanowi on pewną formę rekompensaty za przywłaszczone dobra kościelne.

Należałoby także zweryfikować cele funduszu kościelnego, tak aby mogły być finansowane inne dzieła Kościoła, takie jak: budowa i utrzymanie obiektów sakralnych i kościelnych (np. obiektów katechetyczno – dydaktycznych); konserwacja i remont rzeczy ruchomych stanowiących elementy wyposażenia w obiektach sakralnych i kościelnych, zapewnienie środków finansowych na funkcjonowanie i utrzymanie placówek oświatowo –

¹³⁶⁴ P. Borecki, *Opinia o projekcie ustawy o zniesieniu Funduszu Kościelnego (druk senacki nr 771)*, opubl. w: <http://ie.senat.gov.pl/k5/dok/opinia/2004/0005.htm> (dostęp: 19 października 2018 roku). Zob. także C. Janik, *Opinia o projekcie ustawy o zniesieniu Funduszu Kościelnego (druk senacki nr 771)*, opubl. w: <http://ie.senat.gov.pl/k5/dok/opinia/2004/0005.htm> (dostęp: 19 października 2018 roku).

¹³⁶⁵ Senacki projekt ustawy z 29 lipca 2004 roku opowiadał się za jednostronną likwidacją Funduszu Kościelnego, nie określając przy tym ani rekompensaty, ani innych rozwiązań finansowania Kościoła w Polsce. Gdyby projekt został uchwalony i wszedłby w życie, to ustanowione w ten sposób prawo byłoby sprzeczne z Konstytucją (art. 25 ust. 4 i 5 K.) oraz aktualnie obowiązującym Konkordatem (art. 27 Konkordatu). Szerzej zob. P. Kaleta, *Problemy prawne likwidacji Funduszu...*, s. 258.

¹³⁶⁶ Jedną z wad poselskiego projektu ustawy z 10 grudnia 2012 roku było nieuwzględnienie trybu regulacji stosunków pomiędzy Państwem, a kościołami i innymi związkami wyznaniowymi, przewidziany w art. 25 ust. 5 Konstytucji (w stosunku do Kościoła Katolickiego w art. 27 Konkordatu). Wątpliwości budziły także poszczególne przepisy projektu, które zawierają luki prawne czy wątpliwości interpretacyjne. Szerzej zob. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej VII kadencja Prezes Rady Ministrów, *Stanowisko Rady Ministrów wobec poselskiego projektu ustawy o zmianie ustawy o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego oraz niektórych innych ustaw (druk nr 1109) z dnia 9 września 2013 roku*, znak sprawy DSPA-140-32(5)/13, opubl. w: <http://orka.sejm.gov.pl/Druki7ka.nsf/0/9E244C0F7C2467F1C1257BE8004212E1/%24File/1109-s.pdf> (dostęp: 19 października 2018 roku).

¹³⁶⁷ Szerzej zobacz artykuł prasowy B. Zborowski, *Inicjatywa Polska przygotowała projekt ustawy, znoszący m.in. finansowanie religii z budżetu*, opubl. w: <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2019-01-06/inicjatywa-polska-przygotowala-projekt-ustawy-znoszacy-m-in-finansowanie-religii-z-budzetu-panstwa/> (dostęp: 3 września 2019 roku).

¹³⁶⁸ Szerzej zob. P. Borecki, *Opinia o projekcie ustawy o zniesieniu Funduszu Kościelnego...*, <http://ie.senat.gov.pl/k5/dok/opinia/2004/0005.htm> (dostęp: 19 października 2018 roku).

wychowawczych o charakterze kultowym, pokrycie kosztów utrzymania obiektów sakralnych i kościelnych oraz placówek pełniących posługę charytatywno – opiekuńczą, oświatowo – wychowawczą oraz opiekuńczo – wychowawczą. Z tych dzieł mogą korzystać nie tylko wierni, ale również osoby przynależące do innych kościołów i związków wyznaniowych oraz niewierzące.

5.1.6. Dotacje

Do świadczeń ekonomicznych należy zaliczyć także subwencje przeznaczone na realizację określonych zadań w różnych sferach życia publicznego, mianowicie na działalność apostolską. Kościelne osoby prawne mogą prowadzić szkoły katolickie, uniwersytety katolickie (np. Katolicki Uniwersytet Lubelski), kościelne (np. Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie¹³⁶⁹) i inne (np. Wyższa Szkoła Filozoficzno – Pedagogiczna „Ignatianum” w Krakowie¹³⁷⁰). Mogą także nauczać dyscypliny teologiczne i kościelne na uniwersytetach państwowych (np. opolskim, śląskim, poznańskim¹³⁷¹, szczecińskim, warmińsko – mazurskim¹³⁷², uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie¹³⁷³ czy Mikołaja Kopernika w Toruniu)¹³⁷⁴, prowadzić i zapewniać nauczanie dyscyplin teologicznych przez inne kościoły (np. na Państwowej Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie)¹³⁷⁵ i ubiegać się o dotacje (np. na szkolnictwo, konserwacje lub remonty obiektów sakralnych i kościelnych należących do dóbr kultury narodowej).

Wspomniane wyżej zadania, mogą być wykonywane przez kościelne osoby prawne, które zostały zrównane¹³⁷⁶ (pod względem prawnym) z instytucjami państwowymi (por. art.

¹³⁶⁹ Na temat Papieskiego Uniwersytetu Jana Pawła II w Krakowie szerzej zob. J. Dyduch, *Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie w ustawodawstwie państwa polskiego*, „Annales Canonici” n. 8 (2012), s. 83 – 98. Zob. także J. Dyduch, *Wspólnota akademicka Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie*, „Annales Canonici” n. 10 (2014), s. 13 – 27.

¹³⁷⁰ A. Mezglewski, *Szkolnictwo wyznaniowe...*, s. 310.

¹³⁷¹ Na temat Uniwersytetu Poznańskiego szerzej zob. M. Fąka, *Starania o utworzenie akademickiej uczelni teologicznej w Poznaniu*, „Prawo Kanoniczne” t. 23, n. 3 – 4 (1980), s. 233 – 285. Zob. także M. Fąka *Starania o utworzenie akademickiej uczelni teologicznej w Poznaniu*, „Prawo Kanoniczne” t. 24, n. 3 – 4 (1981), s. 133 – 147.

¹³⁷² Na temat Uniwersytetu Warmińsko – Mazurskiego w Olsztynie szerzej zob. J. Wojtkowski, *Wydział Teologii Uniwersytetu Warmińsko – Mazurskiego w Olsztynie*, „Studia Warmińskie” 39 (2002), s. 441 – 470. Zob. także B. Łukaszewicz, *Powstanie Uniwersytetu Warmińsko – Mazurskiego w Olsztynie*, „Komunikaty Mazursko – Warmińskie” n. 4 (1999), s. 601 – 660.

¹³⁷³ Na temat Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie zob. A. Domaszek, *Odrębność wydziałów kościelnych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie w świetle prawa kanonicznego*, „Prawo Kanoniczne” t. 52, n. 1 – 2 (2009), s. 85 – 113.

¹³⁷⁴ Szerzej zob. A. Mezglewski, *Szkolnictwo wyznaniowe...*, s. 310.

¹³⁷⁵ A. Mezglewski, *Szkolnictwo wyznaniowe...*, s. 310.

¹³⁷⁶ J. Krukowski, *Podstawy prawne finansowania działalności instytucji Kościoła...*, s. 59. Zob. także P. Kaleta, *Kościelne prawo majątkowe...*, s. 126. Zob. także J. Krukowski, *Polskie prawo wyznaniowe...*, s. 209.

22 ust. 1 Konkordatu¹³⁷⁷). Gwarancja konkordatowa przysługuje nie tylko Kościołowi katolickiemu, ale również innym kościołom i związkom wyznaniowym, ponieważ została przewidziana w ustawie o gwarancjach wolności sumienia i wyznania¹³⁷⁸. Takie zrównanie kościelnych osób prawnych z instytucjami świeckimi oznacza, że Kościół katolicki ani inne związki wyznaniowe nie są „stronami uprzywilejowanymi”¹³⁷⁹.

„Obywatele i instytucje mają prawo zakładania szkół podstawowych, ponadpodstawowych i wyższych oraz zakładów wychowawczych” (art. 70 ust. 3 zd. 2 K.). Ustawodawca świecki wprowadza także klauzulę odsyłającą do aktu prawnego niższego rzędu, celem uregulowania warunków zakładania i ich finansowania (por. art. 70 ust. 3 zd. 3 K.¹³⁸⁰). Powyższe kwestie dotychczasowo regulowała ustawa z dnia 27 lipca 2005 roku *Prawo o szkolnictwie wyższym*¹³⁸¹, natomiast od 1 października 2018 roku¹³⁸² – ustawa z dnia 20 lipca 2018 roku *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*¹³⁸³. „Przepisów ustawy nie stosuje się do szkół wyższych i wyższych seminariów duchownych prowadzonych przez kościoły i związki wyznaniowe, z wyjątkiem Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, chyba że ustawa lub umowa między rządem a władzami kościołów lub związków wyznaniowych stanowi inaczej” (art. 1 ust. 2 u.p.sz.w.).

Zasada finansowania szkół katolickich oraz uniwersytetów (katolickich i kościelnych) wynika z aktualnie obowiązującego Konkordatu¹³⁸⁴. „Kościół Katolicki ma prawo zakładać i prowadzić placówki oświatowe i wychowawcze, w tym przedszkola oraz szkoły wszystkich rodzajów, zgodnie z przepisami prawa kanonicznego i na zasadach określonych przez odpowiednie ustawy” (art. 14 ust. 1 Konkordatu). Konkordat wskazuje również, że: „szkoły i

¹³⁷⁷ Art. 22 ust. 1 Konkordatu stanowi, iż: „Działalność służąca celom humanitarnym, charytatywno – opiekuńczym, naukowym i oświatowo – wychowawczym, podejmowana przez kościelne osoby prawne, jest zrównana pod względem prawnym z działalnością służącą analogicznym celom i prowadzoną przez instytucje państwowe”.

¹³⁷⁸ Art. 21a u.g.w.s.w. stanowi, iż: „Działalność służąca celom humanitarnym, charytatywno – opiekuńczym, naukowym i oświatowo – wychowawczym, podejmowana przez osoby prawne kościołów i innych związków wyznaniowych, jest zrównana pod względem prawnym z działalnością służącą analogicznym celom i prowadzoną przez instytucje państwowe”.

¹³⁷⁹ J. Krukowski, *Polskie prawo wyznaniowe...*, s. 209.

¹³⁸⁰ Art. 70 ust. 3 zd. 3 K. stanowi, iż: „Warunki zakładania i działalności szkół niepublicznych oraz udziału władz publicznych w ich finansowaniu, a także zasady nadzoru pedagogicznego nad szkołami i zakładami wychowawczymi, określa ustawa”.

¹³⁸¹ (Dz.U. 2005 Nr 164, poz. 1365). Zwana dalej: u.p.sz.w.

¹³⁸² Art. 470 u.p.sz.w.n. stanowi, iż: „Ustawa wchodzi w życie w terminie i na zasadach określonych w ustawie z dnia 3 lipca 2018 r. – Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce”. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2018 r. poz. 1669), w art. 1 zd. 1, wskazuje, że: „Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. poz. 1668) wchodzi w życie z dniem 1 października 2018 r.”.

¹³⁸³ (Dz.U. 2018, poz. 1668). Zwana dalej: u.p.sz.w.n.

¹³⁸⁴ Szerzej zob. P. Kaleta, *Kościelne prawo majątkowe...*, s. 126 – 127. Zob. także S. Dubiel, *Uprawnienia majątkowe Kościoła katolickiego w Polsce...*, s. 266 – 270. Zob. także J. Krukowski, *Polskie prawo wyznaniowe...*, s. 210.

placówki (...) będą dotowane przez Państwo lub organy samorządu terytorialnego w przypadkach i na zasadach określonych przez odpowiednie ustawy” (art. 14 ust. 4 Konkordatu).

Status prawny szkół katolickich, uniwersytetów (katolickich i kościelnych) oraz wydziałów dyscyplin teologicznych i kościelnych na uniwersytetach świeckich, regulują umowy między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Konferencją Episkopatu Polski (upoważnioną przez Stolicę Apostolską)¹³⁸⁵.

5.1.6.1. Szkoły katolickie

Szkoły prowadzone przez kościelne osoby prawne finansowane są z budżetu państwa lub budżetu jednostek samorządu terytorialnego (w zależności od tego, czy prowadzenie szkoły należy do zadań własnych państwa czy gmin)¹³⁸⁶. Subwencje dla szkół publicznych przyznawane są w wysokości odpowiadającej wydatkom na jednego ucznia ponoszonym w tego samego typu szkołach prowadzonych przez organy administracji państwowej lub jednostki samorządu terytorialnego. W przypadku szkół niepublicznych, dotacje przyznawane są w wysokości połowy wydatków na jednego ucznia ponoszonym w tego samego typu szkołach prowadzonych przez organy administracji państwowej lub jednostki samorządu terytorialnego¹³⁸⁷. Odmienne finansowanie katolickich szkół publicznych i niepublicznych przez stronę świecką stanowi przedmiot licznych kontrowersji¹³⁸⁸.

5.1.6.2. Uniwersytety (katolickie i kościelne)

Ustawa o gwarancjach wolności sumienia i wyznania nie stanowi samoistnej podstawy prawnej do finansowania uczelni wyznaniowych z budżetu państwa¹³⁸⁹. Przewiduje jedynie, że zasady udzielania im przez państwo pomocy finansowej regulują, na wniosek władz kościołów lub innych związków wyznaniowych, odrębne ustawy (por. art. 21 u.g.w.s.w.¹³⁹⁰).

¹³⁸⁵ Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Konferencją Episkopatu Polski z dnia 29 lipca 1999 roku o wykonaniu Konkordatu między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską (Dz.U. 1999 Nr 63, poz. 727).

¹³⁸⁶ A. Mezglewski, *Szkolnictwo wyznaniowe...*, s. 305.

¹³⁸⁷ Szerzej zob. A. Mezglewski, *Szkolnictwo wyznaniowe...*, s. 305.

¹³⁸⁸ Szerzej zob. A. Rozmus, K. Pado, *Finansowanie szkolnictwa wyższego w Polsce – wybrane dylematy i sugerowane rozwiązania*, „eFinanse. Finansowy Kwartalnik Internetowy” n. 2 (2009), s. 26 – 34. Zob. także A. Mezglewski, *Szkolnictwo wyznaniowe...*, s. 304.

¹³⁸⁹ M. Duda, *Zasady finansowania uczelni kościelnych z budżetu państwa*, „Studia z prawa wyznaniowego” t. 15 (2012), s. 36.

¹³⁹⁰ Art. 21 u.g.w.s.w. stanowi, iż: 1. Kościoły i inne związki wyznaniowe mają prawo zakładać i prowadzić szkoły i przedszkola oraz inne placówki oświatowo – wychowawcze i opiekuńczo – wychowawcze na zasadach określonych w ustawach. 2. Szkoły, przedszkola oraz inne placówki, o których mowa w ust. 1, będą dotowane

Papieska Akademia Teologiczna w Krakowie (obecnie Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie) i Katolicki Uniwersytet Lubelski, zgodnie z art. 15 ust. 3 Konkordatu¹³⁹¹, dotowane są przez Państwo polskie¹³⁹². Gwarancja konkordatowa znalazła się w ustawach regulujących sposób finansowania powyższych uczelni, mianowicie w ustawie z dnia 14 czerwca 1991 roku o finansowaniu Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego z budżetu państwa¹³⁹³ oraz w ustawie z dnia 26 czerwca 1997 roku o finansowaniu Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie z budżetu państwa¹³⁹⁴.

Obie uczelnie otrzymują dotacje i inne środki z budżetu państwa na zasadach określonych dla uczelni publicznych (por. art. 1 u.f.k.u.l.¹³⁹⁵ i art. 1 u.f.u.p.j.p.¹³⁹⁶), z tą różnicą, że Katolicki Uniwersytet Lubelski otrzymuje pomoc finansową od 1992 roku, natomiast Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie – dopiero od dnia wejścia w życie wspomnianej ustawy¹³⁹⁷. Finansowane są także przez stronę kościelną. Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie przez Stolicę Apostolską, natomiast Katolicki Uniwersytet Lubelski – przez polskie kościoły partykularne, które organizują i prowadzą zbiórki ofiar „na tacę” lub puszek w drugi dzień Wielkanocy¹³⁹⁸.

5.1.6.3. Seminaria i wydziały dyscyplin kościelnych

Inaczej przedstawia się kwestia finansowania wydziałów dyscyplin kościelnych funkcjonujących na uniwersytetach państwowych oraz seminariów duchownych. Strona świecka nie zobowiązała się do finansowania innych katolickich uczelni wyższych,

przez państwo lub organy samorządu terytorialnego w przypadkach i na zasadach określonych w odrębnych ustawach.

¹³⁹¹ Art. 15 ust. 3 Konkordatu stanowi, iż: „Papieska Akademia Teologiczna w Krakowie i Katolicki Uniwersytet Lubelski są dotowane przez Państwo. Państwo rozważy udzielanie pomocy finansowej odrębnym wydziałom wymienionym w ustępie 1”.

¹³⁹² Szerzej zob. H. Misztal, *Wolność uniwersytetu i na uniwersytecie katolickim*, „Studia z prawa wyznaniowego” t. 4 (2002), s. 3 – 30.

¹³⁹³ (Dz.U. 1991 Nr 61, poz. 259). Zwana dalej: u.f.k.u.l.

¹³⁹⁴ (Dz.U. 1997 Nr 103, poz. 650). Zwana dalej: u.f.u.p.j.p.

¹³⁹⁵ Art. 1 u.f.k.u.l. stanowi, iż: Katolicki Uniwersytet Lubelski otrzymuje dotacje i inne środki z budżetu państwa na zasadach określonych dla uczelni publicznych”.

Art. 1 ustawy z dnia 14 czerwca 1991 roku o finansowaniu Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego z budżetu państwa stanowi, iż: „Katolicki Uniwersytet Lubelski otrzymuje dotacje i inne środki z budżetu państwa na zasadach określonych dla uczelni publicznych”.

¹³⁹⁶ Art. 1 u.f.u.p.j.p. stanowi, iż: „Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie otrzymuje dotacje i inne środki z budżetu państwa na zasadach określonych dla uczelni publicznych”.

¹³⁹⁷ Uzależnienie finansowania Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie od wydania ustawy zostało skrytykowane przez polskich, zdaniem których, art. 15 ust. 3 Konkordatu nadawał się do bezpośredniego stosowania. G. Żmij, *Problemy prawne finansowania katolickich szkół wyższych w Polsce*, „Studia z prawa wyznaniowego” t. 5 (2002), s. 140. Zob. także J. Krukowski, *Konkordat polski. Znaczenie i realizacja*, Oficyna Wydawnicza VERBA, Lublin 1999, s. 149.

¹³⁹⁸ A. Domaszek, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 135. Zob. także A. Mezglewski, *Szkolnictwo wyznaniowe...*, s. 310.

wydziałów czy seminariów, a jedynie do pomocy (por. art. 15 ust. 3 zd. 2¹³⁹⁹ w zw. z art. 15 ust. 1 Konkordatu¹⁴⁰⁰), uzależniając ją od swoich możliwości finansowych i zasady sprawiedliwości rozdzielczej¹⁴⁰¹. Podstawą świadczenia takiej pomocy może być ustawa lub umowa¹⁴⁰². Wydziały dyscyplin kościelnych na uniwersytetach świeckich dotowane są na różnych zasadach.

Wydział teologiczny na Uniwersytecie Opolskim, na mocy ustawy z dnia 10 marca 1994 roku *o utworzeniu Uniwersytetu Opolskiego*¹⁴⁰³, został włączony do tego uniwersytetu (por. art. 3 ust. 1 u.o.u.o.¹⁴⁰⁴), z jednoczesnym zachowaniem nadzoru władz Kościoła katolickiego w zakresie ustalonym przez statut uczelni (por. art. 4 ust. 2 u.o.u.o.¹⁴⁰⁵). „Koszty związane z utrzymaniem i funkcjonowaniem obiektów użytkowanych przez Wydział Teologiczny będą pokrywane przez Kościół Katolicki” (art. 6 u.o.u.o.). Cała infrastruktura wydziału, obejmująca budynki i sprzęt, wykorzystywane przez wydział są w posiadaniu Kościoła katolickiego, który ponosi koszty związane z jego funkcjonowaniem.

Podobnie wygląda sytuacja wydziału teologicznego włączonego do uniwersytetu Warmińsko – Mazurskiego w Olsztynie na mocy ustawy z dnia 9 lipca 1999 roku *o utworzeniu Uniwersytetu Warmińsko – Mazurskiego w Olsztynie*¹⁴⁰⁶. Status prawny wydziału „reguluje umowa między Konferencją Episkopatu Polski a Rządem Rzeczypospolitej Polskiej. Zakres nadzoru Kościoła Katolickiego nad Wydziałem Teologii określa umowa oraz statut uczelni” (art. 4 ust. 2 u.o.u.w.m.). Wydział teologiczny użytkuje obiekty należące do Archidiecezji Warmińskiej (por. art. 6 ust. 1 u.o.u.w.m.¹⁴⁰⁷), dlatego koszty utrzymania i funkcjonowania wydziału zostały podzielone między władze kościelne, a uczelniane. Koszty

¹³⁹⁹ Art. 15 ust. 3 zd. 2 Konkordatu stanowi, iż: „Państwo rozważy udzielanie pomocy finansowej odrębnym wydziałom wymienionym w ustępie 1”.

¹⁴⁰⁰ Art. 15 ust. 1 Konkordatu stanowi, iż: „Rzeczpospolita Polska gwarantuje Kościołowi Katolickiemu prawo do swobodnego zakładania i prowadzenia szkół wyższych, w tym uniwersytetów, odrębnych wydziałów i wyższych seminariów duchownych oraz instytutów naukowo – badawczych”.

¹⁴⁰¹ S. Dubiel, *Uprawnienia majątkowe Kościoła katolickiego w Polsce...*, s. 114. Zob. także G. Żmij, *Problemy prawne finansowania katolickich szkół...*, s. 139. Zob. także J. Krukowski, *Konkordat polski. Znaczenie i realizacja...*, s. 149.

¹⁴⁰² B. Urbanowicz, *Sprawy majątkowe Kościoła katolickiego...*, s. 180.

¹⁴⁰³ (Dz.U. 1995 Nr 55, poz. 225). Zwana dalej: u.o.u.o.

¹⁴⁰⁴ Art. 3 ust. 1 u.o.u.o. stanowi, iż: „Uniwersytet tworzy się z Wyższej Szkoły pedagogicznej im. Powstańców Śląskich w Opolu oraz Instytutu Teologicznego – Pastoralnego w Opolu”.

¹⁴⁰⁵ Art. 4 ust. 2 u.o.u.o. stanowi, iż: „Wydział Teologiczny Uniwersytetu pozostaje ponadto pod nadzorem władz Kościoła Katolickiego w zakresie ustalonym przez statut uczelni”.

¹⁴⁰⁶ (Dz.U. 1999 Nr 69, poz. 762). Zwana dalej: u.o.u.w.m.

¹⁴⁰⁷ Art. 6 ust. 1 u.o.u.w.m. stanowi, iż: „Wydział Teologii Uniwersytetu będzie użytkować obiekty należące do Archidiecezji Warmińskiej”.

bieżącego utrzymania i funkcjonowania wydziału pokrywa uniwersytet, natomiast inwestycje i remonty – ponosi Kościół katolicki (por. art. 5 ust. 1¹⁴⁰⁸ w zw. z art. 6 ust. 2 u.o.u.w.m.¹⁴⁰⁹).

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie został utworzony na mocy ustawy z dnia 3 września 1999 roku *o utworzeniu Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie*¹⁴¹⁰, posiada trzy wydziały dyscyplin kościelnych, mianowicie: wydział prawa kanonicznego, teologiczny oraz wydział filozofii chrześcijańskiej. Nadzór nad uniwersytetem sprawuje zarówno strona świecka, jak i kościelna (por. art. 4 u.o.u.k.s.w.¹⁴¹¹). Finansowanie tych wydziałów, zgodnie z art. 5 ust. 1 u.o.u.k.s.w.¹⁴¹², odbywa się na takich samych zasadach jak na innych wydziałach, mianowicie realizowane jest ze środków otrzymanych od strony świeckiej¹⁴¹³.

Wydział teologiczny na uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu został utworzony na podstawie uchwały Senatu nr 54/98 z dnia 29 czerwca 1998 roku. Finansowany jest na takich samych zasadach, jak inne wydziały dyscyplin kościelnych¹⁴¹⁴.

Zasady finansowania Akademii Ignatianum w Krakowie¹⁴¹⁵, Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu¹⁴¹⁶ oraz Papieskiego Wydziału Teologicznego w Warszawie¹⁴¹⁷

¹⁴⁰⁸ Art. 5 ust. 1 u.o.u.w.m. stanowi, iż: „Mienie, obejmujące własność i inne prawa majątkowe Akademii Rolniczo – Technicznej im. Michała Oczapowskiego w Olsztynie i Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie, staje się mieniem Uniwersytetu z dniem jego utworzenia”.

¹⁴⁰⁹ Art. 6 ust. 2 u.o.u.w.m. stanowi, iż: „Koszty związane z utrzymaniem i funkcjonowaniem obiektów, o których mowa w ust. 1, będą pokrywane przez Kościół katolicki w części obejmującej inwestycje i remonty, zaś przez Uniwersytet w części obejmującej bieżące utrzymanie i funkcjonowanie tych obiektów”.

¹⁴¹⁰ (Dz.U. 1999 Nr 79, poz. 884). Zwana dalej: u.o.u.k.s.w.

¹⁴¹¹ Art. 4 u.o.u.k.s.w. stanowi, iż: „1. Nadzór nad Uniwersytetem sprawuje minister właściwy do spraw szkolnictwa wyższego. 2. Uniwersytet pozostaje ponadto pod nadzorem władz Kościoła Katolickiego w zakresie określonym przez umowę między Konferencją Episkopatu Polski a Rządem Rzeczypospolitej Polskiej oraz statut uczelni”.

¹⁴¹² Art. 5 ust. 1 u.o.u.k.s.w. stanowi, iż: „Mienie, obejmujące własność i inne prawa majątkowe Akademii, staje się mieniem Uniwersytetu z dniem jego utworzenia”.

¹⁴¹³ G. Żmij, *Problemy prawne finansowania katolickich szkół...*, s. 142.

¹⁴¹⁴ G. Żmij, *Problemy prawne finansowania katolickich szkół...*, s. 142.

¹⁴¹⁵ Ustawa z dnia 5 kwietnia 2006 roku *o finansowaniu Wyższej Szkoły Filozoficzno – Pedagogicznej „Ignatianum” w Krakowie z budżetu państwa* (Dz.U. 2006 Nr 94, poz. 650). Zwana dalej: u.f.w.i.k.

¹⁴¹⁶ Ustawa z dnia 5 kwietnia 2006 roku *o finansowaniu Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu z budżetu państwa* (Dz.U. 2006 Nr 94, poz. 649). Zwana dalej: u.f.w.t.w.r.). Studia na Papieskim Wydziale Teologicznym we Wrocławiu podejmują przede wszystkim alumni Metropolitalnego Seminarium Duchownego, którzy są równocześnie studentami Papieskiego Wydziału Teologicznego oraz alumni wyższych seminariów duchownych, które podpisały umowę o współpracy z Papieskim Wydziałem Teologicznym (Wyższe Seminarium Duchowne Diecezji Legnickiej, Wyższe Seminarium Duchowne OO. Franciszkanów we Wrocławiu i Wyższe Seminarium Duchowne Salwatorianów w Bagnie). Szerzej zob. M. Duda, *Zasady finansowania uczelni kościelnych...*, s. 39.

¹⁴¹⁷ Ustawa z dnia 5 kwietnia 2006 roku *o finansowaniu Papieskiego Wydziału Teologicznego w Warszawie z budżetu państwa* (Dz.U. 2006 Nr 94, poz. 648). Papieski Wydział Teologiczny w Warszawie składa się z dwóch sekcji: św. Jana Chrzciciela oraz św. Andrzeja Boboli, każdy z nich posiada osobowość prawną. Studentami Papieskiego Wydziału Teologicznego Sekcja św. Jana Chrzciciela są alumni Wyższego Metropolitalnego Seminarium Duchownego w Warszawie, Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Warszawsko – Praskiej, Wyższego Seminarium Duchownego w Łowiczu, Wyższego Seminarium Duchownego w Siedlcach oraz Wyższego Seminarium Duchownego w Drohiczynie. Szerzej zob. M. Duda, *Zasady finansowania uczelni*

zostały uregulowane w drodze odrębnych ustaw regulujących ich sposób finansowania. Uzyskały prawo do otrzymywania dotacji i innych środków z budżetu państwa na zasadach określonych dla uczelni publicznych, z wyjątkiem kosztów realizacji inwestycji budowlanych.

Ustawy statuujące podstawy prawne do finansowania wskazanej szkoły wyższej oraz papieskich wydziałów teologicznych z budżetu państwa, stanowiły przedmiot rozstrzygnięcia Trybunału Konstytucyjnego. Wspomniane placówki kształcą nie tylko duchownych, ale także osoby świeckie, a otrzymane dotacje państwowe wiążą się z realizacją określonych zadań w zakresie kształcenia studentów na kierunkach uznanych przez państwo oraz prowadzeniem badań naukowych na identycznych zasadach, jak na uczelniach publicznych¹⁴¹⁸.

Trybunał Konstytucyjny podkreślił także, że zasada bezstronności wymaga ustanowienia regulacji ustawowych zapewniających dostęp do dotacji państwowych wszystkim kościołom i związkom wyznaniowym prowadzącym szkoły wyższe, które spełniają obiektywne kryteria ustanowione w ustawie. Zwrócił również uwagę, że dotacje dla uczelni kościelnych „nie ograniczają autonomii i niezależności Kościoła katolickiego w jego zakresie działania. Nie ograniczają również autonomii i niezależności państwa od Kościoła w sferze właściwej państwu. Stanowią jedną z możliwych form realizacji przez państwo ciężących na nim zadań publicznych w zakresie szkolnictwa wyższego i urzeczywistniają konstytucyjne prawo dostępu do szkolnictwa”¹⁴¹⁹.

Dnia 13 maja 2011 roku została uchwalona ustawa *o finansowaniu Prawosławnego Seminarium Duchownego w Warszawie z budżetu państwa*¹⁴²⁰, na mocy której Prawosławne Seminarium Duchowne uprawnione zostało do otrzymywania dotacji i innych środków z budżetu państwa na zasadach określonych dla uczelni publicznych, z wyjątkiem finansowania kosztów realizacji inwestycji budowlanych (por. art. 1 u.f.p.s.d.w.¹⁴²¹).

Mając powyższe na uwadze wskazać należy, że uniwersytety (katolickie i kościelne) oraz wydziały dyscyplin kościelnych na uniwersytetach państwowych finansowane są na

kościelnych..., s. 38 – 39. Zob. także J. Miazek, *Od Akademickiego Studium Teologii Katolickiej do Papieskiego Wydziału Teologicznego Sekcji św. Jana Chrzciciela. Historia 40 – lecia: 1962 – 2002*, „Warszawskie Studia Teologiczne” t. XV (2002), s. 7 – 18.

¹⁴¹⁸ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 14 grudnia 2009 roku, sygn. K 55/07, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 19 października 2018 roku).

¹⁴¹⁹ Trybunał Konstytucyjny, *Zasady finansowania szkolnictwa wyznaniowego*. Komunikat dotyczący wydania wyroku z dnia 14 grudnia 2009 r., sygn. K 55/07, opubl. w: <http://trybunal.gov.pl/postepowanie-i-orzeczenia/komunikaty-prasowe/komunikaty-po/art/3163-zasady-finansowania-szkolnictwa-wyznaniowego/> (dostęp: 19 października 2018 roku). Na temat wyroku Trybunału Konstytucyjnego zob. także W. Brzozowski, *Z orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego (zasady finansowania wyższego szkolnictwa wyznaniowego)*. *Glosa do wyroku z 14 XII 2009, K 55/07, „Państwo i Prawo”* z. 5 (2010), s. 126 – 131.

¹⁴²⁰ (Dz.U. 2011 Nr 144, poz. 849). Zwana dalej: u.f.p.s.d.w.

¹⁴²¹ Art. 1 u.f.p.s.d.w. stanowi, iż: „Prawosławne Seminarium Duchowne w Warszawie otrzymuje dotacje i inne środki z budżetu państwa na zasadach określonych dla uczelni publicznych, z wyjątkiem finansowania kosztów realizacji inwestycji budowlanych”.

zasadach określonych dla uczelni publicznych. Mogą korzystać z dotacji na inwestycje inne niż budowlane¹⁴²². Akademia Ignatianum w Krakowie, Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu, Papieski Wydział Teologiczny w Warszawie oraz Prawosławne Seminarium Duchowne w Warszawie nie mają prawa do otrzymywania środków na pokrycie kosztów realizacji inwestycji budowlanych z budżetu państwa, ponieważ wynika to *explicite* z treści ustaw regulujących ich sposób finansowania¹⁴²³. Aktualny polski system prawny nie zawiera przepisów regulujących system finansowania szkół wyższych innych kościołów i związków wyznaniowych funkcjonujących w Polsce z budżetu państwa¹⁴²⁴.

5.1.6.4. Rodzaje dotacji przekazywanych na szkolnictwo wyższe

Poprzednio obowiązująca ustawa – *Prawo o szkolnictwie wyższym*, przewidywała różnego rodzaju dotacje do zadań realizowanych przez uczelnie publiczne, które dofinansowywane były w formie dotacji podmiotowych (na pokrycie bieżących kosztów) lub celowych (przeznaczone na realizację poszczególnych zadań) z budżetu państwa. Część subwencji przekazywana była wszystkim uczelniom publicznym, natomiast pozostała część – z uwagi na specyfikę wykonywanych zadań – wyłącznie uczelniom resortowym¹⁴²⁵.

Wszystkim uczelniom (w tym uczelniom wyznaniowym) przysługiwała dotacja stacjonarna (por. art. 94 ust. 1 pkt 1 u.p.sz.w.¹⁴²⁶), pomoc materialna dla studentów i doktorantów (por. art. 94 ust. 1 pkt 7¹⁴²⁷ w zw. z art. 173¹⁴²⁸ w zw. z art. 199 u.p.sz.w.¹⁴²⁹),

¹⁴²² M. Duda, *Zasady finansowania uczelni kościelnych...*, s. 45. Zob. także G. Żmij, *Problemy prawne finansowania katolickich szkół...*, s. 142.

¹⁴²³ Art. 1 u.f.w.i.k. stanowi, iż: „Wyższa Szkoła Filozoficzno – Pedagogiczna „Ignatianum” w Krakowie otrzymuje dotacje i inne środki z budżetu państwa na zasadach określonych dla uczelni publicznych, z wyjątkiem finansowania kosztów realizacji inwestycji budowlanych”. Art. 1 u.f.w.t.w.r. stanowi, iż: „Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu otrzymuje dotacje i inne środki z budżetu państwa na zasadach określonych dla uczelni publicznych, z wyjątkiem finansowania kosztów realizacji inwestycji budowlanych”. Art. 1 u.f.p.s.d.w. stanowi, iż: „Prawosławne Seminarium Duchowne w Warszawie otrzymuje dotacje i inne środki z budżetu państwa na zasadach określonych dla uczelni publicznych, z wyjątkiem finansowania kosztów realizacji inwestycji budowlanych”.

¹⁴²⁴ M. Duda, *Zasady finansowania uczelni kościelnych...*, s. 41.

¹⁴²⁵ Przez „uczelnie resortowe” należy rozumieć uczelnie publiczne nadzorowane przez ministra innego niż minister właściwy do spraw nauki i szkolnictwa wyższego, czyli uczelnie: wojskowe, służb państwowych, artystyczne, medyczne i morskie. Szerzej zob. M. Duda, *Zasady finansowania uczelni kościelnych...*, s. 41.

¹⁴²⁶ Art. 94 ust. 1 pkt 1 u.p.sz.w. stanowi, iż: „Z budżetu państwa uczelnia publiczna otrzymuje dotacje na zadania związane z: a) kształceniem studentów studiów stacjonarnych, b) kształceniem uczestników stacjonarnych studiów doktoranckich, c) kształceniem kadr naukowych, d) utrzymaniem uczelni, w tym na remonty”.

¹⁴²⁷ Art. 94 ust. 1 pkt 7 u.p.sz.w. stanowi, iż: „Z budżetu państwa uczelnia publiczna otrzymuje dotacje na zadania związane z bezzwrotną pomocą materialną dla studentów w zakresie określonym w art. 173 ust. 1 oraz dla doktorantów w zakresie określonym w art. 199 ust. 1”.

¹⁴²⁸ Art. 173 ust. u.p.sz.w. stanowi, iż: „Student może ubiegać się o pomoc materialną ze środków przeznaczonych na ten cel w budżecie państwa w formie: 1) stypendium socjalnego; 2) stypendium specjalnego dla osób niepełnosprawnych; 3) stypendium rektora dla najlepszych studentów; 4) stypendium ministra za wybitne osiągnięcia; 5) (uchylony) 6) (uchylony) 7) (uchylony) 8) zapomogi. 2. Student może ubiegać się o

dofinansowania na remonty domów i stołówek studenckich (por. art. 94 ust. 2 u.p.sz.w.¹⁴³⁰). Uczelnie publiczne otrzymywały dotacje celowe¹⁴³¹ na „dofinansowanie lub finansowanie kosztów realizacji inwestycji, w tym służących kształceniu studentów i doktorantów, będących osobami niepełnosprawnymi” (art. 94 ust. 1 pkt 10 u.p.sz.w.). Ostatnim rodzajem dotacji, było dofinansowanie zadań związanych ze stwarzaniem, studentom i doktorantom będącymi osobami niepełnosprawnymi, warunków do pełnego udziału w procesie kształcenia (art. 94 ust. 1 pkt 11 u.p.sz.w.)¹⁴³², z której środki przeznaczane były na: „pokrycie kosztów rehabilitacji w zakładach świadczących takie usługi, świadczenia rzeczowe umożliwiające kształcenie (...) czy usprawnienie stanowisk dydaktycznych”¹⁴³³ oraz zakup literatury specjalistycznej i naukowej, z której mogli korzystać niepełnosprawni studenci i doktoranci.

Obecnie obowiązująca ustawa – *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* przewiduje piętnaście rodzajów zadań realizowanych przez uczelnie publiczne, które dofinansowywane są w formie dotacji podmiotowych lub celowych z budżetu państwa, z czego część dotacji, podobnie jak w poprzednio obowiązującej ustawie, przyznaje się publicznym uczelniom akademickim i uczelniom zawodowym, niepublicznym uczelniom akademickim i uczelniom zawodowym, i instytutom badawczym krajowym i międzynarodowym (art. 366 u.p.sz.w.n.).

Środki finansowe, zgodnie z art. 365 pkt 1 i 2 u.p.sz.w.n., przeznaczane są na utrzymanie i rozwój potencjału dydaktycznego, do którego należy zaliczyć kształcenie studentów na studiach stacjonarnych, utrzymanie i rozwój uczelni (w tym domów i stołówek studenckich); realizację inwestycji w obszarze działalności dydaktycznej, rozwój zawodowy

zakwaterowanie w domu studenckim uczelni lub wyżywienie w stołówce studenckiej uczelni. 3. Student może ubiegać się o zakwaterowanie małżonka i dziecka w domu studenckim uczelni”.

¹⁴²⁹ Art. 199. ust. u.p.sz.w. stanowi, iż: „1. Doktorant może otrzymać pomoc materialną w formie: 1) stypendium socjalnego; 2) zapomogi; 3) stypendium dla najlepszych doktorantów; 4) stypendium specjalnego dla osób niepełnosprawnych; 5) stypendium ministra za wybitne osiągnięcia. 1a. Doktorant może ubiegać się o zakwaterowanie w domu studenckim uczelni lub wyżywienie w stołówce studenckiej uczelni. 1b. Doktorant może ubiegać się o zakwaterowanie małżonka i dziecka w domu studenckim uczelni”.

¹⁴³⁰ Art. 94 ust. 2 u.p.sz.w. stanowi, iż: „Uczelnia publiczna w ramach dotacji na pomoc materialną dla studentów i doktorantów, o której mowa w ust. 1 pkt 7, może dofinansować remonty domów oraz stołówek studenckich”.

¹⁴³¹ Istotą dotacji celowej jest przekazanie beneficjentowi środków pieniężnych na sfinansowanie lub dofinansowanie konkretnego celu lub przedsięwzięcia, w wyniku czego beneficjent poniesie wydatki, o których wysokości i strukturze rodzajowej decyduje zazwyczaj organ udzielający dotację. Szerzej zob. W. Lachiewicz, *Prawo o dotacjach – zarys systemu po reformie finansów publicznych*, (w:) W. Lachiewicz (red.), *Finanse publiczne. Praktyka stosowania nowej ustawy o finansach publicznych i aktów wykonawczych*, wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2010, s. 437. Zob. także E. Malinowska – Misiąg, W. Misiąg, *Finanse publiczne w Polsce*, wydawnictwo LexisNexis, Warszawa – Rzeszów 2006, s. 153. M. Duda, *Zasady finansowania uczelni kościelnych...*, s. 44.

¹⁴³² Powyższa dotacja stanowiła dotację podmiotową, dlatego też uczelnie: „podejmują autonomiczne decyzje o realizowanych zadaniach w zakresie kształcenia i rehabilitacji studentów niepełnosprawnych, finansowanych w ramach wydatków bieżących z tej dotacji”. Odpowiedź Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego na interpelację nr 259 w sprawie dotacji na kształcenie osób niepełnosprawnych, opubl. w: <http://orka2.sejm.gov.pl/IZ6.nsf/main/711DD67B> (dostęp: 30 listopada 2018 roku).

¹⁴³³ M. Duda, *Zasady finansowania uczelni kościelnych...*, s. 45.

pracowników uczelni oraz na przedsięwzięcie „Dydaktyczna inicjatywa doskonałości”. Na realizację wyżej wymienionych zadań przyznawane są środki finansowe w ramach jednej dotacji (por. art. 366 ust. 2 u.p.sz.w.n.¹⁴³⁴).

Kolejną dotacją podmiotową¹⁴³⁵, udzielaną wszystkim uczelniom publicznym, jest świadczenie dla studentów w postaci stypendium (socjalnego, dla osób niepełnosprawnych), zapomogi oraz stypendium rektora (art. 365 pkt 3 u.p.sz.w.n.). Zasady podziału dla uczelni powyższych środków finansowych zostały określone w załączniku nr 1 do rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 25 września 2018 roku w *sprawie sposobu podziału dla uczelni środków finansowych na świadczenia dla studentów oraz na zadania związane z zapewnieniem osobom niepełnosprawnym warunków do pełnego udziału w procesie przyjmowania na studia, do szkół doktorskich, kształceniu na studiach i w szkołach doktorskich lub prowadzeniu działalności naukowej*¹⁴³⁶.

Uniwersytety publiczne (w tym uczelnie wyznaniowe) mogą starać się o dotację podmiotową¹⁴³⁷ na zadania związane z zapewnieniem osobom niepełnosprawnym warunków do pełnego udziału w procesie przyjmowania na studia, do szkół doktorskich, kształceniu na studiach i szkołach doktorskich lub prowadzeniu działalności naukowej (art. 365 pkt 6 u.p.sz.w.n.). Sposób podziału środków finansowych na realizację powyższych zadań zostały unormowane w załączniku nr 2 do rozporządzenia MEN z 2018 roku.

Wszystkie uczelnie publiczne mogą także ubiegać się o dotację celową¹⁴³⁸ na inwestycje związane z kształceniem i działalnością naukową (art. 365 pkt. 4 ppkt a i b u.p.sz.w.n.), w szczególności na inwestycje budowlane, zakup nieruchomości i pozostałych środków trwałych, współfinansowane ze źródeł zagranicznych, zakup aparatury naukowo – badawczej i infrastruktury informatycznej o wartości przekraczającej 500.000 złotych (art. 373 ust. 1 w zw. z art. 373 ust. 3 u.p.sz.w.n.). Otrzymanie środków finansowych na realizację powyższych zadań, uzależnione jest od złożenia do ministra nauki i szkolnictwa wyższego stosownego wniosku (por. art. 374 ust. 4 u.p.sz.w.n.¹⁴³⁹), następnie przekazania mu raportu z wykorzystania środków finansowych, zgodnie z art. 380 ust. 1 u.p.sz.w.n.

¹⁴³⁴ Art. 366 ust. 2 u.p.sz.w.n. stanowi, iż: „Środki finansowe, o których mowa w art. 365 pkt 1 i 2, dla publicznych uczelni akademickich są przyznawane w ramach jednej subwencji”.

¹⁴³⁵ Art. 371 ust. 2 u.p.sz.w.n. stanowi, iż: „W formie dotacji podmiotowej przyznaje się środki finansowe, o których mowa w art. 365 pkt 3, 5, 6 i 13”.

¹⁴³⁶ (Dz.U. 2018, poz. 1850). Zwane dalej: rozporządzenie MEN z 2018 r.

¹⁴³⁷ Art. 371 ust. 2 u.p.sz.w.n. stanowi, iż: „W formie dotacji podmiotowej przyznaje się środki finansowe, o których mowa w art. 365 pkt 3, 5, 6 i 13”.

¹⁴³⁸ Art. 371 ust. 3 u.p.sz.w.n. stanowi, iż: „W formie dotacji celowej przyznaje się środki finansowe, o których mowa w art. 365 pkt 4 i 10 – 12”.

¹⁴³⁹ Art. 374 ust. 4 u.p.sz.w.n. stanowi, iż: „Wniosek o wpisanie infrastruktury na Mapę składa publiczna uczelnia akademicka, instytut PAN, instytut badawczy lub instytut międzynarodowy”.

Kolejną dotacją przeznaczaną uczelniom publicznym są środki finansowe na programy i przedsięwzięcia ustanawiane przez ministra (art. 365 pkt. 7 u.p.sz.w.n.). „Przy przyznawaniu środków finansowych (...) uwzględnia się poziom merytoryczny wniosku oraz potencjał wnioskodawcy lub wpływ na poszerzenie stanu wiedzy, lub użyteczność wyników prac lub zadań, lub społeczną odpowiedzialność nauki” (art. 377 u.p.sz.w.n.). Otrzymanie środków finansowych na realizację programów i przedsięwzięć, uzależnione jest od podpisania stosownej umowy (art. 378 ust. 1 u.p.sz.w.n.), następnie przekazania ministrowi raportu z wykorzystania środków finansowych, zgodnie z art. 380 ust. 1 u.p.sz.w.n.

Uczelnie publiczne mogą ubiegać się o dotacje na zadania finansowane z udziałem środków pochodzących z budżetu Unii Europejskiej (por. art. 365 pkt 9 u.p.sz.w.n.¹⁴⁴⁰), przyznawane oraz rozliczane na zasadach określonych w art. 379 u.p.sz.w.n.¹⁴⁴¹. Mogą starać się o dotacje podmiotowe¹⁴⁴² na utrzymanie aparatury naukowo – badawczej lub stanowiska badawczego, unikatowych w skali kraju, specjalnej infrastruktury informatycznej mających istotne znaczenie dla realizacji polityki naukowej państwa (art. 365 pkt 5 u.p.sz.w.n.). Przyznanie środków finansowych (w tym zwiększeń) dokonuje Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego w drodze decyzji administracyjnej (por. art. 369 ust. 1 u.p.sz.w.n.¹⁴⁴³), od której można się odwołać¹⁴⁴⁴ (por. art. 369 ust. 2 u.p.sz.w.n.¹⁴⁴⁵). Po otrzymaniu subwencji, uczelnia zobowiązana jest przekazać ministrowi raport z wykorzystania środków finansowych, zgodnie z art. 380 ust. 1 u.p.sz.w.n.

¹⁴⁴⁰ Art. 365 pkt 9 u.p.sz.w.n. stanowi, iż: „Środki finansowe na szkolnictwo wyższe i naukę przeznacza się na zadania finansowane z udziałem środków pochodzących z budżetu Unii Europejskiej albo z niepodlegających zwrotowi środków z pomocy udzielanej przez państwa członkowskie Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA), albo z innych środków pochodzących ze źródeł zagranicznych niepodlegających zwrotowi”.

¹⁴⁴¹ Art. 379 u.p.sz.w.n. stanowi, iż: „Przyznawanie środków finansowych, o których mowa w art. 365 pkt 9, oraz ich rozliczanie odbywa się zgodnie z przepisami o finansach publicznych, przepisami o zasadach realizacji programów w zakresie polityki spójności albo zgodnie z umowami międzynarodowymi”.

¹⁴⁴² Art. 371 ust. 2 u.p.sz.w.n. stanowi, iż: „W formie dotacji podmiotowej przyznaje się środki finansowe, o których mowa w art. 365 pkt 3, 5, 6 i 13”.

¹⁴⁴³ Art. 369 ust. 1 u.p.sz.w.n. stanowi, iż: „Minister przyznaje środki finansowe, o których mowa w art. 365 pkt 5, oraz dokonuje zwiększeń, o których mowa w art. 368 ust. 8, na wniosek w drodze decyzji administracyjnej”.

¹⁴⁴⁴ Art. 127 § 3 k.p.a. stanowi, iż: „Od decyzji wydanej w pierwszej instancji przez ministra lub samorządowe kolegium odwoławcze nie służy odwołanie, jednakże strona niezadowolona z decyzji może zwrócić się do tego organu z wnioskiem o ponowne rozpatrzenie sprawy; do wniosku tego stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące odwołań od decyzji”. Przepis odsyła do odpowiedniego stosowania przepisów dotyczących odwołań, dlatego też dodatkowo zastosowanie będą mieć przepisy działu II „Postępowanie”, rozdziału 10 „Odwołania” (art. 127 – 140 k.p.a.).

¹⁴⁴⁵ Art. 369 ust. 2 u.p.sz.w.n. stanowi, iż: „W przypadku naruszenia procedury przyznawania środków finansowych, o których mowa w art. 365 pkt 5, oraz dokonywania zwiększeń, o których mowa w art. 368 ust. 8, przysługuje wniosek o ponowne rozpatrzenie sprawy”.

Wysokość dotacji przyznawanych uniwersytetom publicznym (w tym uczelniom wyznaniowym), ustalana jest na podstawie algorytmów (por. art. 368 ust. 1 u.p.sz.w.n.¹⁴⁴⁶) na zasadach określonych w ustawie – *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*.

5.1.6.5. Ochrona dóbr kultury

„Rzeczpospolita Polska w miarę możliwości udziela wsparcia materialnego w celu konserwacji i remontowania zabytkowych obiektów sakralnych i budynków towarzyszących, a także dzieł sztuki stanowiących dziedzictwo kultury” (art. 22 ust. 4 Konkordatu).

Aktualnie obowiązujący Konkordat oraz prawodawstwo świeckie, mianowicie ustawa o *stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego* (por. art. 43 ust. 3¹⁴⁴⁷ i art. 51 u.s.p.d.k.¹⁴⁴⁸) ustanawiają zasady współpracy z Kościołem katolickim, w zakresie finansowania konserwacji i remontów obiektów sakralnych i kościelnych należących do kultury narodowej, z których mogą korzystać wszyscy obywatele¹⁴⁴⁹. Dzięki temu, kościelne osoby prawne mogą ubiegać się o dotacje na remonty i konserwację obiektów sakralnych i kościelnych¹⁴⁵⁰.

W sprawach dotyczących dóbr kultury o znaczeniu ogólnonarodowym, w każdej diecezji powinna zostać utworzona specjalna komisja, w skład której wchodziłoby przedstawiciele strony świeckiej i kościelnej (por. art. 25 ust. 1 Konkordatu¹⁴⁵¹). W sprawach udostępniania dóbr kultury, zgodnie z art. 25 ust. 2 Konkordatu, „kompetentne władze państwowe i Konferencja Episkopatu Polski opracują zasady udostępniania dóbr kultury będących własnością lub pozostających we władaniu Kościoła”.

Kwestie dotyczące opieki nad zabytkami należącymi do kościelnych osób prawnych, w tym sposoby ich finansowego wsparcia, znalazły się w ustawie z dnia 23 lipca 2003 roku o

¹⁴⁴⁶ Art. 368 ust. 1 u.p.sz.w.n. stanowi, iż: „Wysokość subwencji ze środków finansowych, o których mowa w art. 365 pkt 1 lit. a – c i pkt 2 lit. a – d i g, oraz dotacji ze środków finansowych, o których mowa w art. 365 pkt 3 i 6, jest ustalana na podstawie algorytmów określonych w przepisach wydanych na podstawie art. 402”.

¹⁴⁴⁷ Art. 43 ust. 3 u.s.p.d.k. stanowi, iż: „Na odbudowę i utrzymanie dóbr kultury stanowiących własność kościelnych osób prawnych będą udzielane dotacje państwowe na podstawie odrębnych przepisów”.

¹⁴⁴⁸ Art. 51 u.s.p.d.k. stanowi, iż: „Instytucje państwowe, samorządowe i kościelne współdziałają w ochronie, konserwacji, udostępnianiu i upowszechnianiu zabytków architektury kościelnej i sztuki sakralnej oraz ich dokumentacji, muzeów, archiwów i bibliotek będących własnością kościelną, a także dzieł kultury i sztuki o motywach religijnych, stanowiących ważną część dziedzictwa kultury polskiej”.

¹⁴⁴⁹ P. Kaleta, *Kościelne prawo majątkowe...*, s. 127. Na temat opieki nad dobrami kultury wpisanymi do rejestru zabytków szerzej zob. J. Spychała, *Organizacja opieki nad sztuką*, „Wiadomości Diecezjalne Łódzkie” n. 5 (1996), s. 213 – 215.

¹⁴⁵⁰ P. Kaleta, *Kościelne prawo majątkowe...*, s. 128. Zob. także J. Krukowski, *Polskie prawo wyznaniowe...*, s. 211 – 212.

¹⁴⁵¹ Art. 25 ust. 1 Konkordatu stanowi, iż: „W każdej diecezji komisja powołana przez biskupa diecezjalnego będzie współpracować z właściwymi władzami państwowymi w celu ochrony znajdujących się w obiektach sakralnych i kościelnych dóbr kultury o ogólnonarodowym znaczeniu oraz dokumentów archiwalnych o wartości historycznej i artystycznej”.

*ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*¹⁴⁵². Ustawa określa m.in. zasady udzielania dotacji przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego i wojewódzkich konserwatorów zabytków (art. 74 ust. 1 u.o.z.o.z.), jakie zadania (art. 76 u.o.z.o.z.) czy nakłady (art. 77 u.o.z.o.z.) mogą być dotowane i w jakiej mogą być wysokości (art. 78 u.o.z.o.z.).

Dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków odbywa się w ramach corocznego programu Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego „Ochrona zabytków” oraz innych, takich jak: „Ochrona zabytków archeologicznych”, „Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego”, „Kultura cyfrowa”¹⁴⁵³.

Ustawa *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* nie określa zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków przez jednostki samorządu terytorialnego. Zasady te muszą być określone w uchwale podjętej przez organ stanowiący jednostki samorządu terytorialnego (rady gmin, powiatu czy sejmiku województwa), który udziela dotacji (por. art. 81 ust. 1 u.o.z.o.z.¹⁴⁵⁴).

Obiekty sakralne należące do kościelnych osób prawnych stanowią drugą co do wielkości grupę obiektów wpisanych do rejestru zabytków (12.890 obiektów stanowiących 18,18 % rejestru zabytków nieruchomości). Do tej grupy należą kościoły, świątynie, klasztory, samodzielne kaplice i mniejsze obiekty (kaplice cmentarne, dzwonnice, kostnice, kapliczki przydrożne, figury pomnikowe). Wykazują największe zróżnicowanie chronologiczne w rejestrze zabytków nieruchomości oraz stanowią grupę obiektów zawierających największą liczbę budynków o ponadprzeciętnych walorach artystycznych¹⁴⁵⁵.

Przechodząc do kwestii dotacji, wskazać należy że z raportu *o stanie zachowania zabytków nieruchomości w Polsce* wynika, że w latach 2008 – 2016 Minister udzielił dotacji

¹⁴⁵² (Dz.U. 2003 Nr 162, poz. 1568). Zwana dalej: u.o.z.o.z.

¹⁴⁵³ Na temat programów ministra kultury i dziedzictwa narodowego związanych z dofinansowywaniem działań przy zabytkach szerzej zob. Zespół ds. Założeń Kompleksowego Raportu o Stanie Zachowania Zabytków Nieruchomych Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, *Raport o stanie zachowania zabytków nieruchomości w Polsce. Zabytki wpisane do rejestru zabytków (księgi rejestru A i C)*, Narodowy Instytut Dziedzictwa, Warszawa 2017, s. 24 – 25, opubl. w: <https://nid.pl/pl/Wydawnictwa/inne%20wydawnictwa/RAPORT%20O%20STANIE%20ZACHOWANIA%20ZABYTEK%20C3%93W%20NIERUCHOMYCH.pdf> (dostęp: 30 listopada 2018 roku).

¹⁴⁵⁴ Art. 81 ust. 1 u.o.z.o.z. stanowi, iż: „W trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale”.

¹⁴⁵⁵ Zespół ds. Założeń Kompleksowego Raportu o Stanie Zachowania Zabytków Nieruchomych Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, *Raport o stanie zachowania zabytków...*, s. 81, <https://nid.pl/pl/Wydawnictwa/inne%20wydawnictwa/RAPORT%20O%20STANIE%20ZACHOWANIA%20ZABYTEK%20C3%93W%20NIERUCHOMYCH.pdf> (dostęp: 30 listopada 2018 roku).

na prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków na łączną kwotę ok. 625 milionów złotych¹⁴⁵⁶, z czego więcej niż połowa (395 milionów) została przekazana na obiekty sakralne kościołów należące do Kościoła katolickiego, innych kościołów i związków wyznaniowych. Powyższe twierdzenie odzwierciedla sporządzona niżej tabela:

Tabela 12: Liczba dotacji udzielonych na obiekty sakralne (w latach 2008 – 2016)¹⁴⁵⁷

Rok	Ogółem (w zł)	Dotacje na obiekty sakralne (w zł)	%
2008	90 225.691	61 606.592	68,3
2009	53 461.404	37 777.628	70,6
2010	43 006.310	26 565.951	61,7
2011	37 903.147	21 517.712	56,8
2012	75 803.407	46 376.580	61,2
2013	89 868.916	53 828.823	60,0
2014	76 966.628	47 374.921	61,6
2015	79 703.747	50 354.931	63,2
2016	77 841.197	50 299.420	64,6
ŁĄCZNIE	624 780.447	395 702.558	63,3

W latach 2008 – 2016 zdecydowana większość dotacji została przeznaczona na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych obiektów sakralnych (63,3 % z wszystkich dotacji udzielonych przez ministra kultury i dziedzictwa narodowego). Niemniej jednak, w raporcie *o stanie zachowania zabytków nieruchomych w Polsce*, próżno szukać informacji, ile środków zostało przekazanych Kościołowi katolickiemu, a ile innym wspólnotom religijnym wpisanych do rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych.

¹⁴⁵⁶ Zespół ds. Założeń Kompleksowego Raportu o Stanie Zachowania Zabytków Nieruchomych Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, *Raport o stanie zachowania zabytków...*, s. 81, <https://nid.pl/pl/Wydawnictwa/inne%20wydawnictwa/RAPORT%20O%20STANIE%20ZACHOWANIA%20ZABYTEK%20C3%93W%20NIERUCHOMYCH.pdf> (dostęp: 30 listopada 2018 roku).

¹⁴⁵⁷ Tabelkę opracowano na podstawie: Zespół ds. Założeń Kompleksowego Raportu o Stanie Zachowania Zabytków Nieruchomych Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, *Raport o stanie zachowania zabytków...*, s. 338 – 339, <https://nid.pl/pl/Wydawnictwa/inne%20wydawnictwa/RAPORT%20O%20STANIE%20ZACHOWANIA%20ZABYTEK%20C3%93W%20NIERUCHOMYCH.pdf> (dostęp: 30 listopada 2018 roku).

Jak już zostało wskazane wcześniej, dotacje na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach nieruchomości mogą być przekazane przez organy stanowiące jednostek samorządu terytorialnego i wojewódzkiego konserwatora zabytków. Prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane obiektów sakralnych mogą być finansowane także z funduszu kościelnego (na zasadach określonych w ustawie Fundusz Kościelny) oraz Narodowego Funduszu Rewaloryzacji Zabytków Krakowa¹⁴⁵⁸. W 2016 roku dotacje kształtowały się następująco:

Tabela 13: Dotacje na obiekty sakralne przez MKiDN, WKZ, JST, Narodowy Fundusz Rewaloryzacji Zabytków Krakowa i Fundusz Kościelny udzielone w 2016 r.¹⁴⁵⁹

Dotacje (w zł)	MKiDN	WKZ	JST	NFRZK	Fundusz Kościelny
Ogółem	77 841.197	16 562.134	64 078.524	22 700.352	6 972.950
Obiekty sakralne	50 299.420	9 365.483	28 642.754	3 807.289	6 972.950
Dotacje w %	64,6	56,6	44,7	16,8	100

Znaczna część dotacji, udzielonych w 2016 roku, została przeznaczona na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane obiektów sakralnych z wyjątkiem dotacji od Narodowego Funduszu Rewaloryzacji Zabytków Krakowa (stanowiące 16,8 % ogółu dotacji). Wstąpienie Polski do Unii Europejskiej stworzyło możliwość pozyskiwania środków finansowych na ochronę zabytków, w szczególności obiektów sakralnych¹⁴⁶⁰.

¹⁴⁵⁸ Zespół ds. Założeń Kompleksowego Raportu o Stanie Zachowania Zabytków Nieruchomych Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, *Raport o stanie zachowania zabytków...*, s. 341, <https://nid.pl/pl/Wydawnictwa/inne%20wydawnictwa/RAPORT%20O%20STANIE%20ZACHOWANIA%20ZABYTK%C3%93W%20NIERUCHOMYCH.pdf> (dostęp: 30 listopada 2018 roku).

¹⁴⁵⁹ Tabelkę opracowano na podstawie: Zespół ds. Założeń Kompleksowego Raportu o Stanie Zachowania Zabytków Nieruchomych Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, *Raport o stanie zachowania zabytków...*, s. 344 – 345, <https://nid.pl/pl/Wydawnictwa/inne%20wydawnictwa/RAPORT%20O%20STANIE%20ZACHOWANIA%20ZABYTK%C3%93W%20NIERUCHOMYCH.pdf> (dostęp: 30 listopada 2018 roku).

¹⁴⁶⁰ Na temat unijnych źródeł finansowania ochrony nieruchomości w Polsce szerzej zob. K. Kubiszewska, *Finansowanie odnowy zabytków w Polsce przy wykorzystaniu pomocy UE*, „Ochrona Zabytków” n. 3 – 4 (2012), s. 59 – 74.

5.1.7. Subwencje

Najprostszym, najpowszechniejszym i najbardziej naturalnym sposobem zarządzania potrzebom Kościoła (kan. 222 § 1 KPK) są dobrowolne ofiary wiernych¹⁴⁶¹, które mogą okazać się niewystarczające, dlatego prawodawca kościelny wprowadził możliwość zwracania się do wiernych z prośbą o subwencje (por. kan. 1262 KPK¹⁴⁶²)¹⁴⁶³. To zwyczajny sposób nabywania dóbr¹⁴⁶⁴, stanowią jednorazową odpowiedź wiernych na prośbę kościelnych osób prawnych (na szczeblu diecezjalnym i ponaddiecezjalnym) o udzielenie wsparcia finansowego¹⁴⁶⁵ na określone cele kościelne, m.in. na działalność charytatywną, opiekuńczą, apostołską (budowę, remont i utrzymanie obiektów sakralnych i kościelnych oraz działalność oświatową) i utrzymanie szafarzy.

Subwencje mogą przybierać różne formy. Wśród nich, można wyróżnić subwencje spontaniczne (z łac. *obligationes spontaneae*) oraz te, które wynikają z poczucia odpowiedzialności za wymiar materialny Kościoła, dotyczą zabezpieczenia jego codziennej działalności. Zarówno w jednym, jak i drugim przypadku, mają charakter dobrowolny¹⁴⁶⁶. Do subwencji należą: zbiórki (kan. 1266 KPK), ofiary z okazji sprawowania sakramentów i sakramentaliów (kan. 1264 KPK), zbiórki, darowizny i rozporządzenia testamentowe.

Prośba o pomoc wiernych o udzielenie wsparcia finansowego (kan. 1262 KPK) winna być ściśle określona, czyli wskazywać konkretne potrzeby kościelne, które w danym momencie należy zaradzić (np. pomoc osobom zamieszkującym na terenach dotkniętych klęską żywiołową lub ekologiczną), przekazana w formie ustnej (w trakcie odprawiania liturgii lub podczas podawania ogłoszeń z ambony) lub pisemnej (w formie komunikatu na tablicy ogłoszeń przed kościołem, sanktuarium lub kaplicą; informacji w środkach masowego przekazu czy listu). Może zostać skierowana do ogółu wiernych lub ściśle określonych osób (fizycznych i prawnych)¹⁴⁶⁷.

Podmiotem uprawnionym do wystosowania prośby o pomoc jest ordynariusz, zgodnie z kan. 1276 KPK¹⁴⁶⁸. Prawodawca kościelny upoważnił konferencję biskupów do stworzenia

¹⁴⁶¹ A. Domaszk, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 104.

¹⁴⁶² Kan. 1262 KPK stanowi, iż: „Wierni powinni udzielać Kościołowi pomocy przez subwencje stanowiące odpowiedź na kierowane do nich prośby, zgodnie z normami wydanymi przez konferencje episkopatu”.

¹⁴⁶³ K. Mazur, *Obowiązek zaradzenia potrzebom Kościoła...*, s. 330. Zob. także P. Stanisławski, *Perspektywy zmiany systemu finansowania...*, s. 6. Zob. także M. López Alarcón, *Nabywanie dóbr...*, s. 936.

¹⁴⁶⁴ M. López Alarcón, *Nabywanie dóbr...*, s. 936. Zob. także A. Domaszk, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 105.

¹⁴⁶⁵ A. Domaszk, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 104.

¹⁴⁶⁶ T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II, Tom IV...*, s. 33.

¹⁴⁶⁷ Szerzej zob. A. Domaszk, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 105.

¹⁴⁶⁸ Kan. 1276 KPK stanowi, iż: „§ 1 Do ordynariusza należy pilnie nadzorować zarząd wszystkich dóbr, należących do podległych mu publicznych osób prawnych, z zachowaniem prawnych tytułów przyznających mu

przepisów partykularnych regulujących zasady kierowania próśb do wiernych o udzielenie wsparcia finansowego¹⁴⁶⁹. Powyższa tematyka została uregulowana w instrukcji w sprawie zarządzania dobrami doczesnymi Kościoła. Ustawodawstwo kościelne (powszechne i partykularne) nie wyklucza możliwości uregulowania tej problematyki przez biskupa diecezjalnego¹⁴⁷⁰.

Konferencja biskupów „zwraca się do wiernych z prośbą o wsparcie materialne Kościoła, w następujących potrzebach: Stolicy Świętej¹⁴⁷¹ (uroczystość Świętych Apostołów Piotra i Pawła oraz w miarę możliwości diecezji w innym terminie – por. kan. 1271 KPK); misji (uroczystość Objawienia Pańskiego, druga niedziela Wielkiego Postu, Niedziela Misyjna – przedostatnia niedziela października każdego roku); zakonów kontemplacyjnych (uroczystość Ofiarowania Pańskiego); chrześcijan w Ziemi Świętej/Bożego Grobu w Jerozolimie (Wielki Piątek); Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II (drugi dzień Wielkanocy); Fundacji „Dzieło Nowego Tysiąclecia” (dzień Papieski); Funduszu Pomocy Kościołowi na Wschodzie (druga niedziela Adwentu) oraz Funduszu Obrony Życia (Pasterka i/lub w terminie wyznaczonym przez biskupa diecezjalnego)” (n. 2.4. instrukcji KEP z 2015 r.).

5.1.8. Darowizny i rozporządzenia testamentowe

Do świadczeń ekonomicznych wiernych należy także zaliczyć darowizny, stanowiące najpowszechniejszy sposób utrzymania kościołów i związków wyznaniowych w Polsce¹⁴⁷².

większe uprawnienia. § 2 Uwzględniając prawa, prawne zwyczaje oraz okoliczności, ordynariusze powinni przez wydanie szczegółowych instrukcji, w granicach prawa powszechnego i partykularnego, starać się o uregulowanie zarządu dóbr kościelnych”.

¹⁴⁶⁹ Szerzej zob. F. Aznar Gil, *La administración de los bienes de la Iglesia...*, s. 118 – 133.

¹⁴⁷⁰ A. Domasz, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 104 – 105. Zob. także M. López Alarcón, *Nabywanie dóbr...*, s. 936.

¹⁴⁷¹ Kan. 1271 KPK stanowi, iż: „Biskupi, z racji więzi jedności i miłości, stosownie do możliwości własnej diecezji, powinni dostarczać środków, których potrzebuje Stolica Apostolska, odpowiednio do aktualnych warunków, aby mogła należycie pełnić służbę wobec całego Kościoła”. Zob. także J. – P. Schoupe, *Derecho Patrimonial Canónico...*, s. 135 – 142. Zob. także V. de Paolis, *Los bienes temporales de la Iglesia...*, s. 105. Zob. także J. Vázquez Sánchez, *El derecho – deber de los fieles de ayudar a la Iglesia...*, s. 279. Zob. także J. Krukowski, *Obowiązki i uprawnienia wszystkich wiernych chrześcijan...*, s. 24. Zob. także W. Wójcik, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 65.

¹⁴⁷² G. Blicharz, *Opodatkowanie spadków i darowizn? Wolność religijna a swoboda finansowania kościołów i związków wyznaniowych*, „Opolskie studia administracyjno – prawne” t. XII, n. 4 (2014), s. 10. T. Stanisławski, *Darowizny na cele kultu religijnego i kościelną działalność...*, s. 329 – 339. T. Stanisławski, *Nowe regulacje dotyczące darowizn na cele kościelne*, „Studia z prawa wyznaniowego” t. 7 (2004), s. 211 – 220. Zob. także D. Waniek, *Kilka uwag na temat prawnego zróżnicowania darowizn kościelnych w świetle praktyki administracyjno – sądowej*, „Studia prawnicze. Rozprawy i materiały” t. 12, n. 1 (2013), s. 105 – 120.

Mogą być przekazywane na rzecz kultu Bożego, działalności charytatywno – opiekuńczej¹⁴⁷³, apostołskiej (budowy i utrzymania obiektów sakralnych i kościelnych oraz oświatowej).

Instytucja darowizny została uregulowana w prawodawstwie kościelnym powszechnym (kodeksie prawa kanonicznego z 1983 roku) oraz partykularnym (instrukcji w sprawie zarządzania dobrami doczesnymi Kościoła). Prawodawca kościelny wprowadza domniemanie *iuris tantum*, że ofiara została złożona na rzecz osoby prawnej, nie zaś na rzecz rektora lub administratora, który ją przyjmuje (por. kan. 1267 § 1 KPK¹⁴⁷⁴, n. 2.7. instrukcji KEP z 2015 r.¹⁴⁷⁵)¹⁴⁷⁶.

Darowizny nie mogą być odrzucone, jeśli nie istnieje słuszna przyczyna¹⁴⁷⁷, a w sprawach o większym znaczeniu – jedynie za zezwoleniem ordynariusza (por. kan. 1267 § 2 KPK¹⁴⁷⁸, n. 2.9. instrukcji KEP z 2015 r.¹⁴⁷⁹). Zezwolenie wymagane jest na przyjęcie darowizn obciążonych ograniczonym prawem rzeczowym lub stawiającym warunek, z zachowaniem procedury określonej w kan. 1291 – 1294 KPK¹⁴⁸⁰. Przed jej przyjęciem, należy zapoznać się z przedmiotem darowizny, czy jest moralna i godziwa, czy nie będzie stanowiła obciążenia dla kościelnej osoby prawnej oraz czy nie ma w niej ukrytych zobowiązań.

Prawodawca kościelny wprowadza zasadę stanowiącą, że darowizny wiernych na złożone na określony cel, mogą być przeznaczone jedynie na ten cel (por. kan. 1267 § 3

¹⁴⁷³ Szerzej zob. A. Warmuz, *Darowizny na rzecz kościelnych osób prawnych jako jeden ze sposobów realizacji obowiązku z kanonu 222 § 1 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, (w:) M. Sitarz (red.), *Kodeks Prawa Kanonicznego w Badaniach młodych naukowców t. II*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2014, s. 301 – 310.

¹⁴⁷⁴ Kan. 1267 § 1 KPK stanowi, iż: „Jeśli nie stwierdzi się czegoś przeciwnego, domniemywa się, że ofiary składane na ręce przełożonych lub zarządców jakiegokolwiek kościelnej osoby prawnej, nawet prywatnej, zostały złożone na rzecz tej osoby prawnej”.

¹⁴⁷⁵ Instrukcja KEP z 2015 r. w numerze 2.7. stanowi, iż: „Domniemywa się, że ofiary (darowizny) przekazane przełożonym lub administratorom jakiegokolwiek kościelnej osoby prawnej (publicznej lub prywatnej) – o ile nie stwierdzono czegoś innego – zostały złożone na własność tejże osoby prawnej (por. kan. 1267 § 1 KPK)”.

¹⁴⁷⁶ M. López Alarcón, *Nabywanie dóbr...*, s. 941.

¹⁴⁷⁷ Słuszna przyczyna może dotyczyć godziwego źródła pochodzenia dóbr, dobrej wiary ofiarodawcy, natury danej rzeczy, jej wyglądu zewnętrznego czy przeznaczenia. Szerzej zob. M. López Alarcón, *Nabywanie dóbr...*, s. 941.

¹⁴⁷⁸ Kan. 1267 § 2 KPK stanowi, iż: „Przyjęcia ofiar, o których w § 1, nie można odmówić, chyba że ze słusznej przyczyny i w sprawach większej wagi za zezwoleniem ordynariusza, gdy chodzi o publiczną osobę prawną. Zezwolenie ordynariusza jest wymagane na przyjęcie ofiar z obciążeniem określającym sposób korzystania lub stawiającym warunek, z zachowaniem przepisu kan. 1295”.

¹⁴⁷⁹ Instrukcja KEP z 2015 r. w numerze 2.9. stanowi, iż: „Ofiary (darowizny) złożone na rzecz publicznej osoby prawnej (np. parafii) nie mogą być odrzucone, jeśli nie istnieje słuszna przyczyna, a w sprawach o większym znaczeniu – jedynie za zezwoleniem ordynariusza. Zezwolenie ordynariusza z zachowaniem procedury określonej w kan. 1291 – 1294 KPK jest wymagane na przyjęcie ofiar (darowizn) z obciążeniem określającym sposób korzystania (np. obciążone hipoteką, zastawem, służebnością, dzierżawą) lub stawiającym warunek (por. kan. 1267 § 2 KPK)”.

¹⁴⁸⁰ Kan. 1291 – 1294 KPK odnoszą się do alienacji, w szczególności jej ważności, władzy kompetentnej do jej dokonania, wymagania kiedy ważność rzeczy, która ma być alienowana przekracza określoną sumę oraz kwestia, że cena rzeczy przeznaczona do alienacji nie powinna być niższa od ceny wskazanej w wycenie rzeczoznawcy jak i dwojakie przeznaczenie pieniędzy pochodzących z alienacji.

KPK¹⁴⁸¹, n. 2.10. instrukcji KEP z 2015 r.¹⁴⁸²). W sytuacji wątpliwości na temat celu darowizny, należy odwołać się do darczyńcy, w przypadku braku takiej możliwości – do ordynariusza, który jest wykonawcą wszystkich pobożnych rozporządzeń, dokonanych zarówno testamentem, jak i aktem między żyjącymi (por. kan. 1301 § 1 KPK¹⁴⁸³). Do darowizny mają zastosowanie przepisy prawa cywilnego, chyba że są przeciwne prawu Bożemu lub co innego zastrzega prawo kanoniczne (por. kan. 1290 KPK¹⁴⁸⁴).

Instytucja darowizny została także uregulowana w prawodawstwie świeckim. Wiernym przysługuje prawo do odliczenia darowizn na cele kultu religijnego oraz kościelną działalność charytatywno – opiekuńczą¹⁴⁸⁵. Podstawę prawną dokonania darowizny na cele kultu religijnego stanowi ustawa o podatku dochodowym od osób fizycznych (por. art. 26 ust. 1 pkt 9 lit.b u.p.d.f.¹⁴⁸⁶) i ustawa o podatku dochodowym od osób prawnych (por. art. 18 ust. 1 pkt 7 u.p.d.o.p.¹⁴⁸⁷). W przypadku darowizny na kościelną działalność charytatywno – opiekuńczą, ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego¹⁴⁸⁸.

Darowizna wiernych na rzecz kultu religijnego dotyczy nieodpłatnych przysporzeń na rzecz kościelnych osób prawnych Kościoła katolickiego, innych kościołów i związków wyznaniowych¹⁴⁸⁹ oraz innych podmiotów realizujących powyższy cel (np. Radio Maryja¹⁴⁹⁰

¹⁴⁸¹ Kan. 1267 § 3 KPK stanowi, iż: „Ofiary złożone przez wiernych na określony cel mogą być przeznaczone jedynie na ten cel”.

¹⁴⁸² Instrukcja KEP z 2015 r. w numerze 2.10. stanowi, iż: „Ofiary (darowizny) złożone przez wiernych na określony cel, mogą być przeznaczone jedynie na ten cel (por. kan. 1267 § 3 KPK). Nikomu nie wolno zmieniać woli ofiarodawcy. W przypadku wątpliwości dotyczącej celu złożenia ofiary (darowizny) należy dowołać się do darczyńcy. Jeśli zaś nie ma takiej możliwości, należy odwołać się do ordynariusza, który zgodnie z kan. 1301 § 1 KPK jest wykonawcą wszystkich pobożnych rozporządzeń, dokonanych zarówno testamentem, jak i aktem między żyjącymi. Do umowy darowizny mają zastosowanie przepisy prawa cywilnego z tymi samymi skutkami, chyba że są przeciwne prawu Bożemu lub co innego zastrzega prawo kanoniczne (por. kan. 1290)”.

¹⁴⁸³ Kan. 1301 § 1 KPK stanowi, iż: „Ordynariusz jest wykonawcą wszystkich pobożnych rozporządzeń, dokonanych zarówno testamentem, jak i aktem między żyjącymi”.

¹⁴⁸⁴ Kan. 1290 KPK stanowi, iż: „To, co prawo państwowe na danym terytorium postanawia odnośnie do umów, zarówno w ogólności, jak i w szczególności, oraz do zobowiązań, ma być zachowywane również mocą prawa kanonicznego w odniesieniu do rzeczy podlegających władzy rządzenia Kościoła, z tymi samymi skutkami, chyba że są przeciwne prawu Bożemu lub co innego zastrzega prawo kanoniczne, i przy zachowaniu przepisu kan. 1547”.

¹⁴⁸⁵ Szerzej zob. T. Stanisławski, *Konsekwencje budżetowe pośredniego wspierania instytucji wyznaniowych ze środków publicznych w Polsce*, „Studia z prawa wyznaniowego” n. 14 (2011), s. 269 – 282.

¹⁴⁸⁶ Art. 26 ust. 1 pkt 9 lit.b u.p.d.f. stanowi, iż: „Podstawę obliczenia podatku, z zastrzeżeniem art. 29 – 30cb i art. 30da – 30f, stanowi dochód ustalony zgodnie z art. 9, art. 23o, art. 23u, art. 24 ust. 1, 2, 3b – 3e, 4 – 4e, 6 i 21 lub art. 24b ust. 1 i 2, po odliczeniu kwot darowizn przekazanych na cele kultu religijnego – w wysokości dokonanej darowizny, nie więcej jednak niż kwoty stanowiącej 6% dochodu”.

¹⁴⁸⁷ Art. 18 ust. 1 pkt 7 u.p.d.o.p. stanowi, iż: „Podstawę opodatkowania, z zastrzeżeniem art. 21, art. 22, art. 24a, art. 24b, art. 24d i art. 24f, stanowi dochód ustalony zgodnie z art. 7 albo art. 7a, po odliczeniu darowizn na cele kultu religijnego – łącznie do wysokości nieprzekraczającej 10% dochodu, o którym mowa w art. 7 ust. 3 albo w art. 7a ust. 1”.

¹⁴⁸⁸ Szerzej zob. T. Stanisławski, *Finansowanie instytucji wyznaniowych...*, s. 105. Zob. także D. Walencik, *Darowizny na działalność charytatywno – opiekuńczą kościelnych osób prawnych*, „Studia z prawa wyznaniowego” t. 13 (2010), s. 262.

¹⁴⁸⁹ D. Walencik, *Darowizny na działalność charytatywno – opiekuńczą...*, s. 265.

lub Katolickie Towarzystwo Kulturalne¹⁴⁹¹). Analizując przepisy odnoszące się do tego rodzaju darowizn, dostrzec można wątpliwości co można zaliczyć do „celu kultu religijnego”. Aby odpowiedzieć na to pytanie, konieczne jest sięgnięcie do orzecznictwa.

Wojewódzki Sąd Administracyjny w Szczecinie, w wyroku z dnia 4 czerwca 2014 roku¹⁴⁹², wskazał, że: „darowizna na cele kultu religijnego to środki przekazane kościołom, związkom religijnym, kościelnym osobom prawnym (np. zakony, parafie) przeznaczone, m.in. na budowę czy remont kościoła, jego wyposażenie, zakup przedmiotów liturgicznych. (...) kwoty przeznaczone przez podatnika na rachunek bankowy obdarowanego nie mogą dotyczyć płatności za usługi wykonywane przez duchownych na rzecz podatnika, np. opłaty za msze, opłaty za udzielenie sakramentu chrztu, gdyż tego rodzaju usługi kapłanów mają charakter ekwiwalenty mimo, że związane są z religijnymi obrzędami liturgicznymi, uczestnictwa w pielgrzymce”.

Wobec powyższego, do „celu kultu religijnego” należy zaliczyć działania odnoszące się do praktyk, czynności, obrzędów i uroczystości religijnych oraz te, które dotyczą obiektów sakralnych (kościół, sanktuariów, kaplic i cmentarzy) oraz kościelnych (np. obiekty katechetyczno – dydaktyczne)¹⁴⁹³. Darowizny wiernych mogą zostać przeznaczone na zakup przedmiotów używanych w liturgii (np. świec, hostii, wina, komunikatów, kadzideł), inwestycje sakralne (np. renowacje, drobne naprawy), wystrój (np. dekoracje kwiatowe, lampiony, świeczniki) utrzymanie obiektów sakralnych i kościelnych (opłaty eksploatacyjne – energia elektryczna, woda, gaz, wywóz nieczystości) oraz zakup urządzeń służących do utrzymania porządku i czystości w tych miejscach¹⁴⁹⁴.

Podmiotem uprawnionym do przekazania darowizny na rzecz kultu religijnego są podatnicy podatku dochodowego od osób fizycznych oraz prawnych. Podatnik musi być opodatkowany na zasadach ogólnych lub w formie ryczałtu ewidencjonowanego¹⁴⁹⁵.

¹⁴⁹⁰ Decyzja Dyrektora Izby Skarbowej w Warszawie z dnia 31 października 2006 roku, sygn. 1401/BF-II/005-1021/06/G, opubl. w: <http://interpretacja-podatkowa.pl/interpretacja/pokaz/4-podatek-dochodowy-od-osob-fizycznych/14-podstawa-obliczenia-i-wysokosc-podatku/66727-darowizna-kościelne-osoby-prawne-odliczenie-od-dochodu.html> (dostęp: 9 września 2019 roku).

¹⁴⁹¹ Postanowienie Naczelnika Pierwszego Urzędu Skarbowego w Bielsku – Białej z dnia 21 listopada 2005 roku, sygn. 2403-PDF-75-05, opubl. w: <https://interpretacje-podatkowe.org/darowizna/2403-pdf-75-05> (dostęp: 9 września 2019 roku).

¹⁴⁹² Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Szczecinie z dnia 4 czerwca 2014 roku, sygn. I SA/Sz 1462/13, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 9 września 2019 roku).

¹⁴⁹³ D. Walencik, *Darowizny na działalność charytatywno – opiekuńczą...*, s. 266.

¹⁴⁹⁴ D. Walencik, *Darowizny na działalność charytatywno – opiekuńczą...*, s. 266. Zob. także Postanowienie Naczelnika Pierwszego Urzędu Skarbowego Łódź – Górna z dnia 1 sierpnia 2008 roku, sygn. I-4/415/73/07, <https://interpretacje-podatkowe.org/cel-kultu-religijnego/i-4-415-73-07> (dostęp: 9 września 2019 roku).

¹⁴⁹⁵ T. Stanisławski, *Finansowanie instytucji wyznaniowych...*, s. 97. Zob. także P. Kaleta, *Kościelne prawo majątkowe...*, s. 129 – 130. Zob. także D. Walencik, *Darowizny na działalność charytatywno – opiekuńczą...*, s. 263 oraz s. 268.

Darczyńcą nie może być podatnik odprowadzający podatek dochodowy od osób fizycznych na zasadach uproszczonych (w formie karty podatkowej czy ryczału od przychodów osób duchownych)¹⁴⁹⁶. Darowizna na rzecz kultu religijnego pomniejsza podstawę opodatkowania podatku dochodowego (dochód) przy zastosowaniu odpowiednich procedur dla podatku dochodowego od osób fizycznych (art. 26 ust. 1 pkt 9 lit.b u.p.d.f.) i prawnych (art. 18 ust. 1 pkt 7 u.p.d.o.p.). Prawodawca świecki wprowadził limity procentowe określające granice, do których wysokość dokonanych wydatków pomniejsza podstawę opodatkowania podatku dochodowego dla osób fizycznych (6 % dochodu) i prawnych (10 % dochodu)¹⁴⁹⁷.

Zasady przekazywania darowizny kościelnym osobom prawnym na rzecz kultu religijnego podlega określonym zasadom. Gdy przedmiotem darowizny są świadczenia pieniężne, winna zostać przekazana w formie przelewu na rachunek bankowy obdarowanej kościelnej osoby prawnej (art. 26 ust. 7 pkt 1 u.p.d.f.¹⁴⁹⁸ i art. 18 ust. 1c cz. 1 u.p.d.o.p.¹⁴⁹⁹). W przypadku darowizny innej niż pieniężna – w formie umowy¹⁵⁰⁰.

Drugim rodzajem nieodpłatnego przysporzenia jest darowizna na kościelną działalność charytatywno – opiekuńczą. Została wyłączona z podstawy opodatkowania darczyńców podatkiem dochodowym i podatkiem wyrównawczym¹⁵⁰¹, jeżeli kościelna osoba prawna przedstawi darczyńcy pokwitowanie odbioru oraz – w okresie dwóch lat od dnia przekazania

¹⁴⁹⁶ T. Stanisławski, *Finansowanie instytucji wyznaniowych...*, s. 97. Zob. także P. Kaleta, *Kościelne prawo majątkowe...*, s. 130.

¹⁴⁹⁷ T. Stanisławski, *Finansowanie instytucji wyznaniowych...*, s. 101 – 102. Zob. także P. Kaleta, *Kościelne prawo majątkowe...*, s. 130. Zob. także D. Walencik, *Darowizny na działalność charytatywno – opiekuńczą...*, s. 263. Zob. także P. Borecki, *Zasada równouprawnienia wyznań w prawie polskim*, „Studia z prawa wyznaniowego” t. 10 (2007), s. 146.

¹⁴⁹⁸ Art. 26 ust. 7 pkt 1 u.p.d.f. stanowi, iż: „Wysokość wydatków na cele określone w ust. 1, z zastrzeżeniem ust. 7c, ustala się na podstawie dowodu wpłaty na rachunek płatniczy obdarowanego lub jego rachunek w banku, inny niż rachunek płatniczy – w przypadku darowizny pieniężnej”.

¹⁴⁹⁹ Art. 18 ust. 1c cz. 1 u.p.d.o.p. stanowi, iż: „Odliczenie darowizn, o którym mowa w ust. 1 pkt 1, 7 i 8, oraz odliczenie wynikające z odrębnych ustaw stosuje się, jeżeli wysokość darowizny jest udokumentowana dowodem wpłaty na rachunek płatniczy obdarowanego lub jego rachunek w banku, inny niż rachunek płatniczy”.

¹⁵⁰⁰ *Essentialia negotii* umowy darowizny zostały wymienione w art. 888 § 1 k.c. Są to: przedmiot darowizny, oświadczenie stron (darczyńcy i obdarowanego), że świadczenie tego przedmiotu nastąpi kosztem majątku darczyńcy oraz że będzie mieć charakter nieodpłatny. Oprócz tego, prawodawca świecki nakłada obowiązek zawarcia postanowień, takich jak wartość darowizny oraz oświadczenie kościelnej osoby prawnej o przyjęciu darowizny (art. 26 ust. 7 pkt 2 u.p.d.f. i art. 18 ust. 1c cz. 2 u.p.d.o.p.). Na temat umowy darowizny szerzej zob. M. Załucki (red.), *Kodeks cywilny...*, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 9 września 2019 roku).

¹⁵⁰¹ Podatek wyrównawczy obowiązywał w Polsce od 1 stycznia 1958 roku do 31 grudnia 1991 roku. Tego rodzaju zobowiązanie podatkowe nakładane był na osoby, których dochody w roku podatkowym przekroczyły limit ustalony przez Ministerstwo Finansów. Kwota powyżej limitu była opodatkowana według progresywnej stawki od 10 % do 50 %. Od podatku tego były liczne ulgi i odliczenia. Szerzej zob. P. Klimek, *Wybrane aspekty jakości prawa finansowego a funkcje systemu opodatkowania dochodów w PRL*, „Studia prawnicze. Rozprawy i materiały” t. 20, n. 1 (2017), s. 171 – 188.

darowizny – sprawozdanie o przeznaczeniu jej na tę działalność (por. art. 55 ust. 7 u.s.p.d.k.¹⁵⁰²).

Aby zrozumieć na jaką działalność kościelnych osób prawnych może zostać przekazana darowizna, konieczne jest odniesienie się do art. 39 u.s.p.d.k.¹⁵⁰³ i art. 24 ust. 2 u.g.w.s.w.¹⁵⁰⁴. Katalog kościelnej działalności charytatywno – opiekuńczej z art. 39 u.s.p.d.k. ma charakter przykładowy¹⁵⁰⁵, dlatego organy podatkowe (poprzez wydanie interpretacji indywidualnej)¹⁵⁰⁶ oraz judykatura (poprzez wydanie orzeczenia sądowego)¹⁵⁰⁷ mogą uznać, czy określone nieodpłatne przysporzenie można uznać za darowiznę na kościelną działalność charytatywno – opiekuńczą¹⁵⁰⁸.

Biorąc pod uwagę charakter i rodzaj kultu religijnego, darowizna na cele charytatywno – opiekuńcze może realizować cele „kultu religijnego” i tym samym uzasadniać zastosowanie art. 26 ust. 1 pkt 9 u.p.d.f.¹⁵⁰⁹. Powyższa teza znalazła odzwierciedlenie w późniejszych wyrokach sądów administracyjnych¹⁵¹⁰.

¹⁵⁰² Art. 55 ust. 7 u.s.p.d.k. stanowi, iż: „Darowizny na kościelną działalność charytatywno-opiekuńczą są wyłączone z podstawy opodatkowania darczyńców podatkiem dochodowym i *podatkiem wyrównawczym*, jeżeli kościelna osoba prawna przedstawi darczyńcy pokwitowanie odbioru oraz – w okresie dwóch lat od dnia przekazania darowizny – sprawozdanie o przeznaczeniu jej na tę działalność. W odniesieniu do darowizn na inne cele mają zastosowanie ogólne przepisy podatkowe”.

¹⁵⁰³ Art. 39 u.s.p.d.k. stanowi, iż: „Działalność charytatywno – opiekuńcza Kościoła obejmuje w szczególności prowadzenie zakładów dla sierot, starców, osób upośledzonych fizycznie lub umysłowo oraz innych kategorii osób potrzebujących opieki; prowadzenie szpitali i innych zakładów leczniczych oraz aptek; organizowanie pomocy w zakresie ochrony macierzyństwa; organizowanie pomocy sierotom, osobom dotkniętym klęskami żywiołowymi i epidemiami, ofiarom wojennym, znajdującym się w trudnym położeniu materialnym lub zdrowotnym rodzinom i osobom, w tym pozbawionym wolności; prowadzenie żłobków, ochronek, burs i schronisk; udzielanie pomocy w zapewnianiu wypoczynku dzieciom i młodzieży znajdującym się w potrzebie; krzewienie idei pomocy bliźnim i postaw społecznych temu sprzyjających oraz przekazywanie za granicę pomocy ofiarom klęsk żywiołowych i osobom znajdującym się w szczególnej potrzebie”.

¹⁵⁰⁴ Art. 24 ust. 2 u.g.w.s.w. stanowi, iż: „Środki na realizację działalności charytatywno – opiekuńczej pochodzą w szczególności z: 1) ofiar pieniężnych i w naturze; 2) spadków, zapisów i darowizn krajowych i zagranicznych; 3) dochodów z imprez i zbiórek publicznych; 4) subwencji, dotacji i ofiar pochodzących od krajowych instytucji i przedsiębiorstw państwowych, społecznych, wyznaniowych i prywatnych; 5) odpłatności za usługi świadczone przez instytucje charytatywno – opiekuńcze kościołów i innych związków wyznaniowych; 6) dochodów instytucji kościołów i innych związków wyznaniowych”.

¹⁵⁰⁵ T. Stanisławski, *Finansowanie instytucji wyznaniowych...*, s. 108.

¹⁵⁰⁶ Interpretacja indywidualna Dyrektora Izby Skarbowej w Katowicach z dnia 16 maja 2016 roku, sygn. IBPB-2-1/4511-167/16/MK, opubl. w: <https://interpretacje-podatkowe.org/darowizna/ibpb-2-1-4511-167-16-mk> (dostęp: 9 września 2019 roku). Zob. także Interpretacja indywidualna Dyrektora Izby Skarbowej w Warszawie z dnia 29 maja 2015 roku, sygn. IPPB4/4511-219/15-5/JK2, opubl. w: <https://interpretacje-podatkowe.org/darowizna/ippb4-4511-219-15-5-jk2> (dostęp: 9 września 2019 roku).

¹⁵⁰⁷ Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego Órodek Zamiejscowy w Gdańsku z dnia 22 stycznia 1999 roku, sygn. I SA/Gd/78/97, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 9 września 2019 roku). Zob. także Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 27 lutego 2018 roku, sygn. VIII SA/Wa 936/17, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 9 września 2019 roku).

¹⁵⁰⁸ T. Stanisławski, *Finansowanie instytucji wyznaniowych...*, s. 108.

¹⁵⁰⁹ Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 6 września 2013 roku, sygn. II FSK 2608/11, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 9 września 2019 roku).

¹⁵¹⁰ Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 30 grudnia 2013 roku, sygn. III SA/Wa 1126/13, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 9 września 2019 roku).

W przeciwieństwie do darowizny na rzecz kultu religijnego, przedmiotowa darowizna nie zawiera limitów procentowych¹⁵¹¹, zgodnie z art. 55 ust. 7 u.s.p.d.k.¹⁵¹². Braki limitów pociągają za sobą ograniczenia w procesie wydatkowania i rozliczania darowizny na cele charytatywno – opiekuńcze. Warunkiem skorzystania z ulgi podatkowej jest spełnienie warunków formalnych wymienionych w art. 55 ust. 7 u.s.p.d.k.¹⁵¹³ (pokwitowanie odbioru i sprawozdanie o przeznaczeniu darowizny na działalność charytatywno – opiekuńczą) oraz wykorzystanie darowizny na cele odpowiadające kryteriom z art. 39 u.s.p.d.k.¹⁵¹⁴.

Zatem, sam fakt darowizny na rzecz kościelnej osoby prawnej nie uzasadnia oceny realizacji ulgi podatkowej z art. 55 ust. 7 u.s.p.d.k. Dla osiągnięcia zamierzonych celów podatkowych konieczne jest sporządzenie przez kościelną osobę prawną pokwitowania¹⁵¹⁵

¹⁵¹¹ Do końca 1994 roku wyrażano pogląd, że ustawy kościelne, stanowią podstawę prawną do odliczeń kwot darowizn ponad limit określony ustawą. Nowy zapis art. 26 ust. 1 pkt 1 lit.b u.p.d.f. wywołał wątpliwości, co do dalszego obowiązywania preferencji z art. 55 ust. 7 u.s.p.d.k. Część przedstawicieli piśmiennictwa i judykatury stała na stanowisku, że odliczeniu od dochodu w podatku dochodowym od osób fizycznych podlegają darowizny (na cele kultu religijnego i działalność charytatywno – opiekuńczą) łącznie do wysokości 10% (por. Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 2 grudnia 2003 roku, sygn. III SA 1209/01, opubl. w Legalis: www.legalis.pl; W. Nykiel, K. Koperkiewicz – Mordel, *Podatek dochodowy od osób fizycznych. Komentarz*, wydawnictwo LexisNexis, Warszawa 2003, s. 323; A. Gomułowicz, J. Małecki, *Ustawa o podatku dochodowym od osób fizycznych. Komentarz*, wydawnictwo Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 2004, s. 552). Naczelny Sąd Administracyjny, w uchwale z dnia 14 marca 2005 roku (sygn. FPS 5/04, opubl. w Legalis: www.legalis.pl), jednoznacznie wskazał, że: „w przypadku dokonania w latach 1995 – 2003 darowizny na działalność charytatywno – opiekuńczą (...), darowizna taka – stosownie do art. 55 ust. 7 (...) – była po stronie darczyńcy wyłączona z podstawy opodatkowania podatkiem dochodowym od osób fizycznych”. Zakres regulacji art. 55 ust. 7 u.s.p.d.k. jest: „węższy niż (...) art. 26 ust. 1 u.p.d.f. (...)”. To wskazówka, że ustawa wyznaniowa ma charakter szczególny w stosunku do przepisów u.p.d.f. Stanowisko NSA nie zostało w doktrynie przyjęte jednolicie. Szerzej zob. B. Rakoczy, *Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła...*, s. 339.

¹⁵¹² D. Walencik, *Darowizny na działalność charytatywno – opiekuńczą...*, s. 264 – 265. Zob. także Uchwała Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 14 marca 2005 roku, sygn. FPS 5/04, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 9 września 2019 roku). Zob. także Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 25 lipca 2005 roku, sygn. II FSK 576/05, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 9 września 2019 roku).

¹⁵¹³ Naczelny Sąd Administracyjny, w wyroku z dnia 29 października 2003 roku, sygn. SA/Bd 2181/03, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 9 września 2019 roku), uznał, że: „Unormowanie art. 55 ust. 7 (...) posiada przedmiot, funkcje i cel sensu stricte podatkowe i należy do obszaru prawa podatkowego. Oznacza to, że uzyskanie przez podatnika – darczyńcę sprawozdania o właściwym wykorzystaniu darowizny stanowi warunek skorzystania z ulgi podatkowej. Sprawozdanie, będące dokumentem prywatnym może być weryfikowane pod względem jego zgodności, ze stanem faktycznym – odnoszącym się do realizacji ustawowego celu darowizny, w postępowaniu podatkowym. Dlatego powinno oznaczać się takim stopniem szczegółowości, który tę weryfikację umożliwiłby”. Sprawozdanie ma dowodzić zrealizowania celu charytatywno – opiekuńczego, na który przekazano darowiznę, a fakty z tego wynikające powinny być sprawdzalne. Na powyższy temat zob. Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 31 maja 2005 roku, sygn. FSK 1808/04, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 9 września 2019 roku) i Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 4 stycznia 2007 roku, sygn. II FSK 79/06, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 9 września 2019 roku).

¹⁵¹⁴ Szerzej zob. Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 1 lutego 2017 roku, sygn. VIII SA/Wa 500/16, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 9 września 2019 roku). Zob. także Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Szczecinie z dnia 6 sierpnia 2015 roku, sygn. I SA/Sz 539/15, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 9 września 2019 roku).

¹⁵¹⁵ Pokwitowanie odbioru, zgodnie z art. 462 k.c., to oświadczenie wierzyciela stwierdzające wykonanie zobowiązania przez dłużnika. Jego funkcją jest ułatwienie dłużnikowi udowodnienia, że spełnił świadczenie. W przypadku darowizny, pokwitowanie winno zawierać oznaczenie darczyńcy i obdarowanego, oświadczenie darczyńcy o potwierdzeniu odbioru darowizny przez obdarowanego, przedmiot darowizny, datę i miejsce przyjęcia darowizny oraz podpis obdarowanego. Szerzej zob. M. Gutowski (red.), *Kodeks cywilny. Tom II...*,

oraz sprawozdania o przeznaczeniu darowizny na działalność charytatywno – opiekuńczą¹⁵¹⁶. Sprawozdanie powinno zawierać szczegółowe i konkretne dane, dzięki którym podatnik może obliczyć wysokość podatku dochodowego od osób fizycznych lub prawnych (po odliczeniu darowizny), natomiast organ podatkowy może sprawdzić, zweryfikować dane w nim zawarte, czy uzyskane środki zostały przeznaczone na kościelną działalność charytatywno – opiekuńczą¹⁵¹⁷.

Zasady przekazywania darowizny na kościelną działalność charytatywno – opiekuńczą są takie same, jak w przypadku darowizny na cele kultu religijnego¹⁵¹⁸. Gdy przedmiotem darowizny są świadczenia pieniężne, winna zostać przekazana w formie przelewu na rachunek bankowy obdarowanej kościelnej osoby prawnej (art. 26 ust. 7 pkt 1 u.p.d.f. i art. 18 ust. 1c cz. 1 u.p.d.o.p.). W przypadku darowizny innej niż pieniężna – w formie umowy (art. 26 ust. 7 pkt 2 u.p.d.f. i art. 18 ust. 1c cz. 2 u.p.d.o.p.).

Wierny może zarządzać potrzebom Kościoła (kan. 222 § 1 KPK) nie tylko za życia, ale również po śmierci, przekazując kościelnym osobom prawnym środki pieniężne, rzeczy ruchome czy nieruchomości na podstawie testamentu lub rozporządzenia testamentowego (zapisu lub polecenia)¹⁵¹⁹.

opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 9 września 2019 roku). Zob. także K. Osajda, *Kodeks cywilny...*, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 9 września 2019 roku). Zob. także D. Walencik, *Darowizny na działalność charytatywno – opiekuńczą...*, s. 269. Zob. także Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 lipca 2009 roku, sygn. V CSK 4/09, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 9 września 2019 roku), Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 czerwca 2014 roku, sygn. II CSK 460/13, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 9 września 2019 roku), Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 grudnia 2007 roku, sygn. II PK 95/07, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 9 września 2019 roku), Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 24 lutego 2015 roku, sygn. I ACa 1276/14, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 9 września 2019 roku), Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 11 lutego 2009 roku, sygn. II FSK 1575/07, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 9 września 2019 roku).

¹⁵¹⁶ Sprawozdanie powinno odzwierciedlać nie tylko to co, ale i komu, przeznaczono przedmiot darowizny, aby w toku postępowania podatkowego było możliwe dokładne zweryfikowane spełnienia celu charytatywno – opiekuńczego zrealizowanego przez kościelne osoby prawne. Niezłożenie lub nieprawidłowe sporządzenie sprawozdania może spowodować narażenie darczyńcy na obowiązek uiszczenia podatku dochodowego od osób fizycznych lub prawnych. Może też doprowadzić do możliwości odwołania darowizny, na podstawie art. 898 § 1 k.c. Szerzej zob. Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Szczecinie z dnia 6 sierpnia 2015 roku, sygn. I SA/Sz 539/15, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 9 września 2019 roku), Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 13 kwietnia 2007 roku, sygn. II FSK 559/06, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 9 września 2019 roku). Zob. także K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz...*, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 9 września 2019 roku). Na temat sprawozdania zob. także D. Walencik, *Darowizny na działalność charytatywno – opiekuńczą...*, s. 270 – 272.

¹⁵¹⁷ Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 8 października 2009 roku, sygn. II FSK 758/08, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 9 września 2019 roku) oraz Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 31 maja 2012 roku, sygn. II FSK 2376/10, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 9 września 2019 roku). Zob. także Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Krakowie z dnia 28 lipca 2009 roku, sygn. I SA/Kr 503/09, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 9 września 2019 roku), Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Szczecinie z dnia 9 kwietnia 2014 roku, sygn. I SA/Sz 212/14, opubl. w Legalis: www.legalis.pl (dostęp: 9 września 2019 roku).

¹⁵¹⁸ D. Walencik, *Darowizny na działalność charytatywno – opiekuńczą...*, s. 267.

¹⁵¹⁹ Szerzej zob. G. Blicharz, *Opodatkowanie spadków i darowizn? Wolność religijna...*, s. 11.

5.1.9. Przekazanie 1 % podatku dochodowego od osób fizycznych

Kolejnym sposobem zaradzania potrzebom Kościoła przez wiernych są wpłaty 1 % podatku dochodowego od osób fizycznych, których cele statutowe obejmują prowadzenie działalności pożytku publicznego¹⁵²⁰. To przywilej podatkowy¹⁵²¹, z którego może skorzystać podatnik podatku dochodowego od osób fizycznych.

O status organizacji pożytku publicznego (OPP) mogą starać się organizacje pozarządowe¹⁵²², instytucje prowadzące działalność pożytku publicznego¹⁵²³, z wyłączeniem organizacji wymienionych w art. 3 ust. 4 u.d.p.p.w.¹⁵²⁴ oraz kościelne osoby prawne wraz z ich jednostkami organizacyjnymi (por. art. 3 ust. 3 pkt 1 u.d.p.p.w.¹⁵²⁵)¹⁵²⁶.

Procedura przekazywania 1 % podatku dochodowego od osób fizycznych organizacjom mającym status OPP została uregulowana w ustawie o *działalności pożytku publicznego i o*

¹⁵²⁰ Szerzej zob. S. Dubiel, *Podatki i darowizny na cele religijne przeznaczanie 1 % podatku na cel wskazany przez podatnika*, „Memoranda” 79 (2005), s. 182 – 195. Zob. także D. Walencik, *Ewolucja procedury alokacji 1 % podatku na rzecz organizacji pożytku publicznego*, „Przegląd Prawa Wyznaniowego” t. 1 (2009), s. 9 – 25. Zob. także K. Księski, *Odpis 1% podatku dochodowego od osób fizycznych źródłem pozyskiwania środków przez organizacje pożytku publicznego – analiza krytyczna*, „Rocznik Samorządowy” 1 (2012), s. 125 – 144. Zob. także J. Dziuba, *Znaczenie odpisu 1% podatku dochodowego od osób fizycznych w finansowaniu organizacji pożytku publicznego w Polsce*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” n. 363 (2018), s. 41 – 51. Zob. także A. Olejniczak, *Standardy i procedury dotyczące zbiorów publicznych, kampanii 1 % oraz innych form kampanii społecznych*, (w:) R. Barański, A. Olejniczak, *Standardy i procedury w organizacjach pozarządowych*, wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 127 – 160.

¹⁵²¹ P. Kaleta, *Kościelne prawo majątkowe...*, s. 134. Zob. także P. Borecki, *Zasada równouprawnienia wyznań...*, s. 146.

¹⁵²² Organizacjami pozarządowymi, zgodnie z art. 3 ust. 2 u.d.p.p.w., są: „1) niebędące jednostkami sektora finansów publicznych w rozumieniu ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych lub przedsiębiorstwami, instytucjami badawczymi, bankami i spółkami prawa handlowego będącymi państwowymi lub samorządowymi osobami prawnymi, 2) niedziałające w celu osiągnięcia zysku – osoby prawne lub jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, którym odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną, w tym fundacje i stowarzyszenia, z zastrzeżeniem ust. 4”. Przytoczona wyżej definicja organizacji pozarządowej jest nieostra, dlatego konieczna jest analiza przepisów prawa finansowego i gospodarczego, celem zakwalifikowania danego podmiotu jako organizacji pozarządowej w rozumieniu art. 3 ust. 2 u.d.p.p.w. Szerzej zob. I. Szaniawska, *Zakres podmiotowy pojęcia „organizacja pozarządowa”*, „Służba Pracownicza” n. 2 (2005), s. 25 – 30.

¹⁵²³ Działalnością pożytku publicznego, zgodnie z art. 3 ust. 1 u.d.p.p.w., jest „działalność społecznie użyteczna, prowadzona przez organizacje pozarządowe w sferze zadań publicznych określonych w ustawie”. Sferę zadań publicznych ustawodawca świecki reguluje w art. 4 ust. 1 u.d.p.p.w.

¹⁵²⁴ Zakres zadań publicznych został określony w sposób szeroki. Jeżeli któryś z celów statutowych organizacji wykracza poza sferę zadań publicznych, to organizacja taka nie może uzyskać statusu OPP. D. Walencik, *Wpłaty 1% podatku dochodowego od osób fizycznych jako źródło finansowania działalności instytucji kościelnych*, „Studia z prawa wyznaniowego” t. 12 (2009), s. 314.

¹⁵²⁵ Art. 3 ust. 3 pkt 1 u.d.p.p.w. stanowi, iż: „Działalność pożytku publicznego może być prowadzona także przez: osoby prawne i jednostki organizacyjne działające na podstawie przepisów o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, o stosunku Państwa do innych kościołów i związków wyznaniowych oraz o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, jeżeli ich cele statutowe obejmują prowadzenie działalności pożytku publicznego”.

¹⁵²⁶ D. Walencik, *Wpłaty 1 % podatku dochodowego...*, s. 314 – 315. Zob. także M. Plisiecki, *Instytucje kościelne jako organizacje pożytku publicznego*, „Studia z prawa wyznaniowego” t. 16 (2013), s. 173 – 181.

wolontariacie (por. art. 27 ust. 1 u.d.p.p.w.¹⁵²⁷). „Otrzymane przez organizację pożytku publicznego środki finansowe pochodzące z 1 % podatku dochodowego od osób fizycznych mogą być wykorzystane wyłącznie na prowadzenie działalności pożytku publicznego” (art. 27 ust. 2 u.d.p.p.w.).

Wyrazem jawności i transparentności¹⁵²⁸ tego przywileju podatkowego jest art. 27 ust. 3 u.d.p.p.w.¹⁵²⁹ zobowiązujący ministra finansów do corocznego publikowania wykazu organizacji mający status OPP (wraz z numerami KRS) z wysokościami kwot z 1 % podatku otrzymanych w poprzednim roku podatkowym. Wspomniany obowiązek spoczywa także na dyrektorze Narodowego Instytutu Wolności (art. 27a ust. 1 u.d.p.p.w.)¹⁵³⁰.

Organizacje mające status OPP obowiązane są wydatkować środki na cele działalności pożytku publicznego. Nie mogą wzywać do przekazania lub przekazywać środków z 1 % podatku na rzecz organizacji nieuwzględnionych w wykazie organizacji mający status OPP (por. art. 27aa ust. 1 u.d.p.p.w.¹⁵³¹). W przypadku naruszenia tych zasad, organizacja pożytku publicznego obowiązana jest zwrócić środki (por. art. 27 ust. 2a u.d.p.p.w.¹⁵³², art. 27 ust. 2b u.d.p.p.w.¹⁵³³ i art. 27aa ust. 3 u.d.p.p.w.¹⁵³⁴).

¹⁵²⁷ Art. 27 ust. 1 u.d.p.p.w. stanowi, iż: „Podatnik podatku dochodowego od osób fizycznych może, na zasadach i w trybie określonym w przepisach odrębnych, przekazać 1 % podatku obliczonego zgodnie z odrębnymi przepisami na rzecz wybranej przez siebie organizacji pożytku publicznego”.

¹⁵²⁸ K. Księski, *Odpis 1% podatku dochodowego...*, s. 130.

¹⁵²⁹ Art. 27 ust. 3 u.d.p.p.w. stanowi, iż: „Minister właściwy do spraw finansów publicznych zamieszcza w terminie do dnia 30 września każdego roku, na stronie internetowej urzędu obsługującego ministra wykaz organizacji pożytku publicznego, zawierający: nazwę i numer wpisu organizacji pożytku publicznego do Krajowego Rejestru Sądowego, oraz wysokość środków otrzymanych przez tę organizację, pochodzących z 1% podatku dochodowego od osób fizycznych za rok poprzedzający”.

¹⁵³⁰ Narodowy Instytut Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego jest agencją wykonawczą odpowiedzialną za wspieranie społeczeństwa obywatelskiego, działalności pożytku publicznego i wolontariatu. Została powołana przez Radę Ministrów uchwałą nr 209/2013 z dnia 27 listopada 2013 roku w sprawie przyjęcia Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich na lata 2014–2020 (RM-111- 207-13). Na stronie internetowej (<https://www.niw.gov.pl/opp/wykaz-opp/>) zamieszczono wykaz organizacji mających status OPP i ich sprawozdania (finansowe i merytoryczne) za ubiegły rok podatkowy (dostęp: 9 września 2019 roku).

¹⁵³¹ Art. 27aa ust. 1 u.d.p.p.w. stanowi, iż: „Organizacja pożytku publicznego, która została uwzględniona w wykazie, o którym mowa w art. 27a, nie może wzywać do przekazania lub przekazywać środków finansowych pochodzących z 1% podatku dochodowego od osób fizycznych na rzecz organizacji pożytku publicznego, które nie zostały uwzględnione w tym wykazie”.

¹⁵³² Art. 27 ust. 2a u.d.p.p.w. stanowi, iż: „W przypadku wydatkowania przez organizację pożytku publicznego środków finansowych pochodzących z 1% podatku dochodowego od osób fizycznych w sposób niezgodny z ust. 2, stwierdzonego w wyniku kontroli, o której mowa w art. 29, lub kontroli przeprowadzonej przez inny organ kontroli państwowej, naczelnika urzędu skarbowego lub naczelnika urzędu celnoskarbowego, Dyrektor Narodowego Instytutu wydaje decyzję zobowiązującą organizację pożytku publicznego do zwrotu nieprawidłowo wydatkowanych środków, określając kwotę podlegającą zwrotowi i termin, od którego nalicza się odsetki. W zakresie nieuregulowanym stosuje się odpowiednio przepisy działu III ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa”.

¹⁵³³ Art. 27 ust. 2b u.d.p.p.w. stanowi, iż: „Środki, o których mowa w ust. 2a, są przekazywane na rzecz Funduszu Wspierania Organizacji Pożytku Publicznego”.

¹⁵³⁴ Art. 27aa ust. 3 u.d.p.p.w. stanowi, iż: „Środki finansowe pochodzące z 1% podatku dochodowego od osób fizycznych przekazane na rzecz organizacji pożytku publicznego, która nie została uwzględniona w wykazie, o którym mowa w art. 27a, są przekazywane na rzecz Funduszu Wspierania Organizacji Pożytku Publicznego”.

Procedura przekazywania na rzecz organizacji pożytku publicznego 1 % podatku została uregulowana w ustawie *o podatku dochodowym od osób fizycznych*. Przekazanie 1 % podatku następuje na wniosek podatnika, poprzez podanie, w odpowiedniej rubryce formularza rocznego zeznania podatkowego (lub korekty do tego zeznania), numeru KRS organizacji pożytku publicznego i kwoty do przekazania (por. art. 45c ust. 3 u.p.d.f.¹⁵³⁵) bądź w postaci odrębnego podania¹⁵³⁶. Równoważny z wnioskiem uważa się także oświadczenie podatnika o przekazaniu 1 % podatku na rzecz organizacji pożytku publicznego złożone do urzędu skarbowego (por. art. 45c ust. 3a¹⁵³⁷ w zw. z art. 45c ust. 3b u.p.d.f.¹⁵³⁸).

Warunkiem przekazania 1 % podatku jest zapłata należnego zobowiązania podatkowego (por. art. 45c ust. 2 u.p.d.f.¹⁵³⁹). Przekazanie kwoty z 1 % podatku dokonuje Naczelnik urzędu skarbowego na rachunek bankowy wybranej przez podatnika organizacji pożytku publicznego (por. art. 45c ust. 4 u.p.d.f.¹⁵⁴⁰).

Co raz więcej podatników decyduje się skorzystać z tego przywileju podatkowego, przekazując 1 % podatku wybranej organizacji pożytku publicznego (w 2016 roku – 13,6 milionów¹⁵⁴¹, w 2017 roku – 14,1 milionów¹⁵⁴², a w 2018 roku – 14,5 miliona¹⁵⁴³). Łączna

¹⁵³⁵ Art. 45c ust. 3 u.p.d.f. stanowi, iż: „Za wniosek uważa się wskazanie przez podatnika w zeznaniu podatkowym albo w korekcie zeznania, o których mowa w ust. 1, jednej organizacji pożytku publicznego poprzez podanie jej numeru wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego oraz kwoty do przekazania na rzecz tej organizacji, w wysokości nieprzekraczającej 1% podatku należnego”.

¹⁵³⁶ D. Walencik, *Wpłaty 1 % podatku dochodowego...*, s. 323.

¹⁵³⁷ Art. 45c ust. 3a u.p.d.f. stanowi, iż: „Za wniosek uważa się również wskazanie przez podatnika, o którym mowa w art. 34 ust. 9, w oświadczeniu sporządzonym według ustalonego wzoru, jednej organizacji pożytku publicznego poprzez podanie jej numeru wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego. Oświadczenie składa się urzędowi skarbowemu, o którym mowa w art. 45 ust. 1b, w terminie do dnia 30 kwietnia roku następującego po roku podatkowym”.

¹⁵³⁸ Art. 45c ust. 3b u.p.d.f. stanowi, iż: „Oświadczenie złożone w terminie, o którym mowa w ust. 3a, wraz z rocznym obliczeniem podatku, o którym mowa w art. 34 ust. 9, dla potrzeb przekazania 1% podatku należnego traktuje się na równi z zeznaniem podatkowym, o którym mowa w ust. 1 pkt 1. Złożenie oświadczenia oznacza wyrażenie zgody na przekazanie kwoty w wysokości 1% podatku należnego”.

¹⁵³⁹ Art. 45c ust. 2 u.p.d.f. stanowi iż: „Warunkiem przekazania kwoty, o której mowa w ust. 1, jest zapłata w pełnej wysokości podatku należnego stanowiącego podstawę obliczenia kwoty, która ma być przekazana na rzecz organizacji pożytku publicznego, nie później niż w terminie dwóch miesięcy od upływu terminu dla złożenia zeznania podatkowego”.

¹⁵⁴⁰ Art. 45c ust. 4 u.p.d.f. stanowi, iż: „Kwotę, o której mowa w ust. 1, naczelnik urzędu skarbowego przekazuje w terminie od maja do lipca roku następującego po roku podatkowym, za który składane jest zeznanie podatkowe, na rachunek bankowy właściwy do przekazania 1% podatku podany przez organizację pożytku publicznego zgodnie z przepisami ustawy o działalności pożytku publicznego. Kwota ta jest pomniejszana o koszty przelewu bankowego”.

¹⁵⁴¹ Departament Podatków Dochodowych Ministerstwa Finansów, *Informacja dotycząca kwot 1% należnego podatku dochodowego od osób fizycznych przekazanych organizacjom pożytku publicznego z rozliczenia za 2016 rok*, Warszawa 2017, s. 2 – 4, opubl. w: <https://www.finanse.mf.gov.pl/documents/766655/6084784/Wykaz+organizacji+po+C5%BCytku+publicznego%2C+kt%C3%B3re+w+2017+otrzyma%C5%82y+kwoty+1+proc>. (dostęp: 12 grudnia 2018 roku).

¹⁵⁴² Departament Podatków Dochodowych Ministerstwa Finansów, *Informacja dotycząca kwot 1% należnego podatku dochodowego od osób fizycznych przekazanych organizacjom pożytku publicznego z rozliczenia za 2017 rok*, Warszawa 2018, s. 2 – 4, opubl. w: https://fundacjaskarbowosci.pl/wp-content/uploads/2018/10/1-za-2017_Info_MF-1.pdf (dostęp: 10 września 2019 roku).

kwota z 1 % należnego podatku przekazana organizacjom pożytku publicznego w rocznych zeznaniach podatkowych za 2016 rok wyniosła 660,2 milionów złotych¹⁵⁴⁴, za 2017 rok kwota wyniosła 761,3 milionów złotych¹⁵⁴⁵, natomiast za 2018 rok – 874,4 milionów złotych¹⁵⁴⁶. Powyższe twierdzenie odzwierciedlają coroczne zestawienia statystyczne prowadzone przez Departament Podatków Dochodowych Ministerstwa Finansów, a obrazuje sporządzona poniżej tabela:

Tabela 14: Liczba podatników i wysokość kwoty 1 % podatku od 2013 do 2018 roku¹⁵⁴⁷

Rok	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Liczba podatników (w tys.)	11.537	12.034	12.457	13.178	13.614	14.131
% do roku poprzedniego	103	104	104	106	103	104
Kwota na OPP (w mln zł)	482,2	511,0	560,0	619,1	660,2	761,3
% do roku poprzedniego	105	106	109	110	107	115

Analizując zestawienia statystyczne, dostrzec można, że wpływy z 1 % podatku koncentrują się głównie wokół dużych organizacji pożytku publicznego promowane w środkach masowego przekazu (np. prasie, telewizji czy internecie), których ambasadorami są osoby publiczne. Zyskują także organizacje, które posiadają udziały w spółkach prywatnych¹⁵⁴⁸, dzięki czemu mają środki na prowadzenie działalności reklamowo – marketingowej (zakup bilbordów lub reklam w środkach masowego przekazu).

¹⁵⁴³ Departament Podatków Dochodowych Ministerstwa Finansów, *Informacja dotycząca kwot 1% należnego podatku dochodowego od osób fizycznych przekazanych organizacjom pożytku publicznego z rozliczenia za 2018 rok*, Warszawa 2019, s. 2, opubl. w: <https://www.podatki.gov.pl/media/5382/informacja-opp-za-2018.pdf> (dostęp: 20 listopada 2019 roku).

¹⁵⁴⁴ Departament Podatków Dochodowych Ministerstwa Finansów, *Informacja dotycząca kwot 1%...*, <https://www.finance.mf.gov.pl/documents/766655/6084784/Wykaz+organizacji+po%25BCytku+publicznego%2C+kt%C3%B3re+w+2017+otrzyma%C5%82y+kwoty+1+proc.> (dostęp: 12 grudnia 2018 roku).

¹⁵⁴⁵ Departament Podatków Dochodowych Ministerstwa Finansów, *Informacja dotycząca kwot 1%...*, https://fundacjaskarbowosci.pl/wp-content/uploads/2018/10/1-za-2017_Info_MF-1.pdf (dostęp: 10 września 2019 roku).

¹⁵⁴⁶ Departament Podatków Dochodowych Ministerstwa Finansów, *Informacja dotycząca kwot 1%...*, <https://www.podatki.gov.pl/media/5382/informacja-opp-za-2018.pdf> (dostęp: 20 listopada 2019 roku).

¹⁵⁴⁷ Tabela została opracowana na podstawie dokumentów wydanych przez Departament Podatków Dochodowych Ministerstwa Finansów: *Informacja dotycząca kwot 1% należnego podatku dochodowego od osób fizycznych przekazanych organizacjom pożytku publicznego z rozliczenia za 2016 rok*, <https://www.finance.mf.gov.pl/documents/766655/6084784/Wykaz+organizacji+po%25BCytku+publicznego%2C+kt%C3%B3re+w+2017+otrzyma%C5%82y+kwoty+1+proc.> (dostęp: 12 grudnia 2018 roku) oraz *Informacja dotycząca kwot 1% należnego podatku dochodowego od osób fizycznych przekazanych organizacjom pożytku publicznego z rozliczenia za 2017 rok*, https://fundacjaskarbowosci.pl/wp-content/uploads/2018/10/1-za-2017_Info_MF-1.pdf (dostęp: 10 września 2019 roku).

¹⁵⁴⁸ Fundacja Dzieciom „Zdążyć z pomocą” jest najchętniej wybieraną organizacją pożytku publicznego, którą podatnicy wpierają, przekazując 1 % podatku. Analizując sprawozdania finansowe i merytoryczne tej

Dużą przewagę uzyskują organizacje pożytku publicznego należące do instytucji bankowo – kredytowych, medialno – rozrywkowych, które prowadzą kampanie reklamowe swojej organizacji, odwołując się do ofiarności swoich klientów czy odbiorców. Działalność reklamowo – marketingowa wymaga dużych nakładów finansowych, stąd też mniejsze organizacje pożytku publicznego są w dużo gorszej pozycji, mają trudniejszy dostęp do potencjalnych darczyńców.

Wspomniany przywilej podatkowy ma również plusy, na co zwraca uwagę konferencja biskupów, w instrukcji w *sprawie zarządzania dobrami doczesnymi Kościoła*, przypominając wiernym o możliwości przekazywania 1 % należnego podatku na rzecz instytucji kościelnej mającej status organizacji pożytku publicznego (por. n. 2.2. instrukcji KEP z 2015 r.¹⁵⁴⁹). Wierni, mając na uwadze kan. 222 § 1 KPK, powinni pamiętać o możliwości przekazania 1 % podatku kościelnym osobom prawnym mającym status OPP, aby miały środki na działalność charytatywno – opiekuńczą czy apostołską.

5.2. ŚWIADCZENIA OSOBISTE

Obowiązek z kan. 222 § 1 KPK może być realizowany przez wiernych chrześcijan nie tylko przy pomocy wkładów ekonomicznych, ale również poprzez świadczenia osobiste¹⁵⁵⁰. Potrzeby Kościoła, takie jak: sprawowanie kultu Bożego, prowadzenie działalności apostołskiej i charytatywnej¹⁵⁵¹, mogą wymagać nie tylko wkładu finansowego, ale przede wszystkim przekazania swojego czasu, życia lub osobistych cech¹⁵⁵².

Członkowie Ludu Bożego w różny sposób poświęcają swoje życie, aby pomóc Kościołowi w jego misji. Duchowni oraz członkowie instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego zaradzają potrzebom Kościoła, przede wszystkim poprzez posługę duszpasterską¹⁵⁵³, czyli: głoszenie Słowa Bożego, udzielanie sakramentów i sakramentaliów (kan. 231 KPK w zw. z kan. 757 KPK w zw. z kan. 758 KPK), w której

organizacji, dostrzec można, że znaczna część majątku została ulokowana w przedsięwzięciach gospodarczych oraz spółkach i papierach wartościowych.

¹⁵⁴⁹ Instrukcja KEP z 2015 r. w numerze 2.2 stanowi, iż: „Wierni mają prawo do przekazywania Kościołowi dóbr doczesnych (por. kan. 1261 § 1 KPK). Sposób realizacji przekazywania dóbr doczesnych na korzyść Kościoła może dokonywać się wszelkimi prawnymi sposobami (kan. 1259). Do nich należą m.in.: (...) przekazanie 1% należnego podatku na rzecz instytucji kościelnej mającej status organizacji pożytku publicznego”.

¹⁵⁵⁰ D. Cenalmor, *Sub can. 222*, (w:) Instituto Martín de Azpilcueta Facultad de Derecho Canónico Universidad de Navarra, *Comentario Exegético al Código de Derecho Canónico. Volume II/1 Pueblo de Dios. Cánones 204 – 459. Tercera edición actualizada*, Ediciones Universidad de Navarra, S.A., Pamplona 2002, s. 151 – 156. J. A. Coriden, T. J. Green, D. E. Heintschel (ed.), *The Code of Canon Law: A Text and Commentary...*, s. 156.

¹⁵⁵¹ D. Cenalmor, *Sub can. 222...*, s. 153.

¹⁵⁵² J. Vázquez Sánchez, *El derecho – deber de los fieles de ayudar a la Iglesia...*, s. 280.

¹⁵⁵³ Kan. 276 § 2 n. 1 KPK stanowi, iż: „Aby mogli osiągnąć tę doskonałość powinni przede wszystkim wiernie i niestrudzenie wypełniać obowiązki pasterskiej posługi”.

Christifideles laici mają ważną rolę do spełnienia (por. n. 6 AA¹⁵⁵⁴). Świeccy ofiarowują swoje życie Kościołowi, aby zaradzać jego potrzebom, przekazując, w miarę swoich możliwości, swoje osobiste cechy i czas¹⁵⁵⁵. Mogą oddać swoje życie Bogu i rozpocząć pracę dla dobra Kościoła w formie wspólnotowej (w instytutach życia konsekrowanego lub stowarzyszeniach życia apostołskiego) lub indywidualnej (pustelnicy, dziewice konsekrowane lub wdowy konsekrowane), przystąpić do kapłaństwa, żyć w celibacie czy małżeństwie¹⁵⁵⁶.

Wszystkim wiernym przysługuje prawo do uczestnictwa w świętej liturgii (kan. 834 § 1 cz. 2 KPK). Czynności liturgiczne powierzone zostały nie tylko duchownym (kan. 835 § 1 – 3 KPK), ale również świeckim (kan. 835 § 4 zd. 1 KPK). Niektóre czynności zastrzeżone są dla duchownych, niemniej jednak prawodawca kościelny przewidział możliwość pełnienia określonych zadań przez świeckich (szafarza sakramentów lub wystawiania Najświętszego Sakramentu)¹⁵⁵⁷.

Wierni mogą zbierać ofiary w kościele, pełnić służbę jako lektor, akolita, ministrant, komentator, członek chóru kościelnego, scholii liturgicznej lub zespołu muzyków, kantor, organista, zakrystian czy mistrz ceremonii¹⁵⁵⁸. Świeccy mogą towarzyszyć duchownemu niewidomemu lub choremu w sprawowaniu Eucharystii (kan. 930 § 2 KPK), pełnić funkcję tłumacza (kan. 990 KPK i kan. 1106 KPK), świadka kwalifikowanego, pełnomocnika (kan. 1105 KPK) oraz asystować przy zawieraniu małżeństwa (kan. 1112 KPK)¹⁵⁵⁹.

Uczestnictwo wiernych w czynnościach liturgicznych dokonuje się także poprzez pełnienie posługi szafarza sakramentów. Duchowni są w pierwszej kolejności powołani do udzielania wiernym sakramentów¹⁵⁶⁰. Prawodawca kościelny wprowadził wyjątek od wspomnianej zasady, umożliwiając świeckim pełnienie posługi szafarza sakramentów, w sytuacji braku duchownych lub wskutek przeszkody do szafowania sakramentów¹⁵⁶¹.

Wierni, mając na uwadze kan. 222 § 1 KPK, obowiązani są zaradzać potrzebom Kościoła wynikającym z działalności charytatywnej. Duchowny oraz członek instytutu życia

¹⁵⁵⁴ Dekret „Apostolicam actuositatem” w numerze 6 stanowi, iż: „(...) Posłannictwo Kościoła zmierza do zbawienia ludzi, które się ma osiągnąć przez wiarę w Chrystusa i Jego łaskę. Apostolstwo więc Kościoła i wszystkich jego członków zmierza przede wszystkim do ukazania świata słowem i czynem ewangelicznego orędzia Chrystusa i do udzielenia mu Jego łaski. Dokonuje się to głównie przez posługę słowa i sakramentów powierzonych specjalnie duchownym, w której i świeccy mają ważną rolę do spełnienia, aby «byli współuczestnikami w pracy dla prawdy» (3 J 8). I w tej przede wszystkim dziedzinie uzupełniają się wzajemnie: apostołstwo świeckich i posługiwanie duszpasterskie”.

¹⁵⁵⁵ Á. del Portillo, *Fieles y laicos en la Iglesia...*, s. 140.

¹⁵⁵⁶ J. Vázquez Sánchez, *El derecho – deber de los fieles de ayudar a la Iglesia...*, s. 280.

¹⁵⁵⁷ J. Dyduch, *Udział świeckich w kulcie liturgicznym...*, s. 17 – 18.

¹⁵⁵⁸ Szerzej zob. K. Mazur, *Prawo wiernych świeckich do czynnego udziału w liturgii...*, s. 127 – 162.

¹⁵⁵⁹ Szerzej zob. J. Dyduch, *Udział świeckich w kulcie liturgicznym...*, s. 23 – 24.

¹⁵⁶⁰ P. Wierzbiński, *Współpraca wiernych świeckich z duchownymi...*, s. 199.

¹⁵⁶¹ Szerzej zob. J. Dyduch, *Udział świeckich w kulcie liturgicznym...*, s. 17 – 18.

konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostołskiego winien wspierać osoby potrzebujące, udzielać bezpłatnego pogrzebu członkom ich rodzin, nakłaniać osoby uzależnione do rozpoczęcia leczenia w poradni, otaczać opieką rodziny osób uwięzionych, nieść pomoc osobom niepełnosprawnym, niewidomym, głuchoniemym czy upośledzonym; dążyć, aby obiekty sakralne i kościelne zostały dostosowane do potrzeb osób starszych, chorych i niepełnosprawnych. Świeccy winni nieść pomoc sąsiedzką, wspierać osoby potrzebujące, udzielać bezpłatnych porad prawnych, ekonomicznych, konsultacji medycznych lub psychologicznych.

Do świadczeń osobistych wiernych należy także zaliczyć organizowanie akcji i dni okolicznościowych na rzecz osób potrzebujących, prowadzenie katolickich organizacji charytatywnych, kościelnych ośrodków pomocy, placówek i ośrodków wychowawczych, wychowawczo – opiekuńczych, rehabilitacyjno – wychowawczych; placówek leczniczych, fundacji i stowarzyszeń, poradni, szpitali, centrów medycznych, okien życia, aptek, sklepów zielarsko – medycznych, wykonywanie działalności wolontaryjnej oraz uczestniczenie w grupach duszpasterskich.

Kościół zwraca szczególną uwagę na obiekty sakralne, dlatego też przypomina wszystkim wiernym o obowiązku zachowania troski o kościoły, kaplice, sanktuaria (i zabytki w nich znajdujące się) oraz cmentarze (w tym nagrobki krewnych i bliskich, grobowce, mogiły zabytkowe i historyczne). Świadczenia osobiste wiernych realizowane są poprzez wykonywanie prac sprzątających, dekoracyjnych, stolarskich, złotniczych, kamieniarskich oraz pomoc w wykonywaniu tych usług; podejmowanie działań mających na celu ochronę obiektów sakralnych i kościelnych przed kradzieżą, zbezczeszczeniem, wandalizmem (np. instalację systemów zabezpieczających, zawiadomienie organów ścigania o popełnionym przestępstwie lub wykroczeniu); angażowanie się w pomoc w uzyskaniu środków finansowych na rzecz ochrony kościelnych zabytków, utrzymania obiektów sakralnych (kościółów, kaplic, sanktuariów i cmentarzy) i kościelnych, szkół katolickich, uniwersytetów (katolickich i kościelnych) oraz wydziałów dyscyplin kościelnych.

Obecność Kościoła zaznacza się w szczególności przez szkołę katolicką (n. 8 GE), która stanowi główną pomoc w wychowaniu dzieci (kan. 796 § 1 KPK), dlatego rodzice oraz społeczność szkolna mają obowiązek współpracować ze sobą w wychowaniu dzieci (kan. 796 § 2 KPK). Do świadczeń osobistych wiernych należy zaliczyć aktywne uczestnictwo w organizacjach i inicjatywach szkolnych (np. komitetach rodzicielskich, spotkaniach integracyjnych, kołach naukowych, wyjazdach), branie udziału w olimpiadach naukowych lub konkursach, wspieranie wszelkich form zrzeszania się i uczestniczenie w nich (np.

Katolickie Stowarzyszenie Nauczycieli i Wychowawców), pełnienie posługi katechety, wykonywanie pracy jako nauczyciel lub pracownik administracyjny w szkole katolickiej.

Szczególą opieką otacza Kościół uniwersytety i fakultety kościelne. Świadczeniami osobistymi wiernych, wynikającymi z kan. 222 § 1 KPK, jest aktywne uczestnictwo w organizacjach i inicjatywach studenckich lub doktoranckich (np. samorządach, komisjach, poradniach, kołach), branie udziału w konkursach, olimpiadach, konferencjach i sympozjach naukowych; prowadzenie badań naukowych, wykonywanie pracy jako nauczyciel akademicki lub pracownik administracyjny¹⁵⁶².

Wierni obowiązani są podejmować inicjatywy ustawodawcze mające na celu dokonanie zmian w aktach prawnych, które są niekorzystne dla kościelnych osób prawnych i szafarzy. Do świadczeń osobistych wiernych należy także zaliczyć czynności związane z rozpowszechnieniem, kampanią promocyjną, a także zbieraniem podpisów popierające projekty ustaw, które usuwają dotychczasowe luki prawne.

Nowelizacji wymaga ustawa *o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne* (aby ofiary wiernych podlegały opodatkowaniu na podstawie ustawy *o podatku od spadków i darowizn*), ustawa *o systemie ubezpieczeń społecznych* (doprecyzowanie pojęcia „osoba duchowna”), ustawa o Funduszu Kościelnym (rozszerzenie zakresu celów funduszu), ustawa *o podatku dochodowym od osób fizycznych* (wprowadzenie zakazu ubiegania się o 1 % podatku organizacjom zawierającym nazwę przedsiębiorstwa prywatnego np. „Fundacja TVN Nie jesteś sam” czy zniesienie możliwości przekazywania środków z 1 % podatku na konkretny cel¹⁵⁶³). Wymaga zmiany *Kodeks pracy* i ustawa *o ograniczeniu handlu w niedziele i święta oraz w niektóre inne dni* (aby wierni mogli uczestniczyć w Ofierze Eucharystycznej w niedziele i święta) oraz ustawy regulujące sposób finansowania szkół wyższych i wydziałów dyscyplin teologicznych i kościelnych prowadzonych przez kościelne osoby prawne (aby były dotowane na jednakowych zasadach).

Członkowie Ludu Bożego zobowiązani są informować innych wiernych na temat przychodów i kosztów ponoszonych przez kościelne osoby prawne oraz o konieczności wspierania Kościoła w zaradzaniu jego potrzeb (możliwości przekazania darowizn, spadków, zapisów, subwencji oraz 1 % podatku). Dzięki nim dojdzie do efektywniejszego realizowania obowiązku z kan. 222 § 1 KPK i spadku liczby błędnych informacji na temat Kościoła (jego majątku czy sposobów finansowania itp.) przekazywanych przez niektóre środki masowego

¹⁵⁶² Szerzej zob. S. Zalewska, *Relacje mistrz – uczeń we współczesnych realiach uczelni wyższej. Rzeczywistość i oczekiwania*, (w:) A. Murawska, I. Kość (red.), *Edukacja akademicka wobec prawdy*, wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2010, s. 181 – 190.

¹⁵⁶³ Szerzej zob. K. Księżki, *Odpis 1% podatku dochodowego...*, s. 137 – 138.

przekazu. Tego typu informacje są szkodliwe i niebezpieczne, ponieważ mogą doprowadzić do ataków na osoby przynależące do Kościoła katolickiego, innych kościołów i wspólnot wyznaniowych.

Ustawodawca kościelny zachęca także wszystkich wiernych do uczynków miłosierdzia, którzy odpowiadają, w sposób dobrowolny i swobodny, na tą prośbę, mając świadomość, że świadcząc pomoc osobistą przyczyniają się do zaradzania potrzebom Kościoła (kan. 222 § 1 KPK).

5.3. ŚWIADCZENIA DUCHOWE

„Wszyscy wierni, zgodnie z własną pozycją, winni starać się prowadzić życie święte, przyczyniać się do wzrostu Kościoła i ustawicznie wspierać rozwój jego świętości” (kan. 210 KPK)¹⁵⁶⁴. Nie można ograniczyć obowiązku z kan. 222 § 1 KPK, tylko do pomocy finansowej lub osobistej, ponieważ natura Kościoła wymaga innych rodzajów świadczeń, które przyczynią się do zaradzania jego potrzeb¹⁵⁶⁵.

Wysiłek wiernych świeckich, aby prowadzić święte życie i wykonywać swoje dzieła w duchu nadprzyrodzonym (por. n. 6 AA¹⁵⁶⁶), a także świadectwo życia zgodnie z ich własnym stanem, „ich uczynki, modlitwy i apostołskie przedsięwzięcia, życie małżeńskie i rodzinne, codzienna praca, wypoczynek ducha i ciała, jeśli odbywają się w Duchu, a nawet utrapienia życia, jeśli cierpliwie są znoszone, stają się duchowymi ofiarami, miłymi Bogu przez Jezusa Chrystusa, ofiary te składane są zbożnie Ojcu w eucharystycznym obrzędzie wraz z ofiarą Ciała Pańskiego. W ten sposób i ludzie świeccy, jako zbożnie działający wszędzie czciciele Boga, sam świat Jemu poświęcają” (n. 34 LG).

„Kościół zatem bardzo się troszczy o to, aby chrześcijanie w tym misterium wiary nie uczestniczyli jak obcy lub milczący widzowie, lecz aby przez obrzędy i modlitwy misterium to dobrze rozumieli, w świętej czynności brali udział świadomie, pobożnie i czynnie, byli kształtowani przez słowo Boże, posilali się przy stole Ciała Pańskiego i składali Bogu dziękczynienie; aby ofiarując niepokalaną Hostię nie tylko przez ręce kapłana, lecz także

¹⁵⁶⁴ D. Le Tourneau, *Droits et devoirs fondamentaux des fidèles et des laïcs dans l'Église*, Wilson & Lafleur, Montréal 2011, s. 240.

¹⁵⁶⁵ J. Vázquez Sánchez, *El derecho – deber de los fieles de ayudar a la Iglesia...*, s. 280.

¹⁵⁶⁶ Dekret „Apostolicam actuositatem” w numerze 6 stanowi, iż: „Sam przykład chrześcijańskiego życia i dobre uczynki spełniane w duchu nadprzyrodzonym mają już siłę pociągania ludzi do wiary i do Boga; Pan bowiem mówi: «Tak niech świeci światłość wasza przed ludźmi, aby widzieli dobre wasze uczynki i chwalili Ojca waszego, który jest w niebie» (Mt 5, 16). Tego rodzaju apostołstwo nie polega jednak na samym tylko świadectwie życia. Prawdziwy apostoł szuka okazji głoszenia Chrystusa również słowem, bądź to niewierzącym, by ich doprowadzić do wiary, bądź wierzącym, by ich pouczyć, umocnić i pobudzić do gorliwszego życia, «albowiem miłość Chrystusowa przynagła nas» (2 Kor 5, 14), a w sercach wszystkich powinny znaleźć oddźwięk owe słowa Apostoła: «Biada mi, gdybym nie głosił Ewangelii» (1 Kor 9, 16)”.

razem z nim, uczyli się ofiarowywać samych siebie i za pośrednictwem Chrystusa z każdym dniem doskonalili się w zjednoczeniu z Bogiem i wzajemnie ze sobą, aby ostatecznie Bóg był wszystkim we wszystkich” (n. 48 SC).

Prawodawca kościelny przyznaje członkom Ludu Bożego prawo do sprawowania kultu Bożego zgodnie z przepisami liturgicznymi (kan. 214 KPK) i otrzymywania pomocy od swoich pasterzy, zwłaszcza Słowa Bożego i sakramentów (kan. 213 KPK). Wspomniane wyżej uprawnienia, dają wiernym możliwość uczestniczenia w liturgii, nabożeństwach i przyjmowania sakramentów świętych (kan. 835 KPK).

Duchowni, mając na uwadze kan. 222 § 1 KPK, powinni umożliwić wiernym korzystanie z sakramentów świętych, udostępnić miejsca święte przeznaczone do sprawowania kultu Bożego (kościół, kaplice, sanktuaria, ołtarze) lub na grzebanie wiernych (cmentarze). Rodzice zaś zobowiązani są ochrzcić dzieci w pierwszych tygodniach (kan. 867 § 1 KPK), należycie przygotować do sakramentu bierzmowania (kan. 890 KPK).

Ustawodawca kościelny przyznaje duchownym prawo dokonywania konsekracji osób, udzielania błogosławieństw (kan. 1207 KPK) lub poświęceń (kan. 1206 KPK). Wiele błogosławieństw mogą być sprawowane przez świeckich, związanych z liturgią Kościoła domowego, odnoszących się do życia rodzinnego czy chrześcijańskiego. Świeccy mogą także uczestniczyć w przygotowaniu do profesji, w obrzędzie konsekracji, uroczystości poświęcenia nowego kościoła lub ołtarza, błogosławieństwa rzeczy czy osób.

Do świadczeń duchowych wiernych należy zaliczyć uczestniczenie w liturgii godzin (kan. 1174 § 2 KPK), nabożeństwach pogrzebowych, przewodniczenie w wigilii przy zmarłych, uczestniczenie we Mszy Świętej oraz powstrzymanie się od wykonywania tych prac i zajęć, które utrudniają oddawanie Bogu czci (kan. 1247 KPK). Aby zaradzić potrzebom Kościoła, wynikającym ze sprawowania kultu Bożego, duchowni i członkowie instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego (mający święcenia kapłańskie) winni sprawować Eucharystię i składać ją Bogu w imieniu całego Ludu Bożego (samodzielnie lub w koncelebry), natomiast pozostali wierni uczestniczący we Mszy Świętej – pełnić funkcje liturgiczne oraz przystąpić do Najświętszej Eucharystii.

Wierni zobowiązani są zaradzać potrzebom Kościoła wynikającym z działalności charytatywnej, w szczególności nieść pomoc duchową potrzebującym, biorąc udział we wspólnej modlitwie podczas Mszy Świętej, organizując parafialne grupy modlitewne, uczestnicząc w grupach oazowych czy liturgicznej służbie ołtarza oraz umożliwiając osobom przebywającym w szpitalach, zakładach leczniczych, hospicjach, domach opieki społecznej, aresztach śledczych, zakładach karnych i poprawczych, aby mogły uczestniczyć w Ofierze

Eucharystycznej i nabożeństwach z okazji świąt kościelnych. Duchowni oraz członkowie instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego (z wyjątkiem czynności zastrzeżonych dla osób mających święcenia kapłańskie) zobowiązani są odprawiać Msze Święte w domach obłożnie chorych, przeprowadzać domowe rekolekcje czy organizować dni chorych.

Kościół powinien dbać również o życie duchowe młodzieży uczęszczającej na uniwersytety katolickie i kościelne, ale również o tych, którzy są studentami i doktorantami na uczelniach niekatolickich. Dążyć, aby funkcjonowały parafie personalne dla studentów i doktorantów oraz katolickie ośrodki uniwersyteckie prowadzone przez wiernych (n. 10 GE i kan. 813 KPK). Do świadczeń duchowych wiernych należy także zaliczyć prowadzenie duszpasterstwa akademickiego lub dla określonej kategorii zawodów (np. nauczycieli) świadczącego pomoc duchową poprzez wspólną modlitwę, organizowanie wyjazdów (np. pielgrzymek) czy spotkań (np. scholii liturgicznej, wolontariuszy).

PODSUMOWANIE

Kościół działa na rzecz wypełnienia swojej misji i czyni to przy pomocy swoich wiernych (członków Ludu Bożego), którzy są współodpowiedzialni za misję Kościoła, w tym za zaradzanie jego potrzeb (materialnych i duchowych). Wierni wykonują obowiązek z kan. 222 § 1 KPK, udzielając Kościołowi wsparcia finansowego, osobistego czy duchowego. Dzięki tym świadczeniom zachowują wspólnotę z Kościołem (kan. 209 § 1 KPK).

Wierni mają obowiązek zarządzać potrzebom Kościoła, wynikającym ze sprawowania kultu Bożego, w szczególności udzielać wsparcia finansowego, przekazując darowizny, dobrowolne ofiary na zakup artykułów liturgicznych koniecznych do sprawowania Mszy Świętych (np. wina, hostie, komunikaty). Kościelne osoby prawne mogą także korzystać ze zwolnień podatkowych po spełnieniu warunków przewidzianych w przepisach prawa świeckiego (np. podatku dochodowego od osób prawnych).

Potrzeby Kościoła, wynikające ze sprawowania kultu Bożego, zaradzane są także przez świadczenia osobiste wiernych, którzy mogą oddać swoje życie Bogu i rozpocząć pracę dla dobra Kościoła w formie wspólnotowej lub indywidualnej, przystąpić do kapłaństwa, żyć w celibacie lub małżeństwie. Wierni realizują obowiązek z kan. 222 § 1 KPK, aktywnie uczestnicząc w Ofierze Eucharystycznej, wykonując funkcje liturgiczne oraz podejmując działania prawne mające na celu dokonanie zmian w aktualnym prawodawstwie świeckim, tak aby inni wierni mogli uczestniczyć we Mszy Świętej w niedzielę i dni świąteczne.

Mając na uwadze kan. 222 § 1 KPK, wierni udzielają wsparcia duchowego poprzez uczestniczenie w sprawowaniu kultu Bożego, mianowicie w liturgii godzin, nabożeństwach pogrzebowych i Ofierze Eucharystycznej w niedziele i dni nakazane, oraz przystępowanie do sakramentów świętych. Do świadczeń duchowych wiernych należy także konsekracja osób, udzielanie błogosławieństw lub poświęceń oraz uczestniczenie w przygotowaniu do profesji, w obrzędach konsekracji, błogosławieństwa oraz uroczystościach poświęcenia nowego kościoła czy ołtarza.

Aby zaradzić potrzebom Kościoła wynikającym z działalności charytatywnej, konieczne są wkłady finansowe wiernych, takie jak: darowizny i inne rozporządzenia testamentowe, dobrowolne ofiary za posługę duszpasterską (stypendium mszalne, *iura stolae*, wygłoszenie misji i rekolekcji czy kolędę), opłaty za akty wykonawcze lub za wykonanie reskryptów Stolicy Apostolskiej (kan. 1264 n. 1 KPK). Wspomniane ofiary i opłaty mogą okazać się niewystarczające do zaradzenia tych potrzeb, dlatego prawodawca kościelny przewidział możliwość skierowania prośby do wiernych o pomoc (kan. 1262 KPK), zorganizowania zbiórek zwyczajnych lub nadzwyczajnych (kan. 1266 KPK), czy określenia podatku diecezjalnego i innych zobowiązań podatkowych (kan. 1263 KPK). Kościelne osoby prawne prowadzące działalność charytatywno – opiekuńczą mogą także ubiegać się o zwolnienia podatkowe (np. od podatku dochodowego od osób prawnych, podatku od towarów i usług czy akcyzowego), dotacje z budżetu Państwa i jednostek samorządu terytorialnego (np. funduszu kościelnego), zwracać się do wiernych z prośbą o przekazywanie 1 % z podatku.

Członkowie Ludu Bożego, mając na uwadze kan. 222 § 1 KPK, obowiązani są udzielać wsparcia osobistego Kościołowi, poświęcając swój czas i talent, w szczególności nieść pomoc sąsiedzką, udzielać bezpłatnych porad prawnych, ekonomicznych, konsultacji medycznych lub psychologicznych. Wierni nie powinni zapominać o wspólnotowej posłudze charytatywnej, aktywnie uczestnicząc w kościelnych ośrodkach pomocy czy katolickich organizacjach charytatywnych.

Wierni powinni także nieść pomoc duchową osobom potrzebującym, biorąc udział we wspólnej modlitwie podczas Mszy Świętej, przeprowadzając domowe rekolekcje, organizując parafialne grupy modlitewne, uczestnicząc w grupach oazowych oraz umożliwiając osobom przebywającym w placówkach opiekuńczo – wychowawczych, resocjalizacyjno – młodzieżowych, aby mogły uczestniczyć w Ofierze Eucharystycznej i nabożeństwach z okazji świąt kościelnych.

Członkowie Ludu Bożego zobowiązani są zapewnić Kościołowi środki finansowe na działalność apostołską, obejmującą budowę i utrzymanie obiektów sakralnych i kościelnych oraz działalność oświatową. Do świadczeń ekonomicznych wiernych należy zaliczyć: darowizny i inne rozporządzenia testamentowe, dobrowolne ofiary za posługę duszpasterską (stypendium mszalne, *iura stolae*, wygłoszenie misji i rekolekcji czy kolędę), opłaty za akty wykonawcze lub za wykonanie reskryptów Stolicy Apostolskiej (kan. 1264 n. 1 KPK). Prawodawca kościelny przewidział możliwość skierowania prośby do wiernych udzielenie wsparcia (kan. 1262 KPK), zorganizowania zbiórek zwyczajnych lub nadzwyczajnych (kan. 1266 KPK), czy określenie podatku diecezjalnego i innych zobowiązań podatkowych (kan. 1263 KPK). Kościelne osoby prawne mogą ubiegać się o zwolnienia podatkowe (np. od podatków obciążających majątek czy podatku dochodowego od osób prawnych), dotacje z budżetu Państwa i jednostek samorządu terytorialnego na (np. z funduszu kościelnego lub subwencje przeznaczone na realizację określonych zadań).

Wierni realizują obowiązek z kan. 222 § 1 KPK, udzielając wsparcia osobistego poprzez podejmowanie prac sprzątających, dekoracyjnych, stolarskich, złotniczych, kamieniarskich w obiektach sakralnych i kościelnych oraz pomoc w wykonywaniu tych usług, angażowanie się w pomoc w uzyskaniu środków finansowych na rzecz ochrony kościelnych zabytków (np. w ramach kwest), utrzymania obiektów sakralnych i kościelnych oraz szkół, uniwersytetów i wydziałów dyscyplin kościelnych (prowadzenie zbiórek). Do świadczeń osobistych wiernych należy także zaliczyć aktywne uczestnictwo w organizacjach i inicjatywach szkolnych oraz uniwersyteckich, branie udziału w olimpiadach naukowych, konkursach, sympozjach naukowych, prowadzenie badań naukowych, wspieranie wszelkich form zrzeszania się i uczestniczenie w nich, pełnienie posługi katechety, nauczyciela wykonywanie pracy jako pracownik naukowy lub administracyjny.

Mając na uwadze kan. 222 § 1 KPK, wierni nie powinni się ograniczać jedynie do świadczeń finansowych i osobistych, ponieważ natura Kościoła wymaga innych rodzajów świadczeń, do których należy zaliczyć świadczenie duchowe. Do obowiązków wiernych należy aktywne uczestnictwo w duszpasterstwie akademickim lub przeznaczonym dla określonej kategorii zawodów (np. nauczycieli) poprzez branie udziału we wspólnej modlitwie wyjazdach czy spotkaniach.

Kościół, aby posiadał środki konieczne do godziwego utrzymania szafarzy potrzebuje wkładów finansowych, takich jak: darowizny i inne rozporządzenia testamentowe, dobrowolne ofiary za posługę duszpasterską (stypendium mszalne, *iura stolae*, wygłoszenie misji i rekolekcji czy kolędę), opłaty za akty wykonawcze lub za wykonanie reskryptów

Stolicy Apostolskiej (kan. 1264 n. 1 KPK). Prawodawca kościelny przewidział możliwość skierowania prośby do wiernych udzielenie wsparcia (kan. 1262 KPK), zorganizowania zbiórek zwyczajnych lub nadzwyczajnych (kan. 1266 KPK), czy określenie podatku diecezjalnego i innych zobowiązań podatkowych (kan. 1263 KPK). Kościelne osoby prawne mogą ubiegać się o dotacje z funduszu kościelnego, z którego środki pokrywane są świadczenia z tytułu ubezpieczeń społecznych i zdrowotnych duchownych (art. 16 ust. 10 u.s.u.p., art. 86 ust. 4 i 5 u.ś.o.z.).

Wierni realizują obowiązek z kan. 222 § 1 KPK, udzielając wsparcia osobistego poprzez podejmowanie działań prawnych mających na celu zmiany w aktualnym prawodawstwie świeckim, tak aby respektowane były prawa wszystkich osób duchownych, do których należy zaliczyć prawo należytego realizowania obowiązku podatkowego czy ubezpieczeniowego.

Obowiązek wiernych zaradzania potrzebom Kościoła polega nie tylko na wsparciu o charakterze ekonomicznym, ale przede wszystkim na świadczeniach osobistych i duchowych. Potrzeby Kościoła, wymienione w kan. 222 § 1 KPK, mają za zadanie pobudzać wszystkich wiernych do świadczenia mu pomocy (ekonomicznej, osobistej i duchowej), aby mógł realizować misję ewangelizacyjną i zachować tożsamość instytucjonalną. Niewystarczające może okazać się zaspokojenie potrzeb Kościoła wyłącznie na podstawie świadczeń osobistych, czy duchowych, dlatego członkowie Ludu Bożego zobowiązani są wspierać finansowo Kościół.

Nie tylko wierni, ale również osoby przynależące do innych kościołów i wspólnot wyznaniowych, a także osoby niewierzące, mają prawo korzystać z dzieł kościelnych, dlatego też wspomniane osoby mają, nie prawny, ale moralny, obowiązek przyczyniać się do zaradzania potrzebom Kościoła, udzielając wsparcia ekonomicznego, osobistego i duchowego.

ZAKOŃCZENIE

Zarządzanie potrzebom Kościoła jest jednym z najważniejszych obowiązków spoczywających na wszystkich wiernych, dlatego konsultorzy, którzy dokonywali rewizji *Codexu Iuris Canonici* z 1917 roku, zdecydowali, że winien znaleźć się w nowym kodeksie prawa kanonicznego.

Schema Canonu Libri II De Populo Dei z dnia 15 listopada 1977 roku przewidziała obowiązek finansowego wsparcia Kościoła, wskazując że dotyczy on wszystkich wiernych (can. 29). Obowiązek zarządzania potrzebom Kościoła znalazł się również w *schema canonum libri – De Iure Patrimoniali Ecclesiae* z 1977 roku, jako can. 4 § 2. Oprócz niego, konsultorzy przewidzieli postanowienia dotyczące celów własnych Kościoła (can. 2), wrodzonego prawa Kościoła domagania się od wiernych tych rzeczy, które byłyby konieczne dla realizacji właściwych mu celów (can. 3), obowiązek wiernych do przekazywania dóbr kościelnych (can. 4 § 1) oraz prawo biskupa diecezjalnego do przypominania wiernym o obowiązku zarządzania potrzebom Kościoła (can. 4 § 3).

Zmiana nastąpiła w *schema Codicis Iuris Canonici* z 1980 roku, ponieważ wykreślono z księgi drugiej kodeksu kanon stanowiący o obowiązku wiernych zarządzania potrzebom Kościoła. Podobnie jak we wcześniejszych projektach księgi piątej nowego kodeksu, został zachowany kanon stanowiący o obowiązku wiernych do finansowego wsparcia Kościoła (can. 1212 § 2) oraz inne postanowienia, w szczególności: cele własne Kościoła (can. 1205 § 2), wrodzone prawo Kościoła do proszenia się od wiernych tego co byłoby konieczne do realizacji celów sobie właściwych (can. 1211), uprawnienie wiernych do przekazywania dóbr kościelnych (can. 1212 § 1) oraz prawo biskupa diecezjalnego do przypominania wiernym o obowiązku z can. 1212 § 2 (can. 1212 § 3).

Schema novissimum z 1982 roku dokonała istotnych zmian w zakresie obowiązku wiernych zarządzania potrzebom Kościoła, ponieważ postanowienie to znalazło się zarówno w księdze drugiej (can. 222), jak i piątej kodeksu (can. 1261 § 2). Umieszczenie kanonu, stanowiącego o obowiązku zarządzania potrzebom Kościoła, w obu księgach kodeksu było niemożliwie, dlatego też kluczowe było podjęcie decyzji, gdzie ma ostatecznie znajdować się wspomniany wyżej kanon, czy w księdze drugiej „Lud Boży”, a może w piątej – „Dobra doczesne Kościoła”. Ostatecznie, zdecydowano, aby kanon znalazł się w księdze drugiej kodeksu, jako kan. 222 § 1 KPK, jednocześnie zreagowano kan. 1261 KPK. Powyższe rozwiązanie znalazło się w aktualnie obowiązującym kodeksie prawa kanonicznego.

Powód umieszczenia obowiązku wiernych zaradzania potrzebom Kościoła w księdze drugiej „Lud Boży” należy szukać w definicji Kościoła. *Codex Iuris Canonici* z 1917 roku, odnosząc się do Soboru Watykańskiego I, pojmował Kościół jako społeczność doskonałą, w której centralne miejsce odgrywali duchowni. Ojcowie *Vaticanum II* wyrazili sprzeciw wobec marginalizacji świeckich i podkreślili zasadę równości wszystkich wiernych. Wspólnotę kościelną tworzą członkowie Ludu Bożego, czyli duchowni, członkowie instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego oraz świeccy. Są współodpowiedzialni za historyczną kontynuację dzieła Chrystusa, w tym za zaradzanie potrzeb Kościoła (kan. 222 § 1 KPK). Stanowi także jeden ze sposobów zachowania wspólnoty z Kościołem (kan. 209 § 1 KPK).

Intencją prawodawcy kościelnego było zwrócenie uwagi, że obowiązek zaradzania potrzebom Kościoła spoczywa na wszystkich wiernych, dlatego podjęto decyzję o umieszczeniu kanonu w księdze drugiej kodeksu „Lud Boży”. Niemniej jednak, należy pamiętać, że omawiając problematykę obowiązku z kan. 222 § 1 KPK, należy odnosić się do innych kanonów, które są z nim związane, a mianowicie, kan. 1254 § 2 KPK, kan. 1260 i kan. 1261 KPK znajdujących się w księdze piątej kodeksu „Dobra doczesne Kościoła”.

Odwołując się do wykładni językowej, wskazać należy że zakres przedmiotowy kan. 222 § 1 KPK jest węższy aniżeli kan. 1254 § 2 KPK. Intencją prawodawcy kościelnego było uniknięcie sytuacji jaka miała miejsce *Schema novissimum* z 1982 roku, a mianowicie, zdublowania kanonu i umieszczenia go w dwóch różnych księgach kodeksu. Analizując oba kanony z punktu widzenia wykładni celowościowej, funkcjonalnej i systemowej, dostrzec można że potrzeby Kościoła, o których wspomina kan. 222 § 1 KPK, mogą zostać zaradzone poprzez świadczenia ekonomiczne, osobiste i duchowe. Natomiast cele własne Kościoła – wyłącznie za pomocą wkładów finansowych.

Wrodzone prawo Kościoła domagania się od wiernych świadczeń koniecznych do osiągnięcia właściwych sobie (kan. 1260 KPK), rodzi po stronie wiernych obowiązek zaradzania potrzebom Kościoła (kan. 222 § 1 KPK). Nie do zaakceptowania jest sytuacja, kiedy wierny korzysta z przysługujących mu uprawnień, nie podejmując przy tym obowiązków, wynikających z prawodawstwa kościelnego i nauczania Ojców *Vaticanum II*.

Przechodząc do poszczególnych potrzeb Kościoła, których wierni obowiązani są zaradzać, w pierwszej kolejności należy odnieść się do problematyki organizowania i sprawowania kultu Bożego. Wierni mają prawo do otrzymania sakramentów świętych oraz Słowa Bożego (kan. 213 KPK), mogą aktywnie uczestniczyć w czynnościach liturgicznych (pełniąc posługę szafarza sakramentów, lektora i akolity) i pozostałych aktach kultu Bożego

(sprawowanie sakramentaliów, liturgii godzin i nabożeństwo pogrzebowe). Mając na uwadze kan. 222 § 1 KPK, wierni obowiązani są także uczestniczyć (fizycznie i duchowo) w Ofierze Eucharystycznej w niedzielę i dni świąteczne. Te dni winny być dla nich dniami odpoczynku i powstrzymywania się od pracy, mimo to prawodawstwo świeckie zawiera wiele luk prawnych oraz niski wymiar kar za ich naruszenie, przez co pracodawcy starają się omijać regulacje prawne lub naruszają zakazy prawne.

Działalność charytatywna zajmuje centralne miejsce w życiu Kościoła, dlatego członkowie Ludu Bożego obowiązani są wspierać Kościół w wykonywaniu posługi charytatywno – opiekuńczej, którą można realizować w wymiarze indywidualnym lub wspólnotowym. Indywidualna posługa charytatywna pochodzi od wszystkich wiernych, którzy w różnym stopniu wykonują wspomnianą pomoc, zaspokajając potrzeby materialne i duchowe potrzebujących. Przejawem posługi charytatywno – opiekuńczej w wymiarze wspólnotowym jest prowadzenie katolickich organizacji charytatywnych o zasięgu krajowym (Caritas Polska), diecezjalnym (Caritas diecezjalne) i kościelnych ośrodków pomocy.

Wierni, aby mogli realizować obowiązek z kan. 222 § 1 KPK, potrzebują miejsc, w których mogliby celebrować akty kultu Bożego, stąd też konieczne jest zapewnienie im odpowiedniej liczby kościołów (kan. 1214 KPK), kaplic (kan. 1223 KPK), sanktuariów (kan. 1230 KPK), cmentarzy oraz innych obiektów sakralnych i kościelnych (np. obiekty katechetyczno – duszpasterskie). Uprawnieniu wiernych do korzystania z tego rodzaju budynków i obiektów (sakralnych i kościelnych) odpowiada obowiązek przyczyniania się do ich utrzymania, wynikający z kan. 222 § 1 KPK.

Szczególne obowiązki spoczywa na duchownych, zwłaszcza na duszpasterzach, którzy obowiązani są przypominać wiernym o obowiązku zaradzania potrzebom Kościoła, w szczególności utrzymania obiektów sakralnych i kościelnych oraz wsparcia innych dzieł Kościoła, z których mogą korzystać. Należy przypominać wiernym o obowiązku udzielenia wsparcia (duchowego, osobistego i ekonomicznego) polegającego na ochronie zabytków i dóbr kultury, przejawiającego się w trosce o skarby sztuki sakralnej, zachowanie czystości i piękna kościoła i innych obiektów (sakralnych i kościelnych) oraz zapewnienie środków materialnych koniecznych do ich utrzymania, konserwacji, ochrony przed kradzieżą i zniszczeniem.

Do obowiązków wiernych należy także zaradzanie potrzebom Kościoła wynikającym z działalności apostołskiej, do której należy zaliczyć posługę nauczania, obejmująca zakładanie i prowadzenie szkół katolickich, uniwersytetów (katolickich i kościelnych), fakultetów kościelnych i katolickich ośrodków uniwersyteckich na uczelniach niekatolickich.

Biskup diecezjalny odpowiedzialny jest za prawidłowe funkcjonowanie szkół katolickich, dlatego winien je wizytować (kan. 806 § 1 KPK). Powinien także czuwać, aby wszystkie przedmioty były wykładane w duchu chrześcijańskim (kan. 803 § 2 KPK), sprawdzić, czy kształcenie odbywa się na takim samym poziomie, co w innych szkołach (kan. 806 § 2 KPK); dokonać wyboru osób na stanowisko katechety (kan. 780 KPK), troszczyć się o prawidłowe działanie uniwersytetów (katolickich i kościelnych) i fakultetów kościelnych na szczeblu diecezjalnym (art. 5 § 2 ECE, n. 28 CE), zweryfikować, czy kandydat na stanowisko pracownika naukowego spełnia wymogi przewidziane w prawodawstwie kościelnym i państwowym (kan. 810 § 1 KPK) i złożył wyznanie wiary (kan. 833 n. 7 KPK).

Szczególny obowiązek spoczywa na wszystkich wiernych, którzy winni wspierać działalność oświatową, udzielając wsparcia finansowego, osobistego i duchowego. Nie tylko wierni, ale również osoby przynależące do innych kościołów i wspólnot wyznaniowych, a także niewierzące, mają prawo uczęszczać do szkół katolickich, uniwersytetów (kościelnych i katolickich) oraz fakultetów kościelnych, korzystając z dobrodziejstw jakie ofiarują wskazane wyżej jednostki. Obowiązek zaradzania potrzebom Kościoła (kan. 222 § 1 KPK) dotyczy jedynie członków Ludu Bożego, niemniej jednak, pozostałe osoby mają, nie prawny, ale moralny, obowiązek przyczyniania się do wspierania (ekonomicznego, osobistego i duchowego) dzieł kościelnych, z których mogą korzystać.

Kolejnym obowiązkiem, spoczywającym na wszystkich wiernych, wynikającym z kan. 222 § 1 KPK, jest zapewnienie szafarzom godziwego utrzymania. Tematyka wynagrodzeń duchownych zrodziła się na Soborze Watykańskim II i znalazła wyraz w dokumentach posoborowych, w szczególności w dekrecie „*Presbyterorum ordinis*”, w którym zwrócono uwagę na sposoby korzystania z dóbr doczesnych przez duchownych (n. 17 PO). Ojcowie *Vaticanum II* podkreślili także, że wierni mają prawdziwy obowiązek zatroszczyć się o to, aby mogli zapewnić duchownym konieczne środki do uczciwego i godnego życia (n. 20 PO) oraz zwrócili uwagę na konieczność erygowania funduszu diecezjalnego (n. 21 PO).

Nauczanie Ojców soborowych zostało implementowane do aktualnie obowiązującego kodeksu prawa kanonicznego i znalazło wyraz w licznych kanonach, m.in. w kan. 222 § 1 KPK (obowiązek wiernych zaradzania potrzebom Kościoła), kan. 384 KPK (obowiązek biskupa diecezjalnego zapewnienia duchownym godziwego utrzymania), kan. 281 § 1 KPK (uprawnienie duchownych do otrzymania wynagrodzenia) oraz kan. 1274 KPK (uprawnienie biskupa diecezjalnego do erygowania diecezjalnego funduszu).

Prawodawca kościelny, przypominając wiernym o obowiązku zapewnienia szafarzom godziwego utrzymania, posługuje się łacińskim zwrotem *honesta sustentatio*, który swym

zakresem obejmuje wynagrodzenie (z łac. *remuneratio*) i świadczenia na wypadek zdarzeń losowych bądź ograniczenia lub utraty zdolności do pracy (z łac. *praevidentia socialis*), t.j.: opieka społeczna (z łac. *assistentia socialis*) i ubezpieczenia społeczne (z łac. *securitas socialis*). Duchowni nie mogą traktować urzędu kościelnego jako źródła zysku, dlatego winni przyczyniać się do zaradzenia potrzebom Kościoła, w tym wsparcia innych duchownych, znajdujących się w dużo gorszej sytuacji (materialnej lub zdrowotnej).

Duchowni pełniący posługę duszpasterską nie otrzymują wynagrodzenia od diecezji, w rozumieniu ustawy *Kodeks pracy*, jego wysokość uzależniona jest od hojności wiernych (ofiar za sprawowanie posług religijnych, odprawienie Mszy Świętej w określonej intencji, z okazji kolędy, wygłoszenia misji i rekolekcji). Posługa duszpasterska może się okazać niewystarczająca do zaspokojenia podstawowych potrzeb szafarzy, stąd też wielu duchownych decyduje się na podjęcie dodatkowej pracy. Dlatego też wszyscy wierni, mając na uwadze kan. 222 § 1 KPK, zobowiązani są wspierać finansowo szafarzy.

Omawiając problematykę godziwego utrzymania szafarzy, należy też odnieść się do kwestii opodatkowania duchownych w Polsce. Polskie ustawy podatkowe zawierają wiele nieścisłości, nie „faworyzują” duchownych, ponieważ zobowiązani są oni uiszczać podatki, na takich samych zasadach, co inni obywatele. Duchowni, którzy świadczą pracę w oparciu o umowę o pracę, umowę cywilnoprawną lub prowadzą działalność gospodarczą, obowiązani są uiszczać podatek dochodowy od osób fizycznych. Obowiązkowi podatkowemu podlegają także przychody duchownych uzyskane z tytułu świadczonej posługi duszpasterskiej (ofiary *iura stolae*, stypendia mszalne, kolęda). W tym zakresie prawodawca świecki pozostawia im pole wyboru, czy będą uiszczać podatek na zasadach ogólnych, czy zryczałtowany podatek dochodowy od osób duchownych.

Przechodząc do problematyki ubezpieczenia społecznego i zdrowotnego, duchowni, podobnie jak inne grupy zawodowe, podlegają mu na jednakowych zasadach. Objęci są obowiązkowym ubezpieczeniem emerytalnym, rentowym i wypadkowym (art. 6b ust. 1 u.s.u.p., art. 12 ust. 1 u.s.u.p.). Osoby duchowne, które pełnią wyłącznie posługę duszpasterską objęci są dobrowolnym ubezpieczeniem chorobowym (art. 11 ust. 2 u.s.u.p.). Ci zaś, którzy wykonują dodatkową pracę (art. 8 ust. 1 u.s.u.p., art. 8 ust. 2a u.s.u.p.) – podlegają obowiązkowemu ubezpieczeniu chorobowemu.

Kościół, aby mógł zaradzać własne potrzeby, o których mowa kan. 222 § 1 KPK, potrzebuje wkładów finansowych. Świadczenia ekonomiczne wiernych mają ogromne znaczenie, ponieważ dzięki nim Kościół posiada środki materialne, aby osiągnąć swój cel, jakim jest zbawienie dusz (kan. 1752 KPK).

Do świadczeń finansowych należy zaliczyć nakładanie zobowiązań podatkowych na określone kategorie podmiotów, w postaci podatku diecezjalnego, *seminaristicum* oraz nadzwyczajnego podatku dla pokrycia potrzeb diecezjalnych. Biskup diecezjalny uprawniony jest do nakładania zobowiązań podatkowych, niemniej jednak, w poszczególnych sytuacjach prawodawca kościelny nakłada na niego obowiązek skonsultowania się z radą do spraw ekonomicznych i radą kapłańską (w przypadku zwyczajnego i nadzwyczajnego podatku). Dzięki nim można realizować obowiązek z kan. 222 § 1 KPK.

Wierni zaradzają potrzebom Kościoła, przekazując dobrowolne ofiary za sprawowanie sakramentów i sakramentaliów (kan. 1264 n. 2 KPK), odprawienie Mszy Świętej w określonej intencji (kan. 945 § 1 KPK), opłaty za akty wykonawcze lub za wykonanie reskryptów Stolicy Apostolskiej (kan. 1264 n. 1 KPK), organizując i wspierając zbiórki zwyczajne i nadzwyczajne (kan. 1266 KPK),

Kościelne osoby prawne mogą korzystać ze zwolnień podatkowych. Zwolnione są od uiszczania podatku dochodowego od osób prawnych, towarów i usług, akcyzowego, od nieruchomości, rolnego, leśnego, opłat celnych, od spadków i darowizn oraz opłat sądowych i notarialnych, po spełnieniu warunków przewidzianych w ustawach wyznaniowych i regulujących poszczególne podatki. Większość zwolnień podatkowych ma charakter przedmiotowy, oznacza to, że kościelne osoby prawne, podobnie jak inne instytucje państwowe, mogą ubiegać się o określone zwolnienie podatkowe.

Do świadczeń finansowych należy zaliczyć subwencje z funduszu kościelnego, do którego celów należy pokrywanie wydatków na świadczenia z tytułu ubezpieczeń społecznych duchownych (art. 16 ust. 10 u.s.u.p. i art. 86 ust. 4 i 5 u.s.u.p.), partycypacja w kosztach bieżącego utrzymania placówek kościelnych osób prawnych pełniących posługę charytatywno – opiekuńczą, oświatowo – wychowawczą, opiekuńczo – wychowawczą (z wyjątkiem posługi oświatowo – wychowawczej o charakterze kultowym) oraz finansowanie konserwacji i remontów obiektów sakralnych o wartości zabytkowej (z wyjątkiem obiektów przynależących, ruchomych wyposażenia obiektów sakralnych, otoczenia obiektów sakralnych, a także stałych elementów wystrojów wnętrz).

Do świadczeń finansowych wiernych należy zaliczyć subwencje. Szkoły katolickie dofinansowane są z budżetu państwa lub budżetu jednostek samorządu terytorialnego na takich samych zasadach co szkoły prowadzone przez organy administracji państwowej lub jednostki samorządu terytorialnego. Inaczej wygląda sposób finansowania uniwersytetów (katolickich i kościelnych) oraz wydziałów dyscyplin kościelnych. Uniwersytety katolickie i kościelne finansowane są przez stronę państwową. Niektóre wydziały dyscyplin kościelnych

finansowane są na takich samych zasadach, co inne wydziały świeckie; inne wydziały finansowane są przez władze kościelne, a jeszcze inne, mają prawo do dotacji i innych środków z budżetu państwa na zasadach określonych dla uczelni publicznych, z wyjątkiem kosztów realizacji inwestycji budowlanych. Obecnie obowiązująca ustawa *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* przewiduje możliwość ubiegania się przez uniwersytety (świeckie, katolickie i kościelne), wydziały świeckie i nauk kościelnych oraz studentów i doktorantów tych jednostek, o różnego rodzaju dofinansowania.

Subwencje na ochronę dóbr kultury obiektów sakralnych należących do kościelnych osób prawnych są kolejnym sposobem finansowego wsparcia potrzeb Kościoła. Kościelne osoby prawne mogą ubiegać się o uzyskanie dofinansowań na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane obiektów sakralnych i kościelnych na szczeblu krajowym oraz gmin, powiatów i województw.

Do świadczeń finansowych wiernych należy zaliczyć subwencje (kan. 1262 KPK) i darowizny (kan. 1267 KPK). Aby darowizna, mogła wywołać skutki prawne, winna zostać dokonana prawidłowo, po spełnieniu warunków przewidzianych w prawodawstwie kościelnym i świeckim (por. kan. 1290 KPK¹⁵⁶⁷). Każdy wierny może finansowo wspierać Kościół nie tylko za życia, ale również po śmierci, przekazując część środków (pieniężnych lub niepieniężnych, rzeczy ruchomych lub nieruchomości) kościelnym osobom prawnym na podstawie rozporządzeń testamentowych (zapisu czy polecenia).

Wierni, mając na uwadze kan. 222 § 1 KPK, mogą zaradzać potrzebom Kościoła, korzystając z przywileju podatkowego (przekazanie 1 % podatku). Aktualne przepisy prawodawstwa świeckiego są korzystniejsze dla organizacji pożytku publicznego prowadzonych przez prywatne przedsiębiorstwa działające w sektorach finansowych, bankowych lub medialno – rozrywkowych, które posiadają duży majątek, dzięki czemu posiadają środki finansowe na prowadzenie działalności reklamowo – marketingowej.

Obowiązek zaradzania potrzebom Kościoła (kan. 222 § 1 KPK) może być realizowany poprzez świadczenia osobiste wiernych – oddanie Kościołowi swojego czasu i osobistych cech. Do tego rodzaju świadczeń należy zaliczyć: głoszenie Słowa Bożego, udzielanie sakramentów i sakramentaliów, oddanie swojego życia Bogu i rozpoczęcie pracy dla dobra Kościoła (w formie wspólnotowej lub indywidualnej), przystąpienie do kapłaństwa, życie w

¹⁵⁶⁷ Kan. 1290 KPK stanowi, iż: „To, co prawo państwowe na danym terytorium postanawia odnośnie do umów, zarówno w ogólności, jak i w szczególności, oraz do zobowiązań, ma być zachowywane również mocą prawa kanonicznego w odniesieniu do rzeczy podlegających władzy rządzenia Kościoła, z tymi samymi skutkami, chyba że są przeciwne prawu Bożemu lub co innego zastrzega prawo kanoniczne, i przy zachowaniu przepisu kan. 1547”.

celibacie czy małżeństwie, uczestniczenie w różnych inicjatywach kościelnych (pełnienie posługi lektora, akolity, wolontariusza, uczestnictwo w chórach parafialnych, zespołach liturgicznych; wykonywanie działalności *pro bono publico* itp.), nauczanie religii, wykonywanie pracy jako pracownik naukowy lub administracyjny.

Wierni, realizując obowiązek z kan. 222 § 1 KPK, nie powinni się ograniczać jedynie do świadczeń finansowych i osobistych, ponieważ natura Kościoła wymaga innych rodzajów świadczeń, w szczególności duchowych, do których należy zaliczyć: uczynki, uczestniczenie we Mszy Świętej w niedzielę i dni świąteczne, modlitwy i apostołskie przedsięwzięcia, życie małżeńskie i rodzinne, codzienną pracę, wypoczynek ducha i ciała.

Konferencja biskupów oraz biskupi diecezjalni, mając na uwadze kan. 222 § 1 KPK, obowiązani są informować wiernych o obowiązku zaradzania potrzebom Kościoła (w formie pisemnej lub ustnej), następnie wskazywać jakie są aktualne potrzeby Kościoła, jakie posługi wykonują kościelne osoby prawne, z których wierni i inni mogą korzystać (na szczeblu krajowym i diecezjalnym) oraz wskazywać, w jaki sposób wierni mogą realizować obowiązek z kan. 222 § 1 KPK, udzielając wsparcia osobistego, duchowego i ekonomicznego.

Zarządzanie potrzebom Kościoła, polegające na udzielaniu wsparcia o charakterze osobistym i duchowym, jest niewystarczające, ponieważ z wykonywaniem określonych dzieł, związany jest obowiązek ponoszenia kosztów utrzymania danej placówki, budynku lub obiektu (sakralnego i kościelnego). Kościół nie jest w stanie samodzielnie się utrzymać, dlatego też potrzebuje wsparcia członków Ludu Bożego. Wszyscy wierni mogą korzystać z dzieł Kościoła, stąd też, obowiązani są wspierać (finansowo, osobiście i duchowo) kościelne posługi. Osoby przynależące do innych wspólnot kościelnych oraz niewierzące mają moralny obowiązek udzielenia wsparcia ekonomicznego, osobistego i duchowego, ponieważ mogą korzystać z dzieł kościelnych, również z ich dobrodziejstw.

BIBLIOGRAFIA

1. ŹRÓDŁA PRAWA KOŚCIELNEGO

1.1. Zbiory systematyczne

- Benedetto XV, *Codex Iuris Canonici*, 27.05.1917, AAS 9 (1917) II, s. 11 – 521. Tekst w języku łacińskim: *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi issu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus praefatione, fontium annotatione et indice analytico – alphabetico ab emo Petro Card. Gasparri auctus*, Typis Polyglottis Vaticanis, Romae 1918;
- Ioannes Paulus II, *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Paulis PP. II promulgatus*, 25.01.1983, AAS 75 (1983), cz. II, s. 1 – 317. Tekst w języku polskim w: P. Majer (red.), *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, wydawnictwo Wolters Kluwer, Kraków 2011, s. 14 – 1314;
- Ioannes Paulus II, *Codex Canonum Ecclesiarum Orientarium auctoritate Ioannis Paulis PP. II promulgatus*, 18.10.1990, AAS 82 (1990), s. 1045 – 1363. Tekst w języku polskim w: L. Adamowicz, M. Dyjakowska, *Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich promulgowany przez papieża Jana Pawła II*, wydawnictwo archidiecezji Lubelskiej „Gaudium”, Lublin 2002, s. 67 – 871.

1.1.1. Dokumenty papieskie

- Benedetto XV, *Motu proprio Cum iuris canonici*, AAS 9 I (1917), s. 483 – 484. Tekst w języku włoskim: http://w2.vatican.va/content/benedict-xv/it/motu_proprio/documents/hf_ben-xv_motu-proprio_19170915_cum-iuris-canonici.html;
- Benedetto XVI, *Adhortatio apostolica postsynodalis Sacramentum caritatis ad episcopos sacerdotes consecratos consecratasque necnon christifideles laicos de eucharistia vitae missionisque ecclesiae fonte et culmine*, 22.02.2007, AAS 99 (2007), s. 105 – 180. Tekst w języku polskim: http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/pl/apost_exhortations/documents/hf_ben-xvi_exh_20070222_sacramentum-caritatis.html;
- Francesco, *Messaggio del Santo Padre Francesco per la Giornata Missionaria Mondiale*, 20.10.2013. Tekst w języku polskim: http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/messages/missions/documents/papa-francesco_20130519_giornata-missionaria2013.html;
- Franciscus, *Constitutio apostolica Veritatis gaudium de universitatibus et facultatibus ecclesiasticis* Franciscus episcopus servus servorum dei ad perpetuam rei memoriam, 08.12.2017, AAS 110 (2018), s. 1 – 41. Tekst w języku polskim w: Franciszek,

Konstytucja apostolska o uniwersytetach i wydziałach studiów kościelnych „Veritatis gaudium” z dnia 8 grudnia 2017 roku, wydawnictwo diecezji tarnowskiej „Biblios”, Tarnów 2018;

Giovanni Paolo II, Esortazione apostolica *Catechesi tradendae* all'episcopato, al clero e ai fedeli di tutta la chiesa cattolica circa la catechesi nel nostro tempo, 16.10.1979, AAS 71 (1979), s. 1277 – 1340. Tekst w języku polskim: https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/adhortacje/catechesi.html;

Ioannes XXIII, Litterae encyclicae *Ad petri cathedram* ad patriarchas, primates, archiepiscopos, episcopos aliosque locorum ordinarios, pacem et communionem cum apostolica sede habentes de veritate, unitate et pace caritatis afflatu provehendis, 29.06.1959, AAS 51 (1959), s. 497 – 531. Tekst w języku polskim: https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_xxiii/encykliki/ad_petri_29061959.html;

Ioannes XXIII, *Sollemnis allocutio* ad emos patres cardinales in urbe praesentes habita, die XXV Ianuarii anno MCMLIX, in coenobio monachorum benedictinorum ad s. Pauli extra moenia, post missarum sollemnia, quibus beatissimus pater in patriarchali basilica ostiensi interfuerat, 25.01.1955, AAS 51 (1959), s. 65 – 69. Tekst w języku włoskim: <http://www.vatican.va/archive/aas/documents/AAS-51-1959-ocr.pdf>;

Ioannes Paulus II, Adhortatio apostolica postsynodalis *Pastores dabo vobis* ad episcopos, sacerdotes et christifideles totius catholicae ecclesiae de sacerdotum formation in aetatis nostrae rerum condicione, 25.03.1992, AAS 84 (1992), s. 657 – 804. Tekst w języku polskim: https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_25031992_pastores-dabo-vobis.html;

Ioannes Paulus II, Constitutio apostolica de Romana Curia *Pastor bonus*, 28.06.1988, AAS 80 (1988), s. 841 – 930. Tekst w języku polskim w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane, t. IV: Konstytucje apostolskie, listy motu proprio i bulle, orędzia na światowe dni* pod redakcją Magdaleny Ptak, wydawnictwo M, Kraków 2007, s. 51 – 85;

Ioannes Paulus II, Constitutio apostolica *Ex corde ecclesiae* de universitatibus catholicis, 15.08.1990, AAS 82 (1990) s. 1475 – 2509. Tekst w języku polskim: https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/konstytucje/o_uniwersytetach_15081990.html;

Ioannes Paulus II, Constitutio apostolica *Sapientia christiana* de studiorum universitatibus et facultatibus ecclesiasticis, 15.04.1979, AAS 71 (1979), s. 469 – 521. Tekst w języku polskim: <http://new.upjp2.edu.pl/sites/default/files/DZN/Sapientia-christ-Lat-Pol.pdf>;

Paulus VI, Litterae apostolicae motu proprio datae *Ecclesiae sanctae* normae ad quaedam exsequenda ss. Concilii Vaticani II decreta statuuntur, 06.08.1966, AAS 58 (1966) s. 757

– 787. Tekst w języku angielskim: https://w2.vatican.va/content/paul-vi/en/motu_proprio/documents/hf_p-vi_motu-proprio_19660806_ecclesiae-sanctae.html.

1.2. Akta soborów powszechnych oraz synodów

Coetus Generali Synodi Episcoporum, *Principia quae Codicis Iuris Canonici recognitionem dirigant*, (w:) Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, „Communications” 1 (1969), s. 77 – 85;

Concilio Oecumenico Vaticano II, *Acta et Documenta Concilio Oecumenico Vaticano II Apparando. Series I (Anteparaeparatoria). Appendix Voluminis II: Analyticus Conspectus Consiliorum et Votorum quae ab Episcopis et Praelatis data sunt. Pars II*, Typis Polyglottis Vaticanis 1961;

Concilio Oecumenico Vaticano II, *Acta Synodalia Sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II, Volumen III, pars IV*, Typis Polyglottis Vaticanis 1974;

Concilio Oecumenico Vaticano II, *Acta Synodalia Sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II, Volumen IV, pars IV*, Typis Polyglottis Vaticanis 1977;

Concilio Oecumenico Vaticano II, *Acta Synodalia Sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II, Volumen IV, pars VII*, Typis Polyglottis Vaticanis 1978;

Concilio Oecumenico Vaticano II, Constitutio de sacra liturgia *Sacrosanctum concilium*, 04.12.1963, AAS 56 (1964), s. 97 – 138. Tekst w języku polskim w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje. Tekst łaciński – polski*, wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2008, s. 48 – 107;

Concilio Oecumenico Vaticano II, Constitutio dogmatica de Ecclesia *Lumen gentium*, 21.11.1964, AAS 57 (1965), s. 5 – 75. Tekst w języku polskim w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje. Tekst łaciński – polski*, wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2008, s. 144 – 263;

Concilio Oecumenico Vaticano II, Constitutio pastoralis de Ecclesia in mundo huius temporis *Gaudium et spes*, 07.12.1965, AAS 58 (1966), s. 1025 – 1115. Tekst w języku polskim w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje. Tekst łaciński – polski*, wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2008, s. 824 – 981;

Concilio Oecumenico Vaticano II, Declaratio de educatione christiana *Gravissimum educationis*, 28.10.1965, AAS 58 (1966), s. 728 – 739. Tekst w języku polskim w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje. Tekst łaciński – polski*, wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2008, s. 488 – 509;

- Concilio Oecumenico Vaticano II, Declaratio de libertate religiosa *Dignitatis humanae*, 07.12.1965, AAS 58 (1966), s. 929 – 946. Tekst w języku polskim w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje. Tekst łaciński – polski*, wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2008, s. 638 – 661;
- Concilio Oecumenico Vaticano II, Decretum de accommodata renovatione vitae religiosae *Perfectae caritatis*, 28.10.1965, AAS 58 (1966), s. 702 – 712. Tekst w języku polskim w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje. Tekst łaciński – polski*, wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2008, s. 414 – 437;
- Concilio Oecumenico Vaticano II, Decretum de activitate missionali ecclesiae *Ad gentes divinitus*, 18.11.1965, AAS 58 (1966), s. 947 – 990. Tekst w języku polskim w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje. Tekst łaciński – polski*, wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2008, s. 674 – 743;
- Concilio Oecumenico Vaticano II, Decretum de apostolatu laicorum *Apostolicam actuositatem*, 18.11.1965, AAS 58 (1966), s. 837 – 864. Tekst w języku polskim w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje. Tekst łaciński – polski*, wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2008, s. 580 – 629;
- Concilio Oecumenico Vaticano II, Decretum de pastoralii episcoporum munere in Ecclesia *Christus dominus*, 28.10.1965, AAS 58 (1966), s. 673 – 696. Tekst w języku polskim w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje. Tekst łaciński – polski*, wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2008, s. 362 – 407;
- Concilio Oecumenico Vaticano II, Decretum de presbyterorum ministerio et vita *Presbyterorum ordinis*, 07.12.1965, AAS 58 (1966), s. 991 – 1024. Tekst w języku polskim w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje. Tekst łaciński – polski*, wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2008, s. 750 – 805;
- Synodus Episcoporum, *Rescriptum ex audientia*, 30.11.1971, AAS 63 (1971) s. 898 – 922. Tekst w języku włoskim: <http://www.vatican.va/archive/aas/documents/AAS-63-1971-ocr.pdf>.

1.3. Dokumenty Kongregacji Kurii Rzymskiej

- Congregatio de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum, Decretum abolitum festum in Polonia, 04.03.2003, Prot. Nr 1784/01/L. Tekst w języku polskim: https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WR/kongregacje/kkultu/swieta_zniesione_04032003.html;
- Congregatio de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum, *Rituale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Joannis Pauli PP. II*

- promulgatum De benedictionibus. Editio typica*, Typis Polyglottis Vaticanis, Città del Vaticano 1984. Tekst w języku polskim w: Komisja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Episkopatu Polski (red.), *Obrzędy błogosławieństw dostosowane do zwyczajów diecezji polskich. Tom 1 i 2*, Księgarnia św. Jacka, Katowice 1994;
- Congregatio de Institutione Catholica, *Ordinationes congregationis de institutione catholica ad constitutionem apostolicam Veritatis gaudium fideliter exsequendam*, (w:) Franciszek, *Konstytucja apostolska o uniwersytetach i wydziałach studiów kościelnych „Veritatis gaudium” z dnia 8 grudnia 2017 roku*, wydawnictwo diecezji tarnowskiej „Biblios”, Tarnów 2018;
- Congregazione per l’educazione Cattolica, *La scuola cattolica alle soglie del terzo millennio*, 28.12.1997, Prot. Nr 29096. Tekst w języku polskim w: I. Skubiś (red.), *Szkoła miejscem kształtowania postawy patriotycznej*, Biblioteka „Niedzieli”, Częstochowa 1997, s. 105 – 131;
- Congregatio pro Clericis, *Decretum Mos iugiter quoad stipendia a sacerdotibus pro Missis celebrandis accipienda, regulae quaedam dantur*, 22.02.1991, AAS 83 (1991), s. 443 – 446. Tekst w języku polskim: https://www.adoracja.bielsko.opoka.org.pl/Mos_iugiterPL.html;
- Congregazione per il Culto Divino e la Disciplina dei Sacramenti, *Ordinamento generale del messale Romano*, (w:) Konferencja Episkopatu Polski, *Ogólne Wprowadzenie do Mszału Rzymskiego oraz wskazania Episkopatu Polski*, wydanie pierwsze, wydawnictwo Pallotinum, Poznań 2006;
- Congregazione per la Dottrina della Fede, *Catechismo della Chiesa Cattolica*, (w:) Kongregacja Nauki Wiary, *Katechizm Kościoła Katolickiego*, wydawnictwo Pallotinum, Poznań 2002;
- Congregazione per la Dottrina della Fede, *Instruzione Donum veritatis sulla vocazione ecclesiale del teologo*, 24.05.1990, AAS 82 (1990), s. 1550 – 1570. Tekst w języku polskim: http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_19900524_theologian-vocation_pl.html;
- Ecclesia Catholica Congregatio pro Episcopis, *Directorium de pastoralis ministerio episcoporum*, Typis Polyglottis Vaticanis 1973;
- Sacra Congregatio de Propaganda Fide, *Collectanea S. Congregationis de Propaganda Fide seu Decreta instructiones rescripta pro apostolicis missionibus. Vol. 1, Ann. 1622 – 1866, NN. 1 – 1299*, Ex Typographia Polyglotta, Romae 1907;

Sacra Congregazione dei Riti, Instruzione *Eucharisticum mysterium* dei riti sul culto del mistero eucaristico, 25.03.1967, AAS 59 (1967), s. 539 – 573. Tekst w języku polskim: https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WR/kongregacje/kkultu/eucharisticum_mysterium_25051967.html.

1.4. Dokumenty Papieskiej Komisji do Spraw Interpretacji Tekstów Prawnych

Pontificium Consilium de Legum Textibus, *Decretum de recursu super congruentia inter legem particularem et normam codicalem*, 29.04.2000, „Communicationes” 32 (2000), s. 162 – 167.

1.5. Dokumenty Papieskiej Komisji do Spraw Rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego

Coetus Studiorum „De Bonis Ecclesiae Temporalibus”, *Sessio VI*, 07 – 11.04.1975, (w:) Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, „Communicationes” 18 (1986), s. 265 – 407;

Coetus Studiorum „De Bonis Ecclesiae Temporalibus”, *Synthesis laboris. Sessio I – IX*, (w:) Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, „Communicationes” 5 (1973), s. 94 – 103;

Coetus Studiorum „De Iure Patrimoniali Ecclesiae”, *Sessio I*, 17 – 23.06.1979, (w:) Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, „Communicationes” 12 (1980), s. 400 – 401;

Coetus Studiorum „De Laicis”, *Sessio I*, 28.11. – 03.12.1966, (w:) Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, „Communicationes” 17 (1985), s. 164 – 196;

Coetus Studiorum „De Laicis”, *Sessio II*, 16 – 21.10.1967, (w:) Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, „Communicationes” 17 (1985), s. 197 – 239;

Coetus Studiorum „De Laicis”, *Sessio III*, 26 – 30.03.1968, (w:) Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, „Communicationes” 18 (1986), s. 210 – 251;

Coetus Studiorum „De Laicis”, *Sessio IV*, 25.02 – 01.03.1969, (w:) Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, „Communicationes” 18 (1986), s. 279 – 321;

Coetus Studiorum „De Laicis deque Associationibus Fidelium”, *Sessio V*, 28 – 31.01.1970, (w:) Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, „Communicationes” 18 (1986), s. 322 – 364;

Coetus Studiorum „De Laicis deque Associationibus Fidelium”, *Sessio VI*, 07 – 11.04.1975, (w:) Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, „Communicationes” 18 (1986), s. 365 – 407;

Coetus Studiorum „De Populo Dei”, *Sessio I*, 15 – 20.10.1979, (w:) Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, „Communicationes” 12 (1980), s. 48 – 92;

Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, *Codex Iuris Canonici Schema Novissimum. Iuxta Placita Patrum Commissionis Emendatum Atque Summo Pontifici Praesentatum*, Typis Polyglottis Vaticanis, Città del Vaticano 1982, s. 34 – 138;

Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, *Congregatio Plenaria. Relatio Card. Praesidis*, „Communicationes” 9 (1977), s. 62 – 80;

Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, *Praenotanda – Cánones preliminaries et normae generalis*, „Communicationes” 9 (1977), s. 237 – 259;

Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, *Codex Iuris Canonici Schema Novissimum. Iuxta Placita Patrum Commissionis Emendatum Atque Summo Pontifici Praesentatum*, Typis Polyglottis Vaticanis, Città del Vaticano 1982;

Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, *Schema Canonum De Iure Patrimoniali Ecclesiae*, (w:) Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, „Communicationes” 2 (2005), s. 284 – 303;

Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, *Schema Canonum Libri II De Populo Dei*, Typis Polyglottis Vaticanis, Città del Vaticano 1977, s. 23 – 155 oraz s. 157 – 159;

Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognescendo, *Schema Codicis Iuris Canonici iuxta animadversiones S.R.E. Cardinalium, Episcoporum Conferentiarum, Dicasteriorum Curiae Romanae, Universitatum Facultatumque ecclesiasticarum necnon Superiorum Institutorum vitae consecratae recognitum*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1980, s. 44 – 169.

1.6. Dokumenty Konferencji Episkopatu Polski

Komisja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Episkopatu Polski, *Ochrona cmentarzy. Instrukcja Komisji do spraw sztuki kościelnej z 1987 roku*, (w:) L. Adamowicz, C. Krakowiak, *Dokumenty Duszpastersko – Liturgiczne Episkopatu Polski (1966 – 1993)*, Lubelskie Wydawnictwo Archidiecezjalne, Lublin 1994, s. 343 – 347;

Konferencja Episkopatu Polski, *Dekret ogólny Konferencji Episkopatu Polski w sprawie wystąpienia z Kościoła oraz powrotu do wspólnoty Kościoła*, 07.10.2015, „Akta

- Konferencji Episkopatu Polski” n. 27 (2015), s. 101 – 104, https://episkopat.pl/wp-content/uploads/2016/04/dekret_ogolny.pdf;
- Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium Duszpasterstwa Służby Liturgicznej*, 27.11.2008, (w:) Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium Duszpasterstwa Służby Liturgicznej*, wydawnictwo Światło – Życie, Kraków 2009, <http://dsl.waw.pl/wp-content/themes/forceful-lite/pliki/dyrektorium.pdf>;
- Konferencja Episkopatu Polski, *Instrukcja Episkopatu Polski w sprawie udzielania posługi lektora i akolity świeckim mężczyznom*, 02.10.2007, „Anamnesis” n. 52 (2007), s. 41 – 45;
- Konferencja Episkopatu Polski, *Instrukcja Episkopatu Polski w sprawie zarządzania dobrami doczesnymi Kościoła*, 25.08.2015, „Akta Konferencji Episkopatu Polski” n. 27 (2015), s. 116 – 140, https://episkopat.pl/wpcontent/uploads/2016/04/INSTRUKCJA_dobra_doczesne.pdf;
- Konferencja Episkopatu Polski, *Instrukcja Episkopatu Polski o ochronie zabytków i kierunkach rozwoju sztuki kościelnej*, 16.04.1966, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WE/kep/kkbids/sztuka1_16041966.html;
- Konferencja Episkopatu Polski, *Instrukcja w sprawie konserwacji i zabezpieczenia zabytków sztuki kościelnej*, 17.06.1970, (w:) C. Krakowiak, L. Adamowicz, *Dokumenty duszpastersko – liturgiczne Episkopatu Polski (1966 – 1998)*, Polihymnia, Lublin 1999, s. 246 – 247;
- Konferencja Episkopatu Polski, *Normy postępowania w sprawach sztuki kościelnej*, 25.01.1973, (w:) C. Krakowiak, L. Adamowicz, *Dokumenty duszpastersko – liturgiczne Episkopatu Polski (1966 – 1998)*, Polihymnia, Lublin 1999, s. 271 – 275;
- Konferencja Episkopatu Polski, *Statut Caritas Polska*, 25.09.2018, <https://caritas.pl/wp-content/uploads/2018/10/statut-cp-nowelizacja-25-26-09-2018.pdf>;
- Konferencja Episkopatu Polski, *Wytyczne dla szkół katolickich w Polsce*, 02.12.1994, <http://pedkat.pl/index.php/223-wytyczne-konferencji-episkopatu-polski-dla-szkol-katolickich-w-polsce>.

1.7. Dokumenty II Polskiego Synodu Plenarnego

- II Polski Synod Plenarny, *Kościół wobec życia społeczno – gospodarczego*, (w:) II Polski Synod Plenarny (1991 – 1999), wydawnictwo Pallottinum, Warszawa – Poznań 2001, s. 57 – 74;

II Polski Synod Plenarny, *Liturgia Kościoła po Soborze Watykańskim II*, (w:) II Polski Synod Plenarny (1991 – 1999), wydawnictwo Pallottinum, Warszawa – Poznań 2001 s. 181 – 208;

II Polski Synod Plenarny, *Ochrona i konserwacja zabytków, muzea kościelne*, (w:) II Polski Synod Plenarny (1991 – 1999), wydawnictwo Pallottinum, Warszawa – Poznań 2001 s. 109 – 110;

II Polski Synod Plenarny, *Szkoła i Uniwersytet w życiu Kościoła i Narodu*, (w:) II Polski Synod Plenarny (1991 – 1999), wydawnictwo Pallottinum, Warszawa – Poznań 2001, s. 49 – 62.

1.8. Inne źródła

Biskup Włocławski Wiesław Mering, *Instrukcja w sprawie pogrzebu*, 12.09.2011, http://web.diecezja.wloclawek.pl/parafia/kruszyn/dopobrania/instrukcja_pogrzeb.pdf;

Metropolita Katowicki Arcybiskup Damian Zimoń, *Instrukcja w sprawie pogrzebu*, 04.01.1994, „Wiadomości Archidiecezjalne Archidiecezji Katowickiej” 62 (1994), s. 19 – 26;

Metropolita Wrocławski Arcybiskup Józef Kupny, *Instrukcja w sprawie zarządzania cmentarzami parafialnymi na terenie Archidiecezji Wrocławskiej*, 18.10.2016, http://www.archidiecezja.wroc.pl/pliki/instrukcja_cmentarze_parafialne.pdf.

2. ŹRÓDŁA PRAWA ŚWIECKIEGO

2.1. Konstytucja i akty międzynarodowe

Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską podpisany w Warszawie dnia 28 lipca 1993 roku (Dz.U. 1998 Nr 51, poz. 318);

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 roku (Dz.U. 1997 Nr 78, poz. 483);

Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z dnia 19 grudnia 1966 roku (Dz.U. 1977 Nr 38, poz. 167);

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka z dnia 10 grudnia 1948 roku, (w:) M. Zubik, *Wybór dokumentów prawa międzynarodowego dotyczących praw człowieka*, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, Warszawa 2008, s. 11 – 16.

2.2. Ustawy

- Ustawa z dnia 15 marca 1933 roku *o zasadach prowadzenia zbiorok publicznych o zbiorokach publicznych* (Dz.U. 1933 Nr 22, poz. 162);
- Ustawa z dnia 28 marca 1933 roku *o grobach i cmentarzach wojennych* (Dz.U. 1933 Nr 39, poz. 311);
- Ustawa z dnia 20 marca 1950 roku *o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego* (Dz.U. 1950 Nr 9, poz. 87);
- Ustawa z dnia 18 stycznia 1951 roku *o dniach wolnych od pracy* (Dz.U. 1951 Nr 4, poz. 28);
- Ustawa z dnia 31 stycznia 1959 roku *o cmentarzach i chowaniu zmarłych* (Dz.U. 1959 Nr 11, poz. 62);
- Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 roku – *Kodeks postępowania administracyjnego* (Dz.U. 1960 Nr 30, poz. 168);
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 roku – *Kodeks cywilny* (Dz.U. 1964 Nr 16, poz. 93);
- Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 roku – *Kodeks pracy* (Dz.U. 1974 Nr 24, poz. 141);
- Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 roku – *Karta Nauczyciela* (Dz.U. 1982 Nr 3, poz. 19);
- Ustawa z dnia 28 lipca 1983 roku *o podatku od spadków i darowizn* (Dz.U. 1983 Nr 45, poz. 207);
- Ustawa z dnia 15 listopada 1984 roku *o podatku rolnym* (Dz.U. 1984 Nr 52, poz. 268);
- Ustawa z dnia 17 maja 1989 roku *o gwarancjach wolności sumienia i wyznania* (Dz.U. 1989 Nr 25, poz. 155);
- Ustawa z dnia 17 maja 1989 roku *o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz.U. 1989 Nr 29, poz. 154);
- Ustawa z dnia 8 marca 1990 roku *o samorządzie gminnym* (Dz.U. 1990 Nr 16, poz. 95);
- Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 roku *o podatkach i opłatach lokalnych* (Dz.U. 1991 Nr 9, poz. 31);
- Ustawa z dnia 14 czerwca 1991 roku *o finansowaniu Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego z budżetu państwa* (Dz.U. 1991 Nr 61, poz. 259);
- Ustawa z dnia 4 lipca 1991 roku *o stosunku Państwa do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego* (Dz.U. 1991 Nr 66, poz. 287);
- Ustawa z dnia 26 lipca 1991 roku *o podatku dochodowym od osób fizycznych* (Dz.U. 1991 Nr 80, poz. 350);

Ustawa z dnia 15 lutego 1992 roku *o podatku dochodowym od osób prawnych* (Dz.U. 1992 Nr 21, poz. 86);

Ustawa z dnia 10 marca 1994 roku *o utworzeniu Uniwersytetu Opolskiego* (Dz.U. 1995 Nr 55, poz. 225);

Ustawa z dnia 13 maja 1994 roku *o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko – Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz.U. 1994 Nr 73, poz. 323);

Ustawa z dnia 13 maja 1994 roku *o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko – Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz.U. 1994 Nr 73, poz. 324);

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 roku – *Prawo budowlane* (Dz.U. 1994 Nr 89, poz. 414);

Ustawa z dnia 20 lutego 1997 roku *o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz.U. 1997 Nr 41, poz. 252);

Ustawa z dnia 20 lutego 1997 roku *o stosunku Państwa do Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz.U. 1997 Nr 41, poz. 253);

Ustawa z dnia 30 czerwca 1995 roku *o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko – Metodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz.U. 1995 Nr 97, poz. 479);

Ustawa z dnia 6 lutego 1997 roku *o powszechnym ubezpieczeniu zdrowotnym* (Dz.U. 1997 Nr 28, poz. 153);

Ustawa z dnia 20 lutego 1997 roku *o stosunku Państwa do Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej* (Dz.U. 1997 Nr 41, poz. 254);

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku – *Kodeks karny* (Dz.U. 1997 Nr 88, poz. 553);

Ustawa z dnia 26 czerwca 1997 roku *o finansowaniu Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie z budżetu państwa* (Dz.U. 1997 Nr 103, poz. 650);

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 roku *o gospodarce nieruchomościami* (Dz.U. 1997 Nr 115, poz. 741);

Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 roku *o samorządzie powiatowym* (Dz.U. 1998 Nr 91, poz. 578);

Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 roku *o samorządzie województwa* (Dz.U. 1998 Nr 91, poz. 576);

Ustawa z dnia 13 października 1998 roku *o systemie ubezpieczeń społecznych* (Dz.U. 1998 Nr 137, poz. 887);

Ustawa z dnia 20 listopada 1998 roku *o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne* (Dz.U. 1998 Nr 144, poz. 930);

Ustawa z dnia 17 grudnia 1998 roku *o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych* (Dz.U. 1998 Nr 162, poz. 1118);

Ustawa z dnia 25 czerwca 1999 roku o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa (Dz.U. 1999 Nr 60, poz. 636);

Ustawa z dnia 9 lipca 1999 roku o utworzeniu Uniwersytetu Warmińsko – Mazurskiego w Olsztynie (Dz.U. 1999 Nr 69, poz. 762);

Ustawa z dnia 3 września 1999 roku o utworzeniu Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie (Dz.U. 1999 Nr 79, poz. 884);

Ustawa z dnia 9 września 2000 roku o podatku od czynności cywilnoprawnych (Dz.U. 2000 Nr 86, poz. 959);

Ustawa z dnia 30 października 2002 roku o podatku leśnym (Dz.U. 2002 Nr 200, poz. 1682);

Ustawa z dnia 30 października 2002 roku o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych (Dz.U. 2002 Nr 199, poz. 1673);

Ustawa z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. 2003 Nr 80, poz. 717);

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. 2003 Nr 96, poz. 873);

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2003 Nr 162, poz. 1568);

Ustawa z dnia 11 września 2003 roku o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych (Dz.U. 2003 Nr 179, poz. 1750);

Ustawa z dnia 11 marca 2004 roku o podatku od towarów i usług (Dz.U. 2004 Nr 54, poz. 535);

Ustawa z dnia 27 sierpnia 2004 roku o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (Dz.U. 2004 Nr 210, poz. 2135);

Ustawa z dnia 17 grudnia 2004 roku o odpowiedzialności za naruszenie dyscypliny finansów publicznych (Dz.U. 2005 Nr 14, poz. 114);

Ustawa z dnia 27 lipca 2005 roku Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz.U. 2005 Nr 164, poz. 1365);

Ustawa z dnia 5 kwietnia 2006 roku o finansowaniu Papieskiego Wydziału Teologicznego w Warszawie z budżetu państwa (Dz.U. 2006 Nr 94, poz. 648);

Ustawa z dnia 5 kwietnia 2006 roku o finansowaniu Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu z budżetu państwa (Dz.U. 2006 Nr 94, poz. 649);

Ustawa z dnia 5 kwietnia 2006 roku o finansowaniu Wyższej Szkoły Filozoficzno – Pedagogicznej „Ignatianum” w Krakowie z budżetu państwa (Dz.U. 2006 Nr 94, poz. 650);

Ustawa z dnia 6 grudnia 2008 roku *o podatku akcyzowym* (Dz.U. 2009 Nr 3, poz. 11);

Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 roku *o finansach publicznych* (Dz.U. 2009 Nr 157, poz. 1240);

Ustawa z dnia 13 maja 2011 roku *o finansowaniu Prawosławnego Seminarium Duchownego w Warszawie z budżetu państwa* (Dz.U. 2011 Nr 144, poz. 849);

Ustawa z dnia 14 marca 2014 roku *o zasadach prowadzenia zbiorów publicznych* (Dz.U. 2014, poz. 498);

Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 roku – *Prawo oświatowe* (Dz.U. 2017, poz. 59);

Ustawa z dnia 10 stycznia 2018 roku *o ograniczeniu handlu w niedziele i święta oraz w niektóre inne dni* (Dz.U. 2018, poz. 305);

Ustawa z dnia 6 marca 2018 roku – *Prawo przedsiębiorców* (Dz.U. 2018, poz. 646);

Ustawa z dnia 20 lipca 2018 roku *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz.U. 2018, poz. 1668);

Ustawa z dnia 30 sierpnia 2019 roku *o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych oraz ustawy o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych oraz niektórych innych ustaw* (Dz.U. 2019, poz. 1835).

2.3. Rozporządzenia

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 kwietnia 1992 roku w *sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w szkołach publicznych* (Dz.U. 1992 Nr 36, poz. 155);

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 18 sierpnia 2017 roku w *sprawie szczegółowych zasad i warunków udzielania i cofania zezwolenia na założenie przez osobę prawną lub osobę fizyczną szkoły lub placówki publicznej* (Dz.U. 2017, poz. 1625);

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 29 maja 2018 roku w *sprawie szczegółowych kryteriów i trybu dokonywania oceny pracy nauczycieli, zakresu informacji zawartych w karcie oceny pracy, składu i sposobu powoływania zespołu oceniającego oraz trybu postępowania odwoławczego* (Dz.U. 2018, poz. 1133);

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 18 kwietnia 2002 roku w *sprawie organizacji roku szkolnego* (Dz.U. 2002 Nr 46, poz. 432);

Rozporządzenie Ministra Gospodarki Komunalnej z dnia 25 sierpnia 1959 roku w *sprawie określenia, jakie tereny pod względem sanitarnym są odpowiednie na cmentarze* (Dz.U. 1959 Nr 52, poz. 315);

Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 roku w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie (Dz.U. 2002 Nr 75, poz. 690);

Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 7 marca 2008 roku w sprawie wymagań, jakie muszą spełniać cmentarze, groby i inne miejsca pochówku zwłok i szczątków (Dz.U. 2008 Nr 48, poz. 284);

Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 25 września 2018 roku w sprawie sposobu podziału dla uczelni środków finansowych na świadczenia dla studentów oraz na zadania związane z zapewnieniem osobom niepełnosprawnym warunków do pełnego udziału w procesie przyjmowania na studia, do szkół doktorskich, kształceniu na studiach i w szkołach doktorskich lub prowadzeniu działalności naukowej (Dz.U. 2018, poz. 1850);

Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 22 stycznia 2019 roku w sprawie stawek uposażenia zasadniczego żołnierzy zawodowych (Dz.U. 2019, poz.135);

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 31 marca 1999 roku w sprawie rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych (Dz.U. 1999 Nr 38, poz. 374);

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 1 sierpnia 2001 roku w sprawie sposobu prowadzenia ewidencji grobów (Dz.U. 2001 Nr 90, poz. 1013);

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1990 roku w sprawie rozszerzenia zakresu celów Funduszu Kościelnego (Dz.U. 1990 Nr 61, poz. 354);

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 września 2018 roku w sprawie wysokości minimalnego wynagrodzenia za pracę oraz wysokości minimalnej stawki godzinowej w 2019 r. (Dz.U. 2018, poz. 1794);

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 10 września 2019 roku w sprawie wysokości minimalnego wynagrodzenia za pracę oraz wysokości minimalnej stawki godzinowej w 2020 r. (Dz.U. 2019, poz. 1778).

2.4. Inne

Obwieszczenie Ministra Finansów z dnia 23 listopada 2018 roku w sprawie stawek karty podatkowej i kwoty, do której można wykonywać świadczenia przy prowadzeniu niektórych usług, z wyjątkiem świadczeń dla ludności, oraz kwartalnych stawek ryczałtu od przychodów proboszczów i wikariuszy, obowiązujących w 2019 r. (M.P. 2018, poz. 1772);

Porozumienie pomiędzy Konferencją Episkopatu Polski oraz Ministrem Edukacji Narodowej z dnia 3 kwietnia 2019 roku w sprawie kwalifikacji zawodowych wymaganych od nauczycieli religii (Dz.Urz. MEN 2019, poz. 9);

Uchwała nr 148 Rady Ministrów z dnia 7 listopada 1991 roku w sprawie statutu Funduszu Kościelnego (M.P. 1991 Nr 39, poz. 279);

Uchwała nr 209/2013 Rady Ministrów z dnia 27 listopada 2013 roku w sprawie przyjęcia Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich na lata 2014–2020 (RM-111-207-13);

Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Konferencją Episkopatu Polski z dnia 29 lipca 1999 roku o wykonaniu Konkordatu między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską (Dz.U. 1999 Nr 63, poz. 727).

3. UCHWAŁY, WYROKI I INTERPELACJE

3.1. Orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 14 grudnia 2009 roku, sygn. K 55/07, opubl. w Legalis: www.legalis.pl;

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 6 października 2015 roku, sygn. SK 54/13, opubl. w Legalis: www.legalis.pl.

3.2. Orzeczenia Sądu Najwyższego

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 5 marca 2015 roku, sygn. III KK 274/14, opubl. w Legalis: www.legalis.pl;

Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 6 maja 1992 roku, sygn. I KZP 1/92, opubl. w Legalis: www.legalis.pl;

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 stycznia 2006 roku, sygn. IV CK 343/05, opubl. w Legalis: www.legalis.pl;

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 grudnia 2007 roku, sygn. II PK 95/07, opubl. w Legalis: www.legalis.pl;

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 lipca 2009 roku, sygn. V CSK 4/09, opubl. w Legalis: www.legalis.pl;

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 czerwca 2014 roku, sygn. II CSK 460/13, opubl. w Legalis: www.legalis.pl;

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 lipca 2014 roku, sygn. I PK 250/13, opubl. w Legalis: www.legalis.pl.

3.3. Orzeczenia Sądów Apelacyjnych

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 28 grudnia 1992 roku, sygn. III AUr 613/92, opubl. w Legalis: www.legalis.pl;

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 24 lutego 2015 roku, sygn. I ACa 1276/14, opubl. w Legalis: www.legalis.pl.

3.4. Orzeczenia Naczelnego Sądu Administracyjnego

Uchwała Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 14 marca 2005 roku, sygn. FPS 5/04, opubl. w Legalis: www.legalis.pl;

Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego Ośrodek Zamiejscowy w Gdańsku z dnia 22 stycznia 1999 roku, sygn. I SA/Gd/78/97, opubl. w Legalis: www.legalis.pl;

Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 19 września 2000 roku, sygn. III SA 1411/00, opubl. w Legalis: www.legalis.pl;

Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 24 stycznia 2002 roku, sygn. I SA/Wr 1893/99, opubl. w Legalis: www.legalis.pl;

Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 18 lipca 2003 roku, sygn. II SA/Lu 819/03, opubl. w Legalis: www.legalis.pl;

Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 29 października 2003 roku, sygn. SA/Bd 2181/03, opubl. w Legalis: www.legalis.pl;

Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 2 grudnia 2003 roku, sygn. III SA 1209/01, opubl. w Legalis: www.legalis.pl;

Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 25 lipca 2005 roku, sygn. II FSK 576/05, opubl. w Legalis: www.legalis.pl;

Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 31 maja 2005 roku, sygn. FSK 1808/04, opubl. w Legalis: www.legalis.pl;

Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 4 stycznia 2007 roku, sygn. II FSK 79/06, opubl. w Legalis: www.legalis.pl;

Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 13 kwietnia 2007 roku, sygn. II FSK 559/06, opubl. w Legalis: www.legalis.pl;

Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 10 lipca 2008 roku, sygn. II FSK 680/07, opubl. w Legalis: www.legalis.pl;

Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 11 lutego 2009 roku, sygn. II FSK 1575/07, opubl. w Legalis: www.legalis.pl;

Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 8 października 2009 roku, sygn. II FSK 758/08, opubl. w Legalis: www.legalis.pl;

Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 31 maja 2012 roku, sygn. II FSK 2376/10, opubl. w Legalis: www.legalis.pl;

Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 6 września 2013 roku, sygn. II FSK 2608/11, opubl. w Legalis: www.legalis.pl;

Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 20 kwietnia 2016 roku, sygn. II FSK 2260/15, opubl. w Legalis: www.legalis.pl;

Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 20 kwietnia 2016 roku, sygn. II FSK 491/14, opubl. w Legalis: www.legalis.pl.

3.5. Orzeczenia Wojewódzkich Sądów Administracyjnych

Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego we Wrocławiu z dnia 2 stycznia 2007 roku, sygn. I SA/Wr 1275/06, opubl. w Legalis: www.legalis.pl;

Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Krakowie z dnia 28 lipca 2009 roku, sygn. I SA/Kr 503/09, opubl. w Legalis: www.legalis.pl;

Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Opolu z dnia 6 listopada 2013 roku, sygn. I SA/Op 531/13, opubl. w Legalis: www.legalis.pl;

Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 30 grudnia 2013 roku, sygn. III SA/Wa 1126/13, opubl. w Legalis: www.legalis.pl;

Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Szczecinie z dnia 9 kwietnia 2014 roku, sygn. I SA/Sz 212/14, opubl. w Legalis: www.legalis.pl;

Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Szczecinie z dnia 4 czerwca 2014 roku, sygn. I SA/Sz 1462/13, opubl. w Legalis: www.legalis.pl;

Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Szczecinie z dnia 6 sierpnia 2015 roku, sygn. I SA/Sz 539/15, opubl. w Legalis: www.legalis.pl;

Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Poznaniu z dnia 18 listopada 2015 roku, sygn. I SA/Po 1019/15, opubl. w Legalis: www.legalis.pl;

Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 1 lutego 2017 roku, sygn. VIII SA/Wa 500/16, opubl. w Legalis: www.legalis.pl;

Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 27 lutego 2018 roku, sygn. VIII SA/Wa 936/17, opubl. w Legalis: www.legalis.pl.

3.6. Uchwały Regionalnej Izby Obrachunkowej

Uchwała Regionalnej Izby Obrachunkowej w Olsztynie z dnia 26 kwietnia 2018 roku, sygn. 0102-186/18, opubl. w Legalis: www.legalis.pl;

Uchwała Regionalnej Izby Obrachunkowej w Poznaniu z dnia 23 maja 2018 r., sygn. 13/704/2018, opubl. w Legalis: www.legalis.pl;

Uchwała Regionalnej Izby Obrachunkowej w Rzeszowie z dnia 24 lipca 2018 roku, sygn. XIX/2144/2018, opubl. w Legalis: www.legalis.pl.

3.7. Inne

Decyzja Dyrektora Izby Skarbowej w Warszawie z dnia 31 października 2006 roku, sygn. 1401/BF-II/005-1021/06/G, opubl. w: <http://interpretacja-podatkowa.pl/interpretacja/pokaz/4-podatek-dochodowy-od-osob-fizycznych/14-podstawa-obliczenia-i-wysokosc-podatku/66727-darowizna-koscielne-osoby-prawne-odliczenie-od-dochodu.html>;

Interpretacja indywidualna Dyrektora Izby Skarbowej w Warszawie z dnia 29 maja 2015 roku, sygn. IPPB4/4511-219/15-5/JK2, opubl. w: <https://interpretacje-podatkowe.org/darowizna/ippb4-4511-219-15-5-jk2>;

Interpretacja indywidualna Dyrektora Izby Skarbowej w Katowicach z dnia 16 maja 2016 roku, sygn. IBPB-2-1/4511-167/16/MK, opubl. w: <https://interpretacje-podatkowe.org/darowi zna/ibpb-2-1-4511-167-16-mk>;

Interpretacja indywidualna Dyrektora Krajowej Informacji Skarbowej z dnia 29 maja 2018 roku, sygn. 0114-KDIP2-1.4010.101.2018.2.JC, opubl. w Legalis: www.legalis.pl;

Interpretacja indywidualna Izby Skarbowej w Poznaniu z dnia 8 marca 2008 roku, sygn. ILPP3/443-16/12-2/TW, opubl. w Legalis: www.legalis.pl;

Interpretacja indywidualna Izby Skarbowej w Warszawie z dnia 27 sierpnia 2008 roku, sygn. IP-PB3-423-898/08-4/ER, opubl. w Legalis: www.legalis.pl;

Postanowienie Naczelnika Pierwszego Urzędu Skarbowego w Bielsku – Białej z dnia 21 listopada 2005 roku, sygn. 2403-PDF-75-05, opubl. w: <https://interpretacje-podatkowe.org/darowizna/2403-pdf-75-05>;

Postanowienie Naczelnika Pierwszego Urzędu Skarbowego Łódź – Górna z dnia 1 sierpnia 2008 roku, sygn. I-4/415/73/07, opubl. w: <https://interpretacje-podatkowe.org/cel-kultu-religijnego/i-4-415-73-07>.

4. LITERATURA

- Abramowicz A., *Prawo do nauki religii w publicznych szkołach i przedszkolach a zasada równouprawnienia związków wyznaniowych*, „Studia z prawa wyznaniowego” t. 15 (2012), s. 235 – 254;
- Adamczewski W., *Prawne aspekty prawa do wolności religijnej*, „Miesięcznik Pastorski Płocki” n. 11 (1997), s. 482 – 487;
- Adamczyk J., *Podatek diecezjalny w przepisach prawa kanonicznego*, „Studia Prawnicze KUL” t. 52, n. 4 (2012), s. 7 – 27;
- Adamowicz L., *Budownictwo sakralne i kościelne. Cmentarze wyznaniowe*, (w:) H. Misztal (red.), *Prawo wyznaniowe III Rzeczypospolitej*, Wydawnictwo Diecezjalne w Sandomierzu, Lublin – Sandomierz 1999, s. 223 – 226;
- Alarcón M. L., *Dobra doczesne Kościoła*, (w:) P. Majer (red.), *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, wydawnictwo Wolters Kluwer, Kraków 2011, s. 929 – 982;
- Alarcón M. L., *The temporal goods of the church. cc. 1254 – 1258*, (w:) A. Marzoa, J. Miras, R. Rodriguez – Ocaña, *Exegetical commentary on the Code of Canon Law. Volume IV/1*, Wilson & Lafleur Montreal, Canada 2004, s. 17 – 40;
- Arias J., *Sankcje w Kościele*, (w:) P. Majer (red.), *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, wydawnictwo Wolters Kluwer, Kraków 2011, s. 983 – 1046;
- Aznar Gil F., *La administración de los bienes de la Iglesia. Segunda edición revisada y ampliada*, Publicaciones de la Universidad Pontificia de Salamanca, Salamanca 1993;
- Aznar Gil F., *La conveniente remuneración de los clérigos en el Código de Derecho Canónico*, „Ciencia Tomista” 113 (1986), s. 527 – 581;
- Bach T., *Koncepcja prawna ubezpieczenia społecznego osób duchownych*, „Kościół i Prawo” 12 (1994), s. 75 – 86;
- Bakumpe Mukiiibi B., *The Right of the Cleric for Adequate Remuneration Based on the Bond of Incardination, with Reference to Can. 281 § 1,2,3 of 1983 Code: A Comparison of the Church in Italy and Scotland with that of Uganda*, Pontificia Università Latoranense, Roma 2002;
- Bar W., *Charytatywna działalność Kościołów i innych związków wyznaniowych*, (w:) H. Misztal, P. Stanisław (red.), *Prawo wyznaniowe*, Wydawnictwo Diecezjalne Sandomierz, Lublin 2003, s. 342 – 355;
- Bar W., *Wolność kultu religijnego*, (w:) H. Misztal, P. Stanisław (red.), *Prawo wyznaniowe*, Wydawnictwo Diecezjalne Sandomierz, Lublin 2003, s. 266 – 276;

- Baron J., Stawinoga W., *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa, t. II*, Wydawnictwo Świętego Krzyża, Opole 1958;
- Bartczak A., *Konkordatowe i pozakonkordatowe gwarancje sprawowania kultu publicznego*, „Łódzkie Studia Teologiczne” n. 2 (2016), s. 41 – 55;
- Bartosiewicz A., Kubacki R., *Ustawa o podatku dochodowym od osób fizycznych. Komentarz*, wydawnictwo Difin, Warszawa 2014, opubl. w Legalis: www.legalis.pl;
- Bergus C., *Diritto patrimoniale canonico*, Lateran University Press, Città del Vaticano 2007;
- Bista S., *Przepisy prawa kanonicznego w zakresie budownictwa kościelnego*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” n. 3 (1984), s. 217 – 225;
- Blicharz G., *Opodatkowanie spadków i darowizn? Wolność religijna a swoboda finansowania kościołów i związków wyznaniowych*, „Opolskie studia administracyjno – prawne” t. XII, n. 4 (2014), s. 9 – 21;
- Bonnet P. A., *Le fidèle récupère comme protagoniste humain dans l’Eglise*, (w:) R. Latourelle, *Vatican II. Bilan et perspectives. Vingt – cinq ans après (1962 – 1987)*, Paris 1988, s. 535 – 557;
- Borecki P., *Zasada równouprawnienia wyznań w prawie polskim*, „Studia z prawa wyznaniowego” t. 10 (2007), s. 115 – 159;
- Brzeziński D., *Posługa stałego akolity i stałego lektora w Polsce w świetle Instrukcji Episkopatu Polski w sprawie udzielania posługi lektora i akolity świeckim mężczyznom (2007) oraz Dyrektorium Duszpasterstwa Służby Liturgicznej (2008)*, (w:) M. Olczyk (red.), *Memoriale Domini. Księga pamiątkowa dedykowana księdzu profesorowi Jerzemu Stefańskiemu w 70. rocznicę urodzin*, Prymasowskie Wyższe Seminarium Duchowne, Gniezno 2010, s. 45 – 60;
- Brzozowski W., *Z orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego (zasady finansowania wyższego szkolnictwa wyznaniowego). Glosa do wyroku z 14 XII 2009, K 55/07*, „Państwo i Prawo” z. 5 (2010), s. 126 – 131;
- Cafardi N., *L’autorità di imporre le tasse da parte del vescovo diocesano previsto dal can. 1263*, (w:) B. Esposito, *Attuali problemi di interpretazione del Codice di diritto canonico. Atti del Simposio internazionale in occasione del I centenario della Facoltà di diritto canonico Roma, 24 – 26 ottobre 1996*, MILLENNIUM ROMAE, Roma 1997, s. 127 – 138;
- Calvi M., *Souvenire alle necessità della Chiesa (can. 222, § 1)*, „Quaderni di diritto ecclesiale” 2 (1988) s. 95 – 99;

- Castellucci E., *La famiglia di Dio nel mondo. Manuale di ecclesiologia*, Cittadella Editrice, Assisi 2008;
- Castra L., *Il dovere dei fedeli di sovvenire alle necessità della Chiesa*, (w:) J. I. Arrieta, G. P. Milano, *Metodo, fonti e soggetti del diritto canonico. Atti del Convegno internazionale di studi «La scienza canonistica nella seconda metà del '900.»*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1999, s. 909 – 919;
- Cenalmor D., *Sub can. 222*, (w:) Instituto Martín de Azpilcueta Facultad de Derecho Canónico Universidad de Navarra, *Comentario Exegético al Código de Derecho Canónico. Volume II/1 Pueblo de Dios. Cánones 204 – 459. Tercera edición actualizada*, Ediciones Universidad de Navarra, S.A., Pamplona 2002, s. 151 – 156;
- Cieślak B., *Posługa nauczania w Kościele*, „Ateneum Kapłańskie” t. 102 (1984), s. 222 – 238;
- Cisowska – Mleczek K., *Fundusz Kościelny na tle innych funduszy sektora finansów publicznych*, „Studia prawnicze. Rozprawy i materiały” 2005, s. 85 – 102;
- Congar Y., *Ministeri e comunione ecclesiale*, Edizioni Dehoniane Bologna (EDB), Bologna 1973;
- Coriden J. A., Green T. J., Heintschel D. E. (ed.), *The Code of Canon Law: A Text and Commentary*, Publisher: Geoffrey Chapman, London 1985;
- Cupriak J., *Finansowanie związków wyznaniowych w Niemczech – podatek kościelny*, (w:) P. Sobczyk, K. Warchałowski (red.), *Finansowanie Kościołów i innych związków wyznaniowych*, Oficyna Wydawnicza ASPRA – JR, Warszawa 2013, s. 393 – 405;
- Cupriak J., *Wybrane zagadnienia reformy systemu finansowania związków wyznaniowych w Polsce w świetle rozwiązań niemieckich*, (w:) D. Walencik, M. Worbs (red.), *Finansowanie związków wyznaniowych w krajach niemieckojęzycznych i w Polsce*, Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2012, s. 195 – 205;
- Czernik Z., *Działania Kościoła Rzymskokatolickiego w Polsce w zakresie ochrony zabytków*, „Ochrona Dziedzictwa Kulturowego” n. 1 (2016), s. 15 – 30;
- Czerwiński L., *Finansowanie instytucji kościelnych w Hiszpanii*, (w:) J. Krukowski (red.), *System finansowania instytucji kościelnych w Europie. Materiały Międzynarodowej Konferencji. Sandomierz 13 – 14 września 1999*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2000, s. 65 – 77;
- Czuryk M., *Podstawy współdziałania Kościoła i Państwa w zakresie działalności charytatywnej*, „Roczniki Nauk Prawnych” t. XIX, n. 1 (2009), s. 55 – 70;

- Domaszek A., *Dobra doczesne Kościoła*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Warszawa 2016;
- Domaszek A., *Odrębność wydziałów kościelnych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie w świetle prawa kanonicznego*, „Prawo Kanoniczne” t. 52, n. 1 – 2 (2009), s. 85 – 113;
- Domaszek A., *Ślub ubóstwa zakonnika w relacji do zagadnienia dóbr kościelnych*, „Prawo Kanoniczne” t. 57, n. 1 (2014), s. 53 – 78;
- Dubiel S., *Dobra materialne w nauczaniu i prawie Kościoła katolickiego*, „Memoranda. Wiadomości Archidiecezji Lubelskiej” 2 (2003), s. 471 – 486;
- Dubiel S., *Podatki i darowizny na cele religijne przeznaczanie 1 % podatku na cel wskazany przez podatnika*, „Memoranda” 79 (2005), s. 182 – 195;
- Dubiel S., *Uprawnienia majątkowe Kościoła katolickiego w Polsce w świetle Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku Konkordatu z 1993 roku i ustaw synodalnych*, wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2007;
- Dubiel S., *Zarządzanie dobrami materialnymi parafii*, (w:) S. L. Głódź, J. Krukowski, M. Sitarz, *Parafia w prawie kanonicznym i w prawie polskim*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2013, s. 263 – 292;
- Duda M., *Zasady finansowania uczelni kościelnych z budżetu państwa*, „Studia z prawa wyznaniowego” t. 15 (2012), s. 29 – 52;
- Dyduch J., *Obowiązki i prawa wiernych świeckich w prawodawstwie soborowym*, Polskie Towarzystwo Teologiczne, Kraków 1985;
- Dyduch J., *Posłannictwo szkoły w świetle II Polskiego Synodu Plenarnego*, „Prawo Kanoniczne” t. 45, n. 1 – 2 (2002), s. 81 – 94;
- Dyduch J., *Posługa nauczania w dokumentach roboczych II Polskiego Synodu Plenarnego*, „Annales Canonici” 1993, s. 91 – 106;
- Dyduch J., *Szkoły katolickie w świetle nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego*, „Annales Canonici” 1986, s. 349 – 365;
- Dyduch J., *Udział świeckich w kulcie liturgicznym w świetle Kodeksu Prawa Kanonicznego*, „Ruch Biblijno – Liturgiczny” n. 1 (1985), s. 16 – 28;
- Dyduch J., *Udział świeckich w potrójnej misji Chrystusa w świetle powszechnego prawodawstwa soborowego*, „Analecta Cracoviensia” t. XV (1983), s. 203 – 249;
- Dyduch J., *Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie w ustawodawstwie państwa polskiego*, „Annales Canonici” n. 8 (2012), s. 83 – 98;

- Dyduch J., *Wspólnota akademicka Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie*, „Annales Canonici” n. 10 (2014), s. 13 – 27;
- Dziuba J., *Znaczenie odpisu 1% podatku dochodowego od osób fizycznych w finansowaniu organizacji pożytku publicznego w Polsce*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” n. 363 (2018), s. 41 – 51;
- Eichmann E., Mörsdorf K., *Lehrbuch des Kirchenrechts auf Grund des Codex Iuris Canonici, Band 1: Einleitung. Allgemeiner Teil und Personenrecht*, Schönigh Paderborn, Paderborn 1949;
- Eichmann E., Mörsdorf K., *Lehrbuch des Kirchenrechts auf Grund des Codex Iuris Canonici. Band 2: Sachenrecht*, Herstellung: Ferdinand Schönigh, Paderborn 1967;
- Espelage A. J., *CLSA Advisory Opinions 1994 – 2000*, Canon Law Society of America, Washington 2002;
- Fabiańczyk A., *Wystąpienie z Kościoła formalnym aktem według prawa kościelnego*, „Kościół i Prawo” 6 (19) 2017, s. 53 – 66;
- Favale A., *La costituzione dogmatica sulla chiesa. Introduzione storico – dottrinale. Testo latino e traduzione italiana. Commento*, Editrice Elle Di Ci, Torino 1966;
- Fąka M., *Starania o utworzenie akademickiej uczelni teologicznej w Poznaniu*, „Prawo Kanoniczne” t. 23, n. 3 – 4 (1980), s. 233 – 285;
- Fąka M., *Starania o utworzenie akademickiej uczelni teologicznej w Poznaniu*, „Prawo Kanoniczne” t. 24, n. 3 – 4 (1981), s. 133 – 147;
- Feliciani G., *Obblighi e diritti di tutti i fedeli cristiani*, (w:) A. Longhitano, *Il Codice del Vaticano II, Il fedele cristiano: la condizione giuridica dei battezzati*, Edizioni Dehoniane Bologna (EDB), Bologna 1989, s. 55 – 101;
- Filipczak P., *Posługa muzyka kościelnego jako służba liturgiczna i pastoralna na podstawie teologii Josepha Ratzingera – Benedykta XVI*, „Warszawskie Studia Teologiczne” t. XXIX, n. 2 (2016), s. 76 – 101;
- Filipowicz K., *Życie zakonne w czytaniach liturgii słowa Obrzędów profesji zakonnej*, „Warszawskie Studia Pastoralne” t. 30, z. 1 (2016), s. 147 – 165;
- Filo V., *Finansowanie zabezpieczenie Kościoła ze strony państwa w Republice Słowackiej*, (w:) J. Krukowski (red.), *System finansowania instytucji kościelnych w Europie. Materiały Międzynarodowej Konferencji. Sandomierz 13 – 14 września 1999*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2000, s. 123 – 132;

- Gałkowski T., *Zlecenie (mandatum) do nauczania przedmiotów teologicznych (kann. 812 i 818 KPK)*, „Seminare. Poszukiwania naukowe” t. 26 (2009), s. 97 – 113;
- García Cebriá M. D., *Los tributos en el ordenamiento canónico. Su praxis*, „Ius Canonicum” vol. 39, no. extra 1 (1999), s. 445 – 458;
- Gbagbu Sapoa J., *La promotion de l'autofinancement ecclesiastique en vertu du Code de droit canonique de 1983. Application du can. 222, § 1 en contexte de pauvreté économique*. Extractum ex dissertatione ad Doctoratum in Iure canonico al Pontificia Universitas Urbana, Rome 2005;
- Gefaell P., *A proposito del decreto sulle messe plurintenazionali*, „Ius Ecclesiae” vol. 3, no. 4 (1991), s. 760 – 766;
- Gersdorf M., Gudowska B., *Ustawa o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych*, (w:) M. Gersdorf, B. Gudowska (red.) *Spoleczne ubezpieczenie chorobowe i wypadkowe. Komentarz*, wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2012, opubl. w Legalis: www.legalis.pl;
- Glinkowski B., *Odpowiedzialność moralna wspólnoty parafialnej za potrzebujących – rola Parafialnych Zespołów Caritas*, „Annales Canonici” n. 3 (2007), s. 151 – 167;
- Gomułowicz A., Małecki J., *Ustawa o podatku dochodowym od osób fizycznych. Komentarz*, wydawnictwo Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 2004;
- González del Valle J. M., *Wychowanie katolickie*, (w:) P. Majer (red.), *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, wydawnictwo Wolters Kluwer, Kraków 2011, s. 609 – 628;
- Góralski W., *Charakter pastoralny Instrukcji Kongregacji Sakramentów Świętych „Immensae caritatis” z dnia 29 stycznia 1973 r.*, „Prawo Kanoniczne” t. 17, n. 1 – 2 (1974), s. 101 – 116;
- Góralski W., *Lud Boży. Kościelne prawo osobowe*, Biblioteka „Niedzieli”, Częstochowa 1996;
- Góralski W., *Misja nauczania w Kościele w perspektywie odnowionego prawa kanonicznego*, „Studia Płockie” t. 11 (1983), s. 189 – 209;
- Góralski W., *Nauczycielskie Zadanie Kościoła*, (w:) P. Hemperek, W. Góralski, F. Przytuła, J. Bakalarz, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1986, s. 12 – 54;
- Góralski W., *Nowe przepisy w dziedzinie stypendiów mszalnych*, „Prawo Kanoniczne” t. 18, n. 3 – 4 (1975), s. 123 – 130;
- Góralski W., *Pozycja prawna osób świeckich Kościele według nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego*, „Prawo Kanoniczne” t. 28, n. 1 – 2 (1985), s. 49 – 60;

- Góralski W., *Projekt reformy prawa na temat miejsc i czasów świąt oraz kultu Bożego*, „Prawo Kanoniczne” t. 22, n. 1 – 2 (1979), s. 131 – 155;
- Góralski W., Waruszewski P., *Posługa charytatywna w świetle uchwał synodów polskich po Soborze Watykańskim II*, „Prawo Kanoniczne” t. 41, n. 1 – 2 (1998), s. 43 – 92;
- Gręźlikowski J., *Czczenie dni świąt w świetle norm Kodeksu Prawa Kanonicznego*, „Kronika Diecezji Wrocławskiej” n. 3 – 5 (1991), s. 134 – 139;
- Gręźlikowski J., *Czczenie dni świąt w świetle norm Kodeksu Prawa Kanonicznego*, „Homo Dei” n. 1 (1992), s. 15 – 23;
- Grunt S., *Tryb załatwienia spraw związanych z budową obiektów sakralnych oraz remontami istniejących budynków parafialnych*, „Miesięcznik Pasterski Płocki” z. 12 (1996), s. 759 – 796;
- Grześkowiak A., Wiak K., *Kodeks karny. Komentarz*, wydanie 16, wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2019, opubl. w Legalis: www.legalis.pl;
- Gudowska B., Strusińska – Żukowska J. (red.), *Ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych. Komentarz*, wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2011, opubl. w Legalis: www.legalis.pl;
- Gutowski M. (red.), *Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz. Art. 353 – 626*, wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2019, opubl. w Legalis: www.legalis.pl;
- Hemperek P., Góralski W., Przytuła F., Bakalarz J., *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego – Księga III Nauczycielskie zadanie Kościoła, Księga IV Uświęcające zadanie Kościoła*, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1986;
- Hervada J., *Elementos de derecho constitucional canónico. Segunda edición*, Navarra Gráfica Ediciones, S.L., Pamplona 2001;
- Hervada J., Lombardía P., *El derecho del Pueblo de Dios. Vol. 1, Introducción, La constitución de la Iglesia*, Ediciones Universidad de Navarra S.A., Pamplona 1970;
- Hervada J., *Wierni*, (w:) P. Majer (red.), *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, wydawnictwo Wolters Kluwer, Kraków 2011, s. 199 – 222;
- Jagodziński H. M., *Reskrypt w kościelnym prawie administracyjnym*, „Kieleckie Studia Teologiczne” 8 (2009), s. 59 – 76;
- Janczewski Z., *Ważność sprawowania sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego uzdrowienia i święceń w porządku prawnym Kościoła katolickiego*, wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2011;
- Janicki D., *Cmentarze w polskim prawie administracyjnym*, „Security, economy & law” n. 4 (2014), s. 4 – 21;

- Janiga W., Mezglewski A., *Nauczanie religii w szkołach publicznych*, „Roczniki Nauk Prawnych” t. XI, z. 1 (2001), s. 131 – 160;
- Janiga W., *Ocena pracy nauczyciela religii w świetle obowiązującego prawa*, *Studia z prawa wyznaniowego*” t. 4 (2002), s. 163 – 177;
- Jaśkiewicz S., *Eklezjologia ludu Bożego w nurcie II Soboru Watykańskiego*, (w:) R. Kantor (red.), *Kościół lokalny w Kościele Chrystusa*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II, Kraków 2015, s. 7 – 32;
- Jaśkiewicz S., *Włoska eklezjologia okresu przedsoborowego*, „Tarnowskie Studia Teologiczne” t. 31, n. 1 (2012), s. 71 – 84;
- Jaworski J., Prusarczyk A., Tułodziecki A., Wolanin M., *Ustawa o gospodarce nieruchomościami. Komentarz*, wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2017, opubl. w Legalis: www.legalis.pl;
- Jaworski M., *Wprowadzenie do Deklaracji o wolności religijnej*, (w:) Sobór Watykański II, Konstytucje. Dekrety. Deklaracje, wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2008, s. 633 – 637;
- Jurowiec R., *Ewolucja opodatkowania dochodów osób duchownych*, „Elpis” t. 16 (2014), s. 215 – 220;
- Kaleta P., *Kościelne prawo majątkowe*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2014;
- Kaleta P., *Problemy prawne likwidacji Funduszu Kościelnego*, „Studia z prawa wyznaniowego” t. 15 (2002), s. 255 – 274;
- Kantor R., *Odpowiednie wynagrodzenie duchownych w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r. Analiza kan. 281 § 1 KPK*, „Prawo Kanoniczne” t. 54, n. 3 – 4 (2011), s. 191 – 222;
- Karbownik H., *Iura Stolae*, (w:) Encyklopedia Katolicka, t. 7, Lublin 1997, k. 554 – 555;
- Klimek P., *Wybrane aspekty jakości prawa finansowego a funkcje systemu opodatkowania dochodów w PRL*, „Studia prawnicze. Rozprawy i materiały” t. 20, n. 1 (2017), s. 171 – 188;
- Konecki K., *Sprawowanie błogosławieństw wydarzeniem kościelnym*, „Seminare” 13 (1997), s. 13 – 22;
- Kopeć J., *Formacja oraz posługa ministrantów i ministrantek*, „Roczniki Teologiczne” t. 48, n. 8 (2001), s. 155 – 169;
- Kosek M., *Podatek kościelny w niemieckim systemie prawnym*, Płocki Instytut Wydawniczy, Płock 2004;

- Krajczyński J., *Finansowanie działalności Kościołów i związków wyznaniowych w Szwajcarii*, (w:) P. Sobczyk, K. Warchałowski (red.), *Finansowanie Kościołów i innych związków wyznaniowych*, Oficyna Wydawnicza ASPRA – JR, Warszawa 2013, s. 419 – 442;
- Krukowski J. (red.), *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. Tom I. Księga I Normy ogólne*, wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2003;
- Krukowski J., *Konkordat polski. Znaczenie i realizacja*, Oficyna Wydawnicza VERBA, Lublin 1999;
- Krukowski J., *Lud Boży*, (w:) J. Krukowski (red.), *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. Tom III/I. Księga II Lud Boży. Część I Wierni chrześcijanie. Część II Ustrój hierarchiczny Kościoła*, wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2005, s. 13 – 42;
- Krukowski J., *Obowiązki i uprawnienia wszystkich wiernych chrześcijan*, (w:) J. Krukowski (red.), *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. Tom II/I. Księga II Lud Boży. Część I Wierni chrześcijanie. Część II Ustrój hierarchiczny Kościoła*, wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2005, s. 22 – 41;
- Krukowski J., *Podstawy prawne finansowania działalności instytucji Kościoła Katolickiego i innych związków zawodowych w Polsce na początku XXI wieku*, „Teki Komisji Prawniczej” t. II (2009), s. 55 – 63;
- Krukowski J., *Polskie prawo wyznaniowe*, wydanie II, wydawnictwo LexisNexis, Warszawa 2005, s. 53 – 70;
- Krukowski J., *Przynależność chrześcijan do Kościoła a uczestnictwo w życiu publicznym*, (w:) J. Krukowski, B. Pieron, M. Sitarz, *Przynależność do Kościoła a uczestnictwo wiernych w życiu publicznym*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Lublin 2014, s. 35 – 55;
- Krzywda J., *Sakramenty – Kanony wstępne*, (w:) J. Krukowski (red.), *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. Tom III/II. Księga IV Uświęcające Zadanie Kościoła*, wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2011, s. 15 – 22;
- Krzyżak L., *Ryczałtowe opodatkowanie osób duchownych*, „Pedagogia Ojcostwa” n. 11 (2015), s. 96 – 107;
- Księżki K., *Odpis 1% podatku dochodowego od osób fizycznych źródłem pozyskiwania środków przez organizacje pożytku publicznego – analiza krytyczna*, „Rocznik Samorządowy” 1 (2012), s. 125 – 144;
- Kubiszewska K., *Finansowanie odnowy zabytków w Polsce przy wykorzystaniu pomocy UE*, „Ochrona Zabytków” n. 3 – 4 (2012), s. 59 – 74;

- Kulbacka A., *Istota i skutki konsekracji w „stanie dziewic”*, „Życie Konsekrowane” t. 91, n. 5 (2011), s. 34 – 44;
- Kulesza A., *Ochrona cmentarzy w Polsce w świetle przepisów Kościoła rzymskokatolickiego*, „Ochrona Zabytków” t. 53, n. 3 (2000), s. 291 – 293;
- Kuś A., *Zwolnienia celne kościelnych osób prawnych w systemie zwolnień celnych Unii Europejskiej*, „Studia z prawa wyznaniowego”, t. 8 (2005), s. 45 – 71;
- Kwiatkowski D., *Zaczerpnąć ze źródła wody życia. W świecie liturgicznych znaków*, Biblioteka Opiekuna, Kalisz 2007;
- Lachiewicz W., *Prawo o dotacjach – zarys systemu po reformie finansów publicznych*, (w:) W. Lachiewicz (red.), *Finanse publiczne. Praktyka stosowania nowej ustawy o finansach publicznych i aktów wykonawczych*, wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2010;
- Lempa F., *Misja kanoniczna i mandat nauczania dyscyplin teologicznych w katolickich szkołach wyższych*, „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich” t. 11, n. 1 (1998), s. 49 – 70;
- Lempa F., *Świętowanie niedzieli według Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r.*, „Kościół i Prawo” 7 (1990), s. 183 – 202;
- Leszczyński M., *Ochrona zabytków sztuki sakralnej w świetle aktualnego prawa Kościoła Katolickiego*, „Muzealnictwo” n. 29 (2008), s. 79 – 88;
- Leszczyński P. A., *Finansowanie Kościołów chrześcijańskich na ziemiach czeskich w XX w. wraz z zagadnieniem restytucji majątkowej po 1989 r.*, (w:) P. Sobczyk, K. Warchałowski (red.), *Finansowanie Kościołów i innych związków wyznaniowych*, Oficyna Wydawnicza ASPRA – JR, Warszawa 2013, s. 91 – 120;
- Lewandowski P., *Ofiary mszalne według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku i IV Synodu Diecezji Tarnowskiej*, „Roczniki Nauk Prawnych”, t. XXV, n. 1 (2015), s. 95 – 107;
- Lewandowski P., *Pojęcie godziwego utrzymania duchownych według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, „Roczniki Nauk Prawnych” t. XXVII, n. 2 (2017), s. 151 – 169;
- Lonso Lobo A., Alonso Morán S., Miguélez Domínguez L., *Comentarios al Código de Derecho Canónico. Tomo II*, La Editorial Católica, Madrid 1963;
- Lobo P. I., *Régimen jurídico de los tributos en el Código de 1983*, „Anuario Argentino de Derecho Canónico” vol. X (2003), s. 181 – 243;
- López Alarcón M., *Nabywanie dóbr*, (w:) P. Majer (red.), *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, wydawnictwo Wolters Kluwer, Kraków 2011, s. 934 – 946;

- López Alarcón M., *Sub can. 1254*, (w:) Instituto Martín de Azpilcueta Facultat de Derecho Canónico Universidad de Navarra, *Comentario Exegético al Código de Derecho Canónico. Volume IV/I Cánones 1254 – 1500. Tercera edición actualizada*, Ediciones Universidad de Navarra, S.A., Pamplona 2002, s. 41 – 46;
- Luneau A., Bonichon M. Zawadzka H. (tłum.), *Kościół ludem Bożym. Od owczarni do ludu przymierza*, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 1980;
- Łukaszewicz B., *Powstanie Uniwersytetu Warmińsko – Mazurskiego w Olsztynie*, „Komunikaty Mazursko – Warmińskie” n. 4 (1999), s. 601 – 660;
- Łukaszyk R., *Pojęcie Kościoła jako ludu Bożego w eklezjologii Vaticanum II*, „Roczniki Teologiczno – Kanoniczne” t. 16, z. 2 (1969), s. 41 – 62;
- Łukaszyk R., Woronowski F., *Duszpasterstwo dobroczynne*, (w:) F. Grygielewicz (red.), R. Łukaszyk, Z. Sułowski, *Encyklopedia Katolicka*, t. 2, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Lublin 1985, k. 1385 – 1389;
- Łupiński S., *Ofiary mszalne w świetle uchwał polskich synodów diecezjalnych po Soborze Watykańskim II*, „Studia Teologiczne” 21 (2003), s. 325 – 331;
- Maj A., *Szkoła katolicka w polskim systemie szkolnictwa*, „Pedagogia Christiana” 1 (2007), s. 125 – 136;
- Majer P., *Interpretacje autentyczne kanonów Kodeksu Prawa Kanonicznego*, (w:) P. Majer (red.), *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, wydawnictwo Wolters Kluwer, Kraków 2011, s. 1317 – 1329;
- Majka J., *Filozofia społeczna*, Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej TUM, Wrocław 1982;
- Malesa W., Wawrzaszek A., *Administracyjne aspekty organizowania kultu katolickiego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo – Humanistycznego w Siedlcach” n. 106 (2015), s. 135 – 147;
- Malinowska – Misiąg E., Misiąg W., *Finanse publiczne w Polsce*, wydawnictwo LexisNexis, Warszawa – Rzeszów 2006;
- Marčín J., *Sytuacja ekonomiczna Kościoła Rzymskokatolickiego na Słowacji w świetle prawa kanonicznego i prawnego porządku Republiki Słowacji*, Stalowa Wola 2014;
- Marcuzzi P. G., *Il sostentamento del clero. Nella normativa codiciale latina*, (w:) Autori Vari, *Il sostentamento del clero. Nella legislazione canonica e concordataria italiana*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1993, s. 33 – 78;
- Marré H., *Niemiecki system finansowania Kościoła*, (w:) J. Krukowski (red.), *System finansowania instytucji kościelnych w Europie. Materiały Międzynarodowej Konferencji*.

- Sandomierz 13 – 14 września 1999*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2000, s. 31 – 43;
- Martín de Agar J. T., *Bienes temporales y misión de la Iglesia*, (w:) Instituto Martín de Azpilcueta Universidad de Navarra, *Manual de Derecho Canónico*, Ediciones Universidad de Navarra, S.A., Pamplona 1988, s. 645 – 676;
- Martín de Agar J. T., *Miejsca i czasy święte*, (w:) P. Majer (red.), *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, wydawnictwo Wolters Kluwer, Kraków 2011, s. 898 – 927;
- Martín de Agar J. T., *Nota alla risposta del Pontificio Consiglio per l'interpretazione dei testi legislative del 24 gennaio 1989*, „*Ius Ecclesiae*” 2 (1990), s. 348 – 351;
- Martínez Blanco A., *El Bautismo como origen de las obligaciones y derechos del fiel en la Iglesia*, „*Anales de Derecho*” 12 (1994), s. 123 – 188;
- Marzoa A., *Ofiary mszalne*, (w:) P. Majer (red.), *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, wydawnictwo Wolters Kluwer, Kraków 2011, s. 712 – 718;
- Mastalski R., *Prawo podatkowe*, wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2012;
- Mazur K., *Obowiązek zaradzenia potrzebom Kościoła*, (w:) M. Saj (red.), *Obowiązki i prawa wiernych w świetle Kodeksu Prawa Kanonicznego*, wydawnictwo scriptum, Warszawa 2017, s. 293 – 337;
- Mazur K., *Prawo wiernych świeckich do czynnego udziału w liturgii*, (w:) M. Saj (red.), *Obowiązki i prawa wiernych świeckich w świetle Kodeksu Prawa Kanonicznego*, wydawnictwo scriptum, Warszawa 2018, s. 127 – 162;
- McReavy L., *De iure patrimoniali Ecclesiae*, „*Communicationes*” 1 (1973), s. 94 – 103;
- Mezglewski A., *Nauczanie religii*, (w:) H. Misztal, P. Stanisław (red.), *Prawo wyznaniowe*, Wydawnictwo Diecezjalne Sandomierz, Lublin 2003, s. 312 – 315;
- Mezglewski A., *Skierowanie do nauczania religii*, „*Studia z prawa wyznaniowego*” t. 1 (2000), s. 37 – 47;
- Mezglewski A., *Szkolnictwo wyznaniowe*, (w:) H. Misztal, P. Stanisław (red.), *Prawo wyznaniowe*, Wydawnictwo Diecezjalne Sandomierz, Lublin 2003, s. 302 – 311;
- Mezglewski A., Misztal H., Stanisław P., *Prawo wyznaniowe*, wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2008;
- Miazek J., *Od Akademickiego Studium Teologii Katolickiej do Papieskiego Wydziału Teologicznego Sekcji św. Jana Chrzciciela. Historia 40 – lecia: 1962 – 2002*, „*Warszawskie Studia Teologiczne*” t. XV (2002), s. 7 – 18;
- Michalik P., *Zwolnienia podatkowe dla związków wyznaniowych w orzecznictwie Sądu Najwyższego USA*, „*Studia z prawa wyznaniowego*” t. 15 (2012), s. 5 – 28;

- Mierzejewski K., *Obowiązek uczestniczenia we Mszy Świętej w niedzielę i święta nakazane*, „Prawo Kanoniczne” t. 58, n. 4 (2014), s. 65 – 88;
- Miñambres J., *Sul giudizio di congruenza fra legislazione particolare e norma codiciale riguardante il tributo diocesano ordinario*, „Ius Ecclesiale” vol. 13, n. 1 (2001), s. 271 – 276;
- Miras J., *Poszczególne akty administracyjne*, (w:) P. Majer (red.), *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, wydawnictwo Wolters Kluwer, Kraków 2011, s. 90 – 125;
- Mistò L., *Chiesa e beni temporalis: un rapporto da ridisegnare*, „Quaderni di Diritto Ecclesiale” 4 (1991), s. 291 – 304;
- Misztal H., *Wolność uniwersytetu i na uniwersytecie katolickim*, „Studia z prawa wyznaniowego” t. 4 (2002), s. 3 – 30;
- Molano E., *Derecho Constitucional Canónico*, Ediciones Universidad de Navarra. EUNSA, Pamplona 2013;
- Nabożny M., *Świętowanie niedzieli w dziejach Kościoła: wybrane aspekty biblijne i historyczno – prawne*, „Resovia Sacra. Studia Teologiczne – Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej” 18 – 20 (2011 – 2013), s. 339 – 361;
- Němec D., *Projekt ustawy o majątku i finansowaniu kościołów i innych związków wyznaniowych w Republice Czeskiej z 2008 r. w świetle obowiązujących umów konkordatowych z państwami postkomunistycznymi*, „Studia z prawa wyznaniowego” t. 13 (2010), s. 45 – 67;
- Nogowski J. M., *Działalność charytatywna wyzwaniem dla parafii*, „Civitas et Lex” t. 6, n. 2 (2015), s. 83 – 93;
- Nowakowski B., *Czy proboszcz może przyjąć każdego dnia jedno stypendium mszalne?*, „Prawo Kanoniczne” t. 53, n. 1 – 2 (2010), s. 147 – 157;
- Nykiel W., Koperkiewicz – Mordel K., *Podatek dochodowy od osób fizycznych. Komentarz*, wydawnictwo LexisNexis, Warszawa 2003;
- Odchimar N. P., *Decent Support and Social Security of the Clergy under the 1983 Code of Canon Law*, „Philippiniana Sacra” 18 (1983), s. 511 – 538;
- Okulik L., *La potestad tributaria del Obispo diocesano y la interpretación del canon 1263 del CIC*, „Anuario Argentino de Derecho Canónico” vol. XI (2004), s. 431 – 449;
- Olejniczak A., *Standardy i procedury dotyczące zbiorów publicznych, kampanii 1 % oraz innych form kampanii społecznych*, (w:) R. Barański, A. Olejniczak, *Standardy i procedury w organizacjach pozarządowych*, wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 127 – 160;

- Osajda K., *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I Część ogólna*, wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2019, opubl. w Legalis: www.legalis.pl;
- Osuchowska M., *Pojęcie duchownego w świetle przepisów o wyznaniowej formie zawarcia małżeństwa cywilnego*, „Państwo i Prawo” n. 7 – 8 (2011), s. 67 – 79;
- Paolis de V., *Adnotatio ad Responsum authenticum circa c. 1263*, „Periodica de Re Canonica” 80 (1991), s. 108 – 127;
- Paolis de V., *Il Codice del Vaticano II. I beni temporali della Chiesa*, Editore: EDB, Bologna 1995;
- Paolis de V., *Il sistema beneficiale e il suo superamento dal Concilio Vaticano II ai nostri giorni*, (w:) Autori Vari, *Il sostentamento del clero. Nella legislazione canonica e concordataria italiana*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1993, s. 21 – 31;
- Paolis de V., *Los bienes temporales de la Iglesia*, Sapientia Iuris serie de manuales de Derecho Canónico, Biblioteca de Autores Cristianos. (B.A.C.), Madrid 2012;
- Paprzycki R., *Prawnokarna analiza zjawiska satanizmu w Polsce*, wydawnictwo Wolters Kluwer Polska, Kraków 2002;
- Pasternak F., *Urzędy i beneficja kościelne. Majątek kościelny*, Akademia Teologii Katolickiej, Warszawa 1970;
- Pastuszko M., *Najświętsza Eucharystia według Kodeksu prawa kanonicznego Jana Pawła II*, wydawnictwo „Jedność”, Kielce 1997;
- Patyk J., *Opodatkowanie Kościoła Katolickiego i osób duchownych*, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa „Dom Organizatora”, Toruń 2008;
- Patyk J., *Zasady opodatkowania osób duchownych*, „Przeгляд Podatkowy” n. 4 (1998), s. 16 – 18;
- Pawlik S., *Posługa charytatywna Kościoła w uchwałach polskich synodów po Soborze Watykańskim II. Studium prawno – historyczne*, Wrocław 2006;
- Pawluk T., *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Tom I Zagadnienia wstępne i normy ogólne*, Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne, Olsztyn 1985;
- Pawluk T., *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Tom II Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Tom II Lud Boży i jego nauczanie i uświęcanie*, Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne, Olsztyn 2010;
- Pawluk T., *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Tom IV Doczesne dobra Kościoła. Sankcje w Kościele. Procesy*, Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne, Olsztyn 2009;

- Pérez de Heredia y Valle I., *Libro V del CIC: bienes temporales de la Iglesia*, Ediciones Catequéticas y Litúrgicas, D.L., Valencia 2002;
- Perisset J. – Cl., *Les biens temporels de l’Eglise. Commentaire des canons 1254 – 1310*, Fribourg 1995;
- Perlasca A., *L’interpretazione autentica delle leggi ecclesiali. Tributo moderato ordinario e straordinario (can. 1263)*, „Quaderni di Diritto Ecclesiale” 22 (2009), s. 55 – 64;
- Pié – Ninot S., *Ecclesiologia. La sacramentalità della comunità cristiana*, Queriniana Editrice, Brescia 2008;
- Pieron B., *Finansowanie celów kultu religijnego realizowanego przez Kościoły i inne związki wyznaniowe*, „Studia z prawa wyznaniowego” t. 14 (2011), s. 141 – 159;
- Pieron B., *Równe czy identyczne traktowanie osób duchownych w prawie polskim?*, „Annales Canonici” 13 (2017), s. 155 – 181;
- Pietrzykowski K. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Art. 450 – 1088. Przepisy wprowadzające*, t. II, wydanie 9, wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2018, opubl. w Legalis: www.legalis.pl;
- Pimmer – Jüsten B., *Facultas vel licentia imponendi tributa sacerdotibus. Partikularrechtliche Untersuchung zu den diözesanen „Pflichtabgaben” der Kleriker*, Europäischer Verlag Der Wissenschaften, Frankfurt am Main 1997;
- Pisanello V., *Il nuovo sistema di retribuzione del Clero in Italia*, Pontificia Università Latoranense, Roma 1991;
- Piszcz – Czapla M., *Kryteria wydatkowania środków Funduszu Kościelnego*, „Studia z prawa wyznaniowego” t. 12 (2009), s. 341 – 352;
- Piszcz – Czapla M., *Prowadzenie działalności gospodarczej na cmentarzach wyznaniowych przez osoby prawne Kościoła katolickiego*, „Studia z prawa wyznaniowego” t. 14 (2011), s. 187 – 202;
- Plisiecki M., *Instytucje kościelne jako organizacje pożytku publicznego*, „Studia z prawa wyznaniowego” t. 16 (2013), s. 161 – 183;
- Płoński T., *Ordynariat polowy w Polsce w świetle uregulowań prawnokanonicznych*, (w:) T. Płoński, *Duszpasterstwo w Wojsku Polskim. Studium prawne z uwzględnieniem praw człowieka i prawa humanitarne*, wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko – Mazurskiego, Olsztyn 2006;
- Portillo del Á., *Fieles y laicos en la Iglesia. Tercera edición*, Ediciones Universidad de Navarra. EUNSA, Pamplona 1991;

- Przekop E., *Kościelna ochrona zabytków i dóbr kultury według Kodeksu Prawa Kanonicznego Jana Pawła II*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” n. 14 (1986), s. 407 – 417;
- Przygoda W., *Funkcja charytatywna Kościoła po Soborze Watykańskim II*, Instytut Teologii Pastoralnej, Lublin 1998;
- Rakoczy B., *Ochrona zabytków w Kodeksie Prawa Kanonicznego*, (w:) A. Jagielska – Burduk, W. Szafranski (red.), *Kultura w praktyce: zagadnienia prawne. T. 2, Wokół problematyki prawnej zabytków i rynku sztuki*, Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Poznań 2013, s. 273 – 284;
- Rakoczy B., *Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2008;
- Renken J. A., *Church Property: A Commentary on Canon Law Governing Temporal Goods in the United States and Canada*, Alba House, Ottawa 2009;
- Resztak I., *Pobożne fundacje w prawie kanonicznym: pojęcie pobożnej fundacji*, „Nurt SVD” t. 132, n. 2 (2012), s. 194 – 210;
- Rincón – Perez T., *Formacja duchowieństwa*, (w:) P. Majer (red.), *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, wydawnictwo Wolters Kluwer, Kraków 2011, s. 223 – 248;
- Rincón – Pérez T., *Instytuty życia konsekrowanego i Stowarzyszenia życia apostołskiego*, (w:) P. Majer (red.), *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, wydawnictwo Wolters Kluwer, Kraków 2011, s. 480 – 576;
- Rincón – Pérez T., *Święci szafarze czyli duchowni*, (w:) P. Majer (red.), *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, wydawnictwo Wolters Kluwer, Kraków 2011, s. 223 – 274;
- Robleda O., *Innovationes Concilii Vaticani II in theoria et disciplina de officiis et beneficiis ecclesiasticis*, „Periodica” 58 (1969), s. 155 – 198;
- Robleda O., *Innovationes Concilii Vaticani II in theoria et disciplina de officiis et beneficiis ecclesiasticis*, „Periodica” 59 (1970), s. 277 – 314;
- Rozkrut T., *Papieska Rada ds. Tekstów Prawnych: interpretacja autentyczna kanonów kodeksu z 1983 roku*, „Prawo Kanoniczne” t. 52, n. 1 – 2 (2009), s. 115 – 137;
- Rozmus A., Pado K., *Finansowanie szkolnictwa wyższego w Polsce – wybrane dylematy i sugerowane rozwiązania*, „eFinanse. Finansowy Kwartalnik Internetowy” n. 2 (2009), s. 26 – 34;
- Rozner M., *Prawo do wolności religijnej w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka z 1950 r.*, „Studia z prawa wyznaniowego” t. 5 (2002), s. 111 – 136;

- Ryguła P., *Finansowanie Kościoła katolickiego w monarchii hiszpańskiej (hiszpańska droga do samofinansowania się Kościoła katolickiego)*, (w:) P. Sobczyk, K. Warchałowski (red.), *Finansowanie Kościołów i innych związków wyznaniowych*, Oficyna Wydawnicza ASPRA – JR, Warszawa 2013, s. 375 – 392;
- Safjan M., Bosek L. (red.), *Konstytucja RP. Tom II. Komentarz do art. 87 – 243*, wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2016, opubl. w Legalis: www.legalis.pl;
- Safjan M. (red.), *System prawa prywatnego. Tom 1. Prawo cywilne – część ogólna*, wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2007;
- Safjan M. (red.), *System Prawa Prywatnego. Tom 1. Prawo cywilne – część ogólna*, wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2012;
- Schanda B., *System finansowania Kościoła na Węgrzech*, (w:) J. Krukowski (red.), *System finansowania instytucji kościelnych w Europie. Materiały Międzynarodowej Konferencji. Sandomierz 13 – 14 września 1999*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2000, s. 75 – 107;
- Schmitz H., *Besoldung und Versorgung des Diözesanklerus vom ausgehenden 18. Jahrhundert bis zur Rechtslage aufgrund des Codex Iuris Canonici von 1983*, Hänsel – Hohenhausen – Verlag der Deutschen Hochschulschriften DHS, Egelsbach – Frankfurt – Washington 1995;
- Schmitz H., *Die Inkardination im Hinblick auf die konsoziativen Strukturen*, (w:) W. Aymans (ed.), K. – T. Geringer (ed.), H. Schmitz (ed.), *Das konsoziative Element in der Kirche: Akten des VI. Internationalen Kongresses für kanonisches Recht*, Eos Verlag Erzabtei St. Ottilien 1989, s. 701 – 720;
- Schmitz H., Zubert B. W. (tłum.), *Stosunek inkardynacji. Kwestie struktury i problemy regulacji zreformowanej instytucji prawnej*, „Kościół i Prawo” 11 (1993), s. 145 – 159;
- Schoupe J. – P., *Derecho Patrimonial Canónico*, Ediciones Universidad de Navarra. EUNSA, Pamplona 2007;
- Schoupe J. – P., *Diritti fondamentali dei fedeli in rapporto alla partecipazione del governo dei beni temporali*, „Ius Ecclesiae” vol. 26, no. 2 (2014), s. 397 – 413;
- Schoupe J. – P., *Elementi di diritto patrimoniale canonico. Seconda edizione riveduta, aggiornata ed applicata*, Dott. A. Giuffrè Editore, Milano 2008;
- Schoupe J. – P., *Le droit – devoir des filèles de subvenir aux besoins de l’Église*, „Fidelium Iura” 9 (1999), s. 201 – 254;
- Słowikowska A., *Kompetencje koordynacyjne proboszcza. Wybrane zagadnienia*, „Roczniki Nauk Prawnych” t. XX, n. 2 (2010), s. 191 – 212;

- Skorupa A., *Przyczyny i procedura wydalenia duchownych z instytutu zakonnego*, „Prawo Kanoniczne” t. 54, n. 3 – 4 (2011), s. 147 – 168;
- Sobański R., *Inspiracje dla zagadnienia rozwoju wypływające z pojęcia communio*, „Śląskie Studia Historyczno – Teologiczne” 8 (1975), s. 259 – 269;
- Sobański R., *Osoby fizyczne i prawne*, (w:) J. Krukowski (red.), *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. Tom I. Księga I. Normy ogólne*, wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2003, s. 163 – 201;
- Sobczak A., *Kompetencje biskupa diecezjalnego w materii dóbr doczesnych Kościoła*, (w:) A. Sobczak (red.), *Biskupi. Wybrane elementy kanonicznej ekspresji osoby biskupa. Studia i Materiały UAM Wydział Teologiczny*, wydawnictwo Wydziału Teologicznego UAM, Poznań 2001, s. 139 – 179;
- Sobczak A., *Poradnik cmentarny. Kościelne i cywilne normy prawne o cmentarzach i chowaniu zmarłych wraz z orzecznictwem*, wydawnictwo Gaudentinum, Gniezno 2003;
- Spychała J., *Organizacja opieki nad sztuką*, „Wiadomości Diecezjalne Łódzkie” n. 5 (1996), s. 213 – 215;
- Spychała J., *Zabezpieczenie obiektów sakralnych systemem alarmowym*, „Wiadomości Archidiecezji Łódzkiej” n. 3 (1996), s. 79 – 80;
- Stanisławski T., *Darowizny na cele kultu religijnego i kościelną działalność charytatywno – opiekuńczą*, „Studia z prawa wyznaniowego” t. 12 (2009), s. 329 – 339;
- Stanisławski T., *Finansowanie instytucji wyznaniowych ze środków publicznych w Polsce*, wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2011;
- Stanisławski T., *Konsekwencje budżetowe pośredniego wspierania instytucji wyznaniowych ze środków publicznych w Polsce*, „Studia z prawa wyznaniowego” t. 14 (2011), s. 269 – 282;
- Stanisławski T., *Nowe regulacje dotyczące darowizn na cele kościelne*, *Studia z prawa wyznaniowego* t. 7 (2004), s. 211 – 220;
- Stanisławski T., *Podatek kościelny czy darowizna na utrzymanie Kościoła?*, „Studia z prawa wyznaniowego”, t. 6 (2003), s. 175 – 181;
- Stanisławski T., *Sytuacja prawno – majątkowa Kościoła*, (w:) H. Misztal, P. Stanisławski, *Prawo wyznaniowe*, Wydawnictwo Diecezjalne Sandomierz, Lublin 2003, s. 387 – 401;
- Stanisławski P., *Perspektywy zmiany systemu finansowania kościołów i innych związków wyznaniowych w Polsce*, „Studia z prawa wyznaniowego” t. 12 (2009), s. 5 – 33;
- Stanisławski P., *Status ubezpieczeniowy osób duchownych zatrudnionych na podstawie stosunku pracy*, „Studia z prawa wyznaniowego” t. 1 (2000), s. 101 – 116;

- Stanisz P., *Sytuacja prawna osób duchownych*, (w:) A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisz, *Prawo wyznaniowe*, wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2011, s. 289 – 313;
- Stanisz P., *Ubezpieczenia społeczne i ubezpieczenia zdrowotne osób duchownych*, (w:) H. Misztal, P. Stanisz, *Prawo wyznaniowe*, Wydawnictwo Diecezjalne Sandomierz, Lublin 2003, s. 408 – 418;
- Stanisz P., *Ubezpieczenie społeczne duchownych w prawie polskim*, Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2001;
- Stawniak H., *Prawa i obowiązki rodziców w kontekście zadań szkoły*, „Prawo Kanoniczne” t. 50, n. 3 – 4 (2007), s. 31 – 49;
- Steczkowski P., *Wystąpienie z Kościoła katolickiego aktem formalnym w świetle dokumentu Papieskiej Rady ds. Tekstów Prawnych z 13 marca 2006 r.*, „Annales Canonici” n. 2 (2006), s. 179 – 193;
- Stelmachowski A., *Zarys teorii prawa cywilnego*, wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998;
- Stencel E., *Formacja i posługa zakrystiana*, „Roczniki Teologiczne” n. t. 48, n. 8 (2001), s. 151 – 153;
- Stokłosa M., *Utrata stanu duchownego w aktualnym prawodawstwie kościoła łacińskiego*, wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2015;
- Syczewski T., *Cmentarze według obowiązującego kodeksu prawa kanonicznego i obrzędów błogosławieństw*, „Warszawskie Studia Teologiczne” t. XXII, n. 1 (2009), s. 307 – 314;
- Syczewski T., *Teologia obrzędów poświęcenia kościoła i ołtarza*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” n. 3 (2003), s. 201 – 208;
- Szafranko A., *Regulacje dotyczące szkół katolickich w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku oraz w prawie polskim*, „Kościół i Prawo” 3 (16) 2014, s. 227 – 245;
- Szaniawska I., *Zakres podmiotowy pojęcia „organizacja pozarządowa”*, „Służba Pracownicza” n. 2 (2005), s. 25 – 30;
- Szeloch H., *Parafialne Zespoły Caritas – idea tworzenia i formy działania*, „Warszawskie Studia Pastoralne” 16 (2012), s. 233 – 249;
- Sztafranowski E., *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. 1, Łódzka Drukarnia Dzielowa, Akademia Teologii Katolickiej, Warszawa 1985;
- Sztafrowski E., *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. 3, Akademia Teologii Katolickiej, Warszawa 1986;

- Sztuchmiller R., *Obowiązki małżeńskie według adhortacji apostolskiej „Familiaris consortio” i innych okołokodeksowych dokumentów Kościoła*, „Studia Warmińskie” 34 (1997), s. 329 – 339;
- Szudra A., *Budowa kościołów w świetle kościelnych i państwowych aktów prawnych po Soborze Watykańskim II*, „Koszalińsko – Kołobrzesckie Wiadomości Diecezjalne” n. 2 (1989), s. 52 – 64;
- Świątkowski A., *Kodeks pracy. Komentarz*, wydanie 6, wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2018, opublikowany w Legalis: www.legalis.pl;
- Świątkowski H., *Wyznaniowe prawo państwowe*, wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1962;
- Świto L., *Charakter prawny posługi duszpasterskiej proboszczów i wikariuszy w parafiach rzymskokatolickich w świetle prawa polskiego*, „Seminare” t. 27 (2010), s. 41 – 50;
- Świto L., *Podatki a etyka obywatelska: opodatkowanie osób duchownych w Polsce*, „Forum Teologiczne” n. 11 (2010), s. 97 – 111;
- Tretera J. R., *Finansowanie Kościołów w Republice Czeskiej*, (w:) J. Krukowski (red.), *System finansowania instytucji kościelnych w Europie. Materiały Międzynarodowej Konferencji. Sandomierz 13 – 14 września 1999*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2000, s. 109 – 129;
- Tourneau Le D., *Droits et devoirs fondamentaux des fidèles et des laïcs dans l'Église*, Wilson & Lafleur, Montréal 2011;
- Tyrała R., *Duszpasterski wymiar muzyki liturgicznej w świetle adhortacji „Sacramentum caritatis”*, „Łódzkie Studia Teologiczne” n. 17 (2008), s. 385 – 403;
- Urbanowicz B., *Sprawy majątkowe Kościoła katolickiego w konkordatach z 1925 i 1993 roku. Studium prawnoporównawcze*, wydawnictwo Towarzystwa Chrystusowego Hlondianum, Poznań 2011;
- Vázquez Sánchez J., *El derecho – deber de los fieles de ayudar a la Iglesia en sus necesidades (c. 222 § 1 del CIC)*, „Ius Canonicum” vol. 55, no. 109 (2015), s. 269 – 312;
- Viladrich P. J., *La declaración de derechos y deberes de los fieles*, (w:) Redacción Ius Canonicum, *El proyecto de Ley fundamental de la Iglesia. Texto bilingüe y análisis crítico*, Colección Canónica de la Universidad de Navarra. EUNSA, Pamplona 1971, s. 123 – 159;
- Wal J., *Problematyka charytatywna w polskim posoborowym ustawodawstwie synodalnym (do roku 1980)*, „Annales Canonici” (1983), s. 251 – 270;

- Walczuk K., *Finansowanie Kościołów i związków wyznaniowych na Słowacji*, (w:) P. Sobczyk, K. Warchałowski (red.), *Finansowanie Kościołów i innych związków wyznaniowych*, Oficyna Wydawnicza ASPRA – JR, Warszawa 2013, s. 407 – 418;
- Walencik D., *Darowizny na działalność charytatywno – opiekuńczą kościelnych osób prawnych*, „Studia z prawa wyznaniowego” t. 13 (2010), s. 261 – 277;
- Walencik D., *Dobrowolna ofiarność wiernych. Podstawy prawne i rozwiązania praktyczne*, (w:) D. Walencik, M. Worbs (red.), *Finansowanie związków wyznaniowych w krajach niemieckojęzycznych i w Polsce*, Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2012, s. 93 – 109;
- Walencik D., *Ewolucja procedury alokacji 1 % podatku na rzecz organizacji pożytku publicznego*, „Przegląd Prawa Wyznaniowego” t. 1 (2009), s. 9 – 25;
- Walencik D., *Fundacje zakładane przez osoby prawne Kościoła katolickiego w Polsce a fundacje pobożne*, „Studia z prawa wyznaniowego” t. 16 (2013), s. 65 – 91;
- Walencik D., *Podstawy prawa duchownych do utrzymania w ujęciu Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, „Roczniki Nauk Prawnych” t. XV, n. 1 (2005), s. 437 – 465;
- Walencik D., *Prawo duchownych do utrzymania w unormowaniach Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, „Roczniki Nauk Prawnych” t. XVII, n. 1 (2007), s. 187 – 209;
- Walencik D., *Troska biskupa diecezjalnego o utrzymanie duchowieństwa w ujęciu Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku*, „Śląskie Studia Historyczno – Teologiczne” t. 38, z. 2 (2005), s. 367 – 379;
- Walencik D., *Utrzymanie duchowieństwa jako obowiązek wiernych w świetle Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, „Śląskie Studia Historyczno – Teologiczne” t. 38, z. 1 (2005), s. 163 – 172;
- Walencik D., *Wpłaty 1% podatku dochodowego od osób fizycznych jako źródło finansowania działalności instytucji kościelnych*, „Studia z prawa wyznaniowego” t. 12 (2009), s. 311 – 327;
- Waniek D., *Kilka uwag na temat prawnego zróżnicowania darowizn kościelnych w świetle praktyki administracyjno – sądowej*, „Studia prawnicze. Rozprawy i materiały” t. 12, n. 1 (2013), s. 105 – 120;
- Warchałowski K., *Szkolnictwo katolickie i nauczanie religii w szkołach publicznych w Konkordacie polskim z 1993 roku*, (w:) J. Wroczeński, H. Pietrzak, *Konkordat Polski w 10 lat po ratyfikacji*, wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2008 , s. 154 – 164;

- Warchałowski K., *Szkoły katolickie w obowiązujących konkordatach z państwami europejskimi*, „Prawo Kanoniczne” t. 41, n. 3 – 4 (1998), s. 199 – 247;
- Warchałowski K., *Uniwersytety i fakultety kościelne według obowiązujących norm prawa kanonicznego*, „Warszawskie Studia Teologiczne” n. X (1997), s. 397 – 406;
- Warmuz A., *Darowizny na rzecz kościelnych osób prawnych jako jeden ze sposobów realizacji obowiązku z kanonu 222 § 1 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, (w:) M. Sitarz (red.), *Kodeks Prawa Kanonicznego w Badaniach młodych naukowców t. II*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2014, s. 301 – 310;
- Wąsik L., *Zasada wolności religijnej w Deklaracji o wolności religijnej Dignitatis humanae Soboru Watykańskiego II*, „Analecta Cracoviensia” 47 (2015), s. 81 – 96;
- Wenta K., *Kształcenie i doskonalenie pedagogiczne nauczycieli akademickich*, wydawnictwo Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 1988;
- Wenta K., *Przemiany w doskonaleniu pedagogicznym młodych nauczycieli akademickich. Opracowanie raportów z badań w latach 1985–1990 z komentarzami do współczesnych trendów w pedagogice*, wydawnictwo Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 1994;
- Wenz W., *Kancelaria parafialna jako przestrzeń kościelnego posługiwania. Studium kanoniczno – pastoralne*, PWT Wrocław, Wrocław 2008;
- Wierzbicki P., *Współpraca wiernych świeckich z duchownymi w Kościele partykularnym*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2016;
- Więcek K., *Prawo Kościoła Katolickiego do zakładania i prowadzenia szkół*, „Studia z prawa wyznaniowego” t. 17 (2014), s. 233 – 253;
- Wit Z., *Muzyczne posługi wiernych w Liturgii (schola, kantor, psalterzysta, chór, organista)*, „Roczniki Teologiczne” t. 48, n. 8 (2001), s. 173 – 177;
- Wojtaszczyk E., *Świadczenia pieniężne w razie choroby i macierzyństwa od 1 września 1999 r.*, „Prawo Pracy” n. 9 (1999), s. 17 – 28;
- Wojtkowski J., *Wydział Teologii Uniwersytetu Warmińsko – Mazurskiego w Olsztynie*, „Studia Warmińskie” 39 (2002), s. 441 – 470;
- Wójcik W., *Dobra doczesne Kościoła*, (w:) W. Wójcik, J. Krukowski, F. Lempa, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. Tom 4. Księga V, Dobra doczesne Kościoła. Księga VI, Sankcje w Kościele*, Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1987, s. 11 – 112;
- Wójcik W., *Prace nad prawem patrymonialnym Kościoła*, „Prawo Kanoniczne” t. 20, n. 1 – 2 (1977), s. 213 – 229;
- Wroczeński J., *Dni Święte*, „Czas serca” n. 6 (1999), s. 7 – 9;

- Wroceński J., *Obowiązki pasterskie biskupa diecezjalnego*, „Prawo Kanoniczne” t. 51, n. 3 – 4 (2008), s. 119 – 145;
- Wroceński J., *Posługa charytatywna Kościoła w uchwałach polskich synodów po Soborze Watykańskim II. Studium prawno – historyczne*, „Prawo Kanoniczne” t. 50, n. 3 – 4 (2007), s. 315 – 319;
- Wroceński J., *Prawo Kościoła do posiadania i zarządzania majątkiem*, (w:) J. Wroceński, H. Pietrzak, *Ars boni et aequi. Księga pamiątkowa dedykowana księdzu profesorowi Remigiuszowi Sobańskiemu z okazji siedemdziesiątej rocznicy urodzin*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Warszawa 2010, s. 569 – 585;
- Zalewska S., *Relacje mistrz – uczeń we współczesnych realiach uczelni wyższej. Rzeczywistość i oczekiwania*, (w:) A. Murawska, I. Kość (red.), *Edukacja akademicka wobec prawdy*, wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2010, s. 181 – 190;
- Zalewska S. L., *Nauczyciel akademicki dziś. Nadzieje i oczekiwania*, „Warszawskie Studia Pastoralne” 16 (2012), s. 298 – 313;
- Załucki M. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2019, opubl. w Legalis: www.legalis.pl;
- Zawiślak M., *Prawne i finansowe aspekty działalności Funduszu Kościelnego w latach 1989 – 2009*, (w:) D. Walencik (red.), *Prawo wyznaniowe w Polsce (1989 – 2009). Analizy – dyskusje – postulaty*, Wyższa Szkoła Bankowości i Finansów w Bielsku – Białej, Katowice – Bielsko Biała 2009, s. 357 – 369;
- Zawiślak M., *Wydatkowanie środków Funduszu Kościelnego w latach 1950 – 1989*, „Studia z prawa wyznaniowego” t. 12 (2009), s. 240 – 266;
- Zdyb M., Lubeńczuk G., Wołoszyn – Cichocka A., *Prawo przedsiębiorców. Komentarz*, wydanie 1, wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2019, opubl. w Legalis: www.legalis.pl;
- Zieliński T. J., *Rozporządzenia prezydenta USA o finansowaniu działalności socjalnej instytucji religijnych*, (w:) P. Sobczyk, K. Warchałowski (red.), *Finansowanie Kościołów i innych związków wyznaniowych*, Oficyna Wydawnicza ASPRA – JR, Warszawa 2013, s. 443 – 458;
- Zubert B. W., *Prawo do sakramentów świętych*, „Studia prawnicze KUL” t. 35, n. 3 (2008), s. 113 – 128;
- Żmij G., *Problemy prawne finansowania katolickich szkół wyższych w Polsce*, „Studia z prawa wyznaniowego” t. 5 (2002), s. 137 – 154.

5. INNE

5.1. Dokumenty kościelne

- Caritas Polska, *Raport roczny 2016 Caritas Polska*, opubl. w: <https://caritas.pl/wp-content/files/sprawozdania-finansowe/2016-Caritas-Polska-Raport-roczny.pdf>;
- Caritas Polska, *Raport roczny 2018 Caritas Polska*, opubl. w: <https://caritas.pl/wp-content/uploads/2019/02/caritas-kepinformator-205x285-projekty-pl.pdf>;
- Caritas Archidiecezji Krakowskiej, *Statut Caritas Archidiecezji Krakowskiej*, 05.11.2009, opubl. w: https://www.krakowcaritas.pl/strona.php/11_statut.html;
- Caritas Polska, *Sprawozdanie finansowe Caritas Polska za rok obrotowy 01.01.2016 – 31.12.2016*, opubl. w: <https://caritas.pl/wp-content/files/sprawozdania-finansowe/2016-Sprawozdanie-Finansowe-Caritas-Polska.pdf>;
- Caritas Polska, *Sprawozdanie finansowe Caritas Polska za rok obrotowy 01.01.2017 – 31.12.2017*, opubl. w: <https://caritas.pl/wp-content/uploads/2018/11/sprawozdanie-finansowe-2017.pdf>;
- Caritas Polska, *Sprawozdanie finansowe Caritas Polska za rok obrotowy 01.01.2018 – 31.12.2018*, opubl. w: <https://caritas.pl/wp-content/uploads/2019/07/rozliczenie-finansowe-2018.pdf>;
- Informacje o Radzie ds. Kultury i Ochrony Dziedzictwa Kulturowego zaczerpnięte ze strony internetowej Konferencji Episkopatu Polski: <https://episkopat.pl/>;
- Katolicka Agencja Informacyjna, *Finanse Kościoła Katolickiego w Polsce (analiza) – raport z dnia 26 lutego 2012 roku*, opubl. w: <https://ekai.pl/media/szuflada/RAPORT-plyta.pdf>;
- Katolickie Stowarzyszenie Wychowawców, *Statut Katolickiego Stowarzyszenia Wychowawców*, 15.09.2018, opubl. w: <http://ksw.pl/ksw/wordpress/wp-content/uploads/2017/07/Statut-KEP-25-IX-2018.pdf>;
- Konferencja Episkopatu Polski, *Informacje na temat Rady Szkół Katolickich*, 08.06.2016, opubl. w: <https://episkopat.pl/rada-szkol-katolickich/>;
- Łazewski W., *Historia Caritas w Polsce*, „W Służbie Miłosierdzia” n. 8 (2010), opubl. w: https://opoka.org.pl/biblioteka/T/TH/w_sluzbie_08_2010_caritas.html;
- Rada Szkół Katolickich, *Mapa szkół katolickich w Polsce*, opubl. w: <http://twrsk.nazwa.pl/rsk.edu.pl/mapa-szkol/>.

5.2. Dokumenty świeckie

Borecki P., *Opinia o projekcie ustawy o zniesieniu Funduszu Kościelnego (druk senacki nr 771)*, opubl. w: <http://ie.senat.gov.pl/k5/dok/opinia/2004/0005.htm>;

Departament Podatków Dochodowych Ministerstwa Finansów, *Informacja dotycząca kwot 1% należnego podatku dochodowego od osób fizycznych przekazanych organizacjom pożytku publicznego z rozliczenia za 2016 rok*, Warszawa 2017, opubl. w: <https://www.finanse.mf.gov.pl/documents/766655/6084784/Wykaz+organizacji+po%C5%BCytku+publicznego%2C+kt%C3%B3re+w+2017+otrzyma%C5%82y+kwoty+1+proc> ;

Departament Podatków Dochodowych Ministerstwa Finansów, *Informacja dotycząca kwot 1% należnego podatku dochodowego od osób fizycznych przekazanych organizacjom pożytku publicznego z rozliczenia za 2017 rok*, Warszawa 2018, opubl. w: https://fundacjaskarbowosci.pl/wp-content/uploads/2018/10/1-za-2017_Info_MF-1.pdf;

Departament Podatków Dochodowych Ministerstwa Finansów, *Informacja dotycząca kwot 1% należnego podatku dochodowego od osób fizycznych przekazanych organizacjom pożytku publicznego z rozliczenia za 2018 rok*, Warszawa 2019, opubl. w: <https://www.podatki.gov.pl/media/5382/informacja-opp-za-2018.pdf>;

E – pity, *Skala podatkowa 2019 dla rozliczeń podatku dochodowego od osób fizycznych w 2020 roku*, opubl. w: <https://www.e-pity.pl/skala-podatkowa/>;

Etel L., Sitniewski P., *Opodatkowanie Kościołów oraz osób duchownych w Polsce*, Biuro Studiów i Ekspertyz nr 888, Kwiecień 2002;

Główny Urząd Statystyczny, *Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2017/18 – raport z dnia 30 listopada 2018 roku*, opubl. w: <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/edukacja/edukacja/oswiata-i-wychowanie-w-roku-szkolnym-20172018,1,13.html>;

Janik C., *Opinia o projekcie ustawy o zniesieniu Funduszu Kościelnego (druk senacki nr 771)*, opubl. w: <http://ie.senat.gov.pl/k5/dok/opinia/2004/0005.htm>;

Odpowiedź Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego na interpelację nr 259 w sprawie dotacji na kształcenie osób niepełnosprawnych, opubl. w: <http://orka2.sejm.gov.pl/IZ6.nsf/main/711DD67B>;

Odpowiedź podsekretarza stanu w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji Marka Naglewskiego z dnia 27 lipca 2001 roku na zapytanie nr 4033 w sprawie dotacji dla Funduszu Kościelnego, opubl. w: <http://orka2.sejm.gov.pl/IZ3.nsf/main/2C55D578>;

- Pit Format, *Stawki podatkowe i kwota wolna od podatku 2019*, opubl. w: <https://www.pit-format.pl/jak-rozliczyc-pit/stawki-podatkowe-kwota-wolna>;
- Rzemek M., *Inspektorzy PIP nie będą już kontrolować sklepów w niedziele*, opubl. w: <https://www.rp.pl/Kadry/303239983-Inspektorzy-PIP-nie-beda-juz-kontrolowac-sklepow-w-niedziele.html>;
- Senat Rzeczypospolitej VI kadencja, *Senacki projekt ustawy o zniesieniu Funduszu Kościelnego – Druk nr 771*, (w:) Klub Senacki Sojusz Lewicy Demokratycznej Lewica Razem, *Fundusz Kościelny – za i przeciw. Relacja z konferencji w dniu 10 grudnia 2004 r.*, Warszawa 2005, s. 50 – 94;
- Sejm Rzeczypospolitej Polskiej VII kadencja, *Poselski projekt ustawy o zmianie ustawy o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego oraz niektórych innych ustaw (druk nr 1109)*, opubl. w: <http://orka.sejm.gov.pl/Druki7ka.nsf/0/2F34CA7E66A32A8FC1257B17003C0872/%24File/1109.pdf>;
- Sejm Rzeczypospolitej Polskiej VII kadencja Prezes Rady Ministrów, *Stanowisko Rady Ministrów wobec poselskiego projektu ustawy o zmianie ustawy o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego oraz niektórych innych ustaw (druk nr 1109) z dnia 9 września 2013 roku*, znak sprawy DSPA–140–32(5)/13, opubl. w: <http://orka.sejm.gov.pl/Druki7ka.nsf/0/9E244C0F7C2467F1C1257BE8004212E1/%24File/1109-s.pdf>;
- Sobolák J., *Zakaz handlu w niedziele. Pierwsze kontrole sklepów bez kar, ale z upomnieniami inspektorów PIP*, opubl. w: <http://wyborcza.pl/7,155287,23124113,zakaz-handlu-w-niedziele-pierwsze-kontrole-sklepow-bez-kar.html?disableRedirects=true>;
- Trybunał Konstytucyjny, *Zasady finansowania szkolnictwa wyznaniowego*. Komunikat dotyczący wydania wyroku z dnia 14 grudnia 2009 r., sygn. K 55/07, opubl. w: <http://trybunal.gov.pl/postepowanie-i-orzeczenia/komunikaty-prasowe/komunikaty-po/art/3163-zasady-finansowania-szkolnictwa-wyznaniowego/>;
- Wujek M., *Jak obejść zakaz handlu w niedzielę? Kreatywna interpretacja przepisów*, opubl. w: <https://marketingibiznes.pl/prawo-w-biznesie/jak-obejsc-zakaz-handlu-w-niedziele-kreatywna-interpretacja-przepisow/>;
- Wykaz organizacji mających status organizacji pożytku publicznego uprawnionych do otrzymania 1% podatku dochodowego od osób fizycznych, opubl. w: <https://www.niw.gov.pl/opp/wykaz-opp/>;

Wzór wniosku o dotację oraz sprawozdania z Funduszu Kościelnego opubl. w: <https://mswia.gov.pl/pl/wyznania-i-mniejszosci/fundusz-koscielny/14324,Fundusz-Koscielny.html>;

Zakład Ubezpieczeń Społecznych, *Ubezpieczenia społeczne i ubezpieczenie zdrowotne osób duchownych*, Warszawa 2018, opubl. w: https://www.zus.pl/documents/10182/167567/Poradnik_ubezp_os%C3%B3b_duchownych/93d4c8f8-ae43-4a9a-b889-02eb5ce93d9f?_id=1.0;

Zakład Ubezpieczeń Społecznych, *Ustalanie stopy procentowej składki na ubezpieczenie wypadkowe*, Warszawa 2018, opubl. w: https://www.zus.pl/documents/10182/167567/poradnik_wypadkowe.pdf/15281e1b-c3f3-472a-81b3-7d10e1a434c8;

Zespół ds. Założeń Kompleksowego Raportu o Stanie Zachowania Zabytków Nieruchomych Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, *Raport o stanie zachowania zabytków nieruchomych w Polsce. Zabytki wpisane do rejestru zabytków (księgi rejestru A i C)*, Narodowy Instytut Dziedzictwa, Warszawa 2017, opubl. w: <https://nid.pl/pl/Wydawnictwa/inne%20wydawnictwa/RAPORT%20O%20STANIE%20ZACHOWANI%20ZABYTK%C3%93W%20NIERUCHOMYCH.pdf>;

Zborowski B., *Inicjatywa Polska przygotowała projekt ustawy, znoszący m.in. finansowanie religii z budżetu*, opubl. w: <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2019-01-06/inicjatywa-polska-przygotowala-projekt-ustawy-znoszacy-m-in-finansowanie-religii-z-budzetu-panstwa/>.

SUMMARY

The law of the Church demands faithful funds to pursue her own goals (can. 1496 CIC/1917) has been the subject of numerous debates between specialists of canon law. It was decided that the canon stating the obligation to address the needs of the Church (kan. 222 § 1 KPK) should be included in the new Code of Canon Law. In PHD dissertation, important questions will be answered, why the canon, stating the obligation to address the needs of the Church (kan. 222 § 1 KPK), was included in the second Book “People of God” (in the second title: “Duties and right of all faithful”), and not the Fifth Book of Code of Canon Law “The temporal goods of the Church”? Why this canon was not found in the Fifth Book of the Code, in the place where there are other canons with which it is associated, that is kan. 1254 § 2 KPK, kan. 1260 KPK and kan. 1261 KPK?

The above PHD dissertation consists of four chapters, there will be show the process of historical development of the duty of the faithful to address the needs of the Church. It will discuss the most important tasks of the Church, resulting from kan. 222 § 1 KPK, and it will show how Members of the People of God (clergy, members of institutes of consecrated life and associations of apostolic life, and laity) fulfill the obligation of kan. 222 § 1 KPK.

The first chapter of this work will present a historical and legal analysis of kan. 222 § 1 KPK, from the *Codex Iuris Canonici* of 1917 to the current shape of kan. 222 § 1 KPK in the Code of Canon Law of 1983, including the teaching of the Second Vatican Council. The second chapter presents the needs of the Church resulting from organizing and performing the worship of God, charity and caring activities. The third chapter shows the needs of the Church connected with apostolic activity, in particular maintenance of buildings and facilities (religious and church) and teaching activities. The fourth chapter will discuss the issues of the fair maintenance of ministers, referred to in kan. 222 § 1 KPK, in particular what benefits constitute the *honestata sustentatio*, the subject of taxation and insurance of clergy will also be discussed. The fifth chapter of the doctoral dissertation presents ways for the faithful to meet the needs of the Church by economic, personal and spiritual benefits.

KEYWORDS: “Church financing”, “Church needs”, “Remuneration of clergy”, “Taxation of clergy”, “Insurance of clergy”, “Charity activities”, “Care activities”, “Teaching activities”, “Building and maintaining churches”, “Financial benefits”, “Personal benefits”, “Spiritual benefits”.